శ్రీరస్తు.

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయ గదాధరభట్టాచార్య

చక్రవర్తి విరచితః

॥*॥ అవయవగ్రన్థః ॥*॥

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయకృష్ణభట్టవిరచిత

వివరణసహితః,

శ్రీమత్పరమహంసేత్యాద్యనుపమబిరుదాఙ్కిత

శ్రీమద్బ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాస్థానమూర్ధాభిషిక్త

సర్వతన్త్రస్వతన్త్రశ్రీమత్కవికథకకణ్ఠీరవచరణనలినయుగళ

విన్యస్తసమస్తాత్మభర శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలసంయమిసార్వభౌమ

చరణారవిన్దమిళిన్దాయమానమానసేన

శ్రీమత్తర్కతీర్థపణ్డితరత్నేత్యాఖ్యకస్తూరిరఙ్గాచార్యవర్య

కరుణాకటాక్షవీక్షాసమాసాదితపాణ్డిత్యేన

శ్రీమన్మహీశూరపురీమధ్యవిద్యోతమాన దివ్యరత్న సింహాసనారూఢ

శ్రీమచ్చామరాజేన్ద్ర సరస్వతీప్రసాదమహాస్థానలబ్ధ

తర్కవిద్వద్బిరుదోల్లసితేన

శ్రీమద్గద్వాలసంస్థాననివాసినా

కోణ్డాపురం, కృష్ణాచార్యేణ

పరిశోధ్య పరిష్కృతః

శ్రీమన్మహీశూరసంస్థానాధిపతి శ్రీమత్కృష్ణరాజేన్ద్రాశ్రితేన

ధర్మాధికారి చక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యేణ

విద్యాతరఙ్గిణ్యాఖ్యస్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రాపిత విజయతాంతరామ్

ఇదానీమేతన్మూల్యంసార్ధరూప్యద్వయమ్

సన్ ౧౮౯౬.

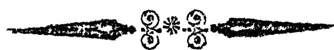
౨౫ పుట, ౭ పఙ్క్తౌ—

యుక్తసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతి వాచ్యం॥ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవ్యుః
ఇత్యత్ర, యుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతి వాచ్య
ఇత్యేవపాఠః ముద్రణావసరే విపర్యస్తః॥ అధకంతు శుద్ధిపత్రమవలోకః!

శ్రీరస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ దీధితిసహిత తత్త్వచిన్తామణావవయవగ్రన్థః ప్రారభ్యతే.

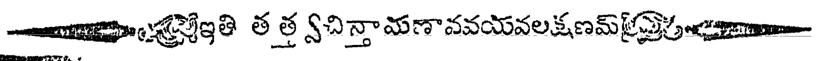
(శ్రీ) ॥ తచ్చానుమానం పరార్థం న్యాయసాధ్యమితి న్యాయస్తదవయవాశ్చ ప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణోపనయ నిగమనాని నిరూప్యన్తే ॥ తత్ర సమస్తరూపోపపన్న లిఙ్గప్రతిపాదకవాక్యం న్యాయః ॥ అత్రైకవాక్యేఽతివ్యాప్తేః ॥ కిన్త్వనుమితిచరమకారణ లిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యం న్యాయః ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరేకవాక్యతయా స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానం జన్యతే ॥ తేనచ విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానాన్తరముత్థాప్యతే ॥ తేన చరమః పరామర్శ ఉత్పాద్యత ఇతి న్యాయజన్యశాబ్దజ్ఞానస్య పరామర్శప్రయోజకతా ॥ (శ్రీ) ॥

ఇతి తత్త్వచిన్తామణౌ న్యాయలక్షణమ్.

(శ్రీ) ॥ ఉచితానుపూర్వికప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయత్వం న్యాయత్వమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం పునరుదాసీనవాక్యవారక న్యాయాన్తర్గతత్వాదివిశేషణశూన్యమేవోపాదేయమితి నాన్యోన్యాశ్రయః ॥ సాధ్యాదివిశేష నియన్త్రితాశ్చ ప్రతిజ్ఞాదయో వాచ్యా ఇతి న విభిన్నసాధ్యాదిక ప్రతిజ్ఞాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ వ్యాప్త్యాదేరివ సాధ్యాద్యననుగమాదననుగమో న్యాయాదేరపీష్యత ఏవ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరుదాహరణోపనయవాక్యయోశ్చ నసంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమ్ ॥ ప్రాగేన తు పఞ్చానామవయవానామ్ ॥ పరన్తు ప్రతిజ్ఞాహేత్వోః కథంచిదుపనయనిగమనయోః ॥ ఏకవాక్యతావ్యవహారస్తు విశిష్టైకార్థప్రతిపత్తిపరతామాత్రేణ ॥ తాదృశ పరామర్శ ప్రయోజకత్వఞ్చ యది తద్విషయతత్తత్పదార్థోపస్థాపకతయా (తత్తత్పదార్థసార్థోపస్థాపకతయా) తదా ఉదాహరణోపనయయోరేవ తత్పర్యవస్యతి ॥ అథ తదానుకూల్య పరతామాత్రేణ ॥ తదా కో వహ్నిమాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ కుతో ధూమవత్త్వాదిత్యాదేరపి తథాత్వమిత్యాదికం సమాహితమ్ ॥ (శ్రీ) ॥

ఇతి దీధితౌ న్యాయలక్షణమ్.

అనుమితి చరమకారణ లిఙ్గపరామర్శ ప్రయోజకశాబ్దజ్ఞాన జనకశాబ్దజ్ఞాన జనకవాక్యత్వ మవయవత్వమ్ ॥ అతఏవ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితివాక్యే తదవయవేచ న న్యాయతదవయవలక్షణాతివ్యాప్తిః ॥ తేనపరామర్శస్య తదవయవేన పరామర్శజనకస్యజననాత్ ॥ యత్తు ॥ సంక్షేపతఃపరామర్శప్రయోజక వాక్యత్వేనవిశేషాభావాత్సోఽపి న్యాయఏవేతి ॥ తన్న ॥ కథాయామాకాఙ్క్షాక్రమేణైవాభిధానమితిప్రథమంవిశిష్టవైశిష్ట్యే ఆకాంక్షా నాస్తీతి తదభిధానే నిగ్రహాదితివక్ష్యతే ॥ అన్యథా చక్షురాదేరపి పరామర్శజనకతయా న్యాయత్వాపత్తిః ॥ ఆకాంక్షావిరహస్తుల్యఏవ ॥ అన్యేతుపఞ్చావయవవాక్యాద్విజాతీయమేవ శాబ్దజ్ఞానముత్పద్యతఇతి తద్ధీజనకవాక్యత్వంన్యాయత్వమ్ ॥ ఏవంప్రతిజ్ఞాద్యవయవ వాక్యాదపిప్రత్యేకం విజాతీయం శాబ్దజ్ఞానమితి తత్తద్ధీజనకవాక్యత్వమేవతత్తల్లక్షణమితి॥తన్న॥ జ్ఞానవిశేషజనకత్వంతజ్జనకత్వజ్ఞానంవా (తత్తజ్జ్ఞానజనకత్వంవా) న్యాయేప్రతిజ్ఞాదౌ చానతిప్రసక్తమనుగతరూపమంతరేణ దుర్నిరూపమితి తత్స్వీకారేతస్యైవలక్షణత్వాత్ ॥ అన్యథా జాతిసంకరప్రసంగాత్ ॥

ఇతి తత్త్వచిన్తామణావవయవలక్షణమ్

అవయవత్వన్తున్యాయాన్తర్గతత్వేసతిప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమ్॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేసత్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వంవావక్తవ్యమ్॥ ఉభయఞ్చప్రతిజ్ఞాహేతూహేతూదాహరణేఉదాహరణోపనయౌఉపనయనిగమనేఇతివిశిష్యవక్తవ్యమితి॥ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యతత్తద్విశిష్టార్థవిషయకజ్ఞానపఞ్చకాన్యతమజ్ఞాన జనకవాక్యత్వంతత్త్వమిత్యపి కేచిత్ * తస్యైవేతి * తథాచతాదృశజాతౌసాధకాభావఇతిభావః ॥ బాధకమప్యాహ * అన్యథేతి * న్యాయజన్యజ్ఞానేపఞ్చావయవజన్యత్వాత్పఞ్చ ద్విత్ర్యాదిజన్యేచద్విత్ర్యాద్యాఃఏకైకజన్యేచ ఏకైకా జాతయఇతిజాతిసంకరఇత్యర్థః ॥ తత్రతత్ర భిన్నభిన్నజాతికల్పనేసుతరాంమానాభావః ॥ కేచిత్తు,యదిచానుగతకారణమన్తరేణాపి తాదృశజాతిమత్త్వసంభవః ॥ తదాకదాచిత్ప్రతిజ్ఞాదిజన్యేపిహేత్వాదిజన్యవృత్తిః హేత్వాదిజన్యేచప్రతిజ్ఞాది జన్యవృత్తిర్జాతిస్స్యాదితిసంకరఇత్యర్థః ॥ ఏవం సర్వేషాంసర్వజాతీయత్వమేకజాతీయత్వం వాస్యాదిత్యపిద్రష్టవ్యమిత్యాహుః ॥

ఇతి దీధితావవయవలక్షణమ్

తత్ర ప్రతిజ్ఞా, నసాధ్యనిర్దేశః ॥ సాధ్యపదేఽతివ్యాప్తేః ॥ కిన్తూద్దేశ్యానుమితిచరమకారణలిఙ్గపరామర్శప్రయోజకవాక్యార్థజ్ఞానజనకత్వేసత్యుద్దేశ్యానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకవాక్యం॥

సాధ్యనిర్దేశః ప్రతిజ్ఞేతిసూత్రమ్ ॥ సాధ్యోఽభిధేయవిశిష్టోధర్మీ ॥ తథాచపక్షతావచ్ఛేదకపర్వతత్వాదివిశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వాదివిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానజనకోన్యాయావయవఇతిపర్యవసితోఽర్థః ॥ ఉదాహరణాచ్చ నపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యవైశిష్ట్యజ్ఞానమ్॥ఉపనయాచ్చ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేనసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానమితితయోరవ్యుదాసః ॥ *కిన్త్విత్యాది* ప్రకృతన్యాయబహిర్భూతవారణాయసత్యన్తమ్ ॥ ప్రకృతన్యాయావయవత్వపర్యవసితార్థకమ్ *ఉద్దేశ్యేతి* ప్రకృతేత్యర్థః॥ వహ్నిసాధ్యకోపనయస్య వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకస్య వారణాయప్రకృతద్వయమ్ ॥ తథాచ, యాదృశపక్షసాధ్యకన్యాయావయవత్వం తాదృశపక్షసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వం పర్యవసితోఽర్థః ॥ ధూమాదాలోకవాన్ వహ్నేరాలోకవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావనతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకస్యహేతోర్వారణాయాన్యూనేతి॥నిగమనవారణాయానతిరిక్తేతి॥ యద్యపినిగమనేనాపిపక్షవాచకపదంసమభివ్యాహ్రియతే॥ తథాపిన్యూనతాభఙ్గాయోపనయస్థాయమాదిశబ్దానుషఙ్గాత్తథాబోధ్యమ్॥ ఇష్టమేవచప్రసక్తామితిప్రసక్తంనిగమనంచేత్యాదినాసిద్ధాన్తయిష్యతి॥తదర్థస్తునిగమనమన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకంసత్పరామర్శహేతుః ॥ యేననిరుక్తన్యాయావయవత్వఘటకంప్రతిజ్ఞాత్వంతదపివ్యాహన్యేతయాత్ ॥అబాధితత్వాదేస్తద్వ్యాన్నోపయికవిశిష్టహేతుసంబన్ధస్యవాబోధకతయాతస్యాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వాదితి॥ యత్తు॥పృథివీతరేభ్యోభిద్యతేపృథివీత్వాదిత్యాదౌయన్నపృథివీతరేభ్యోభిద్యతేతన్నపృథివీత్యుదాహరణవారణాయతదితి॥తత్తుచ్ఛమ్॥తేనపృథివ్యామితరభేదస్యావిషయీకరణాత్॥తాత్పర్యభ్రమేణతాదృశబోధజనకత్వస్యాతిప్రసక్తత్వాత్॥ నచ తావతాప్యుదాహరణస్య తథాత్వసంభవః ॥ యన్నేత్యాదేరనన్వయాత్ ॥ యదిచనిగమనేనాయమాదిపదం నివిశతే వాక్యైకవాక్యతయైవవిశిష్టలాభాదితివిభావ్యతే॥ తదాహేతౌసాధ్యసామానాధికరణ్యభానేసామాన్యతః పక్షేపి సాధ్యవత్త్వభానాత్ పక్షేహేతువ్యాపకసాధ్యసామానాధికరణ్య విశి

ష్టహేతుమత్తాబోధకస్యోపనయస్య ॥ యత్రపక్షసాధ్యయోస్తాద్రూప్యేణ దృ
ష్టాంతత్వహేతుత్వాభ్యా ముపన్యాసః తాదృశసిషాధయిషయాచన్యాయప్రయో
గః తత్రోదాహరణోపనయయోః ॥ యత్రచ పర్వతత్వాద్యవచ్ఛేదేన సాధ్యసి
ద్ధేరుద్దేశ్యతాయామేతత్పర్వతత్వావినాదృష్టాంతస్యోపన్యాసః తత్రోదాహరణ
స్య ॥ సత్యంతస్యవాఽవయవాఘటకన్యాయాంతర్గతత్వ పరతయాహేత్వన్త
స్యాయమాదినిగమనాం తస్యచ వారణాయతత్ ॥ యద్యపిసర్వమభిధేయంప్ర
మేయమిత్యాదావతిరిక్తాప్రసిద్ధిః॥నచకోట్యప్రసిద్ధ్యా ప్రమేయంనవేతి విప్రతి
పత్తేః సంశయస్యచాయోగాత్ నతాదృశీ ప్రతిజ్ఞా, ప్రకృతానుమితి విషయతా
సమవ్యాప్త విషయతాకత్వం, ప్రకృతానుమితిప్రకారతాసమవ్యాప్త ప్రకార
తాకత్వంవావక్తవ్యమితివాచ్యమ్ ॥ సకలాభిధేయవృత్తిధర్మవత్సకలాభిధేయని
ష్ఠాత్యంతాభావాప్రయోగ్యాకాశాభావవద్వేదం ద్రవ్యమిత్యాదౌవిశిష్టపక్షబో
ధకోపనయేఽతివ్యాప్తేః ॥ తథాపిప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యవిషయకత్వం
తదన్యూనవిషయకత్వమ్॥ప్రకృతపంచమ్యర్థపక్షకప్రతిజ్ఞాస్థలేతుపక్షేప్రకృత్యర్థ
స్యవైశిష్ట్యబోధకో హేతుస్తుప్రకృతసాధ్యస్య ॥ తాదృశవిషయతావిలక్షణవిష
యతాశూన్యత్వమ్ ప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యసిద్ధ్యౌపయికవ్యాప్త్యవిషయక
త్వంవా తదనతిరిక్తవిషయకత్వమ్॥ వహ్నివ్యాప్యాలోకవత్సధర్మా పర్వతోవ
హ్నిమాన్ ధూమాదింధనవ్యాప్య ధూమవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాది
త్యాదౌ తస్యాస్సంగ్రహాయ ప్రకృతహేతుసాధ్యయోరుపాదానమ్ ॥ వహ్ని
వ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాత్సత్త్వాదివ్యాప్య ద్రవ్యత్వవది
దం సత్త్వాదిమత్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదికస్తు నప్రయోగః ॥ విశిష్టపక్షోపస్థాపకా
దేవ తాదృశవ్యాప్తిప్రతీతావాకాంక్షావిరహేణోదాహరణానుత్థానాత్॥ అన్య
థాఽతిప్రసంగాత్॥ అతఏవనైకదోభయవ్యాప్త్యుపన్యాసోపి ॥ యదిచ మైత్రః
పచతి అయంగౌరిత్యాదేరేవ ప్రతిజ్ఞాయాః తథోపవర్ణితవిశిష్టజ్ఞానజనకత్వసంభ
వః ॥ తాదాత్మ్యేన గోస్సాధ్యత్వాత్ గోత్వత్వాద్యనుపస్థిత్యా గోత్వాదేస్సా
ధ్యత్వానుపపత్తేః ॥ పదార్థతావచ్ఛేదకజాతౌ హేత్వర్థస్యాన్వయాయోగా
చ్చ ॥ వహ్నిమానిత్యాదౌ పునరనుమితౌ పక్షేసాధ్యస్య వహ్నేస్సంయోగాత్మ
కస్సంబన్ధోభాసతే ॥ తత్రైవ వహ్నివ్యాప్య ధూమవానయమిత్యుపనయసంగ
మాత్ ॥ శాబ్దజ్ఞానేతు వహ్నిమతోఽభేదః ॥ ఏవంభేదేసాధ్యేభిద్యతే భిన్నమి

అన్యూనానతిరిక్తపదంవిహాయ లిఙ్గావిషయకత్వంవా జ్ఞానవిశేషణమ్ ॥ తేనోదాహరణాదివ్యుదాసః ॥ నిగమనఞ్చ న పరామర్శహేతుః ॥ అబాధితాసత్ప్రతిపక్షితత్వజ్ఞాన జనకత్వాత్ ॥

త్యాదావపి వైలక్షణ్యమితి సూక్ష్మమీక్ష్యతే ॥ తదాయాదృశపక్షసాధ్యకాః పక్షేయాదృశవిశిష్టార్థబోధకాః ప్రతిజ్ఞాః సంప్రదాయసిద్ధాః తాదృశానాంబోధానామన్యతమేనాప్యనివర్తనీయస్య సంశయస్యానివర్తకోయః తావతామన్యతమోబోధః తజ్జనకత్వంవక్తవ్యమ్ ॥ ఏవంచ తాదాత్మ్యేన గవి సాధ్యే పక్షే గవాభేదస్య, సంయోగేనసమవాయేనవావహ్నౌ, వహ్నిమదభేదస్య, సమవాయేనపాకస్యకృతౌ, పాకకృతిమత్వస్య, పాకకర్తృభేదస్య, విశేషణతయా ఇతరేభ్యోభేదే, ఇతరభేదవత్త్వనత్వస్య, ఇతరాన్యభేదస్య, ఇతరభేదవత్వస్య, ఇతరభిన్నాభేదస్య, బోధా విశిష్యధర్తవ్యా ఇతి దిక్ ॥ తావద్బోధానివర్త్యసంశయానివర్తకతావద్బోధనివర్త్యయావత్సంశయనివర్తకబోధజనకత్వంవాచ్యమిత్యపి కేచిత్ ॥ చైత్రః పచతి ఘటో నేతరాణీతి ప్రతిజ్ఞాయాంసాధ్యవిషయిత్వానుయోగిత్వయోః సంబంధవిధయైవానుప్రవేశాత్ యథోపదర్శితసాధ్యగమకతౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్త్వస్య చ పక్షే ఉపనేయత్వాత్తథాచాయమిత్యాకారకః సువచఏవ ప్రాచాముపనయః ॥ నవ్యానాంపునరనన్యగతికతయా తద్వ్యాప్యహేతుమాన్ తద్వానిత్యాకారో యోగ్యతావశాచ్చ తదా సాధ్యస్య తద్వ్యాప్యస్య వా పరామర్శః ॥ కేచిత్తు వహ్నిమాన్నవేతి విప్రతిపత్తౌ సంశయేచ వహ్నిమత్తదన్యోన్యాభావయోస్తాదాత్మ్యవిశేషణతాభ్యాం కోటిత్వేన జిజ్ఞాసితత్వాదితి తాదాత్మ్యేన వహ్నిమానేవ సాధయితుముచితః ॥ నతు వహ్నిర్జిజ్ఞాసితత్వాత్ ॥ తథాచాయమిత్యాకారకో వహ్నిమద్వ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయమిత్యాకారకో వా ఉపనయః ॥ నతు వహ్నివ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయమిత్యాకారకః అర్థాన్తరత్వాదితి ప్రాహుః ॥ యత్ర చాన్తరా తాదృశ బోధో న జనితస్తత్రాపి తాదృశాకాంక్షాయోగ్యతాదిశాలిత్వ రూపం తజ్జననయోగ్యత్వమక్షతమ్ ॥ తల్లాభశ్చ జాతివిశేషావస్థాపక శాబ్దవాక్యపదయోరుపసంధానాదేవేతి ॥ అన్యూనేత్యాది ॥ తథాచోద్దేశ్యానుమితి సమానవిషయక లింగావిషయకశాబ్దజ్ఞాన జనకస్యావయవత్వమర్థః ॥ వ్యతిరేకిణి హ్రదో నిర్ధూమ ఇత్యాదౌ నిర్వహ్నిత్వహేతుకే యథా హ్రదభిన్నమిత్యాది దృష్టాంతవతో హ్రదావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిహేతుకే వా ఉదాహర

ణస్య వారణాయ సమానవిషయకాంతంపక్షముఖ్య విశేష్యకార్థకం ॥ ఉపన
యవారణాయ లింగావిషయకేతి ॥ యద్యపి ప్రకృతలింగావిషయకత్వం పృథివీత
రేభ్యోభిద్యతే పృథివీత్వాత్ గంధవతీవా తథాగంధాదిత్యాదావవ్యాపకం ॥
నచాత్రోపనయాసంభవః ఇదమాగంధవత్త్వేనపరామృష్టే హేతుభూతగంధవత్త్వా
న్వయాయోగాదితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకగంధాభావాభావత్త్వేనాన్వ
యాత్ ॥ అతఏవవ్యతిరేకిణినచనేయం పృథివీత్యాదికః ప్రాచాం ప్రయో
గః ॥యదిచ దండవాన్ రక్తదండవానిత్యస్యాన్వయోనానుపపన్నః తద్విశిష్టేశుద్ధత
ద్విశిష్టాన్వయస్యైవా వ్యుత్పన్నత్వాదిత్యుచ్యతే ॥ తదానానుపపత్తిగంధోపి॥
పక్షావిశేషణత్వేన తదవిషయకత్వఞ్చాయంవహ్నిసామగ్రీమాన్ వహ్నేరిత్యా
దౌ ॥ పక్షావిశేషణత్వేన సాధ్యావిశేషణత్వేన తదవిషయకత్వంచ దధి
ద్రవ్యం దధ్నః ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాత్ గోత్వాభావా
న సాస్నాదిమాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదావవ్యాపక మతివ్యాపకంచోపన
యస్య॥ తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టసాధ్య
వైశిష్ట్యావగాహిత్వం తద్బహిర్భావేణ లింగవిషయకత్వస్యాభావో వాచ్యః ॥
వస్తుతో లిఙ్గలిఙ్గత్వమ్ ॥ తథాచ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య ప్ర
కృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నగమకతోపయికం యద్వ్యాప్తివిషయకత్వంత
చ్ఛూన్యత్వమర్థః ॥ తచ్చహేతౌ సాధ్యవ్యాప్యత్వావగాహిత్వం హేతుభూతా
భావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యాభావ వ్యాపకత్వావగాహిత్వమ్॥
ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ గుణాత్ ॥గు
ణవ్యాప్యరూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయా
వచ్ఛేదకద్వయోపాదానం ॥ అస్యానానతిరిక్తేతిచమూల ముద్దేశ్యానుమిత్య
స్యానాసతిరిక్తభాగపరం ॥ హేతుత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ పంచ
మ్యర్థ పక్షక హేతువారణాయపంచమ్యన్తార్థస్య హేతుత్వస్యత్వస్యవాఽవశ్యం
వాచ్యత్వాత్ ॥ సంఖ్యాతిరిక్తసుబర్థస్యప్రకృత్యర్థవిశేష్యత్వేనైవాన్వయా
త్ ॥ప్రాతిపదికార్థయోః క్రియాప్రాతిపదికార్థయోశ్చసాక్షాద్భేదేనాన్వయ
స్యావ్యుత్పన్నత్వైర్వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥చైత్రస్యేదంనమైత్రస్య మైత్రస్యేదంనచైత్రస్య
త్యయోరిదం నేదమేకస్యాపీత్యాదౌ చైత్రాదిసంబంధాభావ. బోధస్యవిభక్త్యర్థ
విశేష్యతాం వినానుపపత్తేః ॥ చైత్రోనపచతీత్యాదౌ తిఙర్థస్యపవినాస్యను

హేత్వభిధానప్రయోజక జిజ్ఞాసాజనకవాక్యత్వంవా ॥ లింగావిషయక లింగివిషయకజ్ఞానజనకన్యాయావయవవాక్యత్వంవా ॥ ఇతరావయవానాం లిఙ్గవిషయక జ్ఞానజనకత్వాదితి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వంజాతిః అనుగతాసతిప్రసక్తతాం ప్రతికవ్యవహారాదితి కేచిత్ ॥ తన్న ॥ దేవదత్తప్రభవత్త్వాదినా జాతిసఙ్కరప్రసఙ్గాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యం విజాతీయంజ్ఞానం వ్యవహారాదతి తజ్జనకవాక్యం ప్రతిజ్ఞేత్యపిన ॥ తజ్జనకత్వం జనకతన్నజ్ఞానంవా నానుగతరూపమంతరేణసమ్భవతీత్యుక్తస్యానుసరణీయత్వాత్ ॥ ఏతేన శబ్దోఽనిత్యఇతి లింగిధీపరవాక్యజన్యజ్ఞానవృత్తికృతకతావదిత్యాది వాక్యజన్యజ్ఞానావృత్తి జాతియోగిజ్ఞానజనకవాక్యం ప్రతిజ్ఞేతినిరస్తమ్ ॥ ననుప్రతిజ్ఞా, ససాధనాంగమ్ ॥విప్రతిపత్తేః పక్షపరిగ్రహే తత్రప్రమాణాకాంక్షాయాం హేత్వభిధానస్య ప్రాథమ్యాదితిచేన్న ॥ విప్రతిపత్త్యగ్రహసమయబంధానంతరంశబ్దానిత్యత్వం సాధయేతి పృష్టస్యవాదినోవా ఆకాంక్షాయాంశబ్దానిత్యత్వంసాధ్యమ్॥ నచ సాధ్యనిర్దేశంవినాహేతు

యోగినిస్తమీసుబద్ధస్యావ్యభావాన్వయాత్ ॥ హేతువిషయకజ్ఞాన జనకత్వవ్యాప్యావయవావచ్ఛేదక రూపశూన్యన్యేపసత్యుదాహరణాన్యన్యాయావయవత్వంతత్త్వమ్ ॥ తాదృశావచ్ఛేదకం హేతురావ్వెజకమితికేచిత్ ॥ హేత్వభిధానేతి ❋ జిజ్ఞాసాజనకత్వంతద్యోగ్యతా ❋ వాక్యత్వమ్ ❋ న్యాయావయవత్వమ్ ❋ లింగేత్యాది ❋ లింగావిషయకేతి పూర్వోక్తపదర్శితార్థకమ్ ॥ అభావహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణ వారణాయలింగేతి ❋ లిఙ్గీ ❋ సాధ్యమ్ ❋ తద్విషయకమ్ ❋ తద్వద్విశేష్యకమ్ ॥ తేనేదం జలం నిస్స్నేహత్వ ప్రకారక ప్రమావిషయత్వశూన్యత్వాత్, ఇదంద్రవ్యంజలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వ శూన్యత్వాదిత్యాదావయన్నజలం తన్నిస్స్నేహత్వ ప్రకారకప్రమావిషయఃఇత్యుదాహరణేనాతిప్రసంగః॥ లింగావిషయకేత్యస్యపూర్వోక్తవ్యావృత్త్యావిషయకార్థకత్వేతు హేతువారణాయలింగేతి॥ లింగివిషయకత్వంచ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టహేతుత్వ విషయతాబహిర్భావేణవాచ్యమ్॥ తేన వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్వాత్ అయంహేతురిదంవాహేతుత్వం తత్రైవనప్రతీయమానత్వాదిత్యాదౌ హేతౌనాతిప్రసంగః॥లింగవిషయకజ్ఞాన జనకత్వానియతలింగివిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తత్త్వమిత్యాదికం తు తాదృశరూపాంతరాపరిచయేదుగ్రహత్వాదనుపాదేయమ్ ॥ ❋❋❋❋

ఇతిదీధితౌ ప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

వాక్యంనిష్ప్రతియోగికమన్వయంబోధయితుమిష్టే,నచవాదివాక్యేఽనుపస్థితమపి యోగ్యతయాన్వేతి ॥ అతిప్రసంగాత్ ॥ నచ విప్రతిపత్తితః సాధ్యోపస్థితిః తస్యాఃప్రతివాదివిప్రతిపత్త్యా ప్రమాణాదివ్యవస్థయాచాంతరితత్వాత్ ॥ పరవిప్రతిపత్తిం సమయబంధంచ వినాస్థాపనాయా అభావాత్ ॥ విప్రతిపత్తివాక్యస్య పక్షపరిగ్రహేణ పర్యవసితతయా నిరాకాంక్షత్వాచ్చ ॥ అన్యత్రాతుసైవప్రతిజ్ఞా ॥ నచావయవాంతరాత్ ॥ హేత్వన్వయయోగ్యాసాధ్యోపస్థితిః ॥ (పఞ్చమ్యర్థాన్వయయోగ్యపక్షాన్వితసాధ్యాబోధకత్వాత్ ॥) నాప్యవయవాంతరేణాక్షేపాత్ ॥ సాధ్యాన్వయేతదభిధానం తదభిధానేచ సాధ్యాన్వయఇత్యన్యోన్యాశ్రయాత్ ॥ తస్మాత్ప్రతీత్యనుపపత్త్యా ప్రతీతానుపపత్త్యావా నేహాక్షేపః ॥ అన్యేతు శబ్దానిత్యత్వే ప్రమాణం వదేతి యది మధ్యస్థస్యానుయోగః ॥ తథాపి, ప్రమాణమాత్రేనాకాంక్షాకింతు విశిష్టవిశేషణం సాధ్యమనభిధాయ నశక్యాభిధానం ॥ నచవస్తుతో యత్సాధ్యం తత్రప్రమాణం వదేతి మధ్యస్థనియోగః ॥ వాదిద్వయస్యాప్యేతదసంభవాత్ ॥ తస్మాత్సాధ్యాభిధానం వినా నహేతోరాకాంక్షా ॥ నవాఽన్వయబోధకత్వమితి ప్రతిజ్ఞాసాధనాంగమితి ॥

—ఇతి తత్త్వచిన్తామణౌ ప్రతిజ్ఞా— సాధ్యనిర్దేశానన్తరం కుతఇత్యాకాఙ్క్షాయాంసాధనతావ్యఞ్జకవిభక్తిమల్లిఙ్గవచనమేవోచితమ్॥అన్యథాఽనాకాంక్షితాభిధానేనిగ్రహాపత్తేః ॥లోకేతథైవాకాంక్షానివృత్తిరితివ్యుత్పత్తేరితిప్రతిజ్ఞానన్తరం హేతూపన్యాసః॥ హేతుత్వఞ్చానుమితికారణీభూతలిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకసాధ్యావిషయకశాబ్దధీజనకహేతువిభక్తిమచ్ఛబ్దత్వమ్ ॥

---

* అనుమితీత్యాది * జనకాంతం న్యాయావయవార్థకమ్ ॥ నిగమనవారణాయ సాధ్యావిషయకేత్యాది ॥ సాధ్యావిషయకత్వంచ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వ విషయతాబహిర్భావేణ పూర్వోపదర్శిత సాక్షాత్పరంపరాసాధారణప్రకృతపక్షవిశేషణత్వేనవా॥ తేనపూర్వోపదర్శితహేతౌనావ్యాప్తిః ॥ ఇదంనదండాజ్జాతం దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాత్ అయం న ధూమవానాలోకవాన్ ఆర్ద్రేంధనశూన్యత్వాదిత్యాద్యా వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య, హేతుత్వ పక్షకే సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకేదం పదశాలినః ఉపనయస్యచ వారణాయహేతువిభక్తిమదితి ॥ తదర్థశ్చ ప్రకృతసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధనక్షమార్థోపస్థితిజనకవిభక్తిమత్త్వం ॥ హేత్వితి సం

హేతుత్వప్రతిపాదకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వంవా ॥ ఉదాహరణప్రయో
జకాంక్షాజనకశాబ్దజ్ఞానజనకన్యాయావయవత్వంవా ॥సాధ్యావిషయకజ్ఞానజన
కహేతుపఞ్చమ్యన్తానుమితి పరశబ్దత్వంవా ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యధీజన్యకారణాకా
క్షానివర్తకజ్ఞానజనకహేతువిభక్తిమద్వాక్యత్వంవా.................

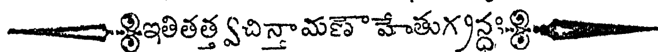
పాతాయాతమ్ ॥ యదిచపర్వతేపర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానస్య విశేష్యతయా
అభావస్యసాధ్యత్వం హేతుత్వంచ సిసాధయిషయాచ న్యాయప్రయోగః తత్ర
యథాతాదృశజ్ఞానాభావాదుత్పన్నంజ్ఞానమితిదృష్టాంతశాలినివ్యతిరేక్యుదాహర
ణేఽతివ్యాప్తిరిత్యుచ్యతే ॥ తదాఅవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబో
ధక విభక్తిమత్త్వంవక్తవ్యమ్ ॥ ఉదాహరణాన్యత్వేనవావిశేషణీయమ్ ॥కేచిత్తు
సాధ్యవిషయకధీజనకత్వా నియతహేతువిభక్తిమత్వనియతావయవతా వచ్ఛేదక
రూపవత్త్వం సముదితలక్షణార్థఇత్యాహుః ॥ తచ్చిన్త్యమ్ ॥ * హేతుత్వప్ర
తిపాదకేతి * విభక్త్యర్థహేతుత్వ విశేష్యకాన్వయబోధజనక న్యాయావయ
వత్వమర్థః ॥ హేతుత్వంప్రమేయమిత్యాదిప్రతిజ్ఞావారణాయవిభక్త్యర్థేతి ॥
తస్మాదితరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదినిగమనవారణాయ హేతుత్వేతివిశేష్యేతిచ ॥ ఘ
టోదండాత్ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదికాః న ప్రతిజ్ఞాః ॥ తదవృత్తేరతదాత్మన
శ్చ తద్ధర్మావ్యాపకత్వాయోగాత్ ॥ సంప్రదాయవిరోధాచ్చ ॥ తేనతత్రత్య
నిగమనేనాతిప్రసంగఇతిభావః * ఉదాహరణేతి * క్వచిజ్జిజ్ఞాసానుత్పాదేపి త
ద్యోగ్యతాసత్త్వాన్నావ్యాప్తిః॥ అనుక్తోదాహరణస్థలేపితాదృశస్వరూపయోగ్య
తాసత్త్వాత్తద్వారణాయన్యాయావయవేతి ॥ ఉదాహరణత్వం చేదంన్యాయావ
యవత్వగర్భం॥వైయర్థ్యాత్ *సాధ్యావిషయకేత్యాది* అయంనదండాత్
దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞానిగమనయోర్వారణాయసాధ్యా
విషయేత్యాదివ్యాఖ్యాతార్థకమ్॥ఉపనయవిశేషవారణాయ హేతుపఞ్చమ్యన్తే
తి॥ హేత్వితి హేతుత్వబోధకార్థకమ్ ॥ హేతుపంచమ్యావైకల్పిక ము
పాదానమ్ ॥ ఉపనయస్యచాంతేనుసంధీయమానా ప్రథమైవాంతః ॥ ఏవందం
డాదిత్యాదేఃస్వపరస్యాపి దృష్టాంతస్య పంచమ్యంతత్వే అన్వయాయోగాత్ ॥
కస్యచిద్వ్యతిరేకిణోదాహరణస్య పంచమ్యంతత్వసంభవేతు తద్వారణం పూ
ర్వవత్ ॥ అత్రచార్థవద్భాగస్య హేతుపంచమ్యంతత్వంబోధ్యం ॥ తేన నిర
ర్థకతసిలంతేవహ్నిప్రమాతఇత్యాదౌనావ్యాప్తిః ॥ పంచమ్యాదేఃతసిలాద్యా
దేశత్వాదినాం నయేతున్నానుపపత్తిగంధోపి॥కేచిత్తు॥ హేతుపంచమ్యంతత్వం

పఞ్చమ్యన్తలాక్షణికపదవదనుమితిపరవాక్యత్వంవా ॥ ....

హేతుత్వప్రతిపాదక పదశాలిత్వం పూర్వవత్ ॥ సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వఞ్చ ఇతరనైరపేక్ష్యేణ ప్రకృతహేతుత్వ విశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకత్వం సాధ్యం చేహాసవివక్షితమ్ ॥ వైయర్థ్యాదిత్యాహుః * పంచమ్యన్తేతి * అనుమితిపరవాక్యత్వమవయవత్వం హేతుత్వాదౌ పంచమీలాక్షణికీ ॥ వృక్షాద్విభజత ఇత్యాదౌ లాఘవేనావధిత్వే అవధిమత్త్వేవా శక్తత్వాత్ ॥ ద్రవ్యనిష్ఠావధిత్వమివ విభాగనిష్ఠమవధిమత్త్వమపి సంబంధవిశేషః ॥ స చాతిరిక్తోనతిరిక్తోవేత్యన్యదేతత్ ॥ తత్సంబంధాగ్రహేపివ్యవహారః శక్తిభ్రమాత్ ॥ వృక్షాదప్యైతి పతతీత్యాదౌ లాఘవాద్విభాగే శక్తిః తజ్జనకత్వంచ క్రియాయాః సంసర్గమర్యాదయాభాసత ఇత్యపి వదంతి॥ అతఃపంచమ్యంతేతి లాక్షణికవిశేషణమ్॥ తస్మాదిత్యత్రచ తత్పదేనలక్షణా ॥ శక్త్యైవతాదృశజ్ఞానోపస్థితిసంభవాత్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమాన్వాతస్మాదిత్యాది కస్తునప్రయోగః ॥ సంప్రదాయవిరోధాదితి వదంతి ॥ యత్తు ॥ హేత్వన్వయానురోధాత్ వహ్నిమానిత్యాదావపి జ్ఞానలక్షణేతి ॥ తదసత్ ॥ పంచమ్యాఃజ్ఞాపకత్వేజ్ఞాప్యత్వేవా లక్షణయైవోపపత్తౌ తత్రలక్షణాయాం మానాభావాత్ ॥ అతఏవోక్తమావృత్తౌ నైవప్రతిజ్ఞేతి॥ అతఏవవ్యాచక్షతేయతోద్రవ్యంగుణాః కర్మేత్యత్రహేతుత్వంయథాసంభవముత్పాదకత్వం జ్ఞాపకత్వంచేతి ॥ అతఏవలోకే కిం వహ్నిమదితి పృష్టేతద్గృహం వహ్నిమదిత్యుత్తరితేకుతఇతి జిజ్ఞాసా ధూమవత్త్వాదిత్యుత్తరంచ ॥ సహితప్రతిజ్ఞానే ప్రశ్నః॥యేనలక్షణయాజ్ఞానేనోత్తరయేత్ ॥ నవాపరకీయభావిప్రశ్నానురోధాదజిజ్ఞాసితాభిధానం ॥ నవాకుతఇతి ప్రశ్నేజ్ఞాతమిత్యధ్యాహారః ॥ మానాభావాత్ ॥ దాహోదహనాత్ నజలాత్ జలంస్పర్శవత్ రూపాత్నగంధాత్ నాపిశబ్దాదిత్యాదౌ నఞర్థాన్వయానురోధాత్ జన్యత్వరూప హేతుమత్త్వం జన్యజ్ఞానవిషయత్వరూప జ్ఞాప్యత్వఞ్చ పంచమ్యర్థః ॥ ఏవంచహేతుమత్త్వే శక్తావపిజ్ఞాప్యత్వేలక్షణైవ ॥ నచధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాత్ ధూమాద్వహ్నిమత్సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయాం,పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానిత్యాదౌచ తత్రత్యనిగమనేచాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతపక్షాన్విత స్వార్థబోధక పదోపస్థాపిత ప్రకృతసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకపంచమ్యంతలాక్షణికపదవదవయవత్వస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ యత్తు ॥ అయమాత్మాజ్ఞానాదిత్యత్రావ్యాప్తిః శక్త్యైవజ్ఞానోపస్థి

తిసంభవే లక్షణావిరహాదితి ॥ తన్న ॥ యద్విషయకజ్ఞానస్య హేతుత్వమవగతం తస్యవ్యాప్త్యాదిజిజ్ఞాసాయాం ఉదాహరణాదిప్రయోగః ॥ నచేహజ్ఞానవిషయకత్వేనోపస్థితిర్వినాలక్షణాం॥ అన్యథాసుఖాదేరపివ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగాత్ ॥ కేచిత్తు । పంచమ్యంతలాక్షణికపదవత్త్వనియతావయవత్వావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచార్యవయవత్వావచ్ఛేదకశూన్యావయవత్వంవా వివక్షితమిత్యాహుః ॥ నవ్యాస్తుపంచమ్యాః జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేలక్షణయైవోపపత్తౌ నప్రాతిపదికేపిలక్షణా॥ఆకాంక్షావైచిత్ర్యాచ్చపదార్థైకదేశేపి జ్ఞానేప్రాతిపదికార్థేవిషయిత్వేనాన్వేతికర్తృకృతీవకృతౌధాత్వర్థః॥యద్ధర్మవిశిష్టశ్చ హేతుప్రయుజ్యతేఆకాంక్షాదివశాత్తద్ధర్మవిశిష్టస్యైవవ్యాప్యత్వముపదర్శ్యతే అన్యథా యథార్థ ధూమజ్ఞానాదిత్యాది ప్రయోగేపి ధూమాదేర్వ్యాప్యత్వోపదర్శనప్రసంగ ఇతిప్రాహుః॥(శ్రీ)॥ఇతరాన్వితస్వార్థబోధకత్వేసతి,స్వీయయదంత్యభిన్నంపదంతదర్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వేసతి,అంత్యపదవత్త్వేసతి,స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధాజనకంయత్తదన్యత్వేచసతివాన్యాయావయవత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమ్॥ప్రతిజ్ఞాహేత్వోరుపనయనిగమనయోః స్వార్థౌపరస్పర మన్వితౌ ॥ నతూదాహరణస్య కేనాపి॥పదంవిభక్త్యన్తమ్॥తేననిగమనేనాతివ్యాప్తిః ॥ ప్రకృతపక్షాన్విత స్వార్థబోధక పదోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వం హేతుత్వమ్ ॥ నిగమనవారణాయోపస్థాపితాన్తమ్॥ ప్రమేయత్వ మభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థపక్షాన్విత స్వార్థబోధకపంచమ్యంతార్థాన్వితః నప్రతిజ్ఞార్థః ॥అపితుతదేకదేశార్థ ఇతి॥స్వార్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకన్యాయావయవత్వమ్॥విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వమ్॥విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకస్వార్థవిశిష్టబోధజనకన్యాయావయవత్వంవాతత్త్వమ్॥ ఏకవాక్యతయాహేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యం భాసతే నపునరవయవాంతరార్థ విశిష్టస్య కస్యచిదితి ॥ ఇతరాన్విత స్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వ ముదాహరణత్వమ్ ॥ అన్వయివ్యాప్తిబోధకతత్త్వం వ్యతిరేకవ్యాప్తిబోధకతత్త్వంచవిశేషలక్షణమ్ ॥ ఇతరోపస్థాపితార్థ విశేషణకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వమ్ ॥ స్వార్థవిశేష్యకేతరార్థాన్వయ బోధజనకన్యాయావయవత్వంవోపనయత్వమ్॥ అవయవార్థవిశేష్యకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వం నిగమనత్వమ్॥ నిగమనస్యనప్రతిజ్ఞార్థవిశేషణత్వేనాన్వేతి ॥ కింతు తదేకదేశార్థవిశేష్యత్వేనప్రాహుః॥ శ్రీ

హేతుపదేనజ్ఞానేలక్షణా ॥ అన్యథాలింగస్యాహేతుత్వేన హేతువిభక్త్యర్థానన్వయాత్ ॥ తథైవాకాంక్షానివృత్తేః ॥ అనుమితి హేతుజ్ఞానకారణధూమవత్త్వాది శబ్దజన్యజ్ఞానవృత్తిప్రతిజ్ఞాదిజన్యజ్ఞానావృత్తిజాతియోగిజ్ఞానకవాక్యత్వం హేతుత్వమిత్యన్యే ॥ జాతింవినాకేన రూపేణజ్ఞానస్యానుమితిజకత్వం ॥ వాక్యవిశేషజన్యత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదక రూపాపరిచయేదుర్గ్రహత్వాదిత్య పరే ॥ అన్వయవ్యాప్త్యభిధాయకావయవాభిధానప్రయోజకజ్ఞానజనక హేతుత్వ ప్రతిపాదకవిభక్తి మన్న్యాయావయవత్వమన్వయిహేతుత్వమ్ ॥ ఏవమేవ వ్యతిరేకవ్యాప్త్యభిధాయక పదప్రక్షేపాత్ వ్యతిరేకిహేతుత్వమ్ ॥ అన్వయవ్యతిరేకోదాహరణాకాంక్షా ప్రయోజకతథాభూతావయవత్వ మన్వయివ్యతిరేకిహేతుత్వమ్ ॥ యద్వాపక్షసపక్షసతో విపక్షాసతో హేతువచన మన్వయ వ్యతిరేకి ॥ అత్యన్తాభావాప్రతియోగిసాధ్యసమానాధికరణ పక్షసపక్షసద్ధేతు వచనం కేవలాన్వయి ॥ యద్వాఅనుమితికారణీభూత పరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానకారణసాధ్యావిషయకశాబ్దధీజనకప్రతీతాన్వయసాధ్యసాధనవాచకహేతు విభక్తిమచ్ఛబ్దత్వ మన్వయిహేతుత్వం ఏతదేవాప్రతీతాన్వయ సాధ్యసాధనేతి విశేషణాద్వ్యతిరేకిహేతులక్షణమ్ ॥ కథాయాంధూమాదిత్యేవ ప్రయోక్తవ్యమ్॥నతు ధూమవత్త్వాదితి ॥ మతుపోవ్యర్థత్వాత్ ॥ సామాన్యవత్త్వేసతి బాహ్యైకకరణ ప్రత్యక్షత్వాత్ ఇత్యపార్థకమ్ ॥ విభక్త్యుపస్థాపిత హేతుత్వేన సామాన్యవత్త్వస్య విభక్త్యంతరావరుద్ధస్య అనన్వయాదితి కేచిత్ ॥తన్న॥సతిసప్తమీబలాత్సామాన్యవత్త్వస్యబాహ్యైకకరణప్రత్యక్షత్వస్యచసామానాధికరణ్యోపస్థితౌ విశిష్టేహేతుత్వాన్వయాత్ ॥తథైవవ్యుత్పత్తేః ॥ నహ్యయమర్థోఽస్మాన్నావగమ్యతఇతి॥—॥

ఇతితత్త్వచిన్తామణౌహేతుగ్రన్థః

హేతావుక్తేకథమస్యగమకత్వమిత్యాకాంక్షాయాం వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోరుపదర్శన(ప్రా)ప్తౌవ్యాప్తేః(ప్రా)థమ్యాత్తత్ప్రదర్శనాయోదాహరణమ్ ॥త(త్రా)నుమితి హేతులింగ పరామర్శపరవాక్యజన్యజ్ఞానజనకవ్యాప్యత్వాభిమత వన్నిష్ఠనియతవ్యాపకత్వాభిమతసంబంధబోధజనకశబ్దత్వముదాహరణత్వమ్॥ సామాన్యలక్షణే—సాధ్యసాధన సంబంధబోధజనకత్వమ్ ॥ సాధ్యసాధనాభావ

ఇతి శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయభట్టాచార్యతార్కికశిరోమణిరఘునాథకవివి
రచితాయాంతత్త్వచిన్తామణివ్యాఖ్యాయామనుమాన
దీధిత్యపరాఖ్యాయామవయవగ్రన్థః సంపూర్ణః

సంబన్ధబోధజనకత్వఞ్చవిశేషలక్షణద్వయం॥ న్యాయావయవదృష్టాన్తవచనము దాహరణ మితితున॥దృష్టాన్తప్రయోగస్యసామయికత్వేనాసార్వత్రికత్వాత్ । యోయోధూమవాన్సోగ్నిమానిత్యేవవ్యాప్తిప్రతీతేః॥ నాపిప్రకృతానుమితిహేతులిఙ్గపరామర్శపరవాక్యజన్యజ్ఞానవిషయవ్యాప్త్యుపనాయకం వచనంతత్ ॥ ఉపనయాతివ్యాప్తేః ॥ అతఏవోపనయాభిధాన ప్రయోజకజిజ్ఞాసా జనకవాక్యముదాహరణం॥ ఏతదేవాన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తివిషయకత్వవిశేషితంవిశేషలక్షణద్వయమిత్యన్యే ॥ అత్రచ వ్యభిచారవారణాయ వీప్సామాహుః ॥ యత్రచ సామానాధికరణ్యాదేవవ్యాప్తిస్తత్రనవీప్సా ॥ కేవలాన్వయిన్యభేదానుమానేచ వీప్సాయామపివ్యభిచారతాదవస్థ్యమితితువయమ్ ॥ వీప్సాచయత్పదేనతుతత్పదేపి ॥విరూపోపస్థితయోరపితత్పదేనపరామర్శాత్ ॥ బుద్ధిస్థవాచకత్వాదితినవ్యుత్పత్తివిరోధః॥యథా“యద్యత్రాప్రసంప్రతిజహిజిగన్నాథవమ్యస్య తన్నో”ఇత్యత్ర ॥ ఇదంచసాధ్యసాధనోభయాశ్రయవికలానుపదర్శితాన్వయ విపరీతోపదర్శితాన్వయానుపదర్శితవ్యతిరేకవిపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకభేదాదాభాసరూపమితి

శ్రీ ఇతితత్త్వచిన్తామణావుదాహరణగ్రన్థః శ్రీ

ఉదాహరణానన్తరం భవతువ్యాప్తిస్తథాపివ్యాప్తంకింపక్షే వర్తతేనవేత్యాకాంక్షాయాం వ్యాప్తస్యపక్షధర్మత్వప్రదర్శనాయోపనయః॥తత్రానుమితికారణతృతీయలింగ పరామర్శజనకావయవత్వముపనయత్వ మితిసామాన్యలక్షణం॥ సాధ్యవ్యాప్య విశిష్టపక్షబోధకావయవత్వమ్ ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకాభావ ప్రతియోగిమత్పక్షబోధకావయవత్వం చ విశేషలక్షణద్వయమ్॥ఉదాహరణాన్త ఏవప్రయోగఇతి న వాచ్యమ్ ॥ తృతీయలింగపరామర్శస్యవ్యాప్తిపక్షధర్మతావగాహినో అవయవాంతరాదలాభాత్ ॥ తదనన్తరమపగమేపి పక్షధర్మతాయా అలాభాత్ ॥ నతు హేతువచనాదేవ తదవగమః ॥ తస్యకోహేతురిత్యాకాంక్షాయాం ప్రవృత్తత్వేన హేతుస్వరూపోపస్థాపకస్యాపేక్షితత్వాత్ ॥ వాదివాక్యాదేవాక్షేపఇతిచేన్న ॥ తస్యతస్య సిద్ధత్వేన అనాక్షేపకత్వాత్ ॥ అన్యథా ప్రతిజ్ఞావాక్యాదేవ సర్వాపేక్షితోపనయాంతరానుదయాత్ ॥ ప్రతిపాద్యానాం స్వతఏవతదవగమ ఇతిచేన్న ॥ తేషాంపునఃప్రశ్నప్రతిప్రశ్నతయా సర్వత్ర తదసంభవాత్ (తత్పరత్వాత్)॥ ప్రతిపాదకేనస్వవాక్యపాదనస్యనిర్వాహయితుముచితత్వాచ్చ ॥ అన్యథాఽనయవాంతరేప్యేవమప్రసంగాదితి ॥

శ్రీ ఇతితత్త్వచిన్తామణావుపనయగ్రన్థః శ్రీ

ఉపనయానన్తరం నిగమనమ్॥ తచ్చానుమితిహేతులిఙ్గపరామర్శప్రయోజకశాబ్ది
జ్ఞానకారణవ్యాప్తిపక్షధర్మతాధీప్రయుక్తసాధ్యధీజనకవాక్యమ్॥ నచవ్యాప్తిపక్ష
ధర్మతయోశ్చతుర్భిరేవాయవైర్వ్యాప్తైః కిం తేనేతి వాచ్యం॥ అబాధితాసత్ప్రతి
పక్షితత్వయోరలాభే చతుర్ణామప్యపర్యవసానాత్ అథాభిధానాభిధేయయోర్వ్యా
ప్తిపక్షధర్మతావల్లింగప్రతిపాదనాదేవపర్యవసానేన అవయవాన్తరాణాం నిరా
కాఙ్క్షత్వమ్ ॥ విపరీతశఙ్కానివృత్తేరపితత ఏవలాభాత్ అన్యథానిగమనేనాపిత
దవారణాత్ ॥ నహితద్విశేష దర్శనమనాదృత్యైవ తన్నివర్తకమ్ ॥ సిద్ధనిర్దేశత
యా వారయతీతిచేన్న ॥ స్వరూపమాత్రాభిధానాత్సాధ్యత్వానుపస్థితౌ తస్మా
దితి హేతువిభక్త్యనన్వయప్రసంగాచ్చేతి చేన్న ॥ వ్యాప్తిపక్షధర్మతాజ్ఞానేపిబా
ధసత్ప్రతిపక్షబుద్ధేః సాధ్యజ్ఞానేనానుత్పత్తిదర్శనాత్ ॥ తదభావాబోధనేసమీ
హితానిర్వాహాత్ ॥ అథబాధాదివిరహస్య ప్రయోజకత్వం సతుతద్బోధకస్య
మానాభావాదసిద్ధశ్చేతి కిమర్థకం బాధాదివిరహో బోధనీయ ఇతి చేన్న ॥ యదవ
గమేసతి యన్నభవతి తత్తదభావజ్ఞానసాధ్యమితి వ్యాప్తేః॥ నచానన్వయః॥ తస్మా
దిత్యన్వయబలాదేవ హేత్వనాకాఙ్క్షితత్వలక్షణ సిద్ధత్వజ్ఞానాత్ నత్వన్వయా
త్ప్రాక్ ॥ ఇహ కేచిత్ ॥ యథా తస్మాదితి సర్వనామ్నా హేతోః పరామర్శః పూ
ర్వోక్తాశేషరూపలాభాయ తథా సాధ్యాంశస్యాపి తథేతి సర్వనామ్నా సిద్ధస్థల ఇ
వ విరోధాదివారణాయ యుక్త ఇత్యాహుః ॥ తన్న ॥ తథేతి స్వరూపే, ప్రకా
రే, సాదృశ్యే వా ॥ ఆద్యే తథా చాయమితి ప్రక్రమాత్తథేతి హేతుమానిత్యర్థస్యా
త్॥ తథా చానన్వయః ॥ నహి హేతుమత్త్వాదేవ హేతుమత్త్వమిత్యన్వితం॥ న ద్వితీ
యః ॥ సామాన్యేన పక్షస్యాప్యన్వయవ్యాప్తౌ ప్రవేశాత్ ॥ తత్ప్రకారాన్వయః
తత్రైవేత్యనన్వయాత్॥ అత ఏవ న తృతీయోపి॥ అభేదానుమానే చ అన్వయినితస్మా
త్తథేతి సాదృశ్యాన్వయాభావాత్ ॥ బహూనాంచ ప్రక్రమే విశేష్యానన్వయా
త్ ॥ వాదివాక్యే చ యోగ్యతాన్వయేఽతిప్రసంగాత్॥ తస్మాదిత్యత్ర తు హేతు
విభక్త్యర్థాన్వయాదేవ నియమః ॥ తస్మాదనిత్య ఇత్యభిధానే చ విశిష్యసిద్ధాం
తాదవగమ్యతే ॥ పూర్వం సాధ్యతయోక్తస్య సమర్థహేతుసంబంధేన పునరుత్కీ
ర్తనాత్ ॥ అన్యథా తద్వైయర్థ్యాత్ ॥ సంశయప్రయోజనాదయస్త్వవయవల
క్షణాభావాదేవ నావయవాః ॥ కింతు న్యాయాఙ్గతయా న్యాయాంతర్గతత్వే
నోపయుజ్యంత ఇతి నాధిక్యమ్ ॥ కంటకోద్ధారస్య చ నసార్వత్రికత్వం సమయవి
శేషోపయోగిత్వాదితి॥ ఇతి శ్రీమద్గఙ్గేశోపాధ్యాయవిరచితే తత్త్వచిన్తామణా

వనుమానపరిచ్ఛేదే అవయవగ్రన్థస్సమాప్తః॥

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

అథ కృష్ణభట్టీయసహిత గదాధరీయానుమానగ్రన్థః ప్రారభ్యతే.

అనుమానం నిరూపయితుం స్వాభిమతమనుమానలక్షణం ప్రతిజానీతే *మూలే తచ్చేతి*

ప్రతీకః * అనుమానం నిరూప్యత ఇతి * లిఙ్గపరామర్శరూపానుమానస్య తత్కరణ మనుమానమితి లక్షణం తచ్చ లిఙ్గపరామర్శ ఇతి స్వరూపం అథానుమానం న ప్రమాణమిత్యాదినా ప్రామాణ్యం తదానుమానం త్రివిధమితి విభాగం చా క్త్వైవత్యతః ॥ అనుమానాదిపదశక్యత్వలక్షణాది ప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలో యో వ్యాపారస్తదుత్తరకాలీనో యో లక్షణాదిప్రకారకజ్ఞానజనకవిశేష్యకప్రతి పత్త్యనుకూలో వ్యాపారోఽవ్యవహితోత్తరకాలీనత్వస్యైవ తద్వ్యాపారసంయు క్తదనుకూలకృతిమాత్రమనేకార్థత్వే విరోధః । అద్యోన్యాస్వహేత్వస్తత్కారణమిత్యా ది శఙ్కాతఙ్కః ప్రతిబన్ధానుమితిదర్శనకారణస్యాదిశబ్దార్థకః । బోధనంచ త త్పత్త్యాదిశబ్దః అత్ర స్వార్థానుమితౌ అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కన్దితపరా మర్శత్వేన హేతుత్వాపరార్థానుమితౌ తు న్యాయప్రయోజ్యవిజాతీయ పరా మర్శత్వేన తస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కన్దితత్వాత్ ॥ నచానుమితిత్వపరామ ర్శత్వాభ్యాం సామాన్యత ఏవ కార్యకారణభావః స్వార్థానుమితిస్థలే తు అ ప్రామాణ్యగ్రహాభావోఽధిక ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథా సత్యప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కన్ దితాన్న్యాయప్రయోజ్యపరామర్శాత్పరార్థానుమితిప్రసంగవారణాయో క్తవైజాత్యస్యావశ్యకత్వాత్ । తథాచ విభిన్నసామగ్రీప్రయోజ్యతావచ్ఛేదకత యా స్వార్థత్వపరార్థత్వేఽనుమితిత్వవ్యాప్యజాతీ॥ కేచిత్తు స్వార్థానుమితిక రణత్వం స్వార్థత్వం పరార్థానుమితికరణత్వం పరార్థత్వమితి ప్రాఞ్చః॥ తదస త్ । పరార్థస్థలేఽప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కన్దితావనుమిత్యుపగమే న్యాయజన్య జ్ఞానస్యైవోపనయార్థవిషయకత్వేన మూలే పరామర్శాంతరస్వీకారవైయర్థ్యా త్ ॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కన్దితాత్తస్మాదనుమితిరితి మిశ్రమతేఽగ్రేఽభి ధానాత్ । నిరుక్తమనుమానమితి వ్యాఖ్యానాచ్చ ॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్క న్దితానుమానస్యానిరుక్తత్వాత్ । ఏకహేతుకన్యాయాధీనపరామర్శాదౌ వా త

*తత్ *నిరుక్తమనుమానమ్*పరార్థమ్ * విచారదశాయాంమధ్యస్థస్యవివాదవిషయసాధ్యనిశ్చయరూపప్రయోజనసాధనమ్* న్యాయసాధ్యమితి*న్యాయప్రయోజ్యమిత్యర్థః ॥ వాదిప్రయుక్తన్యాయజన్యశాబ్దబోధేన మధ్యస్థస్య అనుమితిచరమకారణలింగపరామర్శరూపానుమానజననాదితిభావః॥జ్ఞాయమానలింగస్యానుమానత్వేతు తద్విశేషణస్య పరామర్శస్య న్యాయాధీనత్వేన తద్విశిష్టస్యతథాత్వమిత్యవధేయమ్॥అథవా*అనుమానమ్*అనుమితిః*పరార్థమ్*మధ్యస్థస్యసాధ్య

త్సాధ్యవ్యాప్యహేత్వంతరభానేఽనుమితౌ జాతిసంకరాద్యాపాతాచ్చేత్యతో వ్యాచష్టే * పరార్థేతి * విపరీతోద్భావకపరవిజిగీషయా న్యాయప్రయోగో విచారః । తద్దశాయామిత్యస్య నిశ్చయేఽన్వయః । తత్ప్రయోజ్యపరామర్శోత్తరకాలేఇతియావత్ । పరోర్థఃప్రయోజనంయస్యేతివిగ్రహః ॥ సంశయస్యదుఃఖహేతుతయా నప్రయోజనత్వమితి తద్భిన్నార్థకం పరపదం అర్థాత్సాధ్యావగాహిజ్ఞానత్వలాభః । సంశయ సామగ్రీసూచనాయ న్యాయసాధ్యతావ్యవచ్ఛేదాయచ ॥ వివాదేతి ॥ ఏవం వివాదకాలీనే ఆనుమానికసాధ్యనిశ్చయేపి తత్ప్రయోజకవిరహాశంకయా తత్ప్రామాణ్యాశంకాయా అనివృత్తేస్తత్ప్రయోజకన్యాయసాధ్యానుమితి విషయత్వజ్ఞానస్యావశ్యకత్వాత్తత్రైవ న్యాయసాధ్యత్వముక్తమ్ ॥ (ఏతేనసంశయాభావాన్నోక్తప్రయోజనం యుక్తమితిహిశంకా నిరాకృతా)॥ పరామర్శస్యానువ్యవసాయాదిప్రయోజనకత్వేన్యాయిసాధ్యత్వేప్యప్రయోజకత్వాత్తథానోక్తం॥ న్యాయజన్యశాబ్దబోధస్యాపసయోగ్యర్థేఽప్రామాణ్యగ్రహాస్కందితత్వేన లింగసంశయద్వారా సాధ్యసంశయహేతుత్వమితి కిం తదిత్యాకాంక్షాస్యాదతః అనుమానమిత్యుక్తమ్ । సాధ్యపదంనజన్యత్వార్థకమిత్యాహ * వాదీతి * జ్ఞాయమానేతి * ఏతన్మతే న్యాయోపయోగసమర్థనార్థం నచ తన్మతే విశేష్యస్య జ్ఞానస్య లింగతాస్థలే న్యాయసాధ్యతాసంభవః ఏవం వినిగమనావిరహేణ విశేషణస్యాపి హేతుత్వాత్తత్ర తత్సంభవేన తద్విశిష్టేత్యసంగతమితివాచ్యమ్ । పరార్థానుమానత్వావచ్ఛేదేన న్యాయసాధ్యత్వప్రదర్శనార్థం తథాభిధానాత్ । పూర్వం కేవలాన్వయిగ్రంథేఽనుమానస్యేవానుమితేరపి త్రైవిధ్యస్య ప్రదర్శితత్వాత్ తచ్చానుమానమితి మూలస్యానుమిత్యర్థకత్వమాహ *అథవేతి* ఏతత్కల్పే*తత్ *ఉక్తలక్షణలక్షితమిత్యర్థః॥ వస్తుతస్తు

సంశయనివృత్తిరూపప్రయోజనసాధనమ్, పరస్య, ప్రతివాదినః, అర్థో నివృత్తిర్యస్మా
త్తాదృశమితి వా॥ ఏతేన నిరూపణప్రయోజనముపదర్శితమ్, న్యాయప్రయోగద్వా
రా మధ్యస్థానుమితేరేవ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వాత్ ॥ కారణత్వం స్మరణప్ర
యోజకసంబంధకథనేన ప్రసంగో వా సంగతిరపిదర్శితా॥ *సమస్తరూపేతి* పక్షస

వివాదనివర్తకత్వస్య శబ్దితోలాభాయాహ *అథవేతి* నన్వనుమానస్యైవ న్యాయ
జ్ఞానప్రయోజనత్వే తస్య సాధ్యసంశయనివర్తకత్వరూప పరార్థత్వసంభవాద
నుమితిరితి వ్యాఖ్యానం వ్యర్థమితిచేన్న ॥ అనుమితితృతీయక్షణపర్యంతం సంశ
యోచ్ఛిత్తేరర్థవిభక్తత్వాలాభాయ తద్వ్యాఖ్యానాత్ । పూర్వోక్తార్థాసంభవా
దాహ * పరార్థమితి * పరత్వముత్కృష్టత్వం తచ్చ దుఃఖసాధనాభావే సం
శయనివృత్త్యాదిఫలమితి తస్యాః ప్రాగుక్తపరపదార్థత్వాభావేపి న క్షతిః । విజయ
ప్రయోజకత్వమపిదర్శయతి * పరస్యేతి * పరా పరకీయా నివృత్తిర్యస్మాదిత్యా
దౌ సమస్య మానపరపదేపి లక్షణాస్యాదత స్తన్నోక్తమ్ । ప్రతివాదినివృత్తిశ్చ
ప్రతివాదిసిద్ధార్థజ్ఞానేఽప్రామాణ్యజ్ఞానసంపాదనమ్ । ఏతత్కల్పేఽనుమితి
రితి వ్యాఖ్యానమావశ్యకం పరామర్శే ఈదృశపరార్థత్వాభావాత్ *ఏతేన *
పరార్థత్వాద్యభిధానేన * నిరూపణేతి * న్యాయతదవయవనిరూపణాత్యర్థః ॥
* ఉపదర్శితమితి * తదప్రదర్శనే గ్రంథశ్రవణే ప్రవృత్త్యనుపపత్తేః ॥ సద్ధేతు
ప్రయోజ్యతత్త్వనిర్ణయాంతరాలాభాశ్చ సల్లింగపరామర్శమాత్రస్య స్వార్థానుమి
తేశ్చ న్యాయజ్ఞానప్రయోజనత్వవ్యవచ్ఛేదాయైవకారః । నను అనుమితినిరూప
ణానంతరం న్యాయనిరూపణే కా సంగతిరిత్యత ఆహ * కారణత్వమితి * ప్ర
యోజకత్వమిత్యర్థః । తస్య హేతుతానంతర్భావేప్యాహ * స్మరణేతి * ప్రథ
మకల్పే స్వప్రయోజ్యానుమితిప్రయోజకత్వం సమ్బంధః తచ్చేత్యాదినా కథ్యతే।
స్వమనుమానం స్వప్రయోజకత్వంతుయుక్తమ్ । ద్వితీయకల్పేచ స్వప్రయోజ
కానుమితేః ప్రయోజకత్వం సమ్బంధః। పరార్థం న్యాయసాధ్యమిత్యాభ్యాం కథ్యతే
స్వం సంశయనివృత్తిః । స్వప్రయోజ్యసంశయనివృత్తిప్రయోజకత్వంతుయుక్తమ్ ।
ఏతాదృశసమ్బంధజ్ఞానసహితాదనుమానాదిజ్ఞానాత్ న్యాయరూపాపరసమ్బంధి
స్మృతిరిత్యర్థః । ప్రసంగశ్చ న్యాయత్వాదిః । కో న్యాయ ఇతి జిజ్ఞాసాయామనం
తరాభిధానాత్ । గురుస్మృతివిషయత్వేన వ్యాపకతా న్యాయతాబోధ్యా॥ ఇతీ

త్త్వాదిపంచరూపోపేతత్వస్య ॥ ఉపనయేన పక్షసత్త్వస్యోదాహరణేన వ్యాప్తిఘటక
సపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వయోర్నిగమనే నచాబాధితత్వాసత్ప్రతిపక్షితత్వయోః
ప్రతిపాదనాల్లక్షణసమన్వయః ॥ అత్రైవేతి ॥ సమస్తరూపోపపన్నలింగమిత్యత్రై
వేత్యర్థః ॥ అతివ్యాప్తేరితి ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ ఉదాహరణాదిత్రికస్యాపిన్యా

త్వాదిఘటితం ॥ ఇతి పదం ప్రశాంతసాధకత్వాద్యర్థకం పంచమ్యంతం తథాచా
నుమానాదివిశేష్యకలక్షణాదిప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలా యేన్యాయావయవాస్తదు
త్తరకాలీనా యే వర్తమానాన్యాయనిష్ఠసాధకతాజ్ఞానజన్యజిజ్ఞాసాధీనా లక్ష
ణాదిప్రకారకప్రతిపత్త్యనుకూలోవ్యాపారస్తజ్జన్యఫలవిశేష్యో న్యాయాదిరిత్య
ర్థః ॥ ఉపనయవాక్యేతి ॥ లిఙ్గపరామర్శప్రయోజకత్వస్య తత్ర సత్త్వసాధనే తద్వాక్యవనిరూ
పణాల్లాఘవాయ గాబాధకర్యాప ఉదాహరణానీతి ॥ సపక్షసత్త్వవిపక్షాసత్త్వ
యోః కథం వ్యాప్తిఘటకత్వమితి చేన్న । ప్రాచాం మతే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వసత్తి
సాధ్యసామానాధికరణ్యస్యైవ వ్యాప్తిత్వాత్ । తథాచోదాహరణస్య వ్యాప్తిబో
ధకత్వే తదుభయబోధకత్వమక్షతమితి భావః । కేచిత్తూపనయేన పక్షసత్త్వాదీనా
ముత్తరకాలీనోపనయబోధః । ఏవముపనయవాక్యేపి సపక్షసత్త్వాదీనామి
త్యగ్రిమస్ఫుటమిత్యాహుః ॥ నిగమనేనేతి ॥ తత్ప్రతిపాదనాద్యబాధితత్వాది విశిష్టలిం
గలక్షణా ॥ నను ప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణైర్లింగజ్ఞానాత్ సాధ్యబోధే పునస్తాదృ
శసాధ్యబోధే కింప్రయోజనమిత్యాకాంక్షాయాం ప్రయోజనత్వాద్యనాకాంక్షస్యైవ ప్ర
యోజనత్వం వాచ్యం తచ్చ హేతుం ప్రబాధకస్య ... । ... జ్ఞాప్య
త్వబోధకవాక్యోత్తరవాక్యప్రతిపాదితసాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞాప్యత్వప్రతిపాదకహేతుత్వాది
తిరీత్యేత్యాహుః ॥ మూలస్యాత్రిపదస్య లక్షణవాక్యే ఇతి నార్థః । తస్య ప్రతిపా
దకత్వప్రతిపాదకత్వాదతో వ్యాచష్టే ॥ సమస్తేతి ॥ లింగం సపక్షసత్త్వాదిరూప
నానాధర్మవదిత్యాకారకే వాక్యే ఇత్యర్థః । న్యూనతాం పరిహరతి ॥ ఇదమితి ॥
తాదృశశాబ్దబోధప్రయోజక వాక్యపంచకమాత్రవృత్తిసముదాయత్వోక్తౌ న్యా
యం దోషః । మాత్రపదదానాత్ కోవహ్నిమానిత్యాదిప్రశ్నవాక్యవ్యుదాస
ఇతి చేన్న । లింగం పక్షవృత్తి సపక్షవృత్తీత్యాదివాక్యపంచకేఽతివ్యాప్తేః । ప్ర
తిజ్ఞాత్వాదినా వాక్యనివేశే చ ప్రయోజకాంతవైయర్థ్యాత్సిద్ధాంతలక్షణపర్యవ
సానమ్ ॥ స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యేకత్వోక్తౌ లక్షణే ఏకజ్ఞానం నివేశయతాముపా

యత్త్వావచ్ఛిన్నప్రత్యాసత్త్యా * అనుమితీతి * అనుమితిపరమకారణం యో లింగపరామ
ర్శో వ్యాప్తిప్రకారేణ పక్షే యల్లింగజ్ఞానం తత్ప్రయోజకం యచ్ఛాబ్దజ్ఞానం త
జ్జనకవాక్యమిత్యర్థః ॥ అత్ర చ ప్రయోజకతా తం ప్రతిజ్ఞాదిసకలావయవజన్య మ
హావాక్యార్థబోధస్య తాదృశలింగపరామర్శజనకబోధస్యవా పరిభాషిక
మాత్రం నతు పరామర్శప్రయోజకస్య శాబ్దజ్ఞానస్య లక్షణఘటకతా కింతు తా
వదర్థవిషయకబోధత్వేనైవ అతో ధూమవాన్ వహ్నిమానిత్యాదివాక్యమాత్రజన్యా
యా అపి బుద్ధేరుపనాయకజ్ఞానాద్యపేక్షయా మానసపరామర్శప్రయోజకతయా త
త్రాతివ్యాప్తిరితి పరాస్తం తాదృశయోరితి ఇచ్ఛాబ్దబోధప్రతియోగ్యతాదృశయాదృశ

న్యాయానాం పరిసమాప్తిరితి * అనుమిత్యాదీతి * చరమస్యానుమి
తిజనకే స్వోత్తరత్వాంశజ్ఞానాపేక్షత్వాత్ ॥ యత్తు స్వార్థానుమితిజనకమా
నసపరామర్శజనక బోధజనకస్య వహ్నివ్యాప్య ధూమవానయమితి వాక్య
స్య వారణాయ చరమేతి అనుమిత్యౌపయికపరామర్శేత్యర్థ ఇతి ॥ తత్తు
చ్ఛం । చరమపదనివేశస్య పరమతానుసారిత్వాత్ * మహావాక్యార్థబో
ధస్యేతి * విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్యేత్యర్థః । సచ నిగమనైకార్థతాపన్నో
ఽపనయార్థః తద్విషయక ఉదాహరణార్థాన్వితహేత్వర్థాన్వితప్రతి
జ్ఞార్థస్తద్విషయకబోధోఽనుమానసంగతః ఉపనయార్థే నిగమనార్థాన్వయో
న బోధ్యః । ఉదాహరణవాక్యేచ యో యో ధూమవాన్ స సోఽగ్నిమాన్ యథా మహానస
ఇత్యస్యైవ తాదృశస్యోదాహరణత్వమాత్రం ॥ ఏవం పర్వతస్య ధూమవ్యాపకవహ్ని
లక్షణా ధూమవత్పదార్థే లింగస్య ఉపనయాన్వయః ధూమవ్యాపక వహ్నిమద
భిన్నధూమవాన్ ఉదాహరణార్థః । ఉదాహరణార్థస్య వ్యాప్త్యవచ్ఛేదకతానిరూపి
తహేత్వర్థఘటితప్రతిజ్ఞార్థస్య తాదృశసాధితాయా నిగమనార్థావచ్ఛిన్నో
పనయార్థవిధేయతా తచ్ఛాలిశాబ్దబోధే ప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్యైవ కారణత్వా
శయః * పరిభాషకేతి * తావదర్థబోధత్వాదినా శాబ్దబోధపదలక్ష్యం ప్రతి
దర్శ్య స్వయం నివర్తత ఇతి యావత్ ॥ యథా స్మృతత్యాగే బీజమాహ * అతఇ
తి * నను ప్రయోజకత్వాంశపరిత్యాగే న్యాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిస్తావదర్థబో
ధజనకతావ్యాపకవాక్యత్వస్య ప్రసక్తత్వసంభవాదత ఆహ * తాదృశేతి * న్యాయ
జ్ఞానే ఏకైకకారణతా నాస్త్యేవ ఏకైకకారణతామాదాయ తు ప్రతిజ్ఞాదౌ న్యా
యైకదేశేఽతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * యాదృశయాదృశేతి * అగ్న్యాయోగేతి చ వహ్ని

ధర్మవత్తాకాఙ్క్షాజ్ఞానత్వేన శబ్దజ్ఞానస్య కారణతాప్రత్యేకం తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్న వాక్యసముదాయత్వస్య తాదృశమతేఽపి చ శాబ్దబోధనిరూపితా శబ్దజ్ఞాననిష్ఠా యా యా కారణతా తత్తదవచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టయత్కిఞ్చిజ్జ్ఞానీయ విషయితాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వాశ్రయస్యైతస్య వివక్షితత్వాత్ నాస్మాకం న్యాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశధర్మాశ్చ ప్రతిజ్ఞాదీనామానుపూర్వీవిశేషా ఏవ ॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాకారకబోధపర్యవసాయిన్యామ్ పర్వతో దహనవానిత్యా

ద్యాయామపి ... క్తసకలాన్తర్గతానుపూర్వీవిషయితానిరూపకవర్ణాప్రసిద్ధేః । నను తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వమన్త్యవర్ణ ఏవ న సర్వవర్ణే ఇత్యత ఆహ * తాదృశేతి * తాదృశధర్మశ్చేత్ పర్వతో వహ్నిమానితివాక్యనిష్ఠానుపూర్వీ తదా తద్విశిష్టవాక్యసముదాయత్వం తదాకారవాక్యసహస్రఘటిత సముదాయస్య న త్వేకవాక్యఘటితస్య న్యాయస్యేత్యసంభవ ఇత్యతస్తాదృశేత్యపి కశ్చిత్, యత్తు తావదర్థబోధకారణతావచ్ఛేదకవిషయతావచ్ఛేదకసముదాయత్వం న్యాయత్వం న్యాయఘటకతావద్వర్ణవృత్తిసముదాయత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాకత్వేన కారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ । నచ తావద్వర్ణవృత్తిసముదాయత్వజ్ఞానత్వేన హేతుత్వం ఆనుపూర్వీవిషయకత్వశూన్యతద్ఘటకసకలవర్ణసముదాయత్వ జ్ఞానసాధారణ్యాత్ । నాప్యానుపూర్వీవిశిష్టసముదాయత్వజ్ఞానత్వేన తాదృశానుపూర్వీవిశిష్టనిగమనమాత్రవృత్తిసముదాయత్వజ్ఞానసాధారణ్యాదితి వాచ్యమ్ । తథావిధసముదాయత్వవిశేషావచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన హేతుత్వోపగమాత్ । తాదృశ సముదాయత్వవిశిష్టవిషయితాత్వేన తథాత్వే తు స్వనిరూపకనిష్ఠతాదృశ విషయితానిరూపకతావచ్ఛేదకసముదాయత్వం తత్ర చ నవ్యాపకత్వాదిప్రవేశ ఇతి మతం తన్నిరాకర్తుమాహ * తాదృశధర్మాశ్చేతి * సముదాయత్వమాకాఙ్క్షాదిమత్పదసమూహత్వం । తథా చ సమూహత్వజ్ఞానస్యానుపయుక్తతయా ఆకాఙ్క్షాజ్ఞానత్వేన హేతుత్వం ఫలితం, ఆకాఙ్క్షా చానుపూర్వీవిశేషః । మహావాక్యార్థఘటితలక్షణేఽపి తాదృశోపనయోత్తరత్వవిశిష్టనిగమనత్వరూపానుపూర్వీజ్ఞానత్వేనైవ హేతుత్వమితి ఉక్తకారణతాయాస్య ప్రామాణికతయా. న్యాయత్వరూప సముదాయత్వే తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ । పర్వతో వహ్నిమానితి శాబ్దబోధే ఆనుపూర్వ్యన్తరసాధారణతత్సామాన్యం న కారణతావచ్ఛేదకఘటి

కారకవివిధానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానానామేవహేతుతయాతథావిధైకైకానుపూ
ర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యపంచకస్య న్యాయత్వానుపపత్తిరతోయత్కించిచ్ఛాబ్దబో
ధనివేశః ॥ సమానానుపూర్వీక నానావాక్యవిషయతానామేవానుగతరూపేణైకై
కైకకారణతాయామవచ్ఛేదకత్వాత్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాద్యేకైకవాక్య
వ్యక్తిఘటితవాక్యపంచకవృత్తిసముదాయత్వస్య సకార్యకారణతావచ్ఛేదకవి
షయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమితి యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానివేశః ॥ న
చ వాక్యాంతరసాధారణసముదాయత్వమాదాయ వాక్యాంతరఘటితసముదా

తమితివిశేషపదమ్ । ననుయోగ్యతాకారణతాయా యోగ్యతాజ్ఞానాదివిధయా
కారణతాయా యద్యదర్థాంతరఘటితత్వే నవచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకత్వస్యాప్ర
సిద్ధేరాహ ॥శబ్దజ్ఞానవిశిష్టేతి॥ తత్తత్త్వం చేచ్ఛావచ్ఛిన్నవిషయితాఘటితధర్మానవ
చ్ఛిన్ననిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నత్వం తాత్పర్యగ్రాహోభయసమూహాలంబనేతాత్పర్య
జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నకారణతాయాః తాదృశవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వాత్ । యోగ్యతా
ద్యుభయసమూహాలంబనేచ యోగ్యతాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న కారణతాయా నిర్ణ
యత్వానవచ్ఛిన్నత్వాదవ్యాపకః *హేతుతయేతి* యద్యపి సమానాసమానా
నుపూర్వీకనానావాక్యవిషయితాశాలిజ్ఞానత్వేన పర్వతోవహ్నిమానిత్యాకారక
బోధహేతుత్వే యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధానుధావనమఫలమ్ ॥ తథాపి కారణా
నంతరత్వవిశిష్టశాబ్దబోధంప్రతి అసమానానుపూర్వీకవాక్యానుత్తరత్వవిశిష్టశా
బ్దబోధంప్రతి పృథక్కారణతాకల్పనే తదానన్త్యకం పర్వతో వహ్నిమాన్ పర్వ
తోదహనవానితివాక్యయుగలోత్తరశాబ్దబోధస్యచ సమానానుపూర్వీకవాక్య
జ్ఞానవిరహవిశిష్టాసమానానుపూర్వీకవాక్యజ్ఞానానుత్తరత్వం నివేశ్య కార్యత్వని
ర్వాహః ॥ అనుగతరూపం పూర్వపూర్వవర్ణవిషయతానిరూపితచరమవర్ణవి
షయతాత్వాది । ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకరూపేణ ఘటకవర్ణఘటితసముదా
యవారణాయ భ్రమాన్యజ్ఞానం వాచ్యమ్ ॥ సమానానుపూర్వీకవాక్యనిశ్చయత్వే
న హేతుత్వాదానుపూర్వీసాధారణవిషయత్వవ్యాపకత్వాసంభవాద్వర్ణత్వని
వేశః । వర్ణత్వంచకత్వాదివ్యాపకజాతివిశేషః ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచకఘటకైకదేశ
సముదాయేఽతిప్రసంగ ఇతి వ్యాపకత్వనివేశః । సర్వత్ర వ్యాపకత్వనివేశోఽవ్య
ర్థః ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకైకైకదేశవృత్తిసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితివాచ్యం

వినిగమనావిరహేణ ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణసమానకారణతానాం లక్షణఘటకత్వా త్తాదవచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిత్వస్య తత్సముదాయత్వేఽసత్త్వాత్ సాక్షాదవచ్ఛేదకతాతు నివేశ్యా అన్యథా పరమ్పరయావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయ తథావిధైకదేశవృత్తిత్వేనాతిప్రసంగాసుష్ఠానప్రసంగాత్। నచ విషయతాయాం సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం నిరుక్తుమశక్యమేవ ఇచ్ఛాదిప్రత్యక్షజ్ఞానత్వస్యైవ తథాత్వాదితి వాచ్యమ్॥ జ్ఞానత్వస్య స్వప్రకాశే గౌరవేణ జ్ఞానీయత్వేన విషయతాయా ఏవసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వాత్॥ నైవం॥ యత్కించిద్వర్ణవృత్తివిషయతానామేవకారణతావచ్ఛేదకత్వం ఇతరవిషయతానాంచ తదవచ్ఛేదకత్వే మానాభావాత్ ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థబోధీయాఏకాకారణతా హేత్వాద్యర్థబోధీయా ఏకైకకారణతేతి పఞ్చైవకారణతాః ప్రతిజ్ఞాదీనాం మహావాక్యార్థబోధకారణానామితి వ్యాపకత్వోపాదానాత్ । యత్తు వాక్యార్థబోధే తద్ఘటక సకలవర్ణవిషయకజ్ఞానానామేవ హేతుతయా ప్రత్యేకం సకలవర్ణవిషయతానామేవ కారణతావచ్ఛేదకతయా తాదృశయావత్కారణతాతదవచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిసముదాయత్వస్యైవ లక్షణత్వస్యోపచతయా జాతివిషయతావారణాయ వ్యాపకత్వం వ్యర్థమితి ॥ తత్తుచ్ఛం। విశృంఖలవాక్యార్థజ్ఞానాదినా వాక్యార్థబోధవారణాయ తత్తద్వాక్యార్థబోధే తత్తద్వాక్యపూర్వజ్ఞానస్యైవ హేతుతాయాః అవశ్యవక్తవ్యతయా ఉక్తహేతుతాయా నిర్బీజత్వాత్॥ యదపి వాక్యఘటకవర్ణజ్ఞానానాం ప్రత్యేకం నహేతుతా గౌరవాత్ ॥ కింతు సకలవర్ణవిషయతాశాలిజ్ఞానత్వేనైక హేతుతైవ॥ ఏవంచావచ్ఛేదకీభూత యావద్విషయతానివేశేనోపపత్తేర్వ్యాపకత్వం వ్యర్థమేవ। పరంతు వ్యుత్క్రమోచ్చరిత ప్రతిజ్ఞాదిఘటకవర్ణసముదాయత్వవారణాయ స్వాశ్రయీభూత ప్రతిజ్ఞాది ఘటకాద్యాది వర్ణావ్యవహితోత్తరత్వమాత్రత్ఘటక ద్వితీయాదివర్ణవృత్తియత్సముదాయత్వం తదన్యత్వంనివేశ్యమితి ॥ తదపితుచ్ఛతరమ్॥ తథాసతి తద్వాక్యఘటకవ్యుత్క్రమోచ్చరితసకలవర్ణజ్ఞానాచ్ఛాబ్దబోధవారణాయ తత్ప్రతిబన్ధకతాకల్పనాప్రసంగాత్ ॥ కేచిత్తు అస్తువర్ణజ్ఞానానామపి హేతుతా పరంతు యావత్యః కారణతా ఇత్యత్ర కిం కతిపయకారణతా ఉపాదీయంతే ఉతసకలాః ॥ ఆద్యే కతిపయకారణతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాదేకదేశేఽతివ్యా

దేఽతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూ

ప్తేః ॥ అంత్యే సకలకారణతావచ్ఛేదకైకవిషయిత్వాప్రసిద్ధేస్తాదృశైకవిషయి
తానిరూపకపర్ణవృత్తిత్వ విశిష్టతాదృశాపరవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిత్వవిశిష్టె
త్యాదిరీత్యా నివేశే విశేష్యవిశేషణభావే వినిగమనావిరహేణపర్వతోవహ్ని
మాన్పర్వతోదహనవానిత్యాది న్యూనాధికవర్ణఘటితప్రతిజ్ఞాభేదేనచ లక్షణాన
న్వయమతఆనుపూర్వీజ్ఞానహేతుతామాలంబ్య లక్షణముపవర్ణితమిత్యాహుః ॥
యత్తు వర్ణత్వంకత్వాదేర్నాన్యత్ ఏవంచ తాదృశయత్కించిద్వర్ణత్వవత్తా
వ్యాపకత్వమేవవివక్షితమ్ । ఏతేన తాదృశయత్కించిద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వమేక
దేశగతమ్ । తత్తద్వర్ణత్వవ్యాపకత్వంతు సకలతత్తద్వర్ణత్వాధికరణైకాప్రసిద్ధి
గ్రస్తం తాదృశైకవర్ణత్వవ్యాప్యత్వేసతి తాదృశాపరవర్ణవ్యాపకత్వేత్యాదివా
క్యదోషగ్రస్తమిత్యపాస్తమ్ । యత్కించిద్వర్ణత్వవత్తాచ స్వవిషయితాసమానా
ధికరణ తాదృశావచ్ఛేదకీభూత విషయితానిరూపకత్వవిశిష్టతాదృశవిషయితాని
రూపకతావచ్ఛేదకత్వసంబంధేన । స్వంప్రతిజ్ఞాదిపదఘటకతావచ్ఛేదకపత్వాదీ
తి ॥ తేనరూపేణ తదఘటకవర్ణభ్రమస్యాపి ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యార్థబోధకత్వా
త్తత్సాధారణసముదాయవారణాయ నిరూపకతావచ్ఛేదకప్రవేశః । భ్రమాన్య
త్వంతు ననివేశ్యంగౌరవాత్ ॥ స్వావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకత్వస్వాన్యధర్మావచ్ఛి
న్ననిరూపకతాకత్వోభయాభావవత్తాదృశవిషయితానిరూపకత్వేసతి స్వావచ్ఛి
న్నత్వస్వాన్యధర్మావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవత్తాదృశవిషయితానిరూపకత్వేసతి
వాతాదృశనిరూపకతావచ్ఛేదకవత్త్వంహిసబంధః । ఏవంచేదృశసంబంధేనవర్ణత్వ
వత్తాశ్రయైకదేశవారణాయ వ్యాపకత్వప్రవేశః । యాయాకారణతేతి గ్రంథతా
త్పర్యమప్యత్రైవేతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ భవన్మతే విశిష్యపత్వాదినా నివేశాపాతా
త్ । తథాసత్యవ్యాప్తేః ॥ అస్మన్మతే కేవర్ణాః ఖేవర్ణ ఇత్యనుగతమతిసిద్ధవర్ణ
త్వస్య జాగరూకత్వాత్ *తాదృశేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమాదాయాసంభవవార
ణాయ వ్యాపకత్వాంతం తత్ర సకలపదోపాదానంచ తథాచ నిరుక్తయత్కించి
చ్ఛాబ్దబోధనిరూపితసకలజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపక
సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకం యద్యత్సముదాయత్వంతద్భిన్నం
యత్తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వంతద్వత్త్వమితి దలద్వయార్థః । నన్వత్ర

న్యూనవృత్తిత్వం స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి స్వసామానాధికరణ్యం ॥ నచైవం స్వాధికరణం యత్ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాదితత్రన్యాయత్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేనాసంభవఇతివాచ్యమ్ । స్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితానివేశాత్ । ప్రతియోగితాయాంచానుయోగితాసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం దేయమ్ ॥ తేన వాక్యాంతరగసాధారణసముదాయత్వస్య న్యాయత్వన్యూనవృత్తిత్వేపి నాసంభవః । స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితాయాః పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వంవాచ్యమ్ । ఉచ్చారణభేదేన న్యాయభేదాదేకన్యాయత్వస్యాపరన్యాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకతయాఽసంభవఇతి స్వసామానాధికరణ్యనివేశః । తాదృశవర్ణత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వోక్త్యాసంభవఇతి సముదాయత్వవ్యాపకత్వయోర్నివేశః । ఏవంచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యవారణాయ దలాంతరే వ్యాపకాంతం । తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదివారణాయ యావత్కారణతానివేశః । యద్వా (ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయే ఏకదేశభేదానుపగమేతు) స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదసామానాధికరణ్యే తాదృశానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేవాసతి స్వసమానాధికరణత్వం తత్ । ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాత్వాదేరపి వారణాయ దలాంతరే వ్యాపకాంతమ్ । ఏవంచ తత్తన్న్యాయత్వరూపతాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వసత్త్వాత్కథమేకైకన్యాయఘటకవాక్యపంచకవృత్తిసముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిప్రసక్తిః । యచ్చదలాంతరే తాపదర్థవిషయక యచ్ఛాబ్దబోధో నివేశ్యతే ఏతద్దలేపి తచ్ఛాబ్దబోధవ్యక్తేరేవ నివేశాన్నదోషఇత్యుచ్యతే ॥ తదా ఫలోపధాయకతానివేశపర్యవసానాపత్తేః । నియమతో వాక్యాంతరార్థవిషయకన్యాయార్థబోధస్థలే వాక్యాంతరఘటితసముదాయే తద్విశేషణోపాదానేప్యతివ్యాప్తిరశక్యసమాధానాచస్యాత్ ॥ ఏవం న్యాయత్వేప్యేకైకన్యాయఘటకవాక్యపంచకవృత్తిసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వసత్త్వాదసంభవాచ్చేతిచేన్న । యత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేసతి తదన్యత్వంహి తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వనిరూపకత్వం అవచ్ఛేదకత్వంచ పర్యాప్త్యఘటితసమ్బంధేన॥సామాన్యతస్తాదృశసముదాయత్వనివేశే పర్వతోవహ్నిమాన్పర్వ

షకత్వేననిరుక్తసముదాయత్వస్యావివక్షణీయత్వాత్ ॥ నచైవమపి వ్యుత్క్రమప్రయుక్తసముదాయే౽తివ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతి వాచ్యమ్॥ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తావద్భేదకూటేన నిరుక్తసముదాయత్వస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ నచైవమపి ఏకైకన్యాయఘటకం యత్ప్రతిజ్ఞాదివాక్యం తత్సముదాయే౽తివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయీభూత యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వం తదన్యత్వస్య సముదాయత్వవిశేషణీయత్వాదితిదిక్ ॥ న్యాయజన్యబోధస్య పరామర్శప్రయోజకతాం సంగమయతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ఏకవాక్యతయేతి* విశేషణేతృతీయా॥తథాచైకవాక్యతాపన్నైరిత్యర్థః॥ఏకవాక్యత్వంచ విశిష్టైకార్థ

తోదహనవానిత్యాదిన్యాయత్వవతి ఏకతరన్యాయే చాలనీన్యాయేన వాక్యాంతరసాధారణసముదాయభేదసత్త్వేనాతివ్యాప్తిరతో యత్కించిత్త్వనివేశః । అసంభవవారణాయ తదన్యత్వనివేశనమ్ । స్వసమానాధికరణయత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదసామానాధికరణ్యంతు సముదాయే ఏకదేశభేదాపగమాపత్తిగ్రస్తమ్ * వ్యుత్క్రమేతి * కథాయామాకాంక్షాక్రమేణైవాభిధానమితి మూలే అలక్ష్యత్వం స్ఫుటమ్ ॥ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తత్వం సామాన్యతః ప్రతిజ్ఞోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తియద్యత్సముదాయత్వంతద్భిన్నత్వం అగ్రేచాత్రైవప్రతిజ్ఞాయాం స్వాశ్రయత్వనివేశో౽ధిక ఇతిభేదః । ప్రతిజ్ఞాదిపదంచ తత్సమానానుపూర్వీకవాక్యపరమ్ ॥ అవ్యావర్తకపదార్థభేదానివేశలాభాయ సముదాయత్వమితి * ఏకైకేతి * అత్రైకన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాన్యాయాంతరఘటకం హేత్వాదిచతుష్టయం ఏకన్యాయఘటకవాక్యద్వయమపరతద్ఘటకవాక్యత్రయం క్రమికమిత్యాదిరీత్యా తత్తత్సముదాయత్వమాదాయ తత్తత్పంచకేష్వతివ్యాప్తిర్బోధ్యా * స్వాశ్రయీభూతేతి * ఇదమసంభవవారణాయ॥నను ఏతాదృశపరిచాయకరూపేణైవ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిసముదాయాతివ్యాప్తేర్వారయితుం శక్యత్వాద్వ్యుత్క్రమప్రయుక్తేత్యాదివ్యర్థమ్ ॥ నచవ్యుత్క్రమప్రయుక్తేషు ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం నాస్త్యేవ కింతూదాసీనవాక్యత్వమేవేతి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమిత్యనేన విరోధాత్ ॥ నాపి స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యయత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాద్యుత్తరహేత్వాదివృత్తియ

ద్యదితి విశేషణాన్న దోషఇతియుక్తమ్ ॥ యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాద్యుత్తరత్వనివేశ వైయర్థ్యాదితి చెన్న ॥ తదాస్యాదేవ వైయర్థ్యం॥ యదిస్వాశ్రయీభూతేత్యాదినా సామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వనివేశస్స్యాత్ ॥ తదేవన కింతు తత్తద్వ్యక్తిత్వేనైవేతి వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తిసముదాయత్వస్యాపి భేదకూటస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అథవా వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివృత్తి యద్యత్సముదాయత్వం తత్తద్భిన్నత్వమిత్యస్య వైయర్థ్యమేవేతి ॥ అతఏవ దీధితికృతా ఏతన్ననివేశితమ్॥ ఏతత్పారాసత్త్వేఽయం గ్రంథోఽన్యథా పూర్వవిశేషణత్యాగ ఏవస ఇతిబోధ్యమ్ ॥ అత్రచ తాదృశప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేతువృత్తిత్వ తాదృశ హేత్వవ్యవహితోత్తరత్వ శూన్యోదాహరణవృత్తిత్వాద్యన్యతమవిశిష్టాన్యత్వస్య స్వవృత్తిత్వస్వావ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేతువృత్తిత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞావిశిష్టత్వ స్వవృత్తిత్వ స్వావ్యవహితోత్తరత్వశూన్యోదాహరణవృత్తిత్వోభయసంబంధేన హేతువిశిష్టత్వాద్యన్యతమవిశిష్టాన్యత్వస్యవాఽనుగతస్యనివేశః ॥ అత్రానుపూర్వ్యాశ్చరమవర్ణపర్యవసితత్వేనచరమవర్ణవిషయతాయా ఏవ సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం అతః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణావచ్ఛేదకతాలాభాయ కోటిప్రవిష్టేత్యుక్తమ్ ॥ కేచిత్తు॥ అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతాయాం మానాభావేపి వినిగమనావిరహేణపూర్వపూర్వ వర్ణవిశిష్ట చరమవర్ణత్వస్యేవ చరమవర్ణవిశిష్ట పూర్వ పూర్వ వర్ణత్వస్యాపి ఏవం పూర్వచరమవర్ణవిశిష్టమధ్యమవర్ణత్వాదేరప్యానుపూర్వీత్వాత్తావద్వర్ణవిషయతానాం సాక్షాదేవావచ్ఛేదకత్వంసంభవతి పరంతు తాదృశీయాయా కారణతా తత్తదవచ్ఛేదకప్రవిష్టవిషయితానిరూపకవర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశేనైవైకదేశవృత్తిసముదాయత్వవారణే వ్యాపకత్వనివేశవైయర్థ్యమ్ ॥ భిన్నాన్యత్వంతు కల్పద్వయఏవేతి నోదాసీనసాధారణసముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిరిత్యుపాధ్యాయమతనిష్కర్షమాహుః॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ తావదర్థవిషయక యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధజనకయత్కించిజ్జ్ఞానీయ విషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వ నివేశాదేవోపపత్తౌ కిమవచ్ఛేదకతాకూటోపాదానేన॥ నచైవం ప్రతిజ్ఞాద్యర్థవిషయకఘటమానయేత్యాదివాక్యార్థవిషయకసమూహాలమ్బనయత్కించిద్బోధకవ్యక్తిమాదాయ ము

టమానయేత్యాదివాక్యఘటితసముదాయేఽతిప్రసంగ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వవిశేషణేన వారణాత్ ॥ అన్యథా త్వన్మతే వ్యధికవృత్తిసముదాయత్వే తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకత్వసత్త్వేనాతిప్రసంగస్య దుర్వారతాపత్తేః ॥ నచ తాదృశనిరూపకత్వాంతమపహాయ తాదృశవర్ణత్వసమనైయత్యమేవ నివేశ్యం లాఘవాత్ తథాచోదాసీనవిషయక న్యాయవిషయక యత్కించిజ్జ్ఞానమాదాయ న్యాయోదాసీనసముదాయేఽతివ్యాప్తివారణాయ వ్యాప్యకోటావవచ్ఛేదకత్వోపాదానం వ్యాపకకోటౌ తద్వైయర్థ్యాంత్విష్టమితి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి న్యాయద్వయార్థవిషయకయత్కించిత్సమూహాలంబనబోధవ్యక్తిమాదాయ న్యాయద్వయసముదాయేఽతివ్యాప్తేస్తద్విశేషణస్యావశ్యకతయా తత ఏవ ఘటమానయేత్యాదివాక్యఘటితసముదాయేఽప్యతిప్రసంగానవకాశేనావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టత్వవిశేషణవైయర్థ్యస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ యత్తు వర్ణత్వస్యైకత్వాదిరూపతయా సముదాయత్వే తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకతాయాః సంభవేఽపి న తద్వ్యాప్యతాసంభవ ఇతి ॥ తావద్వర్ణవిషయతాఽధిక న్యాయవృత్తివిషయితామాత్రవృత్తిరూపేణానుగమయ్య తన్నిరూపకవర్ణత్వవ్యాప్యత్వనివేశాన్న్యాయద్వయసాధారణమితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ వర్ణత్వస్యైకత్వాదిరూపతానిరాకరణాత్ ॥ ఉక్తరీత్యైవోపపత్తౌ అనుగమవైయర్థ్యాద్గౌరవాచ్చ ॥ అత్రేదం సమాధానమవగంతవ్యమ్ ॥ తత్తజ్జనకతావైశిష్ట్యం స్వరూపసమ్బంధేనైవ వక్తవ్యమ్ ॥ అన్యథా ఘటమానయేత్యాదివాక్యేఽపి కాలికసంబంధేన జనకత్వవిశిష్టజ్ఞానమాదాయాతిప్రసంగాత్ ॥ అథ కాలికసంబంధేన తాదృశతత్తజ్జ్ఞానజనకతావద్యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య ఘటపదత్వరూపసముదాయత్వే సత్త్వాత్తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వసత్త్వేన నాతివ్యాప్తిరితి చేత్ ॥ తర్హి తాదృశం ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమాదాయాసంభవః ॥ అవచ్ఛేదకత్వగర్భపరదలస్య స్వరూపసంబంధేన యత్కించిదేకతద్వైశిష్ట్యనివేశాన్నకోఽపి దోష ఇతి చేత్ ॥ ఏవమప్యవయవేఽతివ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తాదృశన్యాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వాత్ । న్యూనవృత్తితద్ఘటకదేశత్వాదేస్సకలకారణతావచ్ఛేదకవిషయితా నిరూపకావృత్తితావదిత్యవచ్ఛేదకత్వనివేశాత్ ॥ నచోక్తవాక్యవిషయితానామపి కాలికసంబంధేనావచ్ఛేదకతావత్త్వా

త్స్వరూప సంబంధేనైవ తద్వత్త్వం నివేశ్యమ్ ॥ ఏవంచావచ్ఛేదకత్వనివేశన మధికమితివాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వం నప్రకారకవిధయా ప్రవేశ్యతే కింత్వవచ్ఛేదకతాసంబంధేన జనకతావత్త్వమేవేత్యగౌరవాత్ ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానే కాలికసంబంధేన తత్తజ్జనకతాసత్త్వేనాసమ్భవ ఇత్యపరదలేపి సంసర్గతయావచ్ఛేదకత్వప్రవేశ ఇతి ॥ వస్తుతస్తు స్వరూపయోగ్యతాజ్ఞానకన్యాయసంగ్రహాయ వాక్యాంతరఘటితతాదృశన్యాయవారణాయచ స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతానివేశ్యేతి ఉక్తార్థే పర్యవసానం ఏవంచావచ్ఛేదకతాయాః ప్రకారతయైవ నివేశే గౌరవాభావాత్ ॥ ఏవం విషయతానాం వినిగమనావిరహేణ న సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వంసంభవతి ॥ ప్రాగభావానుపగమే స్వోత్పత్తిక్షణోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగికాలావృత్తిత్వరూపావ్యవహితపూర్వత్వస్యోత్పత్తిద్వయఘటితత్వేన గురుశరీరతయా తదఘటితానుపూర్వీవిషయతాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ పత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారతాశాలినిర్ణయత్వేనైవ వినిగమనావిరహేణ తాదృశప్రకారతానిరూపితపత్వాది నిష్ఠావచ్ఛేదకతాశాలినిర్ణయత్వేనాపి జనకతాయాః వక్తుంశక్యతయా యావదంతర్గతతజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయితాక వర్ణాప్రసిద్ధేరసంభవాచ్చ ॥ నచేదృశాసంభవవారణాయ జనకతాసువర్ణవిషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వమేవనివేశ్యం పత్వాద్యవచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నజనకతానాం వర్ణవిషయిత్వానవచ్ఛిన్నత్వేన వారణాదితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి తథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశ్రయవర్ణవృత్తిత్వనివేశేనైవ సామంజస్యే వర్ణత్వవ్యాపకత్వోపాదానవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏవంచావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతానివేశలాభాయైవ కోటిప్రవిష్టత్వముక్తమ్ ॥ ఏతన్మతే తద్ఘటకసకలవర్ణవిషయితానామేవావచ్ఛేదకత్వాన్నదోషః ॥ ప్రవిష్టత్వంచ పర్యాప్త్యనివేశస్ఫోరకమ్ ॥ అథ పత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయితాయాఃసాక్షాజ్జనకతావచ్ఛేదకతామతే జనకతాసువర్ణవ్యాప్యజాతినిరూపితావచ్ఛేదకత్వాఖ్యవిషయితావృత్త్యవచ్ఛేదకత్వానిరూపితత్వమేవనివేశ్యమ్ ॥ తావతైవవర్ణవిషయితానిరూపితజాతిప్రకారిత్వావచ్ఛేద్య, సకలజనకతావ్యుదాసాత్ ॥ ఏవంచ తథావిధా యాయాజనకతా తత్తదవచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయ వర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశనఫలోపపత్తేస్తాదృశవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమపి ననివేశ్యమిత

తి మహాలాఘవమితిచేన్న ॥ ఏవమపి పత్త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారితానిరూపితత్వ సత్త్వత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితావ్యవహితోత్తరత్వావచ్ఛిన్నసాంసర్గికవిషయతాశాలినిర్ణయత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా నిగమనావిరహాద్బాధాయాస్తాదృశయావదంతర్గతతయా తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణాప్రసిద్ధ్యాఽసంభవాపత్తేః ॥ యదిచ జాతినిష్ఠావచ్ఛేదకత్వనిష్ఠసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వేసతి సాంసర్గికవిషయతానిష్ఠసాక్షాదవచ్ఛేదకత్వానిరూపితా సాక్షాద్వర్ణవిషయిత్వావచ్ఛిన్నావాయాయాజనకతా తత్తదవచ్ఛేదక యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణవృత్తిసముదాయత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ తాదృశ వర్ణత్వవ్యాపకత్వనివేశవైయర్థ్యముచ్యతే తదా తస్యలక్షణాంతరత్వాన్నదోష ఇతి ॥ అత్ర సకలవర్ణవిషయతానాం సాక్షాదవచ్ఛేదకత్వం నత్వేకమవచ్ఛేదకమన్యత్తదవచ్ఛేదకమితిమతే తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయతావత్త్వాప్రసిద్ధిరతః ప్రవిష్టేత్యప్యాహుః ॥యత్తుఅవచ్ఛేదకత్వానుపాదానే ఫలోపధానరూపజనకతోపాదానే సమానానుపూర్వికేత్యాదిదోషాప్రసరేపి న్యాయాంతరావిషయకత్వరూపం యత్కించిత్త్వంజ్ఞానేనివేశ్యమ్॥ ఏవంచ న్యాయద్వయవిషయకజ్ఞానవారణాత్తాదృశవర్ణత్వసమనైయత్యభంగప్రసక్తోపి సమంజసఇతి ॥ నచ న్యాయలక్షణే న్యాయత్వప్రవేశాదాత్మాశ్రయఇతివాచ్యమ్ ॥ తావదర్థవిషయక శాబ్దబోధీయసకలకారణతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకాంతరావిషయకత్వస్య తదర్థత్వాదితి॥తత్తుచ్ఛమ్॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వాదిరూపానుపూర్వ్యా అవ్యాపకత్వాత్ ॥ సముదాయత్వవిశేషస్య తథాత్వేపి న్యాయద్వయజ్ఞానేఽదఘ నాత్ ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివృత్తిసముదాయత్వభిన్నవిశేషణేన న్యాయద్వయత్వాదివారణాచ్చ కించోదాసీనప్రతిజ్ఞైకదేశన్యాయోభయసముదాయత్వముదాసీనప్రతిజ్ఞాన్యాయోభయసముదాయత్వంచాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ న్యాయమాత్రవిషయకయత్కించిజ్జ్ఞానసత్త్వేపి యత్కించిత్తముభయజ్ఞానఘటితతాదృశవర్ణత్వస్య తాదృశ సముదాయత్వవ్యాపకత్వసంభవాత్ ॥ అథ తథావిధ సకలకారణతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాప్యత్వం స్వవ్యాపకతాదృశవర్ణత్వకత్వంవా వివ

క్ష్యతాం న్యాయత్వాశ్రయస్య సకలకారణతావచ్ఛేదక విషయత్వాభావాన్న దోష ఇతి చేత్తదాఽసంభవం కలయతి ॥ యదపి స్వసమానాధికరణావచ్ఛేదక విషయతాశ్రయవర్ణస్య భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమాత్రం న్యూనవృత్తిత్వమ్ ॥ సామానాధికరణ్యనివేశే ప్రయోజనాభావాత్ । న చైవమసంభవః । యజ్జ్ఞానీయతాదృశతత్తత్కారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయవర్ణత్వ వ్యాపకత్వ సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం సముదాయత్వే తాదృశతత్తత్కారణతాశ్రయతజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకత్వస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ పూర్వదలేఽవచ్ఛేదకత్వనివేశాన్నవోదాసీనసముదాయేఽతిప్రసఙ్గః ॥ యది చ దలద్వయేఽపి యద్యజ్ఞానతత్తజ్జ్ఞానేతి వీప్సాంకృత్వాఽవచ్ఛేదకత్వవైయర్థ్యముచ్యతే తదా యద్యదర్థాంతర్గతన్యాయమాత్రజ్ఞానసముదాయాతిప్రసంగవారణేఽపి మహాగౌరవమ్ ॥ యత్తు సామానాధికరణ్యఘటిత న్యూనవృత్తిత్వప్రవేశేఽపి తస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసాధారణతయాఽసంభవవారణాయ తాదృశసముదాయత్వే తన్నివేశ్యం తాదృశసముదాయత్వశూన్యవృత్తిత్వం వాఽనిరూపకాంతార్థః ॥ తత్ర చానేకత్ర సముదాయత్వనివేశే గౌరవాత్సమనైయత్యమేవ సమ్యగితి ॥ తత్ర అసంభవభయేన తాదృశవిషయతాన్యతమ విషయతాశ్రయ నివేశే న్యాయోదాసీనప్రతిజ్ఞాసముదాయేఽతివ్యాప్తేరితి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ తాదృశన్యాయవ్యక్తిజ్ఞానోత్తరం న కస్యాపి శాబ్దబోధః తత్సంగ్రహాయ స్వరూపయోగ్యతాయా ఏవ నివేశ్యతయా జ్ఞానభేదవివక్షావైయర్థ్యాత్ । న్యాయోదాసీనప్రతిజ్ఞాసముదాయేఽతివ్యాప్తేరనుద్ధారాచ్చ ॥ యజ్జ్ఞానశబ్దేన తథావిధసముదాయజ్ఞానస్యైవ ధర్తుం శక్యత్వాత్ । యత్తు శాబ్దబోధే యత్కించిత్త్వవిశేషణే న న్యాయద్వయాదివారణమ్ ॥ స్వావ్యవహితోత్తరోత్పన్నం జ్ఞానం తేన గ్రాహ్యం తచ్చైకైకన్యాయార్థజ్ఞానమేవేతి న్యాయద్వయాద్యర్థబోధవ్యుదాసః ॥ భట్టాచార్యాణామయమేవాశయ ఇతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ ఏవమపి న్యాయోదాసీనప్రతిజ్ఞోభయసముదాయేఽతివ్యాప్తేరుక్తరీతేరావశ్యకత్వేన న్యాయద్వయాదౌ దోషస్యైవాప్రసరాత్ । యజ్జ్ఞానసముదాయవ్యాపకత్వం తదన్యయత్కించిజ్జ్ఞానసముదాయాపరదలనివేశాదవచ్ఛేదకత్వవైయర్థ్యమితి తత్తుచ్ఛతరం । న్యాయమాత్రజ్ఞానసముదాయవ్యాపకే న్యాయోదాసీన సముదాయత్వే స్వజ్ఞానసమా

దాయాపరదలసత్త్వాత్ ॥ యత్త్వవచ్ఛేదకత్వోపాదానేపి ఉదాసీనధర్మిక
న్యాయత్వప్రసఙ్గేన శాబ్దబోధస్తన్నైవ న్యాయత్వేన పఞ్చావయవవిషయ
తాశ్రయానుపూర్వ్యవచ్ఛేదకత్వాద్యవ్యాప్తిశ్చ ప్రసక్తాశ్రయత్వేపి దుర్వారా, ఏవఞ్చ
ప్రకృతపక్షధర్మికన్యాయత్వప్రసఙ్గేన శాబ్దబోధస్తత్ర న్యాయత్వేఽనిరూపక
త్వాత్తాసత్త్వేఽవ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ తథావిధన్యాయే మానాభావాదితి కృ
తం పల్లవితేన ॥ ఇదమత్ర బోధ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయాధూతవ్యాప్తిజ్ఞాప్యవహితోత్తరత్వ
సమస్తైతత్త్వస్య ప్రకృతపక్షవిశిష్టసాధ్యవిశిష్టబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకార
తాశ్రయానుపూర్వ్యశాలి పర్వతో వహ్నిమాన్ ఇత్యేవ యత్తు పర్వతో వహ్నిమాన్పర్వతత్వాదితి వాక్యధర్మిక
క పర్వతో వహ్నిమానిత్యానుపూర్వ్యామాదాయ వ్యుత్క్రమోక్తవర్ణసము
దాయరూపప్రతిజ్ఞోత్తరత్వాద్యసత్త్వేపి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వా
శ్రయాధూతపాదివర్ణోత్తరత్వ రూపస్య స్వాన్తరవృత్తిసముదాయత్వ భిన్న
స్యానివేశనీయత్వాపాతాత్ తత్ర ప్రసఙ్గాభావాత్ ॥ అనుపూర్వ్యవచ్ఛేదకతాపర్యా
ప్తిని వేశార్థం, ఏవం సాధ్యవిశిష్టపక్షబోధపరోహ్య హేతువిశిష్టహేతుత్వబో
ధనివేశ్యో హేతుస్థలే ॥ తత్ర ప్రతిజ్ఞాఘటక హేతుత్వార్థబోధకభాగవారణాయ
ప్రకృతపక్షవిశేషతాపన్నసాధ్యాన్వితతాదృశహేతుత్వవిషయతాశ్రయ బోధజన
కతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయత్వసతి తాదృశహేతుత్వేతరవిషయతాశూన్య
బోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వ్యావద్వర్ణాన్తత్సముదాయత్వమి
తి ఫలితమ్ ॥ సాధ్యాన్వితతాదృశహేతుత్వవిషయితాశ్రయతాదృశ హేతుత్వేతరవి
షయితాశూన్యబోధో నివేశ్యః ॥ తేననిగమనవ్యుదాసః ॥ ఏవం ప్రకృత సా
ధ్యవ్యాప్తివిశిష్ట ప్రకృతహేతుమత్పక్షబోధం సాధ్యాది వ్యాప్త్యాదిమత్ప్రకృ
తహేతువిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టప్రకృతసాధ్యవిశిష్టపక్షబోధం నివేశ్య క్రమేణోపన
యనిగమనే బోధ్యే ॥ నన్వత్రోదాహరణ కారణతయోర్నివేశే వ్యుత్క్రమోక్త
భాగఘటితోదాహరణఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ ధూమవాన్ధూ
మవ్యాపకవహ్నిమానిత్యాకారకబోధే యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యా
ద్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వేనైవ హేతుత్వాత్ ॥ యద్వా హేతువిశిష్టధర్మిబో
ధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నావ్యవహితోత్తరసాధ్యవి
శిష్టధర్మిబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీమత్త్వం తత్ ఏవఞ్చ

రేకస్యదాహరణస్థలేఽప్యూహ్యమ్ ॥ ననుతాదృశకారణతైవనివేశ్యాలాఘవాత్ ॥ వైశి
ష్ట్యంచ సామానాధికరణ్యస్యావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయపదార్థావ్యవహితోత్తరపదార్థ
విషయతావచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధేనేతిచేత్తర్హి యోయోధూమవానిత్యాది
పూర్వభాగవృత్త్యానుపూర్వ్యాస్తదవచ్ఛేదకప్రకారతానాశ్రయతయా కథంకా
రం తదఘటితసముదాయవారణమితి ॥ యది పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞా
యాం యోయోధూమవాన్ సదహనవానిత్యాదికం నోదాహరణం ॥ తదాప్రతిజ్ఞా
ఘటకసాధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీ భిన్నసాధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేద
కానుపూర్వీమదవృత్తిత్వం న్యాయత్వేనివేశ్యమ్ ॥ ఏతచ్చ విభిన్నానుపూర్వీ
కైకార్థోపస్థాపకాయంపదద్వయఘటిత న్యాయస్యాలక్ష్యత్వమభిప్రేత్య త
స్యాపి లక్ష్యత్వేతు ధూమాద్దహనవత్సధర్మా పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ ఉక్తో
దాహరణాదిసాధారణసముదాయత్వవారణాయభేదప్రతియోగ్యానుపూర్వ్యాం
ప్రకృతపక్షోపస్థాపకతావచ్ఛేదకాప్రవిష్టత్వం దేయం తత్రైవ వహ్నిపదఘటితో
దాహరణాదిఘటితన్యాయేఽవ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాయాస్తాదృశానుపూర్వీభిన్నసా
ధ్యోపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీమత్త్వాదతోభేదానుయోగ్యానుపూర్వ్యాః
ప్రతిజ్ఞోత్తరప్రవిష్టత్వంవిశేషణమ్ ॥ ఏవం హేతుఘటకహేతూపస్థాపకతావచ్ఛే
దకానుపూర్వీభిన్నా విశేషితహేతూపస్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వీ మదవృత్తి
త్వంనివేశ్యమ్ ॥ హేతావవిశేషిత్వోపాదానాత్తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనని
రాసః ॥ తత్పదస్యవ్యాప్త్యాదివిశిష్టహేతూపస్థాపకత్వాత్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమ
తః సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయస్య లక్ష్యత్వేతుభేదాను
యోగ్యానుపూర్వ్యాం ప్రతిజ్ఞోత్తరప్రవిష్టత్వం విశేషణం పర్వతో ధూమాద్వ
హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ యోయోధూమవాన్ సధూమాద్వహ్నిమానిత్యు
దాహరణాదిఘటితస్య సంగ్రహాయ తత్రైవ యోయోధూమవాన్ సధూమా
ద్వహ్నిమానిత్యుదాహరణాదిఘటితస్యచ వారణాయచ ప్రతిజ్ఞాఘటకసాధ్యోప
స్థాపకతావచ్ఛేదకానుపూర్వ్యప్రవిష్టత్వం తత్రైవనివేశ్యమ్ ॥ తచ్చ తాదృశ
సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతాశాల్యుపస్థితి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణ
ప్రకారతానాశ్రయత్వం, అతఏవ తత్రయోయోధూమవాన్సధూమాద్వహ్నిమా
నిత్యుదాహరణాదిఘటితస్యాపి వ్యుదాసఇతి ॥ ధూమాద్వహ్నిమానితిచననిగమ
నం ధూమపదే వ్యాప్త్యాదివిశిష్టలక్షణాప్రసంగాత్ ॥ ఏవంయోయస్తద్వా

ప్రతిపాదకత్వం తదర్థాపేక్షాకాంక్షానివర్తకత్వం తన్నివర్తనీయాకాంక్షోత్థాపక
త్వాన్యతరవత్త్వం వా, తేన పంచవాక్యజన్యమహావాక్యార్థబోధాసంభవేఽపి న క్ష
తిః *స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానం *తత్ర వ్యాప్త్యర్థవిషయకజ్ఞానం॥ తచ్చ సమూహాలంబ
నమన్యథాపి స్యాదేవేత్ *విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానసాంతరం*విశిష్టవైశిష్ట్యబో
ధాత్మకపరామర్శజనకం పునః*ఉత్థాప్యతే* స్వాత్మకసహకారిసంపన్నం క్రియతే
*తేన*తథాపి శేషే మనసా పరామర్శోత్పాద్యత్వేఽప్యస్య సాఫల్యమ్॥ అత్రాపి తదే
వజ్ఞానం పరామర్శరూపం ఉపనయార్థవిషయకత్వాదిత్యాప్తిస్య ఉపనయస్య వ్యా
ప్త్యంశే న తాత్పర్యం తథా సతి న్యాయజన్యబుద్ధావుదాహరణార్థతయా ఉప
నయార్థతయా చ వ్యాప్తిభానే పౌనరుక్త్యం స్యాత్ ॥ కింతు పక్షధర్మత్వమేవో
పనయేన వివక్షితం తథా చోదాహరణార్థవ్యాప్తేరుపనయార్థపక్షధర్మతాయా
శ్చ విశృంఖలమేవ భానమితి న్యాయజన్యబోధస్య న వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావ
గాహితా ॥ వ్యాప్య ఇతి పక్షే వర్తతే న వేత్యాకాంక్షానివర్తకత్వాసంభవే నైవ
వహ్నివ్యాప్యాది పదఘటితముపనయవాక్యం ప్రయుజ్యత ఇతి సమేవ సమా
హితవాన్ ॥ అత్రేదం చింత్యతే ॥ యది వ్యాప్తివిశిష్టే పక్షధర్మత్వమేవాకాంక్షి
తం తదా వ్యాప్తివిశిష్టవిషయకమేవ బోధస్తాదృశాకాంక్షాం నివర్తయిష్యతీతి
తథావిధబోధ ఏవ ఉపనయతాత్పర్యమావశ్యకం॥ సత్యైవమప్యాకాంక్షానివృత్తయే

నితి నోదాహరణమ్ ॥ విశేషణపరామర్శత్వాపత్తేః ॥ సంప్రదాయవిరోధా
చ్చేతి*తదుత్థాప్యేతి* నిగమనప్రతిజ్ఞయోస్సంగ్రహాయ ప్రత్యేకద్వయమ్*తేన*
ద్వితీయకల్పానుసరణేన * సమూహాలంబనమితి * దీధితికారోక్తపాఠోద్ధా
రార్థమ్ * అన్యథాపేతి * మహావాక్యార్థబోధో యథాశ్రుతమూలార్థ ఇత్యగ్రే
స్పష్టమ్ ॥ అనాస్థాయాం వాకారః ॥ న్యాయార్థబోధపరామర్శయోరంతరాజ్ఞా
నాభావాద్విశిష్టేత్యాద్యసంగతిరతో వ్యాచష్టే* విశిష్టేతి *(తాదృశీమానసేనేతి
వ్యుత్పత్తిమభిప్రేత్య ॥ అంతరపదం స్వరూపపరం) ఉత్థాప్య ఇత్యస్యోత్పాద్యత ఇ
తి నార్థో మనసోఽనిత్యత్వాదిత్యత ఆహ * స్వాత్మకేతి * స్వం, తత్ర వ్యాప్త్యర్థవి
షయకజ్ఞానమ్ ॥ తేనేతి కేవలమనసః పరామర్శకత్వేఽసంగతిస్తస్య పరామర్శా
నుత్పాదకత్వాదతో వ్యాచష్టే *తేనేతి *తదేవ* తత్తద్వ్యాప్త్యర్థవిషయకజ్ఞాన
మేవ॥ తర్హి తథోపనయః కిమితి ప్రయుజ్యత ఇత్యత ఆహ *వ్యాప్య ఇతి * ఆకాం

అవాంతరవాక్యార్థబోధస్య వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేఽపి న్యాయ-
జన్యమహావాక్యార్థబోధే ఉపనయాద్వ్యాప్తిభానం నోపేయతే ఉదాహర-
ణాదేవ తద్భానాత్ ॥ అవాంతరవాక్యార్థధియః పరామర్శరూపత్వేఽపి నిగమ-
నజన్యాబాధితత్వాదిప్రతిపత్తేరనుమితావపేక్షితత్వాత్తావత్పర్యంతం తదసత్త్వేన
పరామర్శాంతరస్యాపేక్షేతి వాచ్యమ్ ॥ అవాంతరవాక్యార్థబోధే వ్యాప్తిభానా-
నురోధేన తదంశేప్యుపనయతాత్పర్యకల్పనాయా ఆవశ్యకత్వే మహావాక్యార్థ-
బోధే తద్భానేఽపి బాధకాభావాదితి ॥ న్యాయజన్యజ్ఞానస్య వాదివాక్యజన్యత్వే-
నాప్రామాణ్యశంకాకలంకితతయా అనుమితిజననాయోగ్యతయా పరామర్శాం-
తరస్వీకార ఇతి మిశ్రాః । నవ్యాస్తు ॥ పక్షాంశే వ్యాప్తివిశిష్ట హేతువైశిష్ట్యాన్వ-
క్షితం* జిజ్ఞాసితమ్ *తదసత్త్వేనేతి*ఉపనయవాక్యజన్యవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావ-
గాహిపరామర్శాసత్త్వేనేత్యర్థః ॥ నచోపనయార్థబోధోత్తరం నిగమనార్థా-
వగాహిన్యాయార్థబోధ ఏవ సంభవతీతి కథమేతదితి వాచ్యమ్ ॥ నిగమనార్థవిశి-
ష్టోపనయార్థస్య విధేయత్వే విధేయతావచ్ఛేదకజ్ఞానవిధయా నిగమనార్థజ్ఞాన-
స్యాపేక్షణాత్ ॥ ఉపనయార్థశాబ్దబోధోత్తరం నిగమనశ్రవణే తద్ఘటకపదా-
ర్థోపస్థితేరేవోపనయార్థబోధనాచ్చ నచ తావత్పర్యంతం తదసత్త్వేఽపి మహావా-
క్యార్థబోధేఽవాంతరవాక్యార్థబోధస్య కారణత్వే తదనురోధేనోపనయార్థ-
స్మరణస్యైవ కల్పనీయతయా తత ఏవానుమితినిర్వాహే పరామర్శాంతరస్వీకా-
రోఽనుచిత ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తదా వ్యాప్త్యంశే ఉద్బోధకం సకల్ప్యత ఇత్యా-
శయః ॥ సమాధానం తు తదంశే ప్రమోషస్యాప్రామాణికత్వమనుభవస్య చ బాధకా-
భావాదితి * అవాంతరవాక్యార్థబోధ ఏవ సామగ్ర్యపేక్షితా మహావాక్యార్థ-
బోధశ్చ సంభృతసామగ్రీకాఽవాంతరనానావాక్యార్థబోధాదీనపవేతి పునర్భా-
నే వాదితాత్పర్యాపేక్షాశంకానవకాశః ॥ మిశ్రసమాధానమాహ*న్యాయజన్యే-
తి*వాదీతి సాధారణధర్మోక్తిః ॥ ఏవమ(ప్రా)మాణ్యశంకాసమన్వయస్య మానాభా-
వాత్ క్వచిత్పరామర్శవైయర్థ్యం దుర్వారమేవేత్యస్వరసః ॥ స్వసమ్మతం స-
మాధానమాహ * నవ్యాస్త్వితి * న్యాయార్థజ్ఞానస్య హేతౌ వ్యాప్త్యవగా-
హకత్వాద్ధేత్విత్యాదినా మానసానుధావనమ్ ॥ తేన, వహ్నివ్యాప్యధూమవాన-
యమితి వాక్యేన ॥ తత్ర, పరామర్శజనకవాక్యత్వమితిలక్షణే ॥ ధూమః పక్షేవర్త

గాహిజ్ఞానమేవ అనుమితిహేతుః సతు వ్యాప్యాభిన్నహేతుమదభేదజ్ఞానః॥తా
దృశవైశిష్ట్యావగాహితాచ నన్యాయజన్యశాబ్దబుద్ధేః ॥ నామార్థయోర్భేదేనా
న్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్॥అత ఏవ వ్యాప్యత్వావచ్ఛిన్నహేతునిష్ఠప్రకార
తాకబోధహేతుహేతువిశేష్యకవ్యాప్తిరూపవిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారక మా
నసజ్ఞానాన్మానసఏవ తాదృశపరామర్శోఽవశ్యమంగీకర్తవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ
తేన చేత్యాద్యభిహితం * విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిమానసం ఇదమ్ * విశిష్టవైశిష్ట్యబో
ధజనకం విశేషణతావచ్ఛేదకీభూతవ్యాప్తిప్రకారక ధూమత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్య
కంజ్ఞానం * ఉత్పాద్యతే * జన్యతే * తేన * తాదృశవిశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞా
నేన, పరామర్శోజన్యత ఇత్యర్థః॥ నన్వేవం తేన పరామర్శస్య జననాదితి గ్రంథా
సంగతిః॥ తత్ర పరామర్శపదస్య వ్యాప్యాభిన్నహేతుమదభేదబోధపరత్వాది
త్యాహుః ॥ శుద్ధహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే పక్షధర్మత్వాకాంక్షయా తత్ప
క్షధర్మత్వబోధమాత్రతాత్పర్యకం వ్యాప్తిప్రకారకపదాఘటితమేవోపనయవాక్యం
ప్రయుజ్యత ఇతి ప్రాచీనమతాభిప్రాయేణేదమితి అత ఏవ దీధితికృతా తన్మతాభి
ప్రాయేణైవ ఉదాహరణోపనయయోరేవ తత్ప్రత్యయస్యేత్యత్రోదాహరణాంత
ర్భావేనైవ పరామర్శప్రయోజకత్వప్రత్యయస్యోక్తం నతూపనయమాత్రస్యే
త్యపి వదంతి ॥ అత్ర పరామర్శ ప్రయోజకత్వేన శాబ్దజ్ఞానస్యలక్షణఘటకత్వ
స్యాయమనుపపత్తేర్వక్ష్యమాణతయా శాబ్దజ్ఞానపదం ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్య తత్త
ద్విశిష్టార్థజ్ఞానపంచకపరం జనకవాక్యపదంచ ప్రత్యేకం తత్తద్బోధజనకవా

తేనవేత్యేవాకాంక్షా తథాచాయమిత్యుపనయ ఇతి॥వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్వి
శృంఖలమేవ భానమితి నవీనమతమాహ * శుద్ధేతి * అత్ర స్వయంన్యాయ
లక్షణమాహేతి జగదీశీయావతరణమసంగతమ్ ॥ మూలార్థతయైవ సంభ
వాత్ ॥ ఉపాధ్యాయప్రభృతిభిస్తస్యోపపాదనరోధాచ్చ ॥ లఘులక్షణాంతరా
పత్త్యైవ మూలన్యాయలక్షణస్య దుష్టత్వాత్ ॥ అస్య స్వీయ ప్రతిజ్ఞాదిలక్ష
ణఘటితత్వేన లఘుత్వాత్ ॥ తత్ర న్యాయలక్షణమిత్యస్య పర్యవసితన్యాయలక్ష
ణమిత్యర్థ ఇత్యాశయేనాహ * అత్రేతి * పంచకేతి * శాబ్దజ్ఞానానాం జనకానీ
తివ్యుత్పత్తేః ॥ సన్నివేశతా బోధజనకపంచవాక్యసముదాయత్వం మూలార్థః ॥
నతు ప్రతిజ్ఞాదిపంచకసముదాయత్వమిత్యాశంకాయాం ప్రతిజ్ఞాదిపంచకసము

క్యపంచకపరమతః ప్రతిజ్ఞాదివాక్యపంచకలాభః॥ప్రయోజకాంతంచ బోధవిశేషాణాంపరిచాయకమాత్రం॥ యద్యప్యేవం ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరేకజ్ఞానాజననేప్యేతాదృశలక్షణానిర్వాహవిరహః॥తథాపి ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధానాం పరామర్శప్రయోజకతాలాభాయైవసంభవాభిప్రాయేణతావదర్థవిషయకమేకమేవజ్ఞానం పరామర్శప్రయోజకత్వేనాభిహితమిత్యభిప్రేత్య దీధితికృత్పర్యవసితన్యాయలక్షణమాహ * ఉచితేతి * ఉచితానుపూర్వికాణి ప్రతిజ్ఞాదీని పంచ యత్రసముదాయే తత్త్వమ్ ॥ తాదృశపంచపర్యాప్తసముదాయత్వమితియావత్ ॥ పంచప

దాయత్వమిత్యత్ర ప్రతిజ్ఞాదిపంచానాం ప్రతిజ్ఞాత్వాదినైవ నివేశనీయత్వాత్ ॥ తత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వం తత్తత్ప్రచార్థబోధజనకవాక్యత్వరూపమేవేతిమూలార్థప్రోక్తఇత్యాహ * అతఇతి * ఉచితానుపూర్వికత్వంతు పూరితం దీధితికారేణ సామాన్యతోబోధనివేశే ఘటమానయేతివాక్యేఽతివ్యాప్తిస్స్యాదతఆహ * ప్రయోజకాంతంచేతి * నను పరామర్శప్రయోజకశాబ్దేత్యత్ర శాబ్దపదస్య పంచబోధపరత్వే ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యైరిత్యాదిమూలాసంగతిః ॥ ఏకబోధజననేపి ఉక్తరీత్యా పంచబోధానాదాయ లక్షణ గమనసంభవాదిత్యాశయేన శంకతే * యద్యపీతి * ఉపాధ్యాయోక్తలక్షణే క్వచిదేకజ్ఞానాజననే నిర్వాహో వ్యంజితః ॥ దీధితికృన్మతే స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యేకత్వానుపపత్తింపరిహరతి *సమ్భవేతి * పంచార్థకైకబోధేపరామర్శప్రయోజకతోపపాదనేఽర్థాత్ పంచానాం బోధానాం తదుపపాదితంభవతీత్యభిప్రాయేణేత్యర్థః* ఇత్యభిప్రేత్య* నతు తస్యలక్షణేప్రవేశః సఫలప్రవేశఇతిలాఘవమభిప్రేత్య॥ఉచితానుపూర్వికః ప్రతిజ్ఞాదిపంచసముదాయోయత్రేతివిగ్రహే తస్య ద్వ్యాదిసముదాయానతిరిక్తతయా తత్రాతివ్యాప్తేరాహ * ఉచితేతి * సముదాయత్వస్య ధర్మత్వేనైవ నివేశఉచితః ॥ అన్యథోచ్చారణవ్యక్తిభేదేన న్యాయభేదాదనుగతలక్షణానుపపత్తేః ॥ అనుగతసముదాయత్వే మానాభావాచ్చేత్యభిప్రేత్యయత్రసముదాయేఇత్యుక్తం ॥ నన్వేవమన్యతమత్వాదేః కథం వారణమిత్యతఃపర్యాప్తింప్రవేశయతి * తాదృశేతి * సచధర్మోఽర్థాత్సముదాయత్వమేవేతిస్ఫుటయతి *సముదాయత్వమితి * ఏవంసతి పంచపదోపాదానంసంగమయతి* పంచపదమితి * విశిష్యప్రతిజ్ఞాత్వాదినా రూపాంతరేణ నివేశేఽతివ్యాప్తేః ॥ ఏతేనచా

దం నిగమనాంతానాం విశిష్యనివేశలాఘవాయ సతు పంచత్వేనాపి తేషాం నివేశః ప్రయోజనాభావాత్ ॥ వృత్యక్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞానిపంచకేఽతివ్యాప్తివారణాయ ఉచితానుపూర్వికేతి, ఉచితానుపూర్వీ, ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వరూపా ॥ ననుకిమిదముచితానుపూర్వీకత్వం, నతావత్తాదృశానుపూర్వ్యాశ్రయత్వం, దర్శితానుపూర్వ్యానిగమనఏవ విశ్రాంతేః, నాపి తాదృశానుపూర్వీఘటకత్వం, ఘటకతాయాః దుర్నిర్వచత్వాత్, తద్భిన్నస్వవిషయకప్రతీత్యవిషయ తాదృశానుపూర్వీకత్వం, ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీత్యావిశిష్టనిగమనత్వస్య విషయీకరణాద్విశిష్టనిగమనత్వే తాదృశప్రతీత్యవిషయత్వానుపపత్తేః, విశేష్యవృత్తిత్వవిశిష్టానుయోగికాభావానభ్యుపగమాత్ ॥ నాపి తాదృశానుపూర్వీవిషయతావ్యాపకవిషయితాకత్వం, శబ్దవ్యక్తిభేదేనప్రతిజ్ఞాదేర్భిన్నత్వా కస్యాశ్చిదపి ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేర్విషయితాయాస్తాదృశానుపూర్వీ విషయితా సామాన్యవ్యాపకత్వాసంభవాత్ । ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యంతరఘటితన్యాయవిషయ

ఘటానాంమతే ఽవ్యవయవకస్య మీమాంసకానాం త్ర్యవయవకస్య ప్రాచీననైయాయికానాందశావయవకస్యవారణాయ పంచపదమిత్యాహుస్తన్*ఉత్తరేతి* అవ్యవహితోత్తరేత్యర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరవాక్యోత్తర హేత్వాదేర్హేత్వాదినిగమనాంతోత్తరప్రతిజ్ఞాదేశ్చవారణాయేతియోర్నివేశః ॥ నచ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణత్వసామాన్యాభావరూపమవ్యవధానం నహేత్వవయవక్షణస్య తస్య ప్రతిజ్ఞాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వంసాధికరణతాసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాసామాన్యాభావస్యవివక్షితత్వాత్ ॥ స్వత్వాననివేశేపి అన్యాధికరణతాయా అన్యసంబంధత్వాభావేన సామాన్యాభావనిర్వాహాత్ ॥ సంబంధే సామాన్యరూపసద్భావేపి తదనవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతా సౌలభ్యాత్ ॥ స్వాధికరణక్షణధ్వంసాధికరణత్వముత్తరత్వం, స్వమవ్యవధానఘటకస్వమేవ తేనహేతూత్తరప్రతిజ్ఞాయాముత్తరప్రతిజ్ఞావ్యవధానపూర్వప్రతిజ్ఞోత్తరత్వయోస్సత్వేపినదోషః వస్తుతస్తు పూర్వపూర్వవర్ణానంతర్యవిశిష్ట చరమవర్ణత్వ రూపానుపూర్వీరూపం ప్రతిజ్ఞాత్వంతస్య పర్వతోదహనవాన్ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదివాక్యభేదేనభిన్నత్వేపి పక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకార

తాశ్రయత్వమనుగమకం, అనంతర్యంచ స్వాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలధ్వం
సాధికరణకాలోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగికాలవృత్తిత్వం ధ్వంసాధికరణద్వయం
ధ్వంసోత్పత్త్యధికరణరూపం తేనసోక్తదోషః ॥ స్వధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్ష
ణోత్పన్నధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృత్తిత్వంవా ॥ స్వం తాదృశప్రకారతాశ్రయధర్మ
వత్ ॥ ఏవం తాదృశ ప్రకారతాశ్రయధర్మత్వేన హేతుత్వాదినిరుచ్య తత్ర నిరు
క్తానంతర్యాశ్రయవర్ణఘటితత్వంనివేశ్యమ్ ॥ తాదృశానంతర్యవతి తాదృశ ధ
ర్మవత్త్వాదిరూపహేతుత్వంవా ॥ అనంతర్యపర్యాప్తించ స్వాశ్రయవర్ణఘటితప్రకృ
తధర్మవత్త్వసంబంధేన పర్యాప్త్యానంతర్యస్య నహి చరమవర్ణధ్వంసత్వహేత్వా
దేరాద్యవర్ణస్యైవ హేత్వాదిశరీరనివేశాపాదానాత్ ॥ ఏవమానుపూర్వ్యంతర
స్య నప్రవేశః హేత్వాదెస్తావన్మాత్రపరిజ్ఞానసత్వరత్వాత్ ॥ అతఏవతత్తత్ప్రాగిత
థావిధానుపూర్వీవిశేషే తథావిధవిశేషపదయోరుపాదానమితి బోధ్యమ్ ॥ ని
గమనఏవ విశ్రాంతేరిత్యగ్రిమగ్రంథేచ నిగమనపదం నిగమనఘటకాంత్యవర్ణ
పరమ్ ॥ యత్తు ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకతావచ్ఛేదక
యత్కించిద్విషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమ్ ॥ ఏవం హే
తుత్వాదికంనిర్వాచ్యమ్ ॥ అత్రచనిగమనఏవ విశ్రాంతేరితి యథాశ్రుతమేవ ర
మణీయమ్ ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాదిఘటకచరమవర్ణానంతర్యంనివేశ్యం తచ్చ చరమవ
ర్ణాధికరణకాలధ్వంసాధికరణ కాలధ్వంసానధికరణత్వేసతితదధికరణకాలధ్వం
సాధికరణత్వం పరంతు తత్ర స్వఘటకవర్ణప్రాగభావాసమానకాలీనత్వంస్వ
వృత్తియావద్ధ్వంసవిశిష్టత్వంవా చరమత్వంనివేశ్యం విశిష్యతదధికరణకాలనివే
శేనైవోపపత్తేః ॥ హేత్వాదిక్షణానాం పూర్వవృత్తిప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానధ్వం
సాధికరణకాలధ్వంసాధికరణతయా తాదృశప్రతిజ్ఞాధికరణకాలధ్వంసవిషయకజ్ఞా
నాధికరణతయాచావ్యాప్తిరతః కాలద్వయనివేశఇతి ॥ అత్రైకసముదాయత్వా
శ్రయావ్యవధానమపరసముదాయత్వాశ్రయోత్తరత్వంచాదాయోక్తదోషవార
ణాయ యదాశ్రయావ్యవధానం తదాశ్రయోత్తరత్వంవాచ్యమితి ॥ తథాసతి
వ్యుత్క్రమోక్తవృత్తిసముదాయత్వావ్యత్వప్రతిజ్ఞాత్వాదౌ నివేశాపత్తేః క్రమ
వ్యుత్క్రమోక్తవర్ణసముదాయస్యావక్తృవిశిష్య నివేశేఽననుగమాచ్చరమత్వని
వేశగౌరవాత్సముదాయత్వనివేశవైయర్థ్యాచ్చ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకచరమవర్ణ

కజ్ఞానేపి తాదృశానుపూర్వీవిషయితాసత్త్వాత్, యత్కించిదానుపూర్వీవిషయితావ్యాపకత్వస్య వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదివిషయతాసాధారణత్వాత్, తాదృశప్రతిజ్ఞాదివిషయకన్యాయవిషయకజ్ఞానీయతథావిధానుపూర్వీవిషయితాయా ఏవ తాదృశప్రతిజ్ఞాదివిషయతావ్యాప్యత్వాత్ ॥ నచ జ్ఞానభేదేనవిషయితాభేదా

ధ్వంసోత్పత్తికాలోత్పత్తికహేత్వాదిఘటిత న్యాయసంభవేతు స్వాశ్రయప్రతియోగిక స్వాశ్రయా సమానకాలీన ధ్వంసాధికరణ కాలధ్వంసానధికరణత్వరూపమవ్యవధానం నివేశ్యం స్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాది రూపసముదాయత్వం తచ్చ యథాశ్రుతమానుపూర్వీ లేన ప్రతిజ్ఞాఘటకాద్యాదివర్ణధ్వంసాధికరణకాలస్య స్వాశ్రయధ్వంసాధికరణత్వేపి నదోష ఇత్యప్యాహుః ॥ సముదాయత్వరూపప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్నప్రవేశః ప్రతిజ్ఞాద్యానుపూర్వ్యాం అప్రవేశాదితితుబోధ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదైరైక్యే జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదేపి ప్రతిజ్ఞావిషయితాత్వేనానుపూర్వీవిషయితావ్యాపకత్వంస్యాదతః శబ్దవ్యక్తిభేదేన భిన్నత్వోక్త్యుత్తరసమ్ ॥ యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యవిషయితాత్వం యాదృశయాదృశవిషయితాత్వంవా నానుగతమితిభావః ॥ వ్యాప్యదలే యాదృశానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞోత్తరయాదృశానుపూర్వీకహేతూత్తరేత్యాదిక్రమేణోచితానుపూర్వీనివేశేవహ్నిదహనాదిశబ్దఘటితానుపూర్వీభేదేన శబ్దవ్యక్తిభేదేనైవవా న్యాయభేదప్రసంగః ॥ అగ్రిమరీత్యాతివ్యాప్తిశ్చ ॥ వస్తుతస్తుచాసీనప్రతిజ్ఞాదిపంచకేతివ్యాప్తివారణాయ తత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవ వ్యాపకత్వంనివేశ్యమ్ ॥ ఏతేనానుపూర్వీవిషయితాసామాన్యనివేశపక్షే ప్రతిజ్ఞాదివిషయితాసామాన్యస్యావశ్యకతయా శబ్దవ్యక్తిభేదేనేత్యసంగతమేవేతినశంక్యమ్ ॥ తథాప్యుత్తరకల్పే జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదాదేతత్కల్పే విషయభేదేన తద్భేదాత్పక్షేసంగతేరితిబోధ్యమ్ ॥ యత్కించిదితివిషయితావిశేషణమ్ * తాదృశేతి * వ్యుత్క్రమోక్తేత్యర్థః ॥ క్రమప్రయుక్తవ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకోభయసమూహాలమ్బనే ఆనుపూర్వీవిషయకత్వవ్యుత్క్రమప్రయుక్త ప్రతిజ్ఞాదివిషయకత్వవ్యక్త్యోః వ్యాప్యవ్యాపకభావః జ్ఞానభేదేన విషయితాభేదాత్కేవలన్యాయజ్ఞానేసమూహాలమ్బనజ్ఞానీయన్యాయానుపూర్వీవిషయితావిరహాదిత్య

నభ్యుపగమాన్నైవమితివాచ్యం॥ తాదృశప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిసమానాధికరణత్వాది నా అనుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నన్యాయవిషయకజ్ఞానీయానుపూర్వీ విశేషవిషయి తాయాస్తాదృశప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తివిషయితాఽన్యావృత్తిత్వాత్ తస్యాస్సద్వ్యావృ త్తత్వానపాయాత్ ॥ అథ నిగమనపూర్వోపనయపూర్వోదాహరణ పూర్వహే తుపూర్వత్వరూపానుపూర్వ్యాశ్రయత్వేన ప్రతిజ్ఞాయాః తాదృశోదాహరణ పూర్వత్వేసతి ప్రతిజ్ఞోత్తరత్వాదిరూపానుపూర్వ్యాశ్రయత్వేనచ హేత్వవయ

ర్థః * నైవమితి * తస్యాఏకక్రమోక్తమాత్రజ్ఞానేపి సత్త్వాత్తత్ర వ్యుత్క్ర మోక్తప్రతిజ్ఞాదివిషయితావిరహాన్నాతివ్యాప్తిః * తాదృశేతి * వ్యుత్క్రమ ప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసమానాధికరణన్యాయఘటకానుపూర్వీవిశిష్టప్రతిజ్ఞాది సముదాయసద్ధగసమితి. వ్యుత్క్రమోక్తప్రతిజ్ఞాదిపంచకసమానాధికరణన్యాయ విశేషఇతివాజ్ఞానీయేత్యర్థః ॥ ఆదినాసమానకాలీనత్వాదిపరిగ్రహః॥ సమానా కాలికజ్ఞానే విషయితయోరైక్యేపి సామానాధికరణ్యవిశేషస్యైకత్వావచ్ఛిన్నాను పూర్వీ ప్రకారితారూపా ఉక్తజ్ఞానీయవిషయితా తథావిధ జ్ఞానీయన్యాయఘ టకప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయతాతో భిన్నైవ, వహ్నిమాన్పర్వతఇతి జ్ఞానవిషయి త్వాద్ఘటసమానాధికరణవహ్నిమాన్పర్వతఇత్యాదిజ్ఞానవిషయితావత్ ॥ తస్యా శ్చోక్తసమూహాలమ్బనవ్యావృత్తాయాః కేవలన్యాయజ్ఞానేఽభావాత్ వ్యుత్క్ర మోక్తప్రతిజ్ఞాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ ఏతేన యాదృశవిషయితా త్వం యత్కించిదానుపూర్వీవిషయకత్వసమానాధికరణాభావ ప్రతియోగితావ చ్ఛేదకం తాదృశవిషయితాశూన్యజ్ఞానీయత్వం వ్యాపకీభూతవిషయితాయాం దె యమిత్యపాస్తమ్ ॥ నను అనుపూర్వీకత్వం ఆనుపూర్వ్యాశ్రయత్వం తచ్చ విశి ష్టనిగమనత్వరూపా యాఽఽనుపూర్వీతదాశ్రయత్వరూపం నిగమనఏవవిశ్రాంతె రిత్యనేనదూషితమ్ ॥ ఇదానీంతు యథావిశిష్టనిగమనత్వం తథైవ విశిష్టప్రతిజ్ఞా త్వాదీతిరీత్యా పంచవిధా యానుపూర్వీ తదాశ్రయత్వరూపం తాదృశానుపూ ర్వీకత్వం ప్రత్యేకం వక్తుంశక్యమిత్యాశయేనాశంకతే * అథేతి * పూర్వేతి * అవ్యవహితపూర్వేత్యర్థః ॥ తదుత్పత్తిక్షణోత్పత్తిక ధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృ త్తిత్వముపనయఘటకచరమవర్ణేఽక్షతంనిగమనత్వంచోత్తరవర్ణపూర్వత్వవిశిష్టా ద్యవర్ణత్వం తస్య ప్రకారతావిశేషాశ్రయధర్మత్వేనోక్తరీత్యానివేశః॥ ఉదాసీ

వాదీనాం నివేశాన్నానుపపత్తిః ॥ అథవా తాదృశైకవిధానుపూర్వీ విశేషావ చ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమేవ తాదృశానుపూర్వీఘటకత్వమితిచేత్। ఏవమప్యేకైకన్యాయఘటకం యత్ప్రతిజ్ఞాద్యేకైకవాక్యం తత్సముదాయేఽతి ప్రసంగాదురవాగవేతిచేత్॥ మైవమ్॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్త రత్వవిశిష్టహేత్వాద్యన్యతమద్యత్సముదాయత్వం తత్తదన్యత్వస్య సముదాయ

నప్రతిజ్ఞా ... న్యాయాంతర్గతక్రమికహేత్వాదిసముదాయవారణాయోచితానుపూ ర్వీకప్రతిజ్ఞానివేశః ॥ ఏవముచితానుపూర్వీకే హేత్వాదినివేశఫలమూహ్యమ్ ॥ వక్ష్యమాణదోషేణైవ నిరసనీయం కల్పాంతరమాహ * అథవేతి * పూర్వం పంచానుపూర్వ్యుక్తాస్తత్రేదానీం పదత్రయే ఏకైవ నివేశ్యేతిదర్శయతి * ఏక విధేతి * ఏవమపీతి * నచైతత్ప్రతిజ్ఞా తదైతద్ధేత్వాదిఘటితభేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వమస్తు ॥ తత్పక్షసాధ్యహేతుకన్యాయాననుగమప్రసంగాత్ ॥ య త్తు ఏవమపి తన్న్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాయాః యథా తాదృశభేదప్రతియోగితా వచ్ఛేదకత్వం తథైవాపరన్యాయఘటకహేతోరపరన్యాయఘటకోదాహరణాదే రితి న ... వ్యాప్త్యాదారసంభవః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ వ్యాప్యధర్మత్వమిత్యపి హేయమ్ ॥ తత్సముదాయన్యాయోభయ భేదావా రణాత్ ॥ నచ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావిశేషణమ్॥ న్యాయత్వంచానుపూర్వీరూపమితి నతద్భేదాసంగ్రహఇతివాచ్యమ్ ॥ నానా న్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞావిసామానాధికరణ్యవిశిష్టన్యాయభేదావారణాత్ ॥ న చ తాదృశానుపూర్వీతరానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదనివేశసంభవః । న్యాయ భేదస్య తాదృశేతరప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాదితి ॥ తన్న ॥ త త్ర అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యుపాదానే భవదుక్తదోషవారణాత్ *స్వాశ్రయీ భూతేతి*ప్రతిజ్ఞాయాం యత్కించిత్త్వంతు వైయర్థ్యాన్నోక్తమ్॥యత్తుఉపా ధ్యాయనిష్కర్షితతావదర్థవిషయకబోధస్య నివిష్టతయా దలద్వయేపి య త్కించిచ్ఛాబ్దబోధపదేన న్యాయద్వయార్థశాబ్దబోధముపాదాయ న్యాయద్వ యేఽతివ్యాప్తిరతస్తద్ఘటకైతద్విశేషణే యత్కించిత్త్వం ప్రతిజ్ఞాదావావశ్యక మితి ॥తన్న॥ యత్కించిచ్ఛాబ్దబోధపదేనైకన్యాయార్థఉపాదీయతేనవా ॥ ఆద్యే నిరూపకత్వాంతేనవారణాత్ ॥ అంత్యేఽసంభవః ॥ న్యాయత్వేతద్వ్య

త్వవిశేషణత్వే తాత్పర్యాత్ ॥ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠస్య నానాన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపంచకనిష్ఠస్యచ సముదాయత్వస్య తత్తదన్యత్వవిరహాన్నాతిప్రసంగః ॥ ఏవంచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యవృత్తిసముదాయత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాదివృత్తిత్వవిశేషణమపి సార్థకమిత్యవధేయం॥ ప్రతిజ్ఞాదివృత్తిత్వం

పకత్వస్య దురుపపాదకత్వాత్ ॥ తథాచ తత్రాపి యత్కించిత్త్వం వ్యర్థమితి విద్వాంసః కుర్వంతు * తాత్పర్యాదితి * ఉచితానుపూర్వీకేత్యాదిరిత్యాదిః * ఏవంచేతి * నన్వత్ర సందర్భవిరోధో దుర్వారః ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనివేశకల్పేపి ప్రతిజ్ఞాదిపంచకైకదేశవృత్తిసముదాయత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వరూపవిశేష్యదలసార్థక్యస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అసంభవభయేన తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకవర్ణత్వవ్యాపకత్వనివేశాసంభవాదితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణస్యాప్రామాణికత్వేన తాదృశానుపూర్వీప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వనివేశేనైవైకదేశవృత్తిసముదాయత్వవారణే ప్రతిజ్ఞాదిపంచవృత్తిత్వవైయర్థ్యసంభావ్యత ఇత్యభిప్రాయాత్ ॥ నన్వేవంచేత్యాదికథనాసంగతిః ॥ యత్తు వర్ణత్వస్య కత్వాదిరూపతయా తాదృశనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణాన్యతమత్వసమనియతసముదాయత్వంవివక్షితమ్ ॥ ఏవంచవిశేష్యదలవైయర్థ్యాన్నసందర్భవిరోధః ॥ అనిరూపకత్వాంతంతు ననివేశ్యమ్ ॥ ఏవమపీత్యతిప్రసంగాసంగతేః ॥ యత్తు ఆనుపూర్వ్యామవ్యవధానాంశనివేశప్రయోజనాభావాద్గౌరవాచ్చ తదఘటితతాదృశానుపూర్వీ ప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకవిషయతాశ్రయేకోవహ్నిమాన్పర్వతోవహ్నిమాన్కుతోధూమాదిత్యాదివాక్యసముదాయేఽతివ్యాప్తిరతోజిజ్ఞాసానిష్ఠ విషయతాప్రయోజకత్వేన వర్ణోఽవిశేష్య ఇతి ॥ తన్న ॥ ఏవమపి ఘటమానయేత్యాదివాక్యాంతరితప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తేరితి ॥ తదసత్ ॥ వర్ణత్వాదేః కత్వాదిరూపతామతేప్యుత్తరత్వాదిసంసర్గకనిశ్చయంనివేశ్య వర్ణపదస్య సంసర్గతాన్యజాత్యవృత్తివిషయతామాత్రనివేశోపయికతయా తద్వ్యా

చ (ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వమ్)॥ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక(య
త్కించి)త్పంచకవ్యాపకత్వం॥అతఃప్రతిజ్ఞాదిపంచకైకదేశసముదాయేనాతిప్ర

పకత్వనివేశనైవోపపత్తావన్యతమత్వవ్యాప్యత్వాంశయోర్నివేశవైయర్థ్యాత్। ఉక్తరీత్యాఽసంభవవారణాయ యత్కించిత్స్వవ్యాపకత్వేసతి తదన్యత్వరూపస్యైవానిరూపకత్వాంశార్థస్య నివేశనీయతయైవమపీత్యాదిగ్రంథసంగతేః ॥ వస్తుతస్తు తథావిధయత్కించిదానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వ విశిష్ట వర్ణత్వ వ్యాపక సముదాయత్వనివేశాద్విశేష్యదలవైయర్థ్యమితి ॥ పూర్వం దీధితికారోక్తవిశేషణంవ్యర్థమ్ ॥ ఘటమానయేత్యాదివాక్యేఽతిప్రసంగస్యైవాభావాదితి తేషాం తదభిధానాసంగతిః ॥ పంచకైకదేశసముదాయవారకంచ విశేషణంనాస్తీతిన్యూనతేతి పూర్వపక్షాభావః ॥ ఇదానీం తేషాం తదభిధానసంగతిః ॥ తాదృశసముదాయవారకవిశేషణస్యైవచైతల్లభ్యతే ఇతి దీధితికారాభిప్రాయలేఖనమాత్రం అన్యథా ఏవంచేతి పఙ్క్తేరేవ నైరర్థక్యంస్యాదితితు యుక్తమ్ ॥ అత్ర ఏకైకన్యాయఘటకహేత్వాదావపరాపరన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాద్యానంతర్యావగాహిభ్రమాత్మకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతామాదాయైవమపీత్యాదిదోషోఽతస్సావిశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వశూన్యహేత్వాదివిశేష్యకతాతాదృశావ్యవహితోత్తరత్వప్రకారకజ్ఞానాన్యత్వరూపం భ్రమాన్యత్వం నివేశ్యమితిగౌరవమ్ ॥ తదపేక్ష్య తాదృశహేత్వాదివృత్తిభిన్నత్వస్యైవ నివేశఇతిబోధ్యమ్ * ప్రతిజ్ఞాత్వాదీతి * తాదృశయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత్వమర్థః ॥ అన్యథా కుత్రాపి సముదాయత్వే తాదృశనానాసముదాయత్వవ్యాపకత్వాసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదివ్యాపకత్వనివేశేఽసంభవః అనుగతప్రతిజ్ఞాత్వస్యైవ నివేశ్యతయా యావత్ప్రతిజ్ఞావృత్తితయా ప్రత్యేకన్యాయవృత్తిసముదాయత్వస్య తదవ్యాపకత్వాదిత్యవచ్ఛేదకధర్మోపాదానమ్ ॥ ధర్మశ్చ పర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యత్వాదిః ॥ యద్యప్యేవంసతి పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకంనానైవేతి తద్వతి న్యాయత్వావచ్ఛిన్నభేదోక్షత స్తథాపి పర్యాప్త్యతిరిక్తసమ్బంధేన వ్యాపకత్వవివక్షణాదదోషః ॥ తాదృశయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకత్వేసతి తదితరచతుష్టయసామానాధికరణ్యోక్త్యా ప్రతిజ్ఞాతదితరైకదేశసముదాయత్వాదికమాదాయాతివ్యాప్తిరతః పంచకేతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగహేతుఘటకభాగాది

సంగః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాత్ తదాశ్రయైకదేశమాత్రవృత్తేస్తత్ప ర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ సముదాయత్వంచానేకపర్యాప్తో ధర్మః తస్య ప ర్యాప్తిసంబంధేన న్యాయపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వాన్నైకదేశే న్యాయత్వవ్య వహారప్రసంగ ఇతితు విభావనీయం॥ నను ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణే న్యాయాంతర్గతత్వ విశేషణస్య ప్రవేశనీయతయా అన్యోన్యాశ్రయప్రసంగ ఇత్యత ఆహ * ప్రతిజ్ఞా త్వాదికమితి * ఉదాసీనవాక్యవారకేతి * న్యాయానంతర్గతవాక్యవారణమా

పంచకఘటితసముదాయే ఇత్యర్థః ॥ అత్రాపిచ ఘటమానయేత్యాదివాక్యఘటిత సముదాయేఽతివ్యాప్తిరతః స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకం యద్వృత్తి తద్భిన్న త్వం నివేశ్యమ్ ॥ కేచిత్తు ఏవంచోదాసీనఘటిత తాదృశపంచకసముదాయత్వ స్యాపి నిరాసో బోధ్యస్తాదృశవ్యాపకత్వాదిత్యాహుః॥ తేషాంచాయమాశయః॥ తాదృశధర్మపంచకావచ్ఛేదేన న్యాయత్వసంభవాత్తాదృశ యత్కించిద్ధర్మపంచ కావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితాయాం పర్యాప్తిసంబంధేనావచ్ఛేదక త్వరూపవ్యాపకత్వమేవ నివేశ్యమ్। తత ఏవ తాదృశసముదాయత్వనిరాసేనానిరూ పకత్వాంత విశేషణం నోపాదేయమితి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరితి * న్యూనపర్యా ప్తస్యాధికపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకత్వాదితిభావః ॥ అన్యతమత్వమాదాయాతివ్యా ప్తిమనేకపర్యాప్తత్వప్రవేశేన సముదాయత్వస్య పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపస మ్బంధేన న్యాయపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వంచ వారయతి *అనేకేతి *యత్తు జగదీ శేన క్రమేణ పంచభిః పురుషైః ప్రతిజ్ఞాదిపంచాభిధానే న్యాయత్వాపత్తిరతఔ చిత్యా ఏకపురుషప్రయుక్తత్వం దేయమ్ ॥ నచైకత్వస్య సర్వసాధారణ్యాత్కథం దోషవారణమ్ ॥ స్వాశ్రయప్రయుక్తత్వస్వానాశ్రయప్రయుక్తత్వోభయసంబం ధేనైకత్వపదస్య తత్త్వస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ స్వం ప్రయోక్తృగతమేకత్వమితి ॥ త న్న ॥ స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞావ్యవహితోత్తరత్వశూన్యత్వతాఽవ్యవహితోత్తరత్వ స్వానుకూలకృతిసమానాధికరణకృతిజన్యత్వోభయసంబంధేనప్రతిజ్ఞావిరహస్యై వనివేశ్యత్వాత్ ॥ఇదంతుబోధ్యమ్॥ అన్వయ్యుదాహరణార్థఘటితమేకం న్యా యత్వం వ్యతిరేక్యుదాహరణార్థఘటితంచాపరం ఏవంచోదాహరణోపదర్శి తవ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాకాంక్షయోపనయప్రయోగాన్నాన్యవిధవ్యాప్తి బోధకోదాహరణోత్తరాన్యవిధోపనయప్రసంగ ఇతి॥ యత్తు సాధ్యసాధనభేదేన

త్ప్రయోజనకేత్యర్థః ॥ ఏతేన న్యాయానంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపంచక సముదాయస్య ఉచితానుపూర్వికత్వవిరహాదేవ న్యాయత్వాప్రసక్తేర్న్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాదిశరీరే తాదృశవిశేషణానుపాదానేపి నక్షతిరితిసూచితం।(అత్రకేచిత్ ॥ అసాధకతాస్థలీయన్యాయేఽవ్యాప్తిః, తత్ర వ్యాప్తేరుభయవాదిసిద్ధత్వేనోదాహరణాభావేన పంచావయవాభావాదితి॥తన్న॥సాధ్యసాధనభేదేనన్యాయభేదాచ్చతురవయవస్యైవ గ్రాహ్యత్వాదితి ॥ యదిచ సర్వత్రైవసమయసంబంధస్థలే పఞ్చావయవప్రయోగఇతి మన్యతే తదాభిమతనిర్వాహాయ సమయసంబంధం వినాపిసర్వత్రైవపంచావయవప్రయోగఇతిమతంస్వీకరణీయమితి)॥క్రమప్రయుక్తవిభిన్నపక్షసాధ్యహేతుకప్రతిజ్ఞాదిపంచకేఽతివ్యాప్తిశంకాం నిరస్యతి*సాధ్యాదీతి * తత్సాధ్యపక్షహేతుకన్యాయలక్షణే తత్సాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞా తత్సాధనకహేతు తత్సాధ్యసాధనకోదాహరణతత్సాధ్యపక్షసాధనకోపనయతత్సాధ్యసాధనకనిగమనానినివేశనీయానీత్యర్థః ॥ నన్వేవం న్యాయపదార్థస్యాననుగతతయా న్యాయపదస్య నానార్థకతాపత్తిరిత్యత్రేష్టాపత్తిమాహ * వ్యాప్త్యాదెరివేతి * వ్యాప్త్యాదిపదార్థస్యేవేత్యర్థః * సాధ్యాద్యననుగమాత్ * స్వ

న్యాయభేదాద్ధేత్వాభాసలింగతా సాధకతాస్థలీయ న్యాయశ్చతురవయవఏవ తత్ర వ్యాప్తేరుభయసమ్మతత్వేనోదాహరణాభావాదితి ॥ తన్న ॥ యది పంచభిరవయవైరసాధకతాం సాధయామీతి సమయబంధపూర్వకే తత్రానాకాంక్షితా అపి పంచావయవాః ప్రయోక్తవ్యాః ॥ అన్యథా స్వకర్తవ్యసాధ్య తద్వ్యాప్త్యుపదర్శననిర్వాహోనస్యాదన్యథాసర్వత్రైవోపనయమాత్రంస్యాత్తావతైవానుమిత్యుపయుక్తవ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్లాభాత్తదాఽతాదృశేపి తత్ర తైఆవశ్యకాః ॥ అన్యథా ఏకసాధ్యపక్షహేతుకన్యాయభేదప్రసంగాదితిసిద్ధాంతమవష్టభ్యైతల్లక్షణకరణాత్ ॥ యత్ర పక్షధర్మతాయాఅప్యుభయసిద్ధత్వాత్తత్ర అవయవన్యూనత్వాపాతాచ్చేతి నకించిదేతత్ * న్యాయానంతర్గతేతి * విచారాతిరిక్తస్థలీయేతి నార్థః ॥ తాదృశక్రమికప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్యన్యాయత్వాత్ ॥ కింతూచితానుపూర్వీరహితేతి * విభిన్నేతి * పర్వతోవహ్నిమాన్పృథివీత్వాత్ యోయోగసవాన్సరూపవాన్ యథాఘటః సత్తావ్యాప్యద్రవ్యత్వవానయం తస్మాద్గుణవానిత్యాద్యావిత్యర్థః * తత్సాధ్యేతి * శుద్ధన్యాయత్వం నా

ఘటకసాధ్యాదీనాం భిన్నభిన్నరూపేణ నివేశనీయత్వాత్ *అననుగమః *అనుగతప్రవృత్తినిమిత్తవిరహః * న్యాయాదేః* న్యాయాదిపదార్థస్య॥ఆదిపదాదవయవాదిపరిగ్రహః * ఇష్యతఏవేతి * గత్యంతరాభావాదితిభావః॥ యథాశ్రుతమూలస్వరససిద్ధవాక్యపంచకజన్య మహావాక్యార్థబోధమాదాయ లక్షణసమన్వయం నిరాచికీర్షుః వాక్యపంచకస్యైకవిశిష్టార్థబోధకతాం ఖండయతి * ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరితి *నసంభూయైకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యగ్రితనేనాన్వయః॥ ప్రతిజ్ఞార్థే వహ్నిమతిపర్వతే నిగమనార్థస్య విశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యసాధ్యవత్త్వస్యాన్వయబోధోపగమే సాధ్యవత్త్వాంశమాదాయ పౌనరుక్త్యప్రసంగాత్ ॥ దండవాన్రక్తదండవానిత్యాదావివ విధేయాంశే అధికావగాహినస్తాదృశాన్వయబోధస్య సంభవేపి శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేఽబాధితత్వాదివిశిష్టసాధ్యవత్తావగాహిన్యాః ప్రతీతేరేవోపయోగిత్వేన సాధ్యవిశిష్టపక్షే తాదృశసాధ్యవత్తాన్వయబోధస్యానాకాంక్షితతయా వాదితాత్పర్యావిషయత్వాచ్చ ॥ యత్తు వహ్నివిశిష్టపర్వతోద్దేశ్యకబోధే వహ్నిమత్పదోత్తరపర్వతపదోపస్థితిరపేక్షితా ॥ నీలోఘటస్సుందరఇత్యాదావివ ఘటోనీలస్సుందరఇత్యాదౌ

స్త్యైవేత్యభిప్రాయః * యథాశ్రుతమూలేతి * ఏకవచనాంత స్వార్థవిశిష్టజ్ఞానమిత్యంతమూలేత్యర్థః ॥ అవయవలక్షణానురోధేన సమూహాలంబనా నాత్మకతల్లాభసూచనాయ స్వరసేతి ॥ తాత్పర్యేత్యర్థః * నసంభూయేతి *వాదితాత్పర్యావిషయీభూతోద్దేశ్యవిధేయభావాపన్నార్థబోధకత్వమర్థః * శుద్ధేతి * సంభూయప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థబోధేపిప్రథమతోనసాధ్యేఽబాధితత్వబోధసంభవః ॥ బాధసంభావనాయాజాగరూకత్వాదిత్యుపనయాపేక్షా ॥ యద్యపి పరోక్షే బాధశంకాఽకించిత్కరీ తథాపి తదాహితాప్రామాణ్యశంకాస్యాత్ ॥ ఏవం ధూమవత్త్వాంశే భ్రమత్వశంకానోపనయార్థబోధే, హేతోరుభయసిద్ధత్వాత్ ॥ నచ విషయపరిశోధకతర్కోఉపయుజ్యతే ॥ధూమాత్మకాపాద్యాభావనిశ్చయరూపత్వాత్ * ఉపయోగిత్వేనేతి * అన్యథాబాధానువృత్త్యా మధ్యస్థస్యానుమిత్యనాపత్తేః ॥ ఉపనయార్థగ్రహస్య బాధనివర్తకతయాఽబాధితత్వతయాప్యసత్ప్రతిపక్షితత్త్వోభయభానం తస్య శబ్దాధీనత్వాయ లక్షణాదరః ॥ సమ్భూయైకార్థప్రతిపాదకత్వే ఆకాంక్షాదివిరహోబీజంవదతాం మతముత్థాపయతి * యత్త్వితి * నీలఇతి * నచ నీలత్వఘటత్వోభయావచ్ఛిన్నవిశేష్య

సైనాన్వయేషుహ్యం శే విధేయాభానాదు ద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవాచకపదస్య ఉద్దేశ్య వాచకపదపూర్వస్థితతయా అపేక్షణీయత్వాదతో నైతాదృశాన్వయబోధసం భవః ॥ నచ జన్యపూర్వత్వవిశిష్టస్యైవ తద్దవహ్నిమత్త్వనిగమనోపస్థాప్యవి

తాంత్వం సమమేవేతివాచ్యమ్ ॥ నీలత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత ఘట త్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్పర్యకోద్దేశ్యతాస్థలే నీలత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా ప్రయోజకపదస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యతాప్రయోజకపదపూర్వత్వవివక్షణా త్ ॥ గుణానాంచేతి జైమినిసూత్రమ్ ॥ గుణానాం విధేయానాంపరార్థత్వాత్। ఉద్దేశ్యమాత్రసాకాంక్షత్వాత్ ॥ ఉద్దేశ్యమాత్రనిష్ఠవిషయతానిరూపిత విషయ తాశ్రయత్వాదితియావత్ ॥ అసమ్బంధః ॥ అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవి షయితానిరూపకత్వశూన్యత్వమ్ ॥ సమత్వాత్తుల్యత్వేన భానాదితితదర్థః ॥ య ద్యప్యత్ర విధేయానాం తాదృశవిషయితానిరూపకత్వంనాస్తి, కుతఇత్యుక్తౌ ప రార్థత్వాత్సమత్వాదితి హేతుద్వయం- తత్ర పరార్థత్వస్యైవ సమ్యక్త్వే స సమత్వాదిత్యస్యవైయర్థ్యం తథాపి పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్నివిషయి త్వవహ్నిత్వ విషయిత్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోనస్యాత్॥ వహ్నిత్వస్య ధర్మిపారతంత్ర్యేణ పర్వతాదౌ సాకాంక్షతయా వహ్నివహ్నిత్వయోఃపరార్థ త్వాత్ అతస్సమత్వాదిత్యుక్తమ్ ॥ తథాచ యథావహ్నేః పర్వతమాత్రవిధే యత్వం, తథా నవహ్నిత్వస్యతస్య వహ్న్యంశేపి విధేయతయా పర్వతమాత్ర విధేయత్వాభావాదితి నసమత్వమ్ ॥ వస్తుతస్తు విధేయానాం అవచ్ఛేద్యావ చ్ఛేదకభావః ॥ పరస్పరసాకాంక్షత్వం కుతోనేత్యాశంకాయాం సమత్వాదిత్యు క్తం. యతఏవ సమత్వాదిత్యర్థః॥పరస్పరధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారకభావాపన్నవి షయితయోరేవావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోనతదనాపన్నవిషయితయోరితి॥ య ద్వా విధేయబోధే కఇతి ధర్మిసాపేక్షాజాయతే।నవిధేయాంతరస్యఅతోధర్మివి ధేయయోరేవ సంబంధోభాసతే, నతు విధేయయోఃవిధేయబోధేచ నవిధేయా న్తరస్యాకాంక్షేత్యతస్సమత్వమితి ధర్మధర్మిభావధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారభావా న్యతరశూన్యత్వాదిత్యర్థః ॥ తేషాం తుల్యత్వేన పరస్పరార్థత్వరూపపరార్థ త్వమితిభావః ✱ ఉద్దేతి ✱ అవచ్ఛిన్నవిషయితాప్రయోజకస్యవిశేష్యతావచ్ఛే దకప్రకారకనిర్ణయాదేరభావాత్ ॥ ఏకవాక్యత్వం ఏకపదప్రయోజ్యవిషయి

శిష్టవహ్నిమత్త్వయోర్యుగపద్విధేయతయా అన్వయోపగమే నైకవాక్యత్వం నిర్వహతీతి వాచ్యమ్ ॥ గుణానాంచ పరార్థత్వాదసంబంధః సమత్వాత్స్యాదితి న్యాయేన విధేయతయా భాసమానయోశ్శుద్ధవహ్నిమత్త్వవిశిష్టవహ్నిమత్త్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయితాకత్వరూపసంబంధాభావే నైకవాక్యత్వానిర్వాహాత్ ॥ అతఏవ విధేయభేదే సర్వత్ర వాక్యభేదః ॥ కేవలోపనయజన్యబోధే పక్షే సాధ్యవ్యాప్యహేతుమత్త్వస్య విధేయత్వేపి ఉపనయనిగమనాధీనబోధే ఉద్దేశ్యపదపూర్వనిర్దిష్టస్య వ్యాప్యవత్పక్షపదార్థస్య ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతయైవ భానేన తద్విషయకత్వనిగమనార్థవిషయకత్వయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాత్తదుభయైకవాక్యతేతి ॥ తన్న ॥ తాత్పర్యసత్త్వే యోజనయాపి తాదృశబోధసంభవాత్, ఉద్దేశ్యవాచకపదస్య విధేయవాచకపదపూర్వత్వేన ప్రతిసన్ధానస్యాపేక్షణీయతయా యోజనయైవోపనయేన పక్షే అయంపదార్థేన సాధ్యవ్యాప్యవత్త్వబోధనాత్ తాత్పర్యసత్త్వే వాదివాక్యే యోజనాయాః దూషణానర్హత్వాత్ ॥ తాత్పర్యవిరహస్యైవ తత్ర బీజత్వాత్ ॥ ఇదముపలక్షణమ్ ॥ ఉపన

తాయాః సాక్షాత్పరంపరయా వాఽవచ్ఛేద్యాయా విషయితాతత్ప్రయోజకత్వం విధేయభేదే విధేయవిషయితాభేదే వాక్యభేదో విభిన్నవాక్యత్వం అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావానాపన్నతద్విషయితాద్వయప్రయోజకత్వమ్ ॥ తత్ప్రజ్ఞానస్య ప్రత్యేకస్థలీయతద్విషయితాద్వయశాలిసమూహాలమ్బనరూపత్వాదితిభావః ॥ నన్వేవం కథంచిదిత్యాదిపఙ్క్త్యసంగతిః నిగమనే సాధ్యస్యోపనయే హేతుమత్త్వస్య చ విధేయత్వాదిత్యత ఆహ * కేవలేతి * యోజనయాపి * ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవాచకపదస్యోద్దేశ్యవాచకపదపూర్వత్వానుసంధానేనాపి ॥ ఏవంచైకస్యామేవ ప్రతిజ్ఞాయాం ఫలభేద ఉపగమ్యతే తేన పర్వతే వహ్నిబోధార్థమేకా వహ్నిమత్పర్వతే నిగమనార్థబోధార్థమపరేతి నశంకా ॥ అత్ర దృష్టాంతమాహ * ఉద్దేశ్యేతి * అన్యథా శాబ్దబోధే ప్రాక్సిద్ధమ్ ఉద్దేశ్యమితి నిగమనానురోధేనాయం వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయకల్పనాపత్తేః ॥ ఏవమేకస్మాదేవ ఫలభేదోపీతిభావః ॥ ప్రతిజ్ఞానిగమనయోరపి యోజనోపగమాన్నాసత్త్రిభంగః * దూషణేతి * అన్యథా తాదృశతాత్పర్యనిర్వాహాయోపనయే ఉచితవాక్యాంతరకల్పనాగౌరవం స్యాత్ * బీజత్వాత్ * యోజనావిరహప్రయోజకత్వాత్ ॥ తథా

ధేనాపి సమం ప్రతిజ్ఞాయాః నవిశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వం వహ్నిమతిపర్వ
తే ఉపనయార్థస్య సాధ్యవ్యాప్యహేతుమత్పక్షస్యాప్రాప్తతాదృశహేతుమత్త్వాం
శేషవిశేషణతయా విధేయత్వసంభవేఽపి అనుమిత్యుపయోగినః పక్షతావచ్ఛేదక విశి
ష్టే హేతుమత్త్వస్యాకాంక్షయైవోపనయప్రతిపాదనాదనాకాంక్షితస్య పర్వతే
వహ్నితాభేదబోధస్య తాత్పర్యావిషయత్వాత్ *ఉదాహరణావయవాంతరయో
రితి * ఉదాహరణఘటకయోస్తత్తత్పదఘటితభాగయోరపి నైకవిశిష్టార్థబోధ
కత్వం లిఙ్గద్విరుక్తయత్పదేన మహానసత్వమహానసాన్యత్వాదినోద్దేశ్యావస్థా
పనాత్ తత్పదేనాపి తత్తద్వ్యాప్యవచ్ఛిన్నపరామర్శ్యాన్మహానసం ధూమవద్వ
హ్నిమచ్చ మహానసాన్యద్ధూమవద్వహ్నిమచ్చేతివాక్యార్థచతుష్టయవిషయక
సమూహాలంబనబోధస్యైవోదయాత్॥ నచ వీప్సయా వ్యాపకత్వబోధనాద్ధూ
మవాన్ధూమవ్యాపకవహ్నిమానిత్యాకారక ఏకవిశిష్టార్థబోధ ఏవ తత్రోత్పద్యత
ఇతి వాచ్యమ్ ॥ యో య ఇత్యాదేరనన్వితార్థకత్వప్రసంగాత్॥ నచద్విరుక్తయత్ప
దస్యైవ వ్యాపకత్వమర్థః సచ సాధ్యాంశే అన్వేతీతి వాచ్యం॥ నామార్థయోర్భే
దాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్॥ వ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నస్య తదర్థస్యాభేదే
నాన్వయ ఇత్యపి న సంభవతి॥ సుందరో దండీత్యాదౌ దండాద్యంశే సుందరాద్య
భేదాన్వయవత్సమానవిభక్తికత్వాభావేన మత్వర్థీయప్రకృత్యుపస్థాప్యే అ
ర్థే అసమస్తనామార్థాభేదాన్వయస్యాసంభవాత్॥ అభేదాన్వయప్రతియో
గిసాపేక్షతయా అసామర్థ్యేన సాధ్యవాచకపదోత్తరం తద్ధితాసంభవాచ్చ, త

చ తాదృశశాబ్దబోధవిరహే తాత్పర్యవిరహ ఏవ బీజముచ్యతాం, కిం మధ్యయో
జనావిరహకల్పనమితి భావః * అప్రాప్తేతి * ప్రతిజ్ఞావాక్యాజ్ఞాతేత్యర్థః *విధే
యత్వసంభవేఽపీతి *ఉద్దేయకోటినివేశిక్యాత్ ద్వయోరవిధేయత్వాదపరార్థత్వా
చ్చేతి భావః *తదర్థస్య* ద్విపకతత్పదార్థస్య ప్రకృతిః దండవహ్న్యాదిపదమ్ ॥
సుందరదండీత్యాదావభేదబోధోదయాదసమస్తేతి * ప్రతియోగీతి* ప్రతియో
గివాచకపదేత్యర్థః ॥తృతీయానోఽభేదః॥ సాపేక్షే, కృత్తద్ధితసమాసా ఇ
తి హి సూత్రమ్ ॥ సాపేక్షత్వమసమర్థత్వమ్ ॥ తచ్చ శాబ్దబోధప్రయోజకీభూ
తసమానవిభక్తికత్వాదిరాహిత్యమ్॥ యథాఋద్ధరాజమాతంగశాబ్దబోధే షష్ఠ్య
ర్థరాజపదస్యాప్రయోజకతయాఽసామర్థ్యాన్నఋద్ధస్య రాజమాతంగ ఇత్యాది

త్పదస్యతావతాపి సాధర్మ్యాసంభవాచ్చ॥తస్మాద్యత్పదార్థే హేతోః తత్పదా
ర్థేచ తస్మిన్ సాధ్యస్య విధేయతయా భానమేవ సమూహాలంబనరూపం త
త్ర జాయతే ॥ తదుత్తరం వ్యాపకతాబోధో మానసః ॥ సఏవవా శాబ్దబోధః॥
సాధ్యవాచకపదస్య ప్రకృతసాధనవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యే లాక్షణికతయా తత్ప
దార్థే వ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవత్తామవగాహత ఇత్యుపేయం॥వీప్సాసమభివ్యా
హారస్థలే వ్యాపకత్వతాత్పర్యస్యానాదితయా తాదృశలక్షణాయా నిరూఢలక్షణా
త్వేన వాదివాక్యే తత్స్వీకారే క్షతివిరహాత్ ॥ నచ వ్యాపకతాబోధస్యావశ్యక
త్వే నానాహేత్వధికరణే వహ్న్యాదిమత్త్వబోధనస్యాప్రయోజకతయా ధూమా
దికముద్దేశ్యతావచ్ఛేదకీకృత్యసమూహాలంబనాత్మక ఏవ వ్యాపకతావిశిష్టసా
ధ్యబోధః ఉపేయతాం యత్తత్పదంతు తాదృశలక్షణార్థ తాత్పర్యగ్రాహకమేవా
స్త్వితి వాచ్యం ॥ అర్థబోధకత్వసంభవే తత్పరిత్యాగాయోగాత్ యోయోనవహ్ని
మాన్ సనధూమవానిత్యాదౌ వ్యతిరేక్యుదాహరణే వహ్నిమద్భేదాది హేతుకే ధూ

సమాసః ॥ విశేషణపదోత్తరవిభక్తిప్రయోజ్యాభేదశాబ్దబోధప్రయోజకత్వేనవి
శేష్యపదోత్తరసమానవిభక్తిరపేక్షితా నతు విశేష్యపదోత్తరవిభక్తిప్రయోజ్య
శాబ్దబోధే విశేషణ పదోత్తరసమానవిభక్తిః ॥ ఏవం భేదాన్వయబోధేపీతి
శబ్దమణౌ విస్తరః ॥ సర్వమిదం వీప్సావిరహస్థల ఏవేత్యుక్తత్వాహ * తావతా
పీతి * ఏవంచ క్వచిదపి వ్యాప్త్యధికరణే వ్యాపకాభావశంకాయా అసంభవా
ద్వ్యభిచారజ్ఞానాభావసహిత సహచారదర్శనరూపసామగ్ర్యాః ఫలమాహ * త
దుత్తరమితి * నను సమానవిషయకత్వమాత్రేణ విరోధిత్వే మానాభావాత్
మహానసత్వాదినా సకలవ్యక్తిషు వహ్న్యాదిమత్త్వబోధేపి ధూమవత్త్వాదినా
వహ్న్యాద్యభావశంకా దుర్వారేతి నోత్తరక్షణే వ్యాపకతా మానసబోధసంభ
వ ఇత్యత ఆహ * సఏవవేతి * మహానసం ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమచ్చ
మహానసాన్యద్ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమచ్చేతి సమూహాలంబన ఏవేత్యర్థః
తత్పదార్థే మహానస తదన్యరూపే స్వప్రయోజ్యశాబ్దబోధధ్వంసకాలీన స్వ
ప్రయోజ్య శాబ్దబోధసామాన్యకత్వమనాదిత్వమ్ * వాదివాక్య ఇతి * అన్య
థా నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వానుపపత్తేః * ధూమవద్భే
దాదిసాధ్యక ఇతి * హ్రదో ధూమవద్భిన్నో వహ్నిమద్భేదాత్ ॥ యోయో నవ

పర్వతద్వహ్న్యాదిసాధ్యకేతాదృశాన్వయ్యుదాహరణేవాయత్తత్పదార్థానుపస్థాయాం
ప్రతియోగివాచకపదసమానవిభక్తికపదోపస్థాప్యస్యాప్రతియోగినోఽప్రసిద్ధేశ్చేన
క్షా తత్రాన్యోన్యాభావబోధన సంభవాచ్చ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞానాతిరిక్తత్వాది
త్యాదౌ న్యాయాంతర్గతేయోయః కరోతి సజానాతీత్యుదాహరణేయత్తత్పదా
ర్థానుపస్థాయాం ధర్మిణో లాభేన సాధ్యాద్యాశ్రయవికలతయోదాహరణాభాస
తాప్రసంగాచ్చేతి॥ ఏవంచోదాహరణసముదాయస్యావయవాంతరేణ సమం వి
శిష్టార్థప్రతిపాదకత్వం సుతరామేవ నసంభవతీత్యభిప్రాయేణ హేతూదాహ
రణయోర్ధూమవాన్ధూమాద్యోయోధూమవాన్స వహ్నిమానిత్యాదృశవిశిష్టార్థబోధ
జనకత్వసంభవాదుదాహరణావయవాంతరయోరాకాంక్షానుపపన్నమిత్యపి నిరస్తమ్॥
*ప్రాగేవ*సుతరామేవనసంభవాదైకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యనుషజ్యతే।ప్రతిజ్ఞా
హేత్వోరిత్యత్రాపి నకారం విహాయ తాదృశం పర్వతో ధూమవజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్ని
మానిత్యేతాదృశవిశిష్టజ్ఞానజననాదితి భావః॥ అథ ప్రతిజ్ఞాన్వయబోధానంతరంవ

హ్నిమాన్ సధూమవానిత్యాద్యన్వయ్యుదాహరణే నిరర్థకః॥ వికలత్వా, అ
బోధకత్వమ్॥ అనుమిత్యవిషయకో వాక్యార్థబోధోఽప్రసిద్ధః॥ జానాతీత్యా
దౌ త్వన్యత్రాశ్రయవికలబోధేపి ఉదాహరణే తదసంభవ ఇతి భేదేనోపన్యాసః॥
మతుప్స్వార్థైక్యమతే యోయోధూమవానిత్యాదౌ సతద్వైకల్యమితితత్త్వాగః॥
*ఏతేన*అర్థబోధకత్వసంభవ ఇత్యాద్యుక్తదూషణేన॥ పర్వతో ధూమవాన్ ధూ
మాద్వహ్నిమచ్చేతి బోధంచేద్వాదితాత్పర్యవిషయం బ్రూయాదిత్యాహ* ఉదా
హరణసముదాయస్యేతి *విహాయేతి* సంభవాదైకార్థప్రతిపాదకత్వమిత్యనువ
ర్తత ఇత్యనేనాన్వయః *తాభ్యాం*ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యామ్॥ స్వార్థోపస్థితిద్వా
రేతి శేషః॥ యద్యపి పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమానితిబోధే పర్వతో ధూ
మాద్వహ్నిమానిత్యాద్యానుపూర్వ్యా ఏవాపేక్షణీయత్వేన తాభ్యామేకార్థబో
ధః॥ తథాపి తాదృశవిధేయతావచ్ఛేదకవిశిష్టధీనే తాదృశవిధేయోపస్థితయే
తాదృశానుపూర్వ్యా అపేక్షణేపి ప్రకృతే విధేయతావచ్ఛేదకత్వేన వహ్నిత్వ
మాత్రాభిధానం కుతఇత్యాకాంక్షాయాంతు విధేయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నే ధూమాదిత్య
స్యాన్వయ ఇత్యవగమాత్॥ నను వహ్నేః కిం జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమిత్యాకాంక్షా త
థాచ పక్షవిశేషణతానాపన్నసాధ్యే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాన్వయాదేవతన్ని
వృత్తిసంభవాత్తదాపన్నసాధ్యే తద్బోధనమనుపయోగీత్యాశంకతే * అథేతి *

తఇతి సాధ్యజ్ఞాపకాకాంక్షాయాం తన్నివర్తకం హేతువాక్యంప్రయుజ్యతే తన్నివర్తకత్వాచ పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వబోధనేనాపి నిర్వహతీతి పక్షాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్యానుపయోగితయా నతాత్పర్యవిషయత్వమితిచేన్న ॥ పర్వతే వహ్నిబోధానంతరం పర్వతే యద్వహ్నిజ్ఞాపకం తత్రైవాకాంక్షాజాయతే తన్నివృత్తిశ్చ సా

వహ్నిమత్త్వం కుతఇతిచ నాకాంక్షాపక్షవిశేష్యక జ్ఞానవిషయత్వావిషయకత్వాత్ ॥ వివాదావిషయధర్మిణి సామాన్యతో వహ్నిజ్ఞాపకజ్ఞానస్యాసిద్ధేశ్చ కింతు పర్వతే వహ్నిమత్త్వం కుతఇత్యాకారికైవ సాచ పర్వతపదవశాత్కించిజ్జ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయో వహ్నిరిత్యాకారికా, ఏతాదృశాకాంక్షానివృత్తిశ్చపర్వతవిశేషణతాపన్నసాధ్యహేతుజ్ఞానజన్యపక్షవిశేష్యక జ్ఞానవిషయత్వబోధనేనైవసంభవతీతి తయోరేకవాక్యత్వమితిసమాధత్తే*పర్వత ఇతి*తత్రైవేతి*కుతఇత్యాభాసోక్తాకాంక్షావ్యవచ్ఛేదార్థఏవకారః॥తస్యాఃకింజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయతామాత్రావగాహితయాధూమాది[illegible]త్తరే సాధ్యముఖ్యవిశేష్యకధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయతాబోధేపి పర్వతే వహ్న్యభావవ్యావర్తకవహ్నిమత్త్వసాధకాలాభాద్విప్రతిపత్త్యాదితః పక్షపరిగ్రహేణ ప్రతిజ్ఞాభిధానవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏతదభిప్రాయేణైవ పర్వతే వహ్నిబోధానంతరమితి పునరుపాత్తమ్ ॥ యద్యపి వహ్నిమత్త్వంకుత ఇత్యతః పర్వతేవహ్నిజ్ఞానజనక జ్ఞానవిషయత్వవ్యాప్యధర్మజ్ఞానంభూయాదిత్యాకాంక్షైవోచ్యతే తథాచ వహ్నిజ్ఞాపకం కిమిత్యేవయుజ్యతే సమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకావాంతరధర్మప్రకారక జ్ఞానేచ్ఛాయాం కింపదశక్తేః ॥ తథాపి ప్రశ్నోత్తరభావానురోధేన తత్ప్రపంచమ్యుపాదానమ్ ॥ యది యాదృశవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నపదార్థవిషయకత్వేన జ్ఞానమిచ్ఛావగాహతే తాదృశవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నతత్తద్విషయకత్వేన జ్ఞానజనకస్యైవోత్తరత్వమితినియమః ॥ తథోత్తరానురోధేనేచ్ఛాయామేవతుల్యమితి వేద్యత్వమ్ ॥ ఉత్తరార్థశాబ్దబోధోత్తరమానసబోధస్యవా తన్నివర్తకత్వముపేయమ్ ॥ తాదృశాకాంక్షాయాః ధూమాదిజన్యజ్ఞానవిషయత్వమాత్రప్రతిపాదనాన్ననివృత్తిరిత్యత ఆహ * నివృత్తిశ్చేతి * నివృత్తిరనుత్పాదః ॥ ధూమపదస్య ధూమజ్ఞానమర్థః॥ సమభివ్యాహృతప్రతిజ్ఞాదిఘటకపక్షపదార్థతావచ్ఛే

ఘ్యే ధూమాదిజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వప్రతిపాదనేనైవ ధూమా ద్వహ్నిమన్మహానసమిత్యాదివాక్యస్య పర్వతే వహ్నిమత్త్వం కుత ఇత్యాకాంక్షానివర్తకత్వాభావాత్ ॥ పంచమీతస్తాదృశపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వభానం చ తద్విశేషణతాపన్నసాధ్యాంశే ఏవోక్తవాక్యాన్మహానసాదివిశేషణతయోపస్థితే తదప్రతీతేః ఏకధర్మివిశేషణతాపన్నే అన్యవిశేష్యకహేతుజ్ఞానాధీనజ్ఞానవిషయత్వబోధకతాయాః పంచమ్యా అవ్యుత్పన్నత్వాదితి ధూమాద్వహ్నిమాన్పర్వత ఇతి విశిష్టవైశిష్ట్యబోధస్యావశ్యకత్వాత్ *కథంచిదితి* నిగమనేఽయం పదానుషంగపక్షే వహ్నివ్యాప్యధూమవత్పర్వతాదిరూపోపనయార్థేన నిగమనార్థధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమత్త్వాద్యన్వయసంభవాదితి భావః ॥ అనుషంగపక్షే తు తాదృశవహ్న్యాదిమత్పక్షరూపనిగమనార్థమాత్రబోధేనైవాకాంక్షానివృత్తేరుపనయార్థేన విశిష్టపక్షే నిగమనార్థీభూతవిశిష్టపక్షబోధస్యానుపయుక్తస్య న తాత్పర్యవిషయతేతి కథంచిదిత్యుక్తమ్। ఇదం త్వవధేయమ్॥ అననుషంగపక్షేపి ఉపనయైకదేశేఽయం పదార్థపక్షమాత్రే నిగమనార్థాన్వయమాత్రేణైవ కృ

దకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకజన్యజ్ఞానవిషయత్వం పంచమ్యర్థః ॥ ఏవకారశ్చ పర్వతవిశేష్యకత్వాఘటితస్య కించిద్విశేష్యకత్వఘటితస్య చోక్తార్థస్య ప్రతిపాదనే తన్నివర్తకతావ్యవచ్ఛేదార్థః * ధూమాదితి * ధూమజ్ఞానజన్యమహానసవిశేష్యకజన్యజ్ఞానవిషయకత్వం తదర్థః ॥ ఆద్యే మహానసవిశేష్యకత్వస్యాధిక్యేప్యుక్తార్థభానమస్త్యేవేతి బోధ్యమ్ ॥ అథ ధూమజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వం పక్షవిశేషణతానాపన్నసాధ్యే కుతో న భాసత ఇత్యాశంకాం తద్ధర్మివిశేషణతాపన్న ఏవ సాధ్యే తద్విశేష్యకజ్ఞానవిషయత్వభానమితి నియమమంగీకృత్య నిరాకరుతే * పంచమీత ఇతి * ఉక్తనియమస్య ఫలాంతరమప్యాహ * ఉక్తవాక్యాదితి * పంచమ్యా నానార్థత్వేపి తతో ధూమజ్ఞానజన్యపర్వతవిశేష్యకజ్ఞానవిషయ వహ్నిమన్మహానసమిత్యప్రతీత్యయార్థః ॥ ఏతత్ప్రదర్శనం చ కించిద్విశేషణతాపన్న ఏవ సాధ్యే కించిద్విషయకజ్ఞానవిషయత్వభాననియమే నైవోపపత్తేస్తస్యైకధర్మిఘటితత్వం వ్యర్థమిత్యాశంకావారణాయ కస్తాదృశవహ్నిమానిత్యేవాకాంక్షా న తు కీదృశ ఇత్యభిప్రేత్య దీధితిందూషయతి * ఇదం త్వితి * నిగమనే తాదృశప్రతీతిజనకతాసత్త్వాన్న తద్వ్యవచ్ఛేద ఇత్యత ఆహ

తత్కృత్యతయా తత్సముదాయార్థవిశిష్టపక్షే నిగమనార్థవిషయకబోధేపి తాత్ప ర్యమప్రామాణికమితి। నన్వేవం ప్రతిజ్ఞాదీనాం పంచానాం కథమేకవాక్యతా వ్యవహారఇత్యతఆహ * ఏకేతి * విశిష్టేతి * విశిష్టైకార్థప్రతీతీచ్ఛాప్రయో జ్యత్వమాత్రేణేత్యర్థః ॥ మాత్రపదేన తాదృశప్రతీతిజనకత్వవ్యవచ్ఛేదః తాదృశీ చ ప్రతిపత్తిర్నిగమనరూపచరమవాక్యార్థబుద్ధిరుదీచ్యోవామానసఃపరామర్శః। తత్పరతాచ తామజనయతోప్యుత్తరోత్తరవాక్యప్రయోజికా మాకాంక్షా ము త్థాపయతః ప్రతిజ్ఞాదేరిహధూమఇత్యాదివచసామానుమానికవహ్న్యదిధీపరతా వన్నిర్వహత్యేవ తత్ప్రయోజకతయైవ॥నను తావద్భిరవయవైః సంభూయైకమ హావాక్యార్థబోధాజననేపి పరామర్శప్రయోజకీభూతస్వీయస్వీయతత్తద్విశిష్టా ర్థధీజనకతాయాః సర్వావయవేష్వేవ సత్త్వేనన నిరుక్తలక్షణసమన్వయో నానుప పన్నఇత్యతఆహ * పరామర్శప్రయోజకత్వంచేతి * పరామర్శప్రయోజకజ్ఞా నజనకత్వంచేత్యర్థః * తద్విషయేతి* పరామర్శవిషయేత్యర్థః (*తత్తత్పదార్థో పస్థాపకతయేతి *) తత్తత్పదార్థసాధోఽపస్థాపకతయేతి * అభేదేతృతీయా త థాచ తదుపస్థాపకత్వరూపమిత్యర్థః ॥ వివక్షితమితి శేషః ॥ తథాచయాదృశయా దృశవాక్యైః పరామర్శవిషయ సకలపదార్థాఃఉపస్థాప్యంతే తావత్సముదాయ త్వం వివక్షితమితి పర్యవసితోర్థః * ఉదాహరణోపనయయోరేవేతి* ఉపనయ స్యవ్యాప్త్యబోధకత్వమతాభిప్రాయేణోదాహరణాంతర్భావః * తత్ *న్యా యత్వమ్ * పర్యవస్యతీతి * తాభ్యామేవ పరామర్శవిషయసకలపదార్థోప స్థాపనాదితిభావః ॥ అథ యథాకథంచిత్పరామర్శానుకూలత్వం యాదృశయా దృశవాక్యానాం తాదృశతాదృశవాక్యసముదాయత్వం వివక్షితమతో నోదా హరణోపనయమాత్రేఽతివ్యాప్తిరిత్యాశంకతే * అథేతి * తదానుకూల్యమా త్రేణేతి * పూర్వవదభేదేతృతీయా పరామర్శప్రయోజకత్వమిత్యనుషజ్యతే ॥

---

* ఉదీచ్యావేతి * తత్పరతా * తాదృశేచ్ఛాప్రయోజ్యతా * ఇహేతి*వ్యాప్తి స్మృత్యాదిసంభవాద్ధీపరతా * అనుమితీచ్ఛాప్రయోజ్యత్వమ్ *తత్ప్రయోజకత యైవ * ప్రతిపత్తిప్రయోజకతయైవ * స్వీయస్వీయేతి * స్వఘటకపదైకవాక్య తాపన్నైః ప్రతిజ్ఞాదిపంచభిః స్వస్వార్థజ్ఞానం జన్యతఇతి నతద్విరోధః * యాదృశవాక్యైరితి * యాదృశసముదాయత్వాశ్రయే పరామర్శవిషయీభూ

*ప్రతిజ్ఞాదేః * ఇత్యాదిసముదాయస్య * లభాత్వమ్ * న్యాయత్వం॥ స్యాదితి
శేషః॥ కొనహ్యేషామిత్యాదివాక్యానామపి జిజ్ఞాసాజ్ఞాపనద్వారా అవయవప్ర
యోజకత్వేన యథాకథంచిత్పరామర్శానుకూలత్వసంభవాదితిభావః॥ ఇత్యాది
త్యాదిపదాత్ వ్యుత్క్రమప్రయుక్తప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్త్యాదేః పరిగ్రహః॥

ఇతి గదాధరీయే న్యాయలక్షణమ్.

మూలోక్తావయవలక్షణేశాబ్దజ్ఞానస్యానుమితిచరమకారణలింగపరామర్శప్ర
యోజకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వాభిధానం పంచవాక్యానామేకమహావాక్యార్థధీజన
కత్వాభిమానేన ప్రతిజ్ఞాది ప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థగోచరశాబ్దధీవిశేషాణాం
పరిచయార్థమేవ తేషాం నివేశస్తువిశిష్యతత్తదర్థవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వేన సతు తా
దృశశాబ్దధీజనకత్వేన తథాసత్యేకైకావయవజన్యశాబ్దబుద్ధేరపి పరామర్శప్ర
యోజకతయా తజ్జనకవాక్యాంతరవాక్యార్థజ్ఞానజనకావయవానయవేపి ప్రసంగస్య
దుర్వారత్వాత్ ॥ నచ స్వాన్యూనానతిరిక్తప్రతిజ్ఞాదివిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వేన బోధపంచక
నివేశేఽప్యననుగమః॥ జనకాంతస్య తత్తద్బోధజనకాన్యతమత్వాదిరూపానుగ
తధర్మానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ సన్నివేశసతి న్యాయాంతర్గతేపర్వతోవహ్నిమా
నిత్యాదివాక్యేఽతివ్యాప్తిః॥ వాక్యపదస్య న్యాయాంతర్గతత్వార్థకత్వాదిత్యభి
ప్రేత్య పర్యవసితం లక్షణార్థమాహ * న్యాయేతి * ॥ (యద్యప్యుదాసీనే న్యా
యాంతర్గతత్వఘటిత ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమేవనాస్తి, తథాపి తదఘటితప్ర

తా యావంతఃపదార్థాః ప్రత్యేకంతదుపస్థాపకత్వంతాదృశసముదాయత్వమర్థః
* వ్యుత్క్రమేతి * ఆదినా నానాన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదిపరిగ్రహః ॥ అతి
వ్యాప్త్యాదినా కల్పద్వయేప్యసంభవపరిగ్రహః * అత్రకేచిత్, వాక్యైకవాక్య
తాయాం సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షాదేరనపేక్షణీయత్వాత్ ॥ మహావాక్యా
ర్థబోధఖండనమసంగతమేవేతి॥ అపరేతు, అస్తుమహావాక్యార్థబోధః॥ పరంతుతస్య
తాత్పర్యవిషయత్వం నసంభవతీత్యేవభట్టాచార్యాణామాశయఇతి ॥ వస్తుతస్తుఉ
దాహరణస్యైకార్థబోధకతాఖండనాన్మహావాక్యార్థబోధఖండనం జాతమేవేతి

ఇతి కృష్ణభట్టీయేన్యాయలక్షణమ్.

* మహేతి * ప్రథమశాబ్దజ్ఞానపదంతు నతావదర్థబోధ పరంప్రత్యే
కావయ వార్థశాబ్దబోధస్య తదజనకత్వాత్ * అననుగమః * అనుగతావయ

తిజ్ఞాద్యుపాదానాభిప్రాయేణేదమ్) ॥ అథ కిమిదం న్యాయాంతర్గతత్వం, న తావత్స్వవిషయక ప్రతీత్యవిషయన్యాయకత్వం ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయక ప్రతీత్యాపి హేత్వాదిరూపన్యాయైకదేశస్య విషయీకరణాత్తద్ఘటితసముదాయాత్మకన్యాయే ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీత్యవిషయత్వస్య దుర్ఘటత్వాత్ ॥ ఏకదేశవృత్తేర్వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకాభావానంగీకారాత్ ॥ నాపి న్యాయవిషయతావ్యాపకవిషయితాకత్వం, ఉచ్చారణభేదేనైకానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవాక్యానామపి భేదాత్ కస్యాశ్చిదపి ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేర్విషయితాయా ఏకవిధమపి న్యాయమవగాహమానేషు సర్వేషు జ్ఞానేషు వృత్త్యసంభవాత్ ॥ మైవమ్ ॥ స్వావిషయకప్రతీత్యవిషయన్యాయకత్వమేవ తత్ న్యాయత్వసామానాధికరణ్యమాత్రేణ తాదృశప్రతీత్యవిషయత్వంవివక్షణీయం ॥ ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యా వ్యక్త్యంతరఘటితన్యాయస్య తన్న్యాయైకదేశహేత్వాదేశ్చావగాహనేపి న్యాయత్వాధికరణే తత్ప్రతిజ్ఞావ్యక్తౌ తత్ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యవిషయత్వసత్త్వేన తాసాం తథాత్వమవ్యాహతమేవ ॥ అథవా న్యాయత్వాశ్రయత్వమేవ తథా, పర్యాప్త్యవివక్షయా ఏకదేశస్యాపి తథాత్వోపపత్తేః ॥ వస్తుతో న్యాయత్వఘటకస్య సముదాయత్వాంశస్యాత్ర నిష్ప్రయోజకత్వేనాని

వప్రవృత్తినిమిత్తాభావః * ఏకదేశవృత్తేరితి * స్వావిషయకప్రతీతీతి * విషయత్వమవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మః ॥ సముదాయత్వరూపన్యాయత్వమ్ ॥ ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్త్యవిషయకప్రతీత్యా తాదృశప్రతిజ్ఞావ్యక్త్యంతరఘటితన్యాయస్యవిషయీకరణాచ్చేత్యపిబోధ్యమ్ * నాపిన్యాయేతి * యత్కించిన్న్యాయవిషయితావ్యాపకవిషయితాకత్వోక్తావుదాసీన ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిసమానాధికరణత్వాదినా న్యాయవిపయితాయాస్తదావ్యాప్యత్వాదుదాసీనేఽతివ్యాప్తేః * స్వేతి * పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయస్తత్తద్వర్ణో వా స్వం, తేన న్యాయత్వాశ్రయప్రతిజ్ఞాదిభాగాదావపి ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణవిషయకప్రతీతివిషయత్వాభావాసత్త్వేపినదోషః ॥ ఉక్తనిరుక్తౌ పర్యాప్త్యఘటితస్వరూపసంబంధేన న్యాయత్వస్య నివేశ్యతయా లాఘవాదాహ * అథవేతి * సముదాయత్వాంశస్యేతి * స్వాశ్రయీభూతప్రతిజ్ఞాద్యవ్యవహితోత్తరత్వమాన్య

షేణోచితానుపూర్వీకత్వమాత్రం వివక్షితం తదేవచ న్యాయాంతర్గతత్వమేవ దేశసాధారణమ్ ॥ ఉచితానుపూర్వీకత్వంచ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేత్వాది ఘటితవాక్యపంచకానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం విశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః తద్ఘటకసముదాయపర్యాప్తతయా ఏకదేశస్యాపి తదాశ్రయత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాదేస్తథాత్వమక్షతం ॥ ఉపనయవిశేషోత్తరత్వవిశిష్ట నిగమనత్వశరీరేచ వైశిష్ట్యఘటకతయా నిగమనస్యాప్యంతర్భావాత్తత్సాధారణ్యమక్షతమేవోక్తధర్మస్య॥ విశిష్టస్యావచ్ఛేదకతాస్థలే ఏకమవచ్ఛేదకమపరంచ తద్విశేషణం తన్నిష్ఠస్యావచ్ఛేదకత్వస్యావచ్ఛేదకం నతు సముదాయోఽవచ్ఛేదకత్వం పర్యాప్తమిత్యుపగమేచ తాదృశానుపూర్వీవిశేషప్రకారకనిశ్చయత్వసమనియతకారణతావచ్ఛేదకవిషయతాకత్వంవివక్షణీయం ॥ తాదృశీచ తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతా, తదవచ్ఛేదకత్వంచ హేత్వాదినిష్ఠానంతత్ప్రకారతాపన్నప్రతిజ్ఞాదివిషయతానామవ్యాహతమ్ ॥ వినిగమనావిరహాదితిః విషయతానిరూపితత్వేన నిశ్చయత్వవిశి

హేత్వాదివృత్తిభిన్నత్వవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యవచ్ఛేదక యత్కించిద్ధర్మపంచకవ్యాపకత్వవిశిష్టసముదాయత్వాంశస్యేత్యర్థః॥ స్వాశ్రయీభూతేత్యాద్యుచితానుపూర్వీకత్వోక్తావుదాసీనేఽతివ్యాప్తేరాహ * ఉచితేతి * ప్రతిజ్ఞేతి * పర్వతోదహనవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యానుపూర్వీభేదేన లక్షణభేదే ప్రత్యేకం పర్వతపక్షకవహ్నిసాధ్యక ధూమహేతుకావయవేఽవ్యాప్తిరతః పక్షసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి యత్కించిజ్జ్ఞానజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణప్రకారతాద్వ్యాశ్రయత్వేన ప్రతిజ్ఞాదీన్ప్రవేశ్య ఏకవిధానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదమాదాయ సర్వత్ర లక్షణసమన్వయః ॥ ప్రాగుక్తైకపదంచైతాదృశప్రకారతానివేశసూచకం॥ వైశిష్ట్యం:సామానాధికరణ్యమ్ * ఉక్తధర్మస్యేతి * సంసర్గసాధారణప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం వివక్షితమితిభావః ॥ నను ఏతన్మతే నిగమనవిషయితాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వం ఉపనయాదివిషయితానాం తదవచ్ఛేదకత్వమితి కథం ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠత్వముచితానుపూర్వీకత్వస్యేత్యతఆహ *వినిగమనేతి* (అథ హేతుప్రకారతాయాం ప్రతిజ్ఞాప్రకారతానిరూపితత్వోదాహరణ ప్రకారతానిరూపితత్వయోర్విశేషణత్వేఽవచ్ఛేదకతాయా వ్యాసజ్యవృత్తిత్వాపత్తిరత

ష్టత్వేనచ కారణీభూతజ్ఞాననిరూపితసకలవిషయితానాం కారణతావచ్ఛేదకత్వా
త్ ॥ ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతుత్వాదివిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూ
పితాం ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతురిత్యాదిజ్ఞానసాధారణీం తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్న
వాక్యత్వవిశిష్టవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత తాదృశ వాక్యత్వాదిప్రకా
రకజ్ఞాన కారణతాం చాదాయోదాసీనాతిప్రసంగవారణాయ కారణతాయాం తా
దృశధర్మావ్యాప్యత్వవ్యాపకత్వయోర్నివేశనమ్॥ నచతాదృశానుపూర్వీవిశేషావ
చ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాయామపిన
తాదృశానుపూర్వీవిశేషప్రకారకనిశ్చయత్వసమనైయత్యసంభవః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వా
దినా పదార్థాన్తరావగాహి తాదృశానుపూర్వీప్రకారక జ్ఞాన సమానాకారక
జ్ఞానసాధారణత్వాత్ తాదృశజ్ఞానస్య వాస్తవప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకత్వేసతద్ఘటితా
నుపూర్వ్యప్రకారత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపి
తహేతుత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితేతి క్రమేణ నిగమనత్వావచ్ఛిన్న విష
యితాపర్యన్తనివేశ్యతచ్ఛాలినిశ్చయత్వసమనియతత్వస్యైవవివక్షితత్వాత్తాదృ
శనిశ్చయత్వస్యోక్తభ్రమసాధారణ్యేనక్షతివిరహాత్ ॥ నచైవముదాసీనప్రతిజ్ఞా
ద్యానన్తర్యం హేత్వాద్యంశేఽవగాహతే యోభ్రమస్తన్నిష్ఠతాదృశప్రతిజ్ఞాది
విషయితాయామపి నిరుక్తకారణతావచ్ఛేదకతయాఽతిప్రసఙ్గోదుర్వారఇతివా
చ్యమ్ ॥ భ్రమావృత్తివిషయితాయా ఏవనివేశనీయత్వాదితికృతంవిస్తరేణ॥ అవయ

స్సామానాధికరణ్యసమ్బన్ధేన ప్రతిజ్ఞాప్రకారతావిశిష్టోదాహరణప్రకారతావి
శిష్టహేతుప్రకారతేత్యాదిక్రమేణాధికస్య సామానాధికరణ్యాంశస్యానివేశఏవని
యామక ఇతిచేత్ ॥) సంశయసాధారణవిషయితాయా ఐక్యేనాతిప్రసక్తేర్నావ
చ్ఛేదకత్వసంభవ ఇత్యతః * నిశ్చయత్వేతి * నచ కారణతాభేదాపత్తిః ॥ అ
వచ్ఛేదకానామసమనైయత్యస్యైవ తచ్ఛేదకత్వాత్ * ప్రతిజ్ఞోత్తరేతి * ప్ర
తిజ్ఞోత్తరహేతుమద్గగనమితివిశిష్టవైశిష్ట్యబుద్ధిత్యర్థః ॥ అనుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నేన
నిగమనేన భిన్నం సంభిన్నం వాక్యం ఉదాసీనప్రతిజ్ఞావాక్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞా
హేతూదాహరణోపనయనిగమనపర్వతోవహ్నిమానితివాక్యవద్గగనమితి విశిష్ట
వైశిష్ట్యబుద్ధిత్యర్థః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతానివేశేఽయమేవదో
షః ॥ నచ పర్యాప్తిర్నివేశ్యా ॥ ఏతన్మతే తాదృశపర్యాప్తేరసత్త్వాత్ * భ్ర

ద్వైకదేశస్యావయవద్వయాత్మకసముదాయస్యచవారణాయప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమితి ॥ అథ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాది న్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదిత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ తస్యాపి హేతుప్రతిపాద్యోర్యాదృశవిశిష్టార్థస్య స్వాత్ప్రబోధకత్వేన హేతులక్షణాక్రాంతతయా ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వాక్రాంతత్వాత్ ॥ నచ తద్ఘటకపంచమ్యాః ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వాభావాన్న వక్ష్యమాణహేతులక్షణాక్రాంతత్వం తస్యేతివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి ధూమాద్వహ్నిమతః సధర్మా పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటక తాదృశభాగేఽతిప్రసంగస్య దుర్వారత్వాదితిచేన్న ॥ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేషణతాపన్న ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితస్వార్థబోధకత్వేసతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్ట హేతు

మాప్త్రేతి * నిరుక్తానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్య అన్యాంశే భ్రమరూపత్వే కథమితిచేత్ ॥ భ్రమభిన్నవృత్తిత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ వాస్తవప్రతిజ్ఞాద్యానంతర్యవిషయితాయా భ్రమసాధారణవిషయితాత్వేనావచ్ఛేదకత్వాల్లక్షణసంగతిః ॥

* ప్రకృతేతి * సత్యంతోపాదానాద్ధేత్వర్థబోధకభాగవ్యావాసః ॥ నన్విహబోధకత్వం బోధజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితా నిరూపకవర్ణసముదాయత్వమిత్యతిప్రసంగః ॥ నచ విషయితాయాం తాదృశ బోధజనకతానవచ్ఛేదకవిషయితానవచ్ఛిన్నత్వంవిశేషణం సత్యంతం నదేయమితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి హేత్వర్థబోధకభాగమాత్రవృత్తివిషయితామాదాయ తద్దోషస్య దుర్వారత్వాదితిచేన్న ॥ పక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థవిషయితాయాం కార్యతావచ్ఛేదకీకృత్య హేత్వర్థబోధకభాగావృత్త్యానుపూర్వీ విశేష విషయితాయా ఏవ జనకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్టహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకనిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం బహిర్భూతత్వాంతార్థః ॥ ఏతేన సాక్షాత్పరంపరాసాధారణ తదనిరూపితత్వవిశేనిగమనఘటకతస్మాదితిభాగేఽతివ్యాప్తిః సాక్షాత్తస్మిన్నవశేవహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిరితి నిరస్తమ్ ॥ అత్ర ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్న ప్రకృత సాధ్యాన్వితహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతవిషయితాశూన్య శాబ్దజ్ఞానజనకవాక్యత్వం హేతుత్వం కుతోనోక్తమితినపృచ్ఛ్యం, ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదా

త్వవిషయతాబహిర్భూతవిషయితాశూన్య బోధజనకవాక్యత్వరూప హేతుత్వస్యైవ నివేశనీయతయాఽతిప్రసంగాత్ ॥ నిగమనఘటకస్య తస్మాదితిభాగస్యవారణాయ విశేష్యదళం తజ్జన్యబోధే తాదృశవిశిష్టవిషయితా బహిర్భూతవ్యాప్త్యాదివిషయతాసత్త్వేన తద్వారణాత్ ॥ ************************

కృ॥పా॥ నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వరూపం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశసాధారణమపి భేదస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయా సముదాయవృత్తిత్వే ఏకదేశవృత్తితాయాఅపి దుర్వారత్వాత్ ॥ అథప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వంతత్, తాదృశంచరూపంప్రతిజ్ఞాత్వాదికమేవ తచ్చవ్యాసజ్యవృత్తీతి నతదేకదేశసాధారణం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశపర్యాప్తం పర్వతపదత్వాదికంచ నప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకతయా విరోధేన అతథాత్వాదితిచేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేతాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నేపి సత్త్వాసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణ సముదాయస్యైకదేశానతిరిక్తత్వాత్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే సర్వత్రతత్తదేకదేశపర్యాప్తధర్మావచ్ఛిన్నే సత్త్వేపివిరోధేనప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తదనుయోగితానవచ్ఛేదకతయా ప్రతిజ్ఞాద్యవచ్ఛిన్నే తదవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వమవిరుద్ధమితివాచ్యమ్ ॥ వ్యాసజ్యవృత్తి ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకఏకదేశభేదస్యాప్రామాణికతయాఽనుపగమాత్ ॥ ఘటపటౌనఘట ఇత్యాదిప్రతీతేరసిద్ధేః ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపం తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వవివక్షణే చప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః తాదృశసముదాయత్వాద్యవచ్ఛిన్నే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదాసత్త్వాత్తాదృశసముదాయత్వస్య నిరుక్తరూపానంతర్గతత్వేన తాదృశసకలధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యదేఽతివ్యాప్తేః ॥ తాదృశవిషయితాశూన్యో యస్తాదృశస్యార్థబోధస్తజ్జనకత్వంతుసమ్యక్ ॥ పక్షవిశేషణతాబహిర్భూతత్వవారణాయ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ భాగవారణాయచ పక్షవిశేషణతానివేశః ॥ ************

యద్యత్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనాపితాదృశధ
ర్మవిశేషణేచాతిగౌరవమతోలఘులక్షణాంతరమాహ *ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వఇతి*
అత్రాపి న్యాయాంతర్గతత్వేసతీత్యనుషజ్యతే॥ అతో న్యాయబహిర్భూతవాక్య
వ్యుదాసః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ నివేశనమ్ ॥
అథ తావద్వర్ణసముదాయత్వరూపప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావద్వర్ణానాంభేదః ప్ర
తిజ్ఞాదావఘటఃఏకదేశభేదస్యసముదాయేఽనభ్యుపగమేనైవైతల్లక్షణానుస
రణాత్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వనివేశాన్నదోషః ప్రతి
జ్ఞాత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వేనతదుపాదాయలక్షణసమన్వయాది
తివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిశరీరే ప్రమేయత్వాదినా నివేశాత్ ॥ తస్య తద్ఘటకతా
నవచ్ఛేదకతయా తదుపాదాయైవైకదేశాతివ్యాప్తేః॥ నచన్యాయాంతర్గతత్వే
సతీత్యనుషంగేన తాదృశరూపస్యన్యాయత్వవ్యాప్యత్వలాభాత్ నప్రమేయ
త్వాదికమాదాయ దోషఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకప
ర్వతపదత్వప్రకారత్వాదీనాం న్యాయానంతర్గతతత్తద్వర్ణాదిసాధారణతయా
న్యాయత్వవ్యాప్యతయైవ వారణాత్సత్యంతదలవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ తావతాపి
తత్తద్వర్ణనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వాదికమాదాయాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాచ్చ ॥ ఏతే
న వర్ణత్వవ్యాప్యతానివేశేన ప్రమేయత్వాదివారణమపిపరాస్తమ్ ॥ నచ ప్ర
తిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపంతత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటసమానాధికర
ణన్యాయత్వవ్యాప్యధర్మవత్త్వనివేశేన సామంజస్యం తత్తద్వ్యక్తిత్వాదీనాంప్ర
తిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకతత్తద్వ్యక్తినిష్ఠవర్ణత్వ వ్యాప్యవిశేషావచ్ఛిన్న భేద
కూటసమానాధికరణత్వాత్తావద్భేదకూటస్యైకాధికరణాంతర్భావేన సామానా
ధికరణ్యాప్రసిద్ధావపి తావద్భేదానాం ప్రత్యేకసామానాధికరణ్యస్య ధర్మవిశే
షణత్వాత్ప్రతిజ్ఞాత్వాదౌ భిన్నభిన్నాధికరణాంతర్భావేణ తావద్భేదసామానా
ధికరణ్యసత్త్వేనోపపత్తిరితివాచ్యమ్॥ ఏవమపిప్రజ్ఞాదిఘటకవర్ణద్వయాదివృత్తి
ద్విత్వాదేర్భిన్నభిన్నాధికరణాంతర్భావేన తావద్భేదసమానాధికరణతయా వ
ర్ణద్వయాదావతివ్యాప్తేః॥నచన్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనధర్మస్యవిశేషణీయ
తయా నోక్తద్విత్వాదికమాదాయాతిప్రసంగః తాదృశద్విత్వాదినా తత్తద్వర్ణా
నాంన్యాయశరీరేఽనివేశేన తస్యన్యాయఘటకతానవచ్ఛేదకత్వాదితివాచ్యం॥

ఏవంసతి ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయనిష్ఠవర్ణానాం ప్రతిజ్ఞాదిపంచకనిష్ఠ స
ముదాయత్వరూపన్యాయత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాత్వాదినైవ నివేశే ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశ
పర్యాప్తధర్మస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయరూపన్యాయైకదేశపర్యాప్త
తాదృశసముదాయత్వస్య న్యాయఘటకతానవచ్ఛేదకతయైవ తాదృశసముదా
యేఽతివ్యాప్త్యప్రసక్త్యా విశేష్యదలవైయర్థ్యాదితి చేత్ ॥ మైవమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘ
టకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమేవసత్యంతార్థః తద్ఘటకతావచ్ఛేదకత్వంచనస్వావ
చ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వం అపితు స్వాశ్ర
యావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయకత్వమేవ తాదృశావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్న భేదకూటసామానాధికరణ్యం తాదృశావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వమేవ
వా ధర్మేనివేశ్యం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశావిషయకప్రతీత్యా తదేకదేశాంతఃస్యావ
గాహనేన ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నేతదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాసత్త్వేపి ప్రతిజ్ఞా
త్వాద్యాశ్రయతత్తద్భాగస్య తత్తద్భాగావిషయకప్రతీత్యవిషయత్వసత్త్వాత్త
ద్భాగవృత్తిధర్మస్య స్వపదేనోపాదానసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛే
దకత్వం సుఘటం ఏవంచ యేనరూపేణ ప్రతిజ్ఞాశరీరే తదేకదేశస్య ననివేశస్త
దేకదేశవృత్తి తాదృశరూపస్యాపి ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞా
దిఘటకవర్ణద్వయాదివృత్త్యన్యతరత్వాదేరపి తథాత్వేన తద్వృత్తిద్విత్వాదేస్త
దవచ్ఛిన్నభేదాసమానాధికరణత్వాత్తాదృశ వర్ణద్వయాదివృత్తిద్విత్వాదీనామ
పి నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వాభావాచ్చ
నతద్వ్యత్యతిప్రసంగః ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కభేదకూటసామానాధికరణ్యస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకభేదకూటవత్త్వస్య
వా ధర్మవిశేషణత్వే ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిఘటకసముదాయత్వస్య స్వాశ్రయావి
షయకప్రతీత్యవిషయకప్రతిజ్ఞాదికతయా తద్ఘటకతావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశసము
దాయత్వాశ్రయ యావద్వర్ణవృత్త్యన్యతమత్వాదిరూపనిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకతావద్ధర్మావచ్ఛిన్నభేదాసమానాధికరణత్వేనచ తద్వారణాయో
పాత్తస్య విశేష్యదలస్య వైయర్థ్యప్రసంగః ॥ యదిచ నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటక
తావచ్ఛేదకతావత్ప్రతిజ్ఞాదిఘటకయావద్వర్ణవృత్త్యవ్యాసజ్యవృత్త్యన్యతమ
త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసామానాధికరణ్యస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాదిభేదస్యచ ప్రతి

జ్ఞాత్వాదావసత్త్వేనాసంభవప్రసంగాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిష
యకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమవశ్యం ఘటకతావచ్ఛేదకశరీరే నివేశనీయమ్ ॥
తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వంచ తాదృశయత్కించిదేకప్రతీతివిషయతా
శూన్యావృత్తిత్వం ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకయావద్వర్ణావృత్త్యన్యతమత్వ ప్రతిజ్ఞా
త్వాదినా ప్రతిజ్ఞాదిఘటకకతిపయవర్ణవిషయకప్రతీతివిషయత్వస్య స్వరూపస
మ్బంధరూపావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశాన్యతమత్వ ప్రతిజ్ఞాత్వాది సాధారణ్యేపి
నక్షతిః ॥ యత్కించిత్ప్రతీతినివేశాత్ప్రతిజ్ఞాఘటకయావద్వర్ణేష్వేవ ప్రత్యే
కం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయత్వసత్త్వేన తాదృశ
విషయతాశూన్యాప్రసిద్ధావపి నక్షతిః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయత్వ
స్య తాదృశసముదాయత్వవ్యాపకాన్యతమత్వస్యచ నప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదక
త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాదివత్ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయ
మాత్రావృత్తిత్వాదితి తాదృశసముదాయవారకతయా విశేష్యదలసార్థక్యమిత్యు
చ్యతే ॥ తథాపి ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయఘటితత్వముపేక్ష్య తదుభయఘటక
భాగద్వయాఘటితత్వపర్యంతనివేశనమనర్థకమ్ ॥ తత్పర్యంతనివేశనంహి ప్రతిజ్ఞా
హేత్వాద్యుభయఘటకకతిపయభాగఘటితసముదాయే సముదితతదేకతరాపర
కతిపయభాగఘటితసముదాయేచాతిప్రసంగభంగాయ ॥ తత్రచ ప్రథమసము
దాయత్వాదౌ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాద్యుభయపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీ
తివిషయమాత్రావృత్తిత్వేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ఉ
త్తరత్రచ తదేకతరఘటకతావచ్ఛేదకత్వాన్నాతిప్రసంగసంభవ ఇతిచేత్ ॥ స
త్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావం ప్రతీతౌ పృథక్పృ
థఙ్నివేశ్య తద్విషయతావచ్ఛేదకభేదాః నధర్మే నివేశ్యంతే, అపితు తత్తద్వి
షయకత్వాభావకూటవిశేషితప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకభేదఏవ ॥ ఏవంచ ప్రతి
జ్ఞైకదేశహేతూభయసముదాయే హేత్వేకదేశప్రతిజ్ఞోభయసముదాయాదౌ
చాతిప్రసంగవారణాయ భాగద్వయనివేశనం ॥ అన్యథా తాదృశసముదాయత్వావ
చ్ఛిన్నావిషయకప్రతీతౌ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యేకతరపర్యాప్త్యధికరణ విషయకత్వ
నియమేన తత్తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాభావకూటవత్త్వవిరహేణ ప్రతి
జ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్ ॥ తత్సముదాయస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభ

యాఘటితత్వాచ్చ తత్రాతిప్రసంగస్యదుర్వారత్వాత్ ॥ అత్రైవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వస్య హేతుత్వాదిసాధారణ్యాత్తద్వారణాయోపాత్తం స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాదికత్వ విశేషణమనర్థకం హేతుత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేపి హేత్వాదివిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వవిరహేణ నిరుక్తప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వస్యావ్యక్షతత్వాదితిచేత్ ॥ పరిత్యాజ్యమేవతత్ ॥ పరన్తు ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుసమానాకారక ఘటకప్రకృతహేతుతానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశేషితహేతుత్వ ప్రతిపాదకత్వరూపన్యాయావయవత్వఘటిత హేతుత్వసత్త్వేన తత్ప్రతీతేర్హేతువిషయకత్వాభావకూటవత్త్వాత్ ప్రసక్తాతివ్యాప్తేర్వారణాయ తద్వ్యావృత్తం పూర్వోపదర్శితం హేతుత్వంనివేశనీయమ్ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్తేః సముదాయేఽసత్త్వే తదేకదేశస్యాపి తత్పర్యాప్త్యధికరణవిషయతాయాఅక్షతత్వాత్తదేకదేశవిషయకప్రతీతేస్తత్పర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వందుర్ఘటమితి ప్రతిజ్ఞాత్వాదివ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వం ప్రతీతౌ నివేశ్యం తథాచైకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిపర్యాప్తధీవిశేషవిషయతారూపప్రతిజ్ఞాత్వాదేఽసంగ్రహః ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివిషయికాయాఅపి ప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవ్యక్త్యంతరవిషయకత్వేనప్రతిజ్ఞాత్వవ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వేనోక్తప్రతిజ్ఞాత్వస్యతాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం దుర్వారమితిచెన్న ॥ స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వకాన్యత్వేనప్రతీతేర్నివేశాత్ ప్రతిజ్ఞావ్యక్తిభేదేన ప్రతిజ్ఞాత్వస్య భేదేపి తత్తత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయయావద్వర్ణవిషయకప్రతీతేః స్వవిషయతానతిరిక్తవృత్తితత్ప్రతిజ్ఞాత్వాత్మకతయాసర్వస్యైవ ప్రతిజ్ఞాత్వస్యనిరుక్తప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తుప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమేవప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వం (సముదితప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యేకదేశాదివృత్తిసముదాయత్వస్యైకదేశపర్యాప్తహేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేపిప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాసంభవేనతత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్రసంగవారకతయావిశేష్యదలెభాగపర్యంతనివేశసార్థక్యమిత్యవధేయం) ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణహేత్వైకదేశ హేతుత్వపర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞా

॥ నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభిన్నత్వరూపంప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశసాధారణమపి, భేదస్యావ్యాసజ్యవృత్తితయా సముదాయవృత్తిత్వే ఏకదేశవృత్తితాయా అపి దుర్వారత్వాత్ ॥ అథప్రతిజ్ఞాదిభిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తత్ తాదృశంచరూపం ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమేవ నతు తదేకదేశపర్యాప్తపర్వతపదత్వాదికం, తదవచ్ఛిన్నేవ్యాసజ్యవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వాదితి చేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వేపి తాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నేపి సత్త్వాసంభవాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణసముదాయస్యైకదేశాతిరిక్తత్వాత్ ॥ నహి వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకైకదేశభేదః ప్రామాణికః, ఘటపటౌ నఘటఇత్యాది

ద్యేకదేశాదివృత్తిసముదాయత్వస్యైకదేశపర్యాప్తప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాసంభవేన తత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్రసంగస్య వారకతయా విశేష్యదలే భాగపర్యంత నివేశస్య సార్థక్యమిత్యవధేయమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాఘటకయావద్వర్ణావృత్త్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మస్య నప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వం అయమేకోనద్వావితిప్రత్యయాబలాత్ న్యూనవృత్తిధర్మస్యైవ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాధికరణతానవచ్ఛేదకత్వేన తదవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాదవ్యాసజ్యవృత్తేరప్యన్యూనవృత్తిధర్మస్యాతథాత్వాత్ తథాచ తాదృశధర్మపర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞైకదేశేప్యవయవత్వవ్యవహారాపత్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తాదృశధర్మస్య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేన విశేషణీయత్వాత్

నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమిత్యాదిభ్య విశేషణీయత్వాదిత్యంతగ్రంథః గదాధరీయావయవద్వితీయలక్షణ [ ] నను ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వమిత్యాద్యభ్యసిర్భిజత్వాపాతాదిత్యంతస్య స్థానే కేషుచిత్పుస్తకేషు పాఠాంతరత్వేనదృశ్యతే, సచనవ్యాఖ్యాతృభిమత ఇతి ధ్యేయమ్ ॥

అవ్యాసజ్యవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్నివేశేపి తాదృశాన్యతమత్వంప్రతిజ్ఞాదావేవేతి దూషయతి *భేదస్యేతి* అన్యతమత్వరూపభేదస్యేత్యర్థః *నహీతి*సచతద్ధర్మాధికరణయత్కించిదపవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నభేదసద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదోవా నతద్ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాక ఇతి ~ సియ. మఘ గసాదృశభేదావచ్ఛిన్నభేదస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకరూపావ్యాప్యంతత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞా

ప్రతీతేరసిద్ధేః॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపం తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వవివక్షణేచ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేఽతివ్యాప్తిః॥ తాదృశసముదాయత్వావచ్ఛిన్నే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదాసత్త్వాత్తాదృశసముదాయత్వస్య నిరుక్తరూపాన్తర్గతత్వేన తాదృశసకలధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకం యద్యత్తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనాపి తాదృశధర్మవిశేషణేచాతిగౌరవమతో లఘులక్షణాన్తరమాహ * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వ ఇతి * అత్రాపి న్యాయాన్తర్గతత్వే సతీత్యనుషజ్యతే అతో న్యాయబహిర్భూతవాక్య

త్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నభేదవత్త్వం సకలస్య ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతతాదృశభేదవృత్తి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నభేదనివేశకల్పమాశంక్య నహీత్యాదెరవతరణీయత్వాత్ * యద్యద్రూపమితి * భాగవారణాయ వీప్సా, వ్యాపకత్వస్ఫోరకంవాతత్॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్భేదపంచకసామానాధికరణ్యాద్యసంభవః॥ తత్సామానాధికరణభేదోక్తావేకైకవర్ణాన్తర్భావేణ భాగభేదమాదాయాతివ్యాప్తిరతోఽవచ్ఛేదకతాద్వయనివేశః॥ అత్ర తావద్వర్ణాన్యతమత్వవ్యుదాసః॥ భాగవాక్యాన్తరోభయభేదవారణాయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి॥ ధర్మవత్త్వం పర్యాప్తిసంబంధేన॥ తేనభాగే ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసత్త్వేపి నాతివ్యాప్తిః * ప్రతిజ్ఞాత్వాదీతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపంచకేత్యర్థః॥ తేన హేతుత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిః॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసామానాధికరణ్యోక్తావసంభవః॥ భేదసామానాధికరణ్యోక్తౌచ ప్రతిజ్ఞాహేతు సముదాయాదావతివ్యాప్తిరతోఽనుయోగితావచ్ఛేదకతాద్వయనివేశః * యద్యదితి * తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదకూటనివేశలాభాయ, తేనైకావయవద్వయసముదాయత్వోపాదానే ఉపరావయవద్వయఘటత్వాదికమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదిసామాన్యేవానాతివ్యాప్తిః॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం పర్యాప్తిసంబంధేననివేశ్యమ్॥ అన్యథాఽసంభవాపత్తేః॥ తాదృశభేదప్రతియోగిప్రతియోగికభేదనివేశే తాదృశభేదప్రతియోగివృత్తిరూపవత్ప్రతియోగికభేదనివేశే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతి

యోగితావ్యాపకప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వోక్తౌ వా ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయేవాక్యాంతరోభయభేదమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణార్థం భట్టాచార్యోక్తగురుతరదలప్రవేశమపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వనివేశనమేవోచితమ్.॥ నచ తత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వమేవ కుతో నోక్తం నఞ్పదానివేశేన లాఘవాదితివాచ్యమ్॥ తథాసతి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకఘటభేదమాదాయప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదావతిప్రసంగాత్ ॥ భేదకూటనివేశేచాతిగౌరవాత్ ॥ భట్టాచార్యమతే తద్దలే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసామాన్యభేదస్యైవ మన్మతేఽపి తాదృశావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదస్యైవ నివేశ్యతయా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేస్తాదృశఘటభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వేఽపి తాదృశసామాన్యధర్మావచ్ఛిన్నాన్యత్వాభావేన లాఘవానపాయాత్॥ నచైవం ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వంపరిత్యజ్య లాఘవేన ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ ప్రవేశ్యమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదినిష్ఠతావద్వర్ణాన్యతమత్వవారణాయ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశేఽతిలాఘవాభావాదితిచేన్న॥తస్యాపిలక్షణాంతరత్వాత్॥ యథాసన్నివిష్టార్థకస్య తదఘటితతయా వైయర్థ్యాభావాత్ ॥ లాఘవాదరేచ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమధర్మవత్త్వస్యైవ గ్రంథకారసమ్మతత్వాత్ ॥ తస్య జనకతాంతం నతదర్థఘజనకాన్యతమపరం, కింతు తదర్థజనకత్వాన్యతమవత్పరమేవేతి మూలలభ్యత్వాత్ప్రతిజ్ఞాహేతు సముదాయవారకోక్త విశేషణాసావశ్యకత్వాచ్చ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగితావచ్ఛేదకీభూతౌ యోయోధర్మస్తదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకాన్యభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వనివేశేనైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వవారణంసంభవతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాత్వేసతి హేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకో యస్తదన్యత్వమన్యాంతార్థః ॥ అన్యథా తాదృశానుయోగితాకాన్యత్వపంచకనివేశేఽసంభవః ఏకైకభేదనివేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాభేదాదేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానాత్మకత

యా తాదృశాన్యతమత్వకూటనివేశాపత్తేః ॥ నచాధికరణభేదేనాభావభేదాదే
కదేశవృత్తేః ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వావచ్ఛిన్నభేదాదేః ప్రతిజ్ఞాద్యవచ్ఛి
న్నానుయోగితాకాన్యతయా తాదృశభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞా
హేతుసముదాయత్వాదిసాధారణతయా భేదే తద్విశేషణదానేపి భట్టాచార్యో
క్తదలస్యావశ్యకతేతి వాచ్యమ్ ॥ అధికరణభేదేనాభావభేదానుపగమాత్ ॥ అ
న్యథా గ్రంథకృతః ద్వితీయలక్షణవ్యాఖ్యానావసరే ప్రతిజ్ఞాది భేదపంచకాను
యోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వనివేశే ప్రతిజ్ఞాఘటక తావద్వర్ణాన్యతమత్వవారణా
య వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశనం విరుధ్యేత ॥ తాదృశాన్యతమత్వరూపభేదస్య ప్ర
త్యేకం భిన్నతయా ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకతయా తదన్యత్వా
భావాదేవ వారణాత్ ॥ తథాచ భట్టాచార్యాణాం దలద్వయఘటిత గురుతరా
రంభో వృథైవేతి పూర్వపక్షస్యానవకాశ ఇతి ॥ అథ వాధికరణాభావస్యాధి
కరణ స్వరూపతయా ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదస్య ప్రతిజ్ఞాహేతు సము
దాయభేదస్వరూపతయా తదన్యత్వాభావాదసంభవ ఇత్యప్యాహుః ॥ యత్తు
అధికరణభేదేనాభావభేదాభ్యుపగమేపి ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నానుయోగితాక భే
దానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్వరూపమన్యతమత్వం సువచమితి ॥ తన్న ॥ ప్రతి
జ్ఞానుయోగికఘటాదిభేదే హేత్వాద్యనుయోగికానాం తేషామన్యతమతయా తా
దృశావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవద్ధర్మవత్త్వపర్యంతవివక్షయోదక్షరతాపాతాత్ ॥ ప్ర
తేతు ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వే సతి ప్రతిజ్ఞా
త్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవసాధీయః ప
దర్శితదలద్వయోపాదానమపేక్ష్య లాఘవాత్ ॥ అథ స్వానూనవృత్తిధర్మావ
చ్ఛిన్నానుయోగితాక భేదానభ్యుపగమేన తావద్వర్ణాన్యత్ర్యన్యతమత్వేఽతి
వ్యాప్తిరతో యథోక్తార్థకం విశేషణదలమితి చేన్న ॥ ఏకత్వానవచ్ఛిన్నపర్యా
ప్తిసంబంధేన తాదృశధర్మత్వస్యావయవవ్యవహారవిషయతయా తథావిధాన్యతమ
త్వమేయత్వాదికమాదాయ తద్వ్యవహారాపాదనాసంభవేన యథోక్తార్థకవి
శేషణప్రవేశానుపగమాత్ ॥ ఏతేనోత్తరలక్షణస్య లాఘవేనైవావతరణీయత
యా గౌరవసంపాదనార్థమేవ యథోపదర్శితదలద్వయస్యైవ భేదకూటఘటిత
స్యోక్తిర్న యుక్తా యథాసన్నివేశేఽవైయర్థ్యాదితి నిరస్తమిత్యాహుః ॥ ఇదం

బుబోధ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకో వ్యాసజ్యవృత్తిర్యః ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయేతరదవాశ్రయాదిచతుష్టయావృత్తిర్యోధర్మ స్తద్వత్త్వరూపలక్షణే విశేష్యదలస్థానే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేద ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం ప్రవేశ్య లఘులక్షణంసంభవతి ॥ ఇతోఽపిచప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమధర్మవత్త్వరూపం లఘుజనకాంతం ఏతద్బోధజనకాన్యతమపరం కింతు తత్తద్బోధజనకత్వాన్యతమవత్పరమితిమూలలభ్యం చ ॥ తథాపి లక్షణాంతరత్వాదదోషఇతి ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదపంచకాన్యతమభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్త్వంప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమత్వమ్॥ యదిచాభావాధికరణకోఽభావోఽధికరణస్వరూపఇతి తాదృశభేదాన్యతమస్సిద్ధపర్వతపదాదిభేదప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయ భేదస్యాధికరణరూపస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకపర్వతపదత్వమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ తదా ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నే ప్రతియోగితాన్యతమప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న విషయతాన్యతమ విషయతావచ్ఛేదక ధర్మవత్త్వంవా నివేశనీయమిత్యప్యాహుః ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్యాతిగౌరవమిత్యుక్తమ్ ॥ నను ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వమిత్యస్య స్వావచ్ఛిన్నవిషయితాశూన్యప్రతీత్యవృత్తిస్వాన్యప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణనిరూపితవిషయితాకత్వమిత్యర్థో వాచ్యః ॥ స్వాన్యత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాదివారణాయేతితునయుక్తమ్ ॥ స్వపదేన ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేరప్యుపాదానసంభవేనోభయఘటకేత్యాదెర్వైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ నచ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవృత్తిప్రమేయత్వాదివారణార్థం తదితివాచ్యమ్॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వేనతద్వారణాత్ ॥ యత్కించిదేకోభయావృత్తిత్వేనాపితద్వారణాచ్చ ॥ యత్తు ॥ స్వావచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యప్రతీతీత్యాదిస్తదర్థః ॥ తథాచ తద్భిన్న ప్రమేయత్వాదికమాదాయ భాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ నచ న్యాయాంతర్గతత్వమిహ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వమితి నదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి తత్తద్వ్యక్తిత్వాద్యవారణాత్॥ నచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకం యద్యద్రూపంప్రత్యేకం తత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటసమానాధికరణ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వం ప్రథమదలద్వయార్థః ॥ ప్రత్యేకపదోపాదానాన్నభేదకూటాధికరణాప్రసిద్ధిః ॥ (న్యాయత్వవ్యాప్యత్వంచ న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వమ్) ॥ ధర్మశ్చ న్యా

వ్యుదాసః॥ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశనం॥తదర్థశ్చప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్వం॥ తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతిదేక దేశభేదస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదిరూపవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నేనుపగమేపినక్షతిః॥ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వంచప్రతిజ్ఞాత్వాదిన్యూనవృత్తిత్వం॥తచ్చప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతిప్రతిజ్ఞాత్వాదిసమానాధికరణత్వం॥తథాత్వంచతదేకదేశవృత్తిపర్వతపదత్వాదేః,తదవచ్ఛిన్నేప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వాన్నతుప్రతిజ్ఞాత్వాదేః॥ హేతుత్వాదేఃప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాత్తత్సంగ్రహాయ విశేష్యదలమ్॥నచ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వనివేశే హేతుత్వాదేః హేతుత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్తాదృశానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వమవ్యాహతమేవేతివిశేష్యదలమనర్థకమేవేతివాచ్యమ్॥ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదిత్యాదిభాగసాధారణస్య హేతుత్వస్యనివేశే తత్రాతిప్రసంగభయేనమిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైకత్రనివేశాసంభవాత్॥ వస్తుతస్తు తద్వ్యావృత్తపూర్వోపదర్శితహేతుత్వనివేశేనైవ తాదృశభాగవార

యఘటకతావచ్ఛేదకత్వేనవిశేషణీయః ॥ తేన నప్రతిజ్ఞాది ఘటకవర్ణద్వయవృత్తిద్విత్వాదిసంగ్రహప్రసంగఇతివాచ్యమ్॥ ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణనైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేర్న్యాయఘటకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి ॥ తత్ప్రమాదికమ్ ॥ సముదాయత్వరూపపర్వతపదత్వాదేర్ద్విత్వాదివత్స్వపదేనోపాదానాసంభవాత్ ॥ తస్య న్యాయఘటకతావచ్ఛేదకత్వాభావేనాపి వ్యుదాససంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వవైయర్థ్యాచ్చ ॥ యదప్యుభయఘటకేత్యాదేస్సాఫల్యాయ స్వపర్యాప్త్యధికరణత్వాద్యర్థవర్ణనమ్ ॥ తదప్యుదాసీన వర్ణప్రతిజ్ఞాఘటకభాగోభయత్వమాదాయ న్యాయాంతర్గతభాగేఽతివ్యాప్తమ్ ॥ న్యాయత్వవ్యాప్యత్వాదేర్దూషితత్వాదిత్యతఆహ * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ఏకత్రేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణం యత్తద్భిన్నత్వేసతి హేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి హేతుత్వం సమానాధికరణం యత్తద్భిన్నత్వేసతీత్యాదిరీత్యోదాహరణోపనయనిగమనఘటకతావచ్ఛేదకే నిరుచ్య తద్భిన్నాన్యయోః ప్ర

ణసంభవాన్మిలిత భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకభిన్నత్వస్యైవ నివేశనీయత యా నోపాదేయమేవ విశేష్యదలమ్ ॥ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేద కత్వస్య ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వానాత్మకత్వే విశేష్యదలె ఉభయాఘటిత త్వనివేశే నైవోపపత్త్యా తద్ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వపర్యంతనివేశవైయర్థ్యా ల్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకభాగద్వయఘటితవృత్తిసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాద్య వచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేన ప్రతిజ్ఞాఘటకతానవచ్ఛేదకత్వదలేనైవ వారణసంభవాత్ ॥ మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యప్రతిజ్ఞాదిఘ టకతావచ్ఛేదకత్వేతు ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణహేత్వేకదేశహేతుత్వ ప ర్యాప్త్యధికరణప్రతిజ్ఞైకదేశవృత్తిసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాద్య వచ్ఛిన్నభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకతయా తత్సముదాయత్వమాదాయాతిప్ర

తిజ్ఞాత్వాదిరూపోధర్మస్తద్వత్త్వం ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంబోధ్యమ్ ॥ నిరుక్త ప్రతిజ్ఞాత్వన్యూనవృత్తిత్వాద్యన్యతమానచ్ఛిన్నైకభేదనివేశోపిసంభవతి ॥ పూ ర్వకల్పపరిత్యాగబీజంకల్పయతి * మిలితభేదేతి * ప్రతిజ్ఞాభేదస్య పర్వతవ దె ఽవ్యాప్యవృత్త్యనుయోగితాయా హేత్వాదౌ వ్యాప్యవృత్త్యనుయోగితాయా శ్చావచ్ఛేదకతయా ఏకజాతీయేత్యాశయేనేదమ్ ॥ అన్యథాతు ప్రతిజ్ఞాత్వాద్య వచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితానిరూపితవిలక్షణావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవద్భేదఏవమిలి తభేదపంచకసామానాధికరణ్యోక్త్యావసంభవఇత్యతోఽవచ్ఛేదకతానివేశః * ఉ పపత్త్యేతి *యద్యపి భాగపదముభయాఘటితత్వేపర్యాప్తైర్నిష్ఫలత్వార్థమిత్య గ్రె వక్తవ్యం తత్ర తత్సార్థక్యచర్చాయుజ్యతె తథాప్యర్థవిశేషసూచకతా తస్యానవద్యైవేతి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వస్యహే తుత్వావచ్ఛిన్న భేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి హేతుత్వసమానాధికరణత యా ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతూభయసముదాయత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదా నుయోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణతయాచ తద్వద్భేదాస త్త్వేనైవవారణాదితిభావః ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ పర్వతోధూమాద్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వే హేత్వేకదేశోదాహర ణసముదాయత్వేచ భాగసాధారణహేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేద కత్వాభావేన తదవ్యత్యతివ్యాప్తిరితి పూర్వకల్పేపి ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యైతూదాహ

సంగస్య వారణాయ భాగద్వయపర్యంతనివేశసార్థక్యాత్ ॥ నచైకప్రతిజ్ఞాత్వ వ్యక్తేరపరప్రతిజ్ఞాత్వవ్యక్త్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకతయా ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వందుర్వారమేవేతివాచ్యమ్ ॥ స్వసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైవానుగతరూపావచ్ఛిన్న ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యవా విశేషణీయత్వాత్ ॥ ఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మాశ్చవ్యాసజ్యవృత్తిత్వేన విశేషణీయాః, తేన ప్రతిజ్ఞోద

రణయోశ్చ ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వపర్యంతఃసార్థకముదాహరణోపనయయోరుపనయనిగమనయోశ్చ ఘటకభాగద్వయాఘటితత్వశరీరే తద్వైయర్థ్యేపినక్షతిః ॥ అక్షరలాఘవానురోధేన దీధితికృతా తథోక్తేరితి ॥ ప్రసిద్ధస్థలాభిప్రాయేణవాభాగపర్యంతసార్థక్యప్రకారఃప్రదర్శితఇతి *స్వసమానాధికరణేతి* స్వానుయోగితావచ్ఛేదకమ్ ॥నను స్వసమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదనివేశేన ప్రతిజ్ఞాదావవ్యాప్తివారణేఽ ఉక్తరీత్యైకహేతుత్వవ్యక్తేరపరహేతుత్వవ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేన దోషఇతి స్వసమానాధికరణత్వస్య నివేశనీయతయా సామానాధికరణ్యనివేశేన పూర్వకల్పేదవిశేషఇతి భాగద్వయపర్యంతనివేశవైయర్థ్యమితిచేన్న ॥ స్వసమానాధికరణ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేద శుద్ధహేతుత్వాదిధర్మావచ్ఛిన్న భేదచతుష్టయైతత్పంచకం స్వసమానాధికరణహేతుత్వావచ్ఛిన్నభేదశుద్ధప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదచతుష్టయైతత్పంచకమేవంరీత్యోదాహరణాదిభేదాదికంనివేశ్య పంచపంచఘటితకూటపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేనేన వివక్షణీయతయా భాగద్వయపర్యంతసార్థక్యసంభవాత్ ॥ అత్ర తథావిధపంచవింశతిభేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వస్యనప్రవేశఃప్రతియోగ్యప్రసిద్ధేః ॥ కింతు ఏకైకపంచఘటితకూటానుయోగితావచ్ఛేదకత్వవదన్యత్వపంచకస్య తాదృశావచ్ఛేదకత్వాన్యతమవదన్యత్వస్యైవేత్యవధేయమ్ ॥ అథవా స్వసమానాధికరణాన్యాయత్వ సమానాధికరణప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్న భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తేనవివక్షాసంభవాత్తత్సార్థక్యమ్ ॥ వస్తుతస్తు యత్కించిదనుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేదకూటానుయోగితావచ్ఛేదకత్వస్యైతత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయసముదాయత్వాదేః ప్రతిజ్ఞాహేత్వంతరావృత్తితయాఽతి

ఘటకవర్ణాన్యతమత్వమాదాయ నతదేకదేశాతివ్యాప్తిః ॥ కేచిత్తు ప్రతిజ్ఞాది ఘటకతావచ్ఛేదకత్వం స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయప్రతిజ్ఞాదికత్వే సతి ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం । సత్యంతమనివేశ్య ప్రతిజ్ఞాదివిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వనివేశే ధూమాద్వహ్నిమతస్స ధర్మ్మాపర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదిత్యాదిభాగేఽతివ్యాప్తిః॥ తత్రప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకత్వరూపహేతుత్వసత్త్వేన తత్ప్రతీతేర్హేత్వవిషయకత్వఘటితాభావకూటవత్త్వాభావాత్, అతః ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వహేత్వవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదకూటవద్ధర్మవత్త్వమేవ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమిత్యనేన వివక్షణీయం॥ తథాచాసంభవవారణాయ సత్యంతమవచ్ఛేదకవిశేషణం, ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశావిషయకప్రతీతివిషయత్వస్య ప్రతిజ్ఞా

వ్యాప్తిరతో యాదృశప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వం తాదృశప్రతిజ్ఞాతాదృశహేతూభయావృత్తిత్వస్యవా వివక్షణీయతయాఽశంకాయాఏవాసంగతేస్తత్సార్థక్యమితి * నతదేకదేశేతి * వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మాధికరణతానవచ్ఛేదకస్య న్యూనవృత్తేరేవ ధర్మస్యతదవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకత్వం అన్యథా ఏకోనద్వావితి తదుభయాన్యతరోనద్వావితిప్రతీత్యాపత్తేరిత్యతిప్రసంగోనేత్యర్థః ॥ వ్యాసజ్యవృత్తిత్వం న్యాయాంతర్గతత్వంచ వక్ష్యమాణ ~~కేచిత్తుమతేపి నివేశ్యమ్ ॥ అత్ర సత్యంతమనివేశ్య విశేష్యమాత్రనివేశేఽసంభ~~వో వాచ్యః ॥ నచ విశేష్యదలస్య ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేన సంభవతి పర్వతపదత్వాదేరేవ ప్రతిజ్ఞాదిపంచకవిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేన తద్భిన్నత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదావక్షతత్వాదిత్యాలోచ్యాన్యదృశార్థకవిశేష్యదలనివేశాసంభవం వక్తుం ప్రథమతఏతాదృశార్థనిరాకరణాయాతివ్యాప్తిమాహ * సత్యంతమితి * ప్రతిజ్ఞాదీతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణవిషయకేత్యర్థః ॥ తేనభాగేనాతివ్యాప్తిః ॥ పూర్వోక్తహేతుత్వనివేశే సత్యంతవైయర్థ్యాదాహ * ప్రకృతేతి * అసంభవేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్హేత్వాద్యవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వాదితిభావః * సత్యంతమితి * తథాచ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయప్ర

త్వాద్యాశ్రయతదేకదేశాంతరేసత్త్వేన తదాశ్రయసముదాయస్య తాదృశప్ర
తీత్యవిషయత్వాసంభవేపి ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయతత్తదేకదేశస్య తత్తదేకదేశా
విషయకప్రతీత్యవిషయతయైవ తత్తదేకదేశవృత్తిధర్మేణ సత్యంతనిర్వాహః ప్ర
తిజ్ఞాదిపదస్య పర్యాప్త్యతిరిక్తస్వరూపసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయపర
త్వాత్ ॥ సత్యంతస్థస్వపదేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరప్యుపాదాతుంశక్యతయా అసం
భవఇతివిశేష్యదలమ్ ॥ తచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశమాత్రవృత్తిపర్వతపదత్వాదేరేవత
దాశ్రయమాత్రవిషయకప్రతీతేస్తత్సముదాయరూప ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకత్వస్యా
వ్యాహతత్వాత్ ॥ నతు ప్రతిజ్ఞాత్వాదేరేకదేశమాత్రవిషయకప్రతీతివిషయతా
యామతిప్రసక్తస్య తస్యావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ ॥ నచైకదేశమాత్రవిషయిణ్యా
యాఅపి ప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయావిషయత్వాసంభవేన తదాశ్రయస
ముదాయావిషయకత్వవివక్షణే ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివిషయికాయా అపి ప్రతీతేః ప్రతి
జ్ఞాత్వాద్యాశ్రయాపరవ్యక్త్యవిషయకత్వేన తదాశ్రయసముదాయావిషయక
తయా ఏకైకప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిపర్యాప్తప్రతిజ్ఞాత్వాదికం తాదృశప్రతీతివిషయతా
వచ్ఛేదకత్వమేవ తదనతిప్రసక్తత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీ
త్యవిషయతా యాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయే తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాద్యాశ్రయమ
ణ్డసముదాయావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వవివక్షయా ప్రతిజ్ఞాదివిషయ
కసకలప్రత్యయానామేవ తాదృశసముదాయవిషయకత్వేనాదోషాత్ ॥ అవచ్ఛేద
కత్వం చేహానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమేవ నతు స్వరూపసంబంధవిశేషః, తేన ప్రతి
జ్ఞాత్వాదినా తదేకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానవిషయతాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తథా
విధావచ్ఛేదకత్వసత్త్వేపి నక్షతిః ॥ తథావిధయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతాత్వావ
చ్ఛిన్నానతిరిక్తవృత్తిత్వమిహ నివేశనీయం, తేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకేషు సకలవర్ణే
ష్వేవ ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయత్వసత్త్వేన తాదృశవిషయతాసామాన్య

తిజ్ఞాకత్వేసతి ప్రతిజ్ఞావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకం యద్యత్తద్భేదకూట
వత్త్వేసతీత్యాదిక్రమేణ భేదకూటంనివేశ్యమితిభావః *అతిప్రసక్తస్యేతి* అగ్రే
ఽనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వస్యానుపదమేవ గ్రంథకారేణైవ వివక్షణీ
యాతిప్రసక్తేఽనతిరిక్తావృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వంనసంభవతీత్యాశయః ॥ తేనాతిప్ర
సక్తస్యాపి స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వే బాధకాభావాదిదమసంగతమి

తిరస్కార్యమ్ ॥ యత్తు అతిప్రసక్తస్యేత్యస్యాతిప్రసక్తత్వేనభానస్యేత్యర్థాత్స్వ
రూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వమేవ నిరాకృతమిత్యాశయవర్ణనమితి ॥ త
త్తుచ్ఛమ్ ॥ తథాసత్యగ్రే పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వనివేశే సందర్భవిరోధాత్ ॥
స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయేతాదృశప్రతిజ్ఞాత్వా
శ్రయవర్ణసముదాయావిషయకేతి ॥ అథాత్ర పర్వతపదత్వస్య నిరుక్తఘటక
తావచ్ఛేదకత్వం దుర్ఘటం స్వపదేన పర్వతపదత్వాదేరాదానేన, తదాశ్రయా
విషయణీయా వహ్నిమానితిప్రతీతిస్తాదృశప్రతీత్యవిషయతాచ పర్వతపదాద్యా
త్మకప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయఏవ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయసముదాయశ్చ పర్వతఇతిస
ముదాయఏవ తదవిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వంచ నపర్వతపదత్వస్యేతి
చేన్న ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతాయాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణస
ముదాయత్వాశ్రయే తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవర్ణసముదాయత్వావచ్ఛిన్నవిష
యకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకత్వమితినిష్కర్షః ॥
వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాత్వస్య సముదాయత్వరూపతయా యాదృశత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వ
విశేషణతయా యత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయే స్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయతాతా
దృశ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వేత్యాదిక్రమేణ నివేశాదయంపూ
ర్వపక్షఏవ నావతరతీతి ॥ స్వాశ్రయావిషయకప్రతీతివిషయత్వాభావసమానాధిక
రణప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకేత్యాదిరీత్యాఽర్థే ప్రతిజ్ఞాత్వాభేదో
పి నవివక్షణీయఇతితుబోధ్యమ్ ॥ యత్తైకదేశస్య పర్యాప్త్యనధికరణత్వే త
ద్ఘటితసముదాయస్య తదధికరణత్వం దుర్ఘటమిత్యతివ్యాప్తిగతః ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యా
పకవిషయతాకాన్యత్వమర్థోఽవాచ్యః ॥ తత్రైవచాలినీన్యాయేన తత్తత్ప్రతిజ్ఞా
విషయతానాం ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యాపకతాఽసంభవఇత్యాశంక్య స్వవిషయతానతిరిక్త
వృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వకాన్యత్వమవిషయకాంతార్థఇతి సమాధానమ్ ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥
ప్రతిజ్ఞాత్వత్వసామానాధికరణ్యేనానతిరిక్తవృత్తిత్వనివేశమపేక్ష్య విషయతాస
మ్బంధేన యత్కించిత్ప్రతిజ్ఞానిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదికాః యాయాఃప్ర
తీతయస్తత్తద్భేదకూటవత్త్వమేవాన్యత్వాంతార్థః ॥ తచ్చ విషయతాభేదేపిన
దుర్ఘటం ప్రతిజ్ఞాత్వస్య యత్కించిత్త్వఘటితత్వాచ్చ నయత్కించిత్త్వనివేశ
వైయర్థ్యం ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణపర్యాప్తవిషయతాకేత్యర్థాద్వా నప్ర

త్యైకమపి పర్యాప్తినిబంధనదోషః, ఏకదేశత్వానవచ్ఛిన్న పర్యాప్త్యప్రసాదానాన్నోభయఘటకేత్యస్య వైయర్థ్యమితి ॥ వస్తుతస్తుపర్యాప్తిసంబంధేన యదనుగతరూపోపలక్షితప్రతిజ్ఞాత్వాదివిశిష్టం విషయతాసంబంధేనతద్వద్భేదఏవ నివేశ్యతే తేనఘటమాత్రప్రతీతౌ ఘటపటోభయవద్భేదస్యైవ భాగమాత్రప్రతీతౌ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వవిశిష్టవద్భేదోఽవ్యాహతఏవేతినోక్తదోషః ॥ నవాయత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణావిషయకప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదౌసత్త్వేప్యసంభవః ॥ అనుగతరూపవత్త్వేచ జనకతావచ్ఛేదక యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకతాసంబంధసాధ్యశాబ్దవత్త్వాత్ వస్తుతస్తు లాఘవాత్పక్షేసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యయత్కించిత్ప్రతీత్యాదిరర్థః ॥ ఏవంచ యాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయేత్యాది వివక్షణమపిన కార్యమ్ ॥ తాదృశవిషయితాసామాన్యశూన్యత్వస్యైకదేశప్రతీతావేవసత్త్వాత్ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వం కుతోనోక్తమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాద్వయం స్వరూపసంబంధవిశేషః ॥ నచానుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వస్య నిరవచ్ఛిన్నప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వస్యవానివేశప్రతిజ్ఞాత్వాదేరపి తాదృశప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వమేవేతివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాసామాన్యశూన్యత్వస్య నివేశాదిత్యపి సమాహితుమ్ ॥ ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేః సముదాయత్వవిశేషాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నావిషయక ప్రతీతివిషయతావచ్ఛేదకత్వేనైవవారణాత్ ॥ నచానుపూర్వీరూపేణ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయప్రతీతేః సముదాయత్వాత్మకప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వేపి ఘటకభాగనివేశనంవ్యర్థమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుసముదాయప్రతీతేః ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణవిషయకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి విశేషణస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వపర్యాప్త్యధికరణోభయావృత్తిత్వమాత్రేణ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వవారణ సంభవేపి తత్ర పర్యాప్త్యనుధావనస్య నిష్ప్రయోజనకతాసూచనార్థం ఘటకభాగోపాదానాత్ ॥ తత్తద్భాగత్వే యత్కించిద్విషయతా నతిరేకవృత్తిత్వాభావాదతివ్యాప్తిరతో విషయతాత్వేతి ॥

శూన్యాప్రసిద్ధావపి స్వవ్యాపకతాదృశవిషయతాత్వావచ్ఛిన్నకత్వస్య ప్రతిజ్ఞా త్వాదిసాధారణత్వేపిచనక్షతిరితిపదంతి॥ తదసత్ ॥ఏతదపేక్షయోక్తప్రతిజ్ఞాద్య న్యతమత్వస్యైవ లాఘవాత్తత్రానిర్భరస్యనిర్బీజతాపాతాత్ * ఏతేన ప్రతిజ్ఞా ఘటకతావచ్ఛేదకత్వం స్వసమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వ మిత్యపిహేయం ॥ స్వత్వాననుగమేన తాదృశం స్వంయద్యద్విశిష్య తావతామ

---

* అప్రసిద్ధావపీతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణేషు ప్రతిజ్ఞాద్యవిషయకప్రతీతివిషయ త్వోపపాదనేన తద్భిన్నపదార్థమాత్రే తత్తన్నత్వేనచ జగన్మాత్రస్య తథాత్వా త్ * స్వేతి * స్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకతాదృశవిషయతాకత్వమర్థః ॥ అత్ర వ దంతి ॥ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపర్యాప్త్యధికరణావిషయకత్వం పృథక్ప్రతీతౌ ననివేశ్యతే భాగనివేశవైయర్థ్యాత్ ॥ కింతు ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యధికరణవిష యకత్వాభావకూటవత్త్వమేవ ॥ ఏవంచ తథావిధకూటవిశిష్టప్రతీతివిషయతావ చ్ఛేదకత్వమేవార్థః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేత్వాదిసముదాయాదివారణా య భాగనివేశనంసార్థకమ్ ॥ అత్రైవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛేదకత్వస్య హే తుత్వాదిసాధారణ్యవారణాయోపాత్తస్వాశ్రయావిషయకప్రతీత్యవిషయ ప్రతిజ్ఞా దికత్వప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవృత్తిత్వంవా విశేషణంవ్యర్థం హేతుత్వాద్యాశ్రయత్వా దివిషయకత్వాభావకూటవత్ప్రతీతివిషయతానవచ్ఛేదకత్వేనైవవారణాదితిచేత్ ॥ పరిత్యాజ్యమేవహితత్ ॥ పరంతు ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాఘటక ధూమాదితిభాగేఽతివ్యాప్తిస్తత్ప్రతీతేర్హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతు త్వప్రతిపాదకత్వరూపన్యాయావయవత్వాద్యఘటితహేతుత్వవిషయకత్వేన తద భావఘటితకూటవత్త్వాభావాదతస్తద్వ్యావృత్త్యై పూర్వోపదర్శితహేతుత్వమే వనివేశ్యమితికృతం పల్లవితేనేతి * ఏతదితి * ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేత్యర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకతావచ్ఛేదకానాం సత్యంతార్థవిశేషితప్రతిజ్ఞాఽవిషయకప్రతీతి విషయితావచ్ఛేదకత్వేన నివేశమపేక్ష్య తదవిశేషితప్రతిజ్ఞాభేదానుయోగితా వచ్ఛేదకత్వేననివేశేలాఘవమ్ ॥ ఏవం హేత్వాదిఘటకతావచ్ఛేదకానాం స్వా తంత్ర్యేణైకైకసత్యంతార్థవిశేషిత హేత్వాద్యవిషయకప్రతీతివిషయితావచ్ఛేదక త్వేన నివేశమపేక్ష్య తత్రైవ ప్రతిజ్ఞాభేదవతి హేత్వాదిభేదవత్త్వంనివేశ్యమి త్యతిలాఘవమ్ ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాభిన్నం యద్ధేత్వాదిభిన్నం తదన్యత్వోక్తౌ ఏకదే

నంతభేదానాం నివేశనీయతయా మహాగౌరవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదా

శవారణంనాస్తీత్యుక్తమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేద కాన్యత్వస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం య ద్వృత్తిదవచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోక్తావపి లాఘవా నపాయాత్ ॥ ఏవంచోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వవిశేషణేన ప్రతిజ్ఞాహే తుసముదాయాదేర్వారణాన్నాభాసోక్తగురుతరవిశేషణాంతరప్రవేశఇతిభావః॥ *గౌరవాదితి*ననుమిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకంయద్వృత్తిత్తద్భిన్నత్వ మిత్యాదినా భేదకూటనివేశస్య సిద్ధాంతకల్పేపిదుర్వారత్వాత్తుల్యమితిచేన్న ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగధూమాదితి హేత్వవయవోదాహరణఘటకభాగైతత్త్రితయా దివృత్తిసముదాయత్వాదేస్స్వసమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదిక త్వసత్త్వేన తద్భేదస్యైతన్మతే నివేశనీయతయాగౌరవమ్ ॥ భట్టాచార్యమతేత త్సముదాయత్వస్య మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకత్వాభావేన తద్భేద స్యానివేశాదితిగౌరవస్య నతుల్యతా ॥ నచైతేనేత్యాదిమతే భాగద్వయేత్యస్యవై యర్థ్యభియా స్వసమానాధికరణత్వస్థానేస్వవ్యాపకాధికరణతాకత్వస్యావశ్యం నివేశనీయతయోక్తసముదాయత్వస్య స్వపదేన దుర్ధరతేతి తద్భేదనివేశేనగౌర వం తుల్యమితివాచ్యమ్ ॥ ప్రయోజనాంతరాభావేన తథా వివక్షితుమశక్యత్వా త్॥ భాగద్వయస్య తర్హి వైయర్థ్యమితి చేత్,ఏతన్మతే తదపిదూషణమస్తు॥వ స్తుతస్తు భట్టాచార్యమతేపి భాగద్వయస్య విశిష్యనివేశో నాస్తీత్యగ్రేవ్యక్తం॥ ఉభయావృత్తిత్వార్థకతాయా ఏవాగ్రేకరణాద్వ్యనతత్వాస్సార్థక్యాయ స్వవ్యాప కాధికరణతాకత్వవివక్షణంస్యాదితిభావః ॥ యత్తు ఏతేనేత్యాదిమతే ఉభయా వృత్తిత్వస్య కథంసార్థక్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయసముదాయత్వాదేరపి స్వ సమానాధికరణస్వానధికరణవృత్తిప్రతిజ్ఞాత్వాదికత్వేన ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతావచ్ఛే దకత్వాత్ ॥ ఏవంచ సమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాసామాన్యం తాదృశ హేతుసా మాన్యోభయాదిసముదాయేపి నాతివ్యాప్తేః ॥ స్వాధికరణవృత్తిత్వస్వాధికరణా వృత్తిసమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాసామాన్యతాదృశహేతుసామాన్యోభయవృత్తిభే దప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదిమద్భిన్నఇతి ॥ త న్న ॥ దర్శితనిరుక్తౌ స్వానధికరణత్వత్రపర్యాప్తిప్రవేశే స్వపదేనప్రతిజ్ఞాత్వా

యవారణాయోభయేత్యాది, ఉభయఘటక భాగద్వయావృత్తిధర్మవత్త్వార్థకం తథాచ ప్రతిజ్ఞాదిఘటకతానవచ్ఛేదకత్వేసతి, ఉభయఘటకభాగద్వయావృత్తిర్యో ధర్మస్తద్వత్త్వం దలద్వయార్థః ప్రతిజ్ఞాద్యేకైకావయవఘటకభాగద్వయస్యాపి యత్కించిదుభయఘటకత్వాదసంభవఇత్యతఃప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యుభయచతుష్టయ స్య విశిష్యోభయపదార్థతామాహ * ఉభయంచేతి * ఇతి విశిష్యవక్తవ్య మిత్యగ్రిమేణాన్వయః * ఇతి * ఇతిరీత్యా ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యోరపి ప్రతిజ్ఞాహే తూభయత్వాదినా నఘటకత్వాంశేవిశేషణతా తాదృశోభయఘటకభాగాప్రసి ద్ధేః కింతు ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదినా । తథాచ ప్రతిజ్ఞాఘటకో యోభాగః యశ్చ హేతుఘటకః తదుభయాఘటితత్వమితి క్రమేణాఘటితత్వచ

దేప్యసాదానప్రసంగేనాసంభవఇతి ॥ తదనివేశే తత్సార్థక్యాత్ ॥ తాదృశప రంపరాయాస్సంబంధత్వాభావాదదోషఇతిచేత్ ॥ తదాత్వనివేశాదనంతాను గతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవల ఘీయఇత్యత్రతాత్పర్యమ్ ॥ (కేచిత్తుస్వాధికరణవృత్తిత్వస్వాధికరణభేదప్రతియో గితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన ప్రతిజ్ఞాత్వాదిమద్భిన్నత్వస్యైకఏవ భేదఇతిచే త్తదానుగతరూపవిశిష్టప్రతిజ్ఞాత్వాద్యవచ్ఛిన్న భేదానుయోగితావచ్ఛేదకాన్య త్వమేవ లఘీయఇత్యాహుః) ॥ నను భాగద్వయాఘటితత్వం భాగద్వయావిష యకప్రతీతివిషయత్వం ప్రతిజ్ఞాదేఃప్రతీతిమాదాయప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయా దావపీతి తాదృశయత్కించిత్ప్రతీతివిషయ పర్యాప్తధర్మవత్త్వం వాచ్యం తచ్చ గుర్విత్యతఆహ * భాగద్వయావృత్తీతి * ప్రమేయత్వాదికంచ నప్రతీతి భేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదకం ప్రతియోగ్యవృత్తేరేవానుయోగితావచ్ఛేదక త్వాదితి తద్వ్యత్యుభయఘటకభాగద్వయావృత్తి పర్వతపదత్వమాదాయైకదేశే తివ్యాప్తిర్మిలితభేదపంచకానుయోగితావచ్ఛేదక వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మనివేశే ద్వేధా ధర్మనివేశాపత్తిరతఏకధర్మంవివక్షతి * తథాచేతి * ఉక్తసముదా యాదేఃప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాన్యతరధర్మవత్త్వాదాహ * యోధర్మఇతి * వ క్ష్యమాణాఘటితత్వచతుష్టయలాభాయాహ * ఇతిరీత్యేతి * ఘటకత్వాంశే * అన్వయిత్వాంశే । అవయవద్వయైకదేశ సముదాయస్య ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వా

తుష్టయం నివేశనీయం ॥ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాద్యేకదేశఘటితసముదాయవారణాయ
ఘటకభాగనివేశనం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకత్వంచైకదేశసాధారణం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యా
శ్రయత్వం తథాచ ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయహేతుత్వాశ్రయోభయావృత్తిత్వాదిరూప
విశేషణచతుష్టయంధర్మవిశేషణం పర్యవసితం ॥ నచైవంధూమాద్వహ్నిమతః
సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయఘటకప్రతిజ్ఞాయామవ్యా
ప్తిః తస్య హేతులక్షణాక్రాంతభాగఘటితత్వాత్తదావృత్తస్య పూర్వోపద
ర్శితహేతుత్వస్యనివేశేపి నిగమనేఽయంపదానుషంగపక్షేతత్రోపనయేచావ్యా
ప్తిర్దుర్వారైవ తస్యోపనయఘటకేనాయం పదేనోపనయస్యచ తద్ఘటకేన
తేన ఘటితత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ అనుషంగపక్షే ఉపనయఘటకభాగనిగమనఘట
కభాగద్వయాఘటితత్వశరీరే ఉపనయాఘటకత్వేన నిగమనఘటకస్యచ నిగమ
నాఘటకత్వేనచోపనయఘటకస్యభాగస్యవిశేష్యవాచకపదాతిరిక్తత్వేనవాభా
గద్వయస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ అయంతస్మాదిత్యాదిభాగస్యచ సత్యంతేనైవ
వారణాత్ ॥ స్వానాశ్రయాంతరితభాగద్వయవృత్త్యన్యత్వేనచ ధర్మో విశేషణీ
యః ॥ తేన హేత్వాద్యంశపరిత్యాగేన ప్రతిజ్ఞోదాహరణాదిసముదాయే న్యా
యనైవవారణాదాహ * ప్రతిజ్ఞేతి * ఏకదేశేతి * ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకత్వం
ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగిత్వేసతి హేతుత్వావచ్ఛిన్న భేదానుయోగి
త్వం యదిస్యాత్తదా ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగస్యాపి ప్రత్యేకం తాదృశ భేదద్వయా
నుయోగితయా తదవృత్తిత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వస్యనసంభవతీత్యతోఘటకత్వమేకదేశ
సాధారణముక్తమ్ * తథాచేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయవృత్తిత్వహేతుత్వాశ్రయ
వృత్తిత్వోభయాభావాదిరర్థః ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదితః
ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయత్వాదేరన్యతయా ఏకరూపేణ నివేశాసంభవేపి
నక్షతిః * ఉపనయాఘటకత్వేన*ఉపనయత్వానాశ్రయత్వేన, అనుషక్తస్య నిగ
మనాఘటకత్వంతు మతాంతరమ్ ॥ ఏతన్మతేచ నిగమనశరీరే విశిష్టహేతుజ్ఞాన
జ్ఞాప్య సాధ్యసంబంధ్యవగాహిశాబ్దబోధస్యైవ ప్రవేశఇతినదోషః ॥ నను అ
యంతస్మాదిత్యత్ర యథాశ్రుతే ఉపనయనిగమనఘటకత్వేనయాతివ్యాప్తిర్నిష్ఠి
తా సాప్రకారద్వయేపి సంపాదితా అయం పదస్యోపనయఘటకనిగమనఘటక
త్వాత్ ॥ విశేష్యవాచకపదత్వాచ్చేత్యతఆహ * అయంతస్మాదితి * స్వేతి *న
ను స్వానాశ్రయాంతరితత్వంస్వానాశ్రయోత్పత్త్యధికరణక్షణవృత్తిధ్వంసప్రాగ

యాంతర్గతేనాతిప్రసంగః ॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాహేతూ ఇత్యాదౌ హేత్వాదిప
దం ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తపరం తథాచోదాహరణాదేః ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తత్వాన్నదో
షః ప్రతిజ్ఞాద్యతిరిక్తఘటకత్వంచ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశవ్యావృత్తం ప్రతిజ్ఞాత్వాద్య
నాశ్రయత్వమేవ పర్యవసితంబోధ్యమితిదిక్ ॥

భావాన్యతరప్రతియోగిత్వంవాచ్యమ్ ॥తథాచ హేతుత్వాదేః స్వానాశ్రయప్రతి
జ్ఞాద్యంతరితభాగద్వయవృత్తిత్వాదవ్యాప్తిస్స్వానాశ్రయోత్పత్త్యధికరణైకక్షణ
వృత్తిధ్వంసప్రాగభావప్రతియోగిత్వోక్తౌ గౌరవాదితిచేన్న ॥ స్వాశ్రయీభూ
తైకభాగధ్వంసాధికరణక్షణోత్పత్తికత్వేసతి స్వాశ్రయభాగాంతరప్రాగభావా
ధికరణక్షణోత్పత్తికస్వాశ్రయప్రతియోగికధ్వంసాధికరణోయస్స్వాశ్రయప్రతి
యోగికప్రాగభావాధికరణస్తత్ప్రతియోగికోవాయః స్వానాశ్రయస్తత్వం య
త్స్వం తదన్యత్వస్య విశేషణపదార్థత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదా
యత్వం నిరుక్తస్వానాశ్రయహేతువాక్యత్వమేవేతినాతిప్రసంగః ॥ విశేషణపూ
రణభయాదాహ * వస్తుతస్త్వితి * ఏకదేశేతి * తథాచ నప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛి
న్నభేదానుయోగిత్వనివేశనిబంధనోఽసంభవః ॥ నను హేతుత్వభిన్నం యద్ధేతు
త్వాశ్రయవృత్తిసముదాయత్వం తద్భిన్నత్వేసత్యుపనయత్వభిన్నం యదుపనయ
త్వాశ్రయవృత్తిసముదాయత్వం తద్భిన్నత్వమేవ లాఘవాదుచితమితిచేన్న॥ య
ది స్వానాశ్రయేత్యాదివిశేషణం తదా హేతుత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృ
త్తిత్వం ఉపనయత్వాశ్రయ తదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వమేవచసమ్యక్ ॥ వస్తు
తః స్వానాశ్రయేత్యాదేః స్వత్వఘటితత్వేన ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయ
ప్రతిజ్ఞానిగమనసముదాయోదాహరణనిగమనసముదాయప్రతిజ్ఞోదాహరణని
గమనైతత్త్రయసముదాయప్రతిజ్ఞోదాహరణైకదేశసముదాయాదివారణాయ
బహూనివిశేషణాని అతఃప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వంనిగమ
నత్వాశ్రయతదనాశ్రయోభయావృత్తిత్వంచద్వయమేవేతిదీధితికృతాంరమణీయః
పంథాః *దిగితి* తాదృశధర్మస్య పర్యాప్తిసంబంధేనైవావయవపదప్రవృత్తినిమి
త్తత్వాన్నైకదేశేఽవయవవ్యవహారః॥ వాక్యాంతరసాధారణైకైకావయవవృత్తి
సముదాయత్వస్య తాదృశధర్మతయాఽతివ్యాప్తిస్తు న్యాయాంతర్గతత్వవిశే
షణేనైవ వార్యతే ॥ స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకాన్యత్వస్య దానేచాఘటిత

మూలాస్థం శాబ్దజ్ఞానకారణశాబ్దజ్ఞానాత్మన్యతమత్వేనానుగతరూపేణావయవప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకశాబ్దబోధపరమతో నాననుగమః॥ తాదృశబోధజనకానాం వాక్యానామన్యతమత్వేనానుగమే వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకాన్యోన్యాభావాప్రసిద్ధ్యా గమకోఽప్రాప్తావదర్శితానుపపత్తిప్రసంగాత్॥ శాబ్దబోధానామన్యతమత్వేనోపాత్తుం యుక్తత్వాదిత్యభిప్రాయేణమూలోక్తావయవలక్షణమన్యథావ్యాచక్షాణానాం కేషాంచిన్మతమాహ * ప్రతిజ్ఞాదిప్రసాద్యేతి * విశేష్యనివేశ్యానాం విశిష్టార్థవిశేషాంశసాధ్యవిశిష్టపక్షాదీనాం పరిచాయకమాత్రమేతత్॥ నతు ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యత్వేన తేషాం నివేశః॥ విశిష్టార్థవిశేషమనంతర్భావ్య ప్రతిజ్ఞాత్వాదీనాం దుర్నిర్వచనతయా తేషాం విశేష్యనివేశస్యావశ్యకత్వే తత్తద్విశిష్టార్థబోధజనకవాక్యప్రతిపాద్యత్వేన తత్తద్విశిష్టార్థనివేశస్య శిరోవేష్టనేన నాసికాస్పర్శతుల్యత్వాత్॥ ఏతత్సూచనాయైవ తత్తదిత్యుక్తమ్॥ నచాత్ర నానావయవజన్యసమూహాలంబనబోధం, ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యవిశిష్టార్థబోధం చాదాయ తజ్జనకసముదాయేఽతివ్యాప్తిః, తత్తద్విశిష్టార్థబోధనిష్ఠైకదేశబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయేఽవయవైకదేశే చాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్॥ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయక

త్వచతుష్టయసంనదేయమితి దిగర్థః॥ దీధితికారేణ జనకత్వాంశస్య పరిచాయకతయా ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధాద్విశిష్యనివేశ్యవాక్యానామేవానుగమకేనాన్యతమత్వేన నివేశోఽంగీకృతః॥ యేతు బోధానామేవాన్యతమత్వేన నివేశమిచ్ఛంతి తన్మతమవతారయతి * మూలస్థమితి * దీధితికారమతం ఖండయతి * తాదృశేతి * అనుపపత్తిరసంభవః॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యన్యతమత్వరూపపరిష్కారేణ పునః పునర్జనకత్వనివేశేన గౌరవరూపో దోష ఏవేతి భావః॥ నన్వన్యతమబోధజనకైకవాక్యత్వమవయవలక్షణమ్॥ తథాచ న్యాయేనాతివ్యాప్తిస్తస్యైకవాక్యత్వాభావాదత ఆహ * విశిష్టార్థబోధమితి * నను కేవలప్రతిజ్ఞావ్యర్థవిషయకజ్ఞానవ్యక్తిరేవోపాదాయ తాదృశజ్ఞానపంచకాన్యతమజనకత్వనివేశాన్నైవ దోష ఇత్యతో భిన్నానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానజన్యజ్ఞానానామేకోపాదానేఽన్యానుపూర్వీక ప్రతిజ్ఞాదావవ్యాప్తిస్తస్య తజ్జ్ఞానాజనకత్వాత్సకలోపాదానే చాన్యతమత్వశరీరగౌరవమితి దోషం స్ఫుటతయోపేక్ష్య స్థలాంతరే దోషమాహ * అవయవైకదేశే చేతి * నను వాక్యజ్ఞానస్య జనక

శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతావ్యవహితత్వేనోపాదానాయ తన్నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకధర్మపర్యాప్త్యధికరణతాయా అనివేశనీయత్వాత్, తాదృశో ధర్మః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యత్వమేవ, వాక్యత్వస్య వ్యాసజ్యవృత్తితయా నైకదేశేఽతివ్యాప్తిః, తాదృశశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నత్వం చ, తాదృశశాబ్దబుద్ధిత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వం, అతః ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదేస్సాధ్యవిశిష్టపక్షావగాహిశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజనకత్వేఽపి నాతిప్రసంగః ॥ వాక్యజ్ఞానస్యజనకతామతేతు తాదృశజనకతాయాం విషయితాసంబంధేన యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నం యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం వా అవచ్ఛేదకం తాదృశ ధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయత్వం వివక్షణీయమితి నాఽసంభవః, తాదృశో ధర్మః పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యత్వమేవ ॥ అథాకాంక్షాదిమత్పదసమూహత్వరూపవాక్యత్వమేవ వ్యాసజ్యవృత్తి తదవచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానత్వేన చ నశాబ్దబుద్ధిజనకత్వం సమూహత్వజ్ఞానస్యానుపయుక్తత్వాత్ ॥ కింత్వానుపూర్వీవిశేషాత్మకాకాంక్షావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞానత్వేనైవ తథాత్వం, ఆనుపూర్వీవిశేషశ్చ, ఏకవర్ణవిశిష్టాపరవర్ణానంత్యరూపో న వ్యాసజ్యవృత్తిరిత్యేకదేశాతిప్రసంగో దుర్వారః ॥ నచ తాదృశజనకతావచ్ఛేదకీభూ

తానుమతే ప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానత్వమేవ జనకతావచ్ఛేదకం తత్పర్యాప్త్యధికరణత్వస్య వాక్యేఽసత్త్వాదసంభవ ఇత్యత ఆహ * వాక్యజ్ఞానస్యేతి * విషయస్యానవచ్ఛేదకత్వాదాహ * యాదృశధర్మావచ్ఛిన్నవిషయకత్వం వేతి * అథ తాదృశశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకజన్యతానివేశేఽసంభవః ॥ వ్యభిచారవారణాయ తాదృశతాదృశానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానోత్తరత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్ ॥ నచ యత్కించిజ్జ్ఞానోత్తరత్వసహితతత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతాకత్వం వాచ్యమ్ ॥ తాదృశతాదృశానుపూర్వీవిషయితాయా అపి జన్యతావచ్ఛేదకఘటకతయా తదనివేశే పర్యాప్త్యసంభవాదితి చేత్ ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానస్య హేతుత్వం తాదృశతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వసహితతత్తదర్థశాబ్దత్వ పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకజన్యతానామన్యతమత్వేన నివేశః ॥ నచ తాదృశతాదృశానుపూర్వీభేదేనాన్యతమత్వస్య శరీరగౌరవాత్తత్తదానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరోత్పన్నజ్ఞానవ్యక్తీనాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేనోపాదానముచితమితి వాచ్యమ్ ॥

తవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమేవవివక్షణీయమతో నాతిప్రసంగఇతి వాచ్యం ॥ తత్తత్ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తిభిన్నప్రతిజ్ఞాదిఘటకవర్ణానామపి తాదృశసము

తథాసత్యేకదేశేఽతివ్యాప్తిప్రసంగాదితి ॥ పరేతు యత్కించిజ్జ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వఘటితధర్మసహితతత్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకజన్యతానామన్యతమత్వేన నివేశఇత్యాహుః ॥ పరంతు మతద్వయఏవావ్యవహితోత్తరత్వస్య నివిష్టతయా విషయవిషయిత్వస్య కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవేశో నిష్ఫలఇతి కథం తాదృశవిషయితాఘటితధర్మేఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశస్సంభవతీతిబోధ్యమ్॥ వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్య తత్తదర్థశాబ్దత్వం కార్యతావచ్ఛేదకీకృత్య యావత్యః ప్రతిజ్ఞావ్యానుపూర్వ్యస్తదవచ్ఛిన్నవిషయితాన్యతమత్వేన కారణత్వోపగమాన్నవిషయవిషయితాఘటితధర్మే కార్యతావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తిబాధఇతిసమ్యక్ ॥ కేచిత్తు తత్తదర్థవిషయకశాబ్దబోధవృత్త్యవయవద్వయాప్రయోజ్య యత్కించిజ్జన్యతాన్యతమజన్యతాశూన్యజ్ఞానవృత్తిజన్యత్వాదినిరూపితజనకతానివేశాన్నైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ అవయవద్వయాప్రయోజ్యత్వనివేశాన్నహేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నే జన్యతామాదాయ ప్రతిజ్ఞావావ్యాప్తిః ॥ అవయవద్వయాదివారణంతు జనకతాద్వయశూన్యత్వాదినైవేత్యాహుః॥ యత్తు తత్తదర్థశాబ్దత్వవ్యాప్యజన్యతాన్యతమజన్యతానివేశః కార్యః ॥ ఉక్తరీత్యావిషయవిషయితాయాఅనివేశేపి తద్వన్నిష్ఠ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వరూపవ్యాప్యత్వం సకలజన్యతాస్వక్షతమ్॥లక్షణేఽవ్యవహితోత్తరత్వంననివేశ్యతేవైయర్థ్యాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదేశ్చ జనకతాద్వయశూన్యత్వాదివిశేషణేనవారణమ్ ॥ నచ వహ్నిసంబంధిబుద్ధిత్వాద్యవచ్ఛిన్నజన్యతామాదాయైకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంచైతన్మతే తద్విశేషణంనాస్తీతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి తాదృశశాబ్దాన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్యత్వస్యైవనివేశాత్ ॥ మహానసావహ్నిమానితిశాబ్దబుద్ధిసాధారణ్యాః వహ్నిమత్త్వరూపానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానావ్యవహితోత్తరత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాయాస్సాధ్యవిశిష్టపక్షశాబ్దత్వవ్యభిచారిత్వాత్ ॥ అత్యంతాజన్యభిన్నవిషయకప్రత్యక్షాది సాధారణ్యవారణాయ కార్యతావచ్ఛేదకకోటౌ శాబ్దత్వనివేశాన్నతత్కార్యతాయాస్తాదృశశాబ్దత్వవ్యభిచారిత్వేనాసంభవఇతి ॥ తన్న ॥ శాబ్దత్వనివేశేపిభూ

చాయఘటకతయా క్వచిదప్యవయవవ్యక్తౌ తాదృశసముదాయత్వాపర్యాప్తేః ప్రత్యేకమవయవవ్యవహారానుపపత్తేః ॥ మైవమ్ ॥ తాదృశ బోధజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్యవివక్షణీయ

తలం ఘటవదిత్యానుపూర్వీ పర్వతోవహ్నిమానిత్యానుపూర్వీజ్ఞానోత్తరం భూతలే ఘటశాబ్దబోధఏవ ప్రతిబంధకవశేనచ పర్వతే వహ్నిశాబ్దబోధోనజాతస్తత్ర కార్యతాసత్త్వేనాసంభవాత్ ॥ యదపి సమానాసమానానుపూర్వీక సమానార్థక ప్రతిజ్ఞాధీనజన్యతాయాం తథావిధహేత్వధీనజన్యత్వాదౌచ వైలక్షణ్యం స్వీకృత్య తత్తదర్థశాబ్దబోధవృత్తివిలక్షణజన్యతాన్యతమనివేశః కార్యఇతి ॥తత్తుచ్ఛమ్ ॥ కార్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛేద్యత్వాదన్యస్య జన్యతావైలక్షణ్యస్యాప్రామాణికత్వాత్ ॥ అన్యథాజగతీతలే యావంతో బోధాస్తత్తజ్జన్యతావైలక్షణ్యమాదాయ న్యాయాదేరననుగతత్వాపత్తేః॥ తాదృశేతి ॥ అత్ర తాదృశైకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయ పూర్వోక్తజన్యతాత్వనివేశోబోధ్యః ॥ పూర్వోక్తపర్యాప్తిమభిప్రేత్య సమాధత్తే ॥ తాదృశబోధేతి ॥ అథ తాదృశజనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వమేవాస్తు కిమవచ్ఛేదకత్వోపాదానేన యత్కించిత్త్వనివేశేన ప్రత్యేకమవయవవ్యవహారోపపత్తేః ॥ యత్త్వేవంసతి ప్రతిజ్ఞాహేత్వేకదేశసముదాయాదావతివ్యాప్తిః తజ్జ్ఞానస్యతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాత్ ॥స్వానవచ్ఛేదకవిషయితాయాం తథావిధజనకతావచ్ఛేదకత్వస్య నివేశ్యతయాతద్విశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వావచ్ఛేత్యవచ్ఛేదకత్వముక్తమితి ॥ తన్న ॥తాదృశసముదాయత్వస్యానవృత్తిత్వానిరూపకత్వనివేశ్యైతత్ఫలస్యాపవాహయితుంశక్యత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ తాదృశాన్యతమబోధస్వరూపయోగ్యావయవసంగ్రహాయావచ్ఛేదకత్వనివేశాత్ ॥ కేచిత్త్వవచ్ఛేదకత్వానుపాదానేపర్వతోవహ్నిః సంబంధీతి నిరాకాంక్షవాక్యేతాదృశవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వపర్యంతోక్తౌతు తద్ఘటితసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ స్వానవచ్ఛేదకతథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యప్రతిజ్ఞావిషయకతద్విషయకజ్ఞానవిషయత్వాత్ ॥ నచ తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయనిరాకాంక్షోత్తరహేతూత్తరేత్యాద్యానుపూర్వీవిశేషావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య నిరాకాంక్షేసత్త్వాత్ ॥ సాధ్యవిశిష్టపక్షబోధకతావచ్ఛేదకవిషయితా

త్వాత్ ॥ తాదృశంపదజ్ఞానం తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వేన విశేషణీయం, తేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయే నాతివ్యాప్తిః ॥ న చైవం హేత్వర్థప్రతిపాదకభాగఘటితప్రతిజ్ఞావిశేషేఽవ్యాప్తిః, తద్విషయకజ్ఞానే హేత్వర్థబోధకతానియమాదితి వాచ్యం ॥ వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నజనకతాద్వయశూన్యతాయా నివే

ఘటితముచితానుపూర్వీకత్వం నివేశ్యం తథాచాకనిరాకాంక్షస్య న్యాయాంతర్గతత్వాభావాద్వారణే కిమవచ్ఛేదకత్వనివేశేనేతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవముచితానుపూర్వీఘటకహేతుత్వాదిశరీరేఽవచ్ఛేదకత్వనివేశమపేక్ష్యైకత్రైవ తన్నివేశే లాఘవాదిత్యాహుః ॥ తన్న ॥ అవచ్ఛేదకత్వాఘటితోచితానుపూర్వీకత్వనివేశే ఉదాసీనేఽతివ్యాప్తేః ॥ తదుత్తరం నిరాకాంక్షహేత్వాదివాక్యానుపూర్వ్యా ఉచితత్వాత్ ॥ ఇదం తు బోధ్యమ్ ॥ తథాప్యవయవైకదేశవారణాయ తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకత్వం నివేశ్యమ్ ॥ ఏవమపి ప్రతిజ్ఞోదాసీనసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వేన తద్వారణమితి చేత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాహేతుఘటకవృత్తిసముదాయత్వమాదాయాతివ్యాప్తిః ॥ అనిరూపకత్వం తేన వారణం చేత్తర్హి తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదివైయర్థ్యమితి ॥ యదపి వర్ణసముదాయత్వస్యైకదేశే సత్త్వాత్ వర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం నివేశ్యం తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వాదేస్తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదిమజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వాదతివ్యాప్తిరతో వ్యాప్యత్వాంతనివేశః ఏవం చ వ్యాప్యదిశి తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదివైయర్థ్యేఽపి వ్యాపకదిశి తత్సార్థక్యం ఏకత్రైవ వర్ణత్వాంతనివేశాచ్చ తత్సార్థక్యమితి ॥ తదపి న సత్ ॥ అనిరూపకత్వాంతనివేశేనైవోపపత్తౌ వ్యాప్యత్వాంతనివేశస్య తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వాదిసార్థక్యస్య చానుపయుక్తత్వాదితి ॥ న చానిరూపకత్వాంతనివేశే హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య ధూమాదితి భాగమాత్రవృత్తిహేతుత్వనిష్ఠస్యానవృత్తితానిరూపకత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ యత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సతి తద్భిన్నత్వస్యైవ నిరూపకత్వాంతార్థత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమానితి బోధమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ * తాదృశేతి * వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నతథావిధజనకతాద్వయత్వం చ య

శనీయత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టజనకతానాశ్రయత్వం జ్ఞానే విశేషణం దేయం, స్వం, జనకతా, ప్రతిజ్ఞాహేతూభయాదివిషయకజ్ఞానం చ, ప్రతి

త్కించిత్తాదృశజనకతాస్వానాశ్రయవృత్తిత్వ స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన తద్విశిష్టజనకత్వోభయత్వమ్ ॥ ఏతద్విశేషణం చ పర్యాప్త్యుపాదానేఽన్యతమత్వేనానుగతజన్యతానిరూపితజనకభావావచ్ఛేదకవిషయితాత్వేన విషయితామాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయవారణాయావశ్యకమితి ॥ తన్నివేశస్య పర్యాప్త్యుపాదానే ప్రయోజనం వక్ష్యతే ॥ తత్తద్భాగవిషయిత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయాసంభవవారణాయ తథావిధపదమ్ ॥ ననూదాహరణే కథం లక్షణసమన్వయః ॥ తజ్జ్ఞానస్య వ్యాప్యవ్యాపకభావాపన్నతాదృశజనకతాద్వయశాలిత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ ఉదాహరణార్థబోధీయజనకతాసముదాయాన్యత్వేన తాదృశజనకతాద్వయస్య విశేషణీయత్వాత్ ॥ హేతూదాహరణసముదాయే చ హేత్వర్థబోధజనకతోదాహరణార్థబోధీయైకజనకత్వైతద్వయస్య తాదృశసముదాయాన్యత్వేన నాతిప్రసంగః ॥ అవయవఘటకతానవచ్ఛేదకీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానసముదాయత్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే సతి తద్భిన్నత్వస్యైవ నిరూపకాంతార్థత్వాత్ ॥ వస్తుతోఽవయవఘటకతానవచ్ఛేదకీభూతత్వం న దేయమ్ ॥ నాపి హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టవిషయకత్వావచ్ఛిన్నాన్యత్వం అనిరూపకత్వాంతదలం నివేశ్యతే ॥ నిష్ప్రయోజనకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞైకదేశహేతూభయత్వవారణం తు తత్సముదాయత్వభేదం నివేశ్యైవ ॥ తావతాపి లాఘవానపాయాత్ ॥ ఉదాహరణసంగ్రహాయ చ నిరూపకయత్కించిత్తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వే సత్యుదాహరణభిన్నత్వం నిరూపకత్వాంతార్థః ॥ తస్మాద్వర్ణపర్యాప్తిసముదాయత్వమర్థ ఇత్యలం పల్లవితేన ॥ యద్వా తథావిధయత్కించిజ్జనకత్వావదనాశ్రయత్వేనానుగతజన్యతాన్వృత్తితత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతథావిధజనకత్వోభయశూన్యత్వపరం వ్యాప్యవ్యాపకభావేతి విశేషణార్థః తత్రావ్యాప్తికరోభయాభావోఽనఘటకస్వావచ్ఛేదకేత్యాద్యగ్రిమవిశేషణయోదాహరణార్థబోధీయజన్యతేద్విత్వేన నివేశ్యతదీయజనకతేతి, అపరేణోపాదేయే ఇతి నతత్రావ్యాప్తిః * స్వానవచ్ఛేదకేతి * తాదృశహేత్వాదివిషయితాన

జ్ఞాద్యర్థబోధజనకతానవచ్ఛేదకీభూత హేత్వాదివిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతా శ్రియఏవ, ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయ కజ్ఞానంచ, నతాదృశవిశిష్టజనకతాశ్రయః, తన్నిష్ఠహేత్వర్థబోధజనకతావచ్ఛేద కవిషయతాయాఅపివిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతాయామవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ఏ తేన వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నతథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వప్రవేశే ధూ మాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది సముదాయేఽతివ్యాప్తిః తాదృశసముదాయవిషయకజ్ఞాననిష్ఠప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతా హేత్వర్థబోధజన కతయోర్వ్యాప్యవ్యాపకభావసత్త్వాత్ వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నతథావిధ జనకతాద్వయశూన్యత్వాదితినిరస్తమ్॥తాదృశవాక్యవిషయకజ్ఞానీయప్రతిజ్ఞాఘట కహేతుసమానాకారకవాక్యవిషయతాయావిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థబోధ జనకతావచ్ఛేద కత్వేపి ప్రతిజ్ఞావాక్యవిషయతానంతఃపాతిన్యా హేతువిషయతాయాస్తాదృశజన

మానాధికరణాయాః ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయాః కేవలప్రతిజ్ఞాది జ్ఞానేఽసత్త్వాదసంభవఇతివిశిష్టపదమ్ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞావిషయకసమూహాలంబనస్య విశిష్టజనకతాశూన్యత్వాభావేన ప్రతిజ్ఞాదౌ కథంలక్షణగమనమితిచేన్న ॥ య త్కించిత్తస్య జ్ఞానవిశేషణతయా ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయకమేకం జ్ఞానమాదా యేతిగృహాణ ॥ అథ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తివారణాయ స్వానవ చ్ఛేదకవిషయితావిశిష్ట తాదృశజనకతాశూన్యత్వస్యజ్ఞానేనివేశే ధూమాదాలో కవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ తాదృశప్ర తిజ్ఞాజ్ఞానస్యాపి ధూమాదిత్యానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న జనకతాక త్వాత్ ॥ తాదృశజనకత్వస్య నిరుక్తాన్యతమజన్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ స్వానవ చ్ఛేదకీభూతపర్వతాదిపదవిషయితావత్త్వాచ్చేతిచేన్న ॥ తాదృశాన్యతమజన్యతా నిరూపితాయాజనకతాస్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యజ్ఞానీ యాస్వావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమర్థః ॥ తాదృశజ్ఞానీయ త్వస్వావచ్ఛేదకత్వోభయసంబంధేన జనకతావిశిష్టవిషయితైయావత్ ॥ తథా చ స్వపదం యజ్జనకతావ్యక్తిమాదాయ యదాలక్షణసమన్వయః కర్తవ్యస్త దాతత్పరమ్ ॥ ఏవంచ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞా జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాయా జనకతాతదవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాశూ

న్యత్వం ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానస్యాస్త్యేవేతిలక్షణసమన్వయసంభవాన్నానుపపత్తిః॥ అన్యతమనిరూపితజనకతామాత్రపరత్వేతు జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయమితిబోధజనకతాయాఅపి తథాత్వేన తదనవచ్ఛేదకీభూతపర్వతోవహ్నిమానితిభాగవిషయితావిశిష్టజనకతావత్త్వేన తాదృశప్రతిజ్ఞాజ్ఞానాసంగ్రహాపత్తేః ॥ నచాత్రతాదృశవిషయివిషయితాశూన్యత్వమేవ నివేశ్యతాం కిం తాదృశజనకతాప్రవేశనేనేతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి తాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితాయాజనకతా తదనవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ విషయితాయాంపునస్తాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకత్వరూపవిశేషణదలవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ అస్మాకంత్వేకదేశజ్ఞానస్యాపి తాదృశతాదృశాన్యతమజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వాత్ ॥ ఏకదేశవారకతయైవతద్దలసార్థక్యాత్ ॥ అన్యథా పరస్పరనిరూప్యనిరూపకభావాపన్న సకలవిషయితానాం తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వేనైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానీయవిషయతాయా అతథాత్వేనజనకతానవచ్ఛేదకతయా తత్రాతివ్యాప్త్యభావాద్విశేషదలవైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ అతఏవ తాదృశపదమప్యావశ్యకం, అన్యథైకదేశజ్ఞానస్యాపి తాదృశవిషయితావిశిష్టయథాకథంచిజ్జనకతాశాలిత్వేన తద్దలవైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ యత్తు తాదృశవిషయతాశూన్యత్వానివేశే విషయతాయాఅవ్యాప్యవృత్తిత్వేనావ్యావర్తకత్వమితిజనకత్వోపాదానమ్ ॥ విషయితావిశిష్టజనకత్వంచ నావ్యాప్యవృత్తీతిసదోషఇతి ॥ తన్మందమ్ ॥ తథాసతి ప్రమేయత్వసాధారణతాదృశవిషయితావిశిష్టత్వంనివేశ్య తచ్ఛూన్యత్వస్యైవ నివేశేనోపపత్తేస్తాదృశజనకతాపర్యంతనివేశవైయర్థ్యస్య వజ్రలేపత్వాత్ ॥ నన్వేవం స్వానవచ్ఛేదకవిషయతావదన్యత్వస్యైవ సమ్యక్త్వే విశిష్టజనకతాశూన్యత్వనివేశోనతిప్రయోజకఇతి చేత్ ॥ తర్హ్యగ్రిమదూషణగణమధ్యే ఏతద్దూషణస్యాపి గణనే కాక్షతిః, ఏవం ప్రాతిస్వికరూపేణ తాదృశజనకత్వాభావనివేశేఽసంభవః వైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నతాదృశజనకత్వాభావనివేశే తు తాదృశజనకత్వం వ్యర్థమిత్యపిదూషణమస్వరసమధ్యఏవ ॥ పరేతు॥ స్వత్వస్యాననుగతతయానప్రతిస్వమాదాయానుగతలక్షణనిర్వాహఇతి స్వానవచ్ఛేదకవిషయతావిశిష్టతాదృశజనకతాత్మకంయద్యత్స్వంతత్తదభావకూటవత్త్వమేవజ్ఞానేనివేశనీయం తాదృశంచప్రతిజ్ఞాహేతూభయజ్ఞానా

చోపపత్తిసిద్ధ, తత్రచ హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాజనకతానప్రవేశ్యతే॥ కింతు తదన్వ
చతుష్టయీతి నధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామ
వ్యాప్తిః ॥ ఏవంచ జనకత్వనివేశఖండనమప్రసక్తమేవేత్యాహుః ॥ తదపినాతీవ
సందర్భశుద్ధంప్రతిభాతి ॥ ఈదృశరీత్యైవప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయాదివారణే త
త్తదర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతానివేశస్య వ్యర్థతాపత్తేః ॥ అస్మాకం
తు ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వం స్వపదేనోపాదాయలక్షణసమ
న్వయసంభావనావారణాయ పర్యాప్తినివేశనమావశ్యకం స్వత్వాననుగమదోష
స్తు యత్కించిత్త్వేనదేతల్లక్షణే స్వరసమధ్యపేతేతి ॥ అత్రవదంతి ॥ ప్రతిజ్ఞై
కదేశహేతుఘటితసముదాయవారణాయపర్యాప్తినివేశనమావశ్యకం॥ అన్యథాత
త్సముదాయస్యాపి హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపి
తాయాతద్విషయకత్వావచ్ఛిన్నాజనకతాతదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణావృ
త్తిత్వస్య వహ్నిమత్పదవిషయితాయాశ్చప్రతిజ్ఞైకదేశహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్న
జనకతావచ్ఛేదకతయా జ్ఞానే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వస్యచ సత్త్వేనా
తివ్యాప్తేః ॥ పర్యాప్తినివేశేచ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతా
కజన్యతాకజనకతా హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నైవ ॥ తదన్యస్యానవచ్ఛేదకవహ్నిమ
త్పదవిషయితావిశిష్టతథావిధజనకతాశూన్యప్రకృతజ్ఞానీయ తదవచ్ఛేదకవిషయ
తానిరూపకవర్ణసముదాయత్వాసత్త్వేననాతివ్యాప్తిః ॥ ఏవం ధూమాదాలో
కవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ ధూమాదాలోకవత్పర్వతఇత్యాదిభాగే అతి
వ్యాప్తిః ॥ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతఇతి భాగజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా
హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితత్వసత్త్వేన తజ్జ్ఞా
నేతాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వసత్త్వేనచ తత్రతదవచ్ఛేదకవిషయతానిరూ
పకవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాదితి॥ అత్ర తథాపి ప్రతిజ్ఞైకదేశే ధూమాదితి భా
గేఽతివ్యాప్తిః ॥ తత్ర హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక జన్య
తానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వసత్త్వాత్ ॥
తజ్జ్ఞానే తాదృశజనకత్వాభావకూటవత్త్వాచ్చేతి భట్టాచార్యాణామస్వరససంగ
తిరితి ॥ నచ స్వానవచ్ఛేదకవిషయతాబహిర్భూతాయా తత్తదర్థవిషయక శాబ్ద
త్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకజన్యతాన్యతమజన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదకవిషయ

తా తన్నిరూపకసముదాయత్వమేవసముదితార్థః ॥ తత్ర విశేష్యదలే పర్యాప్తిర్నప్రవేశ్యతే ॥ కింతు యాం జనకతావచ్ఛేదకవిషయతామాదాయ లక్షణసమన్వయః పర్యాప్తిఘటితార్థకతజ్జనకతాం స్వపదేనోపాదాయ తస్యాం తదవచ్ఛేదకవియతాన్యత్వమపేక్షితమ్ ॥ తథాచ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకవిషయతాయాస్తద్విషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతానవచ్ఛేదకీభూతవహ్న్యాలోకాదిమత్పదవిషయతాన్యత్వాభావాన్నోక్తస్థలేఽతివ్యాప్తిరితి॥ ఏవంసత్యనుగమేన ప్రతిజ్ఞాహేతువిషయితే ఉపాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తిస్తు నశంక్యా ॥ స్వానవచ్ఛేదకవిషయితాన్యత్వకూటనివేశాత్ ॥ విషయితాయాయ జ్ఞానవృత్తిస్తద్వృత్తిర్యాజనకతా స్వపదేన తస్యాఏవోపాదానాన్నప్రతిజ్ఞావిషయిత్వాదౌ హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తస్య లక్షణాంతరత్వాత్ ॥ ప్రకృతలక్షణపరిష్కారరూపత్వే స్వపదేన ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపితజనకతైవ హేతౌ లక్షణగమనాయ హేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాక జన్యతానిరూపితజనకతాయాఅప్యుపాదేయతయా హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నాజనకతానప్రవేశ్యతే కింత్వన్యచతుష్టయీత్యస్యాసంగతేః ॥ అతఏవాత్ర స్వపదేన హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాగృహ్యతే తథాచ స్వానవచ్ఛేదకవహ్న్యాలోకపదాదివిషయితావిశిష్టహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతావత్త్వేన తాదృశ జ్ఞానస్య తత్కూటవత్త్వాభావాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి పర్యాప్త్యుపాదానంవ్యర్థమితి సమాహితమ్॥ స్వపదేన హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వస్యోపాదానే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేశ్చ ॥ తజ్జ్ఞానస్యహేత్వర్థవిషయకశాబ్దత్వపర్యాప్త్యావచ్ఛేదకతాకజన్యతానిరూపిత జనకతానవచ్ఛేదకపర్వతపదాదివిషయితావిశిష్టజనకతావత్త్వాత్తాదృశకూటాభావాదితి ॥ యది చ స్వానవచ్ఛేదకేతి స్వపదేన ప్రత్యేకం తాదృశజనకతాపంచకమపిగృహ్యతే హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతానగ్రాహ్యేతితు యథాశ్రుతహేతుత్వాభిప్రాయేణ యోజ్యతే॥ నచైవం నిరుక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ తజ్జన్యశాబ్దబోధస్య వివక్షితహేత్వర్థావిషయకత్వాత్ ॥ తథాచ నకోఽపిదోషఇతి విభావ్యతే

కత్తానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ యదిచోదాసీనపదార్థవిషయితానియతవిషయితాకావయవవ్యాప్తిః ప్రామాణికీ ॥ తదా స్వానవచ్ఛేదకవిషయితా తథావిధ జనకతావచ్ఛేదకత్వేన విశేషణీయా, తాదృశావయవవ్యాప్తివిషయకజ్ఞానే అవయవాంతరవిషయతా ¦నైయత్యస్య ప్రామాణికత్వేత్వగతిరేవేతిధ్యేయమ్ ॥ సమానాకా

తవాప్రతిజ్ఞైకదేశహేత్వాదివారణాత్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యాది భట్టాచార్యోక్తవిశేషణవైయర్థ్యే ఇష్టాపత్తిరితి మంతవ్యమ్ ॥ నను యథాశ్రుతమతే స్వానవచ్ఛేదకత్వం స్వానతిరిక్తవృత్తిభిన్నత్వం తథాచ, హేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వోపాదానేపి ప్రతిజ్ఞావిషయితాయాస్తదనతిరిక్తవృత్తితయాతద్భిన్నవిషయితావిశిష్టజనకత్వాభావఘటితకూటమక్షతమితిచేత్తర్హి హేతువిషయితాయాః ప్రతిజ్ఞాజనకతాతిరిక్తవృత్తిత్వాదవ్యాప్తిరితిదిక్ ॥ యత్తు స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయ ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానే పత్వాదిప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయాఅప్యుపగమే తాదృశప్రకారతాయాస్స్వానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వవిరహేణ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిర్జనకతానివేశేచావచ్ఛిన్నత్వ సబంధేన తద్విశిష్టత్వాభావాన్నదోషఇతి ॥ తదసత్ ॥ అవచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన తాదృశవిషయితావైశిష్ట్యానివేశే యదిచేత్యాది ¦గ్రంథవిరోధాత్ ॥ ఉదాసీన పదార్థవిషయితాయాః స్వానవచ్ఛేదకత్వేపి తాదృశజనకత్వస్య తదనవచ్ఛిన్నతయాఽవ్యావృత్యయోగేన విషయితాయాం తాదృశాన్యతమజనకతావచ్ఛేదకత్వస్యాన్యత్రప్రలపితత్వాపత్తేరితి ॥ యాదృశప్రతిజ్ఞాదిజ్ఞానముదాసీనపదార్థవిషయకమేవజాయతే తాదృశ ప్రతిజ్ఞాదివ్యక్తావవ్యాప్తిమాశంకతే *యదిచేతి* సమాధత్తే *తదేత్యాది* ఏవంచ స్వానవచ్ఛేదికాయా తథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయితా తద్విశిష్టతాదృశజనకతాశూన్యత్వం జ్ఞానవిశేషణమిత్యర్థః ॥ అత్ర స్వానవచ్ఛేదక తాదృశజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వమేవాస్తు భాగవిషయితాయాస్తాదృశజనకతానవచ్ఛేదకత్వేన తత్రాతివ్యాప్తేర్విశేష్యదలసార్థక్యసంభవాదితితుబోధ్యమ్ *అగతిరేవేతి* ఇదంచాత్రాలోచనీయమ్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకతాదృశజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్ట స్వన్యూనవృత్తి జనకతాశూన్యత్వంగతిః ॥ పంచానామప్యవయవానాం విషయితానైయత్యోపగమేపి స్వన్యూనవృత్తిజనకతాస్థానే స్వన్యూనవృత్తిస్వానవచ్ఛేదకవిషయితానివేశ్యా ॥ వస్తుత

రిణప్రతిజ్ఞాద్వయాద్యాత్మక సముదాయస్యావయవత్వపర్యాప్త్యాశ్రయత్వమిష్ట మేవ, తస్యాతథాత్వే తద్వారణప్రకారోఽపి చింతనీయః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వ స్యాపి నివేశనీయతయానోదాసీనవాక్యసాధారణ్యమిత్యపి బోధ్యమ్ ॥ అత్ర య

స్తు స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదికమపహాయ స్వాశ్రయత్వస్వసమానాధికరణభేదప్రతి యోగితావచ్ఛేదకవిషయితోభయాభావవత్త్వేన జ్ఞానంవిశేష్యం స్వానవచ్ఛే దకతథావిధజనకతావచ్ఛేదకవిషయిత్వానిరూపకత్వేనవావర్ణోవిశేషణీయఇతి ॥ అసమానాకారకప్రతిజ్ఞాద్వయే జన్యతాభేదమతే దోషాప్రసక్తేస్సమానేతి * ఇ ష్టమేవేతి * ఏకప్రతిజ్ఞాప్రతిజ్ఞాద్వయం నేతిప్రత్యయసంభవేఽపి నావయవఇతి ప్రత్యయాసంభవాత్ * తస్యాతథాత్వే * ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యావయవత్వాస్వీకారే * పరిచింతనీయఇతి * ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యాలక్ష్యతాపక్షే తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠ న్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం దేయమిత్యభిప్రాయః ॥ నన్వేతేనైవప్రతిజ్ఞాహే తుసముదాయాతివ్యాప్తివారణే స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదేర్వైయర్థ్యప్రసంగఇతి చేత్, ఏతత్కల్పే ఇష్టత్వాత్ ॥ అత్రాయం భట్టాచార్యాణామాశయః ॥ ప్రతిజ్ఞై కదేశవర్ణవృత్తిసముదాయత్వవారణాయ తాదృశయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయి తానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వనివేశాన్న ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదా యాదావతివ్యాప్తిర్న వా స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యమ్ ॥ ఏవంప్ర తిజ్ఞాద్వయాదివారణాయ తత్తత్సముదాయత్వభిన్నత్వమేవనివేశ్యమ్ ॥ నచైవం స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం సమ్యక్, లాఘవాత్ ॥ వర్ణత్వసమనైయ త్యనివేశనేనాతివ్యాప్తింసంపాద్య స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదేస్తత్తత్సముదాయత్వ భిన్నత్వస్యచ ప్రవేశే మహాగౌరవాదితివాచ్యమ్ ॥ ధూమాదాలోకవానితి ప్ర తిజ్ఞాయామవ్యాప్తేస్తన్నిష్ఠసముదాయత్వే ధూమాదితిభాగమాత్రవృత్తినిరుక్తస ముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వాత్ ॥ ఉదాహరణనిష్ఠసముదాయ త్వస్యతదేకదేశవృత్తితథావిధయత్కించిత్సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూ పకత్వాత్ ॥ ధూమాదితిభాగమాత్రవృత్తిసముదాయత్వస్యనిరుక్తసముదాయత్వ రూపతయాప్రతిజ్ఞానిష్ఠసముదాయత్వస్య తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వేనా వ్యాప్తేరుక్తకల్పస్యైవసాధీయస్త్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్వయస్యలక్ష్యత్వమంగీకృత్యవా తద్వారకముక్తవిశేషణం హేయమ్ ॥ ఇత్థంచావచ్ఛేదకత్వనివేశనమపి సార్థకమ్ ॥

త్కించిత్త్వనివేశాదననుగమో దుర్వారః ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాదిఘటకహేత్వర్థప్ర
తిపాదకభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఏవముదాహరణస్య వాక్యద్వయాత్మకస్య సంగ్ర

అన్యథా హేతుప్రతిజ్ఞైకదేశజ్ఞానస్య స్వానవచ్ఛేదకతాదృశాన్యతమజన్యతాని
రూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టజనకతాశూన్యతయా తత్సముదాయేఽతి
ప్రసంగాదితి తద్విశేషణమండనమ్ ॥ వస్తుతస్తు తత్తదర్థశాబ్దత్వపర్యాప్తావచ్ఛేదక
తాకజన్యతాన్యతమజనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వ వ్యాపకసము
దాయత్వంవాచ్యం తత్రచ పూర్వోక్తస్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకత్వం నివే
శ్యం ప్రతిజ్ఞాద్వయాదికమలక్ష్యం అవచ్ఛేదకత్వంచ త్యాజ్యమ్ ॥ ఏవంతాదృశ
జనకతాద్వయశూన్యత్వాదికం తత్తత్సముదాయత్వభిన్నత్వంచవ్యర్థమితి తత్ఖండ
నమ్ ॥ నను యత్కించిత్త్వంఏకమాత్రవృత్తిధర్మః తథాచాధేయతాసంబంధేన జ్ఞాన
వృత్తిరేకమాత్రవృత్తిర్యోధర్మస్తద్విశిష్టాయాస్స్వాధికరణయత్కించిద్వృత్తిత్వ
సంబంధేన జ్ఞానత్వవిశిష్టవిషయితాయావానివేశాన్నదోషఇత్యతఆహ * ఏవమి
తి * దోషద్వయం జన్యతానివేశపక్షే భాగే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతఇతిప్ర
తిజ్ఞాఘటకధూమాదిత్యేకదేశేనతు పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాఘటక పర్వత
పదే తన్మాత్రజ్ఞానస్య తథావిధ జనకతానాశ్రయత్వాదతఉక్తం హేత్వర్థే
తి ॥ ప్రతిజ్ఞాదీత్యాదినా ధూమాద్వహ్నిసాధ్యకోదాహరణాదిపరిగ్రహః ॥ నన్వ
త్ర సాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయిత్వాద్యన్యతమనిష్ఠప్రయోజ్యతానిరూపిత ప్రయోజక
తావచ్ఛేదక యత్కించిద్విషయితాకవర్ణసముదాయత్వంవాచ్యం తత్రచ ప్రకృ
తపక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్వితప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయితా
నివేశాన్నప్రతిజ్ఞాదిఘటకహేత్వర్థబోధకభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ యాదృశానుపూ
ర్వీప్రకారకజ్ఞానోత్తరం కదాపి తాదృశసాధ్యాన్వితహేతుత్వవిషయితాశాలికా
ర్యానుదయః తన్ముఖ్యవిశేష్యతాయాఅపి తాదృశసాధ్యవిషయతానిరూపితత్వో
పలక్షిత తాదృశహేతుత్వవిషయతాంప్రతి ప్రయోజకత్వాసంభవాత్ ॥ తాదృశవి
షయతాశాలిబోధే ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతుజ్ఞానత్వేనహేతుత్వేపి హేత్వవయవస్యత
త్ప్రయోజకత్వం ॥ హేతుస్స్వార్థవిషయితాప్రయోజక ఇతివ్యవహారాత్ ॥ హేతువి
షయతాయాం వ్యాప్త్యాదివిషయిత్వానిరూపితత్వందేయమ్ ॥ తేననిగమనఘటక
తస్మాత్పదేనాతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ * ఏవమితి * వాక్యద్వయాత్మకస్యేతి * వాక్యచతు
ష్టయాత్మకస్యేత్యర్థః ॥ ననుసపక్షతావచ్ఛేదకాద్యవచ్ఛిన్నహేతుసాధ్యవైశిష్ట్యా

హాయతత్ప్రతిపాద్య సాధ్యవిశిష్టధర్మివిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా తథావిధహేతువిశిష్టధర్మివిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతా చాన్యతమజన్యతాగర్భే నివేశనీయా॥ తథా చ తద్ఘటకప్రత్యేకవాక్యేఽతివ్యాప్తిః॥ ఏతాదృశార్థద్వయవిషయకబుద్ధిత్వం చ న సముదాయస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకమితి తదవచ్ఛిన్నైకజన్యతానివేశాసంభవాత్ ॥ న చ జనకతా ఏవాన్యతమత్వేన నివేశనీయాః, తచ్ఛరీరే చోదాహరణప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాద్వయం ద్విత్వేన నివేశనీయం, అతః ఏకైకజనకతాశ్రయప్రత్యేకభాగవిషయకజ్ఞానసముదాయే న ప్రత్యేకభాగేఽతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ ఉభయభిన్నత్వస్య ప్రత్యేకముభయోస్సత్త్వాదుభయభిన్నభిన్నత్వస్యోభయత్రాసంభవాదన్యతమత్వేనోభయోపాదానాసంభవాత్, వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభే

నగాహిశాబ్దత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకజన్యతామాశంక్యార్థసమాజరూపబాధకేన నిరాకరోతి * తాదృశార్థద్వయేతి * (తథా చేతి * ననూదాహరణేఽవ్యాప్త్యకథనాన్న్యూనతా వ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నజనకతాద్వయసత్త్వాత్స్వానవచ్ఛేదకవిషయితావిశిష్టతాదృశజనకతాకత్వాచ్చేతి చేన్న ॥ తథావిధయత్కించిజ్జనకత్వ కేదనాశ్రయవృత్తి తత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకజనకతోభయశూన్యత్వం వ్యాప్యవ్యాపకభావేతి విశేషణార్థః ॥ ఉదాహరణే చ తథావిధం జనకతాద్వయమేవ దిష్టత్వేనోదాహరణార్థబోధీయజన్యతాద్వయనివేశాత్తథావిధజనకతాద్వయశూన్యత్వపంచకనివేశాద్వా నావ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాహేతుజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వద్వయం చ న ధర్తుం శక్యమితి నాతివ్యాప్తిః ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదివిశేషణే వహ్నిత్వేనోదాహరణార్థబోధజన్యతే ప్రవేశ్యతదీయజనకత్వే స్వపదేనోపాదేయే తాదృశజనకతా చోదాహరణజ్ఞానీయజనకతయార్భేదో నివేశ్య ఇతి) * ద్విత్వేనేతి * ఉదాహరణఘటకవాక్యచతుష్టయవిషయకప్రత్యేకజ్ఞానచతుష్టయనిష్ఠజనకతా ఆదాయ తన్నిష్ఠచతుష్టయావచ్ఛిన్నభేదస్యైవాన్యతమత్వకుక్షౌ నివేశాత్తాదృశజనకతాచతుష్టయావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య సంపూర్ణ ఏవ సత్త్వాన్నైకదేశేఽతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ యద్యపి ద్విత్వేననివేశేఽపి వాక్యచతుష్టయసముదాయత్వసంగ్రహః ॥ తథాపి తథానివేశే తస్య వాక్యద్వయవృత్తిసముదాయత్వనిష్ఠ న్యూనవృత్తిత్వాని

ఽపగమేతు, తాదృశాన్యతమత్వాశ్రయప్రత్యేకజనకతామాదాయాతిప్రసంగస్య
దుర్వారత్వాత్ ॥ పూర్వకల్పేతు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వవిశేషణేనైవనాతిప్రసంగావ
కాశః, యోయోధూమవానిత్యాదిప్రత్యేకవాక్యస్యవాక్య(సముదాయా)ద్వయా
త్మకోదాహరణఘటకత్వాత్ ॥ నచవాక్యద్వయపర్యాప్తముదాహరణత్వందుర్వ
చమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణిహేతుమత్తాబోధకంయద్వాక్యంయచ్ఛత
దనంతరప్రయుక్తం స్వఘటకతత్పదోపస్థాప్య తాదృశధర్మిణి సాధ్యవత్తాబో

రూపకత్వమితి చతుష్టయానుధావనం * దుర్వారత్వాదితి * అన్యతమత్వస్యా
వ్యాసజ్యవృత్తితయాపర్యాప్తివివక్షాయాః అసంభవాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥
తథావిధజనకతాత్వావచ్ఛిన్నభేదాన్యతమభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకధర్మ ప
ర్యాప్త్యధికరణావచ్ఛేదకవిషయితేత్యాదిక్రమేణ నివేశే ఉదాహరణేనావ్యా
ప్తిః ॥ తదేకదేశేనాతివ్యాప్తిశ్చ ॥ భేదాన్యతమమధ్యే ఉదాహరణప్రతిపాద్య
తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిజనకతాద్వయభేదనివేశాత్ ॥ యద్వా ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యత
ద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాహేతుప్రతిపాద్యతద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న
జన్యతోపనయనిగమనప్రతిపాద్య తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతేఇతి జ
న్యతాచతుష్టయమన్యతమత్వేన నివేశ్య తన్నిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితా
నిరూపకవర్ణసముదాయత్వోదాహరణత్వాన్యతరవత్త్వంలక్షణమ్ ॥ ఉదాహర
ణత్వంచాగ్రిమమనుగతమితినకోపిదోషఇతి ॥ నను దీధితికృన్మతేప్యుభయఘట
కభాగద్వయాఘటితత్వస్యైకదేశసాధారణతయాఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారేత్యతఆ
హ * పూర్వేతి * ననూదాహరణత్వస్య దుర్వచతయా కథంతద్భేదానుయోగి
తావచ్ఛేదకత్వమిత్యాశయేనశంకతే * నచేతి * దుర్వచమితి * ఇతరావయ
వానన్వితస్వార్థబోధకత్వం నేహోదాహరణత్వమాత్మాశ్రయాత్ ॥ అతఃవ్యాప్య
త్వాభిమతవన్నిష్ఠవ్యాపకత్వాభిమతసంబన్ధబోధకత్వముదాహరణత్వమితిమూ
లోక్తలక్షణం పరిష్కరోతి * స్వఘటకేతి * స్వంవాక్యమ్ ॥ స్వఘటకయత్ప
దోపస్థాప్యతావచ్ఛేదకదృష్టాంతతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపి
తప్రకృతహేతుప్రకారతాశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వతథావిధ తదవచ్ఛి
న్నభేదావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకృతహేతుప్రకారతాశాలిశాబ్దబోధజ
నకతావచ్ఛేదకత్వోభయవత్ప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీఘటకవర్ణత్వ వ్యాపక

తదాశ్రయాధికరణకాలధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్షణధ్వంసోత్పత్త్యధికరణక్షణో
త్పత్తికధ్వంసప్రతియోగిక్షణవృత్తివృత్తిస్వఘటకతత్పదోపస్థాప్యతావచ్ఛేదకవ్యా
ప్త్యంతతావచ్ఛేదకధర్మతదవచ్ఛిన్నభేదావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితప్రకృతసా
ధ్యప్రకారతాద్వయశాలిశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీ
ఘటకవర్ణత్వవ్యాపకం సముదాయత్వమిత్యర్థః ॥ స్వమానుపూర్వీ ॥ మహాన
సత్త్వవత్పరత్వాదినా భానేతు తాదృశభేదానుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వి
శేష్యతానివేశ్యా ॥ ఉచితానుపూర్వీక హేతుసాధ్యవిశిష్టధర్మిబోధకద్వయకస
ముదాయత్వమప్యేతదేవ ॥ యద్యపి ప్రకృతహేతువిశిష్టతత్తదన్యప్రకృతసాధ్య
విశిష్టతత్తదన్యధర్మివిషయకసమూహాలంబనబోధీయయావత్ప్రకారతావచ్ఛేద
కయత్కించిద్విషయతాశ్రయవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వముపాధ్యాయానా
ముదాహరణత్వంసంభవతి ॥ తథాపి సవహ్నిమాన్ యోయోధూమవానితివాక్య
స్య వారణాయ స్వాశ్రయీభూతసాధ్యవిశిష్టబోధక వాక్యావ్యవహితోత్తరత్వ
శూన్యహేతువిశిష్టబోధకవాక్యవృత్తి యత్సముదాయత్వం తద్భిన్నత్వనివేశే
గౌరవాత్తన్నోక్తమ్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మి
ణియో హేతుమత్త్వబోధః యశ్చ హేతౌ తాదృశధర్మిబోధః తదన్యతరబోధజ
నకం యద్వాక్యం యచ్చయదనంతరప్రయుక్తం స్వఘటకతత్పదోపస్థాప్యధర్మి
ణి సాధ్యవత్త్వబోధః యశ్చ సాధ్యే తాదృశధర్మిబోధస్తదన్యతరబోధజనకం
యద్వాక్యం తదుభయత్వముదాహరణత్వం ॥ తేనయత్రధూమస్తత్రాగ్నిరిత్యు
దాహరణేనావ్యాప్తిః ॥ పాకకృతీతరభేదాదౌసాధ్యేతత్స్పష్టం ॥ వస్తుతస్తుహేతు
మత్తాబోధకేత్యత్ర ధర్మివిషయతానిరూపితహేతువిషయతాకత్వేనబోధయో
రనుగమస్తత్రధర్మివిషయతాయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయ
తాసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వనివేశాద్ధూమోయద్వానితిబోధస్య హే
తుతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వనివేశాద్ధూమోయోయఇతిబో
ధవ్యుదాసః ॥ అయం హేతుమత్తాబోధకాంతార్థః ॥ సాధ్యవత్తాబోధకాంత
స్యాప్యేవమేవార్థః ॥ ఏవంసాధ్యవత్తాబోధకేత్యత్ర తథావిధసాధ్యవిషయతా
కబోధత్వేనానుగమః ॥ తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాస
మ్బంధానవచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధానవచ్ఛిన్నప్ర

ధకం యద్వాక్యం తదుభయత్వస్యైవ తథాత్వాత్ ॥ అథాత్రాఽపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంనివేశనీయమితిచేత్, తర్హి గురుశరీరస్యతాదృశవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య నివేశాపేక్షయా నిరుక్తోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వనివేశనమేవోచితమిత్యరుచిబీజమవసేయమ్ ॥ నను న్యాయజన్యజ్ఞానస్యాప్యుపనయార్థవ్యాప్యవత్పక్షావగాహితయా పరామర్శరూపత్వాత్పరామర్శజనకవాక్యత్వమేవ న్యాయత్వంకుతో నోచ్యతే ॥ ఏవంతాదృశవాక్యఘటకవాక్యత్వమేవావయవత్వమస్తు కిముక్తగురుతరన్యాయతదవయవలక్షణానుసరణేనేతి

కారతాన్యత్వం విషయితయోర్విశేషణమితి విశేషః ॥ యోధూమవాం స్తత్రవహ్నిరిత్యాదేర్వారణీయత్వేతు తత్సముదాయత్వభేదో నివేశ్యః ॥ మతుప్ప్రత్యాదేరర్థవత్త్వేతు యత్పదోపస్థాప్యయాదృశధర్మహేతూభయఘటితానాం తత్పదోపస్థాప్యతాదృశధర్మిసాధ్యోభయఘటితానాంచ యాదృశయాదృశవిశిష్టార్థానాం బోధకాన్యుదాహరణఘటకాని సాంప్రదాయికాని తాదృశతాదృశవిశిష్టార్థబోధానామేవ నివేశః ॥ నతుయాదృశపక్షసాధ్యహేతుకానియాదృశేయాదృశే ధర్మిణి యాదృశయాదృశవిశిష్టార్థవత్త్వసమూహాలంబనబోధజనకాన్యుదాహరణానితాదృశాని॥ తావద్బోధానాంవ్యుత్క్రమోక్తస్వఘటకభాగకసముదాయవారణాయ తత్తత్సముదాయత్వభేదకూటస్య నివేశనీయతాపత్తేః॥ ఏవం స్వఘటకయత్పదోపస్థాప్యధర్మిణిసాధ్యసామాన్యాభావసాధ్యవద్భేదబోధౌ తాదృశాభావ తాదృశభేదేధర్మిబోధంచనివేశ్య పూర్వప్రయోగార్హంతద్ఘటకమ్ ॥ ఏతాదృశరీత్యోత్తరప్రయోగార్హంచ తద్ఘటకంనిరుచ్యవ్యతిరేక్యుదాహరణలక్షణంకార్యమ్ ॥ అత్యంతాభావసాధ్యకేతు తాదృశధర్మిణి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవత్తాబోధః ప్రతియోగిని తాదృశధర్మబోధశ్చాధికో నివేశ్యః ॥ భేదసాధ్యకేచ తాదృశధర్మిణి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకబోధః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకేచ తాదృశధర్మిబోధోఽధికః ॥ మతుప్ప్రత్యాదేరర్థవత్త్వపక్షేతూహ్యమ్ ॥ ఏవమితరభేదాదిసాధ్యకేపి ॥ వ్యతిరేకిన్యాయత్వం వ్యతిరేక్యవయవత్వంచ భిన్నమేవేతికృతమధికేన ॥ ననూదాహరణైకదేశవారణాయ మయాపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంనివేశ్యతఇత్యతఆహ * అత్రాపీతి * గుర్వితి * నచ ఉపాధ్యాయానాం ఉదాహరణాఘటకత్వమాత్రం దీధితికృతాం

ప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్య విశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వాభిమానినామాశంకాం మూలకృన్నిరాకరోతి * అత ఏవేతి * తాదృశలక్షణముపేక్ష్య యథోక్తలక్షణానుసరణాదేవేత్యర్థః *పరామర్శస్య* పరామర్శమాత్రస్య* పరామర్శజనకస్య *పరామర్శజనకమాత్రస్య మాత్రపదాత్పూర్వోపవర్ణితన్యాయతదవయవలక్షణఘటక శాబ్దబోధవిశేషో క్రమేణ వ్యవచ్ఛేద్యః ॥ సముదాయస్యైవప్రత్యేకవాక్యస్యాపి న్యాయత్వమిష్టమేవ పరామర్శప్రయోజకవాక్యఏవన్యాయవ్యవహారాత్తత్వస్య సముదాయవత్ప్రత్యేకమాత్రేపి సత్త్వాచ్చ ॥ ఏవంచ పరామర్శ

తు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వచతుష్టయాదికం ఏవముభయఘటకేత్యత్ర జనకతావప్రభృతిసముదాయిత్వాంతాష్టకముపాధ్యాయానాంతు తదేకమేవేతి విపరీతగౌరవం స్వానవచ్ఛేదకేత్యాదివిశేషణఘటకస్య విషయితాంతస్య భేదద్వయాత్మకస్యచ విశేష్యఘటకస్య తస్య, నచతుష్టయస్య, భేదద్వయాత్మకాన్యతమత్వస్యైవచ వ్యాపకతాఘటకతావచ్ఛేదకవిషయతాదిసముదాయత్వేన ప్రకాశ్యత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యత్ర స్వత్వస్యఘటకతయా విశేష్యచతుష్టయస్యాన్యతమత్వగర్భస్య నివేశేన గౌరవస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ న్యాయజన్యజ్ఞానస్యేత్యాద్యాశంకామిత్యంతస్యోక్తగురుతరలక్షణద్వయమపేక్ష్య పరామర్శప్రయోజకవాక్యత్వం న్యాయత్వం తథావిధవాక్యఘటకవాక్యత్వమవయవత్వమితిక్రమేణ న్యాయావయవలక్షణలాఘవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాదిపంచవాక్యజన్యమహావాక్యార్థబోధస్యోపనయార్థవిషయకత్వేన పరామర్శరూపతయా న్యాయాదౌ క్రమేణ లక్షణసమన్వయ ఇత్యాశంకామిత్యర్థః * నిరాకరోతీతి *తస్మిన్ నిరాకృతే స్వీయలక్షణద్వయస్యాతివ్యాప్తింనిరాకరోతీత్యర్థః ॥ తథాచమూలస్థాతివ్యాప్తిపదస్య పరామర్శప్రయోజకవాక్యత్వస్యన్యాయత్వమతేవహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితివాక్యేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఏవం తాదృశవాక్యఘటకత్వస్యావయవలక్షణత్వమతే తదేకదేశేతివ్యాప్తిరిత్యర్థః॥ స్వమతేతివ్యాప్తిశంకైవనాస్తీత్యాహ ॥మూలే * తేనేతి * నను తేనేత్యాదిమూలమసంగతంయథోక్తలక్షణాసత్త్వస్యాలాభాదిత్యతో మాత్రపదంపూరయతి *పరామర్శమాత్రస్యేతి *విశేషావితి*ప్రయోజకాంతపరిచయావితి శేషః ॥ తథాచ యథోక్తలక్షణాసత్త్వలాభః * తత్త్వస్యేతి * తథాచవ్యవహర్తవ్యతావచ్ఛేదకసత్తానిబంధనో వ్యవహారోభ్యుపే

ప్రయోజకవాక్యత్వమేవ న్యాయలక్షణమితి కేచిత్తన్మతముపన్యస్యతి * యత్త్వి
తి * సంక్షేపతః * లాఘవతః సోపి న్యాయ ఏవేత్యనేనాన్వయః * పరామర్శ
ప్రయోజకేతి * వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి వాక్యస్యాపీత్యాదిః * విశే
షేతి * వాక్యపంచకాత్మకసముదాయాదిత్యాదిః యాదృశవాక్యప్రయోగో నా
ర్థాంతరాదినిబంధననిగ్రహప్రయోజకః తదేవ న్యాయవ్యవహారవిషయ ఇతి నియ
మాభిప్రాయేణ దూషయతి *తన్నేతి* కథాయామ్ *విచారసమయే *ఆకాంక్షా
క్రమేణైవాభిధానం* నిగ్రహప్రయోజకమితి శేషః* ఇతి * అతః తదభిధానే నిగ్ర
హాదిత్యగ్రిమేణాన్వయః *విశిష్టవైశిష్ట్య*పక్షస్య వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్త్వ*ఆ
కాంక్షా*జిజ్ఞాసా*నాస్తీతి*విప్రతిపత్తితః సాధ్యతదభావసంశయవతః తదేకతరకో
టికజిజ్ఞాసా ప్రథమముదేతి తతః ప్రతిజ్ఞావాక్యాత్తన్నిశ్చయే తద్ధేతౌ తత్ప్రతీతౌ
చ తద్ధర్మకతౌపయికవ్యాప్తౌ తదనంతరమేవ చ పక్షస్య తాదృశహేతుమత్త్వ ఇతి
భావః *తదభిధానే*విశిష్టవైశిష్ట్యప్రతిపాదకవాక్యోచ్చారణే ॥ అత్రాపి ప్రథ
మమిత్యనుషజ్యతే *అన్యథా*లాఘవమాత్రమాదృత్య తస్య లక్షణత్వోపగమే
*పరామర్శజనకతయేతి*లాఘవాద్వాక్యత్వమప్యనంతర్భావ్య పరామర్శప్రయో
జకత్వమాత్రస్య లక్షణత్వాదిత్యాదితి భావః॥నను మధ్యస్థాకాంక్షాయాం నివ
ర్తతే స ఏవ న్యాయః సా చ శాబ్దత్వప్రకారికావిషయసిద్ధినిర్వాహకశబ్దాదేవ

యత ఇతి భావః *లాఘవతః*సంగ్రాహకలాఘవాత్ *న్యాయ ఏవ* న్యాయవ్య
వహారవిషయ ఏవ, సోపీత్యస్యోపనయోపీత్యర్థః అతః పరామర్శనీయం పూరయతి ॥
* వహ్నీతి * అవధ్యపేక్షాం నిరస్యతి * వాక్యేతి * తథా చ విశేషః న్యాయవ్య
వహార్యతావ్యావర్తకస్తదవచ్ఛిన్నభేదవ్యాప్యః భేదప్రతియోగిత్వరూప పంచ
మ్యర్థాన్వయో బోధ్యః ॥ అన్యాదృశన్యాయవ్యవహారవిషయాసత్త్వదూషణాసం
గతిరతో యాదృశేతి నియమం లంఘయితుం విధేయం పూరయతి * నిగ్రహేతి *
విశిష్టేతి సమూహాలంబనత్వస్యార్థసమాజగ్రస్తతయా కస్యచిత్కార్యతానవ
చ్ఛేదకత్వాద్విశిష్టబోధ ఆవశ్యకః * తద్ధేతావితి * జిజ్ఞాసోదేతీత్యనువర్తతే ॥ ఏ
వమగ్రేపి ॥ ఉపనయప్రయోగానుపపత్తిం నిరస్యతి * అత్రాపీతి * నన్వాకాం
క్షావిరహ ఇతి మూలాసంగతిః ॥ చక్షురాదేర్వహ్నివ్యాప్యవత్తాబోధకవా
క్యస్యైవ జిజ్ఞాసితవిషయకత్వాదిత్యతస్తన్మూలమవతారయతి * నన్వితి * అవతర

నివర్తతే నతు ప్రమాణాంతరాదితి నచక్షురాదేర్న్యాయత్వమిత్యత ఆహ * ఆ
కాంక్షేతి * ఆకాంక్షానివృత్తివిరహ ఇత్యర్థః * తుల్యఏవేతి * వ్యాప్యవత్తాబోధక
వాక్యస్య ప్రథమం ప్రయోగేపి సాధ్యసందేహాద్యధీనానాం మధ్యస్థాకాంక్షా
ణామనివృత్తేరితిభావః * దుర్నిరూపం * అసంభవి,జనకతాయా అవచ్ఛేదక నియ

ణానుసారేణార్థమాహ * ఆకాంక్షానివృత్తీతి * నను విజాతీయ బోధజనక
త్వమేవన్యాయత్వం విజాతీయ బోధజనకత్వమేవచ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికమ్ ॥ ఏతా
దృశవైజాత్యస్య పరామర్శాదావకల్పనాన్నోపనయేతివ్యాప్తిరిత్యన్యేషాంమ
తముపన్యస్యతి * మూలే అన్యేత్వితి * విజాతీయబోధజనకత్వస్య న్యాయపదశక్య
తావచ్ఛేదకతయా తత్కుక్షినిక్షిప్తత్వేన వైజాత్యప్రసిద్ధిః ॥ ఏవం పర్వతో వ
హ్నిమానితివాక్యనిష్ఠం యద్విజాతీయబోధజనకత్వం తదేవ ప్రతిజ్ఞాదిపదశక్య
తావచ్ఛేదకమిత్యాశయః ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాపదవాచ్యానాం పర్వతోవహ్నిమాని
త్యాదివాక్యానాం తత్తద్వ్యక్తిత్వేన కారణత్వే చాలనీన్యాయేన వ్యభిచారా
త్ ॥ అనుగతానతిప్రసక్తరూపస్య దుర్మిలితతయా విజాతీయ బోధజనకత్వ
స్యైవాసంభవితత్వేన తస్య ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వాభావేన తద్ఘటకత
యా వైజాత్యసిద్ధేరసంభవాత్తద్ఘటితలక్షణమసంభవగ్రస్తమిత్యాశయేన దూష
యతి * తత్రజ్ఞానేతి * ననుదుర్నిరూపమితిమూలమసంగతం జనకతానిరూపణేఽ
నుగతరూపానపేక్షణాదతోవ్యాచష్టే * గాదాధర్యాం అసంభవీతి * తథాచ కించి
ద్ధర్మావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితకార్యతావచ్ఛేదకతయైవ వైజాత్యసిద్ధేర్వక్తవ్యత
యా కారణతావచ్ఛేదకత్వస్య దుర్నిరూపత్వే వైజాత్యసిద్ధేరసంభవేనలక్షణమసం
భవగ్రస్తమితిభావః * తజ్జ్ఞానస్యేతి * తథాచ తాదృశరూపగ్రహమంతరేణ జన
కత్వం దుర్గ్రహమితిమూలార్థః ॥ ఇదమాపాతతః ॥ తాదృశరూపగ్రహమం
తరేణాపి జనకతాయాస్సుగ్రహత్వాత్ ॥ తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టజనకతాగ్రహ
ఏవ విశేషణజ్ఞానవిధయా తద్ధర్మగ్రహస్య హేతుత్వాత్ ॥ అతఏవ దండత్వాగ్ర
హేపి ద్రవ్యే ఘటకారణతాగ్రహనిర్వాహః ॥ నను పర్వతోవహ్నిమానిత్యసం
తవాక్యనిష్ఠానుపూర్వీమత్త్వస్యైవానుగతానతిప్రసక్తస్య మిలితతయాతద్రూ
పేణ విజాతీయబోధంప్రతి జనకతాసంభవాత్తథావిధజనకత్వస్య న్యాయాదిప
దశక్యతావచ్ఛేదకత్వంభవిష్యతీత్యత ఆహ * మూలేతత్సిద్ధికారణఇతి * తస్యైవ *

శత్త్వాత్ తజ్జ్ఞానస్యావచ్ఛేదకజ్ఞానాధీనత్వాదితి భావః॥ లక్షణాంతరసంభవస్య లక్ష
ణాంతరాపాదకతయా తస్యైవలక్షణత్వాదితిమూలమసంగతమతో దీధితికృత్త
ద్వ్యాఖ్యానమాచష్టే * తథాచేతి * తాదృశానుగతరూపస్వీకారే చేత్యర్థః *సాధకా
భావ ఇతి*తాదృశసర్వస్యైవ న్యాయాదిపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వసంభవేన తత్ప్రవృ
త్తినిమిత్తతయాజ్ఞాననిష్ఠజాతివిశేషసిద్ధ్యసంభవాత్, యుక్త్యంతరస్య చాసత్త్వా
దితి భావః ॥ బాధకమిత్యస్య ప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతావిత్యాదిః, తేన వ
క్ష్యమాణసంకరస్య న్యాయజన్యతావచ్ఛేదకజాతావసంభవేపి న క్షతిః ॥ అన్యథే
తి మూలస్య ప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతిస్వీకారే సంకీర్ణజాతిస్వీకారప్రసం
గ ఇత్యర్థకత్వమభిప్రేత్య సంకరంవివృణోతి * న్యాయేతి * న్యాయజన్యంచ
జ్ఞానం విశిష్టైకార్థవిషయకం తావద్వాక్యార్థవిషయక సమూహాలంబనరూ
పంవేత్యన్యదేతత్ *పంచేతి* జాతయ ఇత్యగ్రిమేణాన్వయః॥తథాచ తత్రైవప్రతి
జ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకపంచజాతీనాం సమావేశ ఇతి భావః ॥ అన్యత్రాపిసామానా
ధికరణ్యమాహ * ద్విత్రాదీతి * మిథోవ్యభిచారితామాహ * ఏకైకేతి * న
న్వేకైకజన్యనానావయవజన్యబోధగతతత్తదవయవజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాంనా

తాదృశానుపూర్వీమత్త్వస్యైవ॥ఏవకారేణ వైజాత్యఘటితస్య లక్షణత్వవ్యవచ్ఛే
దః ॥ గాదాధర్యామ్ * లక్షణాంతరేతి * ఉభయోరపిలక్షణత్వంసంభవతీతిభా
వః * న్యాయాదీతి * లాఘవాదిత్యాదిః ॥ ఏవంచ విజాతీయబోధజనకత్వస్య
తథాత్వం నోపగమ్యత ఇతి తద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధ్యభావాత్ ॥ (తథాచ
తాదృశానుపూర్వ్యా ఏవలక్షణత్వసంభవే కిముక్తవైజాత్యఘటితత్వలక్షణేనేతి ॥
నను లక్షణస్య లక్షణాంతరాపాదకతయోభయోరపి లక్షణత్వమితిచేన్న ॥ అ
నుగతానుపూర్వీకతాయా ఆవశ్యకత్వేన తస్యా ఏవలాఘవేన ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావ
చ్ఛేదకత్వసిద్ధౌ విజాతీయబోధజనకత్వస్య తథాత్వేనోపగమ్యతే యేన తద్ఘటక
తయా వైజాత్యసిద్ధిస్స్యాదేవంచ) వైజాత్యఘటితలక్షణమసంభవదుక్తికమితి
భావః ॥ నను ప్రతిజ్ఞాదౌ విజాతీయబోధజనకత్వస్యానుపూర్వీరూపధర్మయో
రుభయోరపి వినిగమనావిరహేణ శక్యతావచ్ఛేదకతాయా ఆవశ్యకతయా వైజా
త్యసిద్ధిర్దుర్వారైవేత్యాశంక్య తత్స్వీకారే బాధకం మూలేవక్ష్యతి * అన్య
థేతి * నను వైజాత్యస్య నానాత్వస్వీకారాన్న సంకరావకాశ ఇతి చేన్న॥ తథా

నాత్రోపగమాన్న సంకరావకాశ ఇత్యత ఆహ * తత్రేతి * సుతరాం మా నాభావ ఇతి * ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదినానావయవజన్యబోధనిష్ఠప్రతిజ్ఞాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాత్యైర్హేత్వాదిజన్యతావచ్ఛేదకతయా హేత్వాదావపి ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాతివ్యాప్త్యా తాదృశజాతిఘటితలక్షణకరణాసంభవేన తాదృశజాతౌ లక్షణానురోధ

సతి ప్రతిజ్ఞాహేతూభయజన్యబోధే ప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకవైజాత్యస్వీకారాపత్తేః ॥ అన్యథా తత్ర తాదృశప్రతిబంధకతాకల్పనారూపగౌరవాపాతాత్ ॥ తథాచ తదవచ్ఛిన్నబోధజనకత్వస్య హేతావతిప్రసక్తిః ॥ ఏతద్భయేన గురుభూతమపి ప్రతిబంధకత్వముపగమ్య తత్ర వైజాత్యానుపగమే తత్ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ నచ తాదృశబోధే తాదృశవైజాత్యానుపగమేపి నక్షతిః విజాతీయబోధజనకతారూపలక్షణే జనకత్వం నఫలోపధానమపితు స్వరూపయోగ్యతేతి కేవలప్రతిజ్ఞావ్యక్త్యంతరజన్యబోధంప్రతి తత్తత్ప్రతిజ్ఞావ్యక్తేః ఫలోపహితత్వాభావేపి స్వరూపయోగ్యతాసద్భావేన లక్షణసమన్వయాదితి వాచ్యమ్॥ స్వరూపయోగ్యతాహి తాదృశవైజాత్యావచ్ఛిన్నబోధజనకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం, ఏవంచ కారణతావచ్ఛేదకత్వేనాభిమతస్య ధర్మస్యైవ లాఘవేన లక్షణత్వస్య ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకత్వస్యచ సంభవాదుక్తవైజాత్యావచ్ఛిన్న బోధజనకతావచ్ఛేదకధర్మవత్త్వస్య గురుతయా లక్షణత్వస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వస్యవాసంభవాత్తద్ఘటకతయా వైజాత్యసిద్ధేరభావాన్న వైజాత్యస్య నానాత్వస్వీకారస్సముచితఇతిభావః ॥ యత్తు తత్స్వీకారేత్వితి ప్రతిజ్ఞాదిపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా సిద్ధవైజాత్యాదేః కారణతావచ్ఛేదకస్య సునిరూపతయా నానుగతరూపస్య దుర్నిరూపతేతిభావ ఇతి ॥ తన్న ॥ తథాసతి తస్యైవలక్షణత్వాదిత్యస్య తథాచ సాధకాభావ ఇతి దీధిత్యసంగతేః ॥ ఉక్తరీత్యా ప్రతిజ్ఞాపదశక్యతావచ్ఛేదకతయా సిద్ధవైజాత్యస్యైవ శాబ్దనిష్ఠవైజాత్యసాధకత్వసంభవాత్ ॥ కేచిత్తు తస్యైవేతి ॥ తథాచ సునిరూప్యత్వే తస్యైవలక్షణత్వాపత్తిభయేన సునిరూపితత్వస్య వక్తుమశక్యతయా తద్దుర్నిరూపమేవేతి భావః ॥ కారణతావచ్ఛేదకస్యదుర్నిరూపత్వేపి జాతిసిద్ధిస్వీకారేబాధకమాహ * అన్యథేతి * ఏతదేవ దీధితికృతా కేచిత్త్విత్యాదినాఽభిధాస్యతే * యుక్త్యంతరస్యేతి * ప్రవృత్తినిమిత్తానుపపత్తిభిన్నయుక్తేః ॥ మానాభావరూపయుక్త్యభావ ఇత్యాహ * ప్రతిజ్ఞేతి *

రూప యుక్త్యనవకాశాత్ ॥ ఏకైకావయవజన్యబోధవృత్తిజాతిరుపాదా
య స్వరూపయోగ్యతాఘటితలక్షణస్య నిర్దోషత్వేపి ఉభయాదిజన్యబోధేత
జ్జాత్యభావనిర్వాహకప్రతిబధ్యప్రతిబంధకతాకల్పనే మహాగౌరవాత్ ॥ తత్త
జ్జాత్యవచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకత్వేనాభిమతానాంగురుశరీరాణాం యథోక్త ధ
ర్మాణాం ప్రతిజ్ఞాదిపదప్రవృత్తినిమిత్తత్వాదిత్యేవ తజ్జాతికల్పనే ప్రవృత్తినిమి
త్తలాఘవరూపాయా అపియుక్తేరనవకాశాదితిభావః ॥ అననుగమేన తత్తజ్జాతి
ఘటితలక్షణాసంభవాత్ లక్షణానుపపత్తిరూపయుక్తేస్సుతరాంపరాహతత్వాదితి
భావవర్ణనమనుపాదేయమ్॥ ఏకైకజన్యబోధవృత్తిజాతిమాదాయైవ స్వరూప
యోగ్యతాఘటితలక్షణసంభవాత్ ॥అన్యథేత్యాదిమూలమస్యథావ్యాచక్షాణానాం
మతమాహ * కేచిదితి * తదేత్యంతమన్యథేత్యస్యార్థః * కదాచిదితి * హేత్వాదిజన్య
ఇత్యత్రాప్యనుషజ్యతే ॥ తేన పరస్పరవ్యభిచారలాభః * స్యాదితి * వర్తేతేత్యర్థః॥
నియామకాభావాదితిభావః ॥ నను నియమేన సర్వత్రైవ ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధే
హేత్వాదిజన్యవ్యక్తివృత్తిజాతిమత్త్వసంభవేన పరస్పరవ్యభిచారితాయాదుర్ఘట
త్వాన్నసంకరావకాశఇత్యత్ర బాధకాంతరంపూరయతి * సర్వేషామితి * సర్వ
త్ర సర్వజాతిసత్త్వేజాతీనాంసమనైయత్యాద్భేదఏవదుర్లభఇతి సర్వజాతీయత్వ
ప్రసంగోఽసంగతఇత్యతఆహ * ఏకేతి * ఇత్థంచ విజాతీయ శాబ్దబోధజనక
త్వఘటితప్రతిజ్ఞాదిలక్షణమసంభవదుక్తికమేవేతిభావః ॥ అత్రచానుగతకారణా

న్యాయజన్యేతియావత్ * స్వరూపేతి * తత్తద్బోధానుపధానేపిప్రతిజ్ఞాదివ్య
వహారసిద్ధయే ఔచిత్యేనేతి ॥ తథాచ ధర్మాణామావశ్యకతయా వైజాత్యఘటిత
విజాతీయజ్ఞానజనకత్వం స్వీకృత్య తత్ర ప్రవృత్తినిమిత్తోపగమే గౌరవాదితిభా
వః ॥ మానాభావఇత్యస్య తాత్పర్యాంతరంవదతాం మతముత్థాపయతి * అనను
గమేనేతి * వైజాత్యేకోఽనుగతలక్షణం స్యాత్తదేవతునేత్యర్థః ॥ అయంచాసంభ
వేహేతుః ॥ ఏకవైజాత్యఘటితలక్షణస్యాన్యప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరిత్యాశయః ॥
* ఏకైకేతి * అనేకావయవజన్యతావచ్ఛేదకజాతిఘటితలక్షణాదావయవాంత
రాన్యత్వప్రవేశేగౌరవమ్॥ యద్యపిప్రసంజకజాతిఘటితావయవాంతరలక్షణంభవ
తి పరంతుతదా ఏతదవయవలక్షణమపి తథావిధంభవతీతిబోధ్యమ్॥ కదాచిత్॥
క్వచిత్ * స్యాదితి * సంభావనామాత్రాన్నవ్యభిచారిత్వలాభఇత్యతోవర్తేతేతి॥

భావేప్యననుగతకారణఘటితసామగ్రీణాం జాతివిశేషనియామకత్వం సంభవతీతి న సాంకర్యేత్యాజాతిసంకరాద్యవకాశః ॥ అన్యథాఽనుమితిత్వాదిజాతేరప్యనియమేన ప్రత్యక్షాదిసాధారణ్యాపత్తేః ॥ తత్రాపి వహ్నివ్యాప్యవత్తా పరామర్శాదీనామననుగతత్వాత్ ॥ అనుగతస్య కస్యచిత్కారణస్య సంభవేపితస్యాతిప్రసక్తత్వాత్తాదృశస్య ప్రకృతేపిసంభవాచ్చ ॥ నచ వ్యభిచారేణ తాదృశ జాత్యవచ్ఛిన్నశాబ్దబోధంప్రతి అననుగతస్య కారణత్వాసంభవాత్తాదృశ జాతీనాం కారణనియమ్యత్వే నసంభవతీ స్యైకస్యాన్యజాతీయతాప్రసంగో దుర్వారఇతివాచ్యమ్ ॥ అనుమితౌ పరామర్శస్యేవాననుగతకారణస్య కార్యతావచ్ఛేదకసంకోచేన వ్యభిచారవారణసంభవాదిత్యస్వరసబీజమవసేయమ్ ॥ నచానుగతనియామకాభావస్యాకించిత్కరత్వేఽనుగతానతిప్రసక్తరూపమంతరేణ దుర్నిరూపమితిమూలాసంగతిరితివాచ్యమ్ ॥ స్వమతేఽనుగతనియామకాభావే, సనిర్భరఃఅపితు న్యాయజన్యబోధాదౌ సంకరరూపబాధకఏవేతివక్తుంశక్యతయా తాదృశబాధకస్య విచారాసహత్వేపిక్షతివిరహాత్ ॥ ఇదంపునరిహావధేయమ్॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవయవవాక్యాదిత్యాదిమూలంనజాతివిశేషఘటితప్రతిజ్ఞాలక్షణాభిప్రాయకంతథాసతి తాదృశప్రతిజ్ఞాదిలక్షణస్యాత్రైవనిరాకృతత్వేన ప్రతిజ్ఞాదిగ్రంథేప్రతిజ్ఞాదిజన్యంవిజాతీయంజ్ఞానమిత్యాదినా జాతిఘటితప్రతిజ్ఞాదిలక్షణమాశంక్యానేనైవదో

కస్యచిత్ * మనఆదేః * తాదృశస్య * అతిప్రసక్తస్యాప్యనుగతస్య ॥తాదృశజాతిః॥ జాతివిశేషః * అనుగతేతి * దుర్నిరూపమితి దూషణమితిశేషః * అపిత్వితి * తథాచాన్యథేత్యాదిదూషణమేవ మణికృతాంనిర్భరఇత్యర్థః ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యవయవాదితిమూలస్య ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణపరతాందీధితికారోక్తాం తజ్జనకేతి మూలపాఠమాలంబ్యఖండయతి * ఇదమిత్యాదినా * అనేనైవేతి * దోషభేదప్రయుక్తాపౌనరుక్త్యశంకా నిరాకరణాయ కింత్వితి న్యాయపదాదేర్నానార్థత్వే మానాభావాజ్జగతీతలే యావంతోఽభిన్నపక్షసాధ్యకహేతుకన్యాయాస్తేషాంసర్వేషామనుగతలక్షణంకార్యమ్ ॥ తచ్చ న్యాయసామాన్యవయవైర్మిలిత్వైవైకస్సమూహాలంబనాత్మకోబోధోజాయతే ॥ తత్ర ఏకంవైజాత్యంస్వీకృత్య తాదృశవైజాత్యావచ్ఛిన్నబోధజనకత్వం న్యాయసామాన్యలక్షణం ఏవంజగతి విద్యమానావయవసామాన్యలక్షణమపీతి మూలకృదాశయమభిప్రేత్య ॥ అత్ర ప్ర

షేణతన్నిరాకరణస్యపౌనరుక్త్యాపత్తేః ॥ కింత్వవయవసామాన్యలక్షణపరంప్రత్యే
కమిత్యస్యావయవాంతరాసహకారేణేత్యర్థః ॥ శేషన్యాయజన్యబోధత్వావాక్యై
కవాక్యతాధీనప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యబోధత్వస్య వైలక్షణ్యలాభేన తదాత్మకసము
దాయేఽతివ్యాప్తిశంకానిరాసః ॥ విజాతీయత్వంచ ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశజన్యబోధా
వృత్తిజాతిమత్త్వమ్ ॥ ఏతేనావయవైకదేశేఽతివ్యాప్తిశంకానిరాసః ॥ మూలేతజ్జనక
శబ్దత్వం తల్లక్షణమితిపాఠః ॥ తల్లక్షణమిత్యస్యావయవలక్షణమిత్యర్థః ॥ ఏవం
చాన్యథేత్యాదిమూలస్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాంపరస్పరసం
కరపరత్వంసఘటతఇతి ॥ యదిలక్షణానురోధమాత్రేణజాతిస్వీకారస్తదాతత్సాధ్య
పక్షహేతుకన్యాయాదిలక్షణానురోధేనాపి విభిన్నసాధ్యాదికన్యాయజన్యబో
ధేషు విభిన్నానాం ప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశజన్యబోధావృత్తినానాజాతీనాం స్వీకరణీ
యతయా తాసాంచ తథావిధద్విత్రాదిన్యాయజన్యబోధే సమావేశేన సంకీర్ణ
జాతిస్వీకారప్రసంగఇతి తాదృశమూలార్థః ॥ యదిచ సంకరరూపబాధకభయే
న జాతికల్పనాసంభవాజ్జాతిఘటితన్యాయవిశేషాదిలక్షణం నసంభవతీత్యన్య
థైవ తత్సాధ్యపక్షహేతుకన్యాయాదయోనిర్వచనీయా ఇత్యుచ్యతే ॥ తదావ్యా
ప్త్యాదిపదవత్ న్యాయాదిపదస్యాపి నానార్థత్వక్షతివిరహాత్సర్వసాధారణన్యా
యత్వాదినిర్వచనానురోధేన జాతిస్వీకారోప్యనుచితఇతిభావః ॥ దీధితికారస్తుత
త్తద్ధీజనకవాక్యత్వం తత్తల్లక్షణమితి మూలపాఠాభిప్రాయేణ ప్రతిజ్ఞాహేత్వా
దిజన్యతావచ్ఛేదకజాతీనాం న్యాయజన్యబోధాదౌ సంకరపరతయా జాతిసంక
రప్రసంగఇతి మూలం వ్యాఖ్యాతవాన్ ॥ తాదృశపాఠేతద్గ్రంథస్యావయవసా
మాన్యలక్షణపరతానుపపత్తేః ॥ ఏవంచ సత్యగత్యాభిన్నప్రస్తావేజా

త్యైకమిత్యాదేర్వైయర్థ్యమాశంక్యార్థకథనపూర్వకంపరిహరతి * ప్రత్యేక
మితి * నన్వేవం న్యాయాదిసామాన్యలక్షణస్యాన్యథేత్యాదినానదూషణంభవతీ
త్యతఆహ * ఏవంచేతి * తదేతి * ఏవంరీత్యా సామాన్యలక్షణసిద్ధావై
జాత్యంతరస్వీకారమపి స్వీకృత్య న్యాయవిశేషలక్షణమపి కార్యమితి విశే
షలక్షణానురోధేన భిన్నభిన్నవైజాత్యస్వీకారేసంకరః ॥ ఏవమవయవసామా
న్యలక్షణతయోక్తత్వేన తద్విశేషేపిసంకరఇత్యర్థః ॥ జాతిస్వీకారో సంకీర్ణ
త్యాదిః * అనుచితఇతి * ఏవంచేదానీం ప్రతిజ్ఞాసామాన్యలక్షణస్యానుక్తత్వే

తిఘటితప్రతిజ్ఞాలక్షణంవిస్మృత్య ప్రతిజ్ఞాగ్రంథే పునస్తదాశంకేతి యథాకథంచిదగ్రిమగ్రంథానతారోబోధ్యః ॥ ************************

ఇతి గాదాధరీయోఽవయవలక్షణమ్

సాధ్యపదమనుమితి విధేయవాచకమిత్యభిప్రాయేణ మణికారదూషితం సూత్రకారీయ ప్రతిజ్ఞాలక్షణం సాధ్యపదస్య ప్రకృతానుమితి విధేయవిశిష్టార్థపరతాంస్వీకృత్య పరిష్కర్తుమారభతే * సాధ్యేతి * సామాన్యతో విధేయత్వస్య ధర్మిత్వస్యచ కేవలాన్వయితయా ఽవయవాంతరేవిధేయ విశిష్టధర్మిబోధకత్వమతిప్రసక్తం ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞా సమానాకారన్యాయ బహిర్భూతవాక్యేఽపీత్యతః సాధ్యపదస్య తద్విశేషపరత్వం నిర్దేశపదస్యచ బోధజనక న్యాయావయవరూపవాక్యవిశేషపరత్వమనుసృత్య పర్యవసితార్థమాహ * తథాచేతి * పక్షతావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకయోర్నతత్రైవననివేశః ॥ అపితు విశిష్యైవేతిసూచనాయ పర్వతత్వాదీతి వహ్నిత్వాదీతిచ ॥ తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్న జనక యత్కించిజ్జ్ఞానీయ వర్ణసముదాయత్వమిహవివక్షణీయమ్ ॥ అతో హేత్వర్థావిషయకప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకతాయా హేత్వవయవాదిమాత్రవిషయకబోధసాధారణ్యేపి నహేత్వవయవాదావతి

నాగ్రే తల్లక్షణోక్తౌ నపౌనరుక్త్యమితిభావః * కథంచిదితి * తథాచ మూలకృతామేవ విస్మరణంపునఃకథనబీజం నతు తత్తత్పదమాలోచయతాం దీధితికారాణామితి భావః ॥ ************************

ఇతి కృష్ణభట్టీయోఽవయవలక్షణమ్

విషయోవిధేయః ॥ క్వచిత్తథైవపాఠః * అవయవాంతరే * ధూమాదితి * హేత్వవయవాదౌ తస్యాపి హేతుత్వోద్దేశ్యక ధూమవిధేయకబోధాదిజనకత్వాత్ * తద్విశేషపరత్వం * సాధ్యవత్పక్షపరత్వమ్ ॥ బోధజనకేత్యత్ర తజ్జనకదశే బోధే విషయితాసంబంధేన సాధ్యవత్పక్షాన్వయః ॥ ఏవంచ సాధ్యవత్పక్షవిషయకబోధజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమితినిష్కర్షః * నతత్రైవేతి * తథాసతి న్యాయత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయాంవిశిష్యతన్నివేశేప్యవయవాంతరేఽతివ్యాప్తిః పక్షతావచ్ఛేదకత్వాదేః కేవలాన్వయిత్వాత్ * అతః * విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నజనకతానివేశాత్ * హేత్వితి * తస్య ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ హే

వ్యాప్తిః ॥ స్వార్థానుమితిగర్భత్వముపేక్ష్య న్యాయావయవత్వ నివేశాత్ప్రతి
జ్ఞార్థబోధజనకప్రతిజ్ఞాహేత్వాదివిషయకజ్ఞానమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసము
దాయే నాతివ్యాప్తిః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వాదినివేశనప్రయోజనమాహ *
ఉదాహరణాచ్చేతి * యద్యపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానజనకత్వమా
త్రస్యైవ నివేశే ఉపనయనిగమనయోరప్యతివ్యాప్తిః ॥ తథాపి యత్కించిద్ధర్మ

త్వాదిజన్యత్వాత్ ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ పరస్పరవ్యభిచారవారణాయ కారణతానం
తర్యస్యావశ్యకతయా సవిషయవిషయిత్వనివేశాసంభవః ॥ తాదృశశాబ్దత్వస్యాన్యా
నవృత్తేర్వా వ్యాపికాయాః కార్యతాయా నివేశే ప్రథమేఽవయవాన్తరే ద్వితీయే
హేత్వర్థఘటితప్రతిజ్ఞాస్థలీయహేతావతివ్యాప్తిః ॥ తత్సమనియతాయాస్సాధ్యవి
శిష్టపక్షేతరవిషయకబోధావృత్తేర్వా తస్యా నివేశేచాప్రసిద్ధిః ॥ తాదృశపక్షేత
రవిషయకత్వానవచ్ఛిన్నాయాస్తస్యా నివేశేత్వవయవాన్తరేఽతివ్యాప్తిః ॥ తజ్జ
న్యతాయా అపి విషయవిషయిత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తాదృశపక్షవిషయిత్వాఘ
టకవిషయితాశూన్యబోధేష్వపి హేత్వర్థభాగఘటితప్రతిజ్ఞాదౌ హేత్వాదా
వతివ్యాప్తిః ॥ తస్మాద్యాదృశయాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నజ్ఞానస్య ప్రకృతసాధ్య
విశిష్టపక్షబోధకత్వం తత్తదుత్తరత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాన్యతమజన్యతానివేశ్యా ॥
వస్తుతస్తు తాదృశతాదృశానుపూర్వీవిషయితాన్యతమవిషయితాశాలిత్వేన జనక
త్వోపగమాన్న కారణానంతర్యనివేశప్రాప్తిరితి తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి శా
బ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశస్సమ్యక్ ॥ నన్వేవమేకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజ
న్యతావారణాన్నైకదేశవారణాన్న్యాయాంతర్గతత్వమేవాస్త్వన్యత ఆహ * న్యా
యేతి * ప్రతిజ్ఞాదేరితి * పర్యాప్తినివేశేన పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానితిబో
ధవారణసంభవాత్ * నిగమనేతి * (నచ మతుపో నిరర్థకతయా కేవల నిగమ
నాన్న సాధ్యవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధసంభవః ॥ యద్యప్యయమాదినిగమనాన్త
భాగేఽతివ్యాప్తిస్సంభవతి ॥ తథాపి అనుషంగపక్షానురోధేన విశేష్యవాచకపదా
న్వ్యోపనయనిగమనఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ఏతద
వయవత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రం నివేశ్యం ॥
నత్వన్యత్ ॥ తథాచ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపి అనుషంగపక్షేఏతద్దోషతాదవస్థ్యా
త్ నేదానీం తదతివ్యాప్తిరుద్భావయితుం శక్యేతి వాచ్యమ్ ॥ అననుషంగపక్షఏవ

విశిష్టే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యజ్ఞానజనకత్వనివేశనే, నతత్రాతిప్రసం
గః ఉపనయజన్యబోధే ఉపనయార్థవ్యాప్తిశరీరఘటకసాధ్యస్య ధర్మితావచ్ఛే
దకాప్రవేశాత్ ॥ నిగమనజన్యబోధేచ సాధ్యాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాధిక
స్యభానాత్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేప్యనుషంగపక్షే ఽ నిస్తారా

తస్యాఽ ఉక్తత్వాత్ ॥ తత్రోపనయార్థధర్మికనిగమనార్థసాధ్యవైశిష్ట్యావగా
హితజ్జనకత్వస్య ఉపనయసాధారణ్యేపి న్యాయావయవత్వవిశేషితం తాదృశజనక
త్వం నిగమనస్యైవేతి నాతివ్యాప్తిః ॥ ఇదానీంచ తథావిధయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయ
వర్ణసముదాయత్వం నవివక్షితమిత్యాశయః ॥ యద్వా మతుప్సార్థక్యమ
తేనిగమనేఽతివ్యాప్త్యభిధానమ్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేపి అను
షంగపక్షఇతి పఙ్క్తిసూచననైరర్థక్యాపత్తేః ॥ అథవా మతుప్సార్థక్యమతే
ప్రతిజ్ఞాయాం వ్యాప్త్యంశే సాధ్యస్య యాదృశం విశేషణత్వం తాదృశవిశేషణ
త్వలాభాత్ ॥ పరంతు సమాధానే కించిద్ధర్మవిశిష్టసాధ్యవిశేషణత్వమాత్రనివే
శః నతు ప్రతిజ్ఞా సాధ్యస్య యాదృశవిశేషత్వం తన్నివేశః ॥ మతుప్సార్థక్యే
పి నిగమనేఽతివ్యాప్త్యసత్త్వేనశుద్ధత్వవైయర్థ్యాత్ ॥ ఏతల్లక్షణే సాక్షాత్పర
మ్పరాసాధారణప్రకృతపక్షవిషయత్వేన సాధ్యవిషయత్వంతునవిష్టమ్ ॥ మతుప్
నిరర్థకతాయామేవ అనిష్కరాత్ ॥ అన్యథాతథావిధవిశేషణత్వేనేత్యుక్త్వా ఉ
పనయవారణాయ కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్య వైయర్థ్యాపత్తేరితి ధ్యేయమ్) ॥ అనను
షంగపక్షే ॥ అన్యథాత్వయమాదినిగమనాంతభాగేఽనుషంగపక్షానురోధేనవిశే
ష్యవాచకపదాన్యోపనయనిగమనోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వస్యవాచ్య
త్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు ఏతన్న్యాయావయవత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటక
భాగద్వయాఘటితత్వమాత్రంనివేశ్యం నత్వస్యత్ ॥ లఘుత్వచ్ఛుద్ధత్వనివేశనైవై
తద్దోషస్య సంవారత్వాత్తేన మతుపోనిరర్థకతయా కేవలనిగమనాత్సాధ్య
తావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధాజననేపినక్షతిః॥ (*అనుషంగపక్షఇతి*
పక్షతావచ్ఛేదకాంతర్భావేపి జ్ఞానంజన్యంరుధ్యక్రియాత్వాదిత్యాదౌ జ్ఞాప్యతా
యాః పంచమ్యర్థత్వాత్తత్ర ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగా
హిత్వేపి ముఖ్యవిశేష్యతానివేశేనాపి హేత్వంశవారణాత్ నశుద్ధత్వస్యావశ్యక
త్వమిత్యేతదనుధావనమ్) ॥ * వ్యాప్తీతి * సాధ్యాధికరణత్వేనసాధ్యేనైవవా

ఉక్త్యుదాహరణమాత్రానుసరణం॥ తదప్యుదాహరణజన్యబోధేవ్యాపకత్వం న విధేయతావచ్ఛేదకఘటకతయాభాసతె॥ అపితు శుద్ధవహ్నిత్వాద్యవచ్ఛిన్నమేవ సకలహేత్వధికరణేభాసతఇతి ప్రాచీనమతమనుస్మృత్య

రూపేణాధికరణస్యనివేశాత్ ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యాప్త్యవభావరూపసాధ్యధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశాచ్చ ॥ ననూదాహరణస్యవ్యాపకత్వేన సాధ్యబోధకతయా శుద్ధత్వనివేశాదేవ వారణే కింపక్షతావచ్ఛేదకనివేశేనేత్యతఆహ * తదపీతి * సకలేతి * యత్తచ్ఛబ్దవశే నేత్యాదిః ॥ యత్ర యావతాం హేత్వధికరణానాంసంభవః తత్రతావతాం తేషాం విభిన్నవిషయతాలాభార్థం యత్పదంవివక్షితం నతదర్థస్య మహానసత్వాదేరపిభానమ్ ॥ నన్వత్ర శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం నతావత్సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకతాకత్వమ్ ॥ తథాసతి నిగమనేతివ్యాప్తేరవారణాపత్తేః॥ తత్రజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వధర్మితావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదక నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయానిరవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ నాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రకారతాకత్వముపనయేచ వ్యాపకతావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకభావాదేతదక్షతమితియత్కించిద్ధర్మవిశిష్టఇత్యుక్తమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ధూమవాన్ ధూమవ్యాపకవహ్నిమానిత్యుదాహగణజన్యబోధమాదాయాప్యతివ్యాప్తేస్సంగమయితుం శక్యతయా పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేన తత్పరిహారస్యసుకరతయాచ ప్రాచీనమతానుధావనాసంగతేరితిచేత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతావిశిష్టప్రకారతాకత్వం తద్వివక్షితమ్ ॥ వైశిష్ట్యంచ ॥ స్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వస్వసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వోభయసమ్బంధేన॥ స్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వం,నిగమనేచస్వపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మోజ్ఞాప్యత్వమేవేతి నాతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరధర్మానవచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారతాకత్వనివేశేలాఘవేపి ప్రకృతపక్షనివేశవిద్వేషిభిరుదాహరణేవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వ విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకభానమతే తద్వారణార్థమగత్యా గౌరవస్యాప్యంగీకారాత్ నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకత్వాన్యావచ్ఛేదకత్వానిరూపకప్రకారతానివేశసంభవాచ్చ ॥ ఏవంచోదాహరణాతివ్యాప్తిసంగమనార్థం ప్రాచీనమతానుసరణమావశ్యకమితి ॥ హేత్వధీనస్యహేతుత్వం ధూమీయమితి

బోధస్యవారణాయ ద్వితీయసంబంధనివేశః ॥ ఏతేన పర్వతో జ్ఞానవిషయవానిత్యాదిస్థలీయనిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిషయత్వస్య విషయతాత్వేనైవభానాత్ ॥ అవచ్ఛేదకత్వానిరూపకత్వదలే సాక్షాత్పరంపరాసాధారణావచ్ఛేదకతానివేశేన ప్రకారతాయాస్తాదృశజన్యతాదిధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వేనతదతివ్యాప్తివారణేచ పర్వతో వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవానితిప్రతిజ్ఞాయాం వహ్నిప్రకారతాయాస్తాదృశవహ్నిత్వత్వఘటకధర్మావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వనిరూపకత్వాదవ్యాప్తిః ॥ స్వానవచ్ఛేదకేత్యత్రాపి సాక్షాత్పరంపరాసాధారణావచ్ఛేదకతానివేశేతు పర్వతో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయనిగమనేఽయముపదానుషంగపక్షేతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతిప్రత్యుక్తమ్ ॥ తాదృశవ్యాప్త్యాద్యవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనవచ్ఛేదకధర్మానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపక సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వం శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వమిత్యర్థః ॥ యత్తు శుద్ధత్వాదేకావచ్ఛేదకతావిశిష్టాన్యసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రకారత్వమర్థః ॥ అవచ్ఛేదకతావైశిష్ట్యంచ స్వనిరూపితప్రకారతానిరూపితత్వస్వభిన్నత్వోభయసంబంధేన తేనోపనయవారణం ఉపనయేవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వేన సాధ్యతావచ్ఛేదకభానాదతో యద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్యసార్థక్యమితి॥ తన్న ॥ ఉదాహరణేతత్రైవసాధ్యతావచ్ఛేదకభానేనాతివ్యాప్తిసంగతేః ప్రాచీనమతానుధావనంవ్యర్థంస్యాత్ ॥ యదిచ తత్ర వ్యాపకత్వధర్మితావచ్ఛేదకతయా తద్భానం ప్రతియోగితాధర్మికో నాభావకత్వమాలంబ్యబ్రూయాత్ ॥ తదోపనయేపి తథా భానాద్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్యవైయర్థ్యమ్ ॥ వస్తుతస్తత్రాపి హేతుమత్యభావ ప్రతియోగిసామాన్యాభావీయ సాధ్యతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వనిష్ఠప్రతియోగితాశ్రయావచ్ఛేద్యతాకత్వరూపదలస్యైవ నివేశేనేతి ॥అన్యేతు నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వాన్యావచ్ఛేదకత్వానిరూపక ప్రకారత్వాది వివక్షణాన్నకోపి దోషఇత్యాహుః ॥ తన్న ॥ యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్య వైయర్థ్యాపాతాత్ ॥ నన్వేవముపనయార్థస్య వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూప వ్యాప్తిఘటితతయా వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాయాస్సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశవిశేషణత్వేన శుద్ధత్వనివేశాదేవోప

నయస్యాపి వారణాసంభవాద్యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్య వైయర్థ్యమ్॥ నచాసనుషంగపక్షే శుద్ధత్వస్య త్యాజ్యతయా తత్పక్షే ఉపనయవారణార్థమేవ తదావశ్యకముపనయస్య పక్షద్వయేపి వారణీయత్వాదితి వాచ్యమ్ ॥ అగ్రే తత్త్యాగస్య చింతనీయతాభిధానాదితి చేన్న ॥ ఉపనయార్థే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్తిఘటితేత్యభిప్రాయేణ తదుపాదానాత్ (నతు సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపావ్యాప్తిరభావత్వరూపసాధ్యధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశాదనుయోగితాయామేవసాధ్యీయత్వనివేశాచ్చ హేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతువారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్య నివేశనీయత్వాత్)॥ఉపనయార్థే సాధ్యసంబంధితావచ్ఛేదకరూపవత్త్వవ్యాప్తిఘటితేతి కేచిత్ ॥ నన్వేవం విపక్షవ్యావృత్తత్వస్యోదాహరణార్థతాయాః పూర్వమభిధానేన సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వస్యైవోదాహరణార్థఘటకతాసంభవాద్భట్టాచార్యాణాం ప్రాచీనమతరీత్యోదాహరణం వ్యర్థమితి చేన్న ॥ఉదాహరణార్థే వ్యాప్తిర్న ఘటికా కింతూపనయార్థ ఏవ తత్ర తద్భానే ధూమవాన్ వహ్నిమద్భిన్నో నవేతి సంశయాపసరణార్థం విశిష్యోపస్థితసకలహేత్వధికరణవహ్నిమత్త్వాబోధ ఆవశ్యక ఉదాహరణార్థే వ్యాప్తిప్రవేశే తద్భానార్థముక్తబోధస్యానపేక్షణీయతాపత్తేరితి ప్రాచీనమతాదరణం సమ్యగేవ ॥ యద్యపి వహ్నిమత్కాలీనపర్వతపక్షక ఉపనయార్థే వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూపవ్యాప్తిభానేపి యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టేత్యస్య సార్థక్యమ్ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛిన్నత్వపర్యంతనివేశేన తత్ప్రయోజనం గతార్థం నతు విశేష్యతాయాం కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వపర్యన్తస్యేత్యాశయ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వరూపవ్యాప్తిభానేపి తావత్పర్యంతం ప్రయోజనాలాభాత్ ॥ తథాపి ప్రసిద్ధస్థలేదర్శితవ్యాప్తినివేశేనైవ ప్రయోజనమితి బోధ్యమ్ ॥ వహ్నిమన్మహానసకాలీనపర్వతపక్షకోపనయే త్వగతిరేవ ॥ మహానసత్వావచ్ఛిన్నే శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధజనకత్వాత్ ॥ యది చ యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాయాం ధర్మితావచ్ఛేదకతాన్యత్వవిశేషణం, సాధ్యస్య హేత్వాది విశేషణత్వే వ్యాప్తిధర్మితావచ్ఛేదకత్వేన వారణం తథాచ కోపనయే౽గతిరిత్యుచ్యతే తదా విశేషణాంతరపూరణం ॥ యద్వా వ్యాపకసామానాధికరణ్యరూప

వ్యాప్తేర్న క్వాప్యుపనయార్థఘటకతా తథాచోపనయసామాన్యేనాతివ్యాప్తిరి
త్యాశయః ॥ వస్తుతస్తు యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వేననిర్భరః నిర్భరస్తుముఖ్యత్వ
ఏవ ॥ ఏవంచోపనయే సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వభానేన వహ్నిమన్మహానసస్యపక్ష
ఘటకత్వేవా నక్వాపిదోషఇతి ॥ కేచిత్తు ॥ దీధితావుదాహరణసామాన్యేపక్షతా
వచ్ఛేదకసాధ్యనివేశప్రయోజనందర్శితమ్ ॥ తదుపర్యుపనయార్థే వ్యాపకసా
మానాధికరణ్యస్యైవ ప్రవేశేపిభేదఃప్రతియోగితాసంబంధేన వహ్నిమానిత్య
త్రైనోపనయేవ్యాపకతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వభానే దర్శితావచ్ఛేదకఘటకవహ్ని
తరావృత్తిత్వే స్వరూపతో వహ్నిత్వభానాత్సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛి
న్నశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాసత్త్వాదతివ్యాప్తిమాశంక్య య
త్కించిద్ధర్మవిశిష్టేతి నివేశ్యసమాధీయతే ॥ తథాచ సంయోగేనవహ్న్యాదిసా
ధ్యకోపనయసామాన్యే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నప్రకారతావిరహేణాతివ్యాప్త్యసత్త్వేపినక్షతిరిత్యాహుః ॥ అత్రవదంతి॥
ఉపనయవాక్యాద్వ్యాపకత్వస్య వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేద
కస్యభానేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తావచ్ఛేదకతాకసాధ్యప్రకారతాక బోధ
జనకత్వం తత్రాస్త్యేవ వ్యాపకతావచ్ఛేదకతాయాఅవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వా
త్ ॥ ఉదాహరణవాక్యత్వావృత్తివ్యాపకత్వభానేపి పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేనైవ
తద్వారణమితి ప్రాచీనమతానుసరణంవ్యర్థమితి ॥ వస్తుతస్తు తాదాత్మ్యేనసా
ధ్యసాధనభావస్థలీయద్రవ్యవద్వ్యాప్య ధూమవానయమిత్యుపనయవారణాయ
యత్ర యాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్రతాదృశసాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తప్ర
కారతావచ్ఛేదకతాకబోధత్వమేవ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి
బోధత్వంవాచ్యమ్ ॥ తథాచ ప్రాచీనమతానుసరణమావశ్యకమితి ॥ కేచిత్తు మ
హానసం తద్భిన్నంచ ధూమవద్వహ్నిమచ్చేతిబోధః పరంతు నవ్యమతేఽభేద
నసంబంధినః ప్రకారత్వాన్నాతివ్యాప్తిరతః ప్రాచీనేత్యుక్తమిత్యాహుః ॥ సా
ధ్యసంబంధే స్వరూపసంబంధరూపం హేతుమత్త్వావచ్ఛేద్యత్వం భాసతఇత్యర్థ
మప్యాహుః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యస్యానివేశే యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛి
న్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యావగాహిత్వనివేశే సాధ్య శుద్ధ
తానివేశేపి నిగమనేఽనుషంగపక్షే నాతివ్యాప్తిరనుషంగపక్షస్యావలంబనీ

నిగమనే అయంపదానామనుషఙ్గపక్షే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టత్వం న నివేష్టం విశేషణాన్తరావచ్ఛిన్నవహ్న్యాదిసాధ్యకన్యాయాన్తర్గత ప్రతిజ్ఞాయాం శుద్ధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణాతిప్రసక్తేః ప్రకృతన్యాయాన్తర్గతత్వాభావే నైవ వారణాదిత్యభిప్రాయకమిదం ॥ అతో వ్యాపకత్వస్యాధికస్యోదాహరణజన్యబోధే భానేపి న క్షతిరితి కేచిత్ ॥ తన్న తేన నిగమనాపేక్షాబీజం చిన్తనీయమ్ ॥ యత్తత్పదస్యోదాహరణస్థస్య న పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరత్వమ్ ॥ అపితు పక్షాన్యసాధ్యవత్సాధారణరూపావచ్ఛిన్నపరత్వమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే హేతు

యత్వాత్ ॥ కేవలనిగమనాచ్ఛాబ్దబోధ ఏవ న జాయతే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకశాబ్దబోధానఙ్గీకారాత్ ॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాదౌ మతుపో నిరర్థకత్వేపి పర్వతపదేన భేదాకాఙ్క్షానిర్వాహాత్ తత్ర శాబ్దబోధోపపత్తిరిత్యుదాహరణమాత్రాభిధానమితి వదతాం మతమాహ * నిగమన ఇతి * శుద్ధత్వానివేశే పర్వత ఆర్ద్రేన్ధనప్రభవవహ్నిమానితి వాక్యేఽతివ్యాప్తిమాశఙ్క్య నిరాకరోతి * విశేషణాన్తరేతి * ప్రతిజ్ఞాయామితి * న చ తత్ర యో యో ధూమవాన్ స ఆర్ద్రేన్ధనప్రభవవహ్నిమానిత్యుదాహరణం వాచ్యమ్ ॥ తథా చ నాతివ్యాప్తిః ॥ యద్రూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకోదాహరణాది ఘటిత న్యాయాన్తర్గతత్వం శుద్ధతద్రూపవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణే శుద్ధత్వానివేశేఽవ్యాప్తేరితి వాచ్యమ్ ॥ పర్వత ఆర్ద్రేన్ధనప్రభవవహ్నిమాన్ ధూమాత్ యో యో ధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యాదిపఞ్చవాక్యాన్తర్గతప్రథమవాక్యస్య ప్రతిజ్ఞాపదేనోక్తత్వాత్ * ప్రకృతేతి * తద్ధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకోదాహరణాదిఘటితన్యాయశరీరే శుద్ధతద్ధర్మావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకవాక్యత్వరూపప్రతిజ్ఞాత్వనివేశాత్ ॥ తాదృశన్యాయాన్తర్గతత్వాభావేనేత్యర్థః ॥ తావతైవ వాతిప్రసఙ్గవారణాద్దలాన్తరే శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వనివేశో వ్యర్థ ఇతి భావః * చిన్తనీయమితి * అననుషఙ్గపక్షే కేవల నిగమనాన్న శాబ్దబోధః ॥ కిన్తూపనయార్థేన సమమేవేతి నిగమనేఽవ్యాప్తిస్సమ్భవాద్దీధితికారాణాముదాహరణమాత్రానుసరణమనర్థకమేవ ఏవమననుషఙ్గపక్షే కేవల నిగమనాద్ధూమాద్వహ్నిరిత్యేవం శాబ్దబోధః ॥ మతుపస్సార్థక్యసమ్ప్రదాయానుసారేణ తథాప్యుపనయార్థధర్మికస్వార్థబోధవ్యుత్పత్తిమాదాయ నిగమనేఽతివ్యా

మిత్త్వస్య తతో లాభే ఉపనయానుత్థానాత్ తదనచ్ఛిన్నే సాధ్యవత్త్వస్యైవ ప్రతిజ్ఞా
తఏవలాభేనానాకాంక్షితత్వాచ్చేతి పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశేనోదాహరణాతిప్రస
ఙ్గః ॥ అత్ర యత్కిఞ్చిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యక సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశి
ష్ట్యావగాహిబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజనకత్వముదాహరణైకదేశే సవహ్నిమానిత్యాది
వాక్యఏవ నతు తస్య న్యాయావయవత్వం తచ్చ సముదాయఏవ నతత్ర తాదృశ
జనకత్వమితి విశిష్య పక్షతావచ్ఛేదకానన్తర్భావేపి నోదాహరణాతిప్రసఙ్గ
ఇతి నాశఙ్కనీయమ్ ॥ జనకత్వస్య జనకయత్కిఞ్చిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయ
త్వరూపస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ ఉదాహరణసముదాయవిషయకజ్ఞానమాదాయో
దాహరణసముదాయఏవాతిప్రసక్తేః ॥

ప్రిః ॥ యద్యప్యుపనయవిషయకజ్ఞానస్యైవ హేతుతా తథాపి ఉపనయజ్ఞానాం
తరనిగమనజ్ఞానమాదాయాతివ్యాప్తిర్భవత్యేవేతి చిన్తాబీజం బోధ్యమ్ ॥ సాధార
ణరూపసాకల్యం తచ్చ తత్సమానాధికరణీభూతయావద్ధర్మాశ్రయత్వం హేతు
మత్త్వం వా యథామతం బోధ్యమ్ * ఉపనయేతి * వ్యాప్త్యాః పక్షే వైత్యాకాం
క్షావిరహాత్ * అనాకాంక్షితత్వాదితి * కోవహ్నిమానిత్యాకాంక్షాయా అసం
భవాత్ ॥ శబ్దజనకతామతే పక్షతావచ్ఛేదప్రవేశవైయర్థ్యం శఙ్కతే * అత్రే
తి * నచ జనకతాయాః ప్రత్యేకపర్యవసాయితయా తాదృశజనకతాశ్రయవర్ణ
త్వవ్యాపకసముదాయత్వం వివక్షణీయం తథాచోదాహరణాతివ్యాప్తిర్దుర్వా
రైవ స్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వనివేశేన తద్వారణే ఉభయఘటక
త్వాదివిశేషణవైయర్థ్యాపాతాదితి వాచ్యమ్॥ ఉభయఘటకత్వాదివిశేషణస్య త్యా
జ్యత్వాత్ ॥ అతఏవసమాధానే తన్నివేశయిష్యతి ॥ ఏతన్మతే యత్కిఞ్చిత్త్వా
ద్యనివేశఏవేత్యసంభవో న వాచ్యః ॥ జ్ఞాయమానశబ్దస్య హేతుత్వాంశే తత్స్వదప్రా
మాణికత్వాభిప్రాయేణసమాధత్తే * జనకత్వస్యేతి * తాదృశవర్ణవ్యాప్తిసము
దాయత్వమర్థః ॥ నతు తాదృశవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం ఉభయఘ
టకత్వాదివిశేషణేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయస్యైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాత్వఘ
టకత్వేనచవారణాత్ ॥ యత్కిఞ్చిత్త్వఞ్చ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞావ్యవహారసిద్ధయే
అన్యథా సమానానుపూర్వీకసకలప్రతిజ్ఞాసు ఏకజనకతాశ్రయజ్ఞానవిషయత్వాన్నై
కప్రతిజ్ఞావ్యవహారాపత్తేః * అతిప్రసక్తేరితి * తద్వారణాయచ పక్షతావచ్ఛేద

కానవచ్ఛిన్నత్వనివేశావశ్యక ఇతి శేషః ॥ అత్రైతత్కల్పే ఉభయఘటకభాగద్వయా ఘటితత్వంవ్యర్థం సమానానుపూర్వీకప్రతిజ్ఞాద్వయగతసముదాయత్వావచ్ఛిన్నేఽతిప్రసంగవారణాయ తాదృశయత్కించిచ్ఛాబ్దత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపక వర్ణసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వస్యావశ్యకతయా తేనైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞామాత్రజన్యబోధీయ కారణతాశ్రయీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తినిరూపకత్వస్యైవ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయత్వేసత్త్వాత్ ॥ నచ తర్హ్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వంసదీయతామితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి పక్షతావచ్ఛేదకనివేశవైయర్థ్యాత్ ॥ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారక శాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపిత కారణతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య సవహ్నిమానితి సముదాయనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వనిరూపకతాయా ఉదాహరణగత సముదాయత్వేసత్త్వాత్ ॥ ఇత్థంచజనకత్వస్యేత్యాద్యతిప్రసక్తేరిత్యంతసందర్భాసంగతిః ॥ నచ నిరుక్తావయవత్వరూపం యత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపక వర్ణసముదాయత్వం తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వనివేశాన్నాసంగతిః ॥ సవహ్నిమానితి సముదాయత్వే నిరుక్తావయవత్వరూపత్వాభావేన తథావిధసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వస్యోదాహరణేసత్త్వేన పక్షతావచ్ఛేదకనివేశావశ్యకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ న్యాయావయవత్వాత్మకం తాదృశసముదాయత్వవిశేషణంప్రవేశ్య తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వేనాతివ్యాప్తింసంపాద్య పునస్తద్వారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశస్య ప్రక్షాలనాద్ధీతి న్యాయపరాహతత్వాత్ ॥ తథాపి ద్వైకదేశత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకతయాఽసంభవస్య వర్ణత్వవ్యాపకత్వవివక్షయైవవారణాచ్చ ॥ ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకతానవచ్ఛేదకంయత్తాదృశసముదాయత్వం తన్నిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వంవాచ్యమ్ ॥ నచ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారక యత్కించిచ్ఛాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూత యత్కించిజ్జ్ఞానీయ విష

యితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వమేవ న్యాయావయవత్వం తథాచ నసందర్భాసఙ్గతిరితి వాచ్యమ్ ॥ దీధితికృతైవ ప్రతిజ్ఞాహేతూ ఇత్యాదినా స్వయముభయపదార్థస్య దర్శితత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తూభయఘటకేత్యాదివిశేషణం నైవప్రవేశ్యతే కింతుకించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకయత్కించిచ్ఛాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపిత కారణతాశ్రయీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపక సముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వరూపలఘుతరవిశేషణమేవ, తేనైవసకలదూషణవారణాత్ ॥ ఏతేన ప్రతిజ్ఞాద్వయాత్మకసముదాయే ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యవహారేణ తస్యాపి లక్ష్యతయా తద్వారణాయ తాదృశవిశేషణం న దేయమితి సమాధానం పరాస్తమ్ ॥ అత్రేదం సమాధానమ్ ॥ తథాసతి వహ్నిమన్మహానసశాలీనపర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతాశ్రయీభూతయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వవ్యాపకం వహ్నిమన్మహానసమితిసముదాయత్వం తన్నిష్ఠ న్యూనవృత్తితానిరూపకత్వస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాత్వేసత్వాత్ ॥ తద్ఘటకీభూతశాబ్దబోధే పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వనివేశేపి వహ్నిమత్పర్వతశాలీన పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతో నిరూపకత్వాంతం పరిత్యజ్య ఉభయఘటకేత్యాది విశేషణఘటితన్యాయావయవత్వనివేశే ఉదాహరణేఽతివ్యాప్తేః పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణసఙ్గతిరితి ॥ (యద్వా ఉక్తాతివ్యాప్తివారణాయ నిరూపకత్వాంతఘటకశాబ్దబోధే పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వోపాదానాత్సవహ్నిమానితి భాగవృత్తి సముదాయత్వవారణాదుదాహరణాతివ్యాప్తిసఙ్గతి రనిరూపకత్వాంతప్రవేశాచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్వయవ్యుదాస ఇతి) ॥ నన్వత్ర భట్టాచార్యైర్జనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానమేవోక్తం తథాచ తేషాం విషయితాయాం తాదృశజనతావచ్ఛేదకతాపర్యంతం న వివక్షణీయం ప్రయోజనాభావాదిత్యభిప్రాయో లక్ష్యతే ॥ ఇదంతు చింత్యతే॥ ప్రతిజ్ఞాసహకారేణావయవాంతరస్యాపి తాదృశశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయీభూతసమూహాలంబనజ్ఞానవిషయితయా హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిరతో విషయితాయాం జనకతావచ్ఛేదకత్వమావ

శ్వకం తాదృశజన్యతానిరూపితజ కతావచ్ఛేదకవిషయితాచ ప్రతిజ్ఞానిరూపితా
నహేత్వవయవనిరూపితేతినప్రత్యాత్తిప్రసంగః ॥ఇత్థంచపక్షతావచ్ఛేదకానివేశేపి
నోదాహరణాతివ్యాప్తిః॥కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న
ప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితోదాహరణజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయాంస
వహ్నిమానిత్యేకదేశవిషయితైవావచ్ఛేదికానతూదాహరణవిషయితేతితాదృశవి
షయితానిరూపకవర్ణత్వేనతిసముదాయత్వస్యతత్రాభావాత్, ఏవంసత్యుభయఘ
టకేత్యాదివిశేషణంత్యాజ్యతాం, యద్వాతాదృశవిషయితానిరూపకవర్ణసముదా
యత్వప్రవేశే ఉదాహరణత్వస్య తాదృశవర్ణావృత్తిత్వేనాతివ్యాప్తిరితిసాధ్యసా
ధనవిశిష్టధర్మిబోధకవాక్యద్వయఘటకభాగాఘటితత్వమపి విశేషణంతథాసతిజ
నకతావచ్ఛేదకత్వపర్యంతావిచక్షణాప్యుదాహరణవారణాదితిచేత్ ॥అత్రకేచిత్ ॥
జనకతావచ్ఛేదకత్వం విషయితాయాంనదేయమేవ కింతు యత్కించిజ్జ్ఞానత్వేనా
వయవాంతరావిషయకజ్ఞానమేవ గ్రాహ్యం తేనహేత్వవయవేనాతివ్యాప్తిరిత్యా
హుః॥తత్తుచ్ఛమ్॥తథాసత్యుదాహరణజ్ఞానస్యాప్యవయవాంతరవిషయకత్వాద్య
త్కించిజ్జ్ఞానశబ్దేనాగ్రహణాదేవాతివ్యాప్తివారణేపక్షతావచ్ఛేదకవైయర్థ్యస్య
వజ్రలేపత్వాత్ ॥ అవయవాంతరశబ్దేనహేతురేవగృహ్యాతే నోదాహరణమిత్యే
కశేషస్య కర్తుమశక్యత్వాత్॥ ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణవైయర్థ్యాపాతాచ్చ
వస్తుతస్తు ప్రతిజ్ఞాభేదోదాహరణభేదద్వయానుయోగితావచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ
ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమితినదోషః ॥ అన్యేతు జనకతావచ్ఛేదకత్వంనప్రవేశ్యమే
వ ॥ కింతు హేత్వవయవవారణాయ తాదృశజనకతాశ్రయయత్కించిజ్జ్ఞానీయసం
సర్గతాన్యవిషయతాపర్యాప్త్యధికరణపర్యాప్తసముదాయత్వమేవ వివక్షణీ
యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంతు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకతానవచ్ఛేదకతత్తత్సముదా
యత్వభిన్నధర్మవత్త్వమతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞాఘటకగజోనీలఇతి భాగప్ర
తిజ్ఞైకదేశప్రతిజ్ఞోభయసముదాయవారణాయోభయఘటకేత్యాది విశేషణసాఫ
ల్యముదాహరణాతివ్యాప్తిశ్చ యథాస్థితైవేతి ఉదాహరణఘటకభాగద్వయాఘ
టితత్వముపేక్ష్య లాఘవాత్పక్షతావచ్ఛేదకనివేశఇత్యాహుః ॥ జనకతావచ్ఛేద
కత్వం విషయితాయాం హేతువారణాయ నివేశ్యమ్ ॥ తాదృశవిషయితానిరూ
పకవర్ణావృత్తిసముదాయత్వపక్షే ఉభయేత్యాదివిశేషణసార్థక్యమిత్యపి కేచిత్ ॥

॥ అత్రోపాధ్యాయాః ॥ ప్రతిజ్ఞా సహకారేణావయవాంతరస్యాపి తాదృశ బోధజనకత్వాత్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపిత కారణతా యాదృశానుపూర్వీ ప్రకారకజ్ఞానత్వేనావచ్ఛిద్యతే అవయవతావచ్ఛేదకతాదృశానుపూర్వీమత్త్వం ప్రతిజ్ఞాత్వమిత్యేవ సూత్రార్థోఽభ్యుపేయః ॥ అత్రావచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్ పర్వతోదహనవానిత్యాదివాక్యజ్ఞానానాం విభిన్నకారణతాపక్షే ఏకైకానుపూర్వీప్రకారక జ్ఞానత్వస్యావ్యాపకతయాఽసంభవ ఇత్యత ఏకకారణతాపక్షోఽవలంబనీయః॥ తథా చ నిగమనానుపూర్వీసాధారణాన్యతమప్రకారకజ్ఞానత్వస్య ప్రకృతపక్షప్రకృతసాధ్యప్రకారకశాబ్దబోధజనకతావ్యాపకతయా నిగమనేతివ్యాప్తిరతోఽనతిరిక్తవృత్తిత్వనివేశః॥ తథాచ ప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్తిసకలానుపూర్వ్యన్యతమప్రకారక జ్ఞానత్వస్య తత్త్వమనియతతయా తాదృశాన్యతమవత్త్వమాదాయ లక్షణసమన్వయః॥ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశే నిగమనే యత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నకారణతాయాస్సత్త్వేన ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వాసత్త్వేనవాఽసంభవ ఇత్యతః పక్షతావచ్ఛేదకప్రవేశః ॥ ఏవం సాధ్యతావచ్ఛేదకానుసరణస్యాపి కృత్యం బోధ్యమ్ ॥ అనుషంగపక్షే తు శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నప్రకారకత్వమావశ్యకం తేన నిగమనజ్ఞానమాదాయ నాసంభవః ॥ అథవా అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధవిశేష ఏవ పరం త్వన్యూనానతిరిక్తవృత్తిధర్మ ఏవ స్వీక్రియతే ఏవంచ పక్షతావచ్ఛేదకాద్యననుసరణే ప్రతిజ్ఞానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వాపేక్షయా తాదృశకారణతాయా అతిప్రసక్తత్వేన తత్ర స్వరూపసమ్బంధరూపావచ్ఛేదకత్వం న సంభవతీత్యసంభవవారణాయ తదనుసరణమిత్యాహుః ॥ అత్రేదం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ న్యాయావయవత్వమత్ర న్యాయాంతర్గతత్వే సతి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమాత్రం న తూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం ప్రయోజనాభావాత్ప్రతిజ్ఞానోతు సముదాయనిష్ఠానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్య తాదృశకారణతాన్యూనవృత్తిత్వే నానవచ్ఛేదకతయాఽతివ్యాప్తేరభావాత్ తాదృశకారణతాయాః ప్రతిజ్ఞామాత్రజ్ఞానేపి సత్త్వాత్ ప్రతిజ్ఞాఽఘటకత్వమపి మతం గజాదిలక్షిత ప్రతిజ్ఞైకదేశవారణాయ (వాచ్యం తదతిక్లిష్టం అన్యతమత్వ

ప్రకారకజ్ఞానత్వనివేశాద్గజోనీలఇత్యానుపూర్వ్యా అన్యతమాంతర్గతతయా త
ద్వ్యద్భేదవిరహాత్ ॥ కేచిత్తుదర్శితరీత్యా నిష్కర్షేఽవచ్ఛేదకత్వమన్యూనవృత్తి
త్వమాత్రం విభిన్నకారణతాపక్షే ఏకైకకారణతా ఏకైకానుపూర్వీప్రకారక
జ్ఞానత్వవ్యాప్యైవమతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞాయాం గజోనీలఇతిభాగజ్ఞానేపి తా
దృశకారణతాయాస్సత్త్వేన తత్ర మతంగజోనీలఇతిప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్త్యానుపూ
ర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్యాసత్త్వాదవ్యాప్తిరితితద్వారణం ప్రబలసాధ్యమివ భాతీ
త్యాహురితిదిక్) ఏవమపి మతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణంప్ర
లయసాధ్యమివభాతి ॥ గజోనీలఇతిభాగజ్ఞానేపి తాదృశకారణతాయాస్సత్త్వేన
నతత్ర మతంగజోనీలఇతి ప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్త్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానత్వస్య స
త్త్వాదితిదిక్ ॥ అత్ర హేత్వవయవాదివారణాయ విషయితాయాం తాదృశకారణ
తావచ్ఛేదకత్వప్రవేశేపి నపక్షతావచ్ఛేదకానుసరణస్యవైయర్థ్యమ్॥ తథాహి॥
అవచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వం తథాచకారణతానతిరిక్తవృత్తి విషయితాని
రూపకవర్ణసముదాయత్వంతత్త్వమితిఫలితమ్॥ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయనిష్ఠా
నుపూర్వీవిషయితాయాస్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నకార్యతానిరూపితకారణతానతి
రిక్తవృత్తిత్వాత్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయోభయఘటకేత్యాదివిశేషణమావశ్యకం॥
ఉదాహరణవిషయితాయాశ్చ కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న కార్యతానిరూపితకారణతానతిప్రసక్త
త్వాత్తత్రాతివ్యాప్తిరతః పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణమావశ్యకమ్ ॥ మతంగజోనీ
లఇతి ప్రతిజ్ఞాయామపినావ్యాప్తిః ॥ తద్విషయితాయాస్తాదృశకారణతానతిప్రస
క్తత్వాత్ ॥ తదేకదేశే గజోనీలఇత్యత్రాతివ్యాప్తిస్తుప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వం
ప్రవేశ్య వారణీయేతి భట్టాచార్యాణామాశయఇతిసూక్ష్మదర్శినో విదాంకుర్వం
తు ॥ నన్వేవమపి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వంవ్యర్థం భాగవారణాయలాఘవేన తాదృ
శవర్ణత్వసమవ్యాపకసముదాయత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ ఏవం పర్వతోవహ్నిమా
నిత్యనంతవాక్యఘటితసముదాయస్యైవ తాదృశసముదాయత్వం నప్రతిజ్ఞామా
త్రస్యేత్యసంభవోఽతోజ్ఞానే యత్కించిత్త్వనివేశః ॥ ఏవంచ యాదృశప్రతిజ్ఞా
జ్ఞానం హేత్వాదివిషయకమేవ తజ్జ్ఞానవిషయితాయా ఉభయత్రాపి సత్త్వాన్న
కేవలప్రతిజ్ఞామాత్రవృత్తిసముదాయత్వస్య తద్వ్యాపకతాసంభవతీత్యనాయత్యా

ఏవమేతల్లక్షణప్రవిష్టన్యాయావయవత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాత్వాదిసముదాయేఽతిప్రసఙ్గవారణాయోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమేవ నివేశనీయమ్ ॥ న తు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమపి ప్రయోజనాన్తరవిరహాత్ ॥ ఉదాహరణైకదేశే తాదృశవాక్యేఽతిప్రసఙ్గస్య లఘుతరప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశనై

జనకతావచ్ఛేదకయత్కిఞ్చిజ్జ్ఞానీయవిషయితాయాః అవశ్యనివేశ్యతయానోదాహరణాతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యత ఇత్యత ఉదాహరణాదిత్యస్య తదేకదేశాదిత్యర్థమభిప్రేత్య సవహ్నిమానిత్యేకదేశే తాదృశవిషయితానిరూపకత్వసత్త్వాదతివ్యాప్తిం ప్రదర్శయతి * ఏవమితి * ఉభయేతి * యత్తు పూర్వకల్పే ఏతత్కల్పే చోభయేత్యాదివిశేషణమననుషఙ్గపక్ష ఏవ, అనుషఙ్గపక్షే తు సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే శుద్ధత్వోపాదానాదేవ వారణాదితి ॥ తన్న ॥ అనిరూపకత్వాంశనివేశస్య దూషితత్వాత్పక్షతావచ్ఛేదకనివేశోత్తరం ప్రయోజనాభావేన వ్యాపకత్వమాత్రస్య హేయత్వాత్కేవలప్రతిజ్ఞాజన్యబోధమాదాయ కల్పద్వయేపి ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయవారణాయానుషఙ్గపక్షేప్యుభయేత్యాదివిశేషణస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అననుషఙ్గపక్షే తు అయమాదినిగమనాన్తభాగవారణాయ శుద్ధత్వనివేశఆవశ్యకః ॥ విశేష్యవాచకపదాన్యోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వాదితి ॥ వస్తుతస్త్వేతల్లక్షణే పక్షవిశేష్యకసాధ్యప్రకారకశాబ్దబుద్ధిత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతానివేశః తత్పక్షే విశేష్యవాచకపదాన్యత్వస్య వైయర్థ్యాత్పరిత్యాగో వేతి న తాదృశభాగేఽతివ్యాప్తిరితి దిక్ ॥ నను ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశేపి సవహ్నిమానితి భాగో వార్యత ఇతి పక్షతావచ్ఛేదకం వ్యర్థమిత్యత ఆహ * నత్వితి * ఏవంచ గురుతరప్రతిజ్ఞాఘటకత్వనివేశోఽన్యాయ్య ఇతి భావః ॥ అథ న్యాయావయవశబ్దేన న్యాయాన్తర్గతత్వే సత్యుభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రనివేశే, రమాధవః పూజ్యః, సదాశివో వన్ద్యః, ఇతి ప్రతిజ్ఞైకదేశే మాధవః పూజ్యః శివో వన్ద్య ఇతి భాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ రమాధవాదిప్రతిపాద్యస్యైవ మాధవాదిప్రతిపాద్యత్వాత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాకత్వస్య తాదృశభాగసత్త్వాత్ ॥ న చైతల్లక్షణమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశ్రయసముదాయ ఏవ ప్రతిజ్ఞాత్వవ్యవహారేణ తాదృశసముదాయేపి నియామకసత్త్వేన తద్వ్యా

నవారయితుముచితత్వాత్ ॥ యద్యప్యేవం నీలపర్వతోవహ్నిమానిత్యాది ప్రతి-

---

వహారస్యేష్టత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తస్యాలక్ష్యత్వేతత్రావయవలక్షణలక్ష్యతాయా
ఆవశ్యకతయా అవయవలక్షణావ్యాప్తిః ॥ రమాధవఃపూజ్యఇత్యాది సముదాయ
త్వావచ్ఛిన్నభేదస్య మాధవఃపూజ్యఇతిభాగేసత్త్వేన స్వస్మిన్స్వభేదాసత్త్వేన
ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వరూపావయవత్వాభావాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వఘటితావ
యవత్వాభావాచ్చ ॥ నహి సభాగస్తన్న్యాయాన్తర్గత ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమ
న్యాయావయవఇతిసంగచ్ఛతే ॥ తస్మాద్వ్యావృత్తానుపూర్వీవిశిష్టవాక్యే న్యాయా
వయవత్వస్య వ్యవహారస్తాదృశన్యాయావయవవిశేషఏవ ప్రతిజ్ఞైతివక్తవ్యమ్ ॥ ఏ
వంచరమాధవఃపూజ్యఇత్యానుపూర్వీవిశిష్టఏవ వాక్యే న్యాయావయవత్వవ్యవహా
రేణ తస్యైవతదవయవత్వం నతు తదేకదేశస్య తాదృశానుపూర్వీవిశిష్టవాక్యఏ
వచ ప్రతిజ్ఞాత్వమితివక్తవ్యమితి తద్దైకదేశస్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణాలక్ష్యతయా త
త్రాతివ్యాప్తిర్వజ్రలేపాయితైవ । అతఏవ నను మతంగజోనీలఇతి న్యాయాంత
ర్గతస్య గజోనీలఇతిభాగస్య న్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞావ్యవహారానిమిత్తత్వే
న తత్రాతివ్యాప్తిరతోలక్షణాంతరమాహ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వఇతి గోపాలసా
ఘానాం ద్వితీయావయవలక్షణావతరణమపిసంగచ్ఛతే ॥అన్యథా ప్రతిజ్ఞైకదేశ
స్య ప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యేవావయవలక్షణస్యాపి లక్ష్యత్వేనతత్రాతివ్యాప్తికథనమస
ఙ్గతమేవస్యాదితి ॥ నచాత్రప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిరితివాచ్యం
నతు ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వమపీతిసందర్భవిరోధాత్ ॥ ఏవంసవహ్నిమానిత్యుదా
హరణైకదేశస్య తతఏవవారణే పక్షతావచ్ఛేదకానుసరణవైయర్థ్యాచ్చేతిచే
న్న ॥ ఈదృశైకదేశవారణాయ ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవ నివేశ్యం నతూ
దాహరణాఘటకత్వమపి ప్రయోజనాభావాదుదాహరణైకదేశస్య లఘుతరప
క్షతావచ్ఛేదకనివేశేనైవవారణాదితిభట్టాచార్యాణామాశయాదితి ॥ నను యది
ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం ననివేశ్యతే తదా నీలపర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయప్ర
తిజ్ఞాలక్షణస్య పర్వతోవహ్నిమానితి తదేకదేశేఽతివ్యాప్తిః ॥ నచప్రతిజ్ఞామా
త్రాఘటకత్వముక్తమేవేతివాచ్యమ్ ॥ యత్రభాగతద్వతోస్సమానార్థతయా
పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపి నాతివ్యాప్తిర్వారయితుంశక్యతే తత్రత్యప్రతిజ్ఞావిశేష
ఏవ తదుపాదానం నసర్వత్రేత్యాశయేనశంకతే * యద్యపీతి* నన్వనుషంగవ

ష్టైకదేశే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిభాగేపి వ్యాప్తిస్సంభవతి ॥ తథాచ సకలప్రతిజ్ఞైకదేశే నతథాత్వమితి శేషాపాదనే ప్రయాసాధిక్యనోదాహరణానుధావనమితిధ్యేయమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వనివేశ ప్రయోజనమాహ *ఉపనయాచ్చేతి* సాధ్యవైశిష్ట్యమాత్రనివేశేపి పర్వతోద్రవ్యవాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతే ఉపనయే ఉక్తస్యైవప్రతిజ్ఞాలక్షణాతివ్యాప్తిరితి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వనివేశ ఇత్యవధేయమ్ ॥ ******

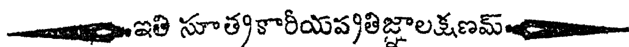
—ఇతి సూత్రకారీయప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్—

యథాప్రతసత్యన్తార్థస్యావాసీనవాక్యసాధారణ్యమక్షతమేవ, న్యాయాన్తర్గతవాక్యజన్యస్యైవతదనంతర్గతతాదృశవాక్యజన్యస్యాపిశాబ్దబోధస్యైవనాయకజ్ఞానా

త్వేనిగమనైకదేశేఽయంవహ్నిమానితిభాగేఽతివ్యాప్తేస్సత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వఘటకత్వంనివేశనమావశ్యకమితి చిన్త్యమ్ ॥ పక్షవిశేష్యకసాధ్యప్రకారకపర్వతోఽయం వహ్నిమానిత్యానుపూర్వీప్రకారకజ్ఞానస్యైవ హేతుతయా నిగమనేతాదృశానుపూర్వ్యావబాధావేనానతిప్రసంగాద్యథాశ్రుతాభిప్రాయేణేదం *సకలేతి* పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిస్థలీయప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య తదేకదేశే గీర్వాణగురుణాప్యుపపాదయితుమశక్యత్వాదితిభావః ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ తాదృశజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వనివేశేపిప్రతిజ్ఞోదాసీనసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ న్యాయాంతర్గతత్వేన తద్వారణేపి ప్రతిజ్ఞాహేతుఘటకసముదాయేఽతివ్యాప్తిః ॥ తద్వారణాయ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తిత్వానిరూపకత్వం ననివేశయితుంశక్యతే ప్రాగ్దూషితత్వాత్ కింతూభయఘటకేత్యేవ ॥ ఏవంసతి ప్రతిజ్ఞాద్వయేఽతివ్యాప్తిరపశిష్యతే సాపియత్కించిత్ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదన్యాశ్రయోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం ప్రవేశ్యవారణీయేతి *ఉపనయఇతి* ద్రవ్యవ్యాప్యధూమస్యాపి ద్రవ్యత్వేన సాధ్యత్వాదితిభావః ॥ విషయితాసమవాయాభ్యాం సాధ్యసాధనభావస్థలే జ్ఞానవ్యాప్యజ్ఞానవానిత్యుపనయైకదేశేఽతివ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపవైశిష్ట్యమేవనివేశ్యమ్ ॥ ఇదమత్రావధాతవ్యమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాత్వాద్యావన్న యితావచ్ఛేదకమేవ తథావిధవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వ

దిక్షసంహారాదస్య ప్రయోజకత్వాదతస్తదర్థమాహ * ప్రకృతేతి * వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకానుమితేరపేక్షాదాచిద్దేశ్యతయా వక్ష్యమాణాతిప్రసంగవారణాసంభవాదుద్దేశ్యపదం ప్రకృతార్థకతయా వ్యాచష్టే * ఉద్దేశ్యేతీతి * వహ్నిసాధ్యకోపనయస్య * తత్సాధ్యకన్యాయాంతర్గతోపనయస్య ॥ ఏతేన సత్యన్తదలసత్త్వమావిష్కృతం ॥ వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకేత్యాదినాఽన్యసాధ్యకానుమితిమాదాయ విశేష్యదల

త్వేన ప్రతీయతే ॥ తద్ధర్మం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్య ప్రతిజ్ఞాపదస్య తాదృశసముదాయత్వత్వేన తద్ధర్మబోధకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞానైకదేశ ఇతి వ్యవహారేతు ప్రతిజ్ఞాత్వే ఏకదేశత్వానవచ్ఛేదకత్వమేకదేశత్వే ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యనవచ్ఛేద్యత్వం వా ప్రతిజ్ఞాత్వసామానాధికరణ్యస్య నైకదేశభేదో వా, పర్వతపదం ప్రతిజ్ఞేతి ప్రయోగస్తూద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిసంబంధేన విధేయాన్వయాదపి వాక్యతే పర్వతపదే ప్రతిజ్ఞాత్వమితితు విధేయతావచ్ఛేదకవ్యాప్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తిసంబన్ధావచ్ఛిన్నావిధేయతాసంబన్ధేన విధేయాన్వయాదితి, ప్రతిజ్ఞాఽఽరభ్యతేత్యాదౌ స్వసమానాధికరణ స్వవిషయకకృతిధ్వంసాసమానకాలీన కృతేర్విషయత్వ జన్యత్వాభ్యామన్వయః ఆద్యకృతేస్సకలవర్ణానుకూలత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాభవిష్యతీత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాప్రాగభావప్రతియోగ్యుత్పత్తికత్వం భవిష్యత్వం తచ్చ ప్రతియోగిత్వ స్వాధికరణకాలధ్వంస ప్రతియోగి ప్రాగభావప్రతియోగివృత్తి వర్ణాధీన శాబ్దబోధానుకూలత్వోభయసంబంధేన ప్రాగభావవత్త్వం, ప్రతిజ్ఞాధ్వస్తేత్యాదౌ ప్రతియోగిత్వ స్వప్రతియోగివర్ణాధికరణకాలధ్వంసాధికరణకాలోత్పన్నవర్ణాధీనశాబ్దబోధానుకూలత్వోభయసంబంధేన ధ్వంసవత్త్వమితిదిక్ ॥

ఇతి సూత్రకారీయప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

* తదర్థమితి * ప్రయోజకాంతం ప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధపరిచాయకమాత్రమ్ ॥ వాక్యపదంచోభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వే సత్యుచితానుపూర్వికాపద్యవాఘటకపరమ్ ॥ యద్యపి వాక్యస్యార్థ ఇతి విగ్రహస్తథాపి ఫలతో వాక్యభేదస్య జనకే లాభాత్తల్లాభస్తత్ర విశేష్యభాగస్య వైయర్థ్యాత్పరిత్యాగః ॥ * అన్యేతి * ఉద్దేశ్యత్వమిచ్ఛావిషయత్వం తథాచ పర్వతేవహ్నివ్యాప్య ధూమసాధ్యకానుమితిముద్దిశ్య తద్విరోధివ్యాపకాభావవత్తాగ్రహనివృత్త్యర్థం కథంచిద్వా యత్ర పర్వతపక్షకవహ్నిసాధ్యకధూమహేతుక న్యాయప్రయోగస్త

నత్త్వం స్ఫుటీకృతం*వారణాయ*ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిషయతావారణాయ*ప్రకృతద్వయం*ప్రకృతప్రతిజ్ఞాపదార్థఘటకన్యాయానుమిత్యోః ఏకసాధ్యకత్వ ప్రతిపాదకం ప్రకృతపదద్వయం(సాధ్యపక్షవిశేషనియంత్రితార్థకంప్రకృతపదద్వయం) ప్రకృతన్యాయావయవత్వపర్యంతానివేశే వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞానురోధేన తత్సాధ్యకానుమితేరపి ప్రకృతపదేన వివక్షణీయతయా తామాదాయ దర్శితోపనయే, ప్రకృతానుమితిపర్యంతానివేశే వహ్నిసాధ్యక న్యాయస్యాపి ప్రకృతన్యాయేత్యనేన వివక్షణీయతయా తదవయవత్వమాదాయ తత్ర ప్రతిజ్ఞా వ్యవహారస్య దుర్వారత్వాదుభయత్ర ప్రకృతత్వనివేశః ॥ (తథాచసతి తత్పక్షసాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వఘటితప్రతిజ్ఞాపదార్థగర్భే తత్సాధ్యపక్షకానుమితేరేవాంతర్భావాన్నాతిప్రసంగః ఏతదేవ) తథాచసతి అభిన్నసాధ్యపక్షకన్యాయానుమిత్యంతర్భావే యాదృశోలక్షణార్థస్తంస్ఫుటయతి * [illegible]ేతి * యత్తు తాదృశోపనయేవహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యక ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణాయ

తత్రోపనయే వహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞావాక్యతోభిన్నత్వేన సామాన్యతోపి ప్రతిజ్ఞావ్యవహారాభావాదతివ్యాప్తిరిత్యర్థః * ప్రతిజ్ఞావ్యవహారేతి* పక్షసాధ్యవిశేషానియంత్రితసామాన్యప్రతిజ్ఞావ్యవహారేత్యర్థః ॥ దీధితికారైరైకధ్యైవ ప్రకృతపదద్వయప్రయోజనందర్శితం నతు ప్రత్యేకం పృథగేకత్రయాదృశేత్యస్య నిష్కాసనేన్యత్ర తాదృశేత్యస్యాపి నిష్కాసనాత్ ॥ అతస్స్వయం పృథక్ప్రకృతపదయోః ప్రయోజనమభిధాయైకదేవైకత్రయాదృశేత్యస్యాన్యత్ర తాదృశేత్యస్యచ ప్రవేశపర్యవసానమాహ * ప్రకృతన్యాయేత్యాదినా * ప్రతిజ్ఞాద్యనురోధేన * ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణగమనానురోధేన ॥ అత్ర భట్టాచార్యైః ప్రతిజ్ఞాసామాన్యలక్షణాభిప్రాయకతయా దీధితిర్లాపితా యేతు ప్రతిజ్ఞావిశేషలక్షణాభిప్రాయకతయా దీధితిం లాపయంతి తన్మతముద్భావయతి * యత్త్వితి * భట్టాచార్యమతే ప్రకృతపదయోరుపాదానేప్యభిన్నపక్షసాధ్యకార్థకతయా ఏకత్ర తన్నిష్కాసనేఽన్యత్ర తన్నాస్తి ఏతన్మతేచ తత్సాధ్యపక్షకానుమితౌ న్యాయేచ ద్విధానివేశనైకత్రప్రకృతేత్యస్య నిష్కాసనేప్యన్యత్రతత్సత్త్వమేవేతిరీత్యా ప్రథమదీధితిఫక్కికాలాపనే దూషణమాహ * తత్సాధ్యేత్యాదినా*ప్రతిజ్ఞేతి*తథాచపర్వతేపక్షేవహ్నౌసాధ్యేపర్వతోవహ్నిమానితివా

న్యాయే, వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణాయానుమితౌ ప్రకృతత్వనివేశేన
మితి ప్రకృతద్వయమిత్యర్థ ఇతి ॥ తచ్చింత్యమ్ ॥ తత్సాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞావ్యవహా
రవిషయస్యాత్ర నిర్వాచ్యత్వే ప్రతిజ్ఞాపదార్థఘటకన్యాయానుమిత్యోరుభయత్ర
సమభివ్యాహృతసాధ్యపక్షాన్వయనివేశసూచనాయ ప్రకృతద్వయం తత్సాధ్య
పక్షార్థకమిత్యస్యైవాభిధాతుముచితతయా తదుపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞావ్యవహారవిష
యతావచ్ఛేదకీభూతైకధర్మశరీరే ద్విధానివిష్టయోస్సాధ్యపక్షయోరభేదమాత్రాభిలా
షాయ తథాచేత్యభిధానేసందర్భవిరోధాత్ ॥ యాదృశేత్యాదేః స్వస్యేత్యాదిః ॥
తాదృశేత్యాదేః స్వనిష్ఠమిత్యాదిః *పర్యవసితార్థః* ప్రతిజ్ఞాపదప్రతిపాద్యతావ
చ్ఛేదకతయా మూలాభిప్రాయవిషయః ॥ ఏవంచసతి ప్రతిజ్ఞాదిపదస్య నానార్థ
త్వం నదోషాయ గత్యంతరవిరహాదితి (ప్రా)గేవోక్తం గ్రంథకృతైవ ॥తత్సాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతత్సాధ్యకత్వస్య న్యాయాద్యంశేఽనివేశనే ఉక్తోపనయఏ
వాతిప్రసంగః॥ యత్పక్షకానుమితిసమానవిషయకత్వం తత్పక్షకన్యాయాంతర్గ

క్యం ప్రతిజ్ఞాత్వే భవత్సమ్మతే వ్యవహారేఽనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనక
త్వేసతి న్యాయావయవత్వఘటకయోర్న్యాయానుమిత్యోః పర్వతపక్షకత్వవహ్ని
సాధ్యకత్వయోరన్వయాన్న పర్వతేపక్షే వహ్నౌ వహ్నివ్యాప్యధూమేవాసాధ్యేవ
హ్నివ్యాప్యధూమవానయమితిప్రతిజ్ఞావ్యవహారఇతిభావః* సమభివ్యాహృతేతి*
సమభివ్యాహృతస్వోపస్థాప్యేత్యర్థః ॥ ఏవం ప్రకృతపదద్వయమ్ * అభిధాతు
మితి * తథాచానుమితౌ న్యాయేచప్రకృతపదయోస్తత్సాధ్యపక్షకత్వనివేశార్థ
కత్వే తత ఏవోపనయేతత్స్థలీయప్రతిజ్ఞావ్యవహారవారణసంభవాత్ ॥ యాదృ
శపక్షకేత్యాదినా సామాన్యరూపేణానుమితిన్యాయఘటకశాబ్దబోధవిషయసా
ధ్యాదీనామైక్యవివక్షాయా నిర్బీజత్వాపత్తేరితిభావః ॥ నన్వేవం కథముపనయ
వారణంసతిసప్తమ్యభావేన పూర్వదలస్య యత్రకుత్రచిత్సత్త్వే తత్రోత్తరదల
సత్త్వాత్ ॥ యత్రకుత్రచిదుత్తరదలసత్త్వే తత్రపూర్వదలసత్త్వంచేత్యతస్స ఏ
స్యేతి స్వనిష్ఠమితిచపూరితమ్ ॥ ఏవం ప్రతిజ్ఞాత్వేనాభిమతమ్ ॥ ఇదానీం పృ
థక్ యాదృశసాధ్యకేత్యస్య వ్యావృత్తిమాహ * యత్సాధ్యకత్వస్యేతి * యా
దృశసాధ్యకత్వస్య న్యాయాంశేఽనివేశేఽనుమితావపి తాదృశసాధ్యకత్వం నా
స్త్యేవ ఏకదైవ తస్యానివేశనీయత్వాత్ ॥ తథాచ యాదృశంలక్షణమవశిష్టం తా
దృశలక్షణముపనయవాక్యే ఉపపాదయతి * యత్పక్షకేతి * నను యత్పక్షకా

త్వస్యాక్షతత్వాదితి తన్నివేశనమ్॥ ద్రవ్యవ్యాప్యధూమవానయమిత్యాకారక
ప్రతీత్యావచ్ఛిన్నసాధ్యకోపనయవారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశనమ్ ॥ ఏ
తల్లక్షణఘటకన్యాయావయవత్వశరీరే ఉదాహరణాద్యఘటకత్వనివేశస్య సిసా
ధయిషానీన న్యాయప్రయోగానంగీకారపక్షే ప్రయోజనాంతరవిరహాత్ప్రతిజ్ఞా
ఽఘటకత్వమాత్రస్య తదేకదేశసాధారణస్యనివేశనీయతయా వహ్న్యాదిసాధ్యక
న్యాయాంతర్గతస్య యత్కించిద్ధర్మికవహ్న్యాదిసాధ్యకానుమిత్యన్యూనానతిరి
క్తవిషయకబోధజనకస్య సవహ్నిమానిత్యుదాహరణైకదేశస్యవారణాయైకధ

నుమితిసమానవిషయకత్వం శాబ్దబోధ ఏవ కథముక్తోపనయేఽతివ్యాప్తిరితి చేన్న
వ్యాపారానుబంధివిషయతయా తద్విషయకత్వోక్తేః ॥ యద్వాఽసమానవిషయ
కత్వమిత్యస్యసమానవిషయకశాబ్దబోధజనకజ్ఞానవిషయత్వమిత్యర్థః॥ ద్రవ్యేతి॥
ద్రవ్యవ్యాప్యధూమోఽపి ద్రవ్యత్వేనసాధ్య ఇతిభావః ॥ ఏకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వ
నివేశస్య వ్యావృత్తిం వక్తుంభూమికామారచయతి ॥ ఏతదితి ॥ సిసాధయిష
యా న్యాయప్రయోగాంగీకారే యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ యథాప
ర్వతఇత్యుదాహరణసంభవేన సవహ్నిమానితిభాగస్యాపిపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకబోధజనకత్వసత్త్వాన్నైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివే
శేఽప్యతివ్యాప్తిరతఉదాహరణాఘటకత్వస్యావశ్యకత్వే తేనైవైకధర్మావచ్ఛిన్నప
క్షకత్వనివేశవ్యావృత్తిర్నసంభవత్యేవేత్యత స్తదనంగీకారపక్షానుసరణమ్ ॥ ఏవం
చ తత్పక్షే ప్రయోజనాభావేన తదనివేశాదుదాహరణైకదేశేఽతివ్యాప్తివార
ణాయైకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశనమితిభావః ॥ న్యాయఘటకత్వమాత్రస్యే
తి ॥ నచ రమాధవస్సపూజ్యోమాధవత్వాదిత్యాదౌ మాధవఃపూజ్య ఇతిభాగేఽతి
వ్యాప్తిః ॥ అగ్రే సమాధాస్యమానత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకమాత్రేతిపాఠే మా
త్రపదంన్యూనాతిరిక్తబోధజనకహేతూపనయనిగమనాఘటకత్వస్యవైయర్థ్యం
పత్తమ్ ॥ తదేకదేశేతి ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకతానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమితియావత్ ।
ఘటకతావచ్ఛేదకత్వంచ ప్రతిజ్ఞాత్వన్యూనవృత్తిత్వేసతి ప్రతిజ్ఞావృత్తిత్వం తేన ప్ర
తిజ్ఞాభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకత్వోక్తౌ ప్రకృతపక్షకత్వవైయర్థ్యేఽపినక్షతిః ॥
సవహ్నిమాన్ యథాపాషాణమయ ఇత్యుదాహరణైకదేశవారణాయైకధర్మేతి ॥
అగ్రేఽనవ్యమతేనైవలక్షణంపరిష్కృత్యపక్షతావచ్ఛేదకాదినివేశప్రయోజనస్య ప్రద

ర్మావచ్ఛిన్నపక్షకత్వనివేశనమ్॥వస్తుతో౽నుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వం ప్రకృతపక్షేప్రకృతిసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వసతితాదృశవైశిష్ట్యవిషయతావిలక్ష ణవిషయతాశూన్యత్వరూపమనుమితిమనంతర్భావ్యైవాగ్రేనిర్వచనీయమ్ ॥ త త్ర ప్రకృతపక్షాదినివేశవ్యావృత్తింగ్రేదర్శనీయేతి కింవ్యావర్త్యస్థలాంతరాను సరణేన ॥ యత్తు ॥ పక్షవిశేషమనంతర్భావ్యానతిప్రసక్తస్య న్యాయత్వస్యదు ర్వచతయా పక్షప్రవేశనమితి తదసత్ ॥ తథాసతిహేతువిశేషమనంతర్భావ్యా పి తస్య దుర్వచతయా యాదృశహేతుకేత్యస్యాపి వక్తుముచితత్వాత్ ॥ యదిచ న్యాయపదోపాదానాదేవ తద్ధేతునియంత్రితన్యాయలాభఇతి నతదభిహితమి త్యుచ్యతె తదా పక్షప్రవేశస్యానర్థకత్వేపి న్యాయపదాదేవ పక్షవిశేషనియ న్త్రితన్యాయలాభఇతియాదృశపక్షకఇత్యభిధానస్యానుపయుక్తతేతి॥ హేతో ర్వా రణాయేతి *అనతిరిక్తవిషయకత్వం పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే యత్సాధ్యతావచ్ఛేద కవిశిష్టవైశిష్ట్యవిషయకత్వం తద్విలక్షణవిషయితాశూన్యత్వం నతు ప్రకృతాను మిత్యవిషయావిషయకత్వం స్వయమేవాగ్రేదూషణీయ్యత్వాత్ తాదృశవిషయ

ర్శనీయత్వాత్, మాస్త్విదానీం తద్వ్యావృత్తిరిత్యాశయేనాహ *వస్తుతఇతి * పక్షేతి * కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకానుమిత్యాదిఘటితస్య నన్యాయత్వఘటక ప్రతిజ్ఞాత్వఘటకాన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వనిర్వాహః ॥ నిర్ధర్మితావచ్ఛేద కకస్మృత్యన్యపరోక్షజ్ఞానాభావాత్ ॥ అనతిప్రసక్తస్య మహానసం వహ్నిమది త్యాదిన్యాయావృత్తేస్తథాచపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాత్ యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమితి మహానసాదిపరేదంపదఘటితపం చకస్య న్యాయత్వాపత్త్యా తదాద్యవాక్యే ప్రకృతలక్షణాతివ్యాప్తిర్బాధ్యా॥త స్యాలోకాత్ యోయోధూమవాన్సవహ్నిమానిత్యాదివాక్యచతుష్టయఘటక వాక్య వ్యావృత్తస్య యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకత్వాది రూప యత్కించిద్ధర్మవిశిష్టఘటితహేతూదాహరణాదిలక్షణసత్త్వాత్ ॥ తథాచ పర్వ తోవహ్నిమాన్ ధూమాత్ యోయఆలోకవాన్ సవహ్నిమానిత్యాదివాక్యఘ టకాద్యవాక్యే౽తివ్యాప్తిః ॥అనతిరిక్తవిషయకత్వేనాన్యథాసిద్ధింనిరస్యతి * అ నతిరిక్తేతి * ప్రకారాంతరేణ తన్నివేశనేవక్ష్యమాణరీత్యా౽తివ్యాప్త్యలగ్న తాపత్తిరతస్తంనిషేధతి * నత్వితి * అనతిరిక్తవిషయకత్వమిత్యనుషజ్యతె ॥

తావిలక్షణత్వంచ, తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్య సంశయ నివర్తకతావచ్ఛేదకత్వరూపంనిర్వక్ష్యతే ఏవంచోక్తహేత్వవయవజన్యబోధస్యానుమిత్యవిషయవహ్నినిష్ఠధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయకత్వేపి తాదృశ విషయతావిలక్షణవిషయతాశూన్యత్వమక్షతమేవేత్యతి ప్రసక్తేరితిభావః * నిగమనవారణాయేతి *నిగమనజన్యబోధస్యాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనాన్యూనవిషయకతయాఽతివ్యాప్తిప్రసక్తేరితిభావః*నిగమనే*తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదివాక్యసన్నిధానే*సాక్షాదితి*అవయవాంతరబహిర్భావేనేత్యర్థః *నశ్రూయతఇతి *తథాచ కథంతజ్జన్యబోధస్యాన్యూనవిషయకత్వమితిభావః*న్యూనతాభంగాయ*ఆకాంక్షాపూరణాయ॥ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షే తాదృశసాధ్యవత్తాబోధనే కస్తాదృశవహ్నిమానితి జిజ్ఞాసా నివర్తతే వహ్నిమానిత్యభిధానేచ తాదృశాకాంక్షోత్సర్గతో జాయతఇత్యనుభవసిద్ధమేవేతిభావః * అనుషంగాదితి * నిగమనసమభివ్యాహృతత్వేనానుసంధానోపగమాదిత్యర్థః ॥ తథాచతదంతర్భావేనైవనిగమనావయవత్వంపర్యవస్యతీత్యన్యూనవిషయకబోధజనకన్యాయావయవత్వమాదాయ తాదృశసముదాయాతివ్యా

---

*ఉక్తేతి*ప్రకృతానుమిత్యవిషయావిషయత్వకల్పేప్రకృతానుమితావాలోకనిష్ఠంజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వంభాసతే నవహ్నినిష్ఠమితి హేతుజన్యబోధస్య తద్విషయకత్వాభావో నాస్తీత్యవ్యాప్త్యలగ్నకతాపత్తావపీత్యర్థః * తాదృశేతి * హేతౌధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వే వహ్నినిష్ఠత్వాభిధానేన వహ్నౌ తాదృశధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వసంశయనివర్తకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యత్వాదితిభావః ॥ అయం పదాంతర్భావేనైవ నిగమనత్వస్య వక్తవ్యతయా వ్యాచష్టే *తస్మాదితి* అవయవాంతరబహిర్భావః ॥ స్వభిన్నావయవాఘటకత్వమ్ ॥ ఏతచ్చ వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమయం తస్మాద్వహ్నిమానితివహ్నివ్యాప్యధూమవానయంతస్మాద్వహ్నిమానితివాక్యఘటకసంప్రదాయఇతిసూచనాయ * క ఇతి* ఏతాదృశప్రశ్నప్రతిపాద్యాకించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నపక్షోద్దేశ్యకతాదృశవహ్నివిధేయకజ్ఞానేచ్ఛా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నివిధేయకబోధవిషయిణీతితాదృశబోధజనకాదేవ నివర్తతే నాన్యత ఇతిభావః ॥ నను వహ్నివ్యాప్యాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావిశిష్టపర్వతేవహ్నిజ్ఞాపకంకిమిత్యాకాంక్షాప్రసజ్జ ఇత్యతఉక్త

ప్తిప్రసక్తిరితిభావః ॥ నిగమనంచ నపరామర్శహేతురితి యథాశ్రుతాగ్రిమ మూలగ్రంథస్య సత్యంతదలవిరహేణ నిగమనేనాతివ్యాప్తిరిత్యర్థపరత్వేన ప్రతీయతే తచ్చనఘటతే సత్యంతస్య న్యాయావయవత్వరూపత్వాత్తస్యచ నిగమనసాధారణత్వాత్ యథాశ్రుతస్యాపి సత్యంతార్థస్య ప్రతిజ్ఞాయామివతత్రాప్యక్షతత్వాత్ అనతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణేనైవ తద్వారణాచ్చేత్యనతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణస్య నిగమనాతివ్యాప్తివారకతాపరత్వేన తాదృశగ్రంథమత్రైవ వ్యాఖ్యాతుం భూమికామారచయతి *ఇత్థమేవచేతి* అన్యూనానతిరిక్తేతి*తథాచ న్యాయావయవత్వవ్యాపకసితనిరుక్తపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వసత్త్వేప్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వంనాస్తీతి పర్యవసితార్థః ॥ అబాధితత్వాదిపరతాయాః ఉదీచ్యతద్బోధేనాపి నిర్వాహాన్నిగమనజన్యశాబ్దబోధే తద్భానార్థంలక్షణాదరోనయుక్త ఇతి మూలోక్తం తద్విషయక

ఙ్గత ఇతి॥ తత్ర తాదృశాకాంక్షానజాయతే ప్రతిజ్ఞాతఅలోకోపస్థితౌ దుత్తరమానసజ్ఞానేనాపి తద్విషయసిద్ధేరితిభావః ॥ కస్మాద్దృశవహ్నిమానిత్యాకాంక్షాయానియతత్వాత్ ॥ సామాన్యత ఆకాంక్షోత్థాపకతాస్యభిచారో దర్శితః ॥ యద్వా తత్రసామగ్రీవశేన ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థయోర్విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధ స్తత్ర ఉపనయార్థబోధేవ్యాప్త్యాదివిశిష్టహేతుజ్ఞాప్యవహ్నిమానితి పర్వత ఇతిమానసం తత్ర నతాదృశాకాంక్షేతి ॥ ఉత్సర్గాపవాదో హి దానం॥ (ధర్మితావచ్ఛేదకవిషయకసాధ్యప్రకారకమానససామగ్ర్యసత్త్వంవా ॥ తేననిగమనఘటవిషయకసాధ్యవత్తాబోధేపి తథావిధమానసస్యైవ తాదృశాకాంక్షానివర్తకత్వేపినక్షతిః) ॥ నన్వేవంకౌరక్తదండవానితి సమవాయేన గక్తత్వవిశేషితదండవిశిష్టజ్ఞానయాకత్తాభిన్నదండబోధకప్రతిజ్ఞానివృత్త్యనుపపత్తిరితిచేన్న ॥తత్రాపినాయత్వాదీచ్యమానసబోధస్యైవనివర్తకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాయాశ్చ మానసజ్ఞానోపయికపదార్థోపస్థాపకత్వాదితి ॥ మణికారస్యాప్యయంపదానుషంగస్వరసోఽస్తీత్యభిప్రాయకమిత్థంచేతి దీధితిమవతారయతి * నిగమనంచేతి * సత్యంతస్య నిగమనాతివ్యాప్తివారకత్వాసంభవే కథం తద్వారణమిత్యాశంకాయాం పూరితవిశేషణాదిత్యాహ * అనతీతి * ఏతద్విశేషణమేవాతివ్యాప్తివారణక్షమమితి * అబాధితత్వాదీతి * అబాధితత్వాదీతి మణిసందర్భలభ్యం విశేషణైవేత్యేనకారేణా

తయాతిరిక్తవిషయకత్వం నవిచారసహం ఏవం పంచమ్యంతభాగార్థస్యాతిరిక్త
స్య విషయతయా తథాత్వప్రతిపాదనేన న్యూనత్వంచేత్యతః పూరయతి * త
ద్బోధౌపయికేతి * అబాధితత్వాదిబోధౌపయికేత్యర్థః * విశిష్టహేతుసంబంధ
స్య * వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య॥ తస్యచాబాధితత్వాదివ్యా
ప్యతయా తద్బోధౌపయికత్వంబోధ్యమ్॥ మిశ్రమతముపన్యస్యతి *యత్త్వితి *

న్యూనవిషయకత్వదలేన వారణం నాస్తీతి లభ్యతే తచ్చాయంపదానుషంగమావే
దయతీతిరీత్యా మణికారస్వరసలాభః ॥ నను మూలకృతా నిగమనస్యాబాధితత్వా
దిబోధజనకత్వం ప్రదర్శ్యాతివ్యాప్తిర్వారితా ఇదంచనయుక్తం నిగమనేతద్బో
ధకపదాభావాత్ ॥ నచాబాధితత్వప్రతీతీచ్ఛయోచ్చరితత్వనిర్వాహాయ సాధ్య
పదలక్షణయా తద్బోధ ఇతివాచ్యమ్ ॥ వహ్నిప్రతీతీచ్ఛయా ధూమపదోచ్చారి
తత్వస్యైవాదీక్ష్యమాణసాదిబోధేనైవ తన్నిర్వాహే లక్షణాస్వీకారస్యాయుక్త
త్వాదిత్యాహ * అబాధితేతి * లక్షణాదరః * లక్షణావృత్తేరాదరః ॥ నతు ల
క్షణాస్యాపర ఇత్యర్థః ॥ సంబంధవిరోధాత్ ॥ అబాధితత్వం సాధ్యనిష్ఠపక్షనిష్ఠా
భావాప్రతియోగిత్వపక్షవృత్తిసాధ్యాభావవ్యాపకత్వరూపాసత్ప్రతిపక్షితత్వ
రూపాదిపదగ్రాహ్యమ్ *వ్యాప్యతయేతి *సంబంధోపదర్శనమబాధితత్వాదిస్మృతి
ద్వారా తన్మానసజననాయ ॥ వస్తుతస్తు సామానాధికరణ్యాదిమాత్రస్యైవ స్మార
కసంబంధేనాసంభవాద్వ్యాప్యత్వపర్యంతానుధావనమ్ ॥ తదనుమానలాభాయ
ఏవంచ హ్రదోవహ్నిమాన్ జలాద్ధూమాద్వేత్యాదావబాధితత్వాదివ్యభిచారా
త్ వ్యాప్తిపక్షధర్మతయోర్నివేశసంగతిరితిబోధ్యమ్ ॥ కేచిత్తు । నిగమనఘటకత
త్పదస్యాబాధితత్వాదివిశిష్టహేతౌ లక్షణా, తథాచాబాధితత్వాదిహేతుజ్ఞానజ్ఞా
ప్యవహ్నిప్రకారకస్తత్రాబోధః, యద్వానిగమనాద్వ్యాప్తివిశిష్టహేతుజ్ఞాన
జ్ఞాప్యత్వేన వహ్నేర్బోధస్తతఏకవాక్యతయా ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యాం బోధి
తస్య వహ్నౌ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య బోధనే కింప్రయోజనమిత్యాకాంక్షా
యామబాధితత్వాదిబోధస్య తత్ప్రయోజకత్వంకల్ప్యతే, తథాచనిగమనస్యాబా
ధితత్వాదిబోధౌపయికవిశిష్టహేతుసంబంధబోధజనకత్వాదితిమూలార్థః ॥ అత్ర
నైగమనబోధస్యాబాధితత్వాదిబోధౌపయికత్వంకథమితి స[illegible]మ్ ॥ హేతు
రబాధితత్వాదిమాన్ సాధ్యనిష్ఠహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వబోధకవాక్యాంతరోత్ప
న్నవాక్యబాధితసాధ్యనిష్ఠ హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వఘటకహేతుత్వాదిత్యనుమానసం

పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యసమస్తం ఇతరపదం పృథివీతరపరం ఇతరాదిసంబన్ధికార్థబోధకపదానాం సమభివ్యాహృతతత్తత్పదోపస్థాప్య తత్తదర్థేతరత్వాదినా నిరూఢలక్షణా అతో వాదివాక్యస్యాస్వరసిక లక్షణాపి న క్షతిః ॥ ప్రతిజ్ఞాదౌ సర్వత్రైకేనైవపదేన సాధ్యాదినిర్దేశ ఇతి న నియమః॥ తేనాగ్రియ

భవాదిత్యాహుః ॥ ఇతరత్వస్య కేవలాన్వయితయా బాధమాశంక్యాహ * ఇతరాదీతి * పూర్వకల్పే ఉపస్థితేపి బాధితత్వేమానసస్య నిశ్చయత్వసంపాదకం వ్యాపృతత్వమితి) * నిరూఢేతి * నీలపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాద్యనురోధేన వాదివాక్యే నిరూఢలక్షణాస్వీక్రియతే ॥ నను పృథివీతరేభ్య ఇత్యస్యాసమస్తత్వే ప్రతిజ్ఞాదిఘటకసాధ్యవాచకపదసమానానుపూర్వికసాధ్యవాచకపదేనైవోదాహరణాదిప్రయోగ ఇతి నియమాద్యన్నేతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాకారకప్రదర్శనస్య యుక్తతయా తథానభిధాయ యన్నపృథివీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యన్యానుపూర్వీప్రకారేణ సాధ్యనిర్దేశో సంగత ఇత్యత ఆహ * ప్రతిజ్ఞాదావితి * ఏకేనైవసమానానుపూర్వికపదేనైవ సాధ్యాదినిర్దేశ ఏవేతి నియమో న సర్వత్రేత్యర్థః ॥ సర్వత్రేత్యుక్తేః క్వచిత్సతి సంభవేపి నవ్యతిరేక్యుదాహరణే తథా ప్రకృతే యదితరత్ తత్ న పృథివీ పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదౌ యన్నేతరభిన్నం తన్న పృథివీత్యాద్యుదాహరణాదేరపి కథకసంప్రదాయసిద్ధత్వాత్॥ అన్వయ్యుదాహరణే తు పదభేద ప్రయుక్తార్థభేద భ్రమవ్యుదాసాయైకేనేత్యాదినియమః ॥ తేనోక్తనియమానంగీకారేణ ॥ అత్రైకేనైవపదేన నతు పదద్వయేనేత్యర్థః ॥ తేన ప్రతిజ్ఞావాక్యే ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇతి పదద్వయేన సాధ్యనిర్దేశేపి న క్షతిః ॥ తేనేతరపదస్య పృథివీతరార్థకత్వేనేతి వ్యాఖ్యానమశుద్ధం తథాసతి తేనేత్యాదితః ప్రాక్ప్రతిజ్ఞాదావితి పఙ్క్త్యసంగతిప్రసంగాత్ ॥ పదద్వయేన సాధ్యాద్యనిర్దేశనియమనిరాకరణేపి యన్నపృథివీతరేభ్య ఇత్యాదిపృథివీపదఘటితోదాహరణకథంతాయా అనివృత్తేః ॥ సాధ్యవాచకపదద్వయస్య ప్రాథమికత్వేన తత్కథంతాయా అనుదయాత్తన్నిరాకరణస్యానుపయుక్తత్వాచ్చ ॥ నను లక్షణాయా నిరూఢత్వం న వాదివాక్యే తదుపగమబీజం కింతు స్వాయత్తే శబ్దప్రయోగ ఇతి న్యాయ ఏవ, నహి నిరూఢలాక్షణికనీలాదిపదేతరపదేన నీలపర్వతాదిపక్షకప్రతిజ్ఞానుకరా, ఇహ తు తథావిధేతరపదాన్యపృథివీ

న్న పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యుదాహరణప్రయోగావిరోధః ॥ విశేష్యవాచకం పృథివీతిపదాంతరమ్ పూరణీయం శ్రుతపదం సమస్తమిత్యేవవా * ఉదాహరణవారణాయేతి* తజ్జన్యబోధేపి పక్షసాధ్యాశ్రయత్వాత్మకతత్సంబంధరూపానుమితివిషయసకలపదార్థభానేనాన్యూనవిషయకత్వసత్త్వాదిత్యభిమానః *తత్ * అనతిరిక్తేతిపదమ్॥అన్యూనవిషయకత్వంహి నప్రకృతానుమితివిషయతావ్యాపకవిషయతాకత్వం సర్వస్మాత్కాలత్వవానయం కాలపరిమాణవాన్ సర్వస్మాదిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేః ॥ నాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయకత్వం హేతుత్వం ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేః॥ నాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిషయకత్వే సతి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట సాధ్యవిషయకత్వం తద్వైశిష్ట్యవిషయకత్వంవా ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యత్ర హేతావతివ్యాప్తేః ॥ తజ్జన్యబోధే ప్రమేయత్వత్వరూప సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టస్య ప్రమేయపదార్థతావచ్ఛేదకస్య ధర్మిణి వైశిష్ట్యభానాదితి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం తద్వాచ్యం తథాచ నోక్తోదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యాశయేన దూషయతి *తత్తుచ్ఛమితి * నను భ్రాంతః పృథివీపదస్య విశేష్యపరత్వం ఇతరపదస్య పృథివీతరపరత్వమవగత్య తాదృశోదాహరణాత్పృథివీత్వవిశిష్టే సాధ్యవత్త్వం ప్రత్యేతీతిత

తరపదఘటితానుకరోతి విశేషం మనసికృత్యాహ * విశేష్యేతి * ప్రకృతానుమిత్యనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపస్యానతిరిక్తవిషయకత్వస్య సత్త్వదశాయాం కీదృశమన్యూనవిషయకత్వం నివేశ్యతఇతిపృచ్ఛతి *అన్యూనవిషయకత్వంహీతి * సర్వస్మాదితి *పక్షతావచ్ఛేదకకోటౌ సర్వస్మాదిత్యస్యానివేశే హేత్వవయవేనాతివ్యాప్తిస్సంభవతి ॥ తజ్జన్యబోధేసర్వజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాతిరిక్తస్యాభానాత్ ॥ అత స్తత్ర సర్వస్మాదితినిర్దేశః ॥ ఏవంచ ప్రకృతానుమితావపి సర్వజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వభానాద్ధేతుజన్యబోధేపి తద్భానేప్యనతిరిక్తవిషయకత్వమక్షతమితి భావః ॥ ఏవమగ్రేపి ॥ పంచమ్యంతస్య పక్షతావచ్ఛేదకకోటినివేశస్యేదమేవప్రయోజనంద్రష్టవ్యమ్ ॥ కాలికసంబంధేన హేతుతయా విభక్త్యర్థే హేతుత్వాన్వయాయ కాలత్వేతి ॥ ప్రమేయహేతుత్వే ప్రమేయం తాదాత్మ్యేన పక్షతావచ్ఛేదకంబోధ్యమ్ ॥ ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వమితిపాఠాంతరం ప్రమేయాదిత్య

త్రాతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * తాత్పర్యభ్రమేణేతి * తాదృశేతి * అన్యూనవిష యకేత్యర్థః * అతిప్రసక్తత్వాత్ * తథాచాయమిత్యాకారక సాధ్యవత్త్వతా త్పర్యభ్రమవిషయసర్వసాధ్యపదఘటితావయవేఽతివ్యాప్తత్వాత్ ॥ తాత్పర్యభ్ర మవశాద్యామపి నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరిత్యాహ *సకలతాత్పర్యేతి* ఉదాహరణస్య* ఉదాహరణత్వపర్యాప్త్యధికరణస్య * యన్నేత్యాదేః* యన్నేత్యాదిభాగార్థ స్య* అనన్వయాత్ *పృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యేతాదృశబోధేఽప్రవేశాత్ ॥ తథా చాన్యూనవిషయకతాదృశబోధజనకత్వమేకదేశస్యైవ నతు యన్నేత్యాదిఘ టితసముదాయస్య ఏకదేశస్య తు న్యాయావయవత్వాభావాదేవ నాతిప్రసంగః జ్ఞా . . . న్యాయాంతర్గతత్వస్యైకదేశసాధారణస్య నివేశే చానతిరిక్తవిషయకత్వ నివేశేపి తాదృశోదాహరణైకదేశ ఏవాతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ తాత్పర్యభ్రమే ణ యన్నేత్యాదికమంతర్భావ్య యద్భిన్నా పృథివీ ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇత్య న్వయబోధస్సంభవతీతి నాశంకనీయం ॥ జలం నద్రవ్యం గంధవదిత్యాదౌ జలభి న్నద్రవ్యం గంధవదిత్యన్వయబోధస్యానుభవవిరుద్ధతయా నఞర్థోద్దేశ్యతావచ్ఛే దకకబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ యదితరభిన్నపృథివ్యన్యదిత్యాకారకో యద ర్థవిశేష్యకబోధోపి న సంభవతి ॥ అయం న పచతి పురుష ఇత్యత్ర ఇదం పదార్థే పాకకర్తృపురుషభేదబోధస్యానుభవవిరుద్ధతయా అభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక త్వేనాఖ్యాతార్థభానస్య, పచతి చైత్ర ఇవాయమిత్యాదితః పాకకర్తృచైత్రాదిసా దృశ్యబోధస్యానుభవేనేతరవిశేషణవిశేషణతయా తద్భానస్యైవ వాఽవ్యుత్ప

త్ర జ్ఞాపకత్వం పంచమ్యర్థ ఇతి మతే తస్య విశేష్యత్వేనైవ భానాత్ ॥ ప్రమే యనిష్ఠహేతుత్వం తదర్థోఽబోధ్యః ॥ తథా పదం సాధ్యం బోధయత్వితి తాత్పర్య భ్రమసంభవార్థం సర్వనామేతి ॥ సాధ్యవ్యాప్యబోధజనకత్వేన తాత్పర్యవిష యశ్చేదం తథా పదమితి తథా భ్రమసంభవః ॥ యే తు తాత్పర్యభ్రమం ప్రకారా ణ కల్పయిత్వా క్వోదాహరణేఽనతిరిక్తవృత్తిత్వవిషయకత్వపదానివేశేఽతివ్యా ప్తిం సంగమయంతి తన్మతాన్యనుక్రమేణ దర్శయతి * తాత్పర్యభ్రమేణేతి * న ఞ్ పదం యత్పదార్థజలాదివిశేషితస్వార్థం బోధయత్వితి తాత్పర్యభ్రమేణేత్య ర్థః ॥ భూతల యద్భిన్నం తమానయేత్యాదౌ తాత్పర్యం ప్రసిద్ధమ్ * ఇతరే తి * నన్వేవం పశ్య మృగో ధావతీత్యాదౌ దర్శనవిశేషణమృగవిశేషణతయా

న్నత్వాత్ ॥ అత్రకేచిత్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వం పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వేసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వమేవ, నతు పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం ఏవంచదర్శితవ్యతిరేక్యుదాహరణజన్యబోధస్యాపి తాదృశాన్యూనవిషయకత్వాదతివ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే ॥ నచైవమపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షఘటితైక వాక్యార్థబోధకత్వముదాహరణైకదేశస్యైవ నతు తన్నపృథివీత్యాదిభాగఘటితసముదాయస్యేత్యవయవత్వవిశేషణప్రవేశాదేవనాతివ్యాప్తిశంకేతివాచ్యమ్ ॥ తాదృశాన్యా

ఖ్యాతార్థభానస్యానుభవసిద్ధస్య విలోపప్రసంగః ॥ ధావతిమృగస్తంపశ్యేత్యాదిశాబ్దబోధోపక్రమే వాక్యభేదోదుర్వారః ॥ అథ మృగకర్తృకం యద్ధావనం తత్పశ్యేతిబోధోవ్యుత్పత్తివైచిత్ర్యాత్ ॥ నీలోఘటోభవతీత్యాదౌ నీలకర్తృకం యదసాధారణధర్మాత్మకం భవనం తదాశ్రయోఘటఇతిశాబ్దబోధస్యాన్యత్రస్వయం స్వీకారాదితిచేన్న ॥ ఆమంత్రయ శిష్యాధావతిఅస్తి తండులఃపచతీత్యాదౌ తథాప్యగతిరేవేతిచేన్న ॥ ధాత్వర్థేతరవిశేషణతావచ్ఛేదకతయాఖ్యాతార్థభానస్యానభ్యుపగమాత్ ॥ ప్రకృతేచ ధావనాశ్రయమృగాదేః స్వకర్మకత్వసంబంధేన దర్శనాద్యన్వయః ॥ ఏతత్ప్రయోగస్య (పప) త్వ) త్తయేతండులఃపచతీతి ప్రయోగవారణాయచాఖ్యాతార్థవిశేషితనామార్థక్రియయోః సాక్షాదన్వయబోధానంగీకారాత్ ॥ క్రిమాదముంనారదఇత్యబోధిసఇత్యాదౌధాత్వర్థజ్ఞానే నారదస్య కర్మతాసంబంధేన నసాక్షాదన్వయః కింతు తాదాత్మ్యసమ్బంధావచ్ఛిన్నప్రకారితారూపేఇతిపదార్థే స్వాన్వయినస్తస్యాన్యేనాభిధానాన్నారదపదాత్ప్రథమా ప్రాతిపదికార్థమాత్రే తదనుశాసనాత్ ॥ తాదృశప్రకారితాయామేవాకృతిజ్ఞానప్రయోజ్యత్వంక్రియాత్పదార్థేన్వేతీతి నకోపిదోషః ॥ అతఏవ చైత్రోధావతి మృగంపశ్యతీత్యాదికాప్రతిజ్ఞా ॥ నచ పుష్పంజిఘ్రతి చైత్రఇత్యాదావాత్మనశ్చైత్రపదార్థత్వేపి పశ్య చైత్రః పుష్పంజిఘ్రతీత్యాదౌ శరీరవిశేషఏవ తదర్థోవాచ్యః ॥ ఆత్మనస్తదర్థత్వేఅస్తిసారభంపశ్యేతి ప్రయోగవారణాయ లౌకికవిషయితాయాఏవ సంబంధత్వాదయోగ్యతాపత్తేః ॥ తథాచ సమవాయేన తత్ర ధాత్వర్థాశ్రయత్వాన్వయోదుర్ఘటఇతివాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకతాసంబంధావచ్ఛిన్నాశ్రయత్వాదేరాఖ్యాతార్థత

నవిషయకత్వఘటితధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాపర్యన్తానివేశాత్ ॥ వాక్యా
ర్థద్వయవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకతామాదాయాతివ్యాప్తేః ప్రసఞ్జనా
త్ నహి తాదృశసమూహాలంబనబోధజనకత్వమేకదేశేపర్యవస్యతి అపితు స

స్య గంధలౌకికసాక్షాత్కారానుకూలఘ్రాణసమీపపుష్పనయనాదేర్వా జిఘ్రి
త్యర్థత్వస్యాపగమేనాదోషాత్ ॥ అత్రైవమిదంగురుభ్యఃపూర్వేభ్యోనమోవాకం
ప్రశాస్మహే ॥ వందేమహివతాంవాచమమృతామాత్మనఃకలామిత్యాదౌనైయా
యికానాం కాగతిః ॥ శాబ్దికానాం వాణీప్రాప్తిరూపేదం పదార్థవిషయ
కాశాయాః స్వసమానకర్తృకాయానమఃపదఘటితవాక్యప్రయోగోత్తరకాలీన
తయా బోధసంభవాదితిచేన్న ॥ వాక్యాంతరార్థఘటకతయాతత్క్రియాపదస్యై
వం పదస్య తత్రోపసంధానవైయర్థ్యస్యాశావిశేషణేనేదంపదార్థప్రకారక త
త్క్రియావిశేష్యకబోధప్రసంగస్యచవారణాయ తత్ర శాబ్దికానాం వాక్యభే
దస్యేష్టతయా నైయాయికానామదోషాత్ ॥ పచతిభవతీత్యాదౌచపాకః కృతి
భావనాశ్రయతేతినబోధః ॥ పచతిపదేఽఖ్యాతార్థానర్థక్యప్రసంగాత్ ॥
నాపి పాకకర్తాభావనాశ్రయఇతిబోధః ॥ అఖ్యాతార్థస్యోద్దేశ్యత్వాభావాత్ ॥
కింతు పాకకృతిరుత్పత్త్యాశ్రయతేత్యాకారః ॥ నను పాకకృతిరుత్పత్త్యాశ్రయఇ
త్యేవ బోధోస్త్వితిచేన్న ॥ ప్రత్యయార్థయోరన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥ అ
థైకకర్తృకపాకకర్తృకం భవనమిత్యేవబోధోస్త్వితిచేన్న ॥సంఖ్యాకాలాన్య
ప్రత్యయార్థస్య విశేష్యత్వేనైవ ప్రకృత్యర్థేఽన్వయాత్ ॥ నపచతిభవతీత్యా
దిస్తు ఆధేయతారూపవృత్త్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వాదేవసప్ర
యోగః ॥ చైత్రఃపచతి భవతిత్వంపచసి భవసీత్యాదిప్రయోగానాం ప్రామాణి
కత్వే స్వకర్తృకత్వసంబంధేనైవ చైత్రసంబోధ్యాదీనాం పాకాదావన్వయఇ
తిదిక్ * అనివేశాదితి * పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశి
ష్ట్యావగాహిశాబ్దత్వస్య కదాచిత్కార్యతావచ్ఛేదకత్వేపి నిరుక్తాన్యూనవిషయ
కశాబ్దత్వస్యాతథాత్వేనవా నివేశాసంభవాదిత్యర్థః ॥ నను ప్రమేయనిష్ఠహే
తుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్త్యాఽయంకల్పః
పూర్వమేవ దూషితః తదిదానీంతత్కల్పమనుసృత్యాతివ్యాప్తిలాపనేసందర్భా
సంగతిరిత్యతఆహ * అథవేతి * అథాత్ర ప్రథమకల్పపరిష్కారప్రకారః ॥ కి
మనతిరిక్తవిషయకత్వం నతావత్ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్ర

కృతసాధ్యనిశ్చయానివర్త్యగ్ర సంశయానివర్తకత్వం ప్రమేయనిష్ఠ హేతుత్వం ప్రమేయంప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తేః ॥ పక్షసాధ్యవిషయతాన్య విషయతాశూన్యత్వోక్తౌ సంసర్గతామాదాయాసంభవ ఇతి చేన్న ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యప్రకారతాశూన్యత్వస్యోక్తత్వాత్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమశ్నస్సధర్మైత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్వారణాయ ప్రకృత పక్షాఘటకత్వేన ప్రకృతసాధ్యప్రకారతానివేశ్యా విశిష్టహేతుసంబంధఘటకసాధ్యప్రకారతాయాం తాదృశవిశేష్యతానిరూపకత్వాన్న నిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ పర్వతః ప్రమేయకాలీనవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాప్రవేశ్యా హేతుత్వం ప్రమేయవద్ధేతుత్వాజ్జ్ఞేయత్వాద్వేత్యాదౌ హేత్వవయనవారణాయాన్యూనదలే సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశః ॥ హేతుత్వం ప్రమేయంవాప్రమేయంప్రమేయాదిత్యాదౌ ధర్మితావచ్ఛేదకాప్రవేశేన తాదృశ విశేష్యతానిరూపితసాధ్యప్రకారతాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిప్రసంగః ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేత్వవయవే ధర్మితావచ్ఛేదకప్రవేశేఽపి ప్రకృతపక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వం వాచ్యమ్ ॥ తచ్చస్వనిరూపకత్వసామాన్యసాధ్యాఘటకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపకత్వోభయసంబంధేన తాదృశముఖ్యవిశేష్యతావత్త్వం తేన హేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయత్వత్వవద్ధేతుత్వావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదిహేతౌ నాతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యాఘటకత్వనివేశాత్పర్వతః పర్వతకాలీనవహ్నిమానిత్యాదౌ నావ్యాప్తిః (ప్రకృతపక్షఘటకవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకప్రకృతసాధ్యాభావవ్యాపకత్వానవగాహిత్వం ప్రవేశ్యం, తేన సాధ్యాఘటితవ్యతిరేకవ్యాప్తిబోధకనిగమనవ్యుదాసః) ॥ న్యాయావయవత్వోపాదానాత్తదేకదేశవ్యుదాసః ॥ అథవా ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవిషయకత్వం యద్బహిర్భూతవిషయితాశూన్యత్వం తత్ ॥ తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం బహిర్భూతత్వంతార్థః ॥ వహ్నిసామగ్రీత ఆలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్ర్యా ఇత్యాదౌ తాదృశానతిరిక్తవిషయక ప్రకృతసాధ్యశాబ్దబోధజనకస్య హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ తథావిధ ప్రకృతపక్షశాబ్దబోధజనకస్య హేత్వోర్వారణాయాన్యూనవిషయకత్వఘటకదలద్వయనివేశః ॥ నవ

ముదాయఏవ ॥ అథవా న్యాయాంతర్గతత్వమేవ సత్యంతార్థః ॥ అతఏవ మి-
శ్రాణాం ఘటశబ్దో గుణః ద్రవ్యకర్మాన్యత్వేసతి సత్త్వాదిత్యత్రోదాహరణే య
దిప్రతిజ్ఞారూపశబ్ద ఏవ దృష్టాంతత్వేన ఉపాదీయతే తదాతత్రాఽతివ్యాప్తివార
ణార్థత్వాదిత్యాదినా శాబ్దజ్ఞానపదస్యవ్యావృత్తిదానసంగతిః తదదానే తత్రాతివ్యా-

---

ప్రమేయనిష్ఠం హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిః॥
పక్షసమానార్థకాయే హేతవస్తదన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ ఉక్తకల్పసిద్ధా
న్తకల్పేచ హేతుత్వే ఆధేయతాసంబంధేన ప్రమేయస్య సాధ్యత్వే స్వరూపా-
దిసంబంధేన ప్రమేయాదితి హేతావతివ్యాప్తేస్తదన్యత్వం వినాఽవారణాచ్చ ॥ గ-
గనేపి సర్వత్వేనాధేయతాసత్త్వాత్కాలికసంబంధేనవా హేతుత్వాన్న దోషః ॥
స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయ నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాంతరోపగమే
చ తాదృశవిషయితానవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకత్వం నివేశ్యమ్ ॥ యద్యపి తా-
దృశబహిర్భూతలింగవిషయితాశూన్యత్వమగ్రే వక్తవ్యం పూర్వోక్తవహ్నిసామ-
గ్ర్యఇతిహేతోః ఇదంజలం నిస్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్య-
త్వాదిత్యాదౌ యన్నజలం తన్నిస్నేహత్వప్రకారక ప్రమావిషయఇత్యుదా-
హరణస్య హేతుత్వం ప్రమేయాజ్ఞేయత్వనప్రమేయాదిత్యాదౌచ హేతో-
ర్వారణాయ నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వనివేశ ఇతి సువచం ॥ తథాప్యన్యూనాతి-
రిక్తపదం విహాయేతిమూలానురోధాత్తత్త్యాగ ఇతి పరైః పరిశీలితః పంథాః ✱ అతఏ-
వేత్యాది ✱ ఘటశబ్ద ఇత్యారభ్యవారణార్థత్వాదిత్యంతో మిశ్రగ్రంథః ॥ ఘటశబ్ద ఇతిశ-
బ్దపదం ఘూత్తరాకారోత్తరటకారోత్తరాకారత్వరూపానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నస్య
పక్షత్వస్ఫోరకం నతు నివిష్టం వైయర్థ్యాత్ ✱ ప్రతిజ్ఞారూపశబ్దః ✱ తదాకారకశ-
బ్దః ॥ ప్రతిజ్ఞాయతేఽనేనేతి వ్యుత్పత్తేః ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాశబ్దస్యోదాహరణైక-
దేశత్వాభావేపి నక్షతిః ॥ తదాకారకశబ్దత్వేన తదుపాదానమితియావత్ ॥ ఘ-
టశబ్దో గుణ ఇతి ప్రతిజ్ఞాబోధస్య ఘటశబ్దో గుణ ఇతి శబ్దశబ్దస్యేత్యర్థః ॥ అత్ర
చానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకత్వమిత్యత్ర శాబ్దపదం వ్య-
ర్థమ్ ॥ అనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వస్యైవ సమ్యక్త్వాదితియ-
ద్యుచ్యేత తదా ఘటశబ్దో గుణ ఇతి ప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయఘటకోదాహరణైకదే-
శే యోయో ద్రవ్యకర్మాన్యత్వేసతి సత్తావాన్ సగుణో యథాఘటశబ్దో
గుణ ఇతి శబ్దరూపదృష్టాంతఘటకీభూతఘటశబ్దేఽతివ్యాప్తిస్తద్విశేష్యకగుణత్వ-

పనీతభానరూపశ్రావణప్రత్యక్షే ఘటశబ్దో గుణ ఇత్యాకారకే తాదృశశబ్దస్య విషయ విధయా జనకత్వాత్ ॥ దృష్టాంతఘటకశబ్దస్యాపి ప్రతిజ్ఞాఘటకశబ్దసమానాను పూర్వీకతయా శ్రావణస్య తాదృశానుపూర్వీరూపపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారకత్వే న గుణత్వరూపసాధ్యప్రకారకత్వేనచ ప్రకృతానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయ కత్వాచ్చ సత్తాదిభానవిరోధిసామగ్రీవశాద్వా సత్తాద్యభానాదనుమిత్యన్యూ నానతిరిక్తవిషయకత్వమ్ ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాప్రత్యక్షమాదాయ తద్ఘటక యావద్వ ర్ణేషు నాతివ్యాప్తిరభిహితా తస్యాగ్రిమవర్ణాద్యవగాహిత్వేనాతిరిక్తవి షయకత్వాత్ ॥ నన్వేవమపి ప్రతిజ్ఞాఘటకీభూతఘటశబ్దఏవాతివ్యాప్తిః కుతో నాభిహితా తస్యాపి గుణత్వేనరూపేణ స్వవిషయకప్రత్యక్షజనకత్వాదిత్యదో షశాభిధానంనిర్బీజమితి చేన్న ॥ గుణత్వేన ప్రతిజ్ఞాఘటశబ్దప్రత్యక్షంనోత్ప త్తుమర్హతి ప్రతిజ్ఞాశ్రవణాత్పూర్వం గుణత్వరూపవిశేషణోపస్థితేరభావాత్ విశిష్టబుద్ధౌ విశేషణజ్ఞానస్య కారణత్వాత్ ॥ ఉదాహరణఘటకస్యచ ఘటశబ్ద స్య గుణత్వేనప్రత్యక్షంసంభవతి ॥ తత్పూర్వం ప్రతిజ్ఞయైవ గుణత్వోపస్థితేరి తి తావత్పర్యంతానుసరణమ్ ॥ నచ కో గుణ ఇతి జిజ్ఞాసయైవ గుణత్వోపస్థితేస్తేన రూపేణ ప్రతిజ్ఞాఘటకఘటశబ్దప్రత్యక్షంసంభవతీతి తావత్పర్యంతానుసరణం కి మర్థమితి వాచ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యాత్పూర్వం నియమతో జిజ్ఞాసాయాస్సర్వ త్ర సత్త్వే ప్రమాణాభావాత్ ॥ అతఏవ జిజ్ఞాసాబోధకవాక్యానివిహాయ పంచవా క్యానామేవ న్యాయత్వమురరీకృతంసవీనైః॥ నను ఘటత్వాదినా ప్రతిజ్ఞాయా కథంశ్రవణం ఘటత్వాదీనాంపూర్వమనుపస్థితేరితి చేన్న ॥ అనుపస్థితస్య గుణత్వ స్య భానానంగీకారేప్యనుపస్థితానాం ఘటత్వాదీనాం భానస్య సిద్ధాంతసిద్ధత్వా త్ ॥ ప్రత్యక్షభిన్నఘటత్వాదినా శబ్దజ్ఞానేఏవ విశేషణజ్ఞానముద్రయా ఘటత్వాది జ్ఞానస్య హేతుత్వాత్ ॥ ఇహాపిఘటత్వాదినిర్వికల్పకంస్వీకార్యమితి ॥ ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ ఉత్తరత్వంధ్వంసఏవ సచానుపస్థితోపి పూర్వవర్ణస్య సంసర్గః॥ ఉత్తరవర్ణప్రత్యక్షం తత్సంసర్గేణ పూర్వవర్ణోపనీతభానాత్మకమ్ ॥ ఏవం పూర్వవర్ణవిశిష్టోత్తరవర్ణోపనీతభానాత్మకం తృతీయవర్ణప్రత్యక్షోత్తరమి తిరీత్యా చరమవర్ణప్రత్యక్షమిత్యేకః పంథాః ॥ ధ్వంసస్య సంసర్గత్వే మానా భావాత్పదప్రత్యక్షే ఆనుపూర్వీనభాసతే కింతు ధ్వంసజ్ఞాతాద్ధ్వంసరూపపూ

ప్తిప్రసక్తిః విషయవిధయా శ్రావణప్రత్యక్షజనకత్వాత్తాదృశ దృష్టాంతరూపశ
బ్దస్యేతి, పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వమేవాన్యూనవిషయకత్వం ఏవంచతా
దృశోదాహరణైకదేశాతివ్యాప్తివారణాయైవ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సా
ధ్యతావచ్ఛేదకమాత్రవిశిష్టసాధ్యప్రకారకత్వార్థకమనతిరిక్తవిషయకత్వమితితజ్జ
న్యబోధస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాప్రకారకత్వాత్ ॥మాత్రపదా
ద్రర్భావాన్నిగమనవ్యుదాసః తజ్జన్యబోధే విశిష్టహేతుసంబంధస్యాధికస్య
సాధ్యాంశే భానేన శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాప్రకారకత్వాత్ ॥ఏ
వం వహ్నివ్యాప్యధూమవానయమిత్యాద్యుపనయజన్యబోధస్య వ్యాప్తిఘటకా
ధికరణాంశే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వేపి సాధ్యాంశే వ్యాపకత్వ
స్యాధికస్య భానేన తత్రాపి నాతిప్రసంగః ॥ నచైవమపి యన్నపృథివీతరాన్య
దిత్యుదాహరణైకదేశేఽతిప్రసంగః తజ్జన్యబోధే పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిష
యకత్వస్య శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టప్రకారకత్వస్యచ సత్త్వాదితివాచ్యమ్ ॥

త్వవర్ణోత్తరత్వప్రకారకం మానసమిత్యపరః పంథా ఇతి * దృష్టాంతరూపశబ్ద
స్యేతి * ననూదాహరణఘటకస్య ఘటశబ్దో గుణ ఇతి వాక్యస్య ప్రతిజ్ఞావాక్య
రూపదృష్టాంతబోధకత్వస్యైవ సత్త్వేన కథం తదుపాయత్వమితి చేన్న ॥దృష్టాంతో
రూప్యతేఽనేనేతి వ్యుత్పత్త్యా దృష్టాంతరూపేత్యస్య దృష్టాంతబోధకేత్యర్థా
త్ శాబ్దపదేనచ శాబ్దబోధస్య హేతువైశిష్ట్యావగాహిత్వాన్నాతివ్యాప్తిరి
త్యవష్టంభకనిగర్వః * సాధ్యేతి * అభావే ప్రతియోగితాసంబంధేన భేదస్యభా
నాత్ * మాత్రేత్యాది * నన్వన్వయవ్యాప్తివిశిష్టసంబంధబోధస్థలే హేతువ్యాప
కతావచ్ఛేదకవహ్నిత్వభానాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకేతరానవచ్ఛిన్నప్రకారకత్వంని
గమనేఽక్షతమితి చేన్న ॥ నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకాపర్యాప్తావచ్ఛేదకతా
నిరూపకత్వస్య తదర్థత్వాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాని
వేశాదేవ వ్యతిరేకవ్యాప్తేస్సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వరూపవ్యాప్తేర్వా నిగమనా
ర్థఘటకత్వేఽదోషాత్ ॥ యత్రచ యాదృశంసాధ్యతావచ్ఛేదకం తత్పర్యాప్తప్రతి
సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రకారతావచ్ఛేదకతాకత్వంవా వివక్షితమ్
ప్రకృతపక్షవిశేష్యకత్వావచ్ఛిన్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకత్వాభావాదేవవ్యతిరే

పక్షతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వావచ్ఛేదేనతాదృశసాధ్యప్రకారకత్వస్య దలద్వయనిష్కృష్టార్థత్వాత్ తాదృశోదాహరణభాగజన్యబోధస్యేతరభేదాంశే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకతయా తాదృశప్రకారకత్వవిరహాత్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బంధనివేశనంచ యత్ర కాలికసంబంధేన కాలపరిమాణస్పందత్వాదేస్సాధ్యతాసమవాయేనచ తస్యైవహేతుతా తత్రత్యోపనయీయవ్యాప్త్యంశాతిరిక్తభాగవారణాయ ॥ సిషాధయిషయాచ న్యాయప్రయోగో నాభ్యుపేయత ఇతి యత్రసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యస్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుతా తత్రత్యోపనయీయ తాదృశభాగేఽతిప్రసంగ ఇత్యస్య నావకాశః ॥ నచైవమపి నిగమనీయ తస్మాదిత్యంశాతిరిక్తాంశేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యమ్ ॥ తస్మాదిత్యంశార్థమనంతర్భావ్య వ్యవహితయోః పక్షసాధ్యవద్వాచకపదయోరన్వయబోధాజనకత్వాదితిరీత్యా ఉక్తస్థలేపివ్యావృత్తిదానసంగమయంతి ॥ అయంవదానుషంగపక్షే నిగమనేఽనతిరిక్తవిషయకత్వవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛతే ఇత్యాశంకతే *యున్నాతి* అయమాదీత్యాదినా ఇదమాదిపరిగ్రహః * వాక్యైకవాక్యతాయామితి* ఉపనయనిగమనవాక్యయోరేకవాక్యతాయామిత్యర్థః *విశిష్టలాభాత్ *ప

కనిగమనవారణమ్ * పక్షతేతి * అన్యూనవిషయకం సదనతిరిక్తవిషయకమిత్యుద్దేశ్య విధేయభావమహిమ్నాఽవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావలాభః * తాదృశేతి * శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యర్థః ॥ శుద్ధత్వమనుషంగపక్షే నిగమనవారణాయ ॥ నన్వేవం దర్శితసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధోపాదానఫలంనసంభవతీత్యత ఆహ * సాధ్యతేతి * తత్రత్యేతి * కాలపరిమాణవ్యాప్య కాలపరిమాణవానయమిత్యాద్యుపనయీయశుద్ధహేతుమత్తాబోధకస్య కాలపరిమాణవానయమితి భాగస్యవారణాయేత్యర్థః * తస్మాదితి * అయంతస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనస్యాయంవహ్నిమానిత్యంశ ఇత్యర్థః ॥ పక్షపదార్థోపస్థిత్యవ్యవహితసాధ్యోపస్థాపకత్వరూపాసత్త్యభావేనేత్యాశయః ॥ ఇదమాదీత్యాదినా నచ నాత్ర గంధ ఇత్యాదావత్రేత్యాదిపరిగ్రహః * వాక్యయోరితి * యద్యప్యగ్నిహోత్రం జుహోతి యవాగూంపచతీత్యాదౌ అగ్నిహోత్రహోమసాధనీభూత యవాగూపాకానుకూలకృతిమానిష్టసాధనాగ్నిహోత్రహోమక ఇతిబోధస్స్వీకార్యః, అన్యథా యవాగూపాకస్య వైయర్థ్యప్రసంగాత్ ॥ తత్రాదృష్టానంగీకారాత్ ॥ ఏవంచ

క్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యవత్త్వాలాభాద్విశేషాకాంక్షానివృత్తేః ॥ నచ పక్షవా
చకపదానుషంగే తస్మాన్నేతరాణీత్యాదినిగమనవిరోధః అనుయోగ్యమిశ్రిత
నఞర్థశాబ్దబోధస్యాఽవ్యుత్పన్నతయా తస్మాత్ఽస్యాబోధకత్వేన వాక్యత్వాభా
వాదితివాచ్యం॥ ఏతన్మతే తాదృశనిగమనానభ్యుపగమాత్ ॥ యద్యప్యనతిరిక్త
విషయకత్వానివేశే అన్యూనవిషయకబోధజనకత్వం తజ్జనకజ్ఞానవిషయత్వం వా
న్యాయావయవత్వవిశేషితం ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిజన్యబోధమాదాయ హేత్వాదా
వతిప్రసక్తం॥తథాపి ప్రకృతపక్షే ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూన
విషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయ
తావద్వర్ణసముదాయత్వనివేశేనాయం దోష ఇతి స్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ*త
దిత్యాదినా*భానే*జ్ఞానే, సామాన్యతః*అధికరణత్వరూపసామాన్యధర్మావచ్ఛి
న్నే విశేషరూపానవచ్ఛిన్నే ఇతి వా*సాధ్యవత్త్వభానాత్*సాధ్యవత్త్వవిషయక

తత్తద్వాక్యార్థజ్ఞానసహితం యోగ్యతాజ్ఞానం, ఏకవాక్యార్థ విశిష్టాప
రవాక్యార్థప్రతీతిఘటితతాత్పర్యజ్ఞానంచ కారణమ్ ॥ తత్తద్వాక్యార్థజ్ఞానోప
యికాకాంక్షావాక్యద్వయసన్నిధానంచోపయుజ్యతే ॥ నతు వాక్యద్వయాకాం
క్షా ॥ తథాచోక్తమ్ "స్వార్థబోధేసమాప్తానామంగాంగిత్వాద్యపేక్షయా ॥
వాక్యానామేకవాక్యత్వం పునస్సంహత్యజాయతే" ఇతి ॥ తథాప్యత్రైవ వాది
తాత్పర్యాద్వాక్యైకవాక్యతానామవయవాంతరేణేతి బోధ్యమ్॥ఏకవాక్యతాచ
యత్కించిదేకవిషయతాప్రయోజకత్వం విషయతాంతరనిరూపితత్వస్యతద్విశేష
ణత్వాత్ * విశిష్టేతి * శుద్ధపర్వతత్వావచ్ఛిన్నే తాదృశవహ్నిత్వానవచ్ఛిన్న
బోధేచ్ఛాయా విశిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నతద్బోధజనకేన నివృత్త్యసంభవాద్వి
ధితో యదిచేతి * తాదృశేతి * తస్మాదితరేభ్యోభిద్యత ఇత్యేవ నిగమనోపగ
మాత్ ॥ ఇయంతస్మాన్నేతరాణీతితు నపక్షపదఘటితతయా సంప్రదాయవిరో
ధాత్ ॥ న్యూనతాంశంకతే * యద్యపీతి * భానమ్, విషయతా, తథాచ భా
నే భానాదిత్యత్రాన్వయాద్వాహ * జ్ఞానఇతి. * సాధ్యసామానాధికరణ్యఘ
టకాధికరణస్య సాధ్యాధికరణత్వేననివేశేఽధికరణత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యభానం
వ్యుత్పాద్య సాధ్యేనరూపేణనివేశే నిరవచ్ఛిన్నేతద్భానమాహ * విశేషేతి *

త్వాత్ ఉపనయస్య వారణాయ తదితి యోజనా ॥ పక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వమేవాన్యూనవిషయకత్వం నతు పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాంతర్భావ ఇత్యభిప్రాయేణేదం ॥ ప్రమేయో వాచ్యత్వవానయం ప్రమేయః ప్రమేయాదిత్యాదివక్ష్యమాణహేతువారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యాంతర్భావ ఆవశ్యక ఇతి తదంతర్భావాభిప్రాయేణ స్థలాంతరేఽవ్యాప్తిమాహ * యత్రేతి * పక్షేతి * పక్షస్య తాద్రూప్యేణ పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారేణ దృష్టాంతతయా యత్రోపన్యాసః తత్రోదాహరణస్య, సాధ్యస్య తాద్రూప్యేణ సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారేణ హేతుతయా యత్రోపన్యాసః తత్రోపనయస్య చ వారణాయ తదిత్యర్థః ॥ రూపాంతరేణ పక్షసాధ్యయోర్దృష్టాంతహేతుత్వేనోపన్యాసే తదన్యూనవిషయకత్వాసంభవ ఇతి తాద్రూప్యేణేతి ॥ నను పక్షే సాధ్యనిశ్చయదశాయామేవ తాదృశ

ఉపనయస్యేతి * నిగమనే చ తస్మాదితి తత్పదార్థవ్యాప్తిర్న భాసత ఇత్యాశయః ॥ పక్ష ఇతి * అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనోద్దేశ్యత్వేఽధికరణకపక్షేపి వ్యాప్తిర్ద్రష్టవ్యా ॥ ప్రాచాం పక్షైకదేశో న దృష్టాంత ఇత్యత్రాయమితి ॥ హేతోస్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నఘటితత్వలాభాయ ప్రమేయత్వస్య సాధ్యతానుసరణమ్ * వక్ష్యమాణేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశవ్యావృత్తిదానాయ పంచమ్యర్థపక్షకప్రతిజ్ఞాస్థల ఇత్యాదినా హేతుత్వం ప్రమేయో వాచ్యత్వవత్ప్రమేయాదితి యో హేతుర్వక్ష్యతే తత్సాధ్యవతః పక్షత్వే తద్ధేతావేవ పక్షతావచ్ఛేదకనివేశవ్యావృత్తిరిత్యర్థః ॥ యత్తు పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశాన్నాయం దోష ఇతి ॥ తన్న ॥ ప్రమేయో వాచ్యత్వవద్ధేతుత్వం పక్షః తాదాత్మ్యేన స్వరూపసంబంధేన వా ప్రమేయం సాధ్యం స్వరూపసంబంధేన తాదాత్మ్యసంబంధేన వా ప్రమేయం హేతుస్తత్ర ప్రమేయాదితి హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధస్యైతద్దలేఽనివేశస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ అస్మన్మతే తు పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్తవిశేష్యతావచ్ఛేదకతాకత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ కించ జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వాద్వాచ్యత్వవజ్జన్యజ్ఞానవిషయతా జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవృత్తితినిరూపితత్వసంసర్గకప్రతిజ్ఞాయాం జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వాదితి జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవిషయతేతి పక్షముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకహేతావతివ్యాప్తిః ॥ జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానవిషయతేతి బోధస్యసా

దృష్టాంతహేతుత్వసంభవఇతి సంశయాభావాన్న్యాయఏవ ననంభవతీత్యతఆహ
* తాదృశేతి సిషాధయిషయేతి * జల్పస్థలేసంశయస్యావశ్యకత్వేపి వాదస్థలేనతథే
తి సంశయమంతరేణాపి అనుమిత్సాధీనానుమితినిర్వాహాయ ప్రయోగసంభవా
దితిభావః ॥ నను సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగోపగమే పంచమ్యర్థహేతు
త్వే యాదృశసంబంధేన ప్రకృత్యర్థస్యాన్వయస్తత్సంబంధేన వహ్నిసాధ్యక
హేతుత్వపక్షకవహ్నిహేతుకన్యాయాంతర్గతహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వా
రైవేతి సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగానంగీకర్తృవ్యఇత్యతఉక్తవ్యావృత్తి
ర్నసంగచ్ఛతే ఇత్యతస్థలాంతరమనుసరతి * యత్రచేతి * పర్వతత్వసామానా
ధికరణ్యేన సాధ్యసిద్ధేర్యత్రోద్దేశ్యతా తత్రైతత్పర్వతత్వేనాపి దృష్టాంతతా న
సంభవతి ఏతత్పర్వతత్వేన సాధ్యవత్తానిశ్చయస్యాపి తాదృశానుమితివిరోధిత్వా

ధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వప్రమాజన్యజ్ఞానరూపసాధ్యప్ర
కారకత్వాత్ ॥ పర్వతోధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదివారణాయ భ్రమభిన్నజ్ఞాన
జన్యజ్ఞానవిషయత్వస్య భ్రమభిన్నత్వఘటితస్యపంచమ్యర్థత్వాత్ ॥ యదిచజ్ఞాన
జ్ఞాప్యత్వేఏవ ప్రకృత్యర్థభానం తదాస్వవిషయకప్రమాజన్యజ్ఞాననిరూపితత్వస
మ్బంధేన జన్యజ్ఞానవిషయతాత్వసాధ్యకోక్తహేతావతివ్యాప్తిరితి ముఖ్యత్వసా
ధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధయోర్నివేశేపి పర్యాప్తినివేశాచ్ఛావశ్యకఇతిపక్షతావచ్ఛే
దకనివేశోదుర్వారః * సంశయేతి * సంశయేసత్యేవజిజ్ఞాసోదయాత్ ॥ సంది
గ్ధేర్థేన్యాయఃప్రవర్తతఇతిసిద్ధాంతాత్ ॥ విపరీతోచ్ఛావకపరవిజిగీషయా న్యా
యప్రయోగోజల్పః * వాదేతి* ప్రథమతఃసంశయనివర్తకసాధ్యనిశ్చయసత్త్వే
పి అనుమిత్సైవానుమితిచరమకారణపరామర్శప్రయోజకన్యాయసంపాదికేతి
భావః ॥ జగదీశేనతు న్యాయలక్షణే సాధ్యసంశయకాలీనత్వం విశేషణముపా
త్తం తచ్చ సిషాధయిషాస్థలే ప్రతిజ్ఞాదివాక్యపంచకస్యాలక్ష్యత్వమభిప్రేత్య॥
పరేతు తస్యలక్ష్యత్వమభిప్రేత్యసిషాధయిషాసాధ్యసాంశయికవిప్రతిపత్త్యన్య
తరకాలీనత్వం తదర్థఇత్యాహుః ॥ ఏవం సిద్ధిసత్త్వే సిషాధయిషావిరహే ప్రతి
జ్ఞాదిపంచవాక్యేఽతివ్యాప్తివారణాయ సిషాధయిషాకాలీనత్వందేయమితి తేనో
క్తం తత్ర సిద్ధ్యసత్త్వే న్యాయేఽవ్యాప్తిరతః పక్షతాకాలీనత్వం తదర్థఇతి త
దుభయమపి వృథేత్యుపేక్షితమ్ * యాదృశేతి * హేతుత్వంవహ్నిమద్వహ్నే

దతః పర్వతత్వావచ్ఛేదేనేతి * తత్రోదాహరణస్యేతి * యద్యపి పర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్నిమత్త్వావగాహిన్యామనుమితౌ పర్వతత్వవ్యాపకత్వస్యాధికస్య వహ్న్యంశే భానాత్తాదృశదృష్టాంతఘటితోదాహరణజన్యబోధేచ తదభానాదస్యానుమితి న్యూనవిషయకత్వమేవ ॥ తథాపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట వైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపం నిర్వాచ్యముద్దేశ్యానుమిత్యన్యూనవిషయకత్వమవ్యాహతమేవేతి భావః ॥ యద్యపి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానివేశే ఉదాహరణైకదేశఏవ తాదృశవిషయతా న తు సముదాయఇతి న్యాయావయవత్వనివేశాన్నాతివ్యాప్తిప్రసంగః ॥ తథాపి ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వగర్భ న్యాయావయవత్వం ప్రకృతలక్షణే ప్రవిష్టం తచ్చ య

రిత్యాదౌ నిరూపితత్వం సంబంధః * పర్వతత్వావచ్ఛేదేనేతి * అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన హేతుమత్తాబోధకోత్తగోపనయః, ఉదాహరణశ్చయత్పదన్యపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేతరత్వగ్రాహకోదృష్టాంతప్రయోగఏవ, ప్రతిజ్ఞయా యాదృశబోధోజన్యతే సదృష్టాంతేనేతరేణవోదాహరణేన తాదృశబోధోనజన్యతేఽనాకాంక్షితత్వాత్ ॥ తేననపూర్వగ్రంథవిరోధః ॥ తత్ర సామానాధికరణ్యేనప్రతిజ్ఞాయాముదాహరణే తాదృశబోధానుత్పత్తేరుక్తత్వాదితి * నిర్వాచ్యమితి* అన్యూనవిషయకత్వశరీరే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యానివేశాదితిభావః * జన్యతేతి * ఉదాహరణవారణాయజన్యతావిషయితయోర్నివేశః ॥ * ప్రతిజ్ఞామాత్రేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణత్వేసతి ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వమర్థః ॥ హేత్వాద్యఘటకత్వంతుననివేశ్యతే ప్రయోజనాభావాదితిభావః ॥ అత్రచానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధవిషయకతాదృశనిశ్చయానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వం తదగ్రేవివక్షణీయమ్ ॥ తావతైవచసామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాంస్వార్థమాత్రబోధమాదాయ దర్శితోదాహరణైకదేశేచ నావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణాతివ్యాప్తిః ॥ అథావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశయస్యాపి తాదృశశాబ్దబోధనివర్త్యతయా కథంనాతివ్యాప్తిః ॥ నచ తాదృశనిశ్చయనివర్త్యతావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకం యత్సంశయవృత్తివిషయితావ్యక్తిరూ

వం తద్విశిష్టావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వంతద
ర్థః ॥ తాదృశంచ పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాభావప్రకారిత్వా
మితినదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ ఏవమప్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశయ
ప్రతిబంధకతాయాఅపి తథావిధనిశ్చయత్వవ్యాపకతయోక్తరూపస్యతన్నివర్త్య
తావచ్ఛేదకతానవచ్ఛేదకత్వాసంభవాదితిచేన్న ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపికా
సాధ్యసామానాధికరణ్యేన సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వావ్యాపికాయాప్రతిబంధకతాత
దనిరూపకసంశయః అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యాభావసంశయస్తమాదాయా
అపతిప్రసంగాత్ ॥ అత్రాపి తన్నిరూపితనివర్త్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛేదకత్వా
దిప్రాగుక్తవిశేషణమావశ్యకమన్యథోక్తసంశయస్య సామానాధికరణ్యేనసాధ్యా
భావసంశయత్వేన తన్నివర్త్యతయాఽసంగ్రహాపత్తేః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యా
పకప్రతిబంధకతాకత్వసామానాధికరణ్యేన సాధ్యావగాహిత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబ
ధ్యతోభయశూన్యసంశయఏవవానివేశ్యః ॥ అవచ్ఛిన్నత్వం స్వరూపసంబన్ధవి
శేషః ॥ నచైవమప్యసంభవఇతివాచ్యమ్ ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యావగా
హితావిరహవిశిష్టతత్ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వస్య వాచ్యత్వాత్
సామానాధికరణ్యేన ప్రతిజ్ఞాయాం తజ్జన్యబోధస్య ద్వైవాదవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన
సాధ్యావగాహిత్వేఽతివ్యాప్తిర్మద్వారేతిచేత్తర్హి తాదృశానవగాహితా బహి
ర్భూతతాదృశవిషయితాశూన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ ఉక్తసమూహాలంబనబోధే
చ తాదృశబహిర్భూతసామానాధికరణ్యేన సాధ్యావగాహితాయాస్సత్త్వేననదో
షః ॥ తద్బహిర్భూతత్వంచ పక్షే తాదృశసాధ్యానవగాహిత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధ
కతానవచ్ఛేదకత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతానవచ్ఛేదకత్వంవా యథామనీషము
పాదేయమ్ ॥ నచైతాదృశప్రయాసఃకిమర్థఇతివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసం
బన్ధశ్చాస్యైవవిషయకత్వదలేన ప్రవిష్టః ప్రయోజనాభావాదిత్యగ్రిమగ్రంథద
ర్శనేనైతాదృశరీతేరేవాభిప్రేతత్వాత్ ॥ నచ సగ్రంథః సామానాధికరణ్యేన
ప్రతిజ్ఞాపర ఇత్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన ప్రతిజ్ఞాలక్షణా తద్దలే తన్నివేశే నబాధ
కమితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధనివేశస్య ప్రయోజనసత్త్వేన తద
భావకథనాసంగతేః ॥ తద్దలే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధవివక్షాయాఅవచ్ఛేదకా
వచ్ఛేదేన ప్రతిజ్ఞాలక్షణేఽత్యావశ్యకత్వే తాంవిస్మృత్యదీధితికృదుక్తపూర్వపక్షప్ర

ఢాయం పర్వతఇత్యుదాహరణైకదేశేపీత్యాశయః ॥ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సా
ధ్యసాధనకన్యాయనివిష్టప్రతిజ్ఞాలక్షణేఅవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనసాధ్యవైశిష్ట్యావగా
హిత్వరూపాన్యూనవిషయకత్వ నివేశే నైతద్వ్యావృత్తిసంగతిరిత్యపరితోషేణ
వ్యావృత్త్యంతరమాహ ✻ సత్యంతస్యవేతి ✻ అత్రాయమాశయః॥ఏతల్లక్షణఘ
టకన్యాయావయవత్వశరీరే ఉభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వం ననివేశనీయం

యోజనం లాపయిత్వా తత్సరణమాత్రేణ తన్నిరస్య దీధితికృతాం ప్రయోజనా
న్తరాభిధానస్య ప్రామాదికత్వాపత్తేశ్చ ॥ యద్యపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధవి
షయకతాదృశనిశ్చయానివర్త్య సంశయానివర్తకబోధసామానాధికరణ్యేన సా
ధ్యానవగాహిత్వేన విశిష్యోక్తప్రయాసమంతరేణైవావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన త
త్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణంసువచమ్ ॥ తథాపివిశేషణాంతరపూరణమపేక్ష్యావచ్ఛే
దకావచ్ఛేదేన సాధ్యావగాహిత్వఘటితాన్యూనవిషయకత్వదలప్రవేశఏవ స్యా
దితి తదుపేక్షేతి ॥ సామానాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యావచ్ఛేదకా
వచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాంతు నాతివ్యాప్తిః ॥ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకసం
బంధవిషయకప్రతిజ్ఞార్థనిశ్చయే సామానాధికరణ్యమాత్రేణ సాధ్యాభావసంశ
యవిరోధితాయాఅసత్త్వేనైవాదోషాత్ ॥ ఏవంచేదానీమన్యూనవిషయకత్వదల
ఏవానాయత్యాసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం సాధ్యప్రకారతాయాంని
వేశ్యమ్ ॥ తథాచపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞావారణాయ అ
నవచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యానవగాహిత్వంనివేశ్యసామా
నాధికరణ్యేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాస్సామానాధికరణ్యేన ప్రతిజ్ఞాయామతివ్యా
ప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యావగాహిత్వం నివేశ్యావచ్ఛేదకా
వచ్ఛేదేన తత్సాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాశ్చలక్షణంఫలితం న్యాయత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయా
మేతన్నివేశే ఉదాహరణైకదేశానవార్యతఇతి విశేష్యదలే తన్నివేశ్యమిత్యా
శయేనాహ ✻ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనేతి ✻ యద్యపిక్వచిత్పాఠః ॥ అన్యూనవి
షయకత్వదలే ఆపాతతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధంనివేశ్యదర్శితవ్యావృత్తినిరా
కరణమయుక్తమిత్యాశంక్య ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణసత్త్వే పూర్వవ్యావృత్తి
స్తత్స్ఫురిత్యాగేచాగ్రిమాపీత్యాశయవానాహయద్వేత్యవతారణీయమ్ ॥ ననుహే
త్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యబోధమాదాయ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యా

అనతిరిక్తవిషయకత్వవిశేషణేనైవతాదృశభాగద్వయఘటితసముదాయాతిప్రసంగవారణాత్॥ నచ శబ్దజ్ఞానస్యైవ శాబ్దబోధజనకతయాజనకత్వమత్రజనకజ్ఞానవిషయత్వమేవవాచ్యం ఏవంచ తాదృశ సముదాయవిషయకజ్ఞానమప్యేకదేశప్రతిజ్ఞావిషయకత్వేన తథావిధబోధజనకమితిసముదాయోఽతిప్రసంగఇతివాచ్యం॥ తాదృశబోధజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్యైవ వివక్షణీయత్వాత్ ॥ నచ తాదృశవర్ణసముదాయత్వం తాదృశవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వం తాదృశంచ ప్రతిజ్ఞాహేతుసము

ప్తిరతఆహ ✻ అనతీతి ✻ సముదాయఃప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయః ॥ తథావిధబోధఃప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధః ॥ సచప్రతిబంధకవశాద్ధేత్వర్థావిషయకోబోధ్యః ✻ తాదృశబోధేతి ✻ ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయితాయాఏవావచ్ఛేదకత్వేన తాదృశసముదాయవిషయితాయాఅనవచ్ఛేదకతయాఽతివ్యాప్త్యభావాదితిభావః॥ ✻ తాదృశేతి ✻ ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వనివేశకల్పే హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధవృత్త్యేకదేశార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపిత జనకతామాదాయ హేత్వవయవైకదేశేఽతివ్యాప్తిరతోవ్యాపకత్వనివేశః ✻ తాదృశేతి ✻ ప్రతిజ్ఞాహేతువిషయకజ్ఞానజన్యప్రతిజ్ఞామాత్రార్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాప్రతిజ్ఞామాత్రనిరూపితైవ తన్నిరూపకవర్ణత్వసమనైయత్యస్య తాదృశసముదాయత్వేఽసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః ప్రతిజ్ఞాహేతుజన్యప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థశాబ్దబోధనిష్ఠ జన్యతానిరూపిత జనకతావచ్ఛేదికాప్రతిజ్ఞాహేతునిరూపితవిషయితాపి భవతీతి తన్నిరూపకవర్ణత్వసమనియతత్వస్య తత్సముదాయత్వేసత్త్వాదతివ్యాప్తిరతోఽనతిరిక్తేతిపదసార్థక్యం ఏవంచ తాదృశబోధస్యాతిరిక్తవిషయకత్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి ॥ నచ ప్రతిజ్ఞాహేత్వంతరజన్యశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వస్య హేత్వవయవేసత్త్వాత్తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసార్థక్యసంభవాద్యథాశ్రుతన్యాయావయవత్వపరిత్యాగోవ్యర్థఇతివాచ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తపదానుపాదానే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాయాఃహేతుజ్ఞానేఽసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యభావాత్॥ హేత్వంతసముదాయ

దాయత్వమపీతి తత్సముదాయాతిప్రసంగఏవేతి తాదృశభాగద్వయాఘటితత్వమవశ్యమేవనివేశ్యమితివాచ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తపదసార్థక్యాయ తాదృశయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయితాశాలివర్ణత్వసమనైయత్యమేవ నివేశ్య ప్రతిజ్ఞాహేత్వాదిసముదాయత్వస్యవారణీయత్వాత్ ॥ సమానార్థకప్రతిజ్ఞాద్వయాది విషయకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయతాశ్రయవర్ణత్వసమనైయత్యస్య తాదృశ ప్రతిజ్ఞాద్వ

స్య ప్రకృతపక్షవిశేష్యకహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్య ప్రకృతసాధ్యప్రకారకశాబ్దబోధత్వస్యైవ జన్యతావచ్ఛేదకతయా తద్ఘటకాన్యూనవిషయకత్వస్యాపి తథాత్వేనతదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదికాసముదాయనిరూపితవిషయితాపిభవతీతి తత్రాతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసార్థక్యాదితి * నివేశ్యేతి * అన్యథా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయస్యోక్తరీత్యైవవారణే తన్నివేశనమనర్థకంస్యాదిత్యర్థః ॥ అత్రేదంబోధ్యమ్ । ఏతత్కల్పే ఉభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వచతుష్టయంతు ననివేశార్హం ప్రయోజనాభావాత్ ॥ కింతు ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమాత్రం తథాచయద్యపి తదుపాదానేప్యయమాదినిగమనాంతవారకతయాఽనతిరిక్తవిషయకత్వసార్థక్యసంభవాద్ధేత్వంతావారణేపినక్షతిరితితత్త్యాగప్రదర్శనంవ్యర్థమ్ ॥ తథాపి తేనైవ హేత్వంతవారణాత్పశ్చాత్తద్వైయర్థ్యమభిప్రేత్య ప్రథమతఏవ తత్త్యాగోదర్శితః ॥ యద్యప్యయమాదినిగమనాంతేఽనతిరిక్తవిషయకో బోధో నాస్త్యేవాయం వహ్నిమానితిభాగస్యాబోధకత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాయాంతుసాస్తీతితమాదాయ తజ్జనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వమాత్రోక్తౌ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయఘటకభాగద్వయాఘటితత్వమావశ్యకమ్॥ ప్రతిజ్ఞోదాహరణసముదాయత్వాదివారణాయ ప్రతిజ్ఞాత్వాశ్రయతదనాశ్రయేత్యాద్యర్థశ్చ॥ తథాపియథాశ్రుతదీధితేస్తథాలాభాత్ప్రకారాంతరస్యాదూషకత్వాద్వా సమనైయత్యమేవనివేశితమితి॥నన్వేవం సమానార్థకప్రతిజ్ఞాద్వయాదివిషయకజ్ఞానస్య నిర్వక్తవ్యాన్యూనానతిరిక్తవిషయకయత్కించిచ్ఛాబ్దబోధజనకతయా తత్రాతివ్యాప్తిరిత్యాశంక్యామిష్టాపత్త్యానిరాకురుతే * సమానార్థకేతి * ఉభయఘటకేత్యాదివిశేషణనివేశనకల్పేపి తస్య లక్ష్యతాయాఏవస్వీకార్యత్వాత్ ॥ తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూనవృత్తితాఽనిరూపకత్వరూపవిశేషణంతు అనతిరిక్తపదవైయర్థ్యభి

యాదిపర్యాప్తసముదాయత్వేన తత్త్వేపి నక్షతిః తదుభయాదపి ప్రతిజ్ఞావ్యవహారాత్ ॥ అపితు ప్రతిజ్ఞైకదేశస్యాపి తాదృశబోధనిష్ఠవహ్నిసంబంధిబుద్ధిత్వాద్యవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకీభూతయత్కించిదేకజ్ఞానవిషయతాశ్రయవర్ణసముదాయత్వమాదాయైవ ప్రతిజ్ఞాత్వప్రసంగ ఇతి ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవ వా నివేశనీయమ్॥ అన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వస్య కించిజ్జన్యతానవచ్ఛేదకతయా తదవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతానివేశాసంభవాత్ ॥ ఇత్థంచాననుషంగపక్షేప్యయంతస్మాద్వహ్నిమానితిభాగే ప్ర

యా నమణికృత్సమ్మతమితిభావః * తాదృశబోధనిష్ఠేతి * ప్రకృతానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యసంపూర్ణార్థవిషయక బోధనిష్ఠేత్యర్థః * ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమేవేతి * ప్రతిజ్ఞాత్వసమానాధికరణత్వే సతి ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నభేదానుయోగితావచ్ఛేదకో యోయస్తద్భిన్నధర్మవత్త్వమేవేత్యర్థః ॥ నచైతత్కల్పే ఉదాహరణాదిఘటకసవహ్నిమానిత్యాదిభాగవారణమశక్యమితి వాచ్యమ్॥ పూర్వకల్పే స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతానివేశేప్యేతత్కల్పే ఫలోపధానరూపజనకతాయా నివేశనీయత్వాత్ ॥ నన్వన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశేనైవైకదేశాతివ్యాప్తివారణసంభవే ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వమపి న నివేశ్యతే ప్రయోజనాభావాదిత్యాశంకాం నిరస్యతి *అన్యూనేతి * నను ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వే సతి అన్యూనాతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధవృత్తిజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వం పర్యవసితం తత్ర వ్యాపకత్వం వ్యర్థం హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాస్థలే హేతుజ్ఞానస్య తాదృశబోధానుపధాయకత్వాదితి చేన్న ॥ అతిసాన్నిధ్యేన తద్విషయకప్రతిజ్ఞావిషయకసమూహాలంబనే ఫలోపధానం సంభవతీతి హేత్వేకదేశేఽతివ్యాప్తిర్నతూదాహరణాదిఘటకవహ్నిమన్మహానసాదివిషయకప్రతిజ్ఞావిషయకజ్ఞానఇత్యభిప్రాయాత్ ॥ అత్రచ హేత్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాయామపి ప్రతిజ్ఞామాత్రార్థబోధఏవాభిసంధిస్తేన తత్ర ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థబోధమాదాయ హేతౌ సంపూర్ణలక్షణోపరి అతివ్యాప్త్యభిధానేపినాసందర్భాసంగతిః ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశేన తద్వారణాత్తత్పక్షే అవయవాఘటకేత్యస్య వైయర్థ్యమ్ ॥ తత్రచ స్వరూపయోగ్యతారూపజన

తిజ్ఞాదిహేత్వంతభాగేపివ్యావృత్తిస్సంభవతీతి * అవయవాఘటకేతి * నచ తదుపాదానేపి ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞార్థమాత్రవిషయక బోధనిష్ఠ ధూమవిశేషిత హేతుత్వవిషయక శాబ్దత్వావచ్ఛిన్న కారణధూమాదిత్యాది హేతువిషయక జ్ఞానవిషయతామాదాయావయవాఘటకే తాదృశ హేతావతివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తవిషయక బోధనిష్ఠ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యకసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయతానిరూపకవర్ణసముదాయత్వనివేశస్యావశ్యకతయా అవయవాఘటకత్వనివేశనం నిష్ప్రయోజనమితి వాచ్యమ్ ॥ తాదృశ హేతువారణాయ అవయవాఘటకేత్యనేన అవయవైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞాననిష్ఠజనకతావ్యావృత్త్యావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకవిషయతాకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదస్యైవాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకతాయాం వివక్షణీయత్వాత్ ॥

కతాయామేవ ప్రవేశాత్ప్రతిజ్ఞైకదేశవారణాయ వ్యాపకత్వం హేత్వంతరవారణాయ వ్యాప్యత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వంచ నివేశనీయమితి భావః ॥ అవయవాఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వం ప్రతిజ్ఞామాత్రాఘటకత్వం వా, అత్రానతిరిక్తవిషయకత్వోపాదానేప్యన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశావశ్యకతాం ప్రదర్శ్యావయవాఘటకత్వనివేశవైయర్థ్యమాశంకతే * నచేతి * అన్యూనవిషయకత్వ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వమేవ జన్యతాయాం నివేశ్యం నత్వవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరితి వక్ష్యతే ॥ అన్యథా ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽతివ్యాప్త్యప్రసక్తేః ॥ తాదృశసముదాయజనితో యోవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధస్తన్నిష్ఠ విశిష్టవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నజన్యతాయా నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వపర్యాప్తజన్యతావచ్ఛేదకతాకత్వాభావాత్ ॥ వ్యావృత్తాన్తంచోపలక్షణంనతులక్షణఘటకమ్ ॥ ఏకదేశవారణాయ పర్యాప్తినివేశః ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వ హేతుత్వాదీనాంపంచానామేవావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతయా తాదృశపంచధర్మవ్యాపకం న్యాయత్వమేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిషయత్వమేవేతి తాదృశవిషయతాకాన్యత్వస్య కేవలం ప్రతిజ్ఞాదివిషయకజ్ఞానేపి సత్త్వేనాసంభవ ఇత్యతో యత్కించిద్ధర్మేతి ॥ తాదృశ విషయతాకం యజ్జ్ఞానంతదన్యేత్యర్థః ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయా

అవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకీభూత ప్రతిజ్ఞాత్వరూప యత్కించిద్ధర్మవ్యాపకతయాప్రతిజ్ఞాజ్ఞానే తాదృశవిషయతాకత్వసత్త్వేన నతాదృశవిషయతాకాన్యత్వమస్తీతిభావః ॥ హేత్వాదినిష్ఠసముదాయత్వవ్యాపకవిషయతాక భేదకూటనివేశాన్నాసంభవః ॥ నచ పూర్వోక్తప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకత్వశరీరే ప్రతిజ్ఞాత్వసామానాధికరణ్యాప్రవేశాన్నాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరితి కింతథావివక్షణేనేతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి తథావివక్షణే ప్రతిజ్ఞామాత్రఘటకత్వంసంపూర్ణమేవ నివేశ్యమిత్యభిప్రాయాత్ ॥ నిష్ప్రయోజనమితి ప్రతిజ్ఞైకదేశస్య తావతాపివారణాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వనివేశే ప్రతిజ్ఞాత్వమాత్రనివేశేనైవ నిర్వాహే శేషవైయర్థ్యంస్యాదతో విషయత్వపర్యాప్త్యుపాదానమ్ ॥ తేనాయమాదినిగమనాంతభాగేప్యతివ్యాప్తిసంగతిః ॥ అసంభవవారణాయ వ్యాపకత్వనివేశః ఆనుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతాయావ్యాపకత్వానవచ్ఛిన్నవిషయతాకాన్యత్వనివృత్తిః ॥ నను తథాపి ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతఇత్యాదౌ ధూమాదితి హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయకశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానిరూపితజనకతాయాఅపి తత్రహేతుత్వరూపయత్కించిద్ధర్మవ్యాపకవిషయితాకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వాత్ ॥ మైవమ్॥ హేత్వవయవసమానాకారప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగస్య వివక్షితహేతుత్వానాక్రాంతత్వేన తద్విషయజ్ఞానస్య హేతుత్వవ్యాపకవిషయతాకాన్యత్వాత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగజ్ఞానవృత్తిజనకతామపేక్ష్య ధూమాదితిహేత్వవయవవిషయకజ్ఞానవృత్తిజనకత్వస్యాభిన్నత్వాత్ ॥ తథాచోక్తం తాదృశధర్మశ్చ హేత్వవయవాదివృత్తిసముదాయత్వం తత్రచ నప్రతిజ్ఞాద్యేకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానవిషయత్వం ఆనుపూర్వీసామ్యేపి సముదాయత్వస్య భిన్నత్వాదితి ॥ అత్రేదంచింత్యతే దీధితికృతాం నైతాదృశోఽభిప్రాయః ॥ అన్యూనపదవైయర్థ్యాత్ ॥ తత్పదంవినాపి తత్తల్లీయహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ ॥ హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగజ్ఞానవృత్తిజనకతాజన్యత్వాదితి ॥ కేచిత్తు పర్వతత్వావచ్ఛేదేన వహ్నిసాధ్యకే ఉదాహరణఘటకే సవహ్నిమాన్ యథాపర్వతఇతిభాగేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఉదాహరణాఘటకత్వమనివేశ్యావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకంనిరుచ్య తాదృశావచ్ఛేదకం యత్తాదృశభాగత్వం తదుపా

దాయ తాదృశజ్ఞానే ఉక్తవిశేషణస్యోపపాదనాత్ ॥ సామానాధికరణ్యేనవహ్ని శాబ్దబోధజనకతాయా ఽన్యూనపదేన వారణాచ్చేత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు కారణత్వం కారణతావచ్ఛేదకధర్మభేదేనభిద్యతే ॥ తాదృశధర్మశ్చానుపూర్వీవిశేషఏవ॥ ఏవంచావయవాఘటకత్వస్యావయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వాద్యర్థకరణేపి నాన్యూనపదవైయర్థ్యం వహ్నిసంయోగవత్సధర్మా పర్వతస్సంయోగీదహనాదిత్యాదౌ హేత్వవయవవారణాయ తత్సార్థక్యసంభవాత్ అన్యథా హేతుమాత్రాజన్యానతిరిక్తవిషయకహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయక శాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయతానిరూపక వర్ణసముదాయత్వస్య హేతౌ సత్త్వాదతివ్యాప్తేః ॥ అన్యూనపదదానేచ తాదృశశాబ్దబోధస్య నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశాన్యూనవిషయక శాబ్దబోధకజనకతావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకభాగవిషయితాయామేవ సత్త్వేన హేత్వవయవవిషయతాయామసత్త్వాత్ తత్రతాదృశభాగహేత్వవయవయోరానుపూర్వీభేదేన తదవచ్ఛిన్నవిషయితయోర్భేదాత్ ఏవం ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగజ్ఞానస్థాయా నిరుక్తానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతాయా అవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకయత్కించిద్ధర్మవ్యాపక విషయితాకాన్యవృత్తిత్వేపి హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాతద్భిన్నైవ దహనాదితి హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయాం దహనపదోత్తరపంచమీపదత్వరూపానుపూర్వ్యేవావచ్ఛేదకతయా వహ్నిపదోత్తరపంచమీపదత్వరూపవహ్నేరితిభాగవృత్త్యానుపూర్వీరూపావచ్ఛేదకస్య తతోన్యతయా కారణతావచ్ఛేదభేదేన కారణతాభేదాదితి నాన్యూనపదవైయర్థ్యమ్ ॥ నచైతత్కల్పీయహేతువారణాయాన్యూనపదనివేశే ధూమాదాలోకవానితి దీధితివిరోధఇతివాచ్యమ్ ॥ తత్రత్యాదిపదేనైతద్గ్రహణే తద్విరోధాభావాత్ ॥ సచ తథాప్యత్రైవ ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థోభయవిషయకసమూహాలంబనబోధస్యాన్యూనాతిరిక్తవృత్తిజనకతయా హేతావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతివాచ్యమ్ ॥ ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయానిరూపకత్వేన బోధవిశేషణాత్ ॥ యత్రాత్రైవ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయవిషయకజ్ఞానాత్కథంచిత్ప్రతిజ్ఞార్థమాత్రబోధస్తత్ర ప్రతిజ్ఞామాత్రవిషయితైవ జనకతావచ్ఛేదికేతి నప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయే హేతావతిప్రసంగః ॥ సాంప్రదాయికాస్తుప్రతిజ్ఞాఘ

టకభాగసాధారణహేతుజ్ఞానకారణతాయా హేతుత్వవ్యాపకవిషయతాస్వజ్ఞాన
వృత్తిత్వేనైవ హేతువారణాదన్యూనపదవైయర్థ్యమితి నశంక్యమ్. ॥ తద్ద
లవిపక్షణీయైతాదృశార్థే ఽవయవాఘటకపదస్య స్వరసతః సంపాదకత్వా
త్ ॥ తాదృశావచ్ఛిన్నజన్యతాఘటితస్య లక్షణాంతరత్వాత్ ఏతదస్వరసేనై
వవా కల్పాంతరానుసరణాదిత్యాహుః ॥ యత్తు కైశ్చిచ్ఛంకితం తాదృశాన్యూ
నవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాభిధానే హేతుముపేక్ష్య ప్రతి
జ్ఞాహేతుసముదాయేఽనతిరిక్తవిషయకత్వదలవ్యావృత్తిదానేసందర్భవిరోధః ॥
హేత్వంతార్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దబో
ధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణ సము
దాయత్వస్య హేతావసత్త్వాత్తత్రాతివ్యాప్తేః ॥ అనతిరిక్తపదోపాదానేచహే
త్వంతార్థవిషయకశాబ్దబోధస్యాతిరిక్తవిషయకతయా తద్వారణాసంభవాచ్చ.
తస్మాత్సందర్భవిరోధపరిహారాయాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతావివక్షణ
స్యావశ్యకతయాఽవయవాఘటకత్వంవ్యర్థమితి ॥ తదపేశలమ్ ॥ అన్యూనవిష
యకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానభిధానే కీదృశబోధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తిః ప్ర
సజ్యతే, హేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధస్యోక్తవిశేషణేన వారణాద్ధేత్వ
ర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధమాదాయేతిచేత్ ॥ ఉక్తవిశేషణస్థానే పక్షముఖ్య
విశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానవచ్ఛిన్నత్వవిశేషణంప్రవేశ్యాతివ్యాప్తివార
ణస్యసుకరత్వాత్ ॥ ఏవంచావయవాఘటకత్వం వహ్నిమత్పదవారణాయావశ్య
కమ్ ॥ హేతుత్వంప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థబోధమా
దాయహేతావతివ్యాప్తావపి నహేతుసామాన్యే నేతి ॥ వస్తుతస్తూపేక్షాబీజవిశేష
ణస్య నావశ్యకతా హేతుమాత్రాతివ్యాప్తిరాబాధ్యప్రకాశనార్థత్వాదితి కథ
మవయవాఘటకత్వంవ్యర్థంస్యాదితివదంతి ॥ అత్రాన్యూనపదదానే లాఘవేనా
న్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశాదవయవాఘటకత్వంవ్యర్థమిత్యాశయే
నవస్తుతస్త్వితిగ్రంథావతారః ॥ సంప్రదాయమతే దీధితికారాణాంపక్షతావచ్ఛే
దకవిశిష్టఇత్యాదినిర్వచనవిరోధోప్యవతారత ఇతిబోధ్యమ్ ॥ కేచిత్త్వన్యూనాన
తిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితేత్యత్రా
వచ్ఛేదకత్వమనతిరిక్తవృత్తిత్వంబోధ్యమ్ ॥ తేనానతిరిక్తపదానుపాదానేఽ

న్యూనాతిరిక్తవిషయకహేతుత్వం తదర్థవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠహేతువిశేషితహేతుత్వవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య హేత్వవయవే సత్త్వాత్తత్రైవాతివ్యాప్తిః కుతో నోక్తేతి దూషణం సమాహితం॥ హేతుమాత్రజన్యహేత్వర్థమాత్రవిషయకశాబ్దబోధనిరూపితజనకతావతి హేతుమాత్రవిషయకజ్ఞానే హేతువిషయితాయాస్సత్త్వేప్యన్యూనవిషయక శాబ్దబోధజనకతాయా అసత్త్వేన తస్యాస్తదనవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అతఏవ దీధితికారాణాం హేతుముపేక్ష్య ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేఽనతిరిక్తపదోపాదానవ్యావృత్తిరపి సాధుసంగచ్ఛతే ॥ సముదాయవిషయకజ్ఞానమాత్రేఽన్యూనవిషయకశాబ్దబోధజనకతాయాస్సత్త్వేన సముదాయవిషయితాయాస్తదవచ్ఛేదకతయా తత్ర(త్రా)తివ్యాప్తివారణాయానతిరిక్తపదసార్థక్యసంభవాత్ ॥ జనకత్వంచాత్ర స్వరూపయోగ్యత్వంవివక్షితం నతు ఫలోపహితమ్ ॥ తేన ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానాత్కదాచిత్తాదృశశాబ్దబోధాజననేపి తద్విషయితాయా జనకతానతిరిక్తవృత్తిత్వరూపావచ్ఛేదకత్వక్షతిః ॥ నచైకదేశమాత్రవిషయకజ్ఞానజనకతావ్యావృత్తత్వం కుతఉక్తమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ధూమాదాలోకవాన్నిత్యాదౌ ధూమాదితి హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తేస్తాదృశాన్యూనాతిరిక్తశాబ్దబోధనిష్ఠజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్యతత్రసత్త్వాత్ ॥ తద్వివక్షణేచ ప్రతిజ్ఞాఘటకభాగజ్ఞానవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య హేత్వవయవజ్ఞాననిష్ఠజనకతాయామసత్త్వాదతివ్యాప్త్యభావాత్ ॥ తత్ర కారణతావచ్ఛేదకధర్మభేదాభావేన కారణతాయా ఐక్యాత్ ప్రతిజ్ఞాఘటకధూమపదోత్తరపంచమీత్వమపేక్ష్య హేత్వవయవనిష్ఠధూమపదోత్తరపంచమీత్వరూపానుపూర్వ్యా అభిన్నత్వాత్ ॥ నచాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశాదేవ హేతోర్వారణాదవయవత్వపర్యాప్తీత్యాది వ్యర్థమితివాచ్యమ్ ॥ అనతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధనిష్ఠనిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకవిషయితాశ్రయవర్ణసముదాయత్వస్య వాచ్యతయా ప్రకృతే ప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుసమానానుపూర్వీకభాగవృత్త్యానుపూర్వ్యావచ్ఛిన్నవిషయితాయా అపి ఘటకవిషయితాత్వేన తాదృశాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతావచ్ఛేదకతయా తన్నిరూపకవర్ణసముదాయత్వస్య

హేత్వవయవేపిసత్త్వేనాతిప్రసంగసత్త్వాత్ ॥ హేత్వవయవానుపూర్వ్యపేక్షయా ప్రతిజ్ఞాఘటకనిష్ఠానుపూర్వ్యాః భేదాభావేన తద్విషయితాయా ఐక్యాదతోఽవయవత్వపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకేత్యస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ అతఏవ తదుపాదానేపీత్యాదినాఽశంక్యైకదేశవ్యావృత్తజనకతాంనివేశ్య భట్టాచార్యైస్సమాహితం నతు నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతా తత్రనాస్తీతివదంతి॥అత్రైతన్నలైవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవాపేక్షాబీజమసంగతమ్॥హేతుమాత్రవిషయకజ్ఞానేపి హేత్వర్థావగాహ్యన్యూనవిషయకశాబ్దబోధస్వరూపయోగ్యతారూపజనకతాసత్త్వాదితిచేన్న ॥ అన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకతానతిరిక్తవృత్తివిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతసముదాయత్వంసముదాయార్థః ॥ తత్రానతిరిక్తపదానుపాదానేఽన్యూనవిషయకోయోయోబోధస్తజ్జనకతా తాదృశబోధజనకతాసామాన్యంవా యాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నయత్కించిద్విషయితావ్యాపకంతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితానిరూపకవర్ణత్వసమనియతేత్యర్థాభిప్రాయేణ తదుక్తేః ॥ అతఏవచాంతేఽన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితజనకతాయా హేతుప్రతిజ్ఞాఘటకభాగసాధారణానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితావ్యాపకత్వాసంభవేపియత్కించిద్విషయితావ్యాపకత్వసంభవాత్తాదృశవివక్షయా హేత్వవయవే నవారయితుంశక్యతేఇత్యభిధానసంగతిః ॥ నహి హేతుప్రతిజ్ఞాఘటకభాగవిషయితయోరైక్యంసంభవతి ॥ ప్రథమవిషయితాయాః పదాంతరవిషయిత్వానిరూపితత్వాత్ ॥ ద్వితీయవిషయితాయాస్తు తన్నిరూపితత్వాదితి ॥ ఏతచ్చాపేక్షాబీజముత్పాదయితుమేవఅనతిరిక్తపదోపాదానేతు నవివక్షానిష్ప్రయోజనత్వాత్॥ నాపి సామాన్యపదార్థవివక్షా ॥ తథాసతి తథాపి ధూమాదాలోకవానిత్యగ్రిమగ్రంథాసంగతేః ॥ సామాన్యంతః హేతిప్రతిజ్ఞాజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నజనకతాయా హేత్వవయవవిషయితావ్యాపకత్వాత్ ॥ అనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమవచ్ఛేదకత్వమస్తి తదపివానాస్తి స్వరూపసంబంధరూపమేవ తన్నివిష్టమ్ ॥ ఏతదభిప్రేత్యైవ తఏవేత్యాద్యుపష్టంభకాభిధానమ్ ॥ తత్ర ద్వ్యహేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకతాయాః ప్రతిజ్ఞాహేత్వానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయితావ్యాపకత్వేపి అన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధజనకతాయాంప్రతిజ్ఞానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయి

అవయవత్వంచేదం న్యాయాంతర్గతత్వవిశేషణశూన్యం॥ తేన ప్రతిజ్ఞాసమానా
కారోదాసీనవాక్యజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాజ్ఞానీయకారణతాయాస్సత్త్వేఽపి తత్సంగ్రహః

తావ్యాపకత్వసద్భావేన తాదృశవిషయిత్వాసమన్వయిత్వాన్నాతివ్యాప్తిః॥ య
త్కించిజ్జ్ఞానవిషయతాయాం స్వసామానాధికరణ్యనివేశాచ్చాలనీన్యాయేన త
త్తత్ప్రతిజ్ఞాత్వస్య తత్తజ్జ్ఞానవిషయతాశూన్యవృత్తిత్వేఽపి నాసంభవః॥ ద్వితీయ
పక్షేతు అంతిమాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతావినివేశనిరాకరణగ్రంథో
హేయః॥ హేత్వవయవవిషయితాయాస్తాదృశజనకతావచ్ఛేదకత్వాత్॥ య
ద్వా హేతూపేక్షాబీజంప్రాగ్వత్॥ అనతిరిక్తపదోపాదానేతు అన్యూనానతి
రిక్తవిషయకశాబ్దబోధజనకతానతిరిక్తవృత్తివిషయితానిరూపకవర్ణత్వవ్యాప
కసముదాయత్వమేవార్థః॥ అనతిరిక్తపదానుపాదానేచ ప్రతిజ్ఞాహేతుజన్య
బోధమాదాయైవాతివ్యాప్తిరతస్తన్నివేశః॥ యద్యపితదుపాదానేఽపి ప్రతిజ్ఞా
మాత్రజన్యశాబ్దబోధజనకతాప్రతిజ్ఞాహేతూభయవిషయితావ్యాపికేతి పునరతి
వ్యాప్తిస్తథాపి ఏతదస్వరసాదేవాయమాదినిగమనాంతాతివ్యాప్తివారణఫలక
త్వమనతిరిక్తపదస్య॥ హేత్వంతరవారణంతు తాదృశసముదాయత్వనిష్ఠన్యూ
నవృత్తితానిరూపకనివేశాదేవ భట్టాచార్యాణాం సమన్వయిత్వాభిధానంచయ
థాశ్రుతాభిప్రాయేణేతిప్రతిభాతి॥ నన్వవయవత్వం న్యాయాంతర్గతత్వఘటి
తం తత్పర్యాప్త్యవచ్ఛేదకంచ నపర్వతోవహ్నిమానితివాక్యత్వం తస్యోదాసీన
సాధారణ్యాత్॥ కింతు తత్తద్వాక్యత్వం తథాచ తత్తత్ప్రతిజ్ఞావిషయతానా
మేవ తద్వ్యాపకత్వాత్తన్నిరూపకాన్యజ్ఞానవృత్తిత్వస్యోదాసీన జ్ఞానసాధార
ణకారణతాయాం సత్త్వాదసంభవఇత్యతఆహ * అవయవత్వంచేతి * ప్రతిజ్ఞా
ద్యఘటకత్వదలసత్త్వేన ధూమాదిత్యేకదేశసముదాయత్వస్యావయవత్వపర్యా
ప్త్యవచ్ఛేదకత్వేఽపి తద్వ్యావృత్తిః॥ నచోదాసీనవాక్యవృత్తివిషయతాయాఅ
పి తాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయతాత్వేన వ్యాపకత్వసంభవాన్న్యాయాం
తర్గతత్వోపాదానేపినక్షతిరితివాచ్యమ్॥ ఏకదేశవిషతాయావిషయతాత్వేనప్ర
తిజ్ఞాఘటకధూమాదితిభాగవిషయతాయావాతాదృశానుపూర్వ్యవచ్ఛిన్నవిషయ
తాత్వేనవ్యాపకత్వాదతిప్రసంగఇతి॥ స్వవిషయతాత్వేనవ్యాపకత్వనివేశాద్వా
వాక్యభేదేన విషయతాభేదాత్॥ కేచిత్తు తాదృశజనకతాయామేవావయవాఘ

తాదృశోదాసీనవాక్యేపి తథావిధావయవత్వపర్యాప్తేః ॥ వస్తుతస్తు అవయవత్వఘటకవిశేష్యదలపరిత్యాగమాత్రేణైవ వ్యావృత్తిస్సంగచ్ఛతఇతి తాదృశజనకతాపర్యంతనివేశనే ప్రతిజ్ఞాఘటకత్వదలపరిత్యాగసంభవేపితత్పరిత్యాగస్య ప్రకృతానుపయుక్తత్వమిత్యేతల్లాఘవాయైవ అవయవాఘటకేత్యభిహితమితి ॥ కేచిత్తు యత్ర ప్రతిజ్ఞైకదేశస్యాపి కథంచిత్ప్రతిజ్ఞాసమానార్థకత్వం సంభవతి తత్రైకదేశేఽతిప్రసంగవారణాయావయవాఘటకత్వ నివేశన మావశ్యకమిత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥ ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్య విశిష్టార్థబోధకతాయామేకదేశేసంభవేపి తన్మాత్రస్య తథావిధబోధపరత్వాభావాత్ తథాత్వే సముదాయప్రయోగా

టకత్వం తచ్చ తాదృశబోధవృత్తియత్కించిజ్జ్ఞానజన్యతాశూన్యజ్ఞానవృత్తిజన్యతాఽనిరూపకత్వం ప్రతిజ్ఞైకదేశధూమాదితి పదజ్ఞానవృత్తిజనకతాయాం తాదృశజన్యతాశూన్యధూమవిశిష్టహేతుత్వమాత్రజ్ఞానవృత్తిజన్యతానిరూపకత్వాన్నాతిప్రసంగ ఇతిప్రాహుః ॥ నన్వేవమగ్నిపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టేసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వమిత్యన్యూనవిషయకత్వనిర్వచనవిరోధఇత్యతఆహ॥ * వస్తుతస్త్వితి * విశేష్యదలేతి * ఉభయఘటకేత్యాదిదలేత్యర్థః * ప్రకృతానుపయుక్తత్వమితి * తథాచావయవాఘటకేత్యపివ్యర్థమేవ పరంత్విదానీముభయఘటకేత్యాదిదలవైయర్థ్యేకథనేన వ్యావృత్తిస్సంభవతీతి అవయవాఘటకత్వవైయర్థ్యేఽసంభవేపి తత్కథనమిదానీమనుపయుక్తం తదకథనేపి వ్యావృత్తిసంభవాదిత్యర్థః ॥ అదితిఃపుత్రవతీత్యాదౌ దితిః పుత్రవతీత్యాద్యేకదేశవారణాయసమానేతి ॥ రమేశ్వరఃపూజ్యస్సౌదామినీద్రవ్యమిత్యాదౌ మేశ్వరఃపూజ్యస్సౌదామినీద్రవ్యమిత్యాది తథావిధబోధజనకతావచ్ఛేదకత్వేన తత్రేచ్ఛావిషయవిషయితాంనివేశ్యదూషయతి * ప్రతిజ్ఞేతి* (మతంగజోనీలఇతి వాక్యాద్గజే నీలత్వబోధో జాయతామితివక్తృతాత్పర్యంవాచ్యమ్ ॥ తథాచాశ్రయత్వస్వప్రకారకవక్తృచ్ఛావిషయత్వోభయసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే ప్రకృతసాధ్యప్రకారకత్వావచ్ఛిన్నబోధజనకతావచ్ఛేదకతావిశిష్టాయాయత్కించిజ్జ్ఞానీయవిషయతాతన్నిరూపకవర్ణపర్యాప్తసముదాయత్వమర్థః ॥ మతంగజవిషయతానిరూపితాగజశబ్దవిషయితైవోభయసంబంధేనావచ్ఛేదకతాయా ఆశ్రయోనతు తదనిరూపితగకారాదివిషయతేతి, ననుగజోనీలఇతివాక్యాదు

నుపపత్తేః ॥ కథంచిత్ప్రయోగేపి వైయర్థ్యేన తత్ర సముదాయమంతర్భావ్య న్యాయత్వానంగీకారాత్ ॥ అప్రకృతార్థపరవాక్యవారణాయ వాస్తవతథావిధ తాత్పర్యసత్తాయా లక్షణే నివేశనీయతయా ఏకదేశమాత్ర స్య తాదృశార్థపరత్వాభావే నాతిప్రసంగానవకాశాదితి * హేత్వంతస్యేతి * కథితాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతానివేశేన తత్తద్భాగ ప్రతిపాద్య విశిష్టార్థబోధజనకత్వమాదాయ కేవలహేత్వాదావతివ్యాప్తిర్నసం భవతీతి నిగమనమాత్రం హేతుమాత్రం చోపేక్షితం ॥అన్యూనానతిరిక్తవిషయకె త్యస్య ప్రకృతానుమితివిషయస్యాన్యూనవిషయస్సన్ననతిరిక్తో విషయో యస్యే తి వ్యుత్పత్తేరనుమితి విషయనిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వే సత్యనుమితివిష యాతిరిక్తావృత్తియద్విషయత్వం తత్త్వమితి యథాశ్రుతార్థమాక్షిపతి * యద్యపీతి *

క్తబోధోజాయతామితీచ్ఛయా మతంగజో నీల ఇతి ప్రయోగో భవత్యేవ వినాపి వక్తృచ్ఛాంశుకాదేః ప్రయోగదర్శనాదత్ర గజో నీలో మతంగజో నీల ఇతి వాక్యయో ర్నాకాంక్షాభేదః, యతస్తస్యాం మతం శబ్దఘటకచరమవర్ణోత్తరత్వేగకారో న విశేషణీయః కింతు తాదృశవర్ణోత్తరవర్ణాంతరానుత్తరత్వేన జనకతా, యద్వా నీల పదస్య గజపదవిషయతానిరూపితతాదృశవిషయితానిరూపితవర్ణాంతరవిషయతావని రూపితగకారవిషయితాఘటితవిషయితాత్వేన గజో నీల ఇతి వాక్యవిషయతాసాధా రణ్యాన్నైవ॥ యద్వా నీలపదస్య గజపదసమభివ్యాహారో విశేషవ్యాపికయా గజో నీల ఇత్యానుపూర్వ్యా మతంగజో నీల ఇత్యాదిసాధారణాకాంక్షాత్వేన, ఏవంచ దర్శితతాత్పర్యజ్ఞానతాదృశాకాంక్షాజ్ఞానయోరపి పరస్పరసహకారిత్వసంభవా న్నాత్రసార్థక్యమిత్యాశంకాం నిరాకరోతి * కథంచిదితి * మతంగజో నీల ఇతి వా క్యాధీనశాబ్దబోధోపయికాకాంక్షాయాః ఫలతోసత్త్వవ్యంజకం) ॥ యదిమెశ్వ రః పూజ్య ఇతి వాక్యాత్తాదృశబోధోజాయతామితీచ్ఛయామపిరమెశ్వరః పూజ్య ఇతి ప్రతిజ్ఞా తత్ర తత్సార్థక్యశంకాం నిరాచష్టే * కథంచిదితి * న్యాయత్వానంగీకా రాదితి * తథాచావయవాఘటకత్వం వ్యర్థమేవేతి భావః ॥ నను తత్పరత్వానివేశే తత్ప దసార్థక్యం స్యాదిత్యతస్తత్పరత్వస్యావశ్యకతామాహ * అప్రకృతార్థప రేతి * తచ్ఛనా నార్థకహర్యాదిపదఘటితం లక్షణయా జలాద్యర్థకవహ్న్యాదిపదఘటితంచ బోధ్యం * తత్తద్భాగేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకహేతుసమానార్థకభాగ ఇత్యర్థః ॥ తథాచాన్యూనా

యద్యపి ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షక ప్రకృత సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకయత్కించిదనుమిత్యవిషయవిషయకత్వంపర్వతోవహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాజన్యనిఖిలబోధానామేవేతి తాదృశానుమితివిషయత్వ సామాన్యాభావోవివక్షణీయః తథాచ కేవలాభిధేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నపక్షకస్థలేప్యతిరిక్తాప్రసిద్ధిరస్త్యేవ॥తథాప్యప్రసిద్ధిం స్ఫుటీకర్తుం అభిధేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నపక్షకప్రమేయత్వాదిసాధ్యకస్థలే విశ్వమేవానుమితివిషయఇత్యేతల్లాభాయ సర్వమిత్యుక్తమ్ ॥ సర్వేభ్యోదర్శపూర్ణమాసావిత్యత్రేవ ప్రక్రాంతకతిపయపదార్థమాత్రవృత్తిసర్వత్వావచ్ఛిన్నతాత్పర్యేణాపి విశేష్యవాచకపదాంతరాసమభి

నతిరిక్తవిషయకత్వాదినిరుక్తౌ తాదృశవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతోపాదానస్యావశ్యకతయానతిరిక్త విషయకత్వానుపాదానే నకుత్రాపి హేతావతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ తత్తద్భాగేత్యస్య తత్తద్ఘటిత్వేతివార్థః ॥ ఏతచ్చ ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వకథనం నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశలాభాయైవ ॥ తత్ర పర్యాప్త్యనివేశాన్నానతిరిక్తపదవైయర్థ్యమితిభావేనాన్యూనవిషయక బోధవృత్తిజనకతానివేశేచ తాదృశ ప్రతిజ్ఞార్థబోధవృత్తిహేతువిశిష్టహేతుత్వబోధత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయ హేత్వవయవే హేతువిశిష్టసాధ్యమాత్ర బోధత్వావచ్ఛిన్నజనకతామాదాయనిగమనేచాతివ్యాప్తిస్స్యాదిత్యర్థః ॥ ఏతచ్చావతారికాయాముక్తమ్ ॥ సర్వమభిధేయం ప్రమేయమితి దీధితికృదుక్తసర్వపదవైయర్థ్యంశంకతే * యద్యపీతి * అనుమితివిషయాతిరిక్తావిషయకత్వస్య యత్కించిదనుమితేర్విషయత్వాభావవన్నిష్ఠవిషయతాకత్వస్యానుమితేర్విషయత్వం యత్ యత్కించిత్తదభావవన్నిష్ఠవిషయతాకత్వస్యవాఽభావరూపత్వే విషయతాయాః స్వరూపసంబంధరూపత్వేనాసంభవఇతి తత్సామాన్యాభావనివేశే సర్వపదవైయర్థ్యమిత్యర్థః * కేవలేతి * అభిధేయత్వసామానాధికరణ్యేన తత్తదభిధేయేనానుమితిసంభవేపి తాదృశానుమితివిషయత్వసామాన్యాభావస్యాప్రసిద్ధిరిత్యర్థః * స్ఫుటీకర్తుం*సామాన్యాభావపర్యంతాదివక్షణేపి శిష్యేణ గ్రాహయితుం ॥ సర్వమభిధేయమిత్యత్రాభిధేయపదప్రయోజనమాహ * సర్వేభ్య ఇతి * పుత్రపౌత్రాదిస్వర్గపశ్వాదిసర్వఫలోద్దేశేనేత్యర్థః ॥ కర్తవ్యావితి శేషః * ప్రక్రాంతేతి * పూర్వవాక్యజన్యశాబ్దబోధవిషయత్వం పూర్వోపస్థిత

వ్యాహృత సర్వపదప్రయోగసంభవాత్సర్వం ప్రమేయమిత్యుక్త్వానుమితివిష
యతాయాః కేవలాన్వయిత్వాలాభాదభిధేయమిత్యుక్తమ్ ॥ ఏవంచ కించిద్ధర్మావ
చ్ఛిన్నాంశేఽభేదేన స్వార్థవిశేషణకబోధపరసర్వశబ్దస్య తద్ధర్మవ్యాపకవిధేయ
వ్యాప్య సర్వత్వబోధకతావ్యుత్పత్తేరభిధేయత్వవ్యాపకసర్వత్వలాభాన్నానుమి
తేః కతిపయవస్తుమాత్రవిషయకత్వశంకేతి భావః * అతిరిక్తాప్రసిద్ధిః * ప్రకృతానుమి
తివిషయాతిరిక్తాప్రసిద్ధిః॥ ప్రమేయత్వం పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగిన వేతి సంశయస
మ్భవ ఇత్యత స్తత్సంగ్రహాయాన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వమన్యథానిర్వక్తి * ప్ర

త్వం వా ప్రక్రాంతత్వం ॥ యద్యపి మిలితానాం తావత్ఫలానాం న దర్శపౌర్ణ
మాసకర్తవ్యతాప్రయోజకకామనావిషయకత్వం సర్వపదేన మిలితత్వేన ఫలా
నుపస్థానాత్ ॥ తథాపి యావద్ధర్మావచ్ఛిన్నాః ప్రక్రాంతాః ప్రత్యేకం తావ
ద్ధర్మావచ్ఛిన్నానామేవోపస్థితౌ వాక్యభేదప్రసంగ ఇతి తావత్సముదాయత్వరూ
పసర్వత్వేనోపస్థితిమాత్రం ఫలతాతు ప్రాతిస్వికేతి బోధ్యమ్ ॥ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛే
దకవ్యాపకసర్వత్వ తాత్పర్యాసంభవసూచనాయ కతిపయేతి॥ విధేయవ్యాప్యత్వం
వ్యభిచారితాసంబంధేన విధేయశూన్యత్వం ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకసర్వత్వ
మాత్రబోధకత్వే సర్వోఽపి ఘటస్సుందర ఇతి ప్రయోగప్రసంగః నిఖిల ఘటవృ
త్తిసర్వత్వస్య ఘటత్వవ్యాపకత్వాదితి విధేయవ్యాప్యత్వముక్తమ్ ॥ తథా చ తత్ర
సౌందర్యవ్యాప్యత్వాభావాన్న తత్ప్రయోగః ॥ ఏవం వ్యాప్యత్వమాత్రోక్తౌ ఘట
చతుషయమాత్రవృత్తిసర్వత్వమాదాయ దర్శితప్రయోగప్రసంగతాదవస్థ్యమితి
ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వనివేశః ॥ తాదృశసర్వత్వస్య చోద్దేశ్యతావచ్ఛేదక
ఘటత్వావ్యాపకత్వాన్నోక్తాపత్తిః॥ ప్రకృతే చాభిధేయపదసమభివ్యాహృతసర్వ
పదస్యాభిధేయత్వవ్యాపకసర్వత్వబోధకత్వముక్తవ్యుత్పత్తేరితి జగన్మాత్రవృత్తిస
ర్వత్వమేవాభిధేయత్వవ్యాపకం న కతిపయమాత్రవృత్తిసర్వత్వమితి తాదృశసర్వ
పదస్య న కతిపయవృత్తిసర్వత్వబోధకత్వమితి భావః ॥ యద్యపి సర్వం గగనం శ
బ్దవదితి వ్యవహారవారణాయ తద్ధర్మసమానాధికరణభేదప్రతియోగిత్వమపి ప్రవృ
త్తినిమిత్తశరీరే ప్రవేశ్యం భేదశ్చ సామానాధికరణ్యనిరూపకతోభయసంబం
ధేన ప్రతియోగితావిశిష్టాన్యో గ్రాహ్యః ॥ తేన ద్వత్వాద్యవచ్ఛిన్నభేదసత్త్వే
పి న క్షతిః ఏకధర్మం పరిత్యజ్య చ నాపరధర్మావచ్ఛిన్నతాత్పర్యేణ తాదృశప్రయో

కృతేతి * స్వవిషయతావ్యాపకప్రకృతానుమితివిషయతావ్యాపక విషయతా కత్వమిత్యర్థః ॥ స్వవిషయోఽనుమితివిషయాన్యూనత్వస్య స్వవిషయత్వేతద్విషయతావ్యాపకత్వపర్యవసితత్వాత్ స్వవిషయేఽనుమితివిషయానతిరిక్తత్వస్యచ తద్విషయత్వే స్వవిషయతావ్యాపకత్వపర్యవసితత్వాదితిభావః ॥ యద్యపి సమూహాలంబనాత్మకప్రకృతపక్షకవహ్నివిధేయకానుమితివిషయతాయాఃవిశ్వవృత్తితయాపర్వతోవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధో నతాదృశానుమితివిషయతాసమనియతవిషయతాకః వాక్యాంతరసహితతజ్జన్య సమూహాలంబనబోధజనకయత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణసముదాయత్వం నతన్మాత్రపర్యాప్తం యత్కించిత్ప్రకృతానుమితివ్యక్తివిషయతాసమనైయత్యస్య వివక్షణేపిచ నిగమనాద్యతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తజ్జన్యబోధస్యాపి పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్య వహ్నిమాంశ్చేత్యాకారకసమూహాలంబనానుమితి విషయతాసమనియతవిషయతాకత్వాత్ ॥ తథాపి ప్రకృతపక్షకప్రకృతసాధ్యవ్యాప్యవత్తా పరామర్శత్వావచ్ఛిన్నజనకతానిరూపితజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన యద్విషయతా

కః ॥ తథాపి తద్ధర్మవ్యాపకవిధేయవ్యాప్యవర్యాప్తికధర్మత్వేన ప్రవృత్తినిమిత్తత్వపక్షఏవ తత్ప్రవేశః నత్వేతత్పక్షఇత్యాశయః ॥ ద్వేధానుమితివిషయతానివేశే గౌరవాదాహ * స్వేతి * స్వంశాబ్దబోధః అనుమితివిషయతావ్యాపకత్వసంపత్తయే ప్రకృతేతి * సమూహేతి * పర్వతోవహ్నిమాన్ సర్వం ప్రమేయమిత్యాకారికేత్యర్థః ॥ సమూహాలంబనశాబ్దబోధవిషయతాయా స్తత్సమనైయత్యేప్యాహ * వాక్యాంతరసహితతదితి * యత్కించిదితి * అసమూహాలంబనప్రకృతానుమితిః * యదితి * ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధసామాన్యపరం ॥ తేన తత్రచ్ఛాబ్దబోధవిషయతాయాః పరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వవ్యాపకత్వేపినక్షతిః ॥ తాదృశపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతావ్యాపకతావచ్ఛేదకస్వనిరూపకవృత్తివిషయతాత్వకత్వోక్త్యావా ఏకైకశాబ్దబోధపరం ॥ ఇదంతు చింత్యతే ॥ పరామర్శవైశిష్ట్యస్యైవకార్యతావచ్ఛేదకత్వం నతు విషయవిషయకత్వస్యాపి తత్రప్రవేశః ॥ యత్తుపక్షతాకార్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన సమనైయత్యమితి ॥ తన్న ॥ ధూమలింగకేచ్ఛావిరహవిశిష్టసిద్ధివిశిష్టాన్యానుమితిత్వస్యైవ తత్కార్యతావచ్ఛేదకత్వాత్తత్ర పితదప్రవేశాత్ ॥ బాధాభావజన్యతా

సమనైయత్యంతత్త్వస్య వివక్షితత్వాన్న దోషః ॥ నన్వేవం సత్యుక్తస్థలీయోపనయే ఽతివ్యాప్తిః తజ్జన్యబోధస్యాపి విశ్వవిషయకత్వేన తథావిధానుమితివిషయితాసమనియతవిషయతాకత్వాదిత్యతో విషయతావదస్య ప్రకారత్వాభిప్రాయేణాన్యథా తదర్థం నిర్వక్తి * ప్రకృత ఇతి * తాదృశోపనయజన్యబోధే ప్రకారీభవతోఽభావత్వాదేస్తాదృశానుమితావప్రకారత్వాన్న తత్ప్రకారతాయాస్సమనైయత్యమితి నాతివ్యాప్తిరితి భావః * సకలేతి * సకలాభిధేయవృత్తిధర్మవదిదం ద్రవ్యమితి యోజనా ॥ తాదృశానుమితావివ తత్స్థలీయోపనయజన్యబోధే విశ్వస్యైవాభిధేయత్వేన ప్రకారతయా తత్ప్రకారతాయాస్సమనైయత్యమక్షతమేవేత్యభవత్యతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ నను విశేషణానవచ్ఛిన్నప్రకారతానాం సమనైయత్యం వివక్షణీయమతో నాతివ్యాప్తిః ॥ ఉపనయజన్యబోధేఽభావత్వాదేస్తాదృశప్రకారతాసత్త్వాదుక్తానుమితేస్తాదృశప్రకారతాయాశ్చ తత్ర (త్రా) సత్త్వాదిత్యతోఽనుమితావపి తేషాం తథావిధప్రకారతాఘటనాయ స్థలాంతరేఽతివ్యాప్తిమాహ * సకలాభిధేయేతి * అ (త్రా) భావత్వప్రతియోగిత్వత్వాదీనాం స్వరూపతో

వచ్ఛేదకవిషయతాత్వేన సమనైయత్యమితి కేచిత్ ॥ వస్తుతస్తు వ్యాప్యవత్త్వాపరామర్శత్వేతి లిఖనస్వరసాత్ వ్యాపకసామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్తిత్వే హేతుతావచ్ఛేదధర్మసంబంధభేదేఽపి స్వావచ్ఛిన్నవ్యాపకసామానాధికరణ్యస్వాశ్రయత్వోభయసంబంధేన ధర్మవత్త్వం వ్యాప్యత్వమనుగతం ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వస్య వ్యాప్తిత్వే చ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యహేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వస్య పరిచాయకతయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధవిషయతాయాః కారణతావచ్ఛేదకకోటినివేశే ప్రయోజనాభావాన్న కోఽపి దోషః ॥ ఏవం లింగభేదానియంత్రిత పక్షతాకల్పే పక్షతాకార్యతావచ్ఛేదకత్వమపి సంభవతీతి ॥ సకలాభిధేయేత్యనేన గగనస్యాపి సంగ్రహః * విశ్వస్యైవేతి * వ్యాప్తిఘటకీభూతాభావత్వాదీనామపి అభిధేయత్వేనానుమితౌ ప్రకారత్వమితి సూచనాయ. దృష్టాంతకథనం కేవలాన్వయ్యనురోధేన చేత్సర్వ (త్రా) పి సాధ్యే పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వధీరేవ బాధస్తదా విశేషణానవచ్ఛిన్నేతి విశేషణపదం అవచ్ఛిన్నత్వసామాన్యాభావలాభాయ * తేషాం * అభావత్వాదీనాం ॥ నను నిరవచ్ఛిన్నప్రకారతా సమనైయత్యనివేశపక్షేఽత్యంతాభావాప్రతియోగ్యాకాశాభావవ

పక్షతావచ్ఛేదకత్వాద్భవతి తథాత్వమితిభావః ॥ ద్రవ్యమితి విపరీతకోటిప్రసి
ద్ధ్యర్థం * విశిష్టపక్షబోధక ఇతి * ఉపనయ స్తేదంపదేనవిశేష్యమాత్రపరామర్శేఽ
న్యూనవిషయకత్వం నసంభవతీతి భ్రమనిరాకరణాయ ॥ వ్యాప్తిశరీరే సాధనసా
ధ్యప్రకారేణైవ తదధికరణాంతర్భావః నత్వధికరణత్వేనాపీత్యనుమితౌ తస్యతత
త్త్వస్యవా స్వరూపతఃప్రకారత్వవిరహేఽపి నాసంగతిః ॥ హేతురప్యత్రేదంత్వం
సమవాయేన ద్రవ్యమేవవాబోధ్యః ॥ గుణాదేస్తథాత్వే హేతుతావచ్ఛేదకగుణ
త్వాదేః స్వరూపతః ఉపనయజన్యబోధే భానేకథితప్రకారతాసమనైయత్యాను
పపత్తేః ॥ నచాభేదేన విషయతాసమనైయత్యోక్తావనుమితివిషయతాత్వసమని

త్త్వేవ పక్షత్వేపి ఉపనయాతివ్యాప్తిసంభవాత్సకలాభిధేయనిష్ఠేతివ్యర్థమ్ ॥ మై
వమ్ ॥ కేవలవిషయతానాం సమనైయత్యపక్షేప్యుపనయాతివ్యాప్తింవక్తుంతదు
పాదానం ॥ ప్రమేయత్వానుషంగత్యాగబీజమాహ * ద్రవ్యమితి * అన్యూన
విషయకత్వమ్ * అనుమితివిషయతావ్యాపకవిషయతాకత్వం సమనైయత్యఘట
కమ్ ॥ ననునిరవచ్ఛిన్నప్రకారతానాంసమనైయత్యనివేశపక్షేకథముక్తోపనయేఽ
తివ్యాప్తిః ॥ తస్యవ్యాప్తిబోధకత్వేనతద్ఘటకహేతుసామానాధికరణ్యసాధ్యసామా
నాధికరణ్యఘటకాధికరణానాం హేత్వధికరణత్వేనసాధ్యాధికరణత్వేనైవనివేశే
తాదృశాధికరణత్వస్యాధికరణతాత్వస్యవా స్వరూపతోపనయజన్యబోధేభానే
నానుమితౌత్వభానేన నిరవచ్ఛిన్నప్రకారతాసమనైయత్యాభావాదిత్యాశంకాం
సాధ్యేనసాధనేనైవచాధికరణప్రవేశంస్వీకృత్యనిరస్యతి * వ్యాప్తీతి * అత్రసకలాభి
ధేయనిష్ఠాత్యంతాభావాప్రతియోగ్యాకాశాభావవదిదం ద్రవ్యమిత్యత్రానుమితౌ
ద్రవ్యత్వం స్వరూపతోనప్రకారః సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణైవ ప్రకారత్వాది
త్యాశయేనేదంత్వముక్తం ఇదంత్వస్య స్వరూపతఏవ పక్షతావచ్ఛేదకత్వే ఉద్దే
శ్యవిధేయభావస్ఫోరకత్వేన ఘటకత్వేవా తస్యహేతుత్వేవా తస్యహేతుత్వస్వ
రూపతఇదంత్వస్యవానుమితావభావాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత ద్రవ్యేతరావృ
త్తిత్వఘటకతయా స్వరూపతోద్రవ్యత్వంభాసతఇతిద్రవ్యంహేతుకృతమ్ ॥ ద్ర
వ్యత్వంనహేతుః ॥ సిషాధయిషయా న్యాయప్రయోగాపత్తేః * కథితేతి * అ
నుమితౌ స్వరూపతో గుణత్వాద్యభానేనోపనయబోధేచ తథాతద్భానేనాతి
వ్యాప్తేరలగ్నకతాపత్తిరితిభావః ॥ ఉక్తోపనయేతివ్యాప్తింనిరసితుంశంకతే * న
చేతి * ఏవంచానుమితివిషయతోపనయజన్యబోధవిషయత్వయోర్నిరూప్య

యతస్స్వవిషయతాత్వకత్వోక్తౌ నాయందోషఇతివాచ్యమ్ ॥ హేత్వర్థఘటితార్థకప్రతిజ్ఞాఘటకన్యాయాన్తర్గత హేతుజన్యబోధవిషయతాయామనుమితినిరూపితవిషయతాత్వాభావాదనుమితివిషయతాత్వవ్యాప్య స్వవిషయతాత్వకత్వాభావాదేవ తాదృశబోధవారణసంభవేనాన్యూనవిషయకత్వాంశవైయర్థ్యాపత్తేః ॥ నహి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యవిశిష్ట ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాబహిర్భూతవిషయతా అనుమితినిరూపితా ॥ సమూహాలంబనానుమితినిరూపితత్వమాదాయ నాతిప్రసంగావకాశః ప్రకృతపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకవిషయతాత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాదన్యథాఽసంభవాపాతాదితి ॥ ఉపనయవిశేషాతివ్యాప్త్యభిధానంచోపలక్షణపరం అన్యూనవిషయకేత్యస్య నిరుక్తా

నిరూపకభావభేదేన మహాన్ భేదఇతినసమనైయత్యమితి నాతివ్యాప్తిరితి భావః॥ * హేత్వర్థేతి * ధూమాదాలోకవాన్ సర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయస్థలీయహేతుజన్యేత్యర్థః * అన్యూనేతి * నిగమనార్థబోధస్య సర్వస్యాప్యనుమితివిషయతాశాలిత్వే బాధకాభావాదన్యూనవిషయకత్వ మాత్రోపాదానే నిగమనవారణాసంభవాత్ అనతిరిక్తవిషయకత్వమావశ్యకమిత్యాశయే నాన్యూనవిషయకత్వమాత్రవైయర్థ్యాభిధానంబోధ్యమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థసమూహాలంబనమాదాయ హేత్వంతవారణాయవానతిరిక్తవిషయకత్వసార్థక్యంబోధ్యమ్ * సమూహేతి * హేతుజన్యబోధమాదాయ దీధితిరీత్యాఽతిప్రసంగందర్శయితుం సమూహాలంబనానుధావనమ్ ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వోపాదానేపి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాకమాదాయ దోషాస్తీతి తత్త్యాగః * ప్రకృతేతి * యద్యపి యత్కించిదనుమితివిషయతాత్వసమవ్యాపకస్వవిషయితాత్వకత్వనివేశాన్నాన్యూనవిషయకత్వవైయర్థ్యం హేతుప్రతిజ్ఞార్థసమూహాలంబనమాదాయ హేత్వంతవారణాయానతిరిక్తవిషయకత్వస్యావశ్యకత్వాదిత్యేతదారంభోవ్యర్థస్తథాపి సమూహాలంబనానుమితిశాబ్దబోధావాదాయ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ హేత్వావతివ్యాప్తిస్తదుపేక్షితమ్ ॥ అసంభవః పూర్వోక్తసమూహాలంబనానుమితిమాదాయ న్యూనతాభంగాయ ॥ అన్యూనవిషయకత్వవ్యాఖ్యాబీజంపూరయతి * ఉపనయేతి * దోషద్వయమపియథాశ్రుతనిష్కృష్టానతిరిక్తవిషయకత్వకల్పయోర్బోధ్యమ్ ॥ హేత్వవయవజన్యబోధ

ఘటకత్వే సర్వస్మాత్కాలత్వవానయం కాలపరిమాణవా సర్వస్మాదిత్యత్ర హేత్వ
వయవేప్యతివ్యాప్తిర్బోధ్యా తజ్జన్యబోధవిషయతాయాః విశ్వవృత్తిత్వేనాను
మితివిషయతావ్యాపకత్వాత్ ॥ ఏవం తాదృశాన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వస్య
కించిజ్జన్యతానవచ్ఛేదకత్వేన తదవచ్ఛిన్నజన్యతావివక్షణాసంభవేన ప్రతిజ్ఞాహే
తుజన్యసమూహాలంబనబోధమాదాయ తన్నిష్ఠహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజ
న్యతానిరూపితజనకతాశ్రయే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమా
దిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారా తస్యానవచ్ఛిన్నప్రకారతా
వ్యాపకప్రకారతాకత్వవివక్షయాపి వారణాసంభవాదిత్యపి బోధ్యం ॥ ఏతద్దోష
వారణాయ ప్రథమతోఽనుమిత్యన్యూనవిషయకత్వమన్యథానిర్వక్తి * తథాపి
వ్యాప్త్యేతి * ఏతచ్చ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టార్థకం తదనుపాదానే ప్రమేయాద్వా
చ్యత్వవానయం ప్రమేయః ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవే, యత్కించిద్ధర్మా
వచ్ఛిన్నత్వోపాదానేపి ఘటాన్యత్వవద్రూపఘటాన్యతరస్మాత్ ఘటాన్యత్వవ

విషయతాయా ఆలోకాద్యవృత్తిత్వాద్ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రసిద్ధహేత్వవ
యవోపేక్షా ॥ పూర్వోక్తసమూహాలంబనమాదాయ దూషణాంతరమాహ * ఏ
వమితి * ప్రమేయాదిత్యాకారకహేతువాక్యఘటకప్రమేయ ఇత్యేకదేశ ఇత్య
ర్థః * ప్రమేయాదిత్యాదావితి * హేత్వవయవ ఇత్యనేనాన్వయః ॥ ప్రతిజ్ఞార్థ
బోధమాదాయ దోషస్తు ఫలోపధాననివేశేపి సువార ఇతి సమూహాలంబనానుధా
వనం ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతావర్తతే ఇతిద్యో
తనాయేత్యన్యే ॥ తజ్జన్యబోధే చ పంచమ్యర్థే ప్రమేయభావే ప్రమేయత్వస్యాపి
భానేన సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత ప్రమేయత్వత్వవిశిష్టప్రమేయత్వరూపసాధ్యస్య
ప్రమేయరూపపక్షే వైశిష్ట్యావగాహిజనకత్వస్య ప్రమేయాదితి వాక్యఘటకేప్ర
మేయేతి భాగే సత్త్వాద్భవత్యతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ వస్తుతస్తు తాదాత్మ్యేన ప్రమే
యస్య సాధ్యత్వే ప్రమేయాదితి హేతావతివ్యాప్తిః ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలే
సంబంధానివేశస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ నను హేతుజన్యబోధస్య ప్రమేయాం
శే నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకతయా కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకత్వం నివేశ్యాపి హేతావతి
వ్యాప్తిశ్శక్యతే వారయితుమిత్యతః స్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ * యత్కించిదితి *
ఘటాన్యత్వం కపాలే వర్తతే తత్ర కపాలరూపం ఘటశ్చ వర్తతే ఏవంచ స్వరూప

త్వప్రకారా ఘటో ఘటాన్యత్వవానిత్యాకారికాయాః సామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటాన్యత్వసాధ్యకప్రతిజ్ఞాతద్ఘటితన్యాయాన్తర్గతైరూపఘటాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాంశే సామానాధికరణ్యసంబంధేన విశేషణతాపన్నఘటాన్యత్వఘటితతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నహేతుతాకే విశిష్టాన్యతరరూపహేతుప్రతిపాదకే హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఘటత్వాదౌ సామానాధికరణ్యసంబంధేన రూపవతి వ్యభిచారవారకతయా ఘటాన్యత్వాత్మకవిశేషణస్య ధర్మిభేదేన విశేష్యస్య

సమవాయోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటాన్యత్వవిశిష్టం ఘటరూపాన్యతరత్ కపాలీయరూపఘటాన్యతరదేవ తాదృశాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నజ్ఞానజ్ఞాప్యఘటాన్యత్వస్య సామానాధికరణ్యసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకఘటకత్వం బాధవారణాయ సమవాయస్వరూపఘటితసామానాధికరణ్యస్య సాధ్యతాఘటకసంబంధత్వమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రకృతసాధ్యావగాహిత్వపర్యంతసత్త్వేఽపివ్యావృత్తిదానాయ వక్ష్యమాణానతిరిక్తవిషయకత్వరక్షణాయచ తస్య హేతుఘటకసంబంధత్వం స్వరూపాసిద్ధ్యాదివారణాయ తస్యైవ హేతుతాఘటకసంబంధత్వంచోక్తమ్ ॥ తాదృశహేతుమేవదర్శయతి * రూపఘటాన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాంశే ఇతి * హేత్వవయవే ఘటాన్యత్వవద్రూపఘటాన్యతరస్మాదిత్యాదౌ ॥ నను కేవలరూపఘటాన్యతరస్యైవ సామానాధికరణ్యసంబంధేన హేతుత్వమస్త్విత్యాశంక్య ఘటాదిరూపస్యాప్యన్యతరాంతర్గతతయా సామానాధికరణ్యేన తస్య ఘటత్వాద్యభావసత్త్వేన వ్యభిచారమాహ * ఘటత్వాదావితి * ఘటాన్యత్వరూపవిశేషణప్రవేశేచ తద్వైశిష్ట్యం కపాలరూపస్యైవ తస్యసామానాధికరణ్యసంబంధేన ఘటత్వాద్యభావసత్త్వాన్న వ్యభిచారః ॥ నను ఘటాన్యత్వస్యైవ ఘటాన్యత్వవిశిష్టరూపస్యైవవా స్వరూపసమవాయోభయఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన హేతుతాఽస్తు కిం విశేషదలప్రవేశేనేత్యతఆహ *ధర్మిభేదేనేతి * రూపభిన్నస్య ఘటస్యాపి ప్రవేశేనేత్యర్థః *విశేష్యస్య* రూపఘటాన్యతరస్య ॥ ఘటమాత్రవిశేష్యత్వే ఘటాన్యత్వంవ్యర్థం రూపమాత్రవిశేష్యత్వే పక్షవిశేష్యకత్వనివేశేనాపి వారణంసంభవతీత్యన్యతరదుపాత్తమ్ ॥ తథాచవ్యభిచారావారకత్వేపి వహ్నిమాన్ వహ్నిమదన్యావృత్తేరితివద్ధర్మిభేదాన్నవైయర్థ్యమిత్యర్థః ॥ ఘటాన్యత్వంతునహేతుః । సిసాధయిషాయా అనుసరణాపత్తేః ॥

ఘటాన్యత్వసమానాధికరణసత్తాసమానాధికరణే ఘటరూపాదౌ వ్యభిచారవారకతయా చ విశేష్యతావచ్ఛేదకస్య సార్థక్యమిత్యవధేయమ్ ॥ సామానాధికరణ్యసంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా వ్యాపకత్వాఘటకత్వేఽపి నిత్యత్వావ్యాప్యవృత్తిధర్మశూన్యత్వాన్నిరవయవం గగనం నిత్యం నిత్యత్వావ్యాప్యవృత్తిధర్మశూన్యత్వాత్ వహ్నిమత్పక్షతావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్వహ్నివిశిష్టపర్వతావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యాదౌ హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తివారణాయ పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశనమావశ్యకమ్ ॥ అఖండాభావఘటకతయా హేతుఘటకద్రవ్యత్వపర్వతత్వాదీనాం న వైయర్థ్యమ్ ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యనివేశనప్రయోజనమాహ *పంచమ్యర్థేతి* హేతుత్వం ప్రమేయాద్వా

నను సామానాధికరణ్యేన ఘటాన్యత్వవిశిష్టస్యైవ హేతుత్వమస్తు ఏవంచ రూపఘటాన్యతరస్యైవ ఘటాన్యత్వవైశిష్ట్యేన రూపేణ హేతుత్వసంభవే కిమన్యతరత్వేన రూపేణ హేతుత్వేనేత్యాశంకాం తథా సతి సత్తాయా అపి కపాలాంతర్భావేణ ఘటాన్యత్వవిశిష్టతయా తస్య ఘటత్వఘటరూపాదౌ సత్త్వేన వ్యభిచారస్స్యాదితి మనసి కృత్య పరిహరతి * ఘటాన్యత్వేతి * ఘటాన్యత్వవిశిష్టస్యైవ హేతుత్వే తు సామానాధికరణ్యసంబంధేనాపి న ఘటరూపాదౌ వ్యభిచార ఇత్యుపలక్షితస్య హేతుత్వం బోధ్యమ్ ॥ విశిష్టహేతు కేచన ప్రయోజనమితి తత్త్యాగః * విశేష్యతావచ్ఛేదకస్య* రూపఘటాన్యతరత్వరూపస్య *వృత్తీతి* సామానాధికరణ్యసంబంధేన సాధ్యత్వే వ్యాప్తిరేవ న సంభవతి తస్య వృత్త్యనియామకతయా హేతుసమానాధికరణాభావీయతత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధేరిత్యుదాహరణాభావాన్న న్యాయ ఇత్యాశయః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యఘటితాయా వ్యాప్తేర్నిష్కృష్టతయా తత్కల్పే ఉదాహరణం సంభవతీత్యాశయేనాహ * వ్యాపకత్వాఘటకత్వ ఇతి * విశేష్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిపర్యంతవ్యావృత్తిదానాయాహ * వహ్నిమదితి * పక్షముఖ్యవిశేష్యతాననివిష్టేత్యాశయః *హేత్వవయవే* హేత్వవయవైకదేశే ॥ నను నిత్యావృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యస్యైవ సమ్యక్త్వే ద్రవ్యపదమనర్థకమ్ ॥ ఏవం వహ్నిమదవృత్తిధర్మశూన్యత్వాదిత్యస్యైవ సమ్యక్త్వే పర్వతపదమనర్థకమిత్యత ఆహ * అఖండేతి * ప్రమేయాద్వావాచ్యత్వవదితి * అత్ర వాచ్యస్యైవ సాధ్య

చ్యత్వవత్ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతుజన్యబోధస్య విభక్త్యర్థహేతుత్వే ప్రమేయత్వాత్మకప్రకృత్యర్థవైశిష్ట్యావగాహిత్వేపి ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితిభావః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాకత్వమేవ పర్యవసితార్థః ॥ సంబంధవిశేషశ్చేత్యద్దలేనప్రవేశ్యః ప్రయోజనవిరహాదతః పంచమ్యర్థప్రకృత్యర్థస్య యాదృశసంబంధేనాన్వయస్తస్యవృత్త్యనియామకతయా వ్యాపక

త్వం నతువాచ్యత్వస్య తథాసతి జన్యత్వపక్షకోక్తసాధ్యహేతుకస్థలేఇత్యనేన వాచ్యత్వసాధ్యకస్థలస్యైవ పరామర్శే తత్స్థలీయహేతౌవ్యాప్త్యభిధానాసంగతిస్స్యాత్ ॥ ప్రమేయాదిత్యస్య ప్రమేయపదస్య లక్షణయా ప్రమేయజ్ఞానబోధకతయా వాచ్యత్వబోధకత్వాసంభవాత్ ॥ వాచ్యస్యసాధ్యత్వేతు ప్రమేయజ్ఞానస్యాపివాచ్యతయా సాధ్యబోధకత్వంసంభవతీతిభావః ॥ అత్ర ప్రమేయాద్వాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మస్సాధ్యః ॥ అన్యథాహేతోరేకవాక్యత్వాభావేన న్యాయానవతారాత్ ॥ ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవదిత్యత్రపాఠే వాచ్యత్వే ప్రమేయాదిత్యస్యాన్వయేపి తద్వత్ ॥ తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యంతత్రైవచ హేతువాక్యార్థాన్వయఇతి తాదృశధర్మస్యసాధ్యత్వానుపగమేపి నక్షతిరిత్యపి సంభవతి * పక్షతేతి * ప్రమేయనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతువారణాయ నిరూప్యనిరూపకభావనివేశః ॥ నన్వత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశోవ్యర్థః ॥ స్వరూపసంబంధేన వాచ్యసాధ్యకస్థలే హేతావతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యప్రకారతాయాఏవ నివేశ్యత్వాత్ ॥ సవోక్తసంబంధానివేశేపి పంచమ్యర్థే ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపితత్వసంబంధేనైవాన్వయాత్తేనసంబంధేన ప్రమేయాద్వాచ్యసాధ్యకే ప్రమేయాదితిహేతావతివ్యాప్తిః ॥ తస్య ప్రకృతపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూతనిరూపితత్వసంబంధేన సాధ్యవత్త్వబోధకత్వాదితి సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశఆవశ్యక ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తత్సంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా తత్సంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా న్యాయస్యైవాబాధావాదిత్యాశంకానిరస్యతి * సంబంధవిశేషశ్చేతి * ప్రకృత్యర్థస్సాధ్యః ॥ నను జ్ఞాప్యత్వంప్రమేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ స్వరూపసంబంధకాలికవిశేషణతాభ్యాం సాధ్యసాధనభావేహేత్వాప

త్వాఘటకత్వేపి నైతద్వ్యావృత్త్యసంగతిః ॥ యదిచజన్యగ్రాహ్యవిషయత్వరూ
ప పంచమ్యర్థైకదేశజన్యత్వే ప్రకృత్యర్థస్య హేతుజ్ఞానస్యాన్వయః నతుపరం
పరాసంబన్ధేన తాదృశవిషయత్వే॥ తదాజన్యత్వపక్షోక్తసాధ్యహేతుకస్థలేవ్యా
వృత్తిర్బోధ్యా ॥ పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వపర్యంతానివేశాత్ నతుతాదృశవిషయ
త్వత్వావచ్ఛిన్నపక్షకస్థలే హేతుజన్యబోధస్య తాదృశవిశిష్టపక్షే ఇతరవైశిష్ట్యా
నవగాహిత్వాత్ * తాదృశవిషయతావిలక్షణేతి* సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావ
చ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతా నిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి
న్నవిషయతావిలక్షణేత్యర్థకం ॥ తద్విలక్షణత్వం నతద్భిన్నత్వం ప్రతిజ్ఞాజన్య
బోధీయసాధ్యాదివిషయతాయాస్తద్భిన్నత్వేనాసంభవాపాతాత్ ॥ తాదృశవిష

తివ్యాప్తిః॥ నచస్వరూపాసిద్ధిః ॥ విషయతాయా అనియతత్వాత్ ॥సమానకాలీన
త్వస్య సాధనతాఘటకసంబంధత్వాద్వేతి తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశఆవ
శ్యక ఇతిచెన్న ॥ ఉత్తరదలాసత్త్వాత్ ॥ ననూక్తస్థలీయహేతౌ సాధ్యతావచ్ఛే
దకవైశిష్ట్యనివేశవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛతే యతః ప్రమేయాదిత్యత్ర ప్రమేయ
పదం లక్షణయా ప్రమేయజ్ఞానపరం జన్యజ్ఞానవిషయత్వం పంచమ్యర్థస్తదేకదే
శజన్యత్వే ప్రమేయజ్ఞానరూపసాధ్యవైశిష్ట్యబోధకత్వేపి పక్షతావచ్ఛేదకీభూత
విషయతాత్వావచ్ఛిన్నేసాధ్యవత్త్వాబోధకత్వాదిత్యాశంకతే * యదిచేతి * ప
రంపరాసంబన్ధేన * స్వజన్యజ్ఞాననిరూపితత్వసంబన్ధేన * వ్యావృత్తిరితి * కే
చిత్తు పూర్వంప్రమేయాద్వాచ్యత్వమేవ సాధ్యంప్రమేయాదిత్యేవ హేతుస్తత్ర
ప్రమేయపదస్య ప్రమేయజ్ఞానపరత్వేపి ధర్మిపారతంత్ర్యేణ ప్రమేయస్య జన్య
త్వేప్యన్వయ ఇత్యభిప్రేత్యేదమిత్యాహుః ॥ పక్షముఖ్యవిశేష్యత్వోపాదానేపి
వ్యావృత్తిరిత్యభిమానంనిరాకరోతి * నత్వితి * ఇతరేతి * సాధ్యేత్యర్థః ॥ ప
క్షతావచ్ఛేదకే విశేష్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిసత్త్వేనేదం ॥ వస్తుతస్తు కేవల
విషయతాత్వావచ్ఛిన్నపక్షకోక్తస్థలేపి నైకప్రకారతాభంగాపత్త్యా తత్ర జన్య
జ్ఞానాత్మకసాధ్యవైశిష్ట్యస్యాభానాదితిసూచనాయేతరపదం, ఏవంచ తాదృశవిశిష్ట
పక్ష ఇతి విశిష్టపదమనతిప్రయోజనం వైశిష్ట్యానవగాహిత్వఏవనిర్భరాత్ * తద్భి
న్నత్వేన * పక్షనిష్ఠవిశేష్యతాభిన్నత్వేన ॥ ప్రకారతాయావిశేష్యతాన్యత్వ
నియమాత్ * తాదృశేతి* పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయా

యత్తాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వనివేశేనాసంభవోద్ధారే నిగమనాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ అన్యూనవిషయకత్వదలవైయర్థ్యాచ్చ ధూమవానాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవజన్యబోధీయహేతుత్వనిష్ఠముఖ్యవిశేష్యతాయాస్తాదృశవిషయతాభిన్నత్వాత్ ॥ ఏతేన తాదృశవిషయతానంతఃపాతిత్వం ప్రకృతపరామర్శజన్యతానవచ్ఛేదకత్వం వా తదిత్యపి నిరస్తం ॥ ఉక్తస్థలే ఆలోకాద్యంశే హేతుత్వప్రకారతాయా ఏవ తాదృశవిషయతాంతఃపాతిత్వాత్ ప్రకృతపరామర్శజన్యతావచ్ఛేదకత్వాచ్చ హేతుజన్యబోధీయ తద్విషయతాయా అతథాత్వాత్ ॥ నచ తథావిధవిషయతావచ్ఛేదకకోట్యప్రవిష్టధర్మావచ్ఛిన్న

అతిరిక్తత్వమతే తద్భేదోపి నివేశ్యః ॥ అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాయాం తాదృశముఖ్యవిశేష్యకత్వానవచ్ఛిన్నత్వం వా నివేశ్యం పూర్వమనతిరిక్తవిషయకత్వానుపాదానేఽయం పదానుషంగః పక్షే నిగమనేవ్యావృత్తైరుక్తత్వాదిదానీం తన్నివేశేపి తద్దోషతాదవస్థ్యమేవేత్యాహ * తాదవస్థ్యాదితి * నను ప్రకారతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశాన్నిగమనవ్యావృత్తిరిత్యత ఆహ * అన్యూనేతి * నిగమనవారకం ప్రకారాంతరమపి నిరస్యతి * ఏతేనేతి * కేచిత్తు తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావరకారణతానవచ్ఛేదకత్వమనంతఃపాతిత్వం ఏవం చ నాన్యూనవిషయకత్వదలవైయర్థ్యం నవా నిగమనాదిపక్షేఽతివ్యాప్తిరిత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥ వహ్నివ్యాప్యధూమవానాలోకవత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ నిగమనేఽతివ్యాప్తేః ॥ నచ జ్ఞాప్యత్వవిషయతానిరూపితనిరుక్తవహ్నివిషయితైవ సేతి వాచ్యం ॥ వహ్నివిషయతాయా అపి వహ్నిమాన్పర్వత ఇతి విశిష్టబుద్ధినిరూపితకారణతావచ్ఛేదకత్వాత్ తాదృశకారణతాయాశ్చ తథాత్వాత్ ॥ అతః కారణతాయాం తత్సమనియతత్వం దేయం తథాచాన్యూనదలవైయర్థ్యమ్ ॥ అనంతఃపాతిత్వమఘటకత్వమ్ ॥ స్వవిషయితాశూన్యప్రతీతివృత్తితద్విషయతాకత్వమవ్యాపకత్వమితి యావత్ * తద్విషయితాయా అతథాత్వాత్ * అనంతఃపాతిత్వాత్ జన్యతానవచ్ఛేదకత్వాచ్చ ॥ నచ తాదృశవిషయతాశూన్యత్వస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యైవ స్వరూపయోగ్యతామాదాయ హేతావతివ్యాప్తిరితి తాదృశావగాహిత్వాత్తత్ర కాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశ ఆవశ్యక ఇతి వాచ్యమ్ ॥ జన్యతాయాం గురుతరతాదృశావచ్ఛిన్నత్వనివేశమపేక్ష్య లాఘు

విషయతాశూన్యత్వనివేశాన్న దోషఇత్యపి సాధు, యత్ర ప్రమేయసామాన్యస్య పక్ష
తావచ్ఛేదకాదిఘటకతా తత్ర తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకకోట్యప్రవిష్టాప్రసిద్ధేః
విలక్షణావచ్ఛేదకతానివేశేపి ద్రవ్యవ్యాప్యధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదౌ న్యాయాంతర్గతనిగమనాదావతివ్యాప్తిస్తజ్జన్యబోధ
విషయతావచ్ఛేదక ధూమత్వాదేస్తాదృశవిషయతావచ్ఛేదక కోటిప్రవిష్టత్వనియ
మాత్ ॥ అపితు తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యసంశయని
వర్తకతావచ్ఛేదకత్వమేవ తత్ ॥ నిగమనాదిజన్యబోధీయజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదివిషయ
తాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకతయా తద్వారణం ॥ ఉక్తహేత్వవయవజన్యబోధనివర్త్యస్య హేతు
త్వం ధూమీయం నవేత్యాదిసంశయస్య ధూమాదిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వఘటిత పక్షతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారకనిశ్చయ నివర్త్యత

వేన తాదృశవిషయత్వానవచ్ఛిన్నత్వనివేశేనైవ విషయతాత్వేన ముఖ్యవిశేష్య
త్వావచ్ఛిన్నజన్యతాకహేతువారణసంభవాత్ ॥ యథాసన్నివేశే౽వైయర్థ్యాపిత
ద్దలస్యానతిప్రయోజకతయా న్యూనతానుద్ధారాదితి * యత్ర *సకలాభిధేయ
వృత్తి ధర్మవదిత్యాదౌ * విలక్షణేతి * వైలక్షణ్యంనిరవచ్ఛిన్నం తథాచ తా
దృశవిషయితానిరూపితనిరవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వశూన్యధర్మనిష్ఠ నిరవచ్ఛిన్నావ
చ్ఛేదకతాకవిషయతాశూన్యత్వమర్థః ॥ ప్రమేయావచ్ఛిన్నవిషయతావారణా
య ద్వితీయవైలక్షణ్యనివేశః ॥ నచ తాదృశధర్మనిష్ఠనిరవచ్ఛిన్న విషయతాశూ
న్యత్వమేవాస్తు ॥ పర్వతత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతామాదాయాసంభవా
త్ । ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయనిగమనే వ్యాప్త్యాదివిషయతాసత్త్వాత్సక
లాభిధేయనిష్ఠాభావప్రతియోగ్యాకాశాభావవదితినిగమనేచ జ్ఞాప్యత్వాదివిషయ
తాసత్త్వాదాహ *ద్రవ్యేతి* నైగమనేబోధే౽బాధితత్వాదిభానంనాస్తీత్యాశయే
నేదమ్ ॥ నచ నిగమనవారణాయ తథావిధవిషయతావచ్ఛేదకతాన్యావచ్ఛేదకతా
కవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తు ॥ ధూమవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వావచ్ఛిన్నవహ్నిత్వ
విషయతాయాస్తాదృశద్రవ్యత్వవిషయతాన్యత్వాదితి వాచ్యం ॥ అన్యూనవిషయక
త్వవైయర్థ్యాత్ *ఉక్తేతి* ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ యది
విషయవిశేషె ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధానాంనసర్వసంశయవిరోధివిషయతా తదా తాదృ

యా తాదృశ బోధవిషయతాయా నతథావిధ విషయతావిలక్షణత్వేన్యూనప దస్య వ్యావృత్తిసంగతిః ॥ సర్వేషామేవ సంశయానాం స్వవిరోధి విషయకత థావిధ విషయతాశాలి సమూహాలంబన నిశ్చయనివర్తనీయతయా తాదృశ నిశ్చ యానివర్త్య సంశయాప్రసిద్ధిరతః తాదృశ నిశ్చయతావచ్ఛిన్నేతి ॥ ఇత్థం చాధికమవగాహమానేపి నిగమనజన్యబోధే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సా ధ్యవిశిష్ట పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షవిషయకత్వస్యాక్షతతయా ధూమజ్ఞా నజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయస్య తాదృశవిషయతాశాలినిశ్చయనివర్త్యత్వానుపపత్తిరి త్యపి సమాహితం ॥ అవచ్ఛిన్నత్వంచాన్యూనవృత్తిత్వం వ్యాపకత్వపర్యవసితమ తో జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమీయం నవేతి సంశయనిరూపిత ప్రతిబంధకతాయాం ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాతిరిక్తప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యభాగవిషయతాఘటితధర్మస్య స్వ రూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వవిరహేపి నాన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతిః ॥

శనిశ్చయానివర్త్యసంశయప్రసిద్ధేరాహ * ఇత్థంచేతి * నాన్యూనపదవ్యావృ త్త్యసంగతిరితి * అత్రేదంబోధ్యమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాని రూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతిబంధకతా నివేశనే ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ హేతుత్వం ధూమీయం నవేత్యాదిసంశయస్య తన్నిరూపిత ప్రతిబధ్యతాశూన్య త్వాత్ ॥ ఉత్తరకల్పేచ వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామపి పర్వతత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితవహ్నిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతానిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతిబ న్ధకతాయా ఏవ లక్షణఘటకతయా సంబంధీవహ్నిమాన్న వేతిసంశయస్యతన్నిరూ పితప్రతిబధ్యతాశూన్యత్వాత్ ॥ ఏవం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతాని రూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకత్వాద్యుపా దానేప్యూహ్యమ్ ॥ ఏతాదృశదోషవారణాయైవ వ్యాపకత్వరూపమవచ్ఛిన్న త్వంనివేశ్యం నత్వన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతిపరిహారాయేతి ॥ అథ దీధితికా రోక్తాన్యూనపదవ్యావృత్త్యసంగతావపినక్షతిః ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేతూభయార్థబోధనిష్ఠహేత్వర్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపి తజనకతావచ్ఛేదకవిషయితానిరూపకవర్ణసముదాయత్వమాదాయహేతుమా త్రేఽతివ్యాప్తేర్వారణాయ స్వీయమన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతానివేశ

అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితస్య నిగమనాదిజన్యబోధస్య సంశయాప్రతిబంధకత
యా తజ్జనకత్వమాపాదయతీతి ప్రసంగస్యవారణాయ తాదృశసంశయానివర్తకత్వ
ముపేక్ష్య తన్నివర్తకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యత్వేన బోధో విశేషితః॥ ప
క్షతావచ్ఛేదకాద్యనివేశే తదనవచ్ఛిన్నపక్షాదివిషయతాశాలినిశ్చయసముదాయ
స్యకమపి సంశయం ప్రత్యప్రతిబంధకతయా తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యసం

లాభార్థతయా తత్పదోపాదానస్యవక్తవ్యత్వాదితి చేన్న ॥ ఏవమపి స్వరూప
సంబంధరూపప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతానివేశనే ధూమాద్యాలోకవాన్పర్వతో
వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నిరుక్తావచ్ఛేదకని
వేశే కేవల ప్రతిజ్ఞార్థబోధవత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయార్థబోధస్యాపి తద్ఘటితా
నతిరిక్తవిషయకత్వాభావేన దర్శితాతివ్యాప్తేరసత్త్వాచ్చ ॥ నను తథాపి తాదృశ
విషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతాశూన్యసంశయప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వమేవ కుతో న కృతమ్ ॥ అవచ్ఛిన్నత్వం స్వరూప
సంబంధవిశేషః ॥ తథా సత్యనాహార్యాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితనిశ్చయత్వా
నివేశేన చ లాఘవాత్ ॥ ధూమాద్యాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాశ్చ సంగ్రహార్థం
విషయితాయాం స్వాశ్రయత్వస్వానాశ్రయవిషయిత్వానిరూపకత్వోభయసంబ
న్ధేన ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వవత్త్వస్యైవ నివేశ్యత్వాదిత్యన్యూనవిషయకత్వం
వ్యర్థమితి చేన్న ॥ తథా సతి నిగమనేఽతివ్యాప్తేః వహ్నిజ్ఞానజ్ఞాప్యో న వేతి
సంశయస్య తాదృశాప్రతిబధ్యత్వేప్యుక్తసంబన్ధేన తత్ప్రతిబంధకతావచ్ఛేద
కత్వవత్త్వవిషయితాయా అభావాత్ ॥ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమాన్న వేతి సంశ
యప్రతిబంధకతాయాశ్చ తాదృశవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ యది చ ప్రతిబం
ధకతాయాం తాదృశవిషయిత్వానంతఃపాతివిషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వం విశేష ము
చ్యతే ॥ తదా సిద్ధమన్నమితి న్యాయాపాతాద్గ్రంథకారో వ్యాపకత్వరూపమవచ్ఛి
న్నత్వమన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాంచ వ్యాచకారైవేతి న కించిదేతత్
తన్నివర్తకతానవచ్ఛేదకవిషయిత్వోక్త్యా న నిగమనవారణమితి తదవచ్ఛేదకవిష
యితాశూన్యత్వముక్తమ్ * వ్యాపకత్వేతి * తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబం
ధకత్వశూన్యేత్యర్థః * సముదాయస్యేతి * కేవలపక్షవిషయకత్వస్య ద్రవ్య
త్వపృథివీత్వమేయత్వాదినా పక్షవిషయకజ్ఞానసాధారణతయా తాదృశ పక్షవిష

శయాప్రసిద్ధిరత స్తన్నివేశ ఇతి, ఇత్థంచానతిరిక్తవిషయకత్వఘటకసాధ్యతావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్నసాధ్యవిశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాయాం స్వనిష్ఠత్వని వేశేనైవ న్యూనవిషయకదర్శితహేతుజన్యబోధవారణసంభవే పృథగన్యూనవి షయకత్వవిశేషణమనర్థకమిత్యపి సమాహితం॥తాదృశవిషయతాయాం స్వనిష్ఠ త్వవిశేషణే నిగమనాదిజన్యబోధస్యజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశేషితసాధ్యవిశిష్ట పక్షవిష యతాశాలిత్వనియమాత్ స్వనిష్ఠనిరుక్తవిషయతాశాలి నిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతి బంధకతాకజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయాన్యసంశయాప్రతిబంధకతయాఽనతిరిక్తవిష యతాకత్వాపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ సత్యంతస్య న్యాయావయవత్వమర్థః ని గమనేచ పక్షవాచకపదమనుషజ్యతఇతి తద్వారణమనతిరిక్తవిశేషణప్రయో జనమితి మతమనుసృత్య లఘుశరీరగమనతిరిక్తవిషయకత్వం నిర్వక్తి * ప్రకృతే తి * ప్రకృతహేతుకాయాః ప్రకృతసాధ్యసిధ్యౌపయికవ్యాప్తిస్తదవిషయకత్వమి త్యర్థః,యద్రూపావచ్ఛిన్నవిశేషితప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువి శిష్టప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయకనిశ్చయత్వంప్రకృతపక్షతావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్నపక్షకప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమితి జనకతా నతిరిక్తవృత్తి,తద్రూపావచ్ఛిన్నావిషయకత్వమితితుపర్యవసితం॥తాదృశంచరూ పం తద్ధేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న తద్ధేతువ్యాపకప్రకృత సాధ్యసామానాధికర ణ్యత్వం తత్తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావవ్యాపకాభావప్రతియోగి తాత్వంచ॥నిగమనస్థతత్పదస్యచవ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుపరతయా తజ్జన్య

యకనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకత్వాప్రసిద్ధిరిత్యర్థః*ఇత్థంచ*గ్రన్థదూషణస్యా భిధానీయత్వేచ। స్వపదంయాదృశశాబ్దబోధమాదాయలక్షణంసంగమనీయంతా దృశశాబ్దబోధపరంనిగమనజన్యబోధవృత్తిత్వవిశిష్టతాదృశప్రకారతామాదాయ దూషయతి*తాదృశేతి* నిగమనాదీతి*నిగమనజన్యబోధీయసాధ్యాదివిషయతా యాఅన్యత్రాభావాత్ । వ్యాప్త్యవిషయకత్వకల్పహేత్వంతేఽతివ్యాప్తిశంకాం పరిహర్తుంతంకల్పమవతారయతి *సత్యంతస్యేతి*నిగమనేచేతి* తథాచాన్యూ నవిషయకత్వనిర్వాహః* యద్రూపేతి *నచ యద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రకారతా నిరూపిత ప్రకృతహేతుప్రకారతానిరూపితప్రకృతపక్షవిశేష్యత్వం తాదృశజ

బోధస్య తాదృశరూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వాన్నాతివ్యాప్తిః అన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్త్యోర్విశిష్యైకతరనివేశే అన్వయిని వ్యతిరేకిణి వా నిగమనేఽతివ్యాప్తిరితి నిరుక్తరూపావచ్ఛిన్నత్వేన ద్వయోరనుగమః॥ యది చ యత్త్వతత్త్వయోర్నివేశాన్నానుగమశ్శక్య ఇతి భావ్యతే॥ తదా అభావద్వయమేవ బోధే నివేశనీయం ఏతల్లాభాయైవ చోపయికాంతమితి ధ్యేయం॥ యద్యప్యుదాహరణజన్యబోధస్య న నిరుక్తరూ

నకతాయాః స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వవదిత్యేవోచితం నిశ్చయత్వాద్యనివేశే న లాఘవాదితి వాచ్యం। వహ్నిసమానాధికరణధూమకాలీనపర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తథావిధాం సాధ్యసామానాధికరణ్యత్వావచ్ఛిన్న హేతుప్రకారతానిరూపితపక్షవిశేష్యతామాదాయాతివ్యాప్తేః * అభావద్వయం * అన్వయవ్యాప్త్యవిషయకత్వవ్యతిరేక వ్యాప్త్యవిషయకత్వోభయం ఏతత్కల్పే ఔపయికాన్తవైయర్థ్యమాశంక్యాహ * ఏతదితి * కేచిత్తు ప్రకృతపక్షవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నధర్మితానిరూపితయత్కించిత్ప్రకారతాశూన్యత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వమ్। న చ పర్వతో ధూమాద్ధూమప్రాగభావాద్వా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిస్తజ్జన్యబోధస్య తాదృశజ్ఞాప్యత్వప్రకారతాకత్వాదితి వాచ్యం। సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తధర్మితావచ్ఛేదకతానివేశాత్। ఏవంచ తాదృశధర్మితాత్వేన తన్నిరూపితప్రకారతానివేశాన్నావ్యాప్తిః। యద్యపి నిగమనే జ్ఞాప్యత్వప్రకారతానిరూపకత్వం సాధ్యధర్మితాత్వేనైవ న తు పక్షవిశేష్యతా నిరూపితసాధ్యధర్మితాత్వేన కించ పక్షవిశేష్యతానిరూపిత సాధ్యధర్మితాకత్వమప్రసిద్ధం తథాపి పక్షవిశేష్యతా నిరూపితనిష్ఠసాధ్యధర్మితాత్వనివేశాన్న దోషః। నిగమనే చైకత్రద్వయమితి రీత్యా న వహ్నిత్వజ్ఞాప్యత్వయోర్భానసంభవ ఇతి వదంతి। హేత్వజన్యత్వఘటిత నిరుక్తా తేనోదాహరణాదివ్యుదాస ఇతి మూలానురోధాదగత్యా వ్యాపకత్వమేవానుగమనీయం। అత్ర తు వ్యాప్త్యనుగమేఽపి తన్మూలసంగతిం స్ఫుటయతి * యద్యపీత్యాదినా నాతిప్రసంగ ఇత్యంతేన * తథా చైతత్కల్పే యో యో ధూమవాన్ స వహ్నిమాన్ యథా పర్వత ఇత్యుదాహరణం న స్వీకార్యం అన్యథా తస్య నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వేన వ్యాప్తిబోధనే తాత్పర్యాభావాదతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాపాతాదితి। అత ఏవానుపదం సిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానుపగమ ఇతి వక్ష్యతి

హానవచ్ఛిన్నవిషయకత్వం॥తథాపిసిషాధయిషాధీనన్యాయప్రయోగానుపగమేన తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వరూపాన్యూనవిషయకత్వవిరహో దేవనాతిప్రసఙ్గః, హేత్వన్తభాగేచ సత్యన్తాభావాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యవధేయం॥వహ్నివ్యాప్తివిశిష్టస్యాలోకస్యపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేషణత్వే (సిషాధయిషయాన్యాయప్రయోగానుపగమే) తద్విశిష్టేపిపర్వతే తద్వృత్తేర్ధూమాలాభేనార్థాత సత్ర ప్రకృతపక్షేప్రకృతసాధ్యగమకతాలాభాన్న హేత్వవయవాభిధానప్రయోజకాకాఙ్క్షావసరఇత్యతస్సధర్మేతి*తస్యాః*ప్రతిజ్ఞాయాః॥నన్వేవమపి యత్రప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యకవ్యాప్తిరేవాంతర్భవతిపక్షగర్భేతత్రత్యప్రతిజ్ఞాయాఅసఙ్గ్రహ ఇత్యాశంకాంపరిహరతి*వహ్నీతి*విశిష్టేతి*పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షేత్యర్థః*తాదృశవ్యాప్తీతి*ప్రకృతహేతుకప్రకృతసాధ్యసిద్ధ్యుపయికవ్యాప్తీత్యర్థః *ఉదాహరణేతి *యద్యపి దర్శితస్థలే విశిష్టపక్షోపస్థాపకపదాత్ప్రకృతహేతౌవిశిష్టపక్షవృత్తిత్వస్యార్థాతః ప్రతీత్యా ఉపనయాదిప్రయోజకాకాంక్షాయాఅప్యనవకాశః॥తథాపిధూమవత్త్వస్థానేధూమవత్సాధర్మ్యనివేశనే తస్యాస్సంభవఇతి ఉదాహరణమాత్రోపాదానం*అన్యథా*ఆకాంక్షాదివిరహేప్యభిధానే*అతిప్రసంగాత్* హేతుద్వయాదేరప్యభిధానప్రసంగాత్

---

* సిషాధయిషేతి * తదుపగమేతు । అనాయత్యాఉదాహరణాఘటితత్వం అనుగతవ్యాపకత్వావిషయకత్వే సత్యన్యూనవిషయకత్వంవానివేశ్యమితిభావః । న్యాయాంతర్గతత్వాపేక్షాబీజమాహ * హేత్వంతేతి * తస్యశుద్ధపర్వత వృత్తిత్వ లాభేపి నప్రకృతపక్షవృత్తిత్వలాభఇత్యతోవిశిష్టేతి । తద్వృత్తిర్విశిష్టాలోకవృత్తిర్నతుశుద్ధాలోకవృత్తిః । శాబ్దబోధేతుల్యవిత్తివేద్యత్వాప్రసరేపి మానసస్తవోఽప్యథఇత్యావేదనార్థమర్థాతఇత్యుక్తం * అర్థాతఇతి * ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతపక్షవృత్తిత్వంచ తాదృశగమకత్వాభావవ్యావర్తకతయా తథావిధగమకతామానసేప్యుపయుజ్యతే ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ తాదృశస్థలే సందేహాభావాన్న్యాయాసంభవోపి ద్రష్టవ్యః *సధర్మేతి* ఏతేనవ్యాప్తివిశిష్టస్యాలోకాదేర్విశిష్టపక్షావృత్తిత్వశంకానుచ్ఛేదాద్ధేత్వాకాంక్షేతిసూచితం *తస్యాఃప్రతిజ్ఞాయాఇతి * ప్రకృతహేతుసాధ్యకకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వా నుమిత్యాపయికత్వఘటకతయాతత్రప్రయోజనతాత్పర్యంతస్యాఃఆకాంక్షాయాఃఉక్తత్వాత్

అతఏవ అనాకాఙ్క్షితానభిధానాదేవ*ఏకదా*ఏకన్యాయప్రయోగదశాయాం *ఉభయవ్యాప్తీతి*, అన్వయవ్యాప్తివ్యతిరేకవ్యాప్తిద్వయమిత్యర్థః ॥వ్యాప్తిద్వయస్యైకప్రయోగేణైవాభిధాతుం శక్యతయాప్రథమోపన్యస్తవ్యాప్తిప్రతీత్యైవ సమీహితనిర్వాహేణ వ్యాప్త్యన్తరాకాఙ్క్షానుదయాదితిభావః ॥ ఏతేనాన్వయవ్యతిరేకోదాహరణాకాఙ్క్షాఘటితాన్వయవ్యతిరేకిహేతులక్షణానన్తరమపరతల్లక్షణమభిధాస్యతో మణికృతః ప్రథమలక్షణానిర్భరబీజమావిష్కృతం, అతఏవైతాదృశాతిప్రసఙ్గస్యపృథగభిధానం॥(౯)॥వహ్న్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్త్యాయథోపవర్ణితలక్షణమాక్షిపతి *యదీత్యాదినేతి* అత్రచాసమ్భవాసమ్భవమావిష్కర్తుం కతిపయప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య యథోపవర్ణితానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వం వ్యవస్థాపయతి *యైత్రఇత్యాదినా * అయంగౌరిత్యత్ర గోత్వస్య సాధ్యత్వేపక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకగోత్వత్వవిశిష్టప్రకారకజ్ఞానజనకత్వాసమ్భవాదాహ *తాదాత్మ్యేనేతి * నను భవతు గౌసాధ్యకప్రతిజ్ఞాతాదృశీ తథాపియది సమవాయేన గోత్వస్య సాధ్యత్వేపి తథావిధప్రతిజ్ఞాసమ్ప్రదాయానుమతాతదా తత్సాధ్యకతాదృశప్రతిజ్ఞాయాదర్శితబోధజనకత్వాసమ్భవాత్ సామాన్యతస్తథాకారప్రతిజ్ఞాయాస్తథాత్వాభిధానమసఙ్గతమిత్యాశఙ్కాయాం తస్యాః గోత్వాదిసాధ్యకత్వంనిరాకరోతి*గోత్వత్వాద్యనుపస్థిత్యేతి*తాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాదిత్యాదిః,తత్రేతి శేషః*అనుపపత్తేరితి* ప్రతిజ్ఞాయాఃసాధ్యతావచ్ఛేదకోపస్థా-

---

పనయాకాఙ్క్షాసత్త్వాదాహ *ఉదాహరణమాత్రేతి* అతివ్యాప్తిభానస్యైవతత్ప్రయోజ్యత్వాత్ *ఏతేన* ఏకదానవ్యాప్తిద్వయాభిధానమితిదీధితికారోక్తేన* అన్వయేతి * అన్వయవ్యతిరేకోదాహరణాకాఙ్క్షాజనకశాబ్దజ్ఞానజనకావయవత్వరూపం *తల్లక్షణం* హేతులక్షణం । పక్షసపక్షవిపక్షాసత్త్వే హేతోర్వచనమిత్యేవంరూపమ్ । అన్యథేత్యాదినా దోషకథనేనాతఏవేత్యాదినా దోషాన్తరకథనమసఙ్గతమిత్యాశఙ్కాంవారయతి * అతఏవేతి * నన్వితి * అయంగౌరితి ప్రతిజ్ఞాయాగోసాధ్యకత్వం యదుక్తంతదేవదీధితికారస్స్వయమేవద్రఢయతీతినన్విత్యవతారణతాత్పర్యంయాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాద్గోత్వత్వోపస్థితిస్తత్త్వాద్గోత్వస్యసాధ్యత్వసమ్భవాద్గోత్వాదేరిత్యసఙ్గతమిత్యాశఙ్కాంనిరస్యతి *తత్రేతి * నను ప్రతిజ్ఞాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకరూపేణసాధ్యబోధకత్వనియ

పకత్వనియమాత్ అన్యథా సుందరవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలేపి వహ్నిమా
నిత్యాకారకప్రతిజ్ఞాప్రసంగాదితి భావః॥ యద్యపి సమవాయేన రక్తత్వవిశిష్టదం
డావచ్ఛిన్నసాధ్యకరక్తదండిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం సమవాయేన రక్తత్వవిశి
ష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకబోధకతాసమ్భవః॥ తథాపి తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకప
దార్థానామేవ విశకలితానాం తాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యాదుపస్థితేః తదధీనసాధ్య
తావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవిషయకమానసబోధేనాపి తత్ర విశిష్టసాధ్యసంశయప్ర
యోజ్యజిజ్ఞాసావిషయసిద్ధిసమ్భవః ప్రకృతేతు విశకలితానామపి గోత్వత్వాదిఘ
టకపదార్థానాం నోపస్థితిరితి విశేషః॥ గోత్వాదేస్సాధ్యత్వే దోషాంతరమా
హ * పదార్థేతి * జాతేః పదార్థతావచ్ఛేదకత్వం పదార్థాంతరాన్వయిత్వాస
మ్భవప్రయోజకత్వేనాభిహితం ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ అన్వయితావచ్ఛేదకరూ
పేణానుపస్థితత్వమపి తథా బోధ్యం ॥ నను పర్వతో వహ్నిమానిత్యాద్యాకారక
ప్రతిజ్ఞానవహ్నిసాధకాఽపి త్వభేదేన వహ్నిమత్సాధికైవ తథాచ తజ్జన్యబోధ

మోఽసంగతః । యత్ర సమవాయేన రక్తరూపవిశిష్టదండాదేః సాధ్యతావచ్ఛేద
కత్వం తత్స్థలీయాయాః ప్రతిజ్ఞాయా రక్తరూపసంబంధ్యభిన్నదండబోధకత్వాత్ ।
అన్యథా నామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తిభంగాపత్తేః తాదృశదండస్తు న సాధ్యతావ
చ్ఛేదక ఇత్యాశయేన శంకతే * యద్యపీతి * ప్రతిజ్ఞాయా ఇతి * రక్తాభేదావ
గాహిశాబ్దబోధజనకత్వ ఇతి శేషః । అనుమానే విలంబాస్థానసానుభావనమ్ ।
ఈదృశస్థలే తాత్పర్యవిషయీభూతసాధ్యతావచ్ఛేదకోపస్థితిమాదాయ తత్ప్రయో
జకస్యాపి జిజ్ఞాసానివర్తకత్వముపేయమ్ । అనన్యగతికత్వాత్ । పదార్థాంత
రం జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ఇతరపదార్థప్రకారకశాబ్దబోధం ప్రతిస్వాతంత్ర్యేణోప
స్థితేః కారణత్వేపి ససంబంధికస్థలవదనుభవానురోధేనైతాదృశస్థలేపి కథంచి
దుపస్థితేరుపయోగ ఇత్యుక్తావప్యాహ * ఇదమితి * తథా పదార్థాంతరాన్వ
యిత్వాసంభవప్రయోజకమ్ । అన్యథా బాధాప్రతిబధ్యతాపత్తేః । తథాచ గో
త్వస్యజాతిరూపత్వేన స్వరూపతోభానే స్వరూపతో భాసమానపదార్థే పదా
ర్థాంతరస్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యాన్వయో న సంభవతీత్యర్థః । ఇదంతుబోధ్యమ్ ।
పదార్థతావచ్ఛేదకజాతావితి జాతిపదముపాదదతా దీధితికృతైవ స్వరూపతో
భాసమానతయా ఇతరపదార్థాన్వయో దుర్వచ ఇత్యుక్తమితి భట్టాచార్యా

విషయతాయాః అభేదేన వహ్నిమత్సాధ్యకానుమితివిషయతాతో న వైలక్షణ్యా మతో నతత్రావ్యాప్త్యవకాశః ఇత్యత ఆహ * తథైవేతి * తాదృశప్రతిజ్ఞాయా వహ్నిసాధ్యకత్వేనైవేత్యర్థః * ఇత్యుపనయసంగమాత్ * ఇత్యాకారకస్యోపనయస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయాంతర్గతత్వోపపత్తేః, వహ్నిమతస్సాధ్యత్వేవహ్నిమత్వాద్యవ్యవానిత్యాకారకస్యైవోపనయస్య సమ్భవాదితిభావః * శాబ్దజ్ఞానే * వహ్నిమానిత్యేతాదృశప్రతిజ్ఞావాక్యజన్యజ్ఞానే * అభేదఇతి * భాసతఇత్యనుషజ్యతే నతువహ్నేస్సంయోగ ఇతి శేషః నామార్థయోర్భేదాన్వయబోధస్యావ్యుత్పన్నత్వాదితిహృదయం॥ తథాచ తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేనిరుక్తమన్యూనవిషయకత్వమనతిరిక్తవిషయకత్వంచ నసమ్భవతీతిభావః * భేదే * శుద్ధప్రతియోగివిశేషితేవా * ఇత్యాదౌ * ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం ఆదిపదాదితరేభ్యోభిద్యతే ఇతరభిన్నమిత్యాదిపరిగ్రహః * వైలక్షణ్యం * అనుమితివిలక్షణబోధజనకత్వం॥ శుద్ధభేదసాధ్యకానుమితౌ భేదస్యానుయోగితయా, ఇతరావచ్ఛిన్నభేదసాధ్యకానుమితౌ అనుయోగితయా తద్విశేషితస్యతస్యవిశేషణతావిశేషేణ, భిద్యతఇతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేచ ఆఖ్యాతాంతోపస్థాప్యభేదాశ్రయత్వస్య, ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాది జన్యే పంచమ్యంతార్థేతరప్రతియోగికత్వవిశేషిత భేదాశ్రయత్వస్య తేనసమ్బంధేన, భిన్నమిత్యాది జన్యేచ నిష్ఠాంతోపస్థాప్య భేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరేభ్యో భిన్నమిత్యాదిజన్యేచేతరప్రతియోగికత్వవిశేషిత

త్వానాం పునస్తత్కథనమనుచితమితి। నహిజాతేః కించిద్రూపేణభానమప్రసిద్ధం యేనజాతావిత్యుక్తిమాత్రేణస్వరూపతోభానమానత్వం లభ్యతఇతి భట్టాచార్యాణాం నతత్కథనాసంగతిః। ఏకవాక్యతాజ్ఞానహీనంప్రత్యేవవ్యాఖ్యానాదేరుపయోగాదిత్యన్యే * వహ్నిమతఇతి * ప్రతిజ్ఞోపనయయోరేకరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యబోధత్వానియమాత్। హృదయమిత్యస్వరససూచనాయ సచ "తదస్యాస్త్యస్మిన్నితి మతుప్" ఇతిసూత్రేఽస్యాస్మిన్నిత్యనేననార్థేవికల్ప్యతే। పౌనరుక్త్యప్రసంగాత్। నచసంబంధవాన్ సంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణత్వమాంశ్చపృథగర్థో తాదృశాధికరణతాయాః సంబంధరూపత్వాత్। తస్మాన్మతుపోఽభేద సంబంధేనాన్వయప్రయోజకాకాంక్షాఘటితమాత్రస్యాపిలాభాయాస్మిన్నితి తత్రోక్తం। తదర్థశ్చసమభివ్యాహృతపదోపస్థాప్యాధికరణేభేదసంబంధేనాన్వయ్య

భేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరభిన్నమిత్యాదిజన్యే చాభేదేన ఇతరప్రతియోగికవిశేషితభేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరేభ్యోఽన్యదిత్యాదిజన్యే చ ఇతరప్రతియోగికత్వవిశేషితభేదావచ్ఛిన్నస్య, ఇతరాన్యదిత్యాదిజన్యే చ అభేదేనేతరప్రతియోగికవిశేషితభేదావచ్ఛిన్నస్య, అభేదేన పక్షాంశే విశేషణత్వాదితి అనుమితేస్తాదృశబోధవైలక్షణ్యాదితి భావః ॥ ఇదముపలక్షణం ॥ ఈదృశదిశా ప్రకృతే విధేయాంశే భాన ఇవ ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాంశే భానేఽపి వైలక్షణ్యమవసేయం ॥ గంధాద్యవచ్ఛిన్నపక్షకానుమితౌ గంధాదేస్సాక్షాద్విధేయధర్మితావచ్ఛేదకత్వాత్ గంధవతీ ఇతరేభ్యో భిద్యతే ఇత్యాద్యాకారక తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్య బోధే చ గంధాదిసంబంధస్యైవ తథాత్వాదితి ॥ ఉద్దేశ్యానుమితిపదస్య యాదృశవిశిష్టార్థబోధః ప్రతిజ్ఞయా జన్యతే తాదృశ విశిష్టార్థబోధపరత్వేత్యభిప్రేత్య సమాధత్తే * యాదృశేతి * యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షక యాదృశరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకసమ్ప్రదాయసిద్ధప్రతిజ్ఞాః యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షే యాదృశ రూపావచ్ఛిన్న ప్రకారక బోధజనికాః తాదృశరూపావచ్ఛిన్నే తాదృశరూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకతాదృశబోధాన్యతమ బోధజనకత్వే సతి తాదృశ

ర్థబోధకాస్తతుప్స్యాదితి । చైత్రో ధనీత్యాదావస్యేత్యర్థే మతుప్ నాస్తిన్నిత్యర్థే ఇతి ప్రవాదశ్చ సంబంధసంసర్గకశాబ్దభానానుపగమపరః । అన్యథా చైత్రో సధనీత్యాదౌ వృత్త్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావప్రత్యయాపత్తేః । ప్రతియోగ్యన్వయసత్వాత్ । యద్యపి సంబంధపారతంత్ర్యేణ తత్సంబంధేన వహ్నిభానమభిప్రేత్యైవ మణికృతా నిరుక్తాన్యాసానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశే నైతాదృశపూర్వపక్షానవతార ఏవేతి । తథాపి పర్వతో వహ్నిసంబంధీన వేతి సంశయస్య పక్షే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్తానిర్ణయానివర్త్యస్య నివర్తకత్వాదవ్యాప్తేః । యత్ర విషయవిశేషే నియమతః సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్న తదంకురాభావరూపబాధగ్రహోత్తరమేవ పక్షే తదంకురసంబంధ్యభేదబోధస్తత్ర ప్రతిజ్ఞాయామన్యూనవిషయకబోధజనకత్వాసత్వేనావ్యాప్తేశ్చ ప్రతేన వ్యాప్త్యవిషయకత్వరూపానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశోఽపి న శంక్యః । ఏవం పాకకృతిమానిత్యాదావభావకృతాం నిరర్థకత్వమూహ్యం । భేదస్య విశేషణతావిశేషేణ పక్షాంశే విశేషణత్వాదిత్యన్వయః ఏవం తస్యేత్యాదావపి శాబ్దబోధస్య భేదాశ్రయత్వప్రకారకతయానుమిత్యపేక్ష

రూపావచ్ఛిన్నపక్షక తాదృశరూపావచ్ఛిన్నసాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వంప్రతి
జ్ఞాత్వమిత్యర్థః, అత్రచజనికాఇత్యంతం బోధవిశేషస్య పరిచాయకమాత్రంన
తు తదర్థస్య లక్షణానివేశః॥ బోధాశ్చ విషయవిశేషాన్నివేశ్యవిశిష్యైవోపా
దేయాః అతో నాత్మాశ్రయశంకావకాశః- ఏవంచ ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థా
నామననుగమేన ఏకధర్మావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యకనిఖిలప్రతిజ్ఞాసాధారణమపి ప్ర
తిజ్ఞాత్వం నైకంసంభవతీతిబోధానామన్యతమత్వేనానుగమః తేనరూపేణజన
కతాంశఏవ బోధానాంవిశేషణతా నతునివర్త్యతాంశేపి బోధానామననుగ
మేపి తాదృశతాదృశ బోధనివర్త్యత్వాభావకూటఘటిత ధర్మస్యానుగతత్వా
త్ తాదృశతాదృశభేదకూటవద్భిన్నత్వరూపాద్యన్యతమత్వవన్నివర్త్యత్వసామా
న్యాభావస్థలే తాదృశతాదృశబోధనివర్త్యత్వాభావకూటస్యలాఘవేననివేశయి

యాపేకం వైలక్షణ్యమపరంచ పంచమ్యర్థభూతేతరప్రతియోగికత్వ ప్రకారకత
యేత్యాదికమూహ్యమ్ । ఏవమన్యాభేదవతీఇతరేభ్యోభేదవతీఇతరభేదవతీత్యాది
ప్రతిజ్ఞార్థబోధః అనుషంగపక్షేనేతరాణీతి ప్రతిజ్ఞార్థబోధశ్చద్రష్టవ్యః । యా
దృశపక్షోపాదానప్రయోజనంపూరయతి * ఇదమితి * ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధజనక
త్వస్య ప్రతిజ్ఞాత్వేఆత్మాశ్రయాదాహ * అత్రచేతి * బోధేతి * ప్రతిజ్ఞాజన్య
త్వేన తాదృశబోధపరిచయస్తజ్జనకత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వంతథాచదీధితిస్థం యాదృశప
క్షకేత్యాద్యరభ్యసంప్రదాయసిద్ధా ఇత్యంతంపరిచాయకమితిభావః *ఏవంచేతి* భి
ద్యతేభిన్నమిత్యాదౌప్రతిజ్ఞార్థబోధానాంవిశిష్యోపాదానేచేత్యర్థః। అన్యతమ
త్వేనానుగమః సఫలోభవతీతి శేషః। అన్యథాప్రతిజ్ఞార్థత్వేనానుగమయ్య తాదృ
శార్థవిషయకశాబ్దబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకప్రతిజ్ఞార్థబోధజనకత్వ మిత్య
స్యైవసమ్యక్త్వేఽన్యతమత్వనివేశో వ్యర్థఏవస్యాదితిభావః *ఏకేతి* విభిన్నసా
ధ్యాదిస్థలీయ ప్రతిజ్ఞాసాధారణమనుగతంలక్షణంతునాస్త్యేవ ఇదానీమేకధర్మావ
చ్ఛిన్నసాధ్యకనిఖిలప్రతిజ్ఞాసాధారణలక్షణమప్యనుగతం నిర్వక్తుమశక్యమేవస్యా
దతోఽన్యతమత్వనివేశనమిత్యర్థః *కూటఘటితధర్మస్యేతి* తాదృశకూటవత్సం
శయప్రతిబంధకత్వసామాన్యాభావవిశిష్టబోధనిష్ఠస్యతాదృశబోధనిష్ఠవక్ష్యమా
ణజన్యతానిష్ఠస్యవాన్యతమత్వస్యేత్యర్థః *తాదృశేతి* నచోక్తరీత్యాతాదృశాన్య
తమబోధనిష్ఠనివర్తకతాకత్వసామాన్యాభావవత్సంశయస్యాప్రసిద్ధిః। ఏవంతాదృ

తుమువితత్వాత్ ॥ ఏవంచ తాదృశాభావకూటనివేశసూచనాయైవాన్యతమేనాపీత్యుక్తం ॥ ఏతేన సామాన్యాభావనివేశసూచనాయాపికార ఇతి కస్యచిద్వ్యాఖ్యానమనాదేయం॥ విశేష్యదళే అన్యతమత్వనివేశనమపి యత్ర ప్రతిజ్ఞార్థా

శాన్యతమత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతానివేశోపి నసంభవతీతి వాచ్యమ్ । తాదృశతాదృశవిశిష్టార్థనిశ్చయత్వవ్యాపకతాన్యతమవ్యాపకతాశ్రయ ప్రతిబంధకతాకత్వసామాన్యాభావస్య పర్యవసితవ్యాపకతాభేదకూటవద్భిన్నత్వఘటితస్య కింవాతాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపక ప్రతిబంధకతాన్యతమనివర్తకతాకత్వ సామాన్యాభావస్య ప్రతిబంధకతాభేదకూటవద్భిన్నత్వఘటితస్యాభిప్రేతత్వాత్ । నచైవమపితాదృశతాదృశబోధభేదకూటవద్భిన్నత్వరూపేతి గ్రంథాసంగతిరితి వాచ్యం॥ అన్యతమత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వాత్। నివర్త్యత్వసామాన్యాభావస్యనివర్త్యత్వనిష్ఠాన్యతమత్వావచ్ఛిన్నాభావరూపత్వాదిత్యసంగత్యభావాత్ । వస్తుతస్తుతాదృశతాదృశబోధః ప్రతిజ్ఞార్థమాత్రబోధస్తద్వ్యక్తిత్వేనైవాన్యతమత్వఘటక ఇతి అన్యతమనిరూపితనివర్త్యత్వసామాన్యాభావ ఇతి యథాశ్రుతమేవసమ్యక్ నచస్వనివర్తకతాన్యూనవృత్తితాదృశతాదృశనిశ్చయాన్యతమత్వకత్వంనివర్త్యత్వ సామాన్యాభావాంతార్థః। సంశయవిశేషణంఏవంచతత్తద్వ్యక్తిత్వేనసంశయాదీనాముపాదానాత్తత్తదనివర్తకత్వ కూటనివేశాన్నాననుగమ ఇతి వాచ్యమ్ ॥ తథాపిసంబంధీవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్యస్వపదేనోపాదానాసంభవాదవ్యాప్తేః * తాదృశేతి * తాదృశతాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావభావకూటస్యైవేత్యర్థః * అన్యతమేనాపీతి * అన్యతమమధ్యే కేనాపీత్యర్థాత్తాదృశకూటలాభః ॥ ఏతేనతాదృశబోధనివర్త్యత్వేసతి తాదృశశాబ్దబోధనివర్త్యత్వం యదన్యతమబోధనివర్త్యత్వంతదాసకలసంశయాసంగ్రహేణాసంభవ ఇత్యపాస్తమ్ * ఏతేనేతి * వ్యుత్పత్తిబలాదేవసామాన్యాభావబలాదపి కారవైయర్థ్యం చేత్యపిబోధ్యం ॥ అన్యతమత్వ ఘటితలక్షణంతుభేదాదిసాధ్యకస్థలఏవాదరణీయం నతువహ్న్యాదిసాధ్యకస్థలేపి తత్రతాదృశశాబ్దబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వ బోధజనకత్వస్యైవసమ్యక్త్వాత్। అన్యథాతాదృశశాబ్దబోధాన్యతమత్వాప్రసిద్ధ్యావ్యాప్తిరిత్యాహ * విశేష్యదళ ఇతి * అన్యతమబోధదళ ఇత్యర్థః॥

సాం నానాత్వం తత్రైవ, పర్వతాదిపక్షకే వహ్న్యాదిసాధ్యకస్థలే పర్వతాదౌ వహ్న్యాదిమదభేదరూపైకవిధబోధస్యైవ ప్రతిజ్ఞయా జననాన్న తత్ర తన్నివేశః ॥ ఏతేనైకవిధబోధమాదాయాన్యతమత్వస్యాసంభవేపి న క్షతిః శబ్దాభేదస్యాప్రయోజకత్వాత్ ॥ వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకప్రతిజ్ఞయా ఘటవద్భూతలాదిఘటితధర్మావచ్ఛిన్నవిశేష్యకః పర్వతత్వావచ్ఛిన్నపక్షకప్రతిజ్ఞయా చ తాదృశధర్మావచ్ఛిన్నప్రకారకోపి బోధో జన్యతే తన్నివర్త్యశ్చ భూతలం ఘటవన్న వేత్యాదిసంశయోపీతి ప్రతిజ్ఞాయాం ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షకత్వస్య ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసాధ్యకత్వస్య వానుపాదానే తావద్బోధానివర్త్యసంశయాప్రసిద్ధిరతస్తదుపాదానం॥ యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యకప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధజనకత్వస్య యత్కించిద్రూపావచ్ఛిన్నపక్షసాధ్యక న్యాయాంతర్గతత్వస్య నివేశనేఽతిప్రసంగః ప్రాగుపదర్శిత ఏవేతి యాదృశరూపావచ్ఛిన్న పక్షసాధ్యక ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకబోధజనకత్వం తాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షసా

ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకత్వాభావ ఏవ నివేశ్యం న తు తత్కూటం ఏవం చ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావగ్నినిరూప్యనిరూపకభావాపన్నవిషయకత్వ నివేశనం తదుభయత్రత్వప్రయోజనాభిప్రాయేణ నిరూప్యనిరూపకభావపర్యంతనివేశ ప్రయోజనస్య ధూమాదాలోకవానిత్యాదావపి సంభవాదితి బోధ్యమ్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ న్యూనవిషయకత్వమపి హేయమితి బోధ్యం । అతో యాదృశపదసాధ్యకా ఇత్యాదిపరిచాయకఘటకస్య ప్రకృతపక్షసాధ్యకార్థకత్వే ఏవ తత్ర యాదృశరూపావచ్ఛిన్నపక్షే యాదృశరూపావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధలాభాన్నివర్తకత్వాన్వయినాం జనకతాన్వయినాం చ బోధానాం యాదృశ రూపావచ్ఛిన్నసాధ్యపక్షవిషయకత్వస్య లాభ ఇతి ప్రథమతః పరిచాయకప్రవిష్టయోః ప్రకృతపక్షసాధ్యయోః ప్రత్యేకప్రయోజనమాహ * వహ్నిత్వేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వానివేశే ఘటవద్భూతలసమానకాలీనః పర్వతో వహ్నిమానితి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వానివేశే పర్వతో ఘటవద్భూతలకాలీనవహ్నిమానితి చ బోధే ఇత్యర్థః * సంశయోపీతి * సంశయాప్రసిద్ధౌ హేతుః । నను ప్రకృ

క్యకన్యాయాంతర్గతత్వంనివేశితం ॥ అధికంత్వితి న్యాయేన సాధ్యాంశే హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమనగాహమానేపి నిగమనాదిజన్యబోధే ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థవిషయకత్వస్యాక్షతతయా నిగమనాద్యతివ్యాప్తివారణాయ తదూప్రావచ్ఛిన్నవిశేష్యక తదూప్రావచ్ఛిన్నప్రకారకబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపతాదృశబోధానతిరిక్తవిషయకత్వం బోధవిశేషణం॥ఇత్థంచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధానివర్త్యస్య వహ్నిర్ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యోనవేత్యాదిసంశయస్యనివర్తకతయా తాదృశబోధవారణం॥ నచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యకవహ్నిమత్త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారకబోధత్వేనైవోపాదేయతయా నిగమనాదిజన్యబోధస్యాపి తథాత్వాత్తన్నివర్త్యత్వముక్త సంశయస్యాక్షతమేవ

తపక్షసాధ్యయోరేకతరస్య నివేశేతాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్న నివర్తకతానివేశేఽవచ్ఛిన్నత్వం వ్యాపకత్వమేనవాచ్యమ్ । ఏవంచ తాదృశ బోధత్వవ్యాపక నివర్తకతాయా అప్రసిద్ధిరేవాభిధానీయానతుసంశయాప్రసిద్ధిరితి చేన్న ॥ నివర్తకతాయాంస్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛిన్నత్వం నివిష్టమిత్యభిప్రాయాత్ *ప్రాగుపదర్శితఏవాతిప్రసంగఇతియోజనా * వహ్నిసాధ్యకోవనయస్యవహ్నివ్యాప్యధూమసాధ్యకప్రతిజ్ఞార్థ బోధజనకత్వాద్వహ్ని సాధ్యకన్యాయాంతర్గతత్వాచ్చ ప్రతిజ్ఞాత్వాపత్తిరూపోఽతిప్రసంగ ఇత్యర్థః । ననుతాదృశాన్యతమబోధజనకత్వమేవాస్తుఇత్యతఆహ * అధికంత్వితి *అక్షతతయేతి * పర్యాప్త్యనివేశాదితిభావః । నిగమనాదీత్యాదినాఽనతిరిక్తవిషయకత్వఘటక సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశవ్యావృత్తిఫలస్య హేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ హేత్వవయవస్యపరిగ్రహః * సంశయాప్రసిద్ధిరితి * నచైవం నిగమనాతివ్యాప్తిశంకాయాః అనవకాశఇతివాచ్యం । దత్తోత్తరత్వాత్ ॥యత్తు,పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత సంబంధప్రకారతానిరూపిత వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారత్వావచ్ఛిన్న నివర్తకతాయాఉపాదానే నిగమనజన్యబోధీయతాదృశవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారతాయా అపివహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్వేన స్వరూపసంబంధరూపనివర్తకతావచ్ఛేదకత్వమితి, తన్న, నిగమనార్థఘటకవ్యాప్త్యాదిఘటకైకపదార్థైతథావిధాపరపదార్థాభావ సంశయస్యవహ్నిసంబంధీవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్యచ తాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వాత్

తివాచ్యం॥ అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితతాదృశవిశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయ త్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్ ఉక్తసంశయస్య ధూమజ్ఞాన జ్ఞాప్యత్వావిషయకవహ్నిమత్పర్వతనిశ్చయానివర్త్యత్వేన తథావిధ నిశ్చయ త్వావచ్ఛిన్నానివర్త్యత్వాక్షతేః॥ ఏతేన సర్వేషామేవసంశయానాం వహ్నిమ త్పర్వతాదివిషయకసమూహాలంబనాత్మకస్వవిరోధినిశ్చయనివర్తనీయతయా తా దృశబోధానివర్త్యసంశయాప్రసిద్ధిరిత్యపి నిరస్తం॥ తాదృశనిశ్చయత్వనిష్ఠంనివ ర్తకతావచ్ఛేదకత్వంచ నస్వరూపసంబంధరూపంకింత్వతిరిక్తవృత్తిత్వం తేన సంబంధీ వహ్నిమాన్నవేత్యాద్యాకారకైకదేశసంశయంప్రతి వహ్నిసంబంధ్య భిన్నపర్వతాదినిశ్చయత్వేనాప్రతిబంధకత్వేపి తాదృశసంశయనివర్తకప్రతిజ్ఞా జన్యబోధస్యానాసంగ్రహః॥ అతఏవ ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాని త్యాదౌ హేతుజన్యబోధనివర్త్యం హేతుత్వంధూమీయం నవేతిసంశయంప్ర తిప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్య విశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయత్వేనాప్రతిబంధకత్వేపి నవిశే ష్యదళవైయర్థ్యం॥ వహ్నిమత్త్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రకారకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివ ర్త్యస్య పర్వతత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యకనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్ననివర్త్యస్యచాప్ర సిద్ధింతో విశిష్యవిశేష్యప్రకారోభయనివేశనం॥ యద్యప్యత్రప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్య స్య విధేయవిశిష్టధర్మిణఏవ యాదృశవిశిష్టార్థేత్యుపాదానసంభవఇతియాదృ శ విశిష్టార్థబోధికా ఇత్యుపేక్ష్య విశేష్యప్రకారయోః ఖండశఉపాదాన

త్ ॥ విశేష్యదలం తాదృశశాబ్దబోధాన్యతమదలం * వహ్నిమత్త్వాదీతి *పూ ర్వమేకతరధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాకత్వనివేశేదోషఉక్తః అయంచ ధర్మద్వయ స్యప్రత్యేకావచ్ఛిన్నవిషయతయోర్నివేశఇతి భేదః ॥ యద్వా పూర్వమేకతర ధర్మావచ్ఛిన్న విషయతాకత్వావచ్ఛిన్న నివర్తకతాయా ఇదానీంచ తా దృశ విషయతాకత్వవ్యాపక నివర్తకతాయా నివేశఇతి భేదః ॥ నన్వభేదసం బంధేన సాధ్యవద్విశిష్ట పక్షవిషయకత్వ రూపవిశిష్టవిషయకత్వమేవానతిరిక్తవి షయకత్వ ఘటకబోధవిశేషణమితి భ్రమసాధారణనిరూప్య నిరూపకభావా పన్నవిషయితాశాలిత్వేన బోధ్యానాం నివేశస్య పక్షే యాదృశ విశిష్టవత్త్వ బోధకాఇతి గ్రంథేన దీధితికృతాం ప్రదర్శనవైయర్థ్యమిత్యాశంకతే * య ద్యపీతి * యాదృశ విశిష్టార్థబోధజనకా ఇత్యుక్త్యా ఖాసవ విశిష్ట విష

సూచనాయ పక్షే, యాదృశ విశిష్టార్థబోధికా ఇత్యభిధానమనుచితమ్ ॥ తథాపి ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకహేత్వంతే హేతౌ వా న్యాయావయవత్వం పరిత్యజ్య న్యాయాంతర్గతత్వనివేశనపక్షే ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధనిష్ఠైకదేశవిషయకబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతామాదాయైకదేశేచాతివ్రసంగవారణాయ విశిష్టార్థవిషయకబోధత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాప్రతియోగికజనకత్వనివేశే పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయా అసంగ్రహః వహ్న్యాదిమాన్య పర్వతాదౌ వహ్నిమత్త్వాద్యవగాహిభ్రమాత్మకశాబ్దబోధసాధారణ్యానురోధేన తత్తత్పదార్థానాం పరస్పరముపశ్లేషావగాహిత్వస్యైవ తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకత్వోపగమాత్ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకత్వస్యాతథాత్వాదితి చేత్: అనతిరిక్తవిషయకబోధనిష్ఠతాదృశపరస్పరోపశ్లేషావగాహిత్వావచ్ఛిన్న జన్యతా ప్రతియోగిజనకతాయా నివేశసూచనాయ తథాభిధానం తాదృశపరస్పరోపశ్లేషావగాహిశాబ్దత్వే జన్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనివేశాన్నానతిరిక్తవిషయకత్వవశే వైయర్థ్యమిత్యవధేయం ॥ భేదాదిసాధ్యకస్థలే పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇ

యితాశాబ్దబోధప్రదర్శనే జనకతాస్వపి బోధేపి వాస్తవవిశిష్టవిషయితాశాలిత్వలాభాదసంభవం వక్తుం భూమికామారచయతి ॥ తథాపీత్యాదినా ॥ హేత్వర్థమాత్రవిషయకబోధోపాదానే తస్య వాస్తవప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వేనాన్యతమాంతర్గతత్వాభావ ఇత్యగ్రిమరీత్యా హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహి బోధస్యానానతిరిక్తవిషయకత్వమితి సమూహాలంబనానుసరణమ్ ॥ న్యాయావయవత్వముభయఘటకేత్యాదివిశేషణాఘటితమిత్యాశయేన హేత్వంతే తన్నివేశమభిప్రేత్య చ హేతావిత్యుక్తం ॥ ఏకదేశేవ్యతివ్యాప్తిమాహ * ప్రతిజ్ఞాజన్యేతి *ఏకదేశేచేతి * ప్రతిజ్ఞాఘటకే ధూమాదిభాగే ఆలోకవానితి భాగే వహ్నిమానితి భాగే చేత్యర్థః * అతథాత్వాదితి * యేన రూపేణ విషయితాయా అవచ్ఛేదకత్వం తస్యాస్తేనైవ రూపేణ స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకతయా నివేశః। అన్యథా విశిష్టవిషయితానివేశే కథం తాస్యాత్తన్నివేశే వ్యగ్రిమాయా యోగ్యతాయా నిర్వహ్నిపర్వతపర పర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యవారణాయావశ్యకత్వాదితి బోధ్యమ్ ॥ * వైయర్థ్యమితి * పర్యాప్త్యుపాదానే చ నిగమనజన్యబోధస్యాధికావగాహి

త్వాదిప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యభేదాశ్రయత్వాదిరూపయత్కించిదేశార్థవిషయకనిశ్చయాప్రతిబధ్యభేదాదికోటికసంశయంప్రతి పృథివీనేతరాణీత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్యభేదాదిప్రకారకనిశ్చయస్య ప్రతిబంధకతయా నకస్యాశ్చిదపిప్రతిజ్ఞాయాస్తాదృశసంశయానివర్తకబోధజనకత్వమత స్తద్విశిష్టార్థనిశ్చయ నివర్త్యత్వాభావకూటనివేశనం ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య స్వసమానాకారానుమితౌసిద్ధివిధయాప్రతిబంధకత్వాత్ తాదృశానుమితెశ్చ సిషాధయిషాకాలీన తాదృశబోధాప్రతిబధ్యతయా తాదృశాప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాన్యత్వాదసంభవఇత్యతో జ్ఞానసామాన్యముపేక్ష్య సంశయపర్యంతానుధావనమ్ ॥ నచానుమితెస్తాదృశ నిశ్చయత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాకాన్యత్వేపి తదప్రతిబంధక సిషాధయిషాకాలీన బోధజనకత్వమాదాయ ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణసమన్వయస్సంభవతీతి సంశయపదమనర్థకం

త్వాత్తద్వైయర్థ్యంస్యాదితిభావః ॥ ననుపర్యాప్త్యనివేశే ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేతుసముదాయేతివ్యాప్తిర్మర్యాదైవతాదృశవాక్యద్వయజన్యవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధనిష్ఠహేత్వర్థవిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాయాః ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నతయా తన్నిరూపితజనకతాశాలిత్వాత్ । నచ తాదృశవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధోపానతిరిక్తవిషయకః । వహ్నిధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యోనవేతి సంశయస్యైవ ప్రతిజ్ఞాద్యర్థబోధానివర్త్యతయాతన్నివర్తకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపిధూమాద్వహ్నిమతః సధర్మాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌహేత్వంశేఽతివ్యాప్తేః । విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధనివర్త్యత్వస్య వహ్నిధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యోనవేతిసంశయేనసత్త్వేనతదనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వస్యాక్షతత్వాదితిచేన్న ॥ ఏవమపి తాదృశప్రతిజ్ఞార్థవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకనివర్తకతాన్యస్య పర్వతోధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యవహ్నిమాన్నవేతి సంశయస్యనివర్తకతయైవాదోషాదితిన పర్యాప్తినివేశఆవశ్యకఇతి ॥ ననుధూమాద్వహ్నిమత్పర్వతసధర్మాపర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌహేత్వంశేఽతివ్యాప్తిః । తత్రవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిబోధనివర్త్యతాయా ఉక్తసంశయేఽక్షతత్వాదితిచేన్న । ఉపనయానుత్థానేనతాదృశప్రతిజ్ఞాయాఏవాసత్త్వాత్ । ననుపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యా

స్వరూపయోగ్యతారూపజనకతాయా ఏవ నివేశనీయతయాఽవ్యాప్తేరప్యనవకాశాదితి వాచ్యం ॥ అనివర్తకత్వం హి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయతాశూన్యత్వం న తు ప్రతిబంధకత్వాభావః తథా సతి అప్రామాణ్యజ్ఞానాస్కందితబోధమాదాయ నిగమనాతివ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ తథా చ సిషాధయిషాకాలీనసిద్ధేః ప్రతిబంధకత్వేఽపి ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతవిషయితాశాలిత్వేనానుమిత్యనివర్తకత్వాసంభవాత్ ॥ న చ సిద్ధేః పూర్వం పరతో వా సిషాధయిషాయా ఉత్పాదస్థలే ద్వితీయక్షణే ప్రథమక్షణే వా సిషాధయిషావిరహవిశిష్టత్వమక్షతమేవేతి సిషాధయిషాయామపి సిద్ధౌ అనుమితిప్రతిబంధకత్వమక్షతమేవేతి కథం తస్యా అప్రామాణ్యజ్ఞానానాస్కందితతాదృశవిశిష్టార్థనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాశూన్యత్వమితి వాచ్యం ॥ యాదృశసిద్ధేః పూర్వం పరతశ్చ సిషాధయిషోత్పాదః తాదృశసిద్ధేరేవాప్రతిబంధకత్వాత్ ॥ ప్రత్యక్షనిశ్చయేఽపి విశేషదర్శనకాలీనవిపరీతనిశ్చయస్యాప్రతిబంధకతామతే తస్యాపి ప్రతిజ్ఞార్థనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నాప్రతిబధ్యతయా ఉక్తదిశా సంభవ ఇతి ప్రత్యక్షసామాన్యముపేక్ష్య సంశయపర్యంతానుధా

దా హేత్వర్థవిశిష్టప్రతిజ్ఞార్థవిషయకబోధజనక హేత్వం తేఽతివ్యాప్తిరేవ నాస్తి సాధ్యతావచ్ఛేదకే ప్రకారతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తినివేశాదితి చేన్న ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వదలేనైవ వారణాత్తత్పర్యాప్తిరపి న నివేశ్యత ఇత్యభిప్రాయాత్ । * అవ్యాప్తేరపీతి * సిషాధయిషావిరహకాలీనబోధజనక ఇత్యాదిః * సిద్ధేః * ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య * అప్రతిబంధకత్వేఽపి * అనుమిత్యప్రతిబంధకత్వేఽపి । పునః సంశయత్వనివేశవైయర్థ్యమాశంకతే * న చేతి * తస్యాః * అనుమితేః * తస్యాపి * ప్రత్యక్షస్యాపి ॥ ప్రతిజ్ఞార్థనిశ్చయసత్త్వేఽపి తద్భేదవ్యాప్యవత్తానిశ్చయాదినాజనితే తద్భేదప్రత్యక్షే తాదృశప్రతిబంధకతాశూన్యత్వం బోధ్యమ్ । నను ప్రతిబంధకత్వాభావస్యైవ నివేశః సమ్యక్ । ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయితాపర్యంతనివేశేఽసంభవాత् । వహ్నిమత్త్వాద్యవచ్ఛేదేన ఘటాభావావగాహిగ్రహేణ వహ్నిమత్త్వాదౌ ఘటవ్యాప్త్యవగాహిగ్రహేణ వా సహితస్య ప్రతిజ్ఞార్థబోధస్య పర్వతో ఘటవాన్న వేతి సంశయనివర్తకత్వాత్ । గ్రాహ్యత్వస్య కేవలాన్వయితయా గ్రాహ్యాభావావగాహిత్వేనానుగమేన చ తత్తదభావావగాహిత్వేన ప్రతిబంధకత్వనివేశాసంభవాత్ । ప్రతిబంధకత్వాభావనివేశే త్వవచ్ఛేదకధర్మాన

చనం ॥ అత్ర చ తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకనిశ్చయత్వానవచ్ఛిన్నసంశయప్రతిబంధకత్వసామాన్యత్వస్య జ్ఞానవిశేషణత్వోపగమే నైవాతిరిక్తవిషయకస్య హేత్వంతాదిభాగజన్యబోధస్య తథావిధధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాదిసంశయప్రతిబంధకతాశ్రయస్య వారణసంభవాత్తాదృశప్రతిబంధకతాత్వేనైవ తథావిధనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయప్రతిబంధకతానివేశః నతు తథావిధనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయప్రతిబంధకతాత్వేనైవ గౌరవాదిత్యవ

శ్యనసామాన్యకాలీనప్రతిజ్ఞాజన్యబోధమాదాయలక్షణసమన్వయసంభవాదితి। నైవం। జ్ఞానవైశిష్ట్యావవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాయా ఏవోపాదానాత్। పరే తు తాదృశసంశయప్రతిబంధకత్వాభావవిశిష్టాప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్టబోధజనకత్వమర్థః। అప్రామాణ్యగ్రహాభావనివేశాత్తాదృశనిగమనవ్యుదాసః ॥ నచైవం ప్రత్యక్షసామాన్యోపాదానేపి తాదృశబోధానివర్త్యస్య విశేషదర్శనకాలీనవిపరీతనిశ్చయస్యాప్రతిబంధకం యద్విశేషదర్శనకాలీనజ్ఞానం తత్స్వరూపయోగ్యత్వాపన్నత్వేన లక్షణసమన్వయసంభవాత్సంశయపర్యంతానుధావనవైయర్థ్యమితి వాచ్యం। విశేషదర్శనకాలీనస్వార్థబోధజనకత్వమాదాయనిగమనాతివ్యాప్తేరతస్తాదృశప్రతిబంధకాప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్టవిశేషదర్శనాభావవిశిష్టబోధజనకత్వస్య వాచ్యతయా సంశయపదసార్థక్యాదితి ప్రతిబంధకత్వాభావనివేశపక్షం రోచయంతోఽత్ర సంశయాంశే విశిష్టభేదకూటనివేశమపేక్ష్య ప్రతిబంధకతాయాం తాదృశనిశ్చయత్వానవచ్ఛిన్నత్వనివేశలాఘవమాదర్శయంతి * అత్ర చేత్యాదినా * అనవచ్ఛిన్నత్వమవ్యాపకత్వం తాదృశతాదృశనిశ్చయనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వకూటం కూటోపాదానప్రయోజనం స్ఫుటమేవ। స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాభావనివేశే విశేష్యదలవైయర్థ్యాపత్తేః। సంబంధీ వహ్నిమాన్నవేత్యాదిసంశయప్రతిబంధకతామాదాయావ్యాప్తేశ్చ, జ్ఞానం బోధః॥ * హేత్వంతాదీతి * నిగమనఘటకహేతుభాగ ఇతి తు నార్థః॥ తత్ర న్యూనవిషయకత్వాభావాత్। కేచిత్తు, అప్రామాణ్యగ్రహాభావవిశిష్టతాదృశతాదృశశాబ్దత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతాకాన్యసంశయాప్రతిబంధకత్వం నిరుక్తశాబ్దత్వావ్యాపకసంశయప్రతిబంధకత్వాభావో వా యుక్తః। అనాహార్యనిశ్చయత్వయోరనివేశేన లాఘవాదితి పరిష్కుర్వంతి తేషామనుపశ్చాన్నితిజ్ఞానమితి

ధేయం ॥ ఉక్తహేతువారణాయ తాదృశబోధాన్యతమేతి॥ప్రకృతప్రతిజ్ఞాజన్య తావచ్ఛేదకీభూతం యాదృశయాదృశబుద్ధిత్వం తాదృశతాదృశబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నా న్యతమజన్యతానిరూపితజనకతాపర్యంతస్య వివక్షణీయతయోక్తసమూహాలంబ నబోధమాదాయనతత్రాతిప్రసంగ ఇత్యుక్తప్రాయమ్ * గవాభేదస్యేత్యాది * సక లపక్షవృత్తిస్సమం బోధావిశిష్యార్థతావ్యాప్య ఇత్యగ్రిమస్యాన్వయః॥ యద్యపితా దాత్మ్యసంబంధేన గోసాధ్యకస్థలే అనుమిత్యనూనానతిరిక్తవిషయక బోధ జనకత్వం ప్రతిజ్ఞాయాస్సంభవతీతి ప్రాగభిహితం తావత్రైవ గవాభేదః ప్రతిజ్ఞా ప్రతిపాద్య ఇత్యస్య లాభాత్తత్ర తాదృశబోధమాదాయ లక్షణం కర్తవ్యమితి స్ఫుటమేవ॥ తథాపి తత్రతాదృశ ఏవ బోధో లక్షణఘటకః నత్వన్యవిధో బోధ ఇతి స్ఫుటీకర్తుం తదుపాదానమ్ ॥ తాదాత్మ్యేన వహ్నౌ సాధ్యే ఽయం వహ్ని రిత్యేవ ప్రతిజ్ఞా జాయతే తత్రచ న వహ్నిమదభేదబోధో లక్షణఘటకః ఇత్యత స్సంయోగేన సమవాయేన వేతి॥ తాదాత్మ్యాతిరిక్తసంబంధేనేత్యర్థః ॥ వహ్నివి త్యాదిస ప్తమ్యంతత్రయం సాధ్య ఇతి ప్రాక్తనేనాన్వితం * వహ్నిమదభేదస్యేతి * అత్రాప్యేతాదృశబోధస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యతాయాః ప్రాగుపదర్శితత్వేపి

వ్యుత్పత్తివిరోధః । మితిపదస్య శాబ్దత్వేనావాచకత్వాత్ । శాబ్దబోధాదేరపి న్యూనత్వే సంశయాదిరూపతయా యథాస్థితస్యైవ జ్యాయస్త్వాచ్చ * ఉక్తేతి * ధూమాదాలోకవానిత్యాదిస్థలీయేత్యర్థః ॥ నను బోధాన్యతమత్వనివేశే హే త్వర్థబోధకభాగఘటితప్రతిజ్ఞాస్థలీయహేతావతివ్యాప్తిరతస్తత్పరిత్యజ్య జన్య తాన్యతమత్వం నివేశయతి * ప్రకృతేతి * పక్షే సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వం నా న్యూనవిషయకత్వం కింతు తాదృశతాదృశబుద్ధిత్వమితి భావః * ఉక్తేతి * ధూ మాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ హేతుత్వంచ ధూమీయమిత్యుక్తేత్యర్థః జన్యతాయాం తాదృశవిషయత్వావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యమితి పూర్వాభిధానే నైవ జన్యతాస్వన్యతమత్వం లబ్ధమితి ప్రాయపదమ్ । నత్వన్యవిధ ఇతి స్ఫుటీక రణాయ తాదృశస్థలే న్యతమత్వం న లక్షణఘటకమితి దీధితికృతైవ వ్యంజితమ్ ।తా దాత్మ్యేతి కాలికాదిసంబంధసంగ్రహాయ * పక్షేతి * పచతీత్యాదౌ కాలానభా సతే । అతీతత్వాద్యవివక్షాయామేవ వర్తమానే లడిత్యనుశాసనప్రవృత్తేః । అ తఏవాపాక్షీత్ పక్ష్యతీతితత్రనప్రతిజ్ఞా । ఏవం త్వం పచసీత్యాదికాసాభవిష్యతి

అన్వయివిధబోధాసంభవమావిష్కర్తుమేతదుపాదానమ్ *పాకకృతిమత్త్వస్యేతి ॥ పాకకృతిసమవాయస్యేత్యర్థః॥పచతీతిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితిభావః* పాకకర్త్రభేదస్యేతి * పాకకృత్యవచ్ఛిన్నాభేదస్య పాకకృతిమత్త్వావచ్ఛిన్నాభేదస్యేత్యర్థః ॥ పక్తాపాకకృతిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాతః తద్బోధాదితిభావః ॥ * ఇతరభేదవత్త్వవత్త్వస్యేతి * ఇతరభేదాశ్రయతాసంబంధస్యేత్యర్థః॥ ఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదితః తాదృశబోధోదయాదితిభావః* ఇతరాన్యాభేదస్యేతి * ఇతరభేదావచ్ఛిన్నాభేదస్యేత్యర్థః॥ఇతరాన్యేతిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితిభావః *ఇతరభేదవత్త్వస్యేతి*ఇతరభేదసంసర్గస్యేత్యర్థః నేతరాణీత్యతఃతద్బోధాదితిభావః * ఇతరభిన్నాభేదస్యేతి * ఇతరభేదాశ్రయత్వావచ్ఛిన్నాభేద

నతుపచతీతి యుష్మదర్థకృత్యోర్మధ్యమాద్యుపస్థాపితత్వేపి ఉద్దేశ్య విధేయభావేన ఉద్దేశ్యవాచకపదస్య విధేయవాచకపదపూర్వవృత్తితావశ్యకత్వాత్ । అన్యథా శాలాదిపదాద్యేకస్మాద్వృక్షాదౌ శాలాదిబోధాపత్తేః ॥ కథంచిదేకత్రాపరబోధేపి వివక్షితపక్షానుపస్థానాత్ । ఏవమేకవిభక్త్యంతపదరూపేపి విభక్త్యంతం పక్షీకృత్య క్రియానామార్థసాధ్యికా పచతి రాజ్ఞ ఇత్యాదికా న సేతిబోధ్యమ్ *ఇతరేతి*ఇతరేభ్యోన్యా ఇతరేభ్యోభిన్నా ఇతరభేదవతీతరేభ్యో భేదవతీ నేతరాణీతిచద్రష్టవ్యమ్ *భిద్యఇతి*భిదధాతోరకర్మకతయాతదుత్తరభావాఖ్యాతోనర్థక ఇతితునశంక్యమ్ । భేత్స్యతే అభేదివాకుసూలఇతి ప్రయోగవశాత్తస్యసకర్మకత్వాత్ । ఏవం భేదప్రయోజకోవ్యాపారఏవధాత్వర్థః ।భేదస్త్వవయవవిభాగః । అతఏవభిద్యతేకుసూలః స్వయమేవేతికర్మకర్తృప్రయోగఇత్యపి నశంక్యమ్ । వ్యావర్త్యవ్యావర్తకయోశ్చైభిద్యభేదకవ్యవహారదర్శనేన అన్యోన్యాభావప్రయోజకవ్యాపారేపి తచ్ఛక్తిసిద్ధేః । అతఏవభిద్యతే హృదయగ్రంథిరితివచనేచిజ్జడతాదాత్మ్యాభిమాననివర్తకం జ్ఞాయమానభేదమపి వ్యాపారవిశేషప్రయోజ్యం ధాత్వర్థంమేనిరేసాంఖ్యాః । వ్యాపారప్రయోజ్యత్వాద్యంశస్తు ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేన భాసతేతాత్పర్యాగోచరత్వాత్ । నచ ఫలమాత్రతాత్పర్యేణగమ్యతే గ్రామఇతిప్రయోగప్రసంగః । భిద్యతఇత్యాదౌవ్యాప్త్యాదివిశిష్టహేతుమత్వరూపవ్యాపారస్యవిషయితయా భేదావచ్ఛిన్నజన్యతాప్రయోజకత్వేన తత్ప్రయోజకస్యోపనయాంతనిర్వాహ్యతయా భాకదర్శనేపిగ

ష్యేత్యర్థః ॥ ఇతరభిన్నేత్యాదిప్రతిజ్ఞాతస్తద్బోధాదితిభావః ॥ అనతిరిక్తవిషయకత్వదశార్థః పూర్వపదేవ అన్యూనవిషయకత్వం తావద్బోధనివర్త్యయావత్సంశయనివర్తకత్వం దర్శితహేతుజన్యబోధస్య జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం ధూమియం నవేత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్యబోధనివర్తనీయసంశయప్రతిబంధకత్వేపి తాదృశయావత్సంశయాంతర్గతపర్వతో వహ్నిమాన్న వేత్యాది సంశయానివర్తకత్వేన వారణసంభవాదితివదతో మతమాహ * తావదితి * తత్తద్విశిష్టార్థవిషయకేత్యర్థః * తావద్బోధనివర్త్య యావత్సంశయేతి * తత్తద్విశిష్టార్థబోధాన్యతమయత్కించిద్బోధనివర్త్య యావత్సంశయేత్యర్థః ॥ తేనభేదాదిసాధ్యకస్థ

ష్యతఇత్యాదౌ తదభావస్యనిర్బీజత్వాత్ । వ్యాపారావిశేష్యఫలబోధనేకర్తృప్రత్యయోరఘటఇత్యపి న, ఫలవ్యాపారయోఃపృథగ్ధాత్వర్థతామతేఫలవిషయకవ్యాపారవిషయకబోధంజనయత్వితిశక్తింనివేశ్య ఫలవాచకాత్కర్మప్రత్యయముపగమ్య ఫలమాత్రతాత్పర్యఘటితసామగ్ర్యంధాతుకర్మప్రత్యయయోరానుపూర్వీజ్ఞానస్యప్రవేశ్యత్వాదితిదిక్ । మతాంతరమవతారయతి * అనతీతి * పూర్వపదేవేతి * తావద్బోధానివర్త్య యావత్సంశయానివర్తకేతి। యావత్పదఘటితపాఠే సామాన్యాభావనివేశఏవలాఘవేనోచితః ఇతిబోధ్యమ్ * దర్శితహేత్వితి * ధూమాదాలోకవానిత్యాదినేత్యాదిః । నను తావద్భిర్బోధైర్నివర్త్యాసంశయాయావంతః ఇత్యర్థేవక్ష్యమాణదోషాదాహ * తత్తద్విశిష్టార్థేతి * ఘటవద్భూతలాదిసంశయానామపిఘటవద్భూతలాదివిషయకప్రతిజ్ఞార్థబోధనిష్ఠనివర్తకతాకత్వేన తత్సంశయనివర్తకబోధానాంనాతిరిక్తవిషయకత్వం నివర్తకతాయాంచాన్యతమబోధత్వవ్యాపకత్వంనివేశయితుమశక్యమేవ అతోయత్కించిత్త్వముక్తమ్ । నచ యత్కించిద్బోధత్వవ్యాపకత్వనివేశేపి భేదసాధ్యక యావత్ప్రతిజ్ఞాసునలక్షణసమన్వయసంభవః పృథివీతరభిన్నేతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇతిప్రతిజ్ఞాదిప్రతిపాద్యార్థబోధనివర్త్యసంశయానివర్తకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ యత్కించిత్పదేనాన్యతమబోధఘటకీభూత యావద్బోధానామపి ప్రత్యేకం సంగ్రహసంభవేన సకలప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాసంభవాత్ । యత్తునిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకస్యసకలప్రతిజ్ఞార్థావగాహి సమూహాలంబనబోధస్య తాదృశత్వాల్లక్షణసమన్వయఇతి॥తత్తుచ్ఛమ్

లే భేదతదాశ్రయత్వాదికోటికనానావిధసంశయానామేవ ప్రకృతసాధ్యపక్షక ప్రతిజ్ఞార్థబోధనివర్త్యయావత్సంశయాంతర్గతతయా(తావత్సంశయనివర్తక తాయాః పృథివీ నేతరాణి పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాజన్య బోధేఽసత్త్వేపి నక్షతిః ॥ తాదృశసకలవాక్యజన్యసమూహాలంబనబోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్) ॥ తావత్సంశయనివర్తకత్వం నకస్యాపీతినిరస్తం॥ తావత్సంశయనివర్తకతాయాః పృథివీనేతరాణిపృథివీఇతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రత్యేకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వేప్యేతాదృశ సకలవాక్యజన్యసమూహాలంబన బోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్ ॥ తత్రచ నిరుక్తానతిరిక్తవిషయక త్వస్యాపిసత్త్వాత్ తజ్జనకత్వమాదాయైవప్రత్యేకప్రతిజ్ఞా సులక్షణసమన్వయో (వా)బోధ్యః॥ అత్రచ స్వమతాపేక్షయా గౌరవమేవాస్వరసబీజం బోధ్యమ్ ॥

తథాసతితావత్ప్రతిజ్ఞార్థవిషయకబోధత్వవ్యాపకనివర్తకతాకయావత్సంశయ నివర్తకత్వేనైవ ఘటవద్భూతలాదిసంశయమాదాయ దోషవారణాదన్యతమ యత్కించిత్త్వయోర్వైయర్థ్యాత్ । అథ సమూహాలంబనబోధాప్రసిద్ధిస్థలే లక్షణసమన్వయార్థం తథాకృతం । ఏవం తత్తద్బోధనివర్త్యతాకఘటవద్యావత్సంశయనివర్తకత్వమపి సమూహాలంబనసంశయాప్రసిద్ధిస్థలగ్రస్తత్వాన్నకృతమితిచేదుక్తరీత్యా తత్ర కథంలక్షణసంగతిరితి । ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వవయవవారణాయ సంశయే యావత్త్వనివేశః * నానావిధేతి * ఘటవద్భూతలాదివిషయకనానావిధోదాసీనసంశయానామిత్యర్థఇతి కేచిత్ తదసత్ । ఉదాసీనవిషయకత్వేప్యవ్యాప్తివారణసంభవాత్ * గౌరవమేవేతి ॥ అత్ర ధూమాదాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థసమూహాలంబనబోధస్య నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకతయా తజ్జనకే హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ।తస్య ధూమీయహేతుతాబోధకతయా హేత్వవయవస్యాపి తజ్జనకత్వాత్ । తత్తద్విశిష్టార్థబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నత్వస్య జన్యతాయాం నివేశేఽననుగమాత్ ॥ అతోఽన్యతమత్వేన తాదృశజన్యతానుగమస్యావశ్యకత్వే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వరూపబోధవిశేషణంవ్యర్థమితిబోధ్యమ్।అత్రనిష్కర్షానుసారిణః। తేనభేదతదాశ్రయత్వాదికోటికనానావిధసంశయానామేవ ప్రకృతపక్షసాధ్యకప్రతిజ్ఞార్థబోధనివర్త్యతయాతావత్సంశయనివర్తకతా

యాః ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధేఽసత్త్వేఽపి సకలవాక్యజన్యస్య సమూహాలంబనబోధస్య తావత్సంశయనివర్తకత్వాత్ తత్ర చ నిరుక్తానతిరిక్తవిషయకత్వసత్త్వాత్తజ్జనకత్వమాదాయైవ ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాసు లక్షణసమన్వయో బోధ్య ఇతి పాఠః । నన్వేవమపి ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేత్వంతే హేతావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తస్యాపి నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకప్రకృతప్రతిజ్ఞార్థహేత్వర్థోభయవిషయకసమూహాలంబనబోధజనకత్వాత్ । న చాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధస్య ప్రకృతప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వేన విశేషణాన్న దోష ఇతి వాచ్యమ్ । తథా సతి భేదసాధ్యకప్రతిజ్ఞాసు తత్స్థలీయ నిఖిలప్రతిజ్ఞార్థవిషయకసమూహాలంబనబోధమాదాయైవ లక్షణసమన్వయస్య వాచ్యతయా తాదృశసమూహాలంబనబోధస్య నిఖిలజన్యతామాదాయ పరస్పరానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వేనావ్యాప్తేరితి చేన్న । ఉక్తభేదాదిసాధ్యకస్థలఏవాన్యతమత్వఘటితం లక్షణం తత్రైవ చ తాదృశవిషయితాశూన్యత్వవిశేషణసంభవతి । ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ తు బోధే తాదృశవిషయితాశూన్యత్వమావశ్యకం లక్షణస్యాన్యతమత్వాఘటితత్వాత్ । గంధాదిసమతీపృథివీఇతరేభ్యో భిద్యతే ఇత్యాదౌ తు తత్తత్ప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యార్థవిషయకత్వాన్యతమావచ్ఛిన్నజన్యతానవచ్ఛేదకవిషయితాశూన్యత్వం నివేశ్యం। న తూక్తభేదాదిసాధ్యకే తన్నివేశః వైయర్థ్యాత్, నాపి ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ, అన్యతమవిషయత్వాప్రసిద్ధేః ఉభయత్రాపి విషయితాశూన్యత్వం విషయిత్వావచ్ఛిన్నత్వరూపం జన్యతావిశేషణం కార్యం తేన ప్రతిజ్ఞార్థమాత్రబోధమాదాయ ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌ హేతౌ నాతివ్యాప్తిః । లక్ష్యభేదేన లక్షణభేదస్యేష్టత్వాత్ । నన్వేవం విశేషణదానే నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వనివేశవైయర్థ్యమితి చేదన్యూనవిషయకత్వదలేనాస్యైవ వివక్షణాత్ । స్వరూపసంబంధరూపప్రతిజ్ఞార్థవిషయకత్వావచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్నిగమనేఽతివ్యాప్తిరతః నిరుక్తానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశ ఇత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు, నిరుక్తాన్యూనానతిరిక్తవిషయకబోధత్వవ్యాపకముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాశాలివాక్యత్వమేవ లక్షణమిదం చ సర్వానుగతం । ధూమాదాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది స్థలే

ననువిషయతాసంబంధేన పాకాద్యవచ్ఛిన్నకృత్యాదేర్వ్యక్తిసాధ్యతాతత్రకీదృశో
పనయః నతావత్పాకకృతివ్యాప్యవానిత్యాకారకః తత్రతత్పురుషఘటకపాకాదిపద
స్యపాకాదివిషయకాదిలాక్షణికతయాపాకవిషయకాభిన్నకృతిత్వాద్యవచ్ఛిన్న
నిరూపితవ్యాప్తేరేవలాభాత్ ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న నిరూపితాయా
వ్యాప్తేరలాభేనార్థాంతరప్రసంగాదిత్యత ఆహ * చైత్ర ఇతి * సాధ్యే * విశిష్టసా
ధ్యశరీరే * విషయిత్వానుయోగిత్వయోరితి * కృతిభేదాంశ ఇత్యాదిః ॥ సంబంధవిధ
యైవేత్యనకారేణవిశేషణవిధయావ్యవచ్ఛేదః ॥ విషయిత్వాద్యవస్థాపకపదాభా
వేన తయోర్విశేషణత్వాసంభవాదితిభావః ॥ నిపాతార్థేననామార్థస్యభేదా
న్వయధియోవ్యుత్పత్తివిరుద్ధతయా నేతరాణీత్యాదౌ ప్రథమాయాఅనుయోగి

యప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థవిషయకసమూహాలంబనబోధీయహేత్వర్థముఖ్యవిశేష్య
తాతునతాదృశబోధత్వవ్యాపికా కేవలప్రతిజ్ఞార్థబోధేతదభావాత్ । ఇతితా
దృశసమూహాలంబన నిష్ఠహేత్వర్థ విషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతాయాలక్షణాఘ
టకత్వాన్న హేతావతివ్యాప్తిః ॥ నచైవమన్యూనవిషయకత్వంవ్యర్థం ॥ తస్య
హేయత్వాదితి (తస్యలక్షణాంతరత్వాదితి) ననుచైత్రః పచతీత్యాదే రుపనయస్య
దుర్వచత్వేనన్యాయాభావాత్ప్రతిజ్ఞాత్వమేవ నసంభవతీతి దీధితికృతాం తత్రలి
ఖోపవర్ణనమసంగతమిత్యభిప్రాయేణాశంకతే * నన్వితి * అర్థాంతరేతి *
యద్రూపావచ్ఛిన్న సాధ్యబోధికాప్రతిజ్ఞాతద్రూపావచ్ఛిన్న సాధ్యవ్యాప్య
స్యైవపక్షే ఉపనేయత్వాదితిభావః * నిపాతార్థేనేతి * నిపాతాతిరిక్తనామా
ర్థస్య తాదృశనామార్థేభేదసంబంధేనాన్వయోఽవ్యుత్పన్నమితి నఞో నిపా
తత్వేన తదర్థాభావేనేతరపదార్థాన్వయేబాధకాభావాత్ । హృదయమిత్య
స్వరసః । సచానుయోగితాయాస్సంసర్గతావాదినా అనుయోగితానేతరీయేతి
భేదానుయోగిత్వాభావవానితి ద్వివిధబోధంప్రతితత్సంసర్గకశాబ్దసామగ్ర్యాః
ప్రతిబంధకత్వంకల్ప్యమితి గౌరవం । తత్ప్రకారతావాదినాతుభేదానుయోగి
తాసంబంధావచ్ఛిన్నేతరాభావవానిత్యేకవిధబోధం ప్రత్యేవేతిలాఘవమితి ॥
యః పాకకృతిసామగ్రీమాన్ సః పాకకృతిమానిత్యుదాహరణోపదర్శితపాక విష
యకాభిన్నకృతి వ్యాప్యత్వవిశిష్టపక్షధర్మతోపదర్శకః పాకకృతివ్యాప్య
వానిత్యుపనయః సువచ ఇత్యాశంకాం వారయితుమన్యతరత్రానుదాహరణత్వం

తార్థకత్వమసిద్ధమితి హృదయమ్ * యథోపదర్శితేతి * ప్రతిజ్ఞోపస్థాపితేత్యర్థః * ఉపనేయత్వాత్ * ఉపనయేన బోధనీయత్వాత్ తాదృశవ్యాప్త్యైవాకాంక్షితత్వేన యః పాకకృతిసామగ్రీమాన్ స పచతీత్యుదాహరణేన ప్రతిపాదనాత్తాదృశవ్యాప్తివిశిష్టస్య పక్షధర్మతాకాంక్షయైవోపనయప్రయోగ ఇతి భావః * సువచమేవేతి * తథాశబ్దేన తాదృశవ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత ఏవోపస్థాపనాదితి భావః ॥ నను మణికృతా థాల్ప్రత్యయార్థం వితర్క్య తస్మాత్తథేతి నిగమనస్య నిరాకరణీయతయా తథా పదఘటితోపనయేపి తద్దోషగ్రాస ఇత్యస్యాసనుమతస్తాదృశోపనయ ఇత్యత ఏతన్మతమనుసృత్యాహ * నవ్యానామితి * నను తత్పదేన యథోపదర్శితసాధ్యస్యైవ తాదృశసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టహేత్వోరపి పరామర్శసంభవ ఇతి వ్యాప్త్యాదిపదప్రయోగవైయర్థ్యమిత్యాశయేనాహ * తద్వ్యాప్యేతి * నను పక్షాదేరపి ప్రక్రాంతత్వాత్తస్యైవ కథం నోపనయస్థ తచ్ఛబ్దేన పరామర్శ ఇత్యత ఆహ * యోగ్యతేతి * తాత్పర్యవశాదిత్యర్థః ॥ వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్త్వస్యైవాకాంక్షితత్వేన తత్పరతాయా ఏవ తత్ప్రగ్రహాదితి భావః * తచా * తచ్ఛబ్దేన

సూచయన్నాహ * ప్రతిజ్ఞోపస్థాపితేతి * అస్య సాధ్యేనాన్వయః । రక్తదండాదిసాధ్యకోపనయాదిసంగ్రహాయ ప్రకృతసాధ్యోపేక్షా * వితర్క్యేతి * యది తథాశబ్దస్య ప్రక్రాంతం యద్విశేష్యం స ఏవార్థస్తదోపనయజన్యబుద్ధౌ హేతుమత ఏవ విశేష్యత్వాత్తస్మాద్ధేతుమానిత్యర్థః స్యాత్ । హేతుమతి చ హేతౌ వా హేతుమజ్జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాన్వయో న సంభవతి । అననుభవాత్ । యది ప్రక్రాంతప్రకారోర్థస్తదోపనయజన్యబోధవిశేష్యస్య పక్షస్య సామాన్యతోఽన్వయవ్యాప్త్యా ప్రవేశేన ప్రకారతయోక్త ఏవ దోషః । యది ప్రక్రాంతసాదృశ్యం । తదా కేవలాన్వయిని ప్రక్రాంతోయ ఉపనయజన్యబోధవిశేష్యస్తత్సాదృశ్యా ప్రసిద్ధిరితి నిగమననిరాకరణేన ప్రక్రాంతం దృష్టాంతరూపం విశేష్యం తదభేదస్య బాధాత్ । కేవలాన్వయిని తత్సాదృశ్యాప్రసిద్ధేశ్చోపనయనిరాకరణసిద్ధేరితి * ప్రక్రాంతత్వాదితి * వ్యాప్తివిశిష్టహేతుమత్పక్షబోధకః స ఇత్యేవోపనయః తథోనేతి తు న శంక్యం । తథాప్రక్రమాభావాత్ ॥ ఏవం తాదాత్మ్యసంబంధేన హేతౌ తద్వానిత్యేవోపనయః న తు నచాయమిత్యనుమితావ్యక్తీకృతమ్ । యోగ్యతాయా ఏకతరార్థబోధకత్వాసంభవాదాహ * తాత్పర్యేతి * శాబ్దబోధే తు వ

సాధ్యస్యేతి ప్రథమకల్పం *తదావ్యాప్యస్యేతి ద్వితీయకల్పమభిప్రేత్య॥ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదేర్వ్యాప్యవహ్నిసాధ్యకత్వం నిరాకృత్య వహ్నివ్యాప్యధూమవాంశ్చాయమిత్యాద్యాకారకోపనయం నిరాకుర్వతాం మతమాహ* కేచిత్త్వితి * విప్రతిపత్తౌ కోటిత్వం తజ్జన్యస్మృతివిషయత్వం తజ్జన్యప్రత్యేకశాబ్దబోధప్రకారత్వం వా న తు తదధీన సంశయప్రకారత్వం॥ అతో న సంశయే చేత్యస్య వైయర్థ్యం॥ తత్ప్రదర్శనం చ సంశయే కోటితానిర్వాహకత్వేన తస్య స్వతో జిజ్ఞాసాయామతంత్రత్వాదిత్యవధేయమ్ ॥ యద్యపి వహ్నిమత ఉపస్థితిదశాయాం వహ్నేరప్యుపస్థితతయా తాదృశవిప్రతిపత్తివాక్యాద్వహ్నికోటికసంశయో భవితుమర్హతి॥ తథాపి స్వాతంత్ర్యేణ కోట్యుపస్థితిస్సంశయే ప్రయోజకేత్యభిప్రాయేణేదమిత్యవధేయమ్ ॥ అథవా విప్రతిపత్తివాక్యాచ్ఛాబ్ద ఏవ సంశయ ఇతి మతానుసారేణేదం ॥ వస్తుతో వహ్న్యభావస్య కోటితాయామేవ వహ్నికోటి

హ్నిమతోఽభేద ఇతి మతేఽన్యూనాతిరిక్తవిషయకత్వం యథాశ్రుతమస్తీతి స్వరసత్రైవ దీధితికృతా కేచిత్త్విత్యుక్తం తదవతారయతి * పర్వత ఇతి * తత్రద్విశిష్టార్థబోధగర్భలక్షణం తు ప్రతిజ్ఞార్థానాం నానాత్వ ఏవేత్యాశయః ॥ * వహ్నీతి * వహ్నిమతః సిద్ధావర్థత ఏవ వహ్నిసిద్ధేర్వహ్న్యభావావసంశయనివృత్త్యాదిసంభవాత్ । నచ యద్రూపావచ్ఛిన్న ప్రకారప్రదర్శికా ప్రతిజ్ఞా తద్రూపావచ్ఛిన్నప్రకారఘటితార్థతాత్పర్యక ఏవోపనయ ఇతి నియమాత్ప్రతిజ్ఞాయా వహ్నిసాధ్యకత్వానిరాకరణేఽపి ఉపనయస్య తథాకారత్వం నిరాకృతమేవేతి వాచ్యం । మతుపో నిరర్థకత్వవాదినం ప్రతి ఉక్తనియమానంగీకర్తృతత్సార్థక్యవాదినం ప్రతి చ ప్రతిజ్ఞాయాస్తథాత్వనిరాకరణాత్ । వాక్యద్వయాభిప్రాయేణాహ * తజ్జన్యేతి * యథాశ్రుతార్థం నిరస్యతి *ఏత్త్వితి * నను విప్రతిపత్తౌ కోటిప్రదర్శనం కిమర్థమిత్యత ఆహ *తత్ప్రదర్శనం చేతి * తథాచ సాధారణధర్మాద్యసత్త్వేఽపి నక్షతిః * తస్య* విప్రతిపత్తికోటిత్వస్య ॥ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * తద్విశిష్టబుద్ధౌ తన్ముఖ్యవిశేష్యకజ్ఞానత్వేన హేతుత్వాదితి భావః । నను శాబ్దబోధజనకవహ్నిపదార్థోపస్థితేరేవ స్వాతంత్ర్యేణ కోట్యుపస్థితిరూపాయాస్సత్త్వాత్కుతో న వహ్నికోటికసంశయ ఇత్యత ఆహ *అథవేతి* విప్రతిపత్తికోటిత్వం చ తద్ఘటకపదజన్యస్మృతికోటిత్వం । పరోక్షజ్ఞానం నిశ్చయాత్మకమేవేతి సిద్ధాంతమనురుధ్యాహ * వస్తుత ఇతి* నను తథాపి వహ్నిమత్త్వా

కసంశయ ఉపపద్యతే ॥ నతు వహ్నిమద్భేదస్య స్వస్వాభావప్రకారకజ్ఞానస్యై వ స్వసంశయత్వాత్ ప్రకృతేచ వహ్న్యభావో నోపస్థితః అపితు తద్వద్భేదఏ వేతి వహ్న్యభావస్య కోటిత్వాసంభవాత్ వహ్నిసంశయోనసంభవతీత్యభిప్రా యః ॥ ఏతత్సూచనాయైవచ వహ్నిమద్భేదస్య కోటిత్వమభిహితమ్ ॥ తదభి ధానస్య ప్రయోజనాంతరాభావాత్ ॥ యద్వా ధర్మిణితత్ప్రకారకబోధోపయు క్తాకాంక్షావత్పదజన్య తదుపస్థితిరేవధర్మిణి తత్కోటికసంశయజనికా పర్వతో వహ్నిరభావ ఇత్యాదితో వాక్యాద్వహ్న్యద్యుపస్థితౌ పర్వతాదౌ వహ్న్యాదిసంశ యానుదయాత్ తథాచ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాది వాక్యస్థవహ్న్యాదిపదమపి నపర్వతాదౌ వహ్న్యాదేర్భేదాన్వయోపయుక్తాకాంక్షావదితి నతాదృశవిప్రతి పత్తివాక్యాద్వహ్న్యాదికోటికసంశయ ఇతి పరమార్థః ॥ నవీనమతమనుసృత్యా హ * వహ్న్యాద్యభావేతి * ప్రాయశ ఇతి * ప్రాయశబ్దేనాత్రాస్వరసాభావస్సూ చితః ॥ ఫలోపధాయకతారూపజనకతానివేశశంకయా ప్రసక్తాం తాదృశశాబ్ద బోధానుపధాయకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిం యోగ్యతావివక్షయానిరాకరోతి * యత్రచేతి * అంతరేతి * హేత్వర్థాదివిషయకశాబ్దబోధసామగ్ర్యనుత్తర మిత్యర్థః ॥ ఏతేన ఫలోపధానవివక్షణే అవయవాంతరార్థవిషయకశాబ్దబో ధమాత్రోపధాయకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ప్రసజ్యతే అసతిరిక్తవిషయకశాబ్ద బోధానుపధాయకత్వాదితి సూచితమ్ * తాదృశేతి * తాదృశశాబ్దబోధజనక జ్ఞానవిషయేత్యర్థః ॥ ఆకాంక్షానివేశాత్ పర్వతోవహ్నిస్సంబంధీత్యాదినిరా కాంక్షవాక్యవ్యుదాసః ॥ నచ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిశాబ్దం ప్రతినిరాకాం

దంకోటీకృత్వా వహ్నికోటికసంశయోనానుపపన్నో బాధకాభావాద వహ్న్య భావమహానసీయవహ్నికోటికసంశయవదత ఆహ * యద్వేతి * ననుయయాప్ర తిజ్ఞయాఽవయవాంతర సహకారేణైవ బోధోజనితః తాదృశప్రతిజ్ఞాయాం అతిరి క్తవిషయకబోధజనకత్వాత్తత్రావ్యాప్తేర్దీధితావకథనాన్న్యూనతేత్యాశంక్య తత్సంగ్రహార్థమంతరాపదస్యార్థమాహ * హేత్వర్థేతి * ఏవంచవిశేషా భావవతాం మధ్యేసామాన్యాభావవతోపి ప్రవిష్టత్వమితి అజనితాన్వయబోధ కప్రతిజ్ఞాయా అసంగ్రహః । న్యూనతాంస్ఫుటీకరోతి * ఏతేనేత్యాదినా * ని రాకాంక్షేతి * నను నిరాకాంక్షవాక్యస్య కథంన్యాయాంతర్గతత్వమితి చేత్

క్షతాదృశవాక్యవిషయకజ్ఞానత్వేనాజనకత్వాత్తాదృశశాబ్దబోధజనకతావచ్ఛేద
కవిషయతాకత్వనివేశే నైవోపపత్త్యా వాకాంక్షానివేశనమఫలమితి వాచ్యమ్ ॥ వ
గ్నవత్తో వహ్నిమానిత్యాదివాక్యానుపూర్వీప్రకారక భ్రమమాత్రకతాదృశనిరాకాం
క్షవిషయకజ్ఞానస్యాపి తథావిధశాబ్దధీజనకతయా తదీయవిషయతాయా అపి జన
కతావచ్ఛేదకత్వేన తజ్జనకతావచ్ఛేదకప్రకారతాశ్రయానుపూర్వీరూపాకాం
క్షాశాలిత్వనివేశస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ తచ్ఛాలిత్వంచ తద్ఘటితవర్ణసముదాయ
త్వం తజ్జనకతావచ్ఛేదకీభూతభ్రమాన్యయత్కించిజ్జ్ఞానవృత్తివిషయతానిరూప
కవర్ణసముదాయత్వమితి తు పర్యవసితోర్థః ॥ హ్రదో వహ్నిమానిత్యాదిభ్ర
మానుమితిసమానవిషయకతాదృశబోధజనకవాక్యస్య వారణాయ యోగ్యతాని
వేశనీయా॥యోగ్యత్వంచాబాధితార్థకత్వం ప్రకృతసాధ్యవిశిష్టప్రకృతపక్షబోధ
కత్వమితి యావత్॥ వైశిష్ట్యంచవాస్తవం నతు వైజ్ఞానికమ్॥ యద్యపి స్వాతంత్ర్యే
ణ యోగ్యతానివేశో నిరర్థకః అన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్న జన్యతాప్రతి
యోగికజనకతాయా అవశ్యం వివక్షణీయతయా వాస్తవవైశిష్ట్య ఘటితసాధ్యవిశి

ఉపనయఘటకవహ్నిపదసంబంధిపదాయం పదానామేవ న్యాయాంతర్గతత
యా తేష్వేవానుపూర్వీభ్రమస్యాభిప్రేతత్వాత్ । ఏతేన ప్రతిజ్ఞావిషయకనిరా
కాంక్షవిషయకభ్రమపరత్వం ననంభవతీతి నిరాకాంక్షవిషయతాయా జనకతా
నవచ్ఛేదకత్వాదితి ప్రత్యుక్తం । తచ్ఛాలిత్వస్యాంత్యవర్ణ ఏవ విశ్రాంతేరాహ
* తచ్ఛాలిత్వంచేతి * ఆనుపూర్వీఘటకవర్ణత్వవ్యాపకసముదాయత్వంచ న
ప్రత్యేకం ప్రతిజ్ఞాసు తథా సతి యత్కించిజ్జ్ఞానవిషయవర్ణత్వవ్యాపకత్వమేక
దేశేపీత్యతః ప్రతిజ్ఞాఘటకవర్ణే తద్ఘటకవర్ణత్వభ్రమాత్మకాకాంక్షాజ్ఞానా
య భ్రమాన్యత్వం ప్రాగుక్తరీత్యా యత్కించిత్ప్రకారతాస్థానే విషయితాంచ ని
వేశయన్ గురుతరమాకాంక్షాఘటకత్వం పరిత్యజ్యతి * తజ్జనకేతి * భ్రమావృ
త్తిత్వ నివేశే విశిష్టప్రతిజ్ఞావిషయతాయా అపి భ్రమవృత్తిత్వాదసంభవ ఇతి భ్రమా
న్యేతి । యత్కించిత్త్వనివేశవ్యావృత్తిః పూర్వవత్ । అన్యూనవిషయకత్వదలేవా
స్తవవైశిష్ట్యనివేశే భ్రమసాధారణజన్యతాకప్రతిజ్ఞాయామసంభవమాహ * అ
న్యూనేతి * యద్యపి వాస్తవవైశిష్ట్యఘటితాన్యూనవిషయకత్వేపి యాదృశవిశి
ష్టార్థ విషయితా నిరూపితయాదృశవిశిష్టార్థవిషయితాత్వేన స్వరూపసంబంధ

క్షపక్షవిషయకత్వరూపస్యాపవిషయకత్వనివేశాసంభవేపి అయోగ్యవాక్యప్రతి పాద్యవిశిష్టార్థజ్ఞానప్రసక్త్యా సంప్రదాయసిద్ధప్రతిజ్ఞాప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థబోధానివర్త్యసంశయానివర్తకత్వరూపానతిరిక్తవిషయకత్వఘటితలక్షణస్యతత్రాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేః ॥ తథాపి వాస్తవవైశిష్ట్యఘటితానతిరిక్తవిషయకత్వనివేశసూచనాయ యోగ్యతోపాదానం॥ ఆదిపదాత్తాత్పర్యవిశేషపరిగ్రహః తేన నిస్తాత్పర్యకస్య శుకాద్యుచ్చరితప్రతిజ్ఞాసమానాకారకవాక్యస్యార్థాంతరపరతాదృశవాక్యస్యచవ్యుదాసః ॥ నన్వాకాంక్షాదినివేశే శాబ్దవాక్యపదయోరైక్యమథ్యం ఆకాంక్షాదేర్జ్ఞానాంతరావయికత్వవిరహాత్ వాక్యాతిరిక్తేఽసత్త్వాచ్చ అనుమితిజనకపరామర్శాదౌ శాబ్దధీజనకయోగ్యతాజ్ఞానాదావతిప్రసంగానవకాశాదిత్యతఆకాంక్షాదిమత్త్వలాభార్థకతయాతాదృశపదోపాదానంసార్థకయతి * తల్లాభశ్చేతి * తల్లాభః శాబ్దబోధంప్రతి ఆకాంక్షాదిమతఏవ వాక్యస్య జనకతయాఆకాంక్షాదిమత్త్వలాభః॥తాదృశపదద్వయోపాదానాదితిభావః॥ శాబ్దపదస్యయోగేన శబ్దజన్యార్థకత్వేన తల్లాభః ఆకాంక్షాదిరహితస్యాపి శబ్దస్య శబ్దజన్యస్మృతిహేతుత్వాదతోజాతివిశేషోపస్థాపకేతి ॥ రూఢ్యానుభవనిష్ఠశాబ్దత్వరూపజాత్యవచ్ఛిన్నోపస్థాపకార్థకం॥శాబ్దబోధంప్రతిఆకాంక్షాదిరహితస్యాపియోగ్యతాజ్ఞానాదేర్హేతుతయా వాక్యపదానుపాదానే కేవలశాబ్దపదాన్నతల్లాభఇతి వాక్యపదోపాదానాపేక్షేతిభావః ॥యత్తుతల్లాభశ్చేతి అన్యూన(నానతిరిక్త)విషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాకాకాంక్షాదిమత్త్వలాభ

రూపావచ్ఛేదకత్వం సంభవతి ॥ తథాపి తద్వివక్షాయా నవ్యుత్పత్తిబలలభ్యతా అన్యూనవిషయకబోధజనకతావదాత్ తదప్రతీతేః కింతుస్వారసిక లక్షణాదిలభ్యతితత్పరిత్యాగః ॥ విశిష్టార్థబోధశ్చ ప్రమాత్మక ఏవ*తాదృశవాక్యం*ప్రతిజ్ఞాసమానాకారకవాక్యం । వాక్యపదేనాకాంక్షాదిమత్త్వలాభే శాబ్దపదాపేక్షాదీధితికృతైవోపవర్ణితాతాం స్ఫుటీకరోతి * [illegible] * [illegible] శాబ్దపదస్యతల్లాభేవాక్యపదాపేక్షాం వ్యుత్పాదయతి*శాబ్దబో[illegible]*జ్ఞానాదేః* యోగ్యతాజ్ఞానాదేః । ఏవంచ భట్టాచార్యవ్యాఖ్యాయాంశాబ్దవాక్యపదయోరుభయోరేవాకాంక్షాదిమత్త్వలాభార్థకత్వం యత్త్వితిమతేచ వాక్యపదాదాకాంక్షాదిలాభః । శాబ్దపదాద్విజాతీయశాబ్దలాభఇత్యేవమతయోర్భేదఇతిబోధ్యం॥

శ్చేత్యర్థః ॥ శాబ్దపదస్యావయవశక్త్యా శబ్దజన్యజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నార్థకత్వే శబ్దజన్యతావచ్ఛేదకజాతివిశేషానుపస్థిత్యా తదవచ్ఛిన్నజన్యతాప్రతియోగికజనకతాలాభో న భవతీత్యత ఉక్తం జాతివిశేషోపస్థాపకేతి ॥ తథాచ కార్యాదిశి శాబ్దపదేన శాబ్దత్వజాతేః కారణదిశిచ వాక్యపదేనాకాంక్షాదిమత్త్వస్య లాభాత్తాదృశశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నే ప్రత్యాకాంక్షాదిమత్త్వలాభ ఇతి భావ ఇతి వ్యాఖ్యానమ్ ॥ తదసత్ । అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనివేశాన్నిరుక్తాన్యూనవిషయకత్వావచ్ఛిన్నజన్యతానివేశమాత్రేణైవోపపత్త్యా శాబ్దత్వనివేశనే ప్రయోజనాభావాత్తదుపస్థితేరప్రయోజకత్వాత్ ॥ నచ తత్తదర్థవిషయకత్వస్య శాబ్దత్వనిష్ఠజన్యతావచ్ఛేదకతాయామేవావచ్ఛేదకతయా జన్యతాయాం తదవచ్ఛిన్నత్వవిరహాత్ అన్యూనవిషయకశాబ్దత్వావచ్ఛిన్నత్వేనైవ జన్యతానివేశనీయేతి వాచ్యమ్ ॥ వినిగమనావిరహేణ శాబ్దత్వవిశిష్టతత్తదర్థవిషయకత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ (౧౮) ॥ నన్వన్యూనానతిరిక్తపదపరిత్యాగే అనుమితివిషయకశాబ్దధీజనకమిత్యవశిష్యతే తథాచ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞావాక్యస్యానుమిత్యబోధకతయా-

---

జాత్యుపస్థాపకేతి వక్తవ్యవిశేషపదోపాదానఫలం దర్శయతి * శాబ్దపదస్యేతి * ఆకాంక్షాదికం చోచితానుపూర్వీకత్వఘటకప్రతిజ్ఞాయాం ప్రా విశేష్యదలే నానివేశ్యం । ఇదం తు బోధ్యం । ప్రతిజ్ఞోత్తరహేతూత్తరోదాహరణోత్తరోపనయోత్తరనిగమనత్వావచ్ఛిన్నభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం నోచితానుపూర్వీకత్వం కింతు నిగమనపూర్వోపనయపూర్వోదాహరణపూర్వహేతుపూర్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం హేతుపూర్వత్వాంతం వా ప్రతిజ్ఞాత్వనివేశనలాఘవాత్ । ఏవంచ పర్వతో వహ్నిః సంబంధీతి నిరాకాంక్షవాక్యవ్యుదాస ఇతి । పఞ్చైర్యథాశ్రుతైవ సంగచ్ఛతే । న్యాయాసంతర్గతతాదృశవాక్యేప్యుచితానుపూర్వీకత్వసంభవాత్ । నచ ప్రాగభావానుపగమే తత్పూర్వత్వం తదుత్పత్తిక్షణోత్పత్తికధ్వంసప్రతియోగిత్వముత్పత్తిఘటితతయా గురురితి వాచ్యమ్ । సంసర్గతయా తన్నివేశేన లక్షణగ్రహస్య తద్గ్రహం వినాప్యభావాత్ । సామాన్యలక్షణాయాముత్పత్త్యననుగమప్రకారస్యాదర్శితత్వాచ్చ । తస్మాద్విశేష్యదల ఏవ నివేశః ॥ (౧౮) ॥ ఉక్తరీత్యా కారణానంతర్యస్య జన్యతావచ్ఛేదక కోటిప్రవేశమతేన్యూనవిషయకత్వస్యాపి న జన్యతావచ్ఛేదకత్వ

వ్యాప్తిః సాధ్యశంకాం పరిజిహీర్షుః అనుమితిః పక్షయోవిషయోః యస్యేతి మధ్యమపద
లోపిసమాసాభిప్రాయేణ సముదితలక్షణపర్యవసితార్థం వ్యాచష్టే * తథాచేతి *
దృష్టాంతవత ఇతి * అసాధ్యగ్రిమేణోదాహరణస్యేత్యాదినాఽన్వయః । అ
న్వయ్యుదాహరణస్య లింగబోధకత్వాద్వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనమ్ ॥ యో
యోధూమవాన్ సవహ్నిమానితి వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య పక్షైకభావాదిరూ
పలింగాబోధకత్వాత్ పక్షవిషయకత్వమాత్రనివేశేనైవ తాదృశోదాహరణవార
ణసంభవేన పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వపర్యంతస్య విశేషణీయస్య వ్యావృత్తిదాన
య యథా హ్రదభిన్నమిత్యాదిదృష్టాంతఘటితతదనుసరణం ॥ దృష్టాంతాఘటి
తోదాహరణవ్యావృత్తిమాహ * హ్రదావృత్తీతి * ఉపనయవారణాయేతి *
పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షవిశేష్యకత్వనివేశస్యప్రయోజనాంతరవిరహాచ్చే
తదర్థమేవ తన్నివేశేఽననుషంగపక్షే నిగమనాతివ్యాప్తిర్నసంభవతీత్యభిప్రా
యేణ నిగమనోపేక్షా॥ తస్మాత్ ఇతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదినిగమనస్యపక్షవిశే
ష్యకబోధజనకత్వాభావాన్నిగమనసామాన్యేనాతివ్యాప్తిస్సంభవ ఇత్యభిప్రా
యేణవా॥ వస్తుతః పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశేపి గోత్వం సాస్నాభావవత్ గో
త్వాభావాదిత్యత్ర యత్ర సాస్నా తత్ర గోత్వమిత్యుదాహరణే పక్షముఖ్యవి

మిత్యనుశయేనాన్యూనానతిరిక్తపదం విహాయేతి మూలమ్ * అవ్యాప్తిరితి * అ
నుమితిజ్ఞానమిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయాం లక్షణాగమనాత్ * ప్రయోజనాంతరేతి *
లింగావిషయకత్వనివేశాత్పశ్చాదితి శేషః । పక్షతావచ్ఛేదకనివేశేపి లింగావిష
యకోక్తోదాహరణాతివ్యాప్తేర్ముఖ్యత్వనివేశతద్వైయర్థ్యాత్ * ఏతదర్థమేవ * ని
గమనాతివ్యాప్తివారణార్థమేవ నిగమనే మతుబర్థసంబంధిత్వేన పక్షభానమభిప్రే
త్యేదం । ఉపనయాతివ్యాప్తేరేతద్వివక్షయా దుర్వారతాసూచనాయైవకారః * ప
క్షేతి * ఇతరభేదాశ్రయత్వేనైవబోధః। అఖ్యాతార్థాశ్రయతాయా ఏవ ముఖ్యవి
శేష్యత్వాత్ । నతు ధర్మిణో నివేశః। ఉపనయసామాన్యేత్వతివ్యాప్తిర్భవత్యేవేతి
భావః । పూర్వం నిగమనేతివ్యాప్తిర్నాస్తీతి వక్తుం ప్రయోజనాంతరాభావేపి ఏ
తద్వారణార్థమేవ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వం దేయమిత్యు
క్తమ్ ॥ ఇదానీం పక్షతావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యనివేశస్య ప్రయోజనాంతరం దర్శయ
న్నేవ నిగమనాతివ్యాప్తిర్నాస్తీత్యాహ * వస్తుత ఇతి * ఏవంచ నిగమనవిశే

శేష్యబోధజనకేఽతివ్యాప్తిదుర్వారైవ. పక్షమాత్రముఖ్యవిశేష్యకత్వనివేశే చ విశ్వపక్షకస్థలే మాత్రార్థాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరితి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవ వివక్షణీయం తథా చ నిగమనేనానుషంగపక్షేఽతివ్యాప్తిర్న సంభవత్యేవేత్యవధేయం. లింగత్వస్య కేవలాన్వయితయాసా

ధ్యపి. నాతివ్యాప్తిరితి భావః *పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవేతి* ముఖ్యత్వనివేశఫలం సుగమమ్ । అత్రేదం బోధ్యమ్ । యత్ర సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావస్సాధ్యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో హేతుస్తత్ర యత్ర గోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిః । తత్రత్యముఖ్యవిశేష్యతాద్వయస్య పక్షతావచ్ఛేదకీభూతగోత్వత్వానవచ్ఛిన్నత్వాసంభవాత్ । నను సమవాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభావస్య సాధ్యత్వే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో వ్యభిచారీతి వ్యతిరేక్యుదాహరణాభావాత్ నాతివ్యాప్తిః । నచ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావ ఏవ సాధ్యః సమవాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో హేతుస్తత్ర న వ్యభిచార ఇతి వాచ్యమ్ । తాదృశసాధ్యస్య కేవలాన్వయితయా సాధ్యవద్భేదాప్రసిద్ధ్యా ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశిష్టసాధ్యాభావఘటితవ్యతిరేకవ్యాప్త్యప్రసిద్ధేః । తద్ఘటితసాధ్యాభావఘటితతత్తద్వ్యాప్త్యప్రసిద్ధేశ్చ । ఘటాదేరపి కాలికసంబంధేన గోత్వవత్తయా తత్ర సమవాయేన తదసత్త్వాత్ । మైవమ్ । సమవాయతాదాత్మ్యఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన గోత్వాభావస్య హేతుత్వాత్ । యద్వా శుద్ధసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావ ఏకః గోత్వత్వవిశిష్టగోత్వనిరూపితసమవాయసమ్బంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావోఽపరః । నచ విశేషరూపేణ సంసర్గతాస్వీకారాపత్తిరితి వాచ్యమ్ । విశిష్టవైశిష్ట్యబోధస్థలానురోధేన తాదృశవిశిష్టసమవాయస్య సంసర్గతాయాస్సర్వైరుపగమాత్ । అథవా సమవాయావచ్ఛిన్నాధారతాసంబంధావచ్ఛిన్నగోత్వాభావోఽపరస్తత్రైకస్య సాధ్యత్వేఽన్యస్య హేతుత్వం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ యద్వా గోభేదస్సాధ్యః సమవాయావచ్ఛిన్నగోత్వాభావో హేతుస్తత్రోక్తోదాహరణేఽతివ్యాప్తిః । యది చ గోత్వవద్భేదో నాస్తి గురుధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాత్ । యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదస్సాధ్యః కించిద్రూపావచ్ఛిన్నతద్రూపబోధకం చ నోదాహరణమితి మన్య

త్తే తదా పరమమహద్భేదస్సాధ్యః పరమమహత్త్వాభావో హేతుః పరమమ
హత్త్వంపక్షః తత్ర యత్ర పరమమహత్త్వం తత్ర పరమమహత్త్వమిత్యుదా
హరణేఽతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ । పరమమహత్త్వత్వస్య జాతిత్వేనాగురుధ
ర్మానవచ్ఛిన్నభేదస్వీకారప్రసంగః । అత్ర కేచిత్సమాదధతి । ముఖ్యవిశేష్య
తాద్వయశూన్యత్వం తద్దలార్థ ఇతి॥ తదపరే న క్షమంతే॥ తథాసతి నిగమనాపే
క్షానిర్బీజా స్యాదితి । తదపరేన మృష్యంతి । నహి విశేష్యతాద్వయశూన్యత్వం
ద్విత్వావచ్ఛిన్నతదభావః । కింతు ఏకవిశేష్యతాశూన్యత్వే సత్యపరవిశేష్యతా
శూన్యత్వం ఏకవిశేష్యతా చ పక్షనిష్ఠైకముఖ్యవిశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా ప
రముఖ్యవిశేష్యతాశూన్యత్వే సతి పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతా
శూన్యో యో బోధస్తజ్జనకత్వం పర్యవసితార్థః । అత్ర యత్ర గోత్వం తత్ర
గోత్వమిత్యుదాహరణవారణాయ సత్యంతమ్ । యత్ర సాస్నా తత్ర గోత్వమిత్యు
దాహరణవారణాయ విశేష్యమ్ । అత్ర నియతసమూహాలంబనం నాస్త్యేవేతి హృ
దయమ్ । తేనోదాసీనప్రతిజ్ఞావిషయకజ్ఞానజన్యశాబ్దబోధస్యోదాసీనవాక్యార్థ
విషయతానియతప్రతిజ్ఞార్థవిషయతాకత్వేఽపి న క్షతిః । ఇత్థంచ నిగమనజన్యబో
ధస్య తాదృశవిశేష్యతాశూన్యత్వాభావాన్నిగమనాపేక్షాసంభవతీతి న కించిదను
పపన్నమితి । అపరే తు సమాదధతి । స్వాన్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వసం
బంధేన పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకత్వం । స్వాన్యముఖ్యవిశేష్యతా
నిరూపకత్వసంబంధేన స్వీయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతావదన్యత్వం
స్వీయపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయత్కించిద్విశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతా
నిరూపకత్వం వా తద్దలార్థః । అతో న తాదృశోదాహరణే ప్రసంగః । అస
మ్భవవారణాయ భేదప్రతియోగివిషయతాయాం స్వీయత్వనివేశః । ఏవంచ నిగ
మనాపేక్షాపీతి । నచ యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూ
పకత్వాభావనివేశేనైవ విశ్వపక్షకేఽప్రసిద్ధివారణసంభవే పక్షతావచ్ఛేదకని
వేశనం నావశ్యకమితి వాచ్యమ్ । అఖండాభావఘటకత్వేన సార్థక్యాదితి । అ
త్ర కేచిత్ । యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవ
సమ్యక్ । నతు పక్షతావచ్ఛేదకస్యాప్యవశ్యనివేశః ప్రయోజనాభావాత్ । య
త్ర గోత్వం తత్ర గోత్వం యత్ర గోత్వం తత్ర సాస్నేత్యుదాహరణాదేస్తేనైవ వార

కాత్ । విశ్వపక్షకస్థలె ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య యత్కించిద్విశేష్యతాభిన్న ఘట
త్వావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యత్వమాదాయ తదనిరూపకత్వ సత్త్వేనానుపపత్త్య
భావాత్ । నిగమనవారణాయ తన్నివేశేత్వసందర్భ ఇతి వస్తుతస్త్విత్యాదినా భ
ట్టాచార్యాణాం నిగమనోపేక్షాబీజవర్ణనం సందర్భవిరుద్ధమేవేత్యాహుః । త
దపరేన మృష్యంతి । యత్కించిత్పక్షవిశేష్యతాభిన్నముఖ్యవిశేష్యకత్వానిరూ
పకత్వస్య తద్దలార్థత్వే వహ్నిమత్పర్వతకాలీనః పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞా
యామవ్యాప్తిః । పక్షతావచ్ఛేదకఘటకీభూతపర్వతస్య విశిష్టపర్వతాభిన్నత్వేన
పక్షతయా తన్నిష్ఠవిశేష్యతాన్యముఖ్యవిశేష్యతాకత్వాభావస్య తజ్జన్యబోధే
సత్త్వాత్ । నచ భేదప్రతియోగివిశేష్యతాయామపి ముఖ్యత్వం నివేశ్యత ఇతి న
దోష ఇతి వాచ్యమ్ । దలద్వయే ముఖ్యత్వమపేక్ష్య తస్యాం పక్షతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్నత్వనివేశ ఏవ లాఘవాత్ । అస్తు వా ముఖ్యవిశేష్యతాద్వయనివేశః తథా
పి స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయ ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతాని
రూపితవిశేష్యత్వాంతరమావశ్యకం తథా చాసంభవః । పర్వతో వహ్నిమానితి బో
ధస్యాపి విశేష్యతాద్వయశాలిత్వాత్ । అతః పక్షతావచ్ఛేదకనివేశనమావశ్య
కమ్ । నచ పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయ స ఏవ దోష ఇతి వా
చ్యమ్ । పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయత్కించిద్విశేష్యతాభిన్నకించిద్ధర్మావచ్ఛి
న్నముఖ్యవిశేష్యత్వానిరూపకత్వస్యైవ వివక్షణీయతయా అనుపపత్త్యభావా
త్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకానివేశే చాసంభవతాదవస్థ్యాదితి ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నవిశేష్యతాతో ధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయా అ
న్యత్వే విధేయకోటిప్రవిష్టపదార్థీయప్రకారతా చేత్యాది అగ్రిమభట్టాచార్యలే
ఖ ఏవ ప్రమాణమితి దిగితి ॥ అన్యే తు సమాదధతి ॥ స్వనిరూపకత్వస్వభిన్న
పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూప
కత్వోభయసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నము
ఖ్యవిశేష్యతావదన్యత్వమపి బోధవిశేషణం దేయమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాసామాన్యసంగ్ర
హాయ స్వనిరూపకత్వేతి ॥ ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదా
వాలోకప్రకారతానిరూపితపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం స్వపదేనోపాదా
యావ్యాప్తిరితి భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ పర్యాప్తినివేశః । తత్రైవ వి

శిష్టపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం స్వపదేనోపాదాయ తదన్యాలోకప్రకార తానిరూపిత కేవలపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాసత్త్వేనావ్యాప్తిరితి ద్వితీయసంబంధే పర్యాప్తినివేశః ॥ నచ ప్రమేయగోత్వత్వేన పక్షతాయాం పూర్వవద్ధేత్వభావస్య సాధ్యతాహేతుతాచ తత్ర వ్యతిరేక్యుదాహరణాదుభయసంబంధేన పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతావదన్యత్వస త్త్వాదతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ ఘటాద్యాద్యోక్తపక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నే... దలస్య పక్షతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాకత్వ... న్నతాదృశధర్మానవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకత్వమర్థః ॥ ఏవంచ నిరుక్తోదాహరణజన్యబోధస్య పక్షతావచ్ఛేదకైకదేశగోత్వత్వావచ్ఛిన్న... శాలిత్వేపినాతివ్యాప్తిః ॥ ధూమాద్యాలోకవాన్పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదౌ కేవలపర్వతత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయావ్యాప్తిరతః ప్రాథమికానవచ్ఛి... న్తనివేశః । ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతామాదాయాసంభవాదితో ద్వితీయానవచ్ఛిన్నాంతనివేశః ॥ తత్రచప్రమేయగోత్వపక్షకవ్యతిరేక్యుదాహరణవారణాయ పర్యాప్తినివేశఇతి ॥ పరంతు సంబంధిత్వావచ్ఛిన్నపక్షకవహ్నిసాధ్యకనిగమనవారణం లింగవిషయకత్వంవినాఽశక్యమేవేతిబోధ్యమ్ ॥ అత్ర విధేయకోటావధికావగాహిశాబ్దబోధానుపగమపక్షముపగమ్య సంబంధీ వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞానుపగమసంభవాన్నతుహానిరర్థకత్వమతే ఉపనయార్థనిగమనార్థయోర్ద్వయోరేవబోధాదననుషంగపక్షీయనిగమనాపేక్షా బీసంగతిరితిబోధ్యమ్ ॥ పరేతుసమాదధతి ॥ పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకాన్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమేవ తద్దలార్థః ॥ యత్రగోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యాదౌ వ్యాపకత్వభానస్వీకారాద్గోత్వవ్యాపకత్వవిశిష్టగోత్వస్యైవవిశేష్యతయా తస్యాః పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకత్వాభావేనైవ తద్వ్యుదాస ఇతి ॥ యత్తు ॥ ఏవంసతి పక్షతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాక ముఖ్యవిశేష్యతాకత్వనివేశేనైవ యత్రగోత్వం తత్రసాస్నేత్యాద్యుదాహరణవారణసంభవాత్పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వపర్యంతవివక్షావైయర్థ్యాదితి ॥ తన్న ॥ యత్రగోత్వం తత్రగోత్వమిత్యాదౌ తథావిధగోత్వవిశేష్యత్వాంతరమాదాయాతివ్యాప్తేః ॥ గోత్వాభావవాన్ సాస్నాభావవాన్

యోన్యత్రా లింగావిషయకత్వం జ్ఞానేఽప్రసిద్ధమితి ప్రకృతలింగావిషయకత్వం
వివక్షణీయం తథాపి నని ...ఇత్యాశయేనాహ॥యద్యపిప్రకృతేతి॥లింగతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నావిషయకత్వవివక్షణే పృథివీఇతరేభ్యో భిద్యతఇత్యాది ప్రతిజ్ఞా
యాః ...గ్రహః తజ్జన్యబోధేప్యరూపతఏవపృథివీత్వాదిరూపలింగ భానాది
త్యాశయేన స్థలా ...షయతి॥గంధవతీతి॥తథేతి॥తథా॥ఇతరేభ్యోభిద్యతే
॥ఉపనయాసంభవఇతి॥తథాచతాదృశప్రతిజ్ఞాదిఘటితన్యాయేపవనసంభవతీతి క్వా
వ్యాప్తిశంకేతి భావః॥ఇదమో॥ఇదంశబ్దేన॥గన్ధవత్వేనేతి॥ఉపనయస్థేదంశబ్దస్య
ప్రతిజ్ఞోపదర్శితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరత్వాదితిభావః॥గంధవత్వాన్వయే
తి॥గన్ధవదభేదాన్వయస్యేత్యర్థః॥అయోగాదితి॥ఉద్దేశ్యత్వవిధేయత్వావచ్ఛేదక
యోరైక్యేఽభేదాన్వయబోధస్యాఽవ్యుత్పన్నత్వాత్ అన్యథాఘటోఘటఇత్యాదా
వప్యన్వయబోధ ప్రసంగాదితిభావః॥సాధ్యాభావేతి॥సాధ్యాభావవ్యాపకో
యోగంధాభావః తదభావత్వేనేత్యర్థః తథాచభిన్నరూపేణ గంధాదేరుద్దేశ్య

త్వాదౌ యత్రగోత్వం తత్రసాస్నేత్యాదౌ సాస్నాత్వవ్యాపకత్వాభావేపి గో
త్వే సాస్నావ్యాపకత్వాలాభేన అతివ్యాప్తేశ్చేతి తత్ర ఆలోకవాన్ పర్వతో
వహ్నిమానిత్యాదావుక్తరీత్యాఽవ్యాప్తేః॥ ఇదంతుసమాధానంభవిష్యతి॥ ప
క్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వదలస్య పక్షతావచ్ఛేదక
...చ్ఛేదకత్వాప్రయోజకప్రయోజ్య ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపకత్వమిత్యర్థః॥ యత్రగోత్వం తత్రగోత్వమిత్యుదాహరణే తత్పదసమభి
వ్యాహృతగోత్వపదం యత్పదసమభివ్యాహృతగోత్వపదాదికంభిన్నభిన్నమేవ
భిన్నభిన్నగోత్వత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకవిశేష్యతాప్రయోజకమితి నాతి
వ్యాప్తిః॥ విశిష్యపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాప్రయోజకతాయాః గోత్వప
దయోః సత్త్వాదతివ్యాప్తిరితి యత్కించిదితి॥ తచ్చ ప్రయోజకతావిశేషణం
తేన యత్ర గోత్వం తత్రగోత్వమిత్యాదౌవిశేష్యతాద్వైక్యేపి ప్రయోజకతా
భేదాన్నక్షతిరితి॥ మతుపస్సార్థక్యస్య వ్యవస్థాపనాదాహ ॥ గంధవదభేదే
తి ॥ గంధాభావఇతి ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకీభూతో యో హేతుతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నాభావస్తత్ప్రతియోగిత్వంవ్యాప్తిః॥ అన్యథాధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ
ధూమాభావవ్యాపకో యోవహ్నిధూమోభయాభావస్తత్ప్రతియోగిత్వాదతివ్యా

త్వ విధేయత్వావచ్ఛేదకగర్భోఽన్తర్భావాన్నాన్వయబోధానుపపత్తిరితి భావః నను హేత్వభావాభావత్వేన హేతూపస్థాపకప ... క్యాత్తేన రూపేణ పక్షే హేతుభానమతిఆహ ✱ ... తావచ్ఛేదకహేత్వభావత్వావ్యవచ్ఛిన్నాభావత్వేన హేత్వన్వయబోధ ... ర్థః ✱ నచ నేయంపృథివీతి ✱ నఞ్ ... నాభావాభావత్వేన హేతుబోధ ... దితి .

వః॥ యద్యపి పృథివీత్వ హేతుకస్థలే తాదృశోపనయప ... దాత్స్వరూపత ఏవోపస్థితస్య పృథివీత్వరూపపదార్థ ... ర్థాభావేఽన్వయాసంభవేన హేత్వభావాభావత్వేన హేత్వలాభ ... ।నచ హేతుమద్భేదాభావోఽపి హేతురేవాన్యోన్యాభావాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వాత్ ఏవం(చ) హేతుమద్భేద ఏవ సాధ్యాభావవ్యాపకతా యత నేతరభేద స్తన్న పృథివీత్యుదాహరణేన బోధ్యా ఇతి పృథివీభేదాభావ ... పృథివీత్వబోధకస్తాదృశోపనయో యుజ్యత ఏవేతి వాచ్యం॥ ఏవమపి పృథివీత్వాదితి హేతువాక్యోపస్థితపృథివీత్వత్వవిశిష్టహేతుకానుమితౌ పయికతదూప్యవవిశిష్టవద్భేదత్వావచ్ఛిన్నే సాధ్యాభావవ్యాపకతాయా ఏవాకాంక్షితతయా తస్యా ఏవయత్రేతరభేదాభావ స్తన్న పృథివీత్యుదాహరణే . నోపదర్శనీయతయా తద్రూపవిశిష్టవద్భేదత్వావచ్ఛిన్నాభావత్వేన హేతుమత్తాయా ఏవోపనేయత్వా ... త్తాత్

పైః॥ వ్యాపకత్వస్యోపనయవాక్యార్థఘటకత్వలాభాయ వ్యాపకతావచ్ఛేదకేతి ✱ తాదృశేతి ✱ నచ నేయంపృథివీత్యాకారకేత్యర్థః ✱ స్వరూపత ఏవేతి ✱ ఏతేనాన్వయితావచ్ఛేదకరూపేణానుపస్థితేస్తస్యాభావాంశేఽనుయోగిసంసర్గేనాన్వయ ఇతిసూచితమ్ ✱ పదార్థతావచ్ఛేదకస్యేతి ✱ ఏతేనైకత్రోపస్థితస్యాపరత్రాన్వయో నసంభవతీతి సూచితమ్ ॥ తన్నేవమపి యత్రేతరభేదస్తత్ర నపృథివీత్వమిత్యుదాహరణే నపృథివీత్వాభావే సాధ్యాభావవ్యాపకతాబోధాత్తత్ర తాదృశోపనయాసంగతిదుర్వారైవత్యాశంక్య సాధర్మ్యోదాహరణస్థలే తంసంగమయతి ✱ ఏవమితి ✱ యత్ర నేతరభేదస్తత్ర పృథివీత్యుదాహరణస్య నిరాకాంక్షత్వాదన్యాదృశసాకాంక్షోదాహరణే తదసంగతిమాహ ✱ ఏవమపీతి ✱ ఆకాంక్షితతయేతి ✱ తద్రూపావచ్ఛిన్నహేతుకానుమితౌ తద్రూపావచ్ఛిన్నత్వవిశేషితతదవచ్ఛిన్నవద్భేదే సాధ్యాభావవ్యాపకతావిషయకపరామ

ద్యశోపనయాసంగతేః అన్యథా పృథివీతరేభ్యోభిద్యతే గంధసమవాయికారణతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వాదిత్యాదావపి తథోపనయప్రయోగాపత్తేరితి॥ తథాపి తాదాత్మ్యేన పృథివీహేతుకస్థలాభిప్రాయేణేదం॥ ఆదిపదాన్న చ నేయం గంధవతీత్యాకారకస్య వచనాత్ గంధ ఇత్యాకారకస్యోపనయస్య పరిగ్రహః ॥ అత్ర హేత్వభావాదౌ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వాభానేపి నక్షతిః ప్రాచీనమతే ఉదాహరణాదేవ వ్యాప్తిలాభేన పక్షధర్మతామాత్రస్య ఉపనేయత్వాదత ఏవ ప్రాచామిత్యుక్తం॥ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వాదౌ చ వ్యాపకాంతముపలక్షణార్థకం॥ నను నచ నేయం పృథివీత్యాదికః ప్రాచీనానుమతోపనయోసంగతః పక్షధర్మతాభావస్య

ర్మస్యైవ జనకత్వాదితి భావః * తాదృశోపనయేతి * పృథివీత్వత్వానుపస్థాపకోపనయేత్యర్థః * అన్యథా * యేనరూపేణ యస్య హేతువాక్యాద్ధేతూపస్థితిస్తద్రూపావచ్ఛిన్నత్వావిశేషిత తదవచ్ఛిన్నభేదే సాధ్యాభావవ్యాపకతాయా ఏవాకాంక్షితత్వోపగమే యత్ర నేతరభేదస్తన్న పృథివీత్యుదాహరణద్వారేతి శేషః * తాదాత్మ్యేనేతి * నచ పృథివ్యా ఏవ హేతుత్వేపి పృథివీభేదాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకపృథివీత్వరూపతయా కథం పృథివీభేదాభావత్వేన పృథివీభానమితి వాచ్యమ్ ॥ భేదాభావస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూపత్వవత్ప్రతియోగిరూపత్వస్యాపి స్వీకారాత్ ॥ అత ఏవ మథురానాథేనాపి అన్యోన్యాభావాభావస్య ప్రతియోగిరూపత్వం స్వీక్రియత ఇతి నాపసిద్ధాంతః ॥ గంధవద్ధేతుకోపనయం ప్రదర్శ్య గంధహేతుకంతమాహ * వచనాత్రేతి * నన్వేవమపి నచ నేయం పృథివీత్యుపనయోఽసంగతః ॥ సాధ్యాభావవ్యాపకతాయాః బోధకశబ్దాభావేనాభానాదిత్యత ఆహ * అత్రేతి * ప్రాచీనేతి * యథాన్వయ్యుపనేయం పక్షధర్మతామాత్రం తథా వ్యతిరేక్యుపనేయమపి తదేవేతి భావః । నవ్యమతే చ వ్యాప్యః పక్షేవర్తతే నవేతి ఆకాంక్షానురోధేన వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యబోధక ఏవోపనయః ॥ ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ స్వతంత్రహేత్వభావధర్మికసాధ్యాభావవ్యాపకతాగ్రహవిశిష్టతదభావత్తాగ్రహద్వయసాధారణకారణతాయా వ్యవస్థాపనాద్ధేత్వభావాభావః పక్షేవర్తతే నవేతి ఆకాంక్షయైవ నవీనానాం దర్శితోపనయః సువచ ఇతి ॥ నను దీధితౌ సాధ్యాభావవ్యాపకేత్యసంగతమత ఆహ ॥ * సాధ్యాభావేతి * ఉపలక్షణార్థకమితి * ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోట్యప్రవి

ప్రతియోగ్యనుయోగ్యుపరాగేణైవ శాబ్దానుభవేభావాదన్యోన్యాభావబోధే స మానవిభక్తికప్రతియోగ్యనుయోగివాచక పదసమభివ్యాహారస్య సంసర్గా భావబోధేచ సప్తమ్యన్తానుయోగివాచకపదసమభివ్యాహార స్యాపేక్షితత్వాత్ ప్రకృతేచానుయోగివాచకపదాభావేన పృథివీభేదగంధాభావాదిబోధాసంభవా దితి నవీనానుమతఇతరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగి పృథివీత్వవతీతాదృ శగంధవతీచేయమిత్యాద్యాకారకోపనయఏవాదరణీయః తత్రహేతోఃపక్షతావ చ్ఛేదకత్వే దర్శితవ్యుత్పత్తివిరోధోదుష్పరిహ రపి వేత్యాలోచ్యనవ్యమతేసమా ధానమాహ * యదిచేతి * ఉచ్యతఇత్యగ్రిమేణాన్వయః * తద్విశిష్టఇతి * తద్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యేఇత గావిశేషితసద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభేదాన్వయ బోధస్యైవ వ్యుత్పత్తివిరుద్ధత్వాదిత్యర్థః * నానుపపత్తిరితి * ప్రకృతేఉద్దేశ్య తావచ్ఛేదకాద్యఘటకవ్యాప్తేర్విధేయతావచ్ఛేదకఘటకతయాభానాదితిభావః॥ తథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదిన్యాయస్యాపి నిష్ప్రత్యూహత యా లింగవిషయకతాదృశన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిదుర్వారైవే

ష్టముదాహరణార్థమాత్రమిత్యర్థః *నఞర్థేతి* నచ నేయంపృథివీత్యాది త్యాదౌ నఞ పృథివీనేయమితియోజనా।తత్ర నచ పృథివీత్యత్రనపృథివీభేదోర్థః ప్రథమాంతానుయోగివాచకపదాభావాత్ ॥ నేయమితినఞర్థో నాత్యంతా భావః ॥ సప్తమ్యంతానుయోగివాచకపదాభావాదిత్యర్థః ॥ ఇదంతుబోధ్యం। నచ నేయంపృథివీత్యాదావన్వయబోధనిరాకరణమసంగతమ్ ॥ప్రతియోగ్యభా వాన్వయాతుల్యయోగక్షేమావితివ్యుత్పత్తేః । ఇయంనపృథివీతిప్రతియోగ్యన్వయ సత్త్వాదభావాన్వయరూపత్వాచ్చ అతోనఞర్థాంతరవిశేషణతానాపన్నాన్యో న్యాభావబోధనఞర్థాంతరవిశేష్యతానాపన్నసంసర్గాభావబోధేచోక్తవ్యు త్పత్తీ । అన్యోన్యాభావాత్యంతాభావబోధేచాన్యోన్యాభావప్రతియోగివాచక పదతదత్యంతాభావానుయోగివాచకపదయోః సమానవిభక్తికత్వమ్ ॥ అత్యంతా భావాత్యంతాభావబోధేచాత్యంతాభావప్రతియోగివాచకస్య ప్రథమాంతత్వం త దత్యంతాభావానుయోగివాచకస్యసప్తమ్యంతత్వంచావశ్యకం తేన నచ నేయం పృథివీ నచనాత్రగంధఇత్యుభయోర్నకోఽపివ్యుత్పత్తిభంగః ॥ అన్యథా బహుతర నఞ్ద్వయప్రయోగవ్యాకోపాపత్తిరితిదిక్ *దర్శితవ్యుత్పత్తిః *ఉద్దేశ్యతావచ్ఛే

తిభావః॥ నను పక్షావిశేషణతయా యల్లింగవిషయత్వం తచ్ఛూన్యత్వం వివక్షణీయమతో నోక్తావ్యాప్తిరుక్తస్థలే పక్షవిశేషణతయైవలింగవిషయతాసత్వేన విశిష్టాభావసత్వాదిత్యత ఆహ * పక్షావిశేషణత్వేనేతి * అయంవహ్నిసామగ్రీమాన్వహ్నిరిత్యాదావితి * అవ్యాపకమిత్యగ్రిమేణాన్వయః॥ అథపక్షావిశేషణత్వం పక్షనిరూపిత విశేషణతాభిన్నత్వం తస్యలింగవిషయతావిశేషణత్వే చాయంవహ్ని సామగ్రీమాన్వహ్నిరిత్యాదావవ్యాప్త్యాశంకానవకాశః తత్రాపి పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యనిరూపితవిశేషణతాత్మకలింగవిషయతాయాః పరంపరయాపక్షనిరూపితత్వాత్ గంధవతీపృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదావపి మత్వర్థసంబంధాంశే విశేషణీభూతగంధవిషయతాయాః గంధసమానకాలీన రూపవతీపృథివీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదౌ తద్విషయతాయాః సాక్షాత్పక్షనిరూపిత విశేషణతానాత్మకత్వేన సాక్షాత్పరంపరాసాధారణనిరూపితత్వస్యైవనివేశనీయత్వాదితిచేన్న పక్షావిశేషణత్వం యద్యుక్తార్థకం తదానిగమనాతివ్యాప్తేః॥ నచనిగమనే అయంపదానుషంగపక్షే ఉక్తయుక్త్యా పక్షతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాకాన్యత్వపర్యంతస్యైతదనురోధేనైవవా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యకత్వస్య విషయకాంతార్థస్యవివక్షణీయతయా నాతివ్యాప్తిరితివాచ్యం॥ ఏవమప్యనుషంగపక్షేతత్రాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ అతఃపక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాకాన్యత్వమేవ తదర్థో వాచ్యః పక్షతా

ధకవిధేయయోరైక్యేన శాబ్దబోధ ఇతి వ్యుత్పత్తేః * పక్షనిరూపితేత్యాది * యత్సాక్షాత్పరంపరాసాధారణపక్షవిషయతానిరూపితత్వవద్విశేషణత్వం తద్భిన్నం యల్లింగవిషయత్వం తచ్ఛూన్యత్వమర్థః ॥ మతుపో నిరర్థకత్వపక్షేప్యాహ * గంధసమానేతి * తదానిగమనేతి * అననుషంగపక్షేపి సంబంధిత్వేన పక్షభానాత్ ॥ ఉపనయనిగమనయోరేకవాక్యతయైవ బోధాచ్చ । అథాత్రకిముపనయాపేక్షాబీజమ్ । నహివ్యాపకత్వనిరూపకతయా హేతువిషయకత్వం తస్యాపి పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాత్ ॥ యది నిరూపితనిరూపితమాత్రసాధారణమేవ పక్షనిరూపితత్వం నత్వధికపరంపరాసాధారణమపి నివేశ్యత ఇత్యుచ్యతే॥ తదానిగమనే విశిష్టహేతుసంబంధభానే వైశిష్ట్యఘటకవ్యాపకత్వనిరూపకతయా పక్షావిశేషణలింగవిషయతాసత్వేనాతివ్యాప్త్యసంగతేః॥ తాదృశలింగవిషయతాయా

వచ్ఛేదకప్రకారతాంతఃపాతినీ సత్యేవప్రకారతా తాదృశవిశేష్యతానిరూపితా ఇ
యాంస్తు విశేషః క్వచిత్సాక్షాత్ క్వచిత్పరంపరయా తథేతి విధేయకోటిప్రవిష్ట ప
దార్థప్రకారతా చ నధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపి
తా విధేయనిరూపితవిశేష్యతాయా ధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతయా ధర్మితావ
చ్ఛేదప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాయాశ్చ స్వాన్యస్వధర్మితానవచ్ఛేదకత్వే
న తదనవచ్ఛిన్నతయా విధేయత్వధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్య
తయోర్భేదాదితి నిగమనాదిజన్యబోధీయ విధేయకోటిప్రవిష్ట లింగవిషయతాన
పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితవిశేషణతాత్రికేతి న ని
గమనాద్యతివ్యాప్తిః ఏవంచ వహ్నిసామగ్రీమాన్వహ్నిరిత్యాదావవ్యాప్తిః ॥

వ్యాపకతాఘటకాధికరణాత్మకపక్షనిరూపితత్వాత్ తత్ర తత్సంగతిరిత్యుక్తావుపన
యోరపేక్షాద్యఘటనాత్, ఏవముక్తార్థకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నావిశేషణత్వరూప
పక్షావిశేషణత్వోక్తావపి అధికానధికపరంపరానిరూపితత్వయోరేకతరనివేశేఽ
నుషంగపక్షే నిగమనసంగ్రహః ॥ ఉపనయపరిహారశ్చ న సంభవతి ॥ వస్తుతస్తు గం
ధవ్యాపకసత్తాసమానకాలీనరూపవతీతరేభ్యో భిద్యతే గంధాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసం
గ్రహాయాతిపరంపరాసాధారణనిరూపితత్వప్రవేశే తదుపేక్షాద్యఘటనాత్సైవ ఏతే
నాన్వయవ్యాప్తిఘటకహేతుసామానాధికరణ్యఘటకహేతువిషయతాతథావిధవి
షయతాభిన్నేత్యుపనయోపేక్షేత్యపాస్తమితి మైవమ్ ॥ అతివ్యాపకంచోపనయ
స్యేతి యథాశ్రుతగ్రంథాలోచనమేవేతి * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * పక్షతావచ్ఛే
దకవిషయతా ద్వివిధా విధేయధర్మితావచ్ఛేదకతాత్మికా తదన్యా చ ॥ తత్ర ప్రకా
రతావచ్ఛేదకతాఽన్యైవ అన్యథా నిగమనాతివ్యాప్తేః ॥ విధేయప్రకారతాయాః
పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతారూపప్రకారతానిరూపక విశేష్యతానిరూపక-
విశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ అత్ర తదన్యలింగవిషయతావచ్ఛేదకతాన్యా నివే
శ్యా అన్యథాఽవచ్ఛేదకతామాదాయ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । తథాచ పక్షతా
వచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యధర్మితావ
చ్ఛేదకతాభిన్నలింగవిషయతాశూన్యత్వం పర్యవసితార్థః ॥ ఏవంచ విశేష్యతా
వచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకగంధత్వాదావపి విషయతాద్వయమితి లింగపదోపాదానం
తు విధేయప్రకారతామాదాయాసంభవవారణాయ విధేయప్రకారతాయాంచ త

ప్రసజ్యత ఏవేతి ఏతేన పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది ప్రసిద్ధన్యాయాంతర్గతోపనయేఽతివ్యాప్తిప్రసంజకత్వేన నైతద్విపక్షణం శంకాప్రథమారోహతి॥ నచాయందోషోఽతివ్యాపకంచోపనయస్యత్యనేనస్వయమేవవక్ష్యత ఇతి నానుపపత్తిరితి వాచ్యం॥ ఉపనయవారణార్థకతద్యోవలింగావిషయకత్వవిశేషణస్య స్వయంప్రాగ్వ్యాఖ్యాతతయా ఉపనయమాత్రఏవయాదృశవివక్షాయామతివ్యాప్తిస్తాదృశవివక్షాయాం సందర్భవిరోధస్య జాగరూకత్వాదిత్యపి సమాహితం నచైవమతివ్యాపకంచోపనయస్యేతి గ్రంథాసంగతిః॥ తాదృశగ్రంథస్య ధూమవాన్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతోపనయవిశేషపరత్వాత్ తత్రహేతోరేవపక్షతావచ్ఛేదకతయా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాంశేయద్విశేషణత్వం తస్యాపి పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ఏవం

పరంపరానిరూపితత్వమపీత్యాహ *విధేయేతి* నధర్మితేతి* కింతుధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితైవేతి శేషః *స్వస్యేతి* నచ ధర్మితావచ్ఛేదకతాప్రకారతావచ్ఛేదకతయోరైక్యేపి నక్షతిః తదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన తన్నిష్ఠప్రకారతానిరూపితత్వానుపగమేనాదోషాదితి వాచ్యమ్ ॥ గౌరవాపత్తేః॥ పక్షవిశేషణత్వం యథాశ్రుతమిత్యభిమానేన కేషాంచిద్దూషణముద్ధరతి * ఏతేనేతి * ఏతేననిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాం వ్యవస్థాప్య పక్షవిశేషణత్వస్య నిరుక్తార్థకత్వస్వీకారేణేత్యర్థః *సమాహితమితి* ఉక్తరీత్యా ప్రసిద్ధోపనయవారణాత్ ॥ నను తాదృశవిశేష్యతాస్వీకారేఽతివ్యాపకంచేత్యుపనయాతివ్యాప్తిప్రదర్శకదీధిత్యసంగతిరిత్యాశంకతె * నచైవమితి * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * విధేయతాత్మకేత్యాదిః ॥ తథాచ విధేయభూతధూమస్య పక్షతావచ్ఛేదకతయా పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతేత్యనేన ధూమనిష్ఠవిధేయతాయా గ్రహణసంభవాదితి భావః ఏతేన స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకతావారక ప్రకారతాశ్రయత్వాపి నక్షతిః॥ ఏవముపనయార్థఘటకవ్యాపకతాఘటకసామానాధికరణ్యఘటక ధూమప్రకారతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాశబ్దేనోపాదానమాహ * ఏవమితి *అత్రవిధేయతాన్యత్వం ॥ పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాయాం విశేషణం తేన విధేయతాన్యపక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపకప్రకారతాన్యత్వస్య విధేయతాయాం సత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి నశంక్యమ్ ॥ భట్టాచార్యాణాం మ

వ్యాపకనిరూపకతయా హేతువిషయతాయాఅపిస్వాత్మక పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతా నిరూపకాధికరణ నిష్ఠవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకారతాత్మకతయా అతివ్యాప్తిసంగతేః ॥ యత్తుపక్షతావచ్ఛేదక హేతుక వ్యతిరేక్యుపనయపర్యంతపరతయా తాదృశగ్రంథసంగమనమప్యన్వయ్యుపనయజన్యబోధేవ్యాప్తిఘటకతయా లింగవిషయత్వసత్త్వేనాతివ్యాప్తిర్నసంభవతీత్యభిమానేన కేషాంచిన్మతం॥తదేతేనశ్రద్ధేయం *పక్షావిశేషణత్వేన సాధ్యావిశేషణత్వేనచేతి* పక్షతావచ్ఛేదక

తే ప్రకారతావిధేయతయోర్నాభేదః । కింతు సాహచర్యమాత్రమిత్యస్య పక్షతాగ్రంథవ్యక్తత్వాత్ ॥ విధేయనిష్ఠప్రకారతాయాఅపి విధేయతాన్యత్వాత్ ॥ (నచ తాదృశప్రకారతాన్యత్వం విధేయతాయామవ్యాహతమితివాచ్యం॥ విధేయతాప్రకారతయోరేకవిశేష్యతానిరూపితతయా తాదృశవిశేష్యతానిరూపకవిషయతాన్యత్వస్యాసత్త్వేతదన్యతరాభావప్రతియోగికోటౌ ప్రకారత్వనివేశాత్ ॥ వస్తుతస్తు ధర్మితావచ్ఛేదకతాభేదనివేశాత్పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గనిరూపకత్వాన్నాతివ్యాప్తిదుర్వారత్వైవేతి) *వ్యతిరేక్యుపనయేతి* గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదావితరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిగన్ధశీయమితి వహ్న్యభావవాన్ ధూమాభావవాన్ వహ్న్యభావాదిత్యాదౌధూమావ్యాపకవహ్న్యభావవానయమిత్యాద్యుపనయేత్యర్థః ॥ ఏతేన ఏవమప్యాదినా హేతోరన్వయివ్యాప్తిఘటకత్వేపి తస్య పక్షావిశేషణతాం నిరాకృత్యాన్వయ్యుపనయాతివ్యాప్తిసంభవేన తథాచ వ్యతిరేక్యుపనయపర్యంతానుసరణవైయర్థ్యమశ్రద్ధాబీజంబోధ్యమ్ ॥ యత్తు కిం తావత్పక్షావిశేషణత్వేన లింగావిషయత్వం తతావత్పక్షవిశేషణతాన్యలింగవిషయత్వాభావః గంధవతీతరేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయాం పక్షవిశేషణతాన్యత్వస్యగంధత్వాంశే విశేష్యత్వరూపలింగవిషయత్వస్య సత్త్వేనావ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్॥ ప్రకారతావిశేష్యత్వయోరేవమిథోనిరూప్యనిరూపకభావో నతువిశేష్యత్వయోరితి పక్షనిష్ఠవిషయతానిరూపితలింగవిషయత్వాభావస్యాపి వక్తుమశక్యత్వాత్ । నాపి పక్షవిశేషణతాతిరిక్తం యద్ధేతుతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నవిషయత్వం తదభావోర్థః । ఉక్తప్రతిజ్ఞాయాం గంధత్వాంశవిశేష్యత్వస్య గంధత్వానవచ్ఛిన్నత్వాన్నావ్యాప్తిరితినశంక్యమ్।సురభిగంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే గంధాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । సాత

ప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాభిన్నత్వేసతిసాధ్యతావచ్ఛేద
కప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాభిన్నంయల్లింగవిషయత్వంత

ద్భాంశే గంధత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యత్వసత్త్వాత్ ।ప్రకృతపక్షవిషయత్వావ్యాపకలిం
గవిషయత్వాభావోఽర్థఇత్యపిన ॥ ప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయఃప్రమె
యాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తేః హేతుజన్యబోధీయలింగవిషయత్వస్య పక్ష
విషయత్వావ్యాపకత్వాభావాత్ । జ్ఞానభేదేనవిషయతాభేదవిరహాత్ ।ఏవంచక్షిద్ద్ర
వ్యమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్త్యభిధానాసంగతిశ్చ । పక్షవిషయత్వావ్యాప
కత్వేసతి సాధ్యవిషయత్వావ్యాపకం యల్లింగవిషయత్వంతదభావసత్త్వాత్ ॥ ప
క్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛేదకతాభిన్నం యత్సాధ్యతావచ్ఛేదకా
వచ్ఛిన్న విషయతావచ్ఛేదకతాభిన్నం యల్లింగవిషయత్వం తదభావఇత్యపినస
త్ ॥ అతివ్యాపకంచోపనయస్యేతిగ్రంథాసంగత్యాపత్తేరితిప్రకాశికాకారేణ మ
హతాప్రబంధేనాభ్యధాయి॥ తదప్యేతేనపరాస్తమ్ ॥ నచ తథాపిప్రమేయత్వని
ష్ఠహేతుత్వంవాచ్యంప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ హేతావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి
వాచ్యమ్ । హేతువాక్యజన్యబోధే హేతుప్రకారతాయాహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్న
విశేష్యతాయాఏవ నిరూపితత్వం నతు హేతుత్వత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్య
తాయాఇతిసామంజస్యాత్ ॥నచప్రమేయవద్వాచ్యంప్రమేయాదిత్యాదౌహేతా
వతివ్యాప్తిః । ప్రమేయవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశే
ష్యతానిరూపిత ప్రకారతాన్యత్వాభావాదితివాచ్యమ్ । ప్రకృతపక్షవిశేష్యక
త్వదలేన తద్వారణాదితి । అథాత్రగంధవతీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది ప్రతిజ్ఞాసు
గంధత్వనిరూపితవిశేష్యతాయాః ప్రకారతానన్యత్వమతే తదన్యత్వముక్తం త
థాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదౌ ప్రకారతావిశేష్యతయోర్భిన్నత్వమ
తే తథావిధలింగవిశేష్యతామాదాయావ్యాప్తిః । తదనవచ్ఛిన్నత్వనివేశేచ త
థావిధ గంధప్రకారతాయాః ప్రకారతానవచ్ఛిన్నత్వాదవ్యాప్తిః । వస్తుతోదం
డిపురుషవద్భూతలమితరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదావవ్యాప్తిః । పురుషత్వావచ్ఛిన్న
విషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపిత ప్రకా
రతాన్యత్వాత్ । అతఏవ తాదృశప్రకారతాన్యలింగతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయ
త్వవివక్షణాపిననిస్తారః।నైవమ్। గంధవతీత్యాదౌపక్షతావచ్ఛేదకవృత్తిప్రకారతా

షాఘన్యత్వమిత్యర్థః॥సాధ్యావిశేషణతయేత్యస్యయథాశ్రుతార్థకత్వేనిగమనేపర
ఘప్రసరయాసాధ్యవిశేషణతయైవలిఙ్గభానాదతివ్యాప్త్యాపత్తేః॥సచైవమపిజ్ఞానవిష
యవాన్ ధూమాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతనిగమనేతివ్యాప్తిస్తదవస్థైవజ్ఞానవిషయ
త్వరూప సాధ్యతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వస్య హేతు
ప్రకారతాయాంసత్త్వాత్ ఏవంవహ్నిసాధ్యకేనిగమనజన్యబోధీయహేతుజ్ఞానజ్ఞా

యాఏవ నిరవచ్ఛిన్నవిశేష్యతావచ్ఛిన్నత్వం తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాస్తుగంధ
త్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వమేవేతి ఏవం ద్వితీయేపి ప్రకారత్వం పురుషత్వావచ్ఛి
న్నవిశేష్యతావచ్ఛిన్నంతతోఽభయత్రగంధతావచ్ఛిన్న విశేష్యతాయా అ
సత్త్వాన్నదోషః। తాదృశవిశేష్యత్వం తద్వారణాయ, తాదృశవిశేష్యతాని
రూపితప్రకారతాన్యత్వం తాదృశప్రకారతాత్వ విశిష్టభిన్నత్వంవైశిష్ట్యంచస్వా
శ్రయత్వ, స్వాశ్రయీభూతప్రకారతావచ్ఛేదకవిశేష్యతాత్వాన్యతర సంబన్ధే
నేతి నదోషః *యథాశ్రుతార్థేతి*సాక్షాత్సాధ్యనిరూపితవిశేషణతాభిన్నత్వో
క్తౌవహ్నికాలీనద్రవ్యసామగ్రీమాన్ వహ్నేరిత్యాదావవ్యాప్తేః। సాక్షాత్పరం
పరాసాధారణనిరూపితత్వం నివేశ్యదర్శితార్థకత్వేచ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటక
ప్రకారతామాత్రఏవసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపక విశేష్యతానిరూపిత
త్వం నతు తద్ఘటకవిధేయభూతపంచమ్యంతార్థ నివిష్టప్రకారతాసుసర్వస్య స్వ
ధర్మితావచ్ఛేదకత్వవారణాయాంతరా ధర్మితావచ్ఛేదక వృత్తిప్రకారతాని
రూపితవిశేష్యతాస్వీకారాదితినాతిప్రసంగః * సత్త్వాదితి * యద్యపి పంచ
మ్యర్థజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వాంశే ధూమస్యవిధేయతయోక్తయుక్త్యాజ్ఞాప్యత్వత్వ ప్రకా
రతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వం హేతుప్రకారతాయాంనసంభవతి ॥ తథా
పి ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితత్వేబాధకాభావా
ద్ధూమాన్వితపంచమ్యర్థాభానాచ్చాతివ్యాప్తిసంగతిః ॥ ఏవం జన్యజ్ఞానవిష
యత్వసాధ్యకేపిబోధ్యమ్ ॥ పక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వంనసాధ్యేఽబాధితత్వ
మసంభవాత్ ॥ కింతు తాదృశాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛే
చ్ఛేదకవత్త్వం ఏవంచ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమాత్రం నతదున్నాయకమ్॥ ఆలో
కాదిసాధారణతయా తద్వ్యభిచారిత్వాత్ ॥ అపితు తద్విశిష్టవహ్నిత్వాదికమే
వేతి నిగమనే తద్భానమేవ స్వీకార్యం వహ్నిత్వావచ్ఛేదకాచ్చ నహ్యైయథర్థన్

ష్యత్వవిశిష్టవహ్నిత్వాదిప్రకారకవిషయితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకాదిప్రకారతా
త్వస్యాధికంత్విత్యాదిన్యాయేనాక్షతతయా తాదృశప్రకారతాఘటకహేతువిషయి
తాయాః నిరుక్తవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాకాన్యత్వవిరహాత్ తత్రాప్యతివ్యాప్తి
తాదవస్థ్యమితి వాచ్యం॥ శుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతాయా

వహ్న్యనుయోగికత్వవిశిష్టసమవాయేన తద్విశిష్టధర్మః॥ తాదాత్మ్యసంబంధే
న తద్విశిష్టవహ్నిర్వా తదున్నాయకః॥ అథవా వహ్నిత్వే ధూమ ఆధేయతావ్య
క్తిస్తద్ఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధేన తాదృశజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టధర్మో వహ్నిత్వమే
వ తథాచ నిగమనసామాన్యేఽతివ్యాప్తిరిత్యాశఙ్క్య * ఏవమితి * సాధ్యతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది నిరూపిత ప్రకారతాత్వస్యైవైతదుపాదానంచ విధేయ
కోటిప్రవిష్టత్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవృత్తి ప్రకారతాశబ్దేన విశిష్ట వహ్నిత్వ
వృత్తి ప్రకారతాగ్రహణో భవత్యేవేతి సూచనాయ॥ (అత్ర వహ్నిత్వాదిప్ర
కారఘటక విషయితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది నిరూపితప్రకార
తాలభ్యేతి దళాంతరేప్యేవమేవ విశిష్ట హేతువిషయిత్వావచ్ఛిన్న జనకతాని
రూపితజన్యతావచ్ఛేదకవిషయితాయా ఆలోకాదౌ వ్యభిచారాభావాన్నిగమ
నసామాన్యేఽతివ్యాప్తిశ్చిన్త్యా) * శుద్ధేతి * ఉక్తస్థలేచ సాధ్యరూప జ్ఞానవిష
యాంశే ధూమాదిత్వంతాదర్థ్యధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞానవిషయత్వరూపధూమాదివిశిష్ట
సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపకవిశేష్యతానిరూపితత్వస్య హేతుప్రకారతా
యాం సత్త్వాన్నదోషః॥ శుద్ధత్వంచ యత్ర యాదృశం సాధ్యతావచ్ఛేదకం త
త్రతాదృశతత్పర్యాప్తత్వంఫలతః ప్రకారతావిశేషణం తేనజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వరూపపక్షం
చ వ్యుక్త్యైకదేశజ్ఞానే ప్రకృత్యర్థాన్వయపక్షేపి నక్షతిః॥ ధూమజ్ఞానజన్యజ్ఞా
నవిషయవాన్ ధూమాదిత్యాదౌ నిగమనేఽతివ్యాప్తిస్తునశంక్యా॥ నిగమనజన్య
బోధేవ్యాప్తిభానేనశుద్ధసాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారకత్వాత్ । తుల్యవిత్తివేద్యతావ
దినాధూమేజ్ఞాపకతాయా అవగమాత్ కుత ఇత్యాకాంక్షానుపగమాచ్చ *ద్వ్యణు
కేతి*ద్రవ్యత్వవ్యాప్యవ్యాప్యతయా దధిత్వస్యానపరమాణువృత్తిత్వంమూర్తత్వం
తునజాతిరితిభావః॥ నను నిరుక్తపక్షావిశేషణత్వేన నిరుక్తసాధ్యావిశేషణత్వేనచ
యల్లింగప్రకారత్వం తచ్ఛూన్యత్వస్య వాచ్యత్వాన్నదధిద్రవ్యం దధ్న ఇతిదోష
త్రయస్యావకాశ ఇతిచేన్న । సిషాధయిషయానాన్యయప్రయోగోపగమే దధిత

ఏవవివక్షణీయత్వాత్ ॥ ననుపక్షధర్మలింగావిషయకత్వవివక్షణే దధిద్రవ్యం ద ధ్న ఇత్యాదౌ నావ్యాప్త్యవకాశః దధిద్రవ్యమితిబోధస్య దధిద్వ్యణుకవిషయ కస్య దధిసమవేతదధ్యవిషయకత్వసంభవాదతః స్థలాంతరమాహ * ప్రమేయ త్వమితి * ననుప్రమేయత్వం ప్రమావిషయత్వం తచ్చ విషయభేదాద్భిన్నం ఏవం చ ఘటాదినిష్ఠప్రమేయత్వవిషయకస్య ప్రమేయత్వమభిధేయమితిబోధస్య ప్ర మేయత్వరూప పక్షనిష్ఠప్రమేయత్వావిషయకస్య సంభవాన్న తత్రావ్యాప్తిర తః స్థలాంతరమనుసరతి * గోత్వాభావ ఇతి * ననుపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్షవిష యతానంతఃపాతిలింగవిషయతాశూన్యత్వనివేశేన్యాపదర్శిత హేతుపక్షకప్రతి జ్ఞాయా అసంగ్రహః తదంతఃపాతిత్వం చ పక్షతావచ్ఛేదక ప్రకారతానిరూపిత సంసర్గతానిరూపకత్వం పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాపక్షవిశేష్యతాసాధారణ మిత్యాలోచ్య అతివ్యాప్తిమాహ * అతివ్యాపకం చేతి * పక్షతావచ్ఛేదకవిశి

ధిమద్ధ్న ఇత్యాదౌ సమవాయేన సాధ్యసాధనభావే తథావిధ సాధ్యప్రకారతా మాదాయావ్యాప్తిః । తదనుపగమేపి కాలికసంబంధేన దధని సాధ్యే కాలికసమ వాయోభయసామానాధికరణ్యేన దధని హేతావుక్తక్రమేణావ్యాప్తిః । పక్షధ ర్మికహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమత్తాగ్రహస్య పక్షే సాధ్యతావచ్ఛేద కసంబంధేన సాధ్యవత్తానిశ్చయరూపసిద్ధిభిన్నత్వాదితి * ననుపక్షేతి * ప్రకా శికాకారేణేదం పూర్వమేవ వివక్షితం తత్ర చ దధిద్రవ్యమిత్యాదిగ్రంథాసంగతిరితి స్వయం తద్గ్రంథం యోజయిత్వేదమభిహితమితి ధ్యేయం ॥ నన్వనంతఃపాతిత్వమ వ్యాపకత్వం తథాచ ప్రమేయత్వనిష్ఠహేతుత్వం ప్రమేయం ప్రమేయత్వాదిత్యా దౌ హేతావతివ్యాప్తిరితి తద్వ్యాచష్టే * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * నన్వయమా భాసోసంగతః । దధిద్రవ్యమిత్యాదిస్థలత్రయేపి దధిత్వాదిప్రకారతానిరూపిత సంసర్గతానిరూపకతాకత్వస్య దధిత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయామసత్త్వా దవ్యాప్తేరవారణాదితి చేన్న ॥ దధిత్వాదినిష్ఠావచ్ఛేదకతాపేక్షయా ప్రకారతా యాః అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాపేక్షయా అనవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాశ్చ భిన్నత్వే పి తత్ర ప్రకారతానిరూపకతావచ్ఛేదకతానిరూపకసంసర్గతావ్యక్త్యోరభేదోనాం గీక్రియతే తథాచ తాదృశసంసర్గతానిరూపకవిషయతాభిన్నలింగవిషయతాశూ న్యపక్షతమేవేతి తత్సంగతిః । నచైవం స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః ।

అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయాస్తాదృశసంసర్గతానిరూపితత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తథా
సత్యపిధర్మితావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వాభావే నాదోషాత్ ॥ అథవా
సంసర్గతావ్యక్త్యభేదేపి తన్నిష్ఠా అవచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిరూపకతావచ్ఛే
దకనిరవచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మా భిన్నా స్వీక్రియేతే
తథాచ ధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠ ప్రకారతాయాం అనవచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూ
పకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపకత్వస్యైవ సత్త్వేన నిరవ
చ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపకతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నసంసర్గతానిరూపితత్వా
భావాన్నస్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిః । తాదృశధర్మశ్చధర్మితావ
చ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితత్వాదిః । నచైవం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్య
తాద్వారా హేతువిషయతాయాఅపి తాదృశసంసర్గతానిరూపితత్వేనోపనయ
సామాన్యనిగమనసామాన్యయోరతివ్యాప్తిః సందర్భవిరోధఇతివాచ్యమ్ ॥ తా
దృశసంసర్గతానిరూపితత్వస్య సాక్షాన్నిరూపితత్వరూపస్య నివేశాత్ । గం
ధసమానకాలీనరూపవత్త్వాదౌ గంధాదేః పక్షతావచ్ఛేదకఘటకస్యాపిపక్షతా
వచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అన్యథా పక్షతావచ్ఛేదకశబ్దేన పక్షతావచ్ఛేదకఘటకస్యైవ
వివక్షణాదితి ॥ వస్తుతస్తు సంసర్గతాభేదేపినక్షతిః ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకఘటక
ప్రకారతానిరూపిత సంసర్గతానిరూపక విషయతాన్యత్వేసతి సాధ్యతావచ్ఛే
దకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సంస
ర్గతాన్యాయా సాధ్యతావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపకవిషయ
తాన్యాలింగవిషయతా తదన్యత్వంవివక్షితమ్ ॥ ఉక్తస్థలేచదధిత్వప్రకారతానిరూ
పితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాదధిత్వప్రకారతానవచ్ఛిన్నదధివిశేష్యతాచత
దన్యాసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతానిరూపక విష
తాసాధ్యప్రకారతాపక్షతావచ్ఛేదకీభూతదధిత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాచ తదన్యా
చ యల్లింగవిషయతాతచ్ఛూన్యత్వమాదాయాభాససంగతిరితి దిక్ ॥ అతివ్యాప
కంచైతి ప్రదర్శితార్థకం ధూమవాన్వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయే పక్ష
తావచ్ఛేదకప్రకారతానిరూపితసంసర్గత్వానిరూపకలింగవిషయత్వం కేవలధూ
మఇతి జ్ఞానీయమేవ హేతుత్వం ప్రమేయం హేతుత్వాదిత్యాదౌ తాదాత్మ్యే
నహేతౌనాతివ్యాప్తిః ॥ తాదాత్మ్యేన వ్యాప్త్యనంగీకారాత్ ॥ హేత్వన్యత్వా

ష్ట్యేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షవిశేష్యతానిరూపితాయా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతానిరూపిత వైశిష్ట్యవిషయతా తద్బహిర్భూతలింగవిషయతా శూన్యత్వమిత్యర్థః ॥ అథ తద్బహిర్భూతత్వం నసాక్షాత్పరంపరాసాధారణం యత్తన్నిరూపకత్వం తచ్ఛూన్యత్వం ॥ పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాయా ఉక్తయుక్త్యా తదనిరూపకత్వాత్ కథంచిన్నిరూపకత్వోపపాదనేపి యత్ర సంయోగేనవహ్నిస్సాధ్యతా వహ్నిసంయోగత్వేన హేతుతాతత్రత్య ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । హేతుభూతవైశిష్ట్యవిషయతాయాః స్వనిరూపకత్వవిరహాత్, ఏవంసాక్షాత్పరంపరాసాధారణానుగతనిరూప్యనిరూపకభావోపిదుర్వచః పరంపరయానిరూపితత్వస్య తన్నిరూపిత నిరూపితత్వాద్యాత్మకత్వాత్॥ ఏతేనతాదృశవైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకవిషయత్వానిరూపితత్వం తాదృశవిషయతాబహిర్భూతత్వం తచ్చ వైశిష్ట్యవిషయతాసాధారణం తన్నిరూపకప్రకార

భావాచ్చ ఏతేన హేతుఃప్రమేయం ధూమాదిత్యాదౌ పంచమ్యర్థప్రకారకో హేతుజన్యోబోధః ప్రామాణిక స్తదా హేతావతివ్యాప్తిః పరాస్తా * పక్షతేత్యాది* గోత్వాభావాదిపక్షకోక్తప్రతిజ్ఞాసంగ్రాహ్యప్రథమంనిరూపితత్వాంతం ఉక్తవహ్నిసామగ్రీసాధ్యకాయా అత్మాజ్ఞానవాన్ జ్ఞానాదిత్యాదివిషయతాసంబంధేన జ్ఞానసాధ్యకాయాశ్చ తస్యాస్సంగ్రాహ్యద్వితీయంతత్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదేః సంగ్రాహ్యవైశిష్ట్యనివేశః * నిరూపకత్వమితి * వైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకత్వమర్థః ॥ గోత్వాభావే పృథివ్యాదిపక్షకోక్తప్రతిజ్ఞయోః సంగ్రాహ్య సాక్షాత్పరంపరయేత్యుభయోపాదానమ్ *పక్షతేతి* ధర్మితావచ్ఛేదకతాభిన్నత్వాదితిభావః * కథంచిదితి * స్వనిరూపకవిషయతాద్వారా అగ్రిమరీత్యా స్వతంత్రప్రకారతాయాఅనుగమేనవా * స్వనిరూపత్వేతి * స్వస్మిన్పరంపరయాపి స్వనిరూపకత్వానంగీకారాత్ ॥ నను లింగతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాప్రవేశ్యా సంసర్గతావచ్ఛేదకసంయోగత్వాదేరభానాన్న దోషః ॥ యది అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాం పక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకసంసర్గతావచ్ఛేదకరూపలింగతావచ్ఛేదకంభాసతే ॥ తదా విషయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిర్నివేశ్యేత్యతఆహ * ఏవమితి * పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదావవ్యాప్తిముద్ధరతాం మతమాహ * ఏతేనేతి * తాదృశనిరూప్యనిరూపకభావస్య దుర్వచత్వేనేత్యర్థః *తచ్చ*త్రా

తావిశేష్యతా నిరూపితత్వమాదాయతన్నిరూపకవిశేష్యతాప్రకారతాసాధార ణంచేత్యుక్తావపిననిస్తారఇతిచేన్న ॥ తథావిధవైశిష్ట్యవిషయతాశాలినిశ్చయత్వ సమనియత ప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వమేవ తద్బహిర్భూతత్వం ॥ నిగమనజ న్యబోధీయ హేతువిషయతాచ యాదృశ ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ నిషే శ్యతే తాదృశీనకాపిప్రతిబంధకతాతథావిధనిశ్చయత్వ వ్యాపికాహేత్వవిషయ క తాదృశవైశిష్ట్య విషయతాశాలిజ్ఞానసాధారణ్యాత్ అతస్తథావిధహేతువిష యతాయాస్తద్బహిర్భూతత్వోపపత్తిరిత్యనుషంగపక్షేపి ననిగమనాతివ్యాప్తిః

దృశవైశిష్ట్యవిషయతానిరూపకత్వంచ *ననిస్తారఇతి*విషయత్వానిరూపితేత్యత్ర నిరూపితనిరూపితత్వాదిప్రవేశే పృథివ్యాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాయాం సాక్షాన్నిరూపిత త్వప్రవేశే గంధసమానకాలీనరూపవద్ఘటాదిపక్షకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరిత్యర్థః * తథావిధేతి * అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధవిశేషః ॥ అత్ర తథావిధవైశి ష్ట్యవిషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాప్రవేశే నిశ్చయత్వాద్యనివేశేన లాఘవేపి అధికంత్వితి న్యాయేననిగమనేపి వైశిష్ట్యవిషయతావచ్ఛిన్నాయాఃపక్షస్తస్మాద్వ హ్నిమాన్నవేతి సంశయప్రతిబంధకతాయాః అవచ్ఛేదకైవ లింగవిషయతేతి ని గమనాతివ్యాప్తేః ॥ నను ధూమాద్వాలోకవానిత్యాదావవ్యాప్తిః హేతుత్వం ధూమీయం నవేతి సంశయప్రతిబంధకతాయావైశిష్ట్యవిషయతానవచ్ఛిన్నత్వేపి లింగవిషయతాయాం పక్షోవహ్నిమాన్నవేతి సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వ సత్త్వాత్ ॥ ఏవం తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్యప్రతిబంధకతానివేశే ధూమజ్ఞానజ్ఞా ప్యవహ్నిమాన్నవా పర్వతఇతిసంశయప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యా ప్యతయా తదనవచ్ఛేదకీభూతలింగవిషయతాశూన్యబోధమాదాయ నిగమనేతి వ్యాప్తిరతోవ్యాపకత్వనివేశఇత్యాహ *నిగమనఇతి*నచతదనవచ్ఛిన్నప్రతిబం ధకతావచ్ఛేదకత్వం బహిర్భావః తతోనోక్తఇతివాచ్యమ్ ॥ స్వరూపసంబంధ రూపావచ్ఛిన్నత్వప్రవేశేధూమాద్వాలోకవాన్ పర్వతఇత్యాదావవ్యాప్తేః ॥ న చ తాదృశవైశిష్ట్యవిషయతాంతఃపాతివిషయతావచ్ఛిన్నత్వనివేశేననిస్తారః ॥ త త్రైవహేతావతివ్యాప్తేః ॥ ఏతేనతాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకప్రతిబంధకతాయా స్తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వేసతి తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాప్య ప్రతిబంధకతా యాశ్చ నివేశోఽపాస్తః ॥ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యభిచారిప్రతిబంధకతానివేశేతు

తాదృశనిశ్చయత్వ వ్యాపకత్వమాత్రస్య ప్రతిబంధకతావిశేషణత్వే ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్ర హేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః తాదృశహేతునిష్ఠాయాః హేతుత్వం ధూమీయం నవేతి సంశయప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకతాదృశబోధవిషయతాయా నిరుక్తవిషయతాబహిర్భూతత్వానుపపత్తేః అతస్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాప్యత్వమపి ప్రతిబన్ధకతావిశేషణం॥ నచ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతాకత్వ నివేశస్యావశ్యకతయా నైతాదృశాతివ్యాప్తి సంభావనేతివ్యర్థం వ్యాప్యత్వనివేశనమితి వాచ్యం॥ తథాప్యనుషంగపక్షేధూమాన్వహ్నిమతస్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాది న్యాయస్థలీయనిగమనేహేతుత్వం ప్రమేయాద్వ్యావృత్తవల్ ప్రమేయాదిత్యాదిన్యాయస్థలీయ

ధూమాద్యాలోకవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః॥ హేత్వవ్యత్వనివేశస్యాన్యూనానతిరిక్తవిషయకాంతర్భాగత్యాగపక్షీయత్వాదేతత్పక్షే సమవ్యాపకత్వమభిప్రేతం తత్ర వ్యాప్యత్వోపాదానప్రయోజనమాహ * తాదృశ నిశ్చయత్వవ్యాపకత్వమాత్రస్యేతి * తాదృశో ధూమాదిరూపః *తథాపీతి* నిగమనఘటక తచ్ఛబ్దస్య లింగమాత్రపరత్వం సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వ రూపావ్యాప్తిస్సఘటకేతివాఽభిప్రేత్యేదమతివ్యాప్త్యభిధానం ధూమాదాలోకవానిత్యాదౌచ ఆలోకో ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యో నవేతి సంశయస్యైవ హేతుత్వం ధూమీయం నవేత్యాలోకనిష్ఠవిశేష్యతాక సంశయస్యాపి ప్రతిబంధకతాయాః వ్యాపకత్వేపి నిషేధకోటిప్రవిష్టవహ్నినిష్ఠధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిషయితాతదనవచ్ఛేదికైవసమానవిషయకత్వేన ప్రతిబంధకతామత ఇతితదుపేక్షా॥ ననువహ్నిర్ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యఇతినిశ్చయేపి వహ్నివ్యాప్తివిశిష్ట పక్షధర్మతావిశిష్ట ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యోనవేతి సంశయోజాయతే తదుచ్ఛేదాయచతస్మాద్వహ్నిమానితి తత్పదస్య వ్యాప్త్యాదివిశిష్టార్థకత్వమావశ్యకం తథాచవ్యాప్తిఘటకధూమాధికరణత్వత్రిధూమవిషయతాయా స్తద్భిన్నతయా నాతివ్యాప్తిర్మణికృద్భిస్తత్పదస్య వ్యాపకసామానాధికరణ్య రూపవ్యాప్యత్వవిశిష్ట హేతుపరతాయా ఏవావలంబనీయత్వాదిత్యత ఆహ * హేతుత్వమితి* ఇదముపలక్షణమ్॥ ప్రమేయాద్వ్యావృత్త్వ సమానాధికరణజ్ఞేయత్వాదేః సాధ్యత్వేఉక్తహేతురపిబోధ్యః॥ యద్యపిసమవ్యాపకత్వ మపేక్ష్యలాఘవాత్ తాదృశనిశ్చయత్వపర్యాప్తితావచ్ఛే

చకతాక ప్రతిబంధకతైవప్రవేశ్యా॥తథాపి నిగమనాదివారణాసంభవాత్ ॥ అ
త్రావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశే
ష్యతానిరూపితవిశేషణతా సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావ ప్రకారతాశూన్య
త్వేసతి తాదృశవిశేష్యతా నిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యతా
వచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతాశాలిజ్ఞానత్వం సామానాధికరణ్యే
న సాధ్యవత్తానిశ్చయత్వంచ తాదృశవిశేష్యతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకవ్యాప
కత్వవిశిష్టవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావప్రకారతాశూన్యత్వేసతితా
దృశవిశేష్యతా నిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యప్రకారతా
శాలిజ్ఞానత్వం నతుస్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతానిరూపితప్రతిబధ్యతావచ్ఛేదకత్వ
స్వసమానాధికరణత్వోభయసంబంధేన విషయితావిశిష్టవిషయితాశూన్యత్వమేక
ధర్మికవిరుద్ధకోటిద్వయ ప్రకారకాన్యజ్ఞానత్వంవానాహార్యత్వానివేశేనలఘు॥
తత్రస్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ । నచతార్ణవహ్న్యాదిసా
ధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । తాదృశనిశ్చయత్వస్యతార్ణవహ్నిమాన్ వహ్ని
సామాన్యాభావవాన్ నవేతి సంశయసాధారణ్యాత్ ॥ పర్యాప్తిమప్రవేశ్యసా
ధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావనివేశేపర్వత స్తార్ణవహ్నిమాన
తారణవహ్నిమాన్నవేతి నిశ్చయాసంగ్రహః,సాధ్యతావచ్ఛేదకాన్యధర్మానవచ్ఛి
న్నాభావనివేశే అంతతః పర్వతఃతారణవహ్నిమానభావవాంశ్చేతి నిశ్చయాసం
గ్రహఇతివాచ్యం । నిశ్చయవిశేషెసామాన్యాభావాప్రకారకత్వస్యాపి నివేశా
త్ ॥ భేదాదికోటికసంశయవారణంతూహ్యం । సాధ్యవత్తానిశ్చయస్యనివర్త్య
త్వేసతి నివర్తకో యో నిశ్చయ స్తద్విషయతావచ్ఛేదకం యద్రూపావచ్ఛిన్నా
భావత్వం తద్రూపావచ్ఛిన్నాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారకత్వం వానుగతంనివే
శ్యం । ఏవంసాధ్యవిశిష్టశుద్ధపర్వతావగాహ్యనవగాహినోః నీలపర్వతోవహ్ని
మాన్నవేతిసంశయయోః సంగ్రహాసంగ్రహప్రకారఃపరిచింతనీయః । వైశిష్ట్యప
దోపాదానేనచ తాదృశవైశిష్ట్యవిషయతా ఘటితనిశ్చయత్వస్య తత్రతత్రనా
లాభః॥తథాపి పర్యాప్త్యర్థపర్యాలోచనాయాంమహాగౌరవంద్రష్టవ్యం ॥ కిం
చభ్రమసాధారణధర్మస్యైవ పర్యాప్త్యధికరణతయా తన్నివేశే హ్రదోవహ్ని
మానిత్యాదావతివ్యాప్తిః । సాధ్యవత్పక్షావగాహిజ్ఞానవృత్తిత్వస్య ప్రతిబంధక

హేత్వవయవేచాతివ్యాప్తైర్దుర్వారత్వాత్తన్నివేశస్యావశ్యకత్వాదితి ॥ నచధర్మితావచ్ఛేదకనిష్ఠంప్రకారత్వం నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకమపితుతత్తన్నిష్ఠవిశేష్యతావచ్ఛేదకత్వమేవ తథాచ గంధవతీతరేభ్యోభిద్యతే ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయహేతు ప్రకారతాయాస్తద్బహిర్భూతత్వాదవ్యాప్తిరితివాచ్యం॥ విశేష్యతావచ్ఛేదకతాయా ఏవప్రకారతాత్వోపగమేన తాదృశబోధేతదన్యప్రకారతానభ్యుపగమాత్ ॥ఏవంసతిప్రసక్తస్యభూతలంఘటవదిత్యాది జ్ఞానస్యభూతలత్వాంశేతద్ధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్యప్రకారాంతరేణవారణసంభవాత్ ।అస్తువా విశేష్యతావచ్ఛేదకతాఖ్యవిషయతాప్రకారతాన్యైవతథాపినక్షతిఃతాదృశవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశూన్యత్వంజ్ఞానవిశేషణముపేక్ష్యతాదృశబహిర్భూతవిషయతానవచ్ఛిన్నజన్యతానిరూపితజనకతాయావాశ్యవిశేషణత్వోపగమేన

తాయాం నివేశేమహాగౌరవం।అత్రపర్వతోధూమాద్వహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః। ధూమాద్వహ్నిమాన్ వహ్నిసామాన్యాభావవాన్న వేతిసంశయానురోధేనతాదృశనిశ్చయత్వావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిర్నేతినశంక్యం।ధూమాద్వహ్నిమానితి(వహ్న్యభావవానితి)విశిష్టబుద్ధిప్రతిబంధకతామాదాయపర్యాప్త్యుపపత్తేః। అత్రేదంచింత్యతే ॥ సమనైయత్యోపాదానేపి హేతుత్వంవహ్నిమద్వహ్నేరిత్యాదౌ హేతువారణాయైతత్కల్పే హేత్వన్యత్వమావశ్యకంతథాచ తేనైవోక్తహేతువారణాత్ వ్యాపకత్వవివక్షణంవ్యర్థం । తథాచసాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయకనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వ మాత్రనివేశనైవోపపత్తౌ పృథక్ యోగ్యతాపినవివక్షణీయా (సమనైయత్యపక్షే సాధ్యవిశిష్టపక్షవిషయకత్వనివేశాసంభవేనసాధ్యవత్పక్షావగాహిత్వస్య పృథఙ్నిర్దేశాపత్తేరితి) ॥ ఇదం పునరిహావధేయమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపిత సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రకారతాసామాన్యావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతైవ నివేశ్యతావతైవ దర్శితహేతునిగమనయోర్వారణసంభవాన్నిశ్చయత్వానివేశ లాఘవందుర్వారం। ప్రకృతసాధ్యవిష్టప్రకృతపక్షవిషయతాసామాన్యావచ్ఛిన్నత్వం వావివక్షణీయమితి నయోగ్యతానివేశః । హేతుత్వం వహ్నిమద్వహ్నేరిత్యాదౌ దోషస్తుసమానఇతి *నప్రతీతి* కేవలగంధవతీతి జ్ఞానస్యకుత్రాప్యప్రతిబంధకత్వాదిత్* తదితి* భూతలత్వేత్యర్థః। ప్రకారాంతరంచస్వధర్మితావచ్ఛేదక

త్వంస్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితస్వావ్యవృత్త్యవచ్ఛేదకత్వంస్వప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపితత్వావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాత్వాశ్రయత్వం వానిరూపితత్వస్యావ్యాసజ్యవృత్తిత్వేనస్వనిష్ఠప్రకారతాత్వేనైవతాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వం నత్వవచ్ఛేదకతాత్వేనేతి । స్వప్రకారతానిరూపితత్వేనస్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వస్యనావచ్ఛేదకత్వాదవచ్ఛేదకభావఇతివా॥ ననుస్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపగమేకోదోషఇతిచేత్ ॥ ఇచ్ఛాసత్త్వేభూతలంఘటవదిత్యాదితోభూతలంభూతలంనవేతిసంశయాపత్తేః । అస్మాకంతుసామగ్రీఘటకబాధనిశ్చయాసత్త్వాన్నదోషః । నను ఇచ్ఛయాఽసత్త్వేతాదృశబాధవశాదుక్తసంశయాదుపపత్తిస్తుసన్వస్యాహార్యత్వేనైవతదాపత్త్యనుపపత్తేః భూతలేభూతలత్వప్రకారకజ్ఞానానువ్యవసాయాపత్తేశ్చ । ననుయదిధర్మితావచ్ఛేదకతాయాః ప్రకారతారూపత్వం తదోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతానిరూపకసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠవిధేయతావచ్ఛేదకతానిరూపితసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వేసతి సంసర్గతాన్యలింగవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తాం । బహిర్భూతత్వానివేశేనలాఘవాత్ । ఉద్దేశ్యతావిధేయతావచ్ఛేదకతే సాక్షాత్పరంపరాసాధారణ్యా సంసర్గతానిరూపకత్వంతు సాక్షాదేవ । అన్యథానిగమనజన్యబోధీయలింగవిషయతానాం విశేష్యతాదిద్వారా తన్నిరూపకతయా బహిర్భావానుపపత్తేః ॥ గంధవతీగంధసమానకాలీనరూపవతీత్యాదేః । దధిద్రవ్యందధ్నఇత్యాదేశ్చ సంగ్రహాయప్రథమంసత్యంతమ్ । తాదృశసంసర్గతానిరూపకత్వస్యావచ్ఛేదకతావిశేష్యతయోః సత్త్వాత్ । ప్రకారతామాదాయావ్యాప్తివారణాయావచ్ఛేదకతాప్రకారతయోరైక్యమతావలంబః । వహ్నిసామగ్ర్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాసంగ్రహాయద్వితీయంసత్యంతమ్॥ తత్రనిగమనేజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టవహ్నిత్వాదేర్విధేయతావచ్ఛేదకతయాఽతివ్యాప్తిరతః సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠేతి ఏవంచ కపాలంఘటవద్ఘటాదిత్యాదౌ కాలికసమవాయసంబంధాభ్యాం సాధ్యతాధనభావే ప్రలయఃప్రలయత్వాదిత్యాదౌ కాలికదైశికవిశేషణతాభ్యాంచ తత్రనావ్యాప్తిః । సాధ్యవిధేయతాయాః సంసర్గతానిరూపకత్వాత్ । పర్వతోవహ్నిమాన్ వహ్నిసంయోగాదిత్యాదావవ్యాప్తిరతః సంసర్గతాన్యత్వనివేశః । వస్తుతః శాబ్దబోధేవహ్నిమతోఽభేదఇతిసిద్ధాంతితత్వాత్ వ

విశేష్యతావచ్ఛేదకతాభిన్నగంధాదివిషయతాయాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వేపి త-
స్యాః ప్రతిజ్ఞాజన్యతావచ్ఛేదకకోటినివేశే ప్రయోజనాభావేన తన్నిష్ఠధర్మితా-
వచ్ఛేదకతాయా ఏవ తత్ర నివేశనీయతయా అవ్యాప్త్యనవకాశాత్ ॥ తాదృశబహి-
ర్భూతవిషయతాసామాన్యశూన్యత్వనివేశే అనుమితిసమానవిషయకత్వనివేశ-
నస్య మూలోపాత్తస్య వైయర్థ్యప్రసంగః ఇతి తాదృశలింగవిషయతాశూ-
న్యత్వనివేశనం॥ అఖండాభావస్య ఘటకతయా న లింగాంశవైయర్థ్యం॥ ఉక్తరీత్యా
బహిర్భూతత్వనిర్వచనాయాసం విద్వేషాత్ కల్పాంతరమాశ్రయతే * వస్తుత ఇతి *

జ్ఞాంశేఽవచ్ఛేదసంబంధేన విశేషణతాపన్నాంశే విషయతాన్యత్వం వివక్షణీయమ్॥
ఏవం పృథివీతరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదేః సంగ్రహాయ యాదృశపక్షసాధ్యక ప్రతి-
జ్ఞా యద్రూపావచ్ఛిన్నే యద్రూపావచ్ఛిన్నబోధికా తద్రూపనిష్ఠత్వం సాధ్య-
తావచ్ఛేదకనిష్ఠత్వశబ్దేన వివక్షణీయమ్ ॥ అత్రైవ సకలప్రతిజ్ఞాసంగ్రహః॥ తత్త-
ద్రూపనిష్ఠవిధేయతావచ్ఛేదకతానియామకసంసర్గతానిరూపకవిషయతాన్యత్వ-
కూటనివేశాత్ । ఏవంచ ధూమవాన్ వహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యుపనయేపి
నాతివ్యాప్తిరితి॥ మైవమ్॥ ఉద్దేశ్యతాదినిరూపితావచ్ఛేదకత్వనివేశస్య సాక్షాత్ప-
రంపరాసాధారణనిరూపితత్వస్య దూషణగ్రస్తత్వాత్ ॥ నను నిరుక్తవిషయతా-
బహిర్భూతవిషయతాశూన్యత్వోక్త్యైవ సామంజస్యే లింగపదం వ్యర్థమిత్యత
ఆహ * తాదృశేతి * అనుమితీతి * పక్షముఖ్యవిశేష్యత్వాదాపేత్యర్థః * వై-
యర్థ్యేతి * హ్రదో నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాద్యుక్తోదాహరణజన్య-
బోధస్య నిరుక్తప్రతిబంధకతానవచ్ఛేదకవిషయితాశాలిత్వేన వారణసంభవాత్
అఖండాభావఘటకతయా లింగనివేశే తు తత్సార్థక్యమిత్యాహ * తాదృశేతి *
కల్పాంతరమవతారయతి * ఉక్తేతి * విద్వేషాదితి * ఉత్తరకల్పే తాదృశవి-
షయతాత్వేన పక్షవిశేషణతాపన్నేతి కారణతావచ్ఛేదకగ్రాహకప్రమాణేన కా-
రణవిశేషణతాపన్న ఏవ కారణతావచ్ఛేదకత్వస్య తద్విశేషణతాపన్న ఏవ తదవచ్ఛే-
దకత్వస్య విషయీకరణాత్ ॥ తద్గ్రాహకమానంచ తాదృశవిశిష్టం కారణమితి
జ్ఞానం అసతి బాధకే ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకే విధేయతావచ్ఛేదకత్వభానాత్ ప్రకృతే
ప్యుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాదౌ విధేయతావచ్ఛేదకత్వభానాదిత్యభిప్రాయః బహి-
ర్భూతత్వాన్తాపూరణేన తన్నిర్వచనాయాసో నేతి భావః ॥ లింగత్వం హేతుత్వం త-

లింగత్వమితి వ్యాప్తిరిత్యర్థః॥ నన్వత్రానను గతయోరన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్త్యోస్తద్ఘటకవ్యాపకత్వయోర్వా ఏకతరమాత్రవిషయతాయా ఉపాదానే అన్యతరబోధకోపనయాదావతివ్యాప్తిరిత్యాశంకయా తాదృశవ్యాప్తిఘటకవ్యాపకతాద్వయ విషయత్వయోరననుగత రూపేణాభావం నివేశయతి *తథాచేతి* ప్రకృత హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్యేతి గమకత్వాన్వితం॥ వ్యాప్తివిషయకత్వమిత్యత్ర వ్యాప్తిపదం వ్యాపకత్వ విషయతానిష్ఠసాధ్యతా వచ్ఛేదకాదివిషయతావ్యావృత్తవిలక్షణౌపయికతానివేశసూచనాయ॥ అథకిమిదం తాదృశగమకతౌపయికత్వం నతావత్ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతుకప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సాధ్యకానుమితిత్వావచ్ఛిన్న జనకతావచ్ఛేదకత్వం, పక్షధర్మతావిషయకోదాహరణజన్యబోధీయవ్యాపకత్వాదివిషయతాయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకకోట్య ప్రవిష్టతయా తత్రాతివ్యాప్తేః॥ నచ హేతువ్యాపకత్వాదివిషయతాత్వేనైవ తద్విషయతానాం జనకతావచ్ఛేదకకోటౌ నివేశాదనుమిత్యజనకస్యాపి తాదృశజ్ఞానస్య విషయతానాం తాదృశరూపాక్రాన్తానాం తథాత్వమక్షతమేవేతి వాచ్యం॥ తాదృశవిషయతాత్వేన పక్షవిశేషణతాపన్నహేతువిశేషణతాపన్నసామానాధికరణ్య విశేషణతాపన్నసాధ్యాదివిషయతా నిరూపిత వ్యాపకత్వవిషయతాయా ఏవ కారణతావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్తాదృశ్యాస్తదవచ్ఛేదకత్వాభావాత్॥ యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాజనకతావచ్ఛేదికా తద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయితాశూన్యత్వ నివేశేచ సాధ్యతావచ్ఛేదకాద్యవచ్ఛిన్నవిషయతాయా అప్యనుమితి జనకతావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టతయా తాదృశ విషయతాశూన్యత్వస్య తాదృశప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేప్యసత్త్వాదసంభవః। యద్రూపావచ్ఛిన్ననిరూపిత వ్యాపకత్వవిషయితాజనకతావచ్ఛేదికా తద్రూపావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపక

చ్ఛవ్యాప్తిరేవనతు వ్యాప్తిపక్షధర్మతాకత్వం ఉదాహరణజన్యబోధే పక్షధర్మత్వాభానాదిత్యాశయేనాహ *వ్యాప్తిరితీతి* నను వ్యాప్త్యవిషయకత్వానివేశేఽన్వయ్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిః ఏతత్కల్పే పక్షవిశేష్యకత్వాసత్త్వాదత ఆహ *తద్ఘటకేతి* అసంభవవారణాయ వ్యావృత్తాంతం వైలక్షణ్య హేతుగర్భం గమకత్వమనుమితి జనకత్వం ఔపయికత్వమవచ్ఛేదకత్వమిత్యాశయేనాహ *నఞావదితి* *తత్రేతి* ఏతత్కల్పే పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వస్యానివేశనీయతావ

తానవగాహిత్వనివేశే చ కించిద్రూపావచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వం సాధ్యస్య పక్షస్య వా
ఘటకం యత్ర తత్థ్నలీయప్రతిజ్ఞాయా అసఙ్గ్రహః॥ యత్త్వతత్త్వనివేశాదనుగమానవ
కాశశ్చేతిచేన్న—॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయ
తానిరూపితాయా విషయతాతన్నిరూపితవిషయతానిరూపితవిషయతాంశే విశేష
ణవిధయా ప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికర
ణధర్మావత్త్వేన హేతువ్యాపకతా విశిష్టసాధ్యవిషయత్వ సాధ్యాభావవ్యాపకత్వ
విశిష్టహేత్వభావవిషయత్వేనానుగమయ్య తదభావస్య నివేశనేనానుపపత్త్యభావాత్

ల్ । పక్షేత్యాదికథనం తాదృశవిషయతాయా అతిరిక్తత్వ సూచనాయ *కించిది
తి* పర్వతఆలోకవ్యాపకద్రవ్యకాలీనవహ్నిమాన్ ఆలోకవ్యాపకద్రవ్యవాన్
పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావిత్యర్థః । నను తథాపి చతుర్థవిషయతానిరూపిత య
ద్రూపావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితయద్రూపావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావగాహి
త్వం ప్రకృతానుమితిజనకతానతిరిక్తవృత్తితదవచ్ఛేదకం వా తద్రూపావచ్ఛిన్న
విషయతానిరూపితతద్రూపావచ్ఛిన్న వ్యాపకతానవగాహిత్వం వివక్షితమ్ ॥
వహ్నిర్ధూమవ్యాపక ఇతిజ్ఞానమాదాయ తాదృశవ్యాపకతావగాహితాయా అ
తిరిక్తవృత్తిత్వేపి తాదృశవిషయతానిరూపితత్వేన విశేషణీయత్వాన్న దోష ఇ
త్యత ఆహ * యత్త్వతత్త్వేతి * పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యాది* యత్తు విశే
షణ విధయేత్యస్యానుపాదానేపి తాదృశానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదక
తా పర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మానుగమః కార్య ఇతి తత్తుచ్ఛమ్ ॥ తథా సతి ప
క్షాదివిషయతానిరూపితత్వసహితహేతువ్యాపకసాధ్యవిషయతాత్వస్యైవ తా
దృశపర్యాప్త్యధికరణతయోదాహరణేఽతివ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్ ॥ అస్మాకం
తు చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వవిశిష్టాంశే విశేషణతాపన్నత్వలాభాన్న దోషః
చతుర్థవిషయతానిరూపితత్వస్య స్వవిశిష్టాంశేఽవిశేషణత్వాత్ ॥ చతుర్థవిషయతా
నిరూపితత్వహేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యాది విషయతాత్వయోర్ధర్మితావచ్ఛే
దకప్రకారభావాపన్నయోరేవావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతయా ధర్మితావచ్ఛేదకవ్యా
వృత్తప్రకారతాపన్నధర్మనిష్ఠపర్యాప్తిరేవానుగమఘటికా న తు తత్సాధారణధ
ర్మనిష్ఠపర్యాప్తిరితిసూచనాయైవ విశేషణవిధయేతి ॥ ఏతచ్చ జనకతావచ్ఛే
దకవిషయతావృత్తేరేవ జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాదితినియమమనురుధ్య

॥ తథాహి ॥ ప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదికాయా అన్వయిపరామర్శీయ హేతువ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యవిషయతాయాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితాధేయత్వ విషయితానిరూపితాధికరణ విషయతానిరూపిత ప్రవల్ వ్యతిరేకిపరామర్శీయసాధ్యాభావవ్యాపకత్వావచ్ఛిన్న హేత్వభావవిషయ తాయాఅపితాదృశ విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గీయ విషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపిత త్వేన సాధ్యాభావ వ్యాపకతావిశిష్ట హేత్వభావ విషయతాత్వస్యాపి హేతు వ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవిషయతాత్వ వన్నిరుక్తవిషయత్వే విశేషణవిధయా అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణత్వాత్ ॥

వస్తుతస్తు జనతావచ్ఛేదకతాయా ఇత్యేవపాఠః ॥ తాదృశవిషయతావృత్తేరేవ జనకతావచ్ఛేదకత్వాదితిచనియమః । అతఏవ వ్యాప్యవత్త్వోభయవైశిష్ట్యా వగాహినిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నకారణతాప్రతియోగికకార్యతాయా అవచ్ఛేదికాజ్ఞానవృత్తి జాతిరిత్యనుమితిలక్షణస్యావచ్ఛిన్నవిధేయకత్వాదిరూపపరంపరాయా సంబన్ధత్వమానాభావాన్నవహ్నిత్వాదేః కార్యతావచ్ఛేదకత్వమితి జ్ఞానవృత్తిత్వవైయర్థ్యమాశంక్య జన్యతావచ్ఛేదకవిషయతావృత్తేరేవ ధర్మస్య విషయతావిశేషణతయాజన్యతావచ్ఛేదకత్వమితినియమమనురుధ్యవహ్నిత్వాదివారకతయాతత్సార్థక్యముక్తమ్॥ఏవంకార్యతాగ్రాహియస్యసమానాధికరణవిషయతైక్యమేవకార్యతైక్యనియామకంఅనుమితిఃపరామర్శకార్యేతితద్గ్రాహేఽనుమితి నిష్ఠవిషయతై క్యాచ్చతదైక్యమితితత్రైవోక్తత్వాత్తద్రీత్యాఇహాపికారణతైక్యంబోధ్యమ్ ॥ తదీయవిలక్షణతావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యంచ తదవచ్ఛేదకతానియామకమితినాసిద్ధిః । తదీయావచ్ఛేదకతాసామానాధికరణ్యమాత్రనిబంధనాయాంచతదవచ్ఛేదకతాయాం తద్ధర్మస్యాన్యూనానతిరిక్తవృత్తిత్వాపేక్షా అతథాభూతాయాంచ తదపేక్షేతి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన నవిశేషణమాత్రానుగమఇత్యతోఽపితథావిధపర్యాప్త్యపేక్షాబోధ్యా॥ననుసంసర్గవిషయతాయాఃపంచమవిషయతామధ్యేఽనివేశేవ్యతిరేకిపరామర్శీయసాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావవిషయతాయాఃపంచమీత్వానుపపత్తిః తన్నివేశేన్వయిపరామర్శీయహేతువ్యాపకసాధ్యవిషయతాయాస్తదనుపపత్తిరిత్యతఆహ *ప్రకృతేతి* తథా

చ వ్యతిరేకవ్యాప్తిస్థలే ధూమపర్వతయోర్వ్యస్తః యోగస్తన్నిష్ఠవిషయతామంత
ర్భావ్య పర్వతవిషయతానిరూపిత సంయోగవిషయతానిరూపిత హేతువిషయ
తానిరూపితప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితతాదృశహేత్వభావవిషయతా పం
చమీ। అన్వయివ్యాప్తిస్థలేతు సంయోగవిషయతామనంతర్భావ్య తాదృశసాధ్యవిష
యతాపంచమీత్యర్థః । వ్యతిరేకిపరామర్శీయవిషయతాయాశ్చతుర్థవిషయతాని
రూపితత్వేఽన్వయపరామర్శీయవిషయతాయాస్తన్నిరూపితత్వం దృష్టాంతః ॥
తేన వినిగమనావిరహేణ పక్షవిశేష్యతానిరూపితసాంసర్గికవిషయతానిరూపి
తహేతువిషయతేత్యాదిక్రమేణ తద్విశేష్యతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబం
ధావచ్ఛిన్నహేతువిషయతేత్యాదిక్రమేణచ కార్యకారణభావాద్ద్వయోరపి పం
చమీత్వాపత్తిః ॥ ఏవంసత్యాధేయతావిషయతాయాఅననుగమాపత్తిరితిచేత్ ॥
శాక్షతిః ॥ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే తదభానాత్ ॥ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వస
మానాధికరణధర్మవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామ
వ్యాప్తేః ॥ ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయత్వవ్యాప
కవాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్పర్వతఇతిపరామర్శీయపక్షతావచ్ఛేదకకో
టిప్రవిష్టపంచమవిషయతాంశేవిశేషణవిధయానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావర్యా
ప్త్యధికరణం యత్ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాత్వం తద్వద్విషయతా
యాఃప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వాదితి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశః ॥ తత్రా
పి పక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వమాదాయ తద్దోషతాదవస్థ్యవారణాయ ప
క్షవిషయతానిరూపితావచ్ఛేదకత్వాన్యవిషయతాలాభార్థంతన్నివేశః ॥ యదితు
పక్షతావచ్ఛేదకప్రకారతాయాం పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టవిశేష్యతా
నిరూపితత్వంనాంగీక్రియతే॥అన్యథా స్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తేః ॥కిం
తు హేతుత్వాదిప్రకారతాయామేవ ॥ తదాతత్రైవవివక్షణీయం నతు అవచ్ఛే
దకతాన్యత్వమితి ॥ యత్తు పర్వతత్వవ్యాపకద్రవ్యత్వవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్
ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నివ్యాప్యధూమవత్పర్వతత్వవ్యాపకద్రవ్యత్వవత్పర్వతశా
లీనాయమితి జ్ఞానమాదాయావ్యాప్తేః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వముక్త
మితి ॥తన్న॥ తస్య పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వాభావేనాజనకత్వాత్ ॥ ఏవంధూమ
వ్యాపకసమానాధికరణధూమవాన్పక్షఇతి జ్ఞానస్యాజనకత్వాన్నపర్వతో ధూ

షవ్యాపకకాలీనవహ్నిమానిత్యాద్యసంగ్రహః ॥ అత్రైవమపి ఉక్తస్థలే పక్షవిష యతానిరూపితావచ్ఛేదకతాన్యసంసర్గ విషయతానిరూపిత ధర్మవిషయతాని రూపితాధేయత్వవిషయతానిరూపితవిషయతాయాం పంచమ్యాం ప్రమేయత్వ వ్యాపకవాచ్యత్వాధికరణవిషయతాత్వమితి తద్వద్విషయతావత్త్వేనావ్యాప్తిరే వ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవత్ జ్ఞేయత్వవదభిధేయత్వవత్పర్వ తో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాంఅవచ్ఛేదకత్వాన్యసంసర్గవిషయతామాదా య ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాపంచమ్యేవేత్యవ్యాప్తిః । నచ ద్వితీ యవిషయతాయాం సంసర్గతాన్యత్వంనివేశయితుంశక్యతే వ్యతిరేక్యుదాహర ణాతివ్యాప్తేః । వ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకప్రతియోగిత్వస్య సంసర్గత్వాత్ ॥ చ తుర్థవిషయతాయామభావావృత్తిత్వకల్పే సంసర్గీభూతప్రతియోగిత్వవిషయ తామపరిగృహ్యచేద్వార్యతే తదా వహ్న్యభావవ్యాపకమేయత్వవాన్ పర్వ తో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞావ్యాప్తేః । ఏతేన పక్షతావచ్ఛేదకతాఘటకసంసర్గేపి సంసర్గతాన్యత్వోక్తావపిననిస్తారః । యత్ర పక్షతావచ్ఛేదకహేత్వోరేకఏవసం సర్గస్తత్రవ్యతిరేక్యుదాహరణావారణాదితిచేన్న ॥ అవచ్ఛేదకతానిరూపితసం సర్గతాన్యత్వోపాదానాత్ ॥ ధూమవాన్ వహ్న్యభావవ్యాపకీభూతాభావప్ర తియోగిధూమవానిత్యాదిపరామర్శే అవచ్ఛేదకతానిరూపితప్రకారతానిరూపిత సంసర్గతయోర్భేదఏవ॥నచ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్ఘటకాలీనపర్వతో వహ్నిమాన్ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవజ్జ్ఞేయత్వవద్ధూమాదిత్యాదౌ నీ లధూమత్వాదేర్హేతుతావచ్ఛేదకతామతే ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః వహ్నివ్యా ప్యతథావిధధూమవాన్పక్షఇతిపరామర్శీయ పక్షవిషయతానిరూపితావచ్ఛేదక త్వాన్యధూమవిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపితజ్ఞేయత్వవిషయతాని రూపితప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాయాః పంచమీత్వాదితివాచ్యమ్॥ తృతీయతురీయవిషయతయోరవచ్ఛేదకతాన్యత్వోపాదానాత్॥ యత్తుప్రమేయ త్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్వహ్నికాలీనహ్రదోనిర్ధూమో మేయత్వవ్యాపక వా చ్యత్వవద్వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయాంధూమవ్యాపకతథావిధవహ్న్య భావవాన్పక్షఇతి వ్యతిరేకపరామర్శీయపక్షవిషయతేత్యాదిక్రమేణ మేయత్వ వ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాయాః పంచమీత్వాదవ్యాప్తిరతః చతుర్థవిషయతా

యద్యపి యథా పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వానిరూపితోదాహరణజన్య బో
ధీయహేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాదివిషయతానానుమితిజనకతావచ్ఛేదికా త
థా తన్నిరూపితవ్యాపకత్వాదివిషయతాపినతథేతి తదీయసాధ్యాదివిషయతావి
శేషణతయావ్యాపకత్వ విషయత్వ నిరూపితత్వస్యానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతా
వచ్ఛేదకప్రవేశోనసంభవతిజనకతావచ్ఛేదకవిషయతావృత్తేరేవధర్మస్యతాదృశవి
షయతావిశేషణతయా జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వసంభవాదితి నిరుక్తపక్ష
విషయతాపంచమవిషయతాంశేవిశేషణతయా అవచ్ఛేదకత్వపర్యాప్త్యధికరణం
యత్సాధనాదివ్యాపకత్వ విషయతానిరూపితత్వ సహితంసాధ్యాదివిషయతాత్వం
తన్నోదాహరణ జన్యబోధీయసాధ్యాది విషయతాసాధారణం తథాచోదాహ

యాం వ్యాపకత్వవిషయత్వానిరూపితత్వం దేయం తథాచ పక్షవిషయతానిరూ
పితసంసర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతా
యాశ్చతుర్థ్యాః వ్యాపకత్వవిషయత్వానిరూపితత్వేపి పంచమ్యావ్యాపకతాద్వ
యవిశిష్టవహ్ని విషయతాయాఅసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి ॥ తన్న॥అభావావృత్తిత్వ
కల్పే ఆలోకవహ్నికాలీనహ్రదో నిర్ధూమఆలోకవ్యాపక వహ్న్యభావాది
త్యాదౌ ద్వితీయహేతువిషయతామాదాయావ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ అత్రగురు
ధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతయాతాదృశవహ్న్యభావరూప హేతురేవా
ప్రసిద్ధఇతిబోధ్యమ్ ॥ ఉక్తరీత్యానుగమేప్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిమాశంకతే
*యద్యపీతి*అనిరూపితాంతం హేతుగర్భం ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికర
ణధూమవాన్ పక్షఇత్యేవజనకజ్ఞానం తత్ర పరంపరయా పక్షవిషయతానిరూ
పితాయా హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యాది విషయతాసాజనకతావచ్ఛేదికా,
అతో మహానసం ధూమవద్ధూమవ్యాపకవహ్నిమన్మహానసాన్యచ్చ ధూమవద్ధూ
మవ్యాపకవహ్నిమచ్చేత్యుదాహరణార్థబోధీయాసానావచ్ఛేదికా పక్షవిషయ
తయాఽనిరూపితత్వాదితిభావః * తన్నిరూపితేతి * పక్షవిశేష్యత్వానిరూపి
తసాధ్యవిషయతానిరూపితేత్యర్థః ॥ వ్యాపకత్వవిషయతాయాః పరామర్శీయ
త్వ విషయితా అనతిరిక్తత్వభ్రమేణ తద్విశిష్టసాధ్యవిషయతాయాః జనకతావ
చ్ఛేదకప్రవేశశంకావారణాయ * తదీయేతి * ఉదాహరణజన్యబోధీయేత్యర్థః
* తన్నేతి * సచ హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యాదివిషయితాత్వం పరామర్శీ

రణాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ ॥ తథాపి నిరుక్తజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతా ప
ర్యాప్త్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నాయాః ప్రతిబంధకతాతదవచ్ఛే
దకవిషయతాత్వేనోదాహరణజన్యబోధీయ హేతువ్యాపకసాధ్యాది విషయతా
యాః సంగ్రహో బోధ్యః ॥ అనుమితిజనకతావచ్ఛేదకపరామర్శీయసాధ్యాదివి
షయతాయాః హేతువ్యాపకత్వాదివిషయతానిరూపిత సాధ్యాదివిషయతాత్వేన
సాధ్యం హేతువ్యాపకం నవేత్యాది సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వాత్ తా
దృశప్రతిబంధకతాయాం తాదృశరూపేణోదాహరణ జన్యబోధీయ సాధ్యాదివి

యవిశిష్టసాధ్యవిషయతావృత్త్యనుమితిజనకతానిరూపిత నిరుక్తావచ్ఛేదకతా ప
ర్యాప్త్యధికరణంతచ్చోదాహరణజన్యబోధీయవిశిష్టసాధ్యాదివిషయతాసాధా
రణమేవ విశిష్టసాధ్యాదిరూపవిషయతాభేదాదితివాచ్యమ్ । భ్రమాత్మకపరామ
ర్శసాధారణ్యాయతాదృశవిశిష్టఘటకతత్తత్పదార్థవిషయతాకూటస్యైవపరస్పరని
రూప్యనిరూపకాభావాపన్నస్యజనకతావచ్ఛేదకేనివేశనీయత్వాత్ ।ఏవంచతాదృశ
హేతువ్యాపకత్వవిషయతానిరూపితత్వసహితసాధ్యాదివిషయతాత్వఘటితాయా
జనకతావచ్ఛేదక ధర్మఘటక పంచమవిషయతానిష్ఠనిరూపితత్వ వ్యక్తేరేవాను
మితి జనకతావచ్ఛేదకకోటి ప్రవిష్టతయా తాదృశవ్యక్తేర్భిన్నతయోదాహరణజ
న్యబోధీయవిషయతాయాం తదసత్త్వేనాతివ్యాప్తిరస్త్యేవేతిభావః * నిరుక్తేతి*
నచ తాదృశ పంచమవిషయత్వావచ్ఛిన్నమేవ ప్రతిబంధకతాయాం నివేశ్యం
కింతాదృశధర్మవద్విషయత్వావచ్ఛిన్నత్వేనేతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ముఖ్యత్వస
త్త్వేపి గోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వా
భావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః॥ తత్రతాదృశపంచమవిషయతానిష్ఠాసా
స్నాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవాన్నవేతిసంశయనిరూపితప్రతిబంధక
తావచ్ఛేదకతాపి భవతీతి తాదృశధర్మరూపేణతాదృశవిషయతానిష్ఠప్రతిబంధ
కతావచ్ఛేదకత్వప్రవేశాత్ ॥ సంశయీయప్రతిబంధకతామాతాయపంచమ విష
యతాయాం తదవచ్ఛేదకత్వం ప్రదర్శ్య తదుదాహరణజన్యబోధీయవ్యాపకత్వ
విషయతాయా ముపపాదయతి * అనుమితీతి * అత్ర వదంతి యోయంప్రతి
బంధకతాఘటిత పరిష్కారః సనసర్వసమ్మతః తథాహివ్యాపకత్వవిషయతాని
రూపితత్వస్య భిన్నత్వేపి నిరూపితత్వస్యానుగతతయా తేనరూపేణ తస్యప్ర

షయతాయా అప్యవచ్ఛేదకత్వాత్॥ ముఖ్యవిశేష్యతానివేశాద్గోత్వాభావః ప్రమేయత్వ వ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యత్ర తాదృశ విశిష్టసాధ్యక ప్రకృతానుమితిజనకపరామర్శీయ స్వాత్మకపక్షవిశేషణతాపన్న గోత్వాభావవిషయతానిరూపితాధేయత్వ విషయతానిరూపితాధికరణ విషయతా నిరూపిత సాస్నాభావవిషయతా నిరూపితవిషయతాంశేవిశేషణవిధయాఽవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాయాః పర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్ ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వ విషయతాయాఃప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేసత్త్వేపి నక్షతిః॥జనకతాచ సాధ్యవ్యా

వేశే క్షత్యభావాత్ । అన్యథా నిరూపితత్వస్య భిన్నత్వేభ్రమప్రమాసాధారణైకప్రతిబంధకతాపిదుర్వచాస్యాత్ । తథాచ హేతువిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతా నిరూపితసాధ్యవిషయతాత్వమనుగతమేవేతి నానుపపత్తిరితి తాదృశపరిష్కారవైయర్థ్యమితి * ముఖ్యేతి * స్వాత్మకేతి *స్వంగోత్వాభావః॥ అత్రగోత్వాభావరూప హేతువిషయతామాదాయపంచమీగ్రాహ్యా*విషయతాయాఇతి*తథాచ పరామర్శీయాయాస్తస్యాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వవత్ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయ ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వవిషయతాయాః ప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వ మిత్యాశయః । నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకాంశఏవ హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వావగాహి పరామర్శస్యైవ జనకతయా నావ్యాప్తిరితి ముఖ్యత్వం వ్యర్థం ॥ ఏకవ్యక్తిసాధ్యకే భేదఘటితవ్యాపకతాభి(ప్రా)యేణతదుక్తేః॥ ఏవంలింగవిశేష్యకపరామర్శస్యాపి హేతుత్వేముఖ్యత్వ నివేశేప్యనిస్తారాత్పక్షవిశేష్యకపరామర్శఏవహేతురితి నవ్యమతేనాయమనుగమోబోధ్యః । అత్రేవదంతి ॥ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవ్యాప్యగోత్వాభావవాన్ గోత్వాభావఇతి పరామర్శీయగోత్వాభావరూప లింగవిషయతాయా ఉపాదానేపి నక్షతిః హేత్వంశేవిశేషణీభూతవ్యాప్తేః ప్రకారతావచ్ఛేదకతయాతద్విషయతాయా మవచ్ఛేదకతాన్యత్వాభావాత్॥విశేష్యతావచ్ఛేదకతాభేదం నివేశ్య ముఖ్యత్వసార్థక్యస్య ప్రక్షాలనాద్ధికన్యాయగ్రస్తత్వాత్ । తథాచ యథాశ్రుతాభిప్రాయేణేదం ప్రయోజనమితి ॥అత్రేదంచింత్యం ॥ పర్వతఆలోకవ్యాపకవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । ధూమవ్యాపకాలోకవ్యాపక వహ్నిసమానాధికరణధూమవాన్పర్వతఇతి పరామర్శీయపర్వతత్వావచ్ఛి

ష్యతావచ్ఛిన్న ధర్మితాకాన్యపరామర్శీయాగ్రాహ్య॥ తేన తద్ధర్మికపరామర్శమాదాయాపి నోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ నచ సాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావప్రతియోగి హేతుమానితి పరామర్శీయ పక్షవిశేష్యతానిరూపిత హేతువిషయతానిరూపిత ప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితాభావ విషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయా అపినిరుక్తవిషయతాత్వాత్ తాదృశవిషయత్వవిశేషణతయాఽవచ్ఛేదకీభూతం సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిషయతాత్వమపీతివహ్న్యభావవ్యాపక ప్రమేయత్వవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామవ్యా

న్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిక్రమేణయా పంచమీ ఆలోకవ్యాపకవహ్నివిషయతాతదంశేవిశేషణవిధయాజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణంయదాలోకవ్యాపకవహ్నివిషయతాత్వం తద్విషయతాశూన్యత్వస్య తజ్జన్య శాబ్దబోధేఽసత్త్వాత్ ॥ అథసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతానిరూపితాధేయత్వవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపిత పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వావ్యాపికాయానిరుక్తపంచమీవిషయతాతదంశేవిశేషణవిధయాఅనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం తద్విషయతాశూన్యత్వనివేశాన్నోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ ఆలోకవ్యాపకత్వవహ్నివిషయతాయా స్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాత్ ॥ హేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాయాః సాధ్యాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టహేత్వభావవిషయతాయాశ్చ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వాత్తత్ర లక్షణసమన్వయః । కేవలసాధ్యసమానాధికరణహేతుమాన్ పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపక్ష ఇతి జ్ఞానేపి తాదృశనిశ్చయత్వ సత్త్వేనతత్ర తాదృశవిశిష్ట విషయతాయా అసత్త్వాదితి చేన్న । తథాసతి ముఖ్యపదస్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యస్యకించిద్వ్యాపకత్వ విశిష్టనిరూపితత్వస్య దీధితికారోక్తసాధ్యతాహేతుతావచ్ఛేదకోపాదానస్యచ వైయర్థ్యాపత్తేః ॥ తథాహి- గోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్టవాచ్యత్వ విషయతాయాః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణ ధర్మవానిత్యాదౌ తాదృశవాచ్యత్వ విషయతాయా వహ్న్యభావవ్యాపక ప్రమేయత్వవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాపకత్వ విశిష్ట

ప్రమేయత్వవిషయతాయాద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానిత్యాదౌ సంయోగవ్యాపకత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వవిషయతాయాగుణవ్యాప్యరూపవానయంస్పర్శవానిత్యాదౌ రూపవ్యాపకత్వవిశిష్టగుణవిషయతాయాశ్చ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాత్ । కింతుతాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకీభూతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతైవేతితామాదాయతత్రలక్షణస్యైవగమనాదితి॥ కించగోత్వాభావఃగోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః॥తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపికాయా గోత్వాభావవ్యాపకతా విశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాతదంశే యథా తాదృశవిషయతాత్వమవచ్ఛేదకతావర్యాప్త్యధికరణం తథాగోత్వాభావవ్యాపకతావిశిష్టవిషయతాత్వరూపసామాన్యధర్మోపి తత్పర్యాప్త్యధికరణమితితత్ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేతద్విషయతాశూన్యత్వాసత్త్వాత్ ॥ నచతదంశే అవచ్ఛేదకతావర్యాప్త్యధికరణధర్మ ఏవ తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకత్వేనవిశేషణీయః గోత్వాభావవ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాంశే తాదృశసామాన్యధర్మస్యావచ్ఛేదకతావర్యాప్త్యధికరణత్వేపి తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వవిరహాత్ ॥ తాదృశవిషయతాత్వస్యైవతాదృశత్వేన తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్రసత్త్వాదేవ ।నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ । ఏవమపి గోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ యత్ర ప్రమేయవత్సాస్నాభావసమానాధికరణగోత్వాభావవాన్ గోత్వాభావఇతిగోత్వాభావవ్యాపకవాచ్యత్వస్య ప్రమేయత్వేన భానం తత్ర గోత్వాభావవ్యాపకతావిశిష్ట వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిషయతా సత్త్వేన తాదృశవిషయతాత్వస్య తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా పంచమవిషయతాయామవచ్ఛేదకతావర్యాప్త్యధికరణత్వేనచానుగతతద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తత్రాభావాత్ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్ప్రమేయవానితిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః యత్ర ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వస్య ప్రమేయత్వేనభానం తత్ర ప్రమేయత్వసమానాధికరణధూమవాన్ ప్రమేయసమానాధికరణధూమవానితి నిశ్చయే తాదృశనిశ్చయత్వసత్త్వేన ప్రమేయత్వవ్యాపకత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపి

వాచ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాయా అసత్త్వేన తాదృశవిశేష్యతాత్వస్యో
క్తరూపాక్రాంతత్వాత్ ॥ అథ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకతాతిరిక్తాన
వచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతేత్యాదిక్రమేణ
తాదృశనిశ్చయత్వం నిరుచ్య తాదృశనిశ్చయత్వావ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమ్
ఉక్తస్థలే ప్రమేయత్వస్య ఘటకతానవచ్ఛేదకతయా న దోషః । ఏవం పక్షతావ
చ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాతిరిక్తానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకపక్షవిశేష్యతాశాలినిశ్చ
యత్వం నిర్వాచ్యమతో నోక్తదోష ఇతి చేన్న । ఏవమపి గోత్వాభావో గోత్వాభా
వవ్యాపకప్రమేయత్వవత్సాస్నాభావవాన్ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమా
నాధికరణధూమవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేర్వజ్రలే
పత్వాత్ । ప్రమేయత్వస్యాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకతావచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ ప
క్షతావచ్ఛేదకఘటకతావచ్ఛేదకత్వాచ్చ । అథ (అత్రాహుః) యద్రూపావచ్ఛి
న్నస్య యస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకత్వం తద్రూపాతిరిక్తరూపానవచ్ఛిన్న
తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవిషయతేత్యాదిక్రమేణ తాదృశనిశ్చయత్వం వాచ్యం
తథా చోక్తస్థలే ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వత్వరూపేణ తాదృశరూపస్య సాధ్య
తావచ్ఛేదకఘటకతయోక్తనిశ్చయత్వస్య వాచ్యతాతిరిక్తప్రమేయత్వావచ్ఛి
న్నవాచ్యత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యనిష్ఠవిషయతాకతయా తాదృశనిశ్చయతా
వ్యాపకత్వస్యాసత్త్వాన్న దోషః ॥ ఏవం యద్యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య యస్య య
స్య పక్షతావచ్ఛేదకఘటకత్వం తద్రూపాతిరిక్తానవచ్ఛిన్న తత్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదక
తాకపక్షనిష్ఠవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వం నిరుచ్య తాదృశనిశ్చయతావ్యాపకతా
వచ్ఛేదకత్వం వాచ్యమితి చేత్తర్హి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్య
తేత్యాదినివేశాదేవోపపత్తేః (నివేశాపేక్షయా కిం లాఘవం) । నచ తాదృశపరి
ష్కారానాదరే ఆలోకవ్యాపకవహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరితి వాచ్యం
వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్పర్వత ఇతి పరామర్శీయధూమవ్యాపకవహ్నితావచ్ఛి
న్నవిషయతారూపాయాః పంచమీ తస్యాం వహ్నితావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వం ధ
ర్మస్తద్వద్విషయతాశూన్యతావత్త్వాదవ్యాప్తిరతోఽవచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిరుపా
త్తా సా చ హేతువ్యాపకతాదివిశిష్టప్రకృతసాధ్యాదివిషయతాత్వ ఏవేతి పర్వ
త ఆలోకవ్యాపకవహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిపూర్వపక్ష ఏవ నావతరతీత్య

ప్తిరితి వాచ్యం॥ కించిద్వ్యాపకత్వవిశిష్టవిషయతాంశే విశేషణతయాఽవచ్ఛేదకత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు చతుర్థవిషయతాయాం అభావనిష్ఠప్రకారతాభిన్నత్వస్య నివేశనీయత్వాన్నకోఽపి దోషః॥ వ్యాపకత్వవిషయతాయాశ్చాతథాత్వాత్ వ్యతిరేకపరామర్శీయపంచమవిషయతాయా ఏవ అభావప్రకారత్వాత్

లం సమాధానప్రత్యాశయేతి * కించిదితి * పంచమవిషయతాయాం వ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నత్వం దేయమిత్యర్థః॥ ఏవంచ హేతుపక్షయోస్సంబంధవిషయతామంతర్భావ్యైవ పంచమీతి నావ్యాప్తిః ॥ నను పక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య చతుర్థీయా విషయతా తదంశే విశేషణవిధయాజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మోఽనుగమనీయః । సచ హేతువ్యాపకసాధ్యవద్విషయతాత్వం సాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావ విషయతాత్వంచేతు ర్యుదాహరణస్యాపి వారణం ఏవంచ కించిద్వ్యాపకత్వవిశిష్టనిరూపితత్వమపి న దేయమితి చేన్న ॥ ఏవంసతి యోయోధూమవానిత్యాద్యుదాహరణే ధూమవాన్ ధూమవ్యాపకవహ్నిమానితిబోధస్య ప్రాచాంమతే సిద్ధతయా తద్వారణేఽపి యత్ర ధూమస్తత్ర వహ్నిరిత్యుదాహరణే ధూమవ్యాపకో వహ్నిర్మహానసాదావితిబోధస్య తాదృశ విషయతాశూన్యస్య జనకేఽతివ్యాప్తేః ॥ నన్వేతత్కల్పే ఉత్తరకల్పేచ వహ్న్యభావవ్యాపకీభూతాభావవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్న్యభావవ్యాపకధూమాభావప్రతియోగిమాన్ పక్షఇతి పరామర్శీయపక్షవిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితాయా తాదృశపంచమీవహ్న్యభావవ్యాపకాభావవిషయతా తస్యాః ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే సత్త్వాదవ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ తత్పర్యాప్తేర్ధూమాద్యఘటితతాదృశవిషయతాత్వేఽనుపగమాత్ ॥ లాఘవాదాహ * వస్తుతస్త్వితి * *ప్రకారత్వాత్ * ప్రకారతారూపత్వాత్॥ అథైతత్కల్పే గోత్వం ప్రమేయం గోత్వాభావాదిత్యాదౌ యత్ర గోత్వాభావస్తత్ర ప్రమేయత్వమితి సాధ్యముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకోదాహరణేఽతివ్యాప్తిః ప్రమేయత్వవ్యాప్యగోత్వాభావవద్గోత్వమితి పరామర్శీయపక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య సంసర్గవిషయతాఘటితచతుర్థవిషయతాయా హేత్వభావవృత్తితయా తద్ఘటితపంచమవిషతాఽధిక

రణవిషయత్వైవేతి తాదృశోధర్మో హేతు వ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యవద్విషయతాత్వ
మేవ తదవచ్ఛిన్నవిషయతాశూన్యత్వస్యోక్తోదాహరణజన్యబోధేసత్త్వాత్ ॥న
చ చతుర్థవిషయతాయాం హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వంవివక్షితమ్ ॥ తథా
సతి ధూమవ్యాపకమేయత్వవాన్ వహ్నిర్నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ
ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః ॥ ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాన్ తాదృశవహ్నిరితి
పరామర్శీయాయా హేతుసంసర్గవిషయత్వాఘటితచతుర్థవిషయతాయా వ
హ్నిత్వావచ్ఛిన్నాయా హేత్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ తాదృశచతుర్థవిష
యతానిరూపితపంచమీధూమవ్యాపకత్వవిషయతాపీతి ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్య త
చ్ఛూన్యత్వాభావాత్ ॥ తృతీయవిషయతాయాస్సంసర్గతాన్యత్వనివేశేపి నైత
ద్దోషవారణసంభవః ॥ తావతాపి హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితప్రతియోగి
త్వసంసర్గవిషయత్వాఘటితచతుర్థ్యా వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయా హే
త్వభావత్వానవచ్ఛిన్నత్వాత్ ॥ నాపి చతుర్థవిషయతాయాం సాధ్యాధికరణ
ప్రతియోగిత్వాన్యతరవృత్తిత్వంవివక్షితమితిశంక్యమ్ ॥ తథాప్యుక్తస్థలే ధూమ
వ్యాపకత్వస్యసాధ్యవత్తయా తన్నిష్ఠచతుర్థవిషయతానిరూపితపంచమీధూమ
వన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వవిషయతా తస్యాం తాదృశోధర్మః తథావిధవిషయతా
త్వం తద్వద్విషయతాశూన్యత్వాభావాదవ్యాప్తేర్వజ్రలేపత్వాత్ ॥ అథ హేతు
మత్తాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వం చతుర్థవిషయతాయాంవి
వక్షితమితిచేత్ ॥ ఏవమపి హేతుసంసర్గవిషయత్వాఘటిత వహ్నిరూపప్రతి
యోగిసంసర్గవిషయత్వాఘటితనిరుక్తవిశేషణాక్రాంత చతుర్థీ ధూమవ్యాప
కత్వవిషయతాతన్నిరూపితపంచమీ ధూమవదవృత్త్యభావప్రతియోగిత్వవిషయ
తేత్యుక్తరీత్యాఽవ్యాప్తేః ॥ నచ తృతీయవిషయతాయాం హేత్వాధేయత్వాన్య
తరవృత్తిత్వం దేయం ప్రకృతేచ తృతీయావహ్నివృత్తిరేవేతి నదోషఇతి వా
చ్యమ్ ॥ పృథివీత్వవ్యాపకమేయత్వవద్గగనం పృథివీత్వాభావవత్ అవృత్తిత్వా
దిత్యాదౌ పృథివీత్వవ్యాపకాధేయతాశూన్యం తాదృశగగనమితి పరామర్శీ
యతృతీయవిషయతాయాఆధేయతాయాఆధేయతావృత్తితయా తన్నిరూపితా చ
తుర్థవ్యాపకత్వనిష్ఠవిషయతాయాస్తాదృశధర్మానవచ్ఛిన్నతయోక్తక్రమేణ ప్ర
తిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః ॥ నచ చతుర్థవిషయతాయాం వ్యాపకత్వత్వహేతుప్రతి

యోగితావచ్ఛేదకాన్యతరధర్మానవచ్ఛిన్నత్వమేవ నివేశ్యతే తథాచోక్తస్థలేఽ
ధేయత్వవిషయతైవ పంచమీతి నావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ వాచ్యత్వం స్వరూపస
మ్బంధావచ్ఛిన్నఘటవృత్తిత్వవత్ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వ
విశేషాభావాదిత్యాదౌ వ్యతిరేకిపరామర్శీయాయాస్తథావిధ చతుర్థవిషయ
తాయా అప్రసిద్ధేర్వ్యతిరేక్యుదాహరణాదావతివ్యాప్తేః ॥ ఏవం పర్వతో వహ్ని
మాన్ వహ్నిసమానాధికరణధూమాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకఘటకవహ్నివి
షయతాత్వం పంచమీవిషయతావృత్తితాదృశోధర్మస్తద్వద్విషయతాయా ఏవ
బోధేసత్త్వాత్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతో ద్వితీయ
విషయతానిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకప్రకారతాత్వసంసర్గతాత్వాన్యతరధర్మవన్ని
ష్ఠనిరూపకతాకవిషయతానిష్ఠాధేయత్వత్వావచ్ఛిన్న విషయతాత్వ హేతుతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాత్వాన్యతరధర్మావచ్ఛిన్ననిరూపకతాకవిషయతైత్యా
దిక్రమేణావశ్యం వాచ్యతయా ధూమవ్యాపకప్రమేయత్వవాన్ హ్రదో నిర్ధూమో
నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవానితి పరామర్శీయ పక్ష
ముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య పంచమీ ధూమసమానాధికరణాభావప్రతియోగిత్వ
విషయతైవేత్యుక్తక్రమేణ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేరితి చేత్ ॥ గోత్వం ప్రమేయం
గోత్వాభావాదిత్యాదౌ గోత్వాభావవ్యాపకప్రమేయత్వసమానాధికరణ గో
త్వాభావవద్గోత్వమితి దృష్టాంతగోచరపరామర్శస్య యా పంచమీవిషయతా త
న్నిష్ఠతాదృశధర్మవద్విషయతాశూన్యత్వస్య యత్ర గోత్వాభావస్తత్ర ప్రమేయ
త్వమిత్యుదాహరణేఽసత్త్వాన్న ప్రథమో దోషః ॥ వస్తుతో హేత్వభావాప్రవేశ
స్య వాచ్యతయా నైతచ్ఛంకాసమారోహ ఇతి బోధ్యమ్ ॥ తాదృశహ్రదో నిర్ధూ
మో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ ధూమవ్యాపకాభావప్రతియోగివహ్న్యభావవాని
త్యేవ పరామర్శః కారణముపగమ్యతే నతు ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాన్
ఇతి పరామర్శస్తత్ర చతుర్థీ ప్రతియోగిత్వవిషయతైవేతి న ద్వితీయోఽపి దోషః ॥
అస్తు వా ధూమవ్యాపకప్రమేయత్వవాన్ హ్రదో ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావ
వాన్ పృథివీత్వవ్యాపకమేయత్వవద్గగనం పృథివీత్వవ్యాపకాధేయత్వాభావవ
దిత్యాదిపరామర్శానామపి కారణత్వం అభావత్వానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగిత్వరూ
పసంసర్గవిషయతాం హేతుసంసర్గవిషయతాఘటితామాదాయ లక్షణసం

గతేః ॥ సంసర్గవిషయతాఘటిత ధూమవ్యాపకత్వవిషయతాం పంచమీమా
దాయోక్తదోషఇతిచేత్ ॥ చతుర్థవిషయతాయాహేతుభూతాభావప్రతియో
గితావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నత్వేనాపి విశేషణీయత్వాత్ ॥ వాచ్యత్వం ఘటవృత్తి
త్వాద్యుక్తస్థలేచ ఘటవృత్తిత్వాభావవ్యాపకప్రతియోగిత్వాభావవానితి పరామ
ర్శీయచతుర్థవిషయతాయాం ప్రతియోగిత్వత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాభిన్నప్రతి
యోగిత్వత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాత్మకతయానదోషః ॥
ఏవం చతుర్థ్యాఅభావరూపవ్యాపకతావిషయతాయాఅభావత్వావచ్ఛిన్నత్వా
న్నదోషః । ఏవం వ్యాపకత్వీయస్వరూపసంబంధవిషయతామాదాయావ్యాప్తి
వారణాయచతుర్థ్యాం సంసర్గతాన్యత్వమపిదేయమ్ ॥ ప్రతియోగిత్వప్రకా
రకపరామర్శమాదాయ తత్ప్రసిద్ధిర్బోధ్యా ॥ యది ధూమవ్యాపకతావచ్ఛేదక
వహ్నిత్వమేవ ధూమవ్యాపకత్వం॥తదాతు హేతుసంసర్గవహ్నిసంసర్గయో
రేకతరసంసర్గవిషయతాఘటితా పంచమీతథావిధవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నవిషయ
తా॥హేతుభూతాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావృత్తిత్వం చతుర్థవిషయతా
యాం నివేశ్యం తేన సంసర్గవిషయతాఘటితవిషయతామాదాయచతుర్థ్యా
వహ్నిత్వాదివృత్తిత్వేపినక్షతిరితిదిక్ ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకాన్యత్వరూపహేతుతా
వచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టపదార్థవిషయతావారకవిశేషణాన్నతృతీయదోషః ॥ అ
భావనిష్ఠత్వంచ అభావత్వావచ్ఛిన్నత్వమ్ ॥ తేననాభావపక్షకప్రతిజ్ఞాయాఅసం
గ్రహః ॥ అభావత్వం సప్తమపదార్థమాత్రవృత్తినివేశ్యం నతు హేత్వభావ
త్వాదివైయర్థ్యాత్ ॥నచైవంగోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సా
స్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ముఖ్యత్వానుపాదానేపిగోత్వాభావద్వ
యలింగవిషయతామాదాయచతుర్థ్యాః సాస్నాభావనిష్ఠవిషయతాయాఅభావవృ
త్తితయాఽవ్యాప్త్యభావాన్ముఖ్యత్వంవ్యర్థమితివాచ్యమ్॥ తథాపి ఆధేయత్వం ప
క్షః ॥ సాధ్యం పూర్వోక్తమేవ ఆధేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వవ్యాపకవా
చ్యత్వవత్సాస్నాభావవ్యాప్యాధేయతావదాధేయత్వమితి పరామర్శీయవ్యాప్తి
ఘటక ఆధేయతావిషయతా మాదాయాభావావృత్తిచతుర్థీ సంసర్గవిషయ
తావాచ్యత్వవిషయతాచ తన్నిరూపితపంచమిప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవి
షయతావ్యాపకత్వవిషయతావేశ్యవ్యాప్తేర్ముఖ్యత్వనివేశాత్ *అతివ్యాప్త్యభా

వేతి*అన్యథా వహ్న్యభావాభావత్వావచ్ఛిన్నధూమవ్యాపకతానవగాహిత్వే నాతివ్యాప్త్యాపత్తేరితిభావః ॥ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవానితితన్నోక్తం విశిష్టేపి పక్షే సంయోగవత్తాయాఅర్థతోలాభేన హేత్వభిధానాకాంక్షావిలయాపత్తేః * ద్వితీయేతి * రూపత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితాఇత్యాదిః ॥ అథ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాద్యనుగమస్య భట్టాచార్యకృతస్య దీక్షితకారాభిప్రేతత్వే ఏతద్దీక్షిత్యసంగతిః ॥ ప్రథమేద్రవ్యత్వవ్యాప్యగుణవాన్ ద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయమితిపరామర్శీయజనకతాయామవచ్ఛేదకీభూతాపంచమీవిషయతాగుణత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకత్వ విశిష్టద్రవ్యవిషయతైవనతుసంయోగత్వావచ్ఛిన్ననిరూపితవ్యాపకతావిశిష్టద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాతచ్ఛూన్యత్వంచప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యేతిహేతుతావచ్ఛేదకపదంవ్యర్థం॥ఏవంద్వితీయేస్పర్శవ్యాప్యరూపవాన్గుణవ్యాప్యరూపవానయమితి పరామర్శీయజనకతాయా మవచ్ఛేదకీభూతా రూపవ్యాపకతా విశిష్టస్పర్శత్వావచ్ఛిన్నవిషయతైవ నతురూపవ్యాపకతా విశిష్టగుణత్వావచ్ఛిన్న విషయతేతిసాధ్యతావచ్ఛేదకపదమపివ్యర్థమ్ ॥ అథోక్తస్థలేతాదృశ పరామర్శీయపక్షతావచ్ఛేదకీభూత తాదృశధర్మావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితాయా ధర్మనిష్ఠవిషయతా తన్నిరూపితాధేయత్వవిషయితానిరూపితాధికరణవిషయతా నిరూపితాపంచమీద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగత్వావచ్ఛిన్న విషయతా ఏవంద్వితీయేరూపవ్యాపకతావిశిష్టగుణవిషయతేతి తన్నిష్ఠ విషయతాత్వస్య జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన తద్వద్విషయతాశూన్యత్వాభావా దవ్యాప్తేస్తదుభయోపాదానమితిచేన్న । స్వస్యస్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్త్యా ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ సమానాధికరణధర్మాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యతా నిరూపితప్రకారతాయా స్తాదృశసమానాధికరణ ధర్మాదావనంగీకారాత్ । అన్యథాతదుభయోపాదానేపి ప్రమేయత్వవ్యాపక వాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః । తాదృశ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపిత విషయతాయాఃపక్షతావచ్ఛేదకత్వోపగమేన తత్క్రమేణప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవిషయతాత్వస్యపర్యాప్త్యధికరణతయాతద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య తజ్జన్యబోధేఽసత్త్వాత్ । నన్వనుమి

తౌ తజ్జనకీభూతపరామర్శే వా ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యకత్వం న నివేశ్యతే ప్రయోజనాభావాత్ । తథాచేదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యక ద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్న విధేయకానుమితిజనకోఽయః అయం ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవానితి ఇదంత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యకపరామర్శ స్తస్యోక్తక్రమేణచ పంచమీయా సంయోగత్వావచ్ఛిన్న నిరూపిత వ్యాపకత్వవిశిష్ట ద్రవ్యత్వవిషయతా తత్త్వం సంయోగత్వావచ్ఛిన్నగుణహేతుకానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణ ధర్మ స్తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య ప్రథమప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాదవ్యాప్తిరతో హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతుకత్వస్యానుమితౌ లాభాయ హేతుతావచ్ఛేదకపదోపాదానమ్ ॥ ఏవమిదంత్వావచ్ఛిన్నోద్దేశ్యకోఽయోగుణత్వావచ్ఛిన్న విధేయకానుమితి జనకః గుణవ్యాప్యరూపవానయమితి పరామర్శ స్తస్యోక్తక్రమేణ పంచమ్యాం విషయతాయాం రూపవ్యాపకతావిశిష్టవిషయతాత్వం గుణత్వేన స్పర్శ విధేయకానుమితి జనకతావచ్ఛేదకతా పర్యాప్త్యధికరణం తద్వద్విషయతాశూన్యత్వస్య ద్వితీయప్రతిజ్ఞాజన్యబోధేఽసత్త్వాదవ్యాప్తిరతస్తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విధేయకత్వలాభాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకపదోపాదానమితి చేన్న । తథాసతి ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధర్మవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః । తాదృశపరామర్శీయ పర్వతత్వావచ్ఛిన్న ముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య పంచమ్యాం ప్రమేయత్వ వ్యాపక వాచ్యత్వవిషయతాత్వసత్త్వాత్ ॥ ఏవం ధూమవ్యాపకాలోకసమానాధికరణ ధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతః అనుమితౌ పరామర్శే చ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయకత్వం నివేశ్యం తాదృశపరామర్శే ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య ప్రమేయత్వ వ్యాపకత్వవిశిష్టవాచ్యత్వ విషయతా న పంచమీ కింతు ధూమవ్యాపకత్వ విశిష్టవహ్నివిషయతైవేతి నావ్యాప్తిః । నచైవమపి సంయోగత్వావచ్ఛిన్న హేతుకాయాః గుణత్వావచ్ఛిన్న హేతుకాయాశ్చ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవానిత్యనుమితే రేకాకారతయా తాదృశానుమితిజనక సంయోగత్వావచ్ఛిన్న ప్రకారక పరామర్శీయ పంచమీ విషయతామాదాయావ్యాప్తివారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకపదం తథాచ గుణత్వావ

చ్ఛిన్న ప్రకారకపరామర్శీయ పంచమీవిషయితామాదాయ నావ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ సంయోగత్వావచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశానుమిత్యప్రసిద్ధేః ॥ ద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ సంయోగాదిత్యాదిన్యాయప్రయోగాభావాత్ । అతఏవదీధితికృతా వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిర్న న్యాయప్రయోగ ఇత్యుక్తమ్ ॥ తథాచభట్టాచార్యైణాం కథమనుగమప్రకారఇతి॥అత్రోచ్యతే॥ న్యాయప్రయోగాసంభవేనపరార్థానుమిత్యప్రసిద్ధ్యా తాదృశానుమితి జనకపరామర్శీయనిరుక్తపంచమవిషయతాయా అప్యప్రసిద్ధత్వేన తచ్ఛూన్యశాబ్దబోధ జనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణస్యోక్తప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తే స్తదుపాదానం॥ తథాచానుమిత్య ప్రసిద్ధావపిగుణత్వావచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశపరామర్శానుమితి ప్రసిద్ధ్యాతామాదాయైవ లక్షణగమనాన్నావ్యాప్తిః ॥ అథవా పరార్థానుమితిరేవగ్రాహ్యేతి ననియమః కింతుస్వార్థసాధారణీతిసంయోగత్వావచ్ఛిన్నహేతుకతాదృశపరార్థానుమితేరప్రసిద్ధత్వేపిసంయోగత్వావచ్ఛిన్న హేతుకతాదృశస్వార్థానుమితేః ప్రసిద్ధతయా తామాదాయతత్ప్రతిజ్ఞాయా మవ్యాప్తిరతః హేతుతావచ్ఛేదకపదంతథాచద్రవ్యత్వవ్యాప్యసంయోగ వద్వృత్తిధర్మవానయంద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగవానితి పరామర్శస్యగుణత్వావచ్ఛిన్నప్రకారత్వేపి తాదృశధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవ్యాప్యగుణవానితి పరామర్శస్యైవతథాత్వే నతదీయనిరుక్తవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వాన్నావ్యాప్తిః । ఏవంగుణవ్యాప్యరూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపాదిత్యాదౌ గుణవ్యాప్యరూపవానయం గుణవానిత్యనుమితి జనకపరామర్శమాదాయావ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకపదం,ప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిధేయకత్వలాభార్థమితి ॥ వస్తుతస్తు, హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యవిషయతాసాధ్యాభావవ్యాపకతావిశిష్టహేత్వభావవిషయతయోర్నతాద్రూప్యేణనివేశః।కింతుపంచమవిషయతాత్వేఏవసాచతాదృశసాధ్యాదివిషయతాతదన్యావాభవతు పరంతునయథాకథంచిత్ పంచమవిషయతాత్వేన కింతుపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యాది క్రమేణ తథాత్వేనేతి సూచనార్థం తత్పదమ్ ॥ ఉపాత్తే తస్మింస్తత్ర పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విశేష్యతానిరూపితా గుణత్వావచ్ఛిన్న విషయతాగ్రాహ్య । యథాపంచమీసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న

విషయతాభవతి ॥ నతుపక్షతావచ్ఛేదకనిష్ఠప్రకారతాతస్యాస్తదవచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితత్వాదితి । తాదృశప్రకారతాయాస్తాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వవ్యుత్పాదకోఽయమేవగ్రంథఇతి । అపరేతు తచ్ఛేత్యాదినా విశిష్యాన్వయవ్యతిరేకవ్యాపకత్వానవగాహిత్వయోర్నివేశకల్పోపి భట్టాచార్యసమ్మతః । దీధితౌ వాకారాద్యభావేపి స్వయంవిశిష్యాపి తదవగాహిత్వేనేత్యాద్యభిధానాత్ ఏవంచ తత్కల్పఏవాయంగ్రంథోనత్వనుగత రూపావచ్ఛిన్న నివేశకల్ప ఇత్యాహుః ॥ తథాసతితచ్ఛేత్యేతద్వ్యాఖ్యానస్యోక్తానుగమవిరోధఇత్యుపసంహారస్యచాసామంజస్యం।సర్వగ్రంథస్యానుగమపరత్వేచతాదృశధర్మికఇత్యాకాంక్షాయాం తచ్ఛేత్యాదినా విశిష్యతదుభయావగాహిత్వప్రదర్శనసంగతిః విశిష్యాపీత్యభిధానంచ పౌనరుక్త్యమాత్రసూచకమితిప్రతిభాతి ॥ పరేతుద్రవ్యత్వవ్యాప్య సంయోగవద్వృత్తిధర్మవాన్ ద్రవ్యత్వవ్యాప్య గుణవానిత్యన్వయవ్యతిరేకపరామర్శీయ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతైవద్వితీయాదివిషయతాశబ్దేన గ్రాహ్యా ॥ ఏవం గుణవ్యాప్యరూపవాన్ స్పర్శవ్యాప్యరూపవానిత్యన్వయవ్యతిరేక పరామర్శీయా పంచమీ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేత్వభావత్వావచ్ఛిన్నాన్యతర విషయతాగ్రాహ్యేతి పృథక్సూచకద్వయలాభాయయథాశ్రుతేవ్యాప్యవృత్త్యభిధానం ॥ తథాచోక్తం పక్షవిశేష్యతామాదాయాన్వయవ్యతిరేక వ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నవిషయతయోఃపంచమీత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకాదినివేశ ఏవసంభవతీతి నైతద్వ్యావృత్త్యసంగతిరితిధ్యేయమితివదంతి॥ ఇదంపునరత్రాలోచనీయమ్ ॥ భట్టాచార్యాణాంమతే ఏకధర్మివిశేష్యతాపన్నస్యాపరధర్మివిశేషణతాపన్నస్య ప్రకారత్వవిశేష్యత్వయోర్భేదాన్నాయమనుగమః సాధీయాన్ ॥ తథాహి । అన్వయపరామర్శీయపక్షముఖ్యవిశేష్యతామారభ్య హేతువ్యాపకతావిషయతానిరూపిత సాధ్యవిశేష్యతా నవమీ వ్యతిరేకపరామర్శస్థలే సాధ్యాభావవ్యాపక హేత్వభావవిషయతా పక్షవిశేష్యతామారభ్యాష్టమీతి పక్షసంసర్గమాదాయాపి ననిస్తారఇతిచేత్ ॥అత్రాహుః॥వ్యతిరేక పరామర్శేయథాపక్షవిశేష్యతానిరూపితసాంసర్గికవిషయతాధర్తవ్యాతథైవాపరాపి హేతౌప్రతియోగిత్వవిషయతానిరూపితాప్రతియోగిత్వహేత్వభావవిషయతానిరూపితావాసాంసర్గికవిషయతాధర్తవ్యేతిననవమీత్వానుపపత్తిరితి

అనుగమప్రకారస్తు పరిచింతనీయ ఇతి । ఇదంత్వత్రావధేయమ్ ॥ భట్టాచార్యాణామయమనుగమప్రకారోఽవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణకారణతావచ్ఛేదకతామంగీకృత్య, అథావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకసాధారణావచ్ఛేదకతాస్వీకారేణాయమనుగమః సాధీయానితి చేన్న ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిష్ఠానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాయాం నిరూపితత్వసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాః అవచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వేన ధర్మానుగమస్య కరణీయత్వాత్ ॥ హేతువ్యాపక సాధ్యవిషయతావిశిష్టాధికరణవిషయతావిశిష్టాధేయత్వవిషయతావిశిష్టహేతువిషయతావిశిష్టపక్షవిషయతాశాలిత్వేన జనకత్వాత్తత్సంగతిః ॥ సర్వత్ర వైశిష్ట్యంనిరూపితత్వసంబంధేనబోధ్యం ॥ సంసర్గావచ్ఛిన్నహేతువిషయతా విశిష్టపక్షవిషయతాశాలిత్వేన హేతువిషయతావిశిష్టసంసర్గవిషయతావిశిష్ట పక్షవిషయతాశాలిత్వేనవా వినిగమనావిరహేణ జనకతయా నసాధ్యాభావవ్యాపకహేత్వభావవిషయత్వాలాభ ఇతి ॥ జయదేవతర్కాలంకారప్రభృతయస్తు, కిమిదంగమకత్వోపయికమిత్యాశంక్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిక్రమేణపంచమవిషయతాంశే విశేషణవిధయా ప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవిషయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదక విషయతాత్వేనోదాహరణజన్యబోధీయవిషయతాయాః సంగ్రహ ఇతి భట్టాచార్యాణామభిధానం తత్రాక్షిపంతి ॥ నన్వేవమసంభవదుక్తికమ్ ॥ యతో వ్యాప్త్యంశే నిశ్చయత్వానివేశప్రయుక్తలాఘవానురోధేనవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహినిశ్చయత్వేనైవానుమితిజనకతాయా వ్యవస్థాపితతయా తాదృశపంచమవిషయతాంశే తాదృశజనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం వ్యాపకత్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపిత సాధ్యనిష్ఠావచ్ఛేదకతాత్వమేవ, తదవచ్ఛిన్నత్వంచ నవహ్నిర్ధూమవ్యాపకోనవేతి సంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతాయాం, వహ్నిర్ధూమవ్యాపక ఇతిజ్ఞానీయవిషయతాసాధారణవ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపిత వహ్నిత్వావచ్ఛిన్న విశేష్యతాత్వస్యైవ తాదృశసంశయప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకత్వాదితి ॥ నచతాదృశరూపవద్విషయత్వావచ్ఛిన్నత్వోపలక్షితవిశేష్యత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతా విశేషణీయా తథాచానుమితిజనకపరామర్శీయతాదృశరూపవతీ యాఽవచ్ఛేదక

తా తదవచ్ఛిన్నవ్యాపకత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసాధ్యాది విశేష్యతాన్వ
వచ్ఛిన్నాం వహ్నిర్ధూమవ్యాపకో నవేత్యాదిసంశయప్రతిబంధకతామాదాయై
వ లక్షణసమన్వయాన్నోక్తదోష ఇతి వాచ్యమ్ ॥ ఏవం సతి పక్షతావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానివేశేపి గోత్వాభావః ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవ
త్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాయా మవ్యాప్తేర్దురా
రత్వాత్ ॥ తత్రాన్వయపరామర్శీయప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వప్రకారతా
నిరూపితసాస్నాభావవిశేష్యతాయా అపి నిరుక్తరూపవద్విషయతావచ్ఛిన్నత
యా తాదృశప్రతిజ్ఞాయాస్సాస్నాభావవిశేష్యకతాదృశవాచ్యత్వప్రకారక సంశ
యాదిప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వాత్ ॥ నచ సాధ్యతా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితాధికరణవిషయతానిరూపితాధేయతా విష
యతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత పక్షతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నవిషయతాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకత్వేన తాదృశవిశేష్యతావచ్ఛి
న్నప్రతిబంధకతావిశేషణాన్నాయం దోషః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకఘటకపదార్థ
విషయసంశయాదిప్రతిబంధకతాయాస్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వవిరహాత్ ॥ ఏ
వం యత్ర ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వత్వవద్గోత్వాభావత్వాదినా పక్షతాహే
తుతా చ సాస్నాభావస్య తత్స్థలీయప్రతిజ్ఞాయాం పక్షవిషయతానిరూపితసం
సర్గవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితసంసర్గవిషయతానిరూపిత
తాదృశవాచ్యత్వవిషయతాం పంచమవిషయతాత్వేనోపాదాయ, యత్ర వా తేన
రూపేణ కేవలపక్షతావచ్ఛేదకఘటకతా తత్రత్యప్రతిజ్ఞాయాం పక్షవిషయతాని
రూపితసాంసర్గికవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితతదీయ సాంసర్గి
కవిషయతానిరూపితవిషయతాత్వేన పునః పక్షవిషయతామాదాయైవావ్యాప్తిరపి
ప్రత్యుక్తా ॥ తత్తద్విషయత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యత్వావచ్ఛిన్న ప్రతిబంధకతాయా
స్తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకత్వాభావాత్ ॥ యది చ ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్య
త్వఘటితస్య విశేషణవైయర్థ్యేన నలింగతేతి మన్యతే తదా ఘటవృత్తిగంధకా
లీనఘటః గంధవిశేషవాన్ ఘటవృత్తిగంధవత ఇత్యాదౌ తాదాత్మ్యేన హేతుతా
యాం పక్షవిషయతానిరూపిత సంసర్గవిషయతానిరూపిత హేతువిషయతాని
రూపిత సంసర్గవిషయతానిరూపితవిషయతాం శేషఘటవృత్తిగంధవిషయతాత్వం

తాదృశధర్మ ఇతి ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తినిరాసో ద్రష్టవ్యః। గన్ధస్యచ వ్యభిచారిత్వాద్విశిష్టస్య హేతుత్వమ్ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వసమానాధికరణధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యత్రాపి అవ్యాప్తిశ్చ ప్రత్యుక్తేతి వాచ్యమ్ ॥ పక్షవిశేష్యతాయాం ముఖ్యత్వోపాదానాసంగతేః ॥ గోత్వాభావపక్షకప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్త్వస్యాభావసాధ్యకగోత్వాభావహేతుకప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తివారణరూపప్రయోజనస్య నిరుక్తవిశేషణేనైవ సమ్భవాత్ ॥ తథాపి తాదృశపంచమవిషయతాయాం ప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతామాత్రనివేశేనైవోపపత్తౌ తదంశే విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణధర్మవత్త్వనివేశస్య వైయర్థ్యాపత్తేశ్చేతి ॥ అత్రాహుః ॥ వ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనైవానుమితికారణత్వమ్ ॥ తద్విశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వవిశిష్టసంసర్గావగాహిత్వమ్ ॥ న తు తన్నిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతానిరూపకప్రకారతాకత్వమ్ ॥ అన్తరాభాసమానపదార్థనిష్ఠప్రకారతావిశేష్యతయోశ్చావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావానభ్యుపగమాద ఇత్యభిప్రాయకోऽయం గ్రన్థః ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతేత్యాదిపంచమవిషయతాంశ ఇత్యన్తస్య పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితవిషయతావిశిష్టవిషయతావిశిష్టవిషయతావిశిష్టవిషయతాంశే ఇత్యర్థః ॥ ద్వితీయతృతీయవిషయతావైశిష్ట్యంస్వానిరూపితత్వస్వనిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారత్వావచ్ఛిన్నానిరూపితత్వోభయసంబన్ధావచ్ఛిన్నస్వనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకప్రతియోగితాకభేదవత్త్వసంబన్ధేనద్వితీయవిషయతాహిసంసర్గతాప్రకారతావాతస్యాఏవ విశేష్యతానిరూపితత్వాత్ ॥ తద్విశిష్టాపితథైవ ॥ తథాహి ॥ యది స్వపదేన సంసర్గతా ధ్రియతే తత్ర ప్రకారతాయామేవస్వానిరూపితత్వవిరహాత్ ॥ ప్రకారతా యత్ర ధ్రియతే ॥ తత్రాపి ప్రకారతాయామేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకద్వితీయసంబన్ధవిరహాత్ ॥ తస్యాఏవ తాదృశభేదవత్త్వసంబన్ధేన స్వవిశిష్టత్వాత్ ॥ యద్యపి స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితత్వమేవ ద్వితీయసంబన్ధస్సంభవతి తథాపి సంసర్గతాయత్రస్వపదేనధృతా తత్రసంబన్ధప్రసిద్ధ్యర్థం గురుతరారంభః, ప్రతియోగిత్వీయసంసర్గతాయాఃస్వపదేనోపాదానేపి పంచమీత్వప్రసిద్ధయే అయమేవసంబన్ధఉక్తః ॥ ఉక్తక్రమేణవిశేష్య

తాయాస్తథాత్వసంభవేపి తామాదాయ దోషాగ్రనిరాకరణీయః॥ నిరూపితత్వం చ సర్వత్రసాక్షాదేవ ॥ నాతోఽవ్యవహితప్రకారతాసంసర్గతోపాదానదోషః ॥ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధేనస్వవైశిష్ట్యం విశేషణత్వాదౌ ప్రసిద్ధమ్ ॥ ఏవం చతుర్థవిషయతావైశిష్ట్యం స్వనిరూపితప్రకారతానవచ్ఛిన్నత్వస్వనిరూపితవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతావచ్ఛిన్ననిరూపితప్రకారతానవచ్ఛిన్నత్వోభయసంబంధావచ్ఛిన్నభేదవత్త్వసంబంధేన, ఏతాదృశసంబంధేన తద్విశిష్టపంచమవిషయతావిశేష్యతైవ, పూర్వోయుక్తైః ॥ ఏవంచజనకతావచ్ఛేదకంప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకంచవిశేష్యతాత్వమేవేతినాసంభవః నచైవమపి సాధ్యతావచ్ఛేదకవాచ్యత్వాదిప్రకారతానిరూపితసాస్నాభావాదివిశేష్యతాయామపి నిరుక్తపంచమవిషయతాత్వేన గోత్వాభావప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవత్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదిస్థలీయ ప్రతిజ్ఞాయాం ముఖ్యవిశేష్యతానివేశేప్యవ్యాప్తితావదస్థ్యమితి వాచ్యమ్ ॥ స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రకారాంతరేణ వారణీయతయా తాదృశవిశేష్యతాతఃప్రకృతహేతువ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపితత్వవిశేష్యతాయా వా తతఏవభేదోపగమేన విశేషణవిధయా జనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణం యత్ప్రకృతహేతువ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపితత్వసహితం తాదృశవిశేష్యతాత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వేనావ్యాప్తేరభావాత్ ॥ ఏతేన పంచమవిషయతాయాం ప్రకృతానుమితి జనకతావచ్ఛేదకత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ తాదృశరూపవత్త్వపర్యంతనివేశనమఫలమితిశంకానవకాశః॥తాదృశరూపవత్త్వస్యప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకకోటౌ విశేషణవిధయానివేశఏవోక్తప్రతిజ్ఞాయాస్సంగ్రహ సంభవేనతదనివేశేతస్యాఏవదుఃసంగ్రహత్వాపత్తేః॥గోత్వాభావప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వ వద్గోత్వాభావవత్సాస్నాభావవాన్ తాదృశగోత్వాభావాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టపదార్థవిషయతాంప్రమేయత్వవ్యాపకవాచ్యత్వవద్గోత్వాభావవద్గోత్వాభావస్సాస్నాభావవాన్ గోత్వాభావాదిత్యాదౌ వ్యుత్క్రమేణపక్షతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టవిషయతాంచాదాయదోషఃప్రతిబంధకతాయాంప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాశాలినిశ్చయత్వావ్యా

అన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘటకవ్యాపకతాద్వయవిషయతయోర్విశిష్యాభావద్వయ
నివేశపరోఽయంగ్రంథః, తథాచసలిప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకేత్యాద్యనుగతశ
బ్దేనోభయోక్తిర్నవైయర్థ్యాపాతాత్ విశిష్యాపి తదుభయావగాహిత్వ
స్య. తచ్చేత్యాదినాదర్శనీయతయాప్రథమతఏవ విశిష్య తదుభయావగాహిత్వా
ర్థకత్వోపవర్ణనానౌచిత్యాత్ *తచ్చేతి* తాదృశగమకత్వోపయికవిషయత్వం
చేత్యర్థః* హేతావితి* హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవిషయిత్వమిత్యర్థః॥ అతో
నోక్తానుగమవిరోధః *హేతుభూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకేతి* తాదృశ
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకంచ ధూమాదిభావహేతుకస్థలే ధూమాభావత్వాదికం వ
హ్న్యభావాది హేతుకస్థలేచ వహ్నిత్వాదికం ఏతదసంగ్రహభయాన్నైవ హే
త్వభావత్వావచ్ఛిన్న ఇతినోక్తం ॥ తథాసతిఅయం నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాది
త్యాదౌయత్రధూమస్తత్రవహ్నిర్ధూమవ్యాపకవహ్న్యభావవాంశ్చాయమిత్యా
ద్యాకారకయోరేవోదాహరణోపనయయోః ప్రయోగాద్వహ్నిత్వాద్యవచ్ఛి
న్నఏవసాధ్యాభావవ్యాపకతాయాస్తతఃప్రతీతిర్నతువహ్న్యభావాద్యభావత్వా
ద్యవచ్ఛిన్న ఇతితత్రాతివ్యాప్త్యభావాప్రతిపాదనేనన్యూనతాపత్తేః, హేతుతావ
చ్ఛేదక సాధ్యతావచ్ఛేదకనివేశప్రయోజనమాహ* ద్రవ్యత్వేతి * ప్రతిజ్ఞానం
గ్రహాదేతి * ప్రథమోపదర్శితప్రతిజ్ఞావిషయసంయోగత్వావచ్ఛిన్న నిరూపిత
వ్యాపకతాయా అపిసంయోగత్వేన గుణహేతుకద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నానుమితే
ర్ద్వితీయప్రతిజ్ఞావిషయగుణత్వావచ్ఛిన్న వ్యాపకతాయాగుణత్వేన. స్పర్శసా
ధ్యక. రూపత్వావచ్ఛిన్న హేతుకానుమితేః ప్రయోజకతయాఽవచ్ఛేదకద్వ
యానుపాదానే తత్రతత్రాతివ్యాప్తేరితిభావః॥ నన్వేవంలింగత్వావిషయకత్వవిశే
షణనైవోదాహరణస్యాపి వారణాత్పూర్వోక్తానుమితి సమానవిషయకత్వ విశే
షణస్యవ్యావృత్తిర్నసంగచ్ఛతఇతి సత్యంతోత్తరవిషయాంతర్భాగపరిత్యాగస్యై

వకత్వంనివేశ్యవారణీయఇతినకాప్యనుపపత్తిః॥ అన్యేతువిశేష్యేవిశేషణమితిరీ
త్యావ్యాప్త్యవగాహిపరామర్శస్యైవానుమితికారణత్వమ్ ॥ అంతరాభానసమా
నపదార్థీయప్రకారతావిశేష్యతయోశ్చాభేదఇత్యభిప్రాయేణేదం ॥ తథాచసా
ధ్యాదివ్యాపకత్వప్రకారతానిరూపిత విశేష్యత్వాదికమేవజనకతావచ్ఛేదకం॥త
దేవచప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకమితినకాప్యనుపపత్తిరిత్యన్యత్సర్వం పూర్వవదితివ
దంతి ఇతి కృతంపల్లవితేన*(శ్రీ)॥సత్యంతోత్తరేతి*మహాలోక్తప్రతిజ్ఞాలక్షణఘటకీ

వా ఽవశ్యకత్వేనాన్యూనానతిరిక్త పదమాత్రపరిత్యాగపరమూల విరోధ ఇత్యాలోచ్య తాదృశ మూలస్య చ తథావిధసముదాయపరిత్యాగపరత్వమేవాహ * అన్యూనేతి * నన్వేతత్కల్పే హేతువారణాయైవ పక్షవిశేష్యకత్వ పర్యవసిత తాదృశ విశేషణోపాదానమావశ్యకం తజ్జన్యబోధస్య వ్యాపకత్వావిషయత్వేన లింగత్వావిషయకత్వదానేనావారణాదితి కథం సముదాయపరిత్యాగ ఇత్యత ఆహ * హేతుత్వమితి * పంచమ్యర్థపక్షక ఇతి * తథా చ పక్షముఖ్యవిశేష్యకత్వమపి తాదృశహేతుజన్యబోధే అక్షతమితి న తేన తద్వారణసంభవ ఇతి భావః॥ పంచమ్యర్థాన్వయిత్వస్య నివేశే ఘటో దండాత్ పటోఽసద్దండాదిత్యాది ప్రతిజ్ఞాయామసంగ్రహమాలోచ్య కల్పాంతరమాహ * హేత్వన్వయీతి * అవశ్యం వాచ్యత్వాదితి * తథా చ తత ఏవ సకలహేతువారణే ఉక్తసముదాయదళే పరిత్యాగో న క్షతిమావహతీతి భావః॥ నను జ్ఞాపకత్వం పంచమ్యర్థః స చ ప్రకృత్యర్థస్య విశేషణతయైవ భాసతే న తు విశేష్యతయా తథా చ కథం పంచమ్యర్థపక్షకన్యాయాంతర్గత హేతోః పక్షముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకత్వమత ఆహ * సంఖ్యేతి * విభక్త్యర్థస్యైకత్వాదేః ప్రకృత్యర్థస్య విశేషణతయా బోధ ఆనుభవికః తస్య విశేష్యత్వే ఘటమిత్యాదితః ఏకత్వం కర్మత్వం చ ఘటీయమిత్యాద్యాకారకస్య సర్వానుభవ విరుద్ధసమూహాలంబన బోధస్యాపత్తేరతః సంఖ్యాతిరిక్తేతి సుబర్థవిశేషణం॥ తిఙర్థస్యేష్టసాధనత్వాదేః ప్రకృత్యర్థస్య విశేషణతయా భానాత్ ప్రత్యయార్థసామాన్యాపేక్షా॥ విశేష్యత్వేనైవేత్యత్ర యుక్తిమాహ * ప్రాతిపదికార్థయోరితి * సమానవిభక్తిక నామార్థయోః క్రియావిశేషణీభూత ద్వితీయాంతనామార్థ ధాత్వర్థయోశ్చాభేదాన్వయబోధోత్పత్త్యాభేదేనేతి॥ తయోరపి విభక్త్యర్థమంతరాకృత్య వరంపరయా భేదాన్వయబోధాత్సాక్షాదితి * అవ్యుత్పత్తేర్వక్ష్యమాణత్వాదితి * భూతలం ఘట ఇత్యాదావాధారాధేయభావాది సంబంధేన ఘటభూతలాద్యోః తండులాః పచతీత్యాదౌ చ క్రియాకర్మాదిభావేన తండులపాకాద్యోర

భూతస్యత్యంతాదుత్తరేత్యర్థః॥ తేన జనకత్వే సతీత్యంతస్య న త్యాగః॥ ఘటో దండాదితి ప్రతిజ్ఞానుపగమేత్వాహ * పట ఇతి * తిఙర్థస్యేతి * స్వర్గకామో యజేతేత్యాదౌ విధ్యర్థక లిఙ్ ప్రత్యయః తిఙ్ రూపస్తదర్థ ఇష్టసాధనత్వం తస్య ధాత్వర్థభానం * సమానేత్యాది * నీలో ఘటః స్తోకం పచతీత్యాదౌ ॥

న్వయబోధానుదయాదితి భావః॥ తథాచ సంఖ్యాతిరిక్తసుబర్థస్య ప్రాతిపదికార్థవిశేషణత్వే విభక్త్యర్థస్యాంశేఽభానేన ప్రాతిపదికార్థస్య భూతలతండులాదేః ఘటపాకాద్యాధారాధేయత్వకర్తృత్వాదిసంబన్ధేన సాక్షాదేవాన్వయబోధస్య భూతలే ఘటః తణ్డులం పచతీత్యాదితః స్వీకరణీయతయా తాదృశవ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యాశయః॥ నచ భూతలే ఘట ఇత్యాదౌ ఘటాధికరణం భూతలమిత్యాద్యాకారక ఏవాన్వయబోధ ఉపేయతే నాత ఉపదర్శితవ్యుత్పత్తివిరోధ ఇతి వాచ్యం॥ తథాసతి శాబ్దబోధేఽనుభవసిద్ధస్య ప్రథమాన్తార్థముఖ్యవిశేష్యకత్వస్య భఙ్గప్రసంగాత్ ॥ నను విభక్త్యర్థః సంసర్గతయైవ భాసతే న తు విశేష్యతయా ఘటాద్యాధేయత్వాది సంబన్ధే చ భూతలాది ప్రకారకబోధే చ సప్తమ్యాదివిభక్త్యంతభూతలాదివాచకపదసమభివ్యాహారస్య నియామకత్వాన్నోక్తాతిప్రసంగః, ॥ నచైవం భూతలే ఘటమాదిత్యాదిభాగమాత్రస్యానుభావకత్వ ప్ర

---

* ఆధేయత్వేతి * భూతలే ఘట ఇత్యాద్యాధారతావద్భూతలవాన్ ఘట ఇత్యేవబోధస్యోత్తత్ర దీధితికృద్దర్శితనామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యర్థః ॥ సప్తమ్యర్థోఽధికరణత్వమేవ తత్ర ఘటాన్వయః। ఘటాన్వితాధికరణత్వస్య భూతలే ఇతి ప్రత్యయార్థస్య విశేషణవిధయాఽన్వయ స్వీకారేఽపి న వ్యుత్పత్తివిరోధ ఇత్యాశంకతే * నచేతి * నోక్తాతిప్రసంగః * న భూతలం ఘట ఇత్యాదితో భూతలవాన్ ఘట ఇత్యాదిబోధప్రసంగః, ఆధేయతాసంబన్ధేన భూతలప్రకారకఘటవిశేష్యకబోధే సప్తమ్యన్త భూతలపదసమభివ్యాహృత ఘట పదజ్ఞానస్యైవ హేతుత్వాదితి భావః ॥ భూతలే ఇత్యాదితో ఘటమాదితి ప్రత్యేకం వాక్యప్రయోగే బోధో న స్యాదిత్యర్థః । దృష్టత్వాదిత్యధికదూషణాభిధానం చైత్రస్యేత్యాదిదూషణస్య దార్ఢ్యలాభార్థం। కేవలభూతలే ఇత్యాదౌ భూతలే ర విశేషణతయాఽధికరణత్వస్యైవ భానాన్నానుభావకత్వాపత్తిరితి సమాధానస్యోణాయ విభక్త్యర్థః, సంసర్గతయైవేతి పక్షం పరిత్యజ్య తస్య విశేషణతయాభిధానమంగీకృత్య నామార్థయోరితి వ్యుత్పత్తిం పరిభూయ భేదసంబన్ధేనైవ నామార్థయోరన్వయముపగమ్యోక్తసమభివ్యాహారజ్ఞానకారణత్వోపగమేన భూతలం ఘట ఇత్యాది ప్రయోగాపత్తిం వారయతా మూలపరి చైత్రస్యేత్యాదిదూషణాన్త

సంగః॥ఇష్టత్వాత్॥ అస్తువావిభక్త్యర్థాధికరణత్వజ్ఞాపకత్వాదివిశేషితస్యైవప్ర
కృత్యర్థస్యతుల్యవిత్తివేద్యాభేయత్వజ్ఞాప్యత్వాదిసంబన్ధేనాన్వయః ఇత్యతోఽవి
భక్త్యర్థస్యావిశేష్యత్వేనేదంమైత్రస్యేత్యాదౌ మైత్రాదివిశేషితస్వత్వాదిరూ
పస్యాభావ ప్రతియోగినోఽవాంతరవాక్యాదనుపస్థిత్యానఞర్థాన్వయ బోధా
నుపపత్తిమాహ * చైత్రస్యేదమిత్యాది* మైత్రాదేరభావో నఞా బోధ్యతే న
తుస్వత్వస్యేత్యాశంకాం నిరాచికీర్షుణా తదుపగమే చైత్రీయధనేపిసంయోగ
సమవాయాదినా చైత్రాద్యభావసత్త్వేన యత్ర చైత్రస్యేదమితి వ్యవహారః త
త్ర నచైత్రస్యేత్యపి వ్యవహారః స్యాదితి సూచయితుం చైత్రస్యేత్యుక్తమ్॥
నను చైత్ర ప్రతియోగికాభావ బోధనే ప్రథమాంత చైత్రపద సమభివ్యా
హారఏవ నియామక ఇత్యతఆహ * మైత్రస్యేదమిత్యాది * నచస్వత్వాదిసంబ
న్ధేనైవ ప్రకృత్యర్థస్యాభావో దర్శితస్థలే నఞా బోధ్యతే తథాచ నోక్తాతి
ప్రసంగఇతివాచ్యం ॥ వృత్త్యనియామకతయాస్వత్వాదేరభావప్రతియోగితా వ
చ్ఛేదకసంబంధత్వాభావాత్, నామార్థప్రతియోగికాభావస్యానుయోగినిసత్త
వంవినానఞా బోధయితుమశక్యత్వాచ్చ॥వృత్త్యనియామకసంబంధస్యాభావప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వోపగమేపిస్వత్వాదిసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యషష్ఠ్యాద్యం
తసమభివ్యాహృతనఞాబోధనేఽనుయోగినిసత్త్వమ్యనపేక్షణాపి ద్వయోరిదంనే
దమేకస్యేత్యాదావగతేశ్చ ॥ తథాహి॥ స్వత్వస్యవిశేష్యత్వేస్వనిరూపక నిష్ఠభే
దాప్రతియోగినిరూపితంయత్స్వత్వంతదభావోధననిష్ఠస్తత్రప్రతీయతేఅప్రతియో
గ్యంతమేకపదార్థః సర్వత్రసమభివ్యాహృతపదార్థసంసర్గనిష్ఠభేదాప్రతి
యోగిస్వరూపస్వసజాతీయద్వితీయరహితత్వస్యైక పదార్థత్వాత్ స్వత్వం ష
ష్ఠ్యర్థః తథావిధంచైకమాత్రనిరూపితంస్వత్వంనతూభయనిరూపితంతన్నిరూ

---

౧ రమవతారయతి * అస్తువేతి * అధికరణత్వంభూతలేఇత్యత్ర జ్ఞాపకత్వం ధూ
మాదిత్యత్ర*స్యాదితి*నచైత్రస్యేదమితి* మైత్రధనేఏవతాదృశవ్యవహారోభవతీతి
నేష్టాపత్తిరితి సూచనాయమైత్రస్యేత్యప్యుక్తమితిబోధ్యం॥ తాదృశస్వత్వమేక
మాత్రనిరూపితం * యదీతి * స్వమిత్యనువర్తతే * తాదృశేతి *సమభివ్యా
హృతపదార్థేత్యర్థః॥ యదిసంబంధభూతస్వత్వాశ్రయస్వామినిష్ఠభేదాప్రతియో
గీవకపదార్థస్తదాహ*ఏకమాత్రస్వత్వవదితి* ఇదమేతాదృశధనాసత్త్వ

పకస్యైకపురుషస్య తన్నిరూపకపురుషాంతరనిష్ఠభేద ప్రతియోగితయా తథావి ధభేదాప్రతియోగ్య ప్రసిద్ధేరితి తాదృశస్వత్వాభావ ఉభయధనే అబాధితః ॥స్వత్వసంబన్ధేన ఏకపదార్థస్యాభావో యదినఞాబోధ్యస్తేతదాతు స్వస్వామినిష్ఠభేదాప్రతియోగ్యేకపదార్థో వాచ్య స్తత్రయదిస్వమభావస్యానుయోగీధనం,తదాఽప్రసిద్ధిః ప్రమేయమాత్రస్యైవోభయస్వామికంయద్ధనంతత్స్వామినిష్ఠభేద ప్రతియోగిత్వాత్, యదిధనాంతరమేకమాత్రనిరూపితంస్వత్వవత్ తదాతస్యసమభివ్యాహృతపదార్థత్వాభావాదేకపదస్యతాదృశార్థ సంబంధినిష్ఠభేదాప్రతియోగిబోధకత్వవ్యుత్పత్తిభంగః॥ఏకమాత్రస్వత్వవద్ధనాంతరస్వామిచైత్రమైత్రోభయధనే నేదమేక స్యేతివ్యవహారానుపపత్తిశ్చ॥ఏతదభిప్రాయేణైవద్వయోరిదమిత్యాద్యనుసృతం॥ ఇదమత్రావధేయః॥ నేదమేకస్యేత్యత్రస్వనిరూపకనిష్ఠభేదాప్రతియోగినిరూపితయత్కించిత్స్వత్వస్యాభావ బోధనేఏకమాత్రధనేపి తథావిధధనాంతర నిష్ఠస్వత్వాభావ సత్వాత్తాదృశప్రయోగప్రసంగః తాదృశస్వత్వసామాన్యస్యచైకాభావో నసంభవతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకస్యస్వత్వఘటితత్వే నాననుగమాత్ అభావకూటస్యచాసర్వజ్ఞదుర్జ్ఞేయత్వమిత్యైకత్వసంఖ్యావచ్ఛిన్న ఏకపదార్థః తదన్వితస్వత్వస్యచోభయస్వత్వానిరూపితవిశేషణతావిశేష్యస్వత్వస్య సమవేతత్వే తాదృశసమవాయేనవాఽభావః ప్రతీయత ఇత్యుపగంతవ్యం, తథాచ ఉభయానిరూపిత స్వత్వసంబంధేన ప్రకృత్యర్థాభావబోధోపి

దోషాభావప్రకాశనార్థం ఏకత్వరక్షార్థంచ స్వత్వసంబన్ధేన తథావిధచైత్రమైత్రయోః ప్రత్యేకస్యతత్రసత్త్వాత్ । అథత్రయాణామిదం నద్వయోరిత్యత్ర కీదృశోబోధః । సజాతీయతృతీయరాహిత్యస్య దుర్వచత్వాదితి చేన్న । తస్యతత్ర స్వనిరూపక నిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకీభూతప్రకృత్యర్థతావచ్ఛేదక రూపత్వాత్ *ఏతదభిప్రాయేణైవ* సజాతీయద్వితీయరాహిత్యమేకపదార్థఇత్యభిప్రాయేణైవ।అత్రసజాతీయద్వితీయాంతర్గతైక స్వత్వాభావపరతయాపిద్వయోరిదంనైకస్యేతి వ్యవహారఆనుభవిక స్తన్నిర్వాహాయ వక్ష్యమాణప్రకారాదరేచ దీధితికారీయస్వత్వసంసర్గతామతదూషణస్యాప్యుద్ధారోభవతీత్యాశయేనదూషయతి * ఇదమత్రేతి * ద్వయోరిదంనేదమేకస్యేతిఇదం పదద్వయసమాహాలంబనాభిప్రాయేణ *ఉభయస్వత్వేతి *ఏకమాత్రస్వత్వవద్ధనాంతరాప్రసిద్ధే

సంభవతి ఉభయానిరూపితత్వంచ స్వనిరూపితత్వ స్వభిన్ననిరూపితత్వోభయసంబంధేన కించిద్విశిష్టం యత్తదన్యత్వమితి ॥ నను స్వత్వస్య విశేష్యత్వేపి నేదం మైత్రస్యేత్యాదితః కథం స్వత్వసంసర్గాభావబోధః సంసర్గాభావబోధమాత్ర ఏవ నఞ అనుయోగిని సప్తమ్యపేక్షణాదిత్యత ఆహ * చైత్రోనపచతీతి* నామార్థప్రతియోగికాభావబోధ ఏవానుయోగిని సప్తమ్యపేక్షణాదితి భావః॥ యథాశ్రుతలింగావిషయకత్వనివేశేన గంధవతీతరేభ్యోభిద్యత ఇతి గంధాదిత్యాదావవ్యాప్తిం ప్రకారాంతరేణ వారయతాం మతమాహ * హేతువిషయకేతి * కాసాంచిత్ప్రతిజ్ఞానాం హేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వేపి ప్రతిజ్ఞాత్వస్య హేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వానియతత్వాత్తన్నియతన్యాయావయవతావచ్ఛేదకాని హేతుత్వోపనయత్వనిగమనత్వాన్యేవ నతు ప్రతిజ్ఞాత్వమితి నావ్యాప్తిః హేతుబోధకప్రతిజ్ఞానిష్ఠతత్ప్రతిజ్ఞాత్వాదేస్తాదృశజ్ఞానజనకత్వ నియతత్వాదవ్యాప్తితాదవస్థ్యమత ఆవయవతావచ్ఛేదకేతి॥ అభావహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణస్యలింగావిషయకజ్ఞానజనకస్యసంభవాదుదాహరణత్వస్య తాదృశజ్ఞానజనకత్వానియతత్వాదుదాహరణాతివ్యాప్తిరత ఉదాహరణాన్యేతి॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదేర్హేతుపక్షసాధ్యభేదేన భిన్నత్వాద్గంధవతీతరేభ్యోభిద్యత ఇతి గంధాదిత్యాదావవ్యాప్తిః తదవస్థైవ తాదృశప్రతిజ్ఞానిష్ఠప్రతిజ్ఞాత్వస్య హేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వ నియతత్వాత్ హేత్వాదిభే

ద్వయోర్ధర్మ్యోరేకస్తస్యేతి క్రమేణ వ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ ప్రత్యయః । అత్రస్వనిరూపకవ్యక్తివృత్తిత్వాప్రతియోగ్యేవ ఏకపదార్థ ఇతి తు నసత్ । నిరూపితత్వసంబన్ధేన తద్విశిష్టస్వత్వస్యైవ సత్త్వాత్ ॥ ఏకమాత్రస్వత్వస్యాప్రసిద్ధేః సంబంధవిశేషస్యావశ్యకత్వేచ గౌరవాత్ ॥ ఇదమత్రావధాతవ్యమ్॥ నవ్యమతే ఉభయానిరూపితస్వత్వేన సంసర్గతావిరహేపి నానుపపత్తిః । తథాహి ఏకత్వ సంఖ్యావచ్ఛిన్న ఏకపదార్థః । ఉభయనిరూపిత స్వత్వస్వీకారే ఉభయానిరూపితత్వం షష్ఠ్యర్థః । నానాస్వత్వస్వీకారే స్వత్వసమానాధికరణస్వత్వంతదర్థః ॥ సామానాధికరణ్యంచైకకాలావచ్ఛేదేనైకధర్మివృత్తిత్వమితి ॥ ఇదంతు చింత్యతే ॥ ద్వయోర్ధర్మ్యోర్నైకస్యేత్యత్రార్థ ఇత్యపరేషష్ఠ్యర్థాప్రసిద్ధ్యాపత్తేః ॥ భట్టాచార్యమతేతు నాయం దోష ఇతి * అభావేతి * అయం నిర్ధూమో నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదిస్థలే యస్య యో యో ధూమవాన్ సవహ్నిమానిత్యా

దేశప్రతిజ్ఞాత్వాద్యఘటితు ప్రకృతహేతువిషయకజ్ఞానజనకత్వ నియతావయవతా వచ్ఛేదకస్యైవాప్రసిద్ధిర్జ్ఞానాహేతుకహేత్వసమవాది సాధారణహేతుత్వా దేకప్రతిభాత్వాదిత్యస్య [illegible] చనాయకేచిదితి ॥ జిజ్ఞాసా ఫలోపధాయకత్వ స్యావ్యాప్తిమాశంక్యాహ * జిజ్ఞాసేతి * ఉపాసీనాతివ్యాప్తివారణాయన్యాయా వయవత్వస్యావశ్యం నివేశనీయతయావాక్యభిన్నాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేర్వాక్యప దోపాదాన మనర్థకమిత్యాశంకాయాం వాక్యపదస్యైవ న్యాయావయవార్థ కతామాహ * వాక్యత్వమితి * గ భవతీతిరేభ్యోఽభిద్యతే గంధాదిత్యాదావవ్యా ప్తివారణాయలింగావిషయకేతీతి * పూర్వోపదర్శితార్థకమితి * సాధ్యతావచ్ఛేద కావచ్ఛిన్న సాధ్యవిశిష్టపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షవిషయతాబహిర్భూతలిం గవిషయతాశూన్యార్థకమిత్యర్థః । * అభావహేతుకేతి * వహ్న్యభావహే తుకేత్యర్థః యోధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యుదాహరణస్య లింగావిషయ కత్వాదితిభావః ॥ భావహేతుకస్య వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య హేత్వభావ త్వేనైవ వ్యతిరేకబోధకతయాన లింగావిషయకత్వసంభవః ఏవమభావహేతుక స్యాన్వయ్యుదాహరణస్య నతథాత్వసంభవః ఇత్యభావహేతుకత్వస్వ్యతిరేకిత్వా నుధావనం * లింగిసాధ్యమితి * లింగమస్యాస్తీతివ్యుత్పత్త్యాలింగిపదస్యలింగత్వని రూపకార్థకత్వాదితిభావః ॥ వక్ష్యమాణోదాహరణేసాధ్యవిషయకత్వ స త్త్వాదతివ్యాప్తేరాహ * తద్విషయకత్వమితి * తద్వద్విశేష్యకం * తద్వన్నిష్ఠవిశేష్య కం నిస్నేహత్వశూన్యత్వం స్నేహవత్తద్ధేతుత్వే ఉదాహరణజన్యబోధస్యసలిం గావిషయకత్వసంభవ ఇతి తత్ప్రకారక ప్రమావిషయత్వ శూన్యత్వానుధావనం

దేః ప్రతిజ్ఞాత్వాద్యఘటితత్వేఽపితు సవిజాతీయ జ్ఞానజనకత్వరూపప్రతిజ్ఞాలక్షణస్య వైజాత్యాప్రామాణ్యేన దూషయిష్యమాణత్వం సూచితమ్ । సాధ్యాదేరపి హేతు త్వాదాహ * ప్రకృతేతి * సమయసంబంధాదినా జిజ్ఞాసానుదయాస్యమూలేవ్యక్తత్వా దాహ * అవ్యాప్తిమితి * తాదృశబహిర్భూతత్వం తచ్ఛాలినిష్ఠయత్వసమనియతప్ర తిబంధకతానవచ్ఛేదకత్వం । ఇత్ర స్వరూపసంబంధరూపావచ్ఛేదకత్వనివేశేని గమన్నేజ్ఞేయత్వావ్యావృత్తవాన్స్వదృశం హేతుత్వం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదా చహేతావతివ్యాప్తేర్వ్యాపకత్వవ్యాప్యత్వయోర్నివేశః * ముఖ్యేతి * జలత్వాద్య భావప్రతియోగితావచ్ఛేదకఘటకతయా జలభేదేపినాతత్రాతివ్యాప్తిరాద

తచ్చభావప్రతియోగిక తయాఽతిరిక్తమితిహృదయం॥ జలత్వసందేహదశాయాం జలాన్యత్వస్య సందిగ్ధతయా తత్ప్రకారకప్రమావిషయత్వ మపిసందిగ్ధమితి తచ్ఛూన్యత్వస్య హేతుతయోపన్యాసోనసంభవతీతి ప్రథమసాధ్యేతదుపేక్షితం ఉత్పత్తికాలేజలస్యాపి నిస్నేహతయాద్రవ్యత్వసాధ్యకః జలాన్యత్వ ప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వ హేతుకస్థలాంతరమనుసృతం॥ అత్రోక్తయుక్త్యాజలత్వసాధ్యేపేక్షా॥ యత్తుజలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వమపి లాఘవాజ్జలత్వస్వరూపమేవేతిజలత్వస్యసాధ్యత్వేనోదాహరణజన్యబోధస్యసాధ్యవిషయకస్య లింగావిషయకత్వసంభవఇతిద్రవ్యత్వసాధ్యకానుధావనమితి॥ తన్న॥ జలాద్యన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వశూన్యత్వస్యజలత్వస్వరూపత్వేఽపియన్నద్రవ్యం తజ్జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయఇత్యుదాహరణజన్యబోధస్యాప్యన్యత్వ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయాలింగవిషయకత్వేనాసంగతేః॥ పూర్వవద్వ్యాప్త్యవిషయకత్వస్యలింగావిషయకపదార్థత్వే ఉదాహరణస్యవ్యాప్తిబోధకతయాతత్రలింగవిషయకత్వ విశేషణవ్యావృత్తిర్నసంభవతీత్యాశయేన తన్మతే స్థలాంతరే వ్యావృత్తిమాహ *లింగేతి* పూర్వోక్తేతి *ఉక్తానుగతరూపావచ్ఛిన్నేత్యర్థః* హేతువారణాయేతి *ఇతరేషాంత్రయాణాంవ్యాప్తి విషయకత్వేనైవ వారణాదితిభావః * ప్రకృతేతి * హేతుతావచ్ఛేదక హేతుత్వవిషయతానాం భేదనివేశే సాధ్యస్య హేతుతావచ్ఛేదకాదిరూపత్వే హేతుతావచ్ఛేదకాదివిషయతాభిన్న సాధ్యవిషయతాప్రసిద్ధ్యావ్యాప్తిరితివిశిష్టవిషయతాబహిర్భావనివేశః ॥ తాదృశ

వస్థ్యమ్ * జలస్యాపీతి * తథాచావయవిజలే హేత్వసిద్ధిరితిభావః * ఉక్తయుక్త్యా * సాధ్యస్యజలత్వస్య సందిగ్ధత్వే జలాన్యత్వస్యాపి సందిగ్ధతయాసందిగ్ధో హేతురపీతి యుక్త్యా । ననుపక్షవిషయతానిరూపితవ్యాపకత్వవిషయతాయాః హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్య ప్రకృతసాధ్యగమకతౌపయికత్వాభావాన్నోదాహరణవారణంభవతీత్యతఆహ * ఉక్తేతి * నిరుక్తపంచమవిషయతాంశే తథావిధపర్యాప్తిమద్ధర్మవిషయతాశూన్యత్వమిత్యర్థః * సాధ్యస్యేతి * అయమ్వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ । నను తద్బహిర్భావస్తన్నిరూపకత్వాభావఃసాక్షాత్పరంపరాసాధారణనిరూపకత్వాప్రసిద్ధ్యా దురిత

విషయతాబహిర్భావః పూర్వవన్నిర్వాచ్యః ॥ నచ తాదృశవిషయతాబహిర్భూతవిషయతామాత్రనివేశేనైవ హేతువారణసంభవే సాధ్యాంశనివేశనం వ్యర్థమితి వాచ్యం॥ తాదృశవిషయతాన్తర్భూతసాధ్యవిషయతాభిన్నత్వస్యైవాత్ర బహిర్భావేనేత్యంతేన వివక్షితతయా దర్శితహేతౌ తాదృశసాధ్యవిషయతాభిన్నహేతుత్వాదివిషయతామాదాయాతిప్రసంగస్య వారకతయా తత్సార్థక్యాత్ ॥ భేదప్రతియోగికోటౌ నివిష్టస్య సాధ్యాంశస్య చాఖండాభావఘటకతయాఽనైయర్థ్యాత్ ॥ యత్ర చ ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాంతర్భూతసాధ్యవిషయతాయా అప్రసిద్ధిః తత్ర బహిర్భూతత్వాంతమనుపాదేయమేవ శబ్దైక్యస్యావివక్షితత్వాదితి నావ్యాప్తిః ॥ తాదృశవిషయతాంతర్భూతత్వసాధీయత్వ ఉభయాభావ ఏవ వా బహిర్భావేనేత్యంతార్థః॥ హేతుతావచ్ఛేదకహేతుహేతుత్వానాం నివేశస్య ప్రయోజనం క్రమశః ప్రదర్శయతి * తేనేతి * తత్త్వేనేతి * హేతుత్వేన హేతుత్వత్వేన చేత్యర్థః॥ హేతుహేతుత్వయోస్తాదాత్మ్యసంబం

వేశ ఇత్యత ఆహ * పూర్వవదితి * ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టహేతుత్వత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాశాలినిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వమిత్యర్థః ॥ ధూమాదావాలోకవానిత్యాదౌ తథావిధనిశ్చయత్వావచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతామాదాయావ్యాప్తేర్వ్యాపకత్వనివేశః ॥ జన్యత్వమ్ ॥ నిరూపకతాసంబంధేన జ్ఞానస్య జ్ఞానజన్యత్వస్య వా సాధ్యత్వే తద్వత్త్వేన ప్రమీయమాణత్వాదితి హేతౌ తాదృశనిశ్చయత్వవ్యాపకప్రతిబంధకత్వసత్త్వాదవ్యాప్తేర్నిశ్చయత్వవ్యాప్యత్వమపి దేయమ్ * విషయతామాత్రేతి * విషయతాశాలిబోధజనకత్వేత్యర్థః * తాదృశేతి * హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాంతర్భూతాయాసాధ్యవిషయతాతద్భిన్నత్వేత్యర్థః॥ అంతర్భూతత్వం తచ్ఛాలినిశ్చయత్వసమవ్యాపకప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం ॥ వ్యాప్యత్వనివేశప్రయోజనం ప్రాగ్వత్ ॥ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతువిషయతాంతర్భూతసాధ్యవిషయతాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిమాశంక్య తత్ర లక్షణం భిన్నమేవేత్యాహ * యత్ర చేతి * సర్వత్రైకశబ్దాభిలప్యం లక్షణమాహ * తాదృశేతి * తాదృశోభయాభావవిశిష్టసాధ్యవిషయతాశాలిబోధజనక

ధనసాధ్యత్వంబోధ్యం॥ హేతుత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలే హేతుత్వేనప్రమీయమాన త్వరూప ప్రకృతహేతోరపిసాధ్యతావచ్ఛేదకాక్రాంతతయా హేతుజన్య బోధస్యసాధ్యవిషయకత్వమక్షతమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్ట నిరూపితవిషయతావర్యంతస్యావివక్షితత్వాదితి హేతు విషయతా బహిర్భావ నివేశ వ్యావృత్తిసంగతిః॥ నచ హేతువిషయితాబహిర్భూతత్వనివేశాపేక్షయాసాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవిషయకత్వనివేశనమేవలాఘవేనోచితమితివాచ్యం॥ విశిష్టవిషయతా బహిర్భావనివేశనీయే హేతువిషయతా బహిర్భావస్యస్వాతంత్ర్యేణానివేశనీయతయా గౌగవానవకాశాత్ ॥ హేత్వంశమనివేశ్యవిశిష్టస్య దుర్నివేశతయా విశిష్టనివేశేనైవ తన్నివేశాత్ హేత్వంశాప్రవేశఏవహేతుతావచ్ఛేదకవిషయత్వహేతుత్వవిషయత్వయోర్బహిర్భావస్యపృథఙ్నివేశనీయతయా గౌరవాత్ ॥ ఏవంచప్రమేయత్వాద్యవచ్ఛిన్నసాధ్యకస్థలేపి హేత్వంశనివేశన ప్రయోజనసంభవాదయం హేతురిత్యుపలక్షణపరంబోధ్యం ॥ లింగివిషయకత్వస్య పూర్వవత్సాధ్య

వాక్యత్వమర్థః ॥ * హేత్వితి * అయం హేతురిత్యత్ర హేతోరేవ తాదాత్మ్యేన సాధ్యత్వం ఇదం హేతుత్వమిత్యత్రచ హేతుత్వస్య తాదాత్మ్యేన సాధ్యత్వం దీధితికారాభిప్రేతమ్ ॥ అన్యథా ప్రథమ హేతుత్వస్య సాధ్యత్వేతత్త్వేన ప్రమీయమాణత్వాదితి హేతుజన్యబోధే హేతుత్వాంశే హేతుత్వరూపసాధ్యాభానాత్ ॥ ద్వితీయే హేతుత్వత్వస్య సాధ్యత్వే ఉక్తహేతుజన్యబోధే హేత్వంశే హేతుత్వత్వరూపసాధ్యాభానాదసంగతేః ॥ విశిష్టవిషయతాబహిర్భావశ్చ నబహిర్భావత్రయం । కింతు ఏకఏవ తథాచ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానివేశమతే హేతుతావచ్ఛేదకబహిర్భూతత్వ హేతుత్వబహిర్భూతత్వయోరావశ్యకత్వేన గౌరవమితి విశిష్టవిషయతాబహిర్భావనివేశఇత్యాశయేనాహ * విశిష్టేతి * హేత్వంశమనివేశ్య విశిష్టస్యదుర్నివేశతయా విశిష్టనివేశే తన్నివేశాదిత్యాహ * స్వాతంత్ర్యేణేతి * గౌరవేతి * హేతుతావచ్ఛేదకాదిప్రవిష్టసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాముక్తావ్యాప్తిశ్చబోధ్యా ॥ తాదాత్మ్యేన ప్రమేయసాధ్యకం ద్రవ్యసాధ్యకంవా ధూమాదిత్యాదికం న్యూనతాపరిహారాయదర్శయతి * ఏవంచేతి * నను లింగివిషయకత్వస్య సాధ్యవన్ముఖ్యవిశేష్యకత్వార్థకత్వంపరిత్యజ్య ధర్మితవిశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయకత్వరూప గురుతరారంభః కిమర్థ ఇత్యతఆహ * లింగీతి * సాధ్యవత్తయా వాస్తవికేత్యాదిః ॥

వద్విశేష్యతార్థకత్వోపగమే వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదయం హేతుః తత్రైవ నప్రమీయమాణత్వాత్ అనయోరతిప్రసంగవారణసంభవేపి ఇదం హేతుత్వమిత్యాదౌ పంచమ్యర్థస్య తాదాత్మ్యసంబంధేన సాధ్యతయా సాక్షాత్ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతార్థకత్వేపి స్వరూపసంబంధేన హేతుత్వసాధ్యకస్థలే నిరూపితత్వసంబంధేన జ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకజనకతాత్వావచ్ఛిన్నపక్షకస్థలే చ హేతావతివ్యాప్తివారణం న సంభవతీతి గురుతరారంభః ॥ లింగివిషయతాయాః పూర్వోపదర్శితవిషయితాయా బహిర్భావనివేశనం లింగపదస్య ధర్మపరతాం చ వినైవ లింగబోధకప్రతిజ్ఞావిశేషేఽవ్యాప్తిర్లింగిపదవిషయపదయోః సాధ్యవద్విశేష్యపరతాం వినైవ దర్శితవ్యతిరేక్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిం ప్రకారాంతరేణ వారయితాం మతముపన్యస్య దూషయతి * లింగేతి * నిగమనస్యోదాహరణస్య చ వారణాయ నియతాంతద్వయమవయవతావచ్ఛేదకవిశేషణం ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వోదాహరణత్వయోరపి లింగలింగి విషయకజ్ఞానజనకత్వసమానాధికరణతయా అసంభవాదతిప్రసంగాచ్చ తత్సామానాధికరణ్యముపేక్ష్యోభయత్ర నియతత్వ

---

* జ్ఞానత్వేతి * విషయితాపక్షకజ్ఞానసాధ్యకేతు ముఖ్యత్వపర్యంతప్రయోజనమూహ్యమ్ * గుర్వితి * అయం చ లింగావిషయకేత్యత్ర లింగం లింగత్వమితి పక్షే వ్యాపకత్వవిషయతాశూన్యత్వార్థకత్వ ఏవ నతు ప్రథమకల్పే ఉదాహరణవిశేషేఽతివ్యాప్తేరితి బోధ్యమ్ ॥ మతాంతరమవతారయతి * లింగీతి * ధర్మో లింగత్వమ్ * దర్శితేతి * యన్న జలం తన్న స్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయః యన్న ద్రవ్యం తజ్జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయ ఇతి ప్రదర్శితేత్యర్థః * నిగమనస్యేతి * లింగివిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వమాత్రోక్తౌ నిగమనే లింగావిషయకబోధజనకత్వానియతావచ్ఛేద్యతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వమాత్రోక్తావుదాహరణే చాతివ్యాప్తిరితి దలద్వయం నివేశితమిత్యర్థః * నిగమనస్యేతి * హేతూపనయయోస్త్వేకతరగవిశేషణేనాపి సువారత్వాత్త్యాగః * ప్రతిజ్ఞాత్వేతి * లింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వానియతేత్యత్ర సామానాధికరణ్యప్రవేశేఽసంభవః ॥ గంధవతీతరేభ్యో భిద్యతే ఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాంతర్భావేణ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య తత్సమానాధికరణత్వాత్ ॥ దలాంతరే సామానాధికరణ్యప్రవేశే తూదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ ఉదాహరణవిశేషత్వం యన్న జలం తన్న

ప్రవేశనం ॥ ఉదాహరణవిశేషత్వమాదాయాతిప్రసంగవారణాయావచ్ఛేదకాంతం॥ఆదిపదాత్పంచమీవిభక్తిమత్త్వనియతలింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావయవతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వాదిపరిగ్రహః ✻ రూపాంతరేతి ✻ యద్యపి నిరుక్తస్యాపిరూపస్యాపరిచయాదంతరపదమనర్థకం ॥ తథాప్యాత్మాశ్రయభయేన తథావిధరూపాంతరపరిచయోపేక్షణీయః ॥ తచ్చ రూపమనుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దధీజనకవాక్యత్వాదికమే తథాచ తస్యైవ తద్ఘటకస్య లక్షణత్వసంభవాద్వ్యర్థవిశేషణతా ॥ నచ తస్యవిశిష్యాఘటకత్వాన్నవ్యర్థవిశేషణతేతివాచ్యం ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాదిసాధారణస్యావచ్ఛేదకత్వస్య దుర్ఘటతయావిశిష్యైవ తన్నివేశనస్యావశ్యకత్వాదిత్యేతల్లాభాయాంతరపదమ్ ॥ అత్రచసాధ్యాదిభేదేనాభిన్నప్రతిజ్ఞాత్వం యద్యవచ్ఛేదకత్వేన నివేశ్యతె తదా తస్యప్రకృతసాధ్యవిషయకత్వనియతత్వాసంభవాదప్రసిద్ధిః ॥ యదిచ సాధ్యాదిభేదేన భిన్నం తత్ తదా యాదృశసాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞాయాం ప్రకృతలింగబోధకత్వనియతం తత్రావ్యాప్తిరిత్యపి దూషణంబోధ్యమ్ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

—•ఇతి గదాధరీయే ప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్••—

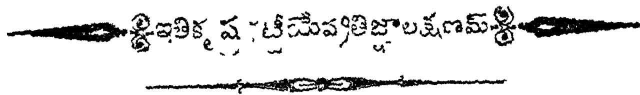
స్నేహత్వప్రకారకప్రమావిషయఇత్యాకారకనిష్ఠ తద్వ్యక్తిత్వాదిరూపవత్త్వాదిత్యాదినా హేతుత్వబోధకవిభక్తిఘటితలక్షణపరిగ్రహః ✻ ఆత్మాశ్రయేతి ✻ అవయవతావచ్ఛేదకతాగ్రహే ఽవయవతావచ్ఛేదకత్వ విశిష్టరూపగ్రహాపేక్షితఇత్యాశయః ॥ తథావిధరూపాంతరపరిచయవతామేవలక్షణస్యసుగ్రహతేత్యతఆహ ✻ తథాచేతి ✻ విశిష్యానుమిత్యన్యూనేత్యాదిరూపేణ స్వయం దూషణాంతరమాహ ✻ అత్రచేతి ✻ (శ్రుం: ॥ — ॥ కేచిత్తు సాధ్యపక్షవిశేషనియంత్రితం నప్రతిజ్ఞాత్వం తథాసతి ప్రతిజ్ఞాపదస్య నానార్థత్వం స్యాత్కింతుజాతివిశేషః కార్యతావచ్ఛేదకత్వాదీనామివ శక్యతావచ్ఛేదకతాయాఅపి జాతిసాధకత్వాదితివదంతి ॥ తన్మతం దూషయతి మూలే ✻ ప్రతిజ్ఞాత్వమితి ✻ అనతిప్రసక్తపదోపాదానంచ న్యాయబహిర్భూత ప్రతిజ్ఞాసమానాకారవాక్యసాధారణ్యశంకావారణాయ ✻ తాంత్రికేతి ✻ శక్యతావచ్ఛేదకత్వైవజాతిసాధికావ్యవహారస్తు తాంత్రికేషు ప్రసిద్ధఇతిభావః ✻ దేవదత్తప్రభవత్త్వాదిన్వ

తి * దేవదత్తప్రభవత్వావచ్ఛేదకవైజాత్యస్యేత్యర్థః ॥ అత్రైతద్వైజాత్యం దేవద
త్తజన్యపంచాశద్వర్ణానుగతం తథా చైతద్వైజాత్యం విహాయ ప్రతిజ్ఞాత్వం య
జ్ఞదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వం విహాయ నిరుక్తవైజాత్యముదాసీనవర్ణే
దేవదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాయాం చ తద్ద్వయసమావేశరూపసంకర ఇతి న సంభవతి ॥
నిరుక్తవైజాత్యస్యైవ సిద్ధాంతేఽంగీకర్తుమశక్యత్వాత్ ॥ తస్య పంచాశద్వర్ణా
నుగతతయా కత్వగత్వాదినా సంకరాత్ ॥ తాదృశవైజాత్యం విహాయ కత్వా
దియజ్ఞదత్తోచ్చరితకకారాదౌ కత్వాదికం విహాయ తాదృశవైజాత్యం దేవదత్తో
చ్చరితఖకారాదౌ దేవదత్తోచ్చరితకకారాదౌ కత్వతాదృశవైజాత్యయోః
సమావేశాత్ ॥ యదిచ పంచాశద్వర్ణేషు దేవదత్తప్రభవత్వావచ్ఛేదకవైజాత్య
మేకమనుగతం న స్వీక్రియతే యేనోక్తదోషస్స్యాత్ కింతు దేవదత్తమాత్రోచ్చ
రితకకారమాత్రసామాన్యే ఏవ। ఏవం చ దేవదత్తమాత్రోచ్చరితకకారసామాన్యవృ
త్తివైజాత్యం విహాయ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య యజ్ఞదత్తోచ్చరితప్రతిజ్ఞాదౌ ప్రతిజ్ఞాత్వం
తాదృశవైజాత్యస్య దేవదత్తమాత్రోచ్చరితకకారే సత్త్వాత్ ॥ దేవదత్తోచ్చరితకకా
రఘటితప్రతిజ్ఞాయాముభయోః సమావేశ ఇతి సాంకర్యముచ్యతే, తదా కత్వాదిక
మాదాయైవ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య సాంకర్యం సంభవతి ॥ కత్వం విహాయ ప్రతిజ్ఞాత్వం క
కారఘటితప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతిజ్ఞాత్వం విహాయ కత్వముదాసీనకకారే కకారఘటి
తప్రతిజ్ఞాయాం సమావేశాదితి దేవదత్తప్రభవత్వానుధావనమసంగతమేవేతి చేత్
మైవమ్ ॥ ప్రతిజ్ఞాత్వస్య జాతిత్వవాదిభిరేకదేశాతివ్యాప్తివారణాయ వ్యాసజ్య
వృత్తిత్వం స్వీకార్యం । ఆంశికత్వం చ న దోషాయ తుల్యయుక్త్యా పరికల్ప్యం । వై
జాత్యమపి న్యాయాంతర్గతపర్వతో వహ్నిమానితి వాక్యోదాసీనపర్వతో వ
హ్నిమానితి వాక్యసాధారణం । దేవదత్తమాత్రోచ్చరితపర్వతో వహ్నిమానితి
వాక్యవృత్తిరేకం ఏవం చ దేవదత్తమాత్రోచ్చరితవాక్యవృత్తితాదృశవైజాత్యం వి
హాయ ప్రతిజ్ఞాత్వం యజ్ఞదత్తోచ్చరితపర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయాం ప్రతి
జ్ఞాత్వం తాదృశవైజాత్యం దేవదత్తోచ్చరితోదాసీనపర్వతో వహ్నిమానితి వా
క్యే తదుభయసమావేశశ్చ దేవదత్తోచ్చరితన్యాయాంతర్గతపర్వతో వహ్నిమా
నితి ప్రతిజ్ఞాయాం కల్పితవైజాత్యమపి వ్యాసజ్యవృత్త్యేవేతి ఏకధర్మావచ్ఛిన్న
పర్యాప్తత్వయాపైకత్ర సమావేశ ఇతి కల్పితవైజాత్యానుసరణం ॥ ఏవం చ క

ల్పితవైజాత్యస్య ప్రతిజ్ఞాత్వస్యచ కత్వాదినాసహ నైకధర్మావచ్ఛిన్నపర్యాప్తి
త్వరూప ఏకత్రసమావేశః । కత్వాదీనామవ్యాసజ్యవృత్తిత్వాదితి నతత్సాంకర్య
శంకావకాశః * ఏతేనేత్యాది * వృత్త్యంతమవృత్త్యంతంచ పరిచాయకంతే
నైకదేశస్యప్రతిజ్ఞా తదితరసముదాయస్యచవ్యుదాసః*సాధనాంగమ్*న్యాయ
ఘటికా*పక్షపరిగ్రహః*పక్షేసాధ్యగ్రహః* ప్రమాణం*జ్ఞాపకం*ప్రాథమ్యా
త్ *ప్రథమముచితత్వాత్* సమయబంధః* సదృష్టాంతోదాహరణేనశబ్దాని
త్యత్వం సాధనీయమిత్యాదిసంకేతాభిప్రాయః । శబ్దానిత్యత్వంసాధయేత్యాకాం
క్షాయాం శబ్దానిత్యత్వంకథమితి ప్రశ్నేవాదినఃప్రతివాదినః । యద్యపివిప్రతిప
త్తిః తత్సంశయోత్తరంపర్వతేవహ్నినిర్ణయోజాయతామిత్యేకతరకోటికనిర్ణ
యేచ్ఛైవయుక్తా తథాపి ప్రతివాదివన్మధ్యస్థస్యాపి పర్వతస్యవహ్న్యభావత్వవ
వనిర్ణరాత్కోవహ్నిమానిత్యేవాకాంక్షేతి ప్రదర్శనాయ వాదినఇత్యస్యాప్య
భిధానం ॥ తథాచానిత్యః కఇత్యేవాకాంక్షాబోధ్యా । యద్వా హేత్వర్థా
న్వయాయ యదిసాధ్యవానిత్యేవ ప్రతిజానీయాత్తదా కోవహ్నిమానితిజిజ్ఞాసా
స్యాదతఃపక్షః సాధ్యవానితిప్రతిజ్ఞాకార్యేతి దీధితికారాభిప్రాయః । సాధ్యం
హేతూపన్యాసేన*సాధ్యనిర్దేశం* ప్రతిజ్ఞాం॥తథాచహేత్వవయవార్థస్యసా
ధ్యేఽన్వయంవినా జిజ్ఞాసానివృత్త్యసంభవాత్ సాధ్యోపస్థితయే ప్రతిజ్ఞాఽఽ
వశ్యకీతిభావః*అతిప్రసంగాత్ * పదానుపస్థితస్యవిశేష్యతయాఽన్వయే ద్ర
వ్యత్వావచ్ఛిన్నేపి ధూమాదిత్యాదిహేత్వవయవార్థాన్వయప్రసంగాత్ *ప్ర
తివాదీతి * ఉక్తవిప్రతిపత్తిరభావకోటావేవ ప్రమాణమితి । విరుద్ధప్రతిపత్తి
జనకవాక్యేనేత్యర్థః । యది విప్రతిపత్తిపదం తదేకదేశపరం తదా నేత్యా
కారకప్రతివాదివాక్యమేవ ప్రతివాదివిప్రతిపత్తిరితిబోధ్యమ్ * ప్రమాణాదీతి*
న్యాయమతేనైవ మయాశబ్దానిత్యత్వేప్రమాణంవక్తవ్యమిత్యాది సమయబంధే
నేత్యర్థః । సర్వమిదం తయోరావశ్యకత్వేస్యాత్తదేవనేత్యతఆహ * పరేతి *
నిరాకాంక్షత్వాదితి * జనితాన్వయబోధకత్వాదితిభావః * శంకతే*నచేతి*అ
వయవాంతరాణామ్*ఉదాహరణాదీనామ్*అతదర్థత్వాత్ * హేత్వన్వయ
యోగ్యసాధ్యోపస్థాపకత్వాసంభవాత్ । పక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యస్యైవ హే
త్వన్వయయోగ్యత్వాదితిభావః*తదనుపస్థానాత్*ప్రాక్ నిగమనోపస్థానాసం

(ప్ర)॥ *నిగమనవారణాయేతి* ప్రతిజ్ఞోదాహరణోపనయవిశేషాణాంవివక్షణీయ

భవాత్ ॥ కథాయామాకాంక్షాక్రమేణైవాభిధానాదితిభావః। అవయవాంతరే ణేత్యాదిమూలంక్వచిన్నదృశ్యతే *అవయవాంతరేణ* ఉపనయేన। వ్యతిరే క్యుదాహరణస్యసాధ్యవాచకపదాభావాచ్ఛంకాయాస్తుచ్ఛత్వమితి ఉదాహరణ త్యాగః *ఆక్షేపాత్* ఉపనయేప్రతీతస్యాన్యథానుపపత్త్యా సాధ్యవత్తయా ప క్షానుమానాదిత్యర్థః। తథాచ తేన హేతోస్స్వయోగ్యసాధ్యోపస్థితిరితిభా వః *సాధ్యాన్వయేఇతి* సాధ్యే హేత్వవయవార్థాన్వయే ఉదాహరణానంత రం సాధ్యవ్యాప్యవాన్ కఇత్యాకాంక్షయోపనయాభిధానమిత్యర్థః ॥ దూష ణాంతరమాహ *తస్మాదితి* ఉపనయాదిత్యర్థః। పక్షస్యసాధ్యవత్త్వం వి నాపి తద్వ్యాప్యవత్త్వప్రతీతిసంభవాదితిభావః। అయంచఅపూర్వస్య వాచ్య త్వంవినా యాగస్య కామికర్తవ్యతాబోధస్యభావినః అనుపపత్త్యా మీమాంస కైరుపేతః। ప్రతీతిసాధ్యవ్యాప్యవత్త్వాన్యథానుపపత్త్యాసాధ్యవత్త్వకల్పనస్యో పనయోత్తరకాలీనతయా హేత్వవయవప్రయోగఏవ నభవేదితిభావః। పదోప స్థితార్థస్యైవ శాబ్దబోధేభానాత్ తథావిధపక్షస్యసాధ్యవత్త్వమప్రయోజక మిత్యపిద్రష్టవ్యమ్। నిబంధనకృతాంమతమాహ *అన్యేత్వితి* *నాకాంక్షా* నప్రశ్నః *విశిష్టే* శబ్దానిత్యత్వగ్రాహకత్వవిశిష్టే *నశక్యాభిధానమ్* నవిశిష్ట బోధాభిప్రాయప్రయుక్తహేత్వవయవేన బోధయితుంశక్యం *వాదీతి* వా దిప్రతివాదినోస్సాధ్యవివాదేనసుగత్యా యత్నాన్యస్యంతత్ప్రశ్నాభావాదిత్యర్థః

ఇతికృష్ణంభట్టీయేప్రతిజ్ఞాలక్షణమ్

(మూ) ॥ అన్యథా ॥ ప్రతిజ్ఞాంవినా ॥ నను హేతువిభక్తిమత్త్వమిత్యస్యహే తుత్వబోధకవిభక్తిమత్త్వమిత్యర్థః తత్ర ధూమాదాలోకాద్వా పర్వతోవ హ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞాయాం యోయోధూమవాన్ సవహ్నిమాన్ యథాధూమాత్ ద్వహ్నిమహానసమిత్యుదాహరణే పర్వతోధూమాదాలోకవద్వృత్తివహ్ని మానిత్యాదిస్థలీయధూమాదాలోకసమానాధికరణవహ్నివ్యాప్యధూమవానిత్యు పనయేచ కింవాలోకాద్వహ్నిసాధ్యకప్రతిజ్ఞోదాహరణోపనయేషు చాతివ్యా పెరక్షథనేనన్యావటేణ్యాశంక్యాహ గాబాధకాభ్యాం *ప్రతిజ్ఞేతి* వివక్షణీయేతి*

హేతువిభక్తిమత్త్వవిశేషణేన వారణసంభవాన్నతదుక్తం॥ ననుసాధ్యావిషయ
కబోధజనకత్వనివేశే వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాద్యుక్తహేతావ
వ్యాప్తిరతఆహ * సాధ్యావిషయకత్వంచేతి *బహిర్భావేణేతి*వివక్షణీయమి
తిశేషః ॥ సాధ్యాంశోపాదానం హేతువిభక్తిమత్త్వదళసార్థక్యా ॥ ఏతత్క
ల్పే తాదృశసాధ్యావిషయకత్వప్రతియోగికోటౌ సాధ్యాంశముపాదాయదళా
న్తరోపాదానం ప్రక్షాళనాద్ధీతిన్యాయేన సందర్భవిరుద్ధమతఃకల్పాంతరమాశ్రి
యతి * పూర్వేతి * తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాది నిగమనే మత్వర్థాద్యంశేపవ
సాధ్యస్యవిశేషణతయా అతివ్యాప్తిరిత్యతః సాక్షాత్పరంపరాసాధారణ్యేతి ॥ త
థాచ తత్ర సాధ్యస్య పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాన్నదోషః॥ హేతుత్వంప్ర
మేయం ప్రమేయాదిత్యాదౌ ప్రమేయత్వాదిసాధ్యకే హేత్వవయవేఽవ్యాప్తిః
హేతుతావచ్ఛేదకీభూతసాధ్యస్య పరంపరయా పక్షవిశేషణత్వాదతః పూర్వో
పదర్శితేతి॥ ప్రకృతసాధ్యపక్షకప్రతిజ్ఞాజన్యబోధే యాదృశయాదృశం పక్షాంశే
సాధ్యస్య విశేషణత్వం తాదృశేత్యర్థః ॥ తచ్చ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధా

తథాచోక్తస్థలేషు యథాశ్రుతార్థేఽతివ్యాప్తేరగ్రేవక్ష్యమాణ పరిష్కృ
త హేతువిభక్తిమత్త్వనివేశేఽభావాన్నిగమనమాత్రానుసరణమితి ॥ న
ను తాదృశవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశూన్యత్వమేవాస్తుకిం సాధ్యాంశని
వేశేనేత్యతఆహ * సాధ్యాంశేతి * అఖండాభావఘటకసాధ్యాంశానివేశేఽ
గ్రిమవ్యతిరేక్యుదాహరణస్య నిరుక్తవిషయతాబహిర్భూతవిషయతాశాలిబోధ
జనకత్వేనైవవారణసంభవాత్తద్దళవైయర్థ్యంస్యాత్ ॥ నచ విషతాంతర్భూత సా
ధ్యవిషయతాభిన్నాతాదృశవిషయతాంతర్భూతత్వ సాధ్యవిషయతోభయాభావవతీ
వాయాసాధ్యవిషయతాతచ్ఛూన్యత్వమిత్యర్థోఽస్త్వితివాచ్యం॥ద్వితీయస్యసాధ్య
స్యాసంభవవారకత్వేఽపి ప్రథమస్యతస్యాఖండాభావ సంపాదకత్వా నపాయా
ద్గౌరవస్యత్వాధిక్యాత్ * దలాంతరం * హేతువిభక్తిమత్త్వదళం ॥ ఇదంతుబో
ధ్యం ॥ పూర్వోపదర్శితేత్యాద్యగ్రిమస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకతయాఽ నను
షంగపక్షే ఇదమేవసాధ్యావిషయకత్వమావశ్యకం । అవతారికాతు అనుషంగ ప
క్షేబోధ్యేతి * పూర్వేతి * ప్రతిజ్ఞాలక్షణేత్యర్థః * ప్రకృతేతి * అత్రపూ
ర్వోపదర్శితప్రతిజ్ఞాజన్యబోధీయసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వంననివేశ్యం నిగమ
నాతివ్యాప్తేరిత్యతఆహ * తచ్చేతి * తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న పక్షవిశేష్యతా

వచ్ఛిన్నం సాక్షాత్పక్షనిరూపితం పక్షాంశే అభేదాదిసంబంధేన విశేషణతాప
న్నసంబంధ్యవచ్ఛిన్నరూపితత్వం చ తాదృశవిశేషణతాత్మకసాధ్యవిషయతాయాస్సత్త్వం
సముదితార్థః॥ అయంవహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతత్వాత్ త్రిధర్మకస్యత్వాదిత్యాది
త్యాదిహేతావవ్యాప్తివారణాయపక్షేక్ర(?)తి, పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వార్థకమ్॥
నచైవమననుషంగపక్షే నిగమనజన్యబోధేసాధ్యస్యపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వా
విశేషణత్వాదతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమితివాచ్యమ్ ॥ అననుషంగపక్షే పక్షనిష్ఠము

నిరూపితసాధ్యప్రకారతాయాః పక్ష(?)తపక్షవిశేష్యతానిరూపితాభేదసంబంధావ
చ్ఛిన్నప్రకారతా సంబంధ్యంశే నిరూపితత్వసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యప్రకారతా
యా అనుగతరూపేణసత్త్వం తథాచ నిగమనజన్యబోధీయ సాధ్యవిషయ
తాయాః తాదృశవిషయతానిరూపితసంబంధవిషయతానిరూపితవిషయతా రూప
త్వాన్నాతివ్యాప్తిరితి వహ్న్యాదిసాధ్యకనిగమనవారణాయైకవిధసాధ్యావిషయ
కత్వ నివేశేపీతరభేదాదిసాధ్యకనిగమనానాం వారణాయతాదృశతాదృశసా
ధ్యవిషయతాసత్త్వనిరూపణం ద్రష్టవ్యమ్। హేతుత్వంప్రమేయంప్రమేయాదిత్యా
దౌ హేతుజన్యబోధేహేతుత్వే ఆధేయతాసంబన్ధేన విశేషణతాపన్న ప్రమే
యాంశేఏవప్రకారత్వం నతుఅభేదసంబన్ధేన విశేషణతాపన్నప్రమేయాంశే ప్ర
కారత్వం ప్రమేయత్వస్యేతినావ్యాప్తిః*సాక్షాత్*పచతీత్యాదౌ ఏతచ్చపదం,
పరాసాధారణనిరూపితత్వంనాస్తీతిసూచకమ్ *పక్షాంశేఇత్యాది* వహ్నిమా
నిత్యాదౌ *పక్షతేతి* నత్వయంవహ్నిమాన్ వహ్నిమత్పర్వతత్వాత్త్రిధర్మకస్య
త్వాదిత్యాదౌ హేతావేవ మస్యవ్యాప్తిరితివచ్యం। సిషాధయిషయాన్యా
యప్రయోగానంగీకారాత్ । తదంగీకారేతుప్రకారతావచ్ఛేదకతానాపన్నత్వే
న పక్షతావచ్ఛేదకంవిశేషణీయమ్ । ఏతేనపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన సాధ్యసా
ధనస్యోద్దేశ్యత్వేతత్సామానాధికరణ్యేన సాధ్యస్యహేతుఘటకత్వేసిషాధయిషా
యామనపేక్షణేపి నక్షతిః ॥ కేచిత్తు తదవ్యాప్తివారణాయపక్షముఖ్యవిశేష్యత్వ
స్యావశ్యకతయా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం వ్యర్థమేవేత్యాహుః * అన
నుషంగపక్షేతి * ఇదంవిశేషణం అనుషంగపక్షేనిగమనసామాన్యవారకం నత్వ
ననుషంగపక్షే ఏతత్పక్షేపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ విశేషణత్యాగేపి వ
హ్నిమన్వృత్తిసమవాయస్యాత్వాదితిహేతుసంగ్రహాయ ముఖ్యవిశేష్యతాపాదా

క్ష్యవిశేష్యతానిరూపితప్రకారతాపన్నత్వరూపం పక్షవిశేషణతాపన్నత్వం యా
దినివేశ్యతే, తదా పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వావివక్షణేపి తస్మాదితరేభ్యోభి
ద్యత ఇత్యాదినిగమనాతివ్యాప్తేరశక్యపరిహారతయా ఏతత్కల్పస్యానుషంగపక్షా
భిప్రాయకత్వాత్ ॥ అయం ధూమాభావవాన్ వహ్న్యభావాదిత్యాదౌ యో
యో ధూమవాన్ స వహ్నిమానిత్యాదేర్వ్యతిరేక్యుదాహరణస్య యథాశ్రుతహే
తువిభక్తిమత్త్వనివేశనేనాపి వారణసంభవాద్వివక్షణీయస్య ప్రకృతసా
ధ్యాన్వయబోధనక్షమార్థోపస్థితిప్రయోజకహేతువిభక్తిమత్త్వస్య వ్యావృత్తిస్థల
మాహ * ఇదమితి * ఉదాహరణస్య సాధ్యావిషయకత్వరక్షణాయ అభావసాధ్యకా
నుధావనం ॥ హేతువిభక్తిపదస్య జ్ఞాపకత్వరూపహేతుత్వబోధకవిభక్త్యర్థ
కత్వే, ప్రథమోదాహరణే నాతివ్యాప్తిస్తత్ర జనిధాత్వర్థోత్పత్త్యన్వితప్రయో
జ్యత్వస్యైవ పంచమ్యర్థత్వాదతస్స్థలాంతరమాహ * అయమితి * వ్యతిరేక్యు
దాహరణస్యేతి * యద్దండాజ్జాతం తద్దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవత్ యో
యో ధూమాదాలోకవాన్ స ఆర్ద్రేంధనవానిత్యాద్యాకారకస్యేతి శేషః ॥ సా
ధ్యావిషయకత్వరక్షాయై వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనం ॥ యద్యప్యన్వయ్యుదాహ

రణేపి. తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదికం కతిపయనిగమనమేవ వార్యతే న సర్వం తస్మాదిత
రేభ్యోభిద్యత ఇత్యాదౌ భేదాశ్రయతాయా ఏవాఖ్యాతార్థస్య ముఖ్యత్వేన
భానాదితి భావః * ఏతత్కల్పస్య * ద్వితీయకల్పస్య ॥ అయం తస్మాదితరేభ్యో
భిద్యత ఇత్యనుషంగపక్షః * యద్దండాదితి * దండసంయోగాజన్యత్వమాత్రో
క్తౌ దండరూపే వ్యభిచారవారణాయ ద్రవ్యత్వనివేశః । ద్రవ్యత్వమాత్రస్య ఘటా
దౌ వ్యభిచార ఇతి దండసంయోగజన్యత్వనివేశః । యద్దండాజ్జాతం తద్దండసం
యోగాజన్యద్రవ్యమితి తు నోదాహరణం దండరూపే వ్యభిచారాత్ । హేత్వభా
వాలాభాచ్చ, దండరూపే చ దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావసత్త్వాన్న వ్యభి
చారః । సిద్ధాంతే తు విశిష్టాభావస్యాతిరిక్తతయా వ్యాపకత్వమ్ । అనతిరిక్తత్వే తు
వైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వేన వాచ్యం * అన్వయ్యుదాహరణస్యే
తి * యద్దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వవత్ తన్న దండాజ్జాతమిత్యాదేః వహ్ని
మాన్ ధూమాదిత్యాదిస్థలీయస్యైవ వా ఏవం చాన్వయ్యుదాహరణ ఏవాతివ్యాప్తి
స్సంభవే వ్యతిరేకిపర్యంతానుధావనం వ్యర్థమిత్యాశయః । అత్ర యద్దండాజ్జాత

ఙానస్య సాధ్యవిషయకత్వేపి పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే సాధ్యావిశేషణకత్వాదతి
వ్యాప్తిస్తదవస్థైవ ద్వితీయకల్పే ॥ తథాపి ప్రథమకల్పే వ్యావృత్తిఘటనా
య అభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యసంసర్గాంశఘటితాదృశోదాహరణస్యసాధ్యాన్వితస్వా
ర్థబోధక పదశాలిత్వనివేశనేనైవ వారణసంభవాత్తాదృశవిభక్తిమత్త్వపర్యంత
స్య వ్యావృత్తిస్థలమాహ * హేతుత్వపక్షకేతి *సాధ్యాన్వితేతి*నిగమనోపస్థా
ప్య సాధ్యాన్వితేత్యర్థః ॥ విశేషణతయా సాధ్యాన్వితత్వస్యావివక్షణాదితిభా
వః ॥ నచోపనయే వ్యాప్తిఘటకతయా సాధ్యవిషయకత్వసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః
ప్రసజ్యతే అనుషంగపక్షే నిగమనోపస్థాప్య సాధ్యేనసమమిదంపదార్థస్య
హేతుత్వస్యానన్వయాద్వ్యావృత్తిదానస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకతయా అ

త్వాభావాభావవత్తద్దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవదితి వ్యతిరేక్యుదాహ
రణస్యాపిసంభవాదన్వయిపదంచింత్యమ్ । ప్రథమకల్పే బహిర్భూతసాధ్యవిష
యతాసత్త్వాదేవాతివ్యాప్త్యభావాద్ద్వితీయకల్ప ఇతి ॥ ననుసాధ్యవిషయతా ని
రూపితస్వార్థవిషయతాకబోధోననివేశ్యతే యేనోక్తదోషవారణాయవిభక్తి
నివేశః స్యాత్ కింతుసాధ్యవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థప్రకారతాకబోధ ఏవవి
భక్తిత్వానివేశేన లాఘవాదిత్యతఆహ * విశేషణేతి * సిద్ధవిభక్తిత్వనివేశాను
రోధేన విశేషణత్వస్యైవ నివేశోనాస్తీతిభావః ॥ అత్ర దీధితికారాణాం హే
తుత్వమభిధేయం ఇతరభిన్నంవాహేతుత్వాదిత్యాదిస్థలీయోపనయేవిభక్తివ్యా
వృత్తిప్రదర్శనం కింప్రథమకల్పంకింవాద్వితీయకల్పమభిప్రేత్యఉభయథాపినసం
భవతీత్యాశంకతే * నచేతి * వ్యాప్తిఘటకతయేతి * ఇతరభేదసాధ్యకే పూర్వప
నయేఽన్వయవ్యాప్తిప్రవేశమభిప్రేత్యద్వితీయకల్పాభిప్రాయకత్వం చేద్వ్యా
వృత్తిదానస్యోచ్యతే తదాతివ్యాప్తిలాపనం నాస్తీత్యాహ *అనుషంగపక్షఇతి*
ఇదంపదార్థస్య ఉపనయఘటకేదంపదార్థస్య॥ఏతేన సాధ్యాన్వితస్వార్థ
బోధకపదశాలిత్వమాత్రేణైవవారణముక్తం *అనన్వయాత్ *భిన్నవాక్యత్వేనే
త్యాదిః ॥ ననూపనయఘటకాయంపదస్యావృత్తిరేవానుషంగః తథాచ నిగమ
నోపస్థాప్య సాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకత్వం హేతుత్వ బోధకోక్తోపనయ
ఘటకాయం పదస్యాక్షతమేవేతి వ్యావృత్తిస్సంభవతీతి చెన్న ॥ ఉపనయఘట
కాయంపదసదృశపదాంతరస్యావృత్తిరేవానుషంగః । నతూపనయఘటకస్యైవా

ననుషంగపక్షేచనిరుక్తవిశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వస్యైవసాధ్యావిషయకత్వపదార్థతయా పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వస్యాప్రయోజకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ఉపనయపదస్య ఇతరత్వవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగిమదిదమిత్యాద్యాకారకాభావసాధ్యకవ్యతిరేకస్యోపనయపరత్వాత్ * ప్రకృతసాధ్యేతి * ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధప్రయోజికాకాంక్షాదిమద్ధాతువిభక్తిమత్త్వమిత్యర్థః ॥ ఉపదర్శితస్థలేచ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యాలోకాభావాది

వృత్తిస్తథేతిద్వితీయకల్పే అతివ్యాప్త్యలగ్నకత్వాశయః॥ నచ తథాపినిగమనఘటకాయంపదస్య యోఽర్థస్స ఏవోపనయఘటక తత్పదస్యాపీతి ద్వితీయకల్పే సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వసంభవాదతివ్యాప్తిర్లగత్యేవేతివాచ్యమ్ ॥ స్వజన్యపదార్థోపస్థితిసహకారేణ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వాసంభవాదతివ్యాప్త్యలగ్నకత్వైవేత్యాశయాత్ ॥ తథాపి పక్షవిశేషణతయా సాధ్యవిషయత్వమాదాయవ్యావృత్తిస్స్యాదిత్యతఆహ * అననుషంగపక్షేచేతి * అప్రయోజకత్వాదితి * తస్యానుషంగపక్షాభిప్రాయకత్వాదితిభావః * అభావసాధ్యకేతి * హేతుత్వ పక్షకేతరభేదసాధ్యకహేతుత్వత్వాది హేతుకేత్యర్థః * ప్రకృతేతి * అయంనధూమాద్గుణత్వాభావవాన్ రూపత్వాదిత్యాదౌ యః ధూమాద్గుణత్వాభావవాన్ సరూపత్వాభావవానిత్యుదాహరణస్యధూమాద్గుణత్వాభావస్య యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావః విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావోవాతస్యవిశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్యసాధ్యత్వేకాలత్వాదౌ హేతౌయః ధూమాద్గుణత్వాభావస్యయః కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాద్యభావవాన్ సకాలత్వాభావవాన్ ఇత్యాద్యుదాహరణస్యచ వారణాయప్రకృతేతి * స్వార్థబోధజనకేతి * స్వార్థభానప్రయోజకేత్యర్థః । క్వచిత్తథైవపాఠః । శాబ్దబోధస్వరూపయోగ్యహేత్వవయవసంగ్రహాయతఆకాంక్షాదీతి ॥ నిరుక్తసాధ్యవిషయత్వశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వం కేవలహేత్వర్థబోధమాదాయసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వంతు ప్రతిజ్ఞాహేత్వర్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధమాదాయేతి ఏకథాశాబ్దబోధనివేశేనసంభవతీతి ధ్యేయం ॥ యద్యపి సాధ్యాన్వితస్వార్థభానప్రయోజకాకాంక్షాసాధ్యవాచకపదేనైవేతి తన్నివేశస్తువ్యర్థః॥ తథాపి ధూమాదాలోకవానితిపూర్వోక్తోదాహరణే

రూ [illegible] ర్థానన్వయాన్నా [illegible]
తుపదముఖ్యార్థకే సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలినో హేత్వలక్షణావయ
వస్య సాధ్యవిషయకత్వవిశిష్టేఽతివ్యాప్తిప్రసంగానవకాశాత్ ॥ నచ పక్షవిశేషణ
తయా సాధ్యావిషయకత్వనివేశపక్షే జ్ఞానాదిసాధ్యకే యదిచ్ఛతిసజానాతీత్యు
దాహరణే జ్ఞానాదిరూపసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతవిభక్తిశాలిని విశేషణవి
భక్త్యర్థవాచకత్వమతే ప్రమేయత్వాదిపక్షకప్రమేయత్వాదిసాధ్యకోపనయే
పక్షీభూత సాధ్యాన్వితార్థబోధక ప్రథమావిభక్తిశాలినిచ అతివ్యాప్తివారణా
య హేతుపదోపాదానమావశ్యకమితివాచ్యమ్ ॥ పక్షవిశేషణతయాసాధ్యా
విషయకత్వనివేశపక్షే హేతుపదోపాదానేపి యోయోధూమవాన్ సవహ్ని
మాన్ యథా ధూమాద్వహ్నిమన్మహానసమితిసదృష్టాంతోదాహరణేఽతివ్యా
ప్తేః తద్వారణాయ ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితార్థబోధకత్వస్యా
వశ్యం నివేశనీయతయా తాదృశోదాహరణోపనయయోః తథావిధ సాధ్యాన్వి
తస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వవిరహేణాతివ్యాప్తిప్రసంగానవకాశాదిత్యతఆహ *హే
త్వితి * ఇదముపలక్షణం ॥ పక్షవిశేషణతయా సాధ్యావిషయకత్వనివేశకల్పే

అదేశ్రాంధసమాస్యత్వాదితియాపంచమితస్యాఃసాధ్యాన్వితస్వార్థవిషయతాప్ర
యోజకత్వేతత్త్వేనధర్మవిషయోదాహరణఘటకపంచమ్యాఅపి ప్రయోజకత్వా
దతివ్యాప్తిరతః ఆకాంక్షాప్రకృతిసమభివ్యాహారరూపానివిష్టా॥ఆదినాయోగ్య
తాతాత్పర్యపరిగ్రహః । తత్రయోగ్యతాస్వార్థరూపవిశిష్టవిషయకత్వం నతు
స్వార్థఘటకపదార్థీయనిరూప్యనిరూపకభావాపన్న విషయతాకూటం తేన
పర్వతోవహ్నిమాన్ద్రవ్యాదిత్యాదిస్థలేద్రవ్యాదిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిః । ద్ర
వ్యనిష్ఠస్వజ్ఞానజనకధూమస్యజ్ఞానవిషయత్వానిరూపకత్వ బోధస్య ధూమాన్య
త్వావగాహిత్వేపి తాదృశవిశిష్ట విషయకత్వాత్ తాత్పర్యంచనిస్తాత్పర్యకశుకా
ద్యుక్తస్యాఘటాంతరపరస్యచ ధూమాదిత్యాదివాక్యస్యవారణాయ ॥ అనుషంగ
పక్షే హేతుపదసార్థక్యంశంకతే * నచేతి * విశేషణేతి * ప్రమేయవ్యాప్య
వాచ్యత్వవదిదమిత్యుపనయేఇదమంశే అభేదస్యవిశేషణత్వాత్పక్షీభూతసాధ్యా
న్విత స్వార్థబోధకత్వం ప్రథమావిభక్తేరిత్యతివ్యాప్తిరిత్యర్థః * యోయఇ
తి * ధూమాద్వహ్నిమన్మహానసస్తద్భిన్నశ్చధూమవాన్ధూమాద్వహ్నిమన్మహా

విభక్తిమత్త్వమపి నోపాదేయమ్ ॥ తత్కల్పస్యానుషంగపక్షపరతయా తత్పక్షే ఉపనయస్య నిగమనైకవాక్యతావిరహేణ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధక పదశాలిత్వాభావాద్దర్శితవిభక్తిపదవ్యావృత్తేశ్చ అననుషంగపక్షఏవ సంగతేస్తత్కల్పే వ్యావృత్త్యభావాదితి కేచిత్ ॥ వస్తుతస్తు అనుషంగపక్షే ఉపనయస్థస్యైవ పక్షబోధకేదంపదస్య నిగమనఘటకీభూయ సాధ్యాన్వితార్థబోధకతయా తా

నస స్తద్భిన్నః ధూమవ్యాపకవహ్నిమాంశ్చేతిబోధః । వ్యాపకతాయామానసబోధవిషయతాపక్షేధూమాద్వహ్నిమన్మహానసోవహ్నిమానితి బోధానుదయాత్ ॥ అథవహ్న్యాద్యుద్దేశ్యతావచ్ఛేదకకోటి నివిష్టతయాతథావిధబోధేన బాధకమితి చేన్న ॥ రక్తదండవాన్ దండవానిత్యాదౌశాబ్దబోధవారణాయదండవతః టవాన్ దండవానిత్యాదేః సంగ్రహాయచావచ్ఛేదకవిశేషణతానాపన్నోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతాయా ఏవబాధకత్వాదితి ॥ యేతూద్దేశ్యతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణస్య విధేయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణత్వే శాబ్దబోధః రక్తదండవాన్ దండవానిత్యాదావపిదండవాన్ రక్తదండవానితివత్ ;భవత్యేవేతివదంతి తేషాముక్తబోధోభవత్యేవేతి ॥ ఇదమిత్యాది కేచిదిత్యంతం మతాంతరమ్ ॥ అననుషంగపక్షేప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వేసతి సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలిత్వంలక్షణమ్ ॥ అనుషంగపక్షేతుప్రకృతపక్షవిశేషణతయాసాధ్యవిషయకత్వశూన్యశాబ్దబోధజనకత్వేసతి ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకపదశాలిత్వంలక్షణం నతుపదేవిభక్తిమత్త్వమపి ప్రయోజనాభావాత్ పక్షవిశేషణతాపన్నసత్త్వాభావాసద్భావాభ్యాంలక్షణభేదస్యేష్టత్వాదితి భావః ॥ * సాధ్యాన్వితేతి * పక్షవిశేషణతాపన్నేత్యర్థః *తత్కల్పే * అనుషంగకల్పే ఉపనయఘటకస్యైవాయంపదస్యావృత్తిః అనుసంధానరూపానతుతత్సదృశపదస్యేత్యాశయేనసిద్ధాంతయతి *వస్తుతస్త్వితి * నిగమనేతి * తదర్థసాధ్యవిషయతానిరూపితేదంపదార్థవిషయతాకబోధజనకత్వేన । నను విభక్తిత్వం సుప్తిఙ్ ఏతదన్యతరత్త్వం తన్నివేశేగౌరవం అనుషంగపక్షేఇదంపదార్థసాధ్యబోధోనిగమనజన్యఏవనోపనయజన్య ఇతిబోధేలాఘవేనస్వజన్యత్వ స్యైవనివే

దృశబోధేచ ప్రయోజనాంతరవిరహేణ స్వజన్యత్వానివేశనాదుపనయే విభక్తి
పదవ్యావృత్తిస్సంభవతీత్యవధేయమ్ ॥ నను ప్రథమసాధ్యావిషయకత్వనిర్వచన
పక్షే పర్వతః పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ తాదృశ జ్ఞానాభావాత్
యఃపర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే సపర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే యథా పర్వతభిన్న
త్వజ్ఞానాభావాదుత్పన్నంజ్ఞానం ఇత్యాదౌ విశేష్యతాసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకాభావసాధ్యహేతుకవ్యతిరేక్యుదాహరణేతివ్యాప్తిః తత్ర హేతుతా
వచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాన్తర్భూతాయాఏవ సాధ్యవిషయ
తాయాస్సత్త్వాత్ ॥ సాధ్యీభూతతాదృశాభావాన్వితస్వార్థబోధకపఞ్చమీవి
భక్తిమత్త్వాచ్చ ప్రథమకల్పేసాధ్య పక్షవిశేషణతాపన్నత్వానివేశాత్ దృష్టా

న్తాదుపనయవారణాదిత్యతఆహ * తాదృశబోధేచేతి * సాధ్యీభూతేతి * జ్ఞా
నాభావాదుత్పన్నమిత్యత్రపంచమీవిభక్త్యర్థస్యవిశేష్యతయాప్రకృత్యర్థే ప
ర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావే అన్వితత్వేనతాదృశప్రకృత్యర్థస్య సాధ్యత
యా చేత్యాదిః । నన్వేతావతాపి నాతివ్యాప్తిర్భవతి పక్షవిశేషణతాపన్న సా
ధ్యాన్వితస్వార్థబోధకతాయా విభక్తావభావాదిత్యతఆహ * ప్రథమేతి * త
థాచప్రథమకల్పే కేవలసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వమేవవిభక్తౌనివిష్టం నతుపక్ష
విశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వమిత్యర్థః ॥ ననుతథాపి పంచ
మ్యర్థేనిరూపితత్వమేవనతుహేతుత్వం తథాచ హేతుతావచ్ఛేదక విశిష్టహే
తువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతప్రకృత్యర్థరూపసాధ్యవిషయతా శాలి
త్వాత్కథమతివ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ వహ్న్యత్రపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావ
జన్యమితి దృష్టాంతః కింతుపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వవ
త్పర్వతత్వజ్ఞానం తస్యైవపర్వతభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నత్వాదితి
దీధితిభావః ॥ అయంచపంచమ్యాః ప్రమేయత్వాన్వయేజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వార్థక త
యాతథావిధబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యత్వాదిత్యతివ్యాప్తిః ॥ అత్రపర్వ
తభిన్నత్వ ప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ప్రమేయత్వం తాదృశజ్ఞానాభావాత్ప్రమే
యత్వవద్ఘటోవాఉత్పన్నపదపరిత్యాగేన తాదృశజ్ఞానాభావాజ్జ్ఞానమితివ్యాఖ్యా
నానిబోధ్యాని * ప్రథమకల్పేఇతి * ద్వితీయకల్పేతత్రతన్నివేశాదేవ తత్రనా
తివ్యాప్తిః॥నను ఇత్యతఆహ యదిచేత్యసంగతమితిచేన్న॥ ఇత్యత ఇత్యాశంకా

న్తోపస్థాప్యస్య తాదృశసాధ్యస్య పక్షాన్వితత్వస్యాకిఞ్చిత్కరత్వాదిత్యత ఆహ * యదిచేతి * సిసాధయిషయా న్యాయప్రయోగస్య సవివాదతయా యదిచేత్యుక్తం తస్య చోచ్యత ఇత్యనేనాన్వయః ॥ సమవాయసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్య సాధ్యత్వే జ్ఞానస్య సమవాయేన జ్ఞానరూపప్రతియోగ్యనధికరణతయా సవ్యతిరేకదృష్టాన్తత్వసంభవ ఇతి విశేష్యతయేత్యుక్తమ్ ॥ అతఏవ మహానసత్వాదిప్రకారకజ్ఞానాభావస్సాధ్యతయా ఉపేక్షితః విశేష్యతయాపి జ్ఞానస్య తాదృశజ్ఞానవత్త్వాభావాత్ ॥ సాధ్యస్య హేతుతాయామేవ హేతుత్వవిశేషణతాపన్నతథావిధసాధ్యవిషయతాయాః హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాన్తర్భావస్సంభవతీతి తదాదరః * జ్ఞానాభావాదుత్పన్నమితి * అసంసర్గాగ్రహవిధయా తాదృశజ్ఞానాభావస్య పర్వతత్వప్రకారకజ్ఞానోత్పాదకత్వం బోధ్యం వ్యతిరేకి

యాం యదిచేత్యాదినా కృతాయాం తదేత్యాదినా సమాధానమాహేత్యర్థేనాసఙ్గతిః * సమవాయేతి * సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నతథావిధజ్ఞానాభావస్య సాధ్యహేతుభావే యః పర్వతభిన్నత్వేన జానాతి స పర్వతభిన్నత్వేన జానాతి యథా పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాత్ ఉత్పన్నజ్ఞానవాన్ ప్రమేయత్వవచ్చైత్రాత్మా వేతి న సదృష్టాన్తోదాహరణసంభవః । జన్యజ్ఞానస్యావ్యాప్యవృత్తితయా సాధ్యానధికరణో న జీవః । ఈశ్వరస్తు నోత్పన్నజ్ఞానవాన్ నాపి పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ యేన తజ్జన్యప్రమేయత్వవాన్ స్యాత్ ద్రవ్యత్వాత్ సత్తావాన్ గుణ ఇత్యాద్యప్రయోగాదిత్యనయోర్న దృష్టాన్తతా సంభవతీతి తదుపేక్షితమ్ * తాదృశేతి * మహానసత్వప్రకారకేత్యర్థః * సాధ్యస్యేతి * పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞానాభావవాన్ పర్వతరూపాదిత్యాదౌ యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే స పర్వతరూపవాన్ యథా పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానమిత్యుదాహరణేన ప్రథమరీత్యా సాధ్యవిషయకత్వమ్ । పర్వతరూపవాన్ పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞానాభావాదిత్యాదావుదాహరణేన సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వమితి సాధ్యహేత్వోర్వైరాద్యాదర ఇత్యర్థః * అసంసర్గాగ్రహవిధయా * బాధకజ్ఞానాభావవిధయా * తాదృశజ్ఞానాభావస్య * పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావస్య ॥ అయం పర్వత ఇతి జ్ఞానం ప్రతి అయం పర్వతాన్య ఇతి జ్ఞానస్య బాధముద్రయా విరోధిత్వాత్తదభావస్య హేతుతా బోధ్యా ॥ నన్వయమన్తరేత్యాది

పక్షస్తానుధావనం విశేష్యవిశేషణభావవ్యత్యాసేన సాధ్యవిషయత్వాభావనిరాసాయే-
య ప్రకృతసాధ్యవిశేషణతయా అన్వయబోధస్యాభిమతత్వే తద్బోధకత్వం చ వహ్నిమత్
హేతుత్వపక్షకోపనయసముదాయస్య నాతిప్రసక్తిరితి తద్విషయసన్నా విభక్తిపదసైద్ధ్య-
మితి విశేష్యవిశేషణభావాంశమేవాస్వీకృత్య నివేశనీయం ఇత్యుక్తోదాహర-
ణజన్యబోధే పర్వతస్యార్థస్య సాధ్యవిశేష్యత్వేనాన్వయప్రసఙ్గాపత్త్యభిప్రాయః
* అవయవాన్తరేతి * స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ స్వ-
ఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ వా తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తి-
మత్త్వమిత్యర్థః తేన తాదృశసాధ్యస్య ప్రతిజ్ఞావయవస్థపదోపస్థాపితత్వే-
పి నాతివ్యాప్తిః ॥ న చైవమనుషఙ్గపక్షే సాధ్యావిషయకత్వవిశేషణమనర్థకం
నిగమనస్య తత్పక్షే ఉపనయైకవాక్యతాపన్నతయా అవయవాన్తరోపస్థాపితార్థా-
న్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వాభావాదవ్యాప్త్యప్రసఙ్గాదితి వాచ్యమ్ ॥ చై-
త్రః పచతి పాకకృతిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ పాకకృత్యాదిసాధ్యకప్రతిజ్ఞాయాం

దీధితిరసఙ్గతా ॥ యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే స పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే
యథా పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ మత్సన్నజ్ఞానమిత్యుదాహరణోపన-
యయోః ప్రకృత్యర్థాన్వితత్వం వర్తత ఏవ ॥ ప్రకృత్యర్థస్య తు వస్తుగత్యా ప-
ర్వతః పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవానితి ప్రతిజ్ఞాఘటకపదోపస్థితార్థ-
కతయా అవయవాన్తరోపస్థితార్థాన్వితస్వార్థబోధకతాయా అక్షతతయా అతి-
వ్యాప్తితాదవస్థ్యాదిత్యత ఆహ * స్వభిన్నేతి * ఉదాహరణవాక్యబోధజననీయా
స్వఘటకపదజన్యోపస్థితయ ఏవ సామగ్రీఘటికాః । న తు ప్రతిజ్ఞాఘటకపదజన్యప-
ర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావోపస్థితిస్తథా చ తత్సంవలితాయా ఉదాహరణ-
ఘటకపఞ్చమ్యన్తోపస్థితేరేకసామగ్రీఘటకత్వాభావేన స్వభిన్నావయవఘటకప-
దజన్యోపస్థితిసహకారేణ అవయవాన్తరఘటకపదోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థ-
బోధకత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః ॥ స్వభిన్నత్వం యది స్వనిష్ఠావయవ-
త్వపర్యాప్త్యనధికరణత్వం తదా న ఏవ దోషః అనుయోగితయా ఽవయవత్వప-
ర్యాప్త్యధికరణప్రవేశే గౌరవమతస్స్వఘటకేతి అన్వయ విశేష్యవిశేషణ సా-
క్షాత్పరమ్పరాసాధారణః తేన విభక్తిత్వవైయర్థ్యమ్ * న చైవమనుషఙ్గపక్ష
ఇతి * అత్రాయద్యపి స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ తత్ప-

హేత్వవయవస్థపఞ్చమ్యుపస్థాప్య హేతుత్వాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతవిభక్తిమత్త్వమతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యావిషయకత్వోపాదానస్యావశ్యకత్వాత్ ॥

దార్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వ ఘటితఏకః కల్పః ॥ స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వఘటితోఽపరోఽనయోశ్చకల్పయోస్తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనేఽననుషంగపక్షే ఉపనయైకవాక్యతాసత్త్వేపి తథావిధ స్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వాభావాత్సాధ్యావిషయకత్వమనర్థకమేవేత్యనుషంగపక్ష ఇత్యయుక్తమ్ ॥ తథాపి అననుషంగపక్షే తస్మాదితరేభ్యో భిద్యతఇతి నిగమనేఽతివ్యాప్తిః ॥ ఉపనయఘటకాయం పదార్థాన్వితాఖ్యాతార్థాశ్రయతాబోధ ఘటకత్వాదతః సాధ్యావిషయకత్వం సార్థకం భవతీత్యనుషంగపక్షఇత్యుక్తం తత్పక్షేతూపనయ ఘటకమయంపదం నిగమనఘటకమేవేతి స్వాఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణాత్యనేనైవ దర్శితనిగమన వారణాత్సాధ్యవిషయకత్వవైయర్థ్యమితి ॥ అత్రైవమనుషంగపక్షేపి స్వాఘటకేపీత్యాదికల్పే తత్సార్థక్యాభావేపి స్వభిన్నావయవఘటకేత్యాదికల్పే తస్మాదితరేభ్యోభిద్యతఇతి నిగమనే ఏవానుషంగపక్షే ఉపనయఘటకస్యైవాయం పదస్యావృత్తిరనుషంగ ఇతిస్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితి సహకారేణాఖ్యాతార్థాశ్రయతాబోధకత్వాదతివ్యాప్తిరతః సాధ్యావిషయకత్వం సార్థకమేవ ॥ ఉపనయఘటకస్యాయంపదస్య స్వఘటకత్వేపి స్వభిన్నావయవ సాధకత్వాదితిచేన్న ॥ ఉపనయఘటకస్యాయంపదస్యైవావృత్తిర్నానుషంగపదార్థః కింతూపనయఘటకాయంపదసదృశస్యాయంపదస్యేతిఉపనయఘటకాయంపదస్యస్వభిన్నావయవఘటకత్వేపి తత్సహకారేణనిగమనస్యనబోధజనకత్వమిత్యాశయాత్ ॥ తథాచ స్వభిన్నావయవేత్యాదిప్రథమకల్పేనాయం దోషఇతి ॥ నన్వేవం వైయర్థ్యశంకాలాపనేపి సందర్భాశుద్ధిరేవ హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతువిశిష్టేత్యాదిప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకత్వనివేశకల్పే యదిచేత్యాదినాదీధితికారైరుదాహరణేఽతివ్యాప్తిమాశంక్యావయవాంతరోపస్థాపితేతి సమాధానస్యప్రదర్శితత్వాత్తస్యస్వభిన్నావయవఘటకేత్యాదిపరిష్కారస్యకృతత్వేనప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకత్వస్యచానుషంగ పక్షాభిప్రాయకత్వాభావాదనుషంగపక్షమవలంబ్య సాధ్యావిషయకత్వ వైయర్థ్యాభిధానస్యా

ప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకత్వనిర్వచనస్యానుషంగపక్షఇవ అనుషంగపక్షేప్య సంభవాత్ అననుషంగపక్షఏవేయంవివక్షా అనుషంగపక్షే ఉదాహరణావృత్త్వవిశేషణేనానుపదోక్తోదాహరణం వారణీయమిత్యపివదంతి ॥

యుక్తత్వాదితిచేన్న ॥ ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వకల్పస్యానుషంగాననుషంగోభయపక్షాభిప్రాయకత్వేబాధకాభావాదనుషంగపక్షమాదాయాపి శంకాసంభవత్యేవ ॥ ఇయంచశఙ్కా స్వఘటకావయవేత్యాదిపరిష్కారే కృతైవాగతేతిధ్యేయమ్ ॥ అత్రప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకత్వస్యానుషంగాననుషంగోభయపక్షాభిప్రాయకత్వేపి అవయవాన్తరేత్యాది పరిష్కారః ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వఘటితలక్షణేకార్య ఇతి చేత్రః పచతీత్యాదిప్రతిజ్ఞాద్యాలోచయితౄణాం భట్టాచార్యాణామభిప్రాయః ।యేతుతాదృశప్రతిజ్ఞామనాలోచయంతఃప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకత్వస్యానుషంగాననుషంగపక్షాభిప్రాయకతయాయదిచేత్యాదినోదాహరణాతివ్యాప్తిరుక్తా తత్ర తదేత్యాదినా సమాధానద్వయముక్తం తత్రాద్యమననుషంగపక్షఏవఅనుషంగపక్షేతు ద్వితీయమితివదంతి తన్మతమాహ * ప్రథమరీత్యేతి * ఇయంఅవయవాంతరోపస్థాపితేత్యాదిప్రథమరీత్యాసాధ్యావిషయకబోధజనకత్వేసతిస్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణతత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వమననుషంగపక్షేనిర్గళితార్థః ॥నచాననుషంగపక్షమభిప్రేత్యభవత్వియంవివక్షాసాధ్యావిషయకత్వం సార్థకమితిశంక్యమ్ ॥ ఏతన్మతేపి తస్మాదితరేభ్యోభిద్యతఇతినిగమనవారణాయ తత్సార్థక్యాత్ ॥ స్వభిన్నావయవఘటకపదజన్యోపస్థితి సహకారేణాయంపదార్థాన్వితస్వార్థబోధకాఖ్యాతశాలిత్వాదితి*ఉక్తోదాహరణం*పర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావసాధ్యహేతుకస్థలీయోదాహరణమ్ ॥ ఉదాహరణాన్యత్వేసతి ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వేసతిసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధజనకవిభక్తిమన్న్యాయావయవత్వం నిర్గళితార్థః ॥ ఏవంచ నిగమనవారణాయ సాధ్యావిషయకత్వనివేశః ॥ స్వఘటకపదజన్యోపస్థితిసహకారేణ తత్పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకసుబ్విభక్తిమత్త్వన్యాయావయవత్వంత్వనివేశ్య మిత్యుక్తౌత్వనుషంగాననుషంగపక్షయోస్సాధ్యావిషయకత్వంవ్యర్థమితితత్త్వాగః ॥ ఇదమత్రావధేయమ్ ॥ సిద్ధాంతే ప్రథమరీత్యా సాధ్యావిష

సాధ్యఘటితార్థబోధకోక్తహేతావవ్యాప్తిం హేతువిభక్తిమదుక్తోదాహరణా-
తివ్యాప్తించ ప్రకారాంతరేణవారయితుంమతాంతరమాహ * కేచిత్త్వితి * నిగమనే
హేతువిభక్తిమత్త్వనైయత్యాదతివ్యాప్తివారణాయాహఅనియతాంతమ్॥ హేతుత్వ
స్యాపి సాధ్యబోధకోక్తహేతువృత్తితయా అసంభవఇతి అసామానాధికరణ్యము
పేక్ష్య అనియతత్వనివేశః॥ ఉదాహరణోపనయయోస్సాధ్యబోధకయోరపి
సంభవాదుదాహరణోపనయసామాన్యవారణాయ నియతాంతం॥ హేతువిభక్తి
మద్దర్శితోదాహరణవృత్త్యుదాహరణత్వమాదాయాతిప్రసంగవారణాయ సా
మానాధికరణ్యముపేక్ష్య నియతత్వనివేశనం॥ విభక్తిమత్త్వమనుపాదేయం హే
తుత్వప్రతిపాదకపదవత్త్వనైయత్యనివేశేనైవానతిప్రసంగాత్ హేతుత్వప్రతిపా
దకపదవత్త్వనైయత్యార్థప్రతిపాదకవిభక్తిమత్త్వనైయత్యయోర్వైకల్పికము
పాదానంవా॥ తత్రచ ద్వితీయకల్పే విశేషణవిభక్తేర్నిరర్థకత్వమతాభిప్రా

యకత్వం సాధ్యాంశఘటితం తదఘటితంచ అతఏవ ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిష
యకత్వస్యావతారికాయాం ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యాయేన తత్పరిత్యాగకల్పోప్యయు
క్తః॥ తత్రాద్యే దళాంతరే పక్షవిశేషణతాపన్నత్వానివేశమాత్రంసూచితం॥
ద్వితీయేతు దళాంతరోపాదానవైయర్థ్యం అతో ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిష
యకత్వం దర్శితమ్॥ తత్ర హేతువిభక్తిమత్త్వమిత్యస్యసార్థక్యంచ॥ తత్ర
హేతౌ హేతుత్వస్య ప్రకృతపక్షవిశేషణతాపన్నప్రకృతసాధ్యాన్విత స్వార్థ
స్య బోధికావిభక్తిరిత్యర్థాత్తదేతత్పదవైయర్థ్యం సాధ్యాంశఘటితప్రథమ
రీత్యా తస్యతు పక్షద్వయాభిప్రాయకతయా తత్ర హేతౌ హేతుత్వస్యావయవాం
తరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థస్య బోధికేత్యర్థః॥ ఉదాహరణాన్యత్వంని
వేశ్య సమాధానంత్వస్వాచయతి * సాధ్యేతి * వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యా
దౌ * ఉక్తేతి * ధూమాదాలోకాభావాదిసాధ్యకేత్యర్థః * ఉక్తేతి* వహ్ని
సామగ్రీమత్త్వాదిత్యర్థః * ఉదేతి * అభావసాధ్యకవ్యతిరేకిణోరిత్యాదిః *
నియతాంతమితి * హేతువిభక్తిమత్త్వనియతత్వేతిపరిత్యాగే ఉభయత్రాప్యతి
వ్యాప్తిరిత్యర్థః * దర్శితేతి * యః పర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే సపర్వతభిన్న
త్వేనజ్ఞాయతే యథాపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావాదుత్పన్నంజ్ఞానమిత్యు
దాహరణవృత్తిత్యర్థః* వైకల్పికమితి*ఏకలక్షణద్వయోర్నప్రవేశఇత్యర్థః *నిర

యేన। ఉదాహరణవిశేషత్వమాదాయోక్తోదాహరణేఽతిప్రసంగవారణాయావ
యవతావచ్ఛేదకేతి * చిన్త్యమితి * చిన్తాబీజం పూర్వవత్ ॥ యథాశ్రుతప్రతీత
ద్వితీయలక్షణార్థస్య నిగమనసాధారణతయాఽన్యథా వ్యాచష్టే * విభక్త్య
ర్థేతి * విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థితిద్వారా హేతుత్వముఖ్యవిశేష్యకశాబ్ద
ధీజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేన హేతుత్వే విభక్త్యర్థత్వవిశేషణ
స్యావ్యావర్తకత్వేఽపి న క్షతిః * నిగమనవారణాయేతి * తత్ర తిఙర్థస్య విశేష్య
త్వాదితి భావః * విశేష్యేతీతి * హేతుత్వవిశేష్యకత్వస్య తత్రాపి సత్త్వేన ముఖ్య
విశేష్యతాపర్యన్తానివేశనే తత్రాతివ్యాప్తిరేవేతి భావః ॥ నను ఘటో దండాది
త్యాదిప్రతిజ్ఞాఘటిత ఘటాదిపక్షకనిరూపకతాసంసర్గక దండాదినిష్ఠహేతుతా
సాధ్యకన్యాయాంతర్గతే తస్మాద్దండాదిత్యాకారకనిగమనే అననుషంగపక్షే వి
భక్త్యర్థహేతుత్వవిశేష్యకబోధజనకేఽతివ్యాప్తిరత ఆహ * ఘటో దండా
దితి * జ్ఞాపకత్వరూపహేతుత్వస్యైవ ప్రకృతే నివేశనీయతయా జనకత్వరూ

ర్థకత్వేతి * తత్సార్థకత్వే ఉదాహరణే ఉపనయే చాతివ్యాప్తిః స్యాత్ * ఉ
దాహరణేతి * యః పర్వతభిన్నత్వేన జ్ఞాయతే ఇత్యాదీత్యర్థః * పూర్వవదితి *
ఆత్మాశ్రయభయేన తథావిధావచ్ఛేదకరూపాంతరస్య పరిచయోఽపేక్షితః ॥ త
చ్చ రూపం యది నిరుక్తసాధ్యావిషయకశాబ్దబోధజనకత్వే సతి నిరుక్తహేతు
విభక్తిమన్న్యాయావయవత్వాది తదా తస్యైవ లక్షణత్వాద్వ్యర్థవిశేషణతా
ఏవం సాధ్యాదిభేదేన హేతుత్వభేదే వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదివృత్తిహేతుత్వస్య
సాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకతానియతత్వాదవ్యాప్తిః ॥ ధూమాదాలోకాభావసా
ధ్యకోపనయాదావతివ్యాప్తిః ॥ సాధ్యాదిభేదేన హేతుత్వాభేదే చ మానాభా
వ ఇత్యర్థః * విభక్తీతి * విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థితిజన్యేత్యర్థః ॥ నను
హేతుత్వం ప్రమేయాద్వాచ్యత్వవత్తాదాత్మ్యేన హేతుత్వాదిత్యాదౌ ప్రతి
జ్ఞాయామవ్యాప్తిః విభక్త్యజన్యహేతుత్వోపస్థిత్యజన్యత్వాత్ తత్రైవ హేతా
వవ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ విభక్తిజన్యహేతుత్వోపస్థిత్యసమవధానప్రయుక్త హేతు
త్వముఖ్యవిశేష్యకశాబ్దబోధాభావకత్వస్య తాదృశోపస్థిత్యభావప్రతియోగిత
న్ముఖ్యవిశేష్యతాప్రయోజకత్వపర్యవసితస్య వాచ్యత్వాత్ ॥ అకారణవిరహస్యా
ప్రయోజకతయోక్తప్రతిజ్ఞాయాం నావ్యాప్తిః ॥ అనుషంగపక్షే పక్షస్యైవ వి

పహేతుత్వసాధ్యకప్రథమస్థలేనాతివ్యాప్తిప్రసక్తిరిత్యతో వహ్నిపక్షక ధూమనిష్ఠహేతుతాసాధ్యకస్థలాంతరానుసరణమ్ * తదవృత్తేరితి * తాదాత్మ్యాతిరిక్తవృత్త్యనియామకసంబంధేన వ్యాపకత్వానభ్యుపగమాదితి భావః॥ తాదాత్మ్యేనస్వస్య స్వధర్మవ్యాపకత్వసత్త్వాదాహ * అతదాత్మనఇతి * తద్ధర్మేణేతి * తదవృత్తిధర్మేణేత్యర్థః॥ జ్ఞాప్యతాయాఏవ నవీనమతే పఞ్చమ్యర్థతయా జ్ఞాప్యత్వసాధ్యకతాదృశప్రతిజ్ఞాసంభవత్యేవ తథాచాసంభవవారణాయలక్షణస్థహేతుత్వపదేనాపి తాదృశస్య హేతుత్వరూపార్థస్యైవ వివక్షణీయతయా తత్రత్యనిగమనేఽతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమిత్యాశఙ్క్యాహ * సంప్రదాయవిరోధాచ్చేతి * న్యాయానంతర్గతస్య ధూమాదిత్యాదివాక్యస్యోదాహరణప్రయోజకజిజ్ఞాసోపధాయకత్వవిరహేపి తత్స్వరూపయోగ్యతామాదాయాతివ్యాప్తింప్రసజ్య న్యాయావయవత్వదళం సార్థకీచికీర్షుర్జనకపదస్య స్వరూపయోగ్యతాపరత్వం స్ఫుటయతి * క్వచిదితి * అభ్యుపేత్య ఫలోపధాననివేశేపి న్యాయావయవత్వనివేశనమావశ్యకమిత్యాహ * ఉదాహరణత్వంచేతి * వైయర్థ్యాత్ * ప్రయోజనాంతరాభావాత్॥ తథాచ యత్రోదాహరణాంతమేవప్రయుక్తం తత్రాప్యుదాహరణప్రయోజకజిజ్ఞాసాఫలోపధానసంభవేనాతివ్యాప్తివారణాయన్యాయావయవత్వనివేశనం జనకపదస్యఫలోపధానపరత్వేప్యావశ్యకమేవేతిభావః చతుర్థలక్షణే ప్రసిద్ధప్రతిజ్ఞానిగమనయోస్సాధ్యావిషయకత్వవిశేషణవ్యావృత్తిర్నఘటతే పంచమ్యంతత్వాభావాదితి పంచమ్యంతతద్విశేషితద్వ్యావృత్తిమాహ * అయంనదండాదితి * అయందండాదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాస్సంప్రదాయవిరుద్ధత్వం ప్రాగభిహితమిత్యభావసాధ్యకానుధావనం॥ వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదౌ యథాశ్రుతేఽవ్యాప్తేరాహ * వ్యాఖ్యాతార్థమితి *

శేష్యతయాఽనతిప్రసంగాదాహ * అననుషంగపక్షఇతి * తాదాత్మ్యేనేతి * ఏతేన తర్కాలఙ్కారాణాం యద్వ్యాప్తివాదే తత్రతత్ర స్వామితాదిసంబంధేన వ్యాపకత్వప్రసిద్ధ్యభిధానం తదీదృశదీధితికారప్రదర్శితనియమవిరుద్ధమిత్యావిష్కృతమ్ * అసంభవేతి * అన్యవిధహేతుత్వనివేశఇత్యాదిః * అభ్యుపేత్యేతి * యేనహేతువాక్యేన ఉదాహరణజిజ్ఞాసానజనితా తత్రావ్యాప్తిరూపం దోషమభ్యుపేత్యేత్యర్థః॥ ఏవంచ స్వరూపయోగ్యతానివేశేఏవ న్యా

హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టేత్యాదినేత్యాదిః * ఉపనయవిశేషేతి * సాధ్యవిషయకబోధజనకాభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యుపనయ ఇత్యర్థః ॥ ఉదాహరణస్యచపంచమ్యంతస్యాపి సంభవాత్తద్వారణాయోదాహరణాన్యత్వస్య నివేశనీయతయా తత ఏవోదాహరణసామాన్యవారణసంభవాదుపనయపర్యన్తానుధావనం॥ ధూమాదాలోకాభావాదిసాధ్యకే ధూమాదాలోకవ్యాపకాభావ ప్రతియోగిమానయమిత్యాద్యుపనయేఽతివ్యాప్తివారకతయా అంతపదసార్థక్యంబోధ్యమ్॥ ఉపనయస్య కస్యచిదపి పంచమ్యంతత్వాసంభవాద్ధేతుపదవైయర్థ్యమాశఙ్క్యాహ * హేతుత్వబోధకార్థమితి * హేత్వితి * తాదృశార్థకహేతుపదస్యపంచమీపదస్యచ వైకల్పికముపాదానమిత్యర్థః ॥ తథాచ హేతుత్వ బోధకాంతత్వం పంచమ్యంతత్వంపృథక్ప్రవేశ్య లక్షణద్వయంకరణీయమిత్యర్థః ॥ నన్వేవం ప్రథమలక్షణే హేతుత్వపక్షకే తద్బోధకేదం పదాంతోపనయేఽతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ * ఉపనయస్యచేతి * ఘ్రియమాణవిభక్త్యంతత్వాభావాదనుసంధీయమానేతి ॥ తథాచ తస్య హేతుత్వబోధకాన్తత్వాభావాదేవనాతివ్యాప్తిరితి భావః॥నను ద్వితీయలక్షణే అయమనగుణోద్రవ్యాసమవేతత్వాదిత్యాదౌ యథా

యావయవత్వసార్థక్యమితిమంతవ్యమ్ ॥ ఫలోపధాననివేశేపి తత్సంభవాల్లక్షణంతు స్వరూపయోగ్యతాఘటితమేవ కార్యమితినావ్యాప్తిరితిభావః॥ ఫలోపహితమాత్రస్య లక్ష్యతామభ్యుపేత్యేతివార్థః * సాధ్యేతి * హేతుత్వపక్షకేతరభేదసాధ్యకస్థలీయేతరత్వ వ్యాపకాభావప్రతియోగిమదిదమిత్యాకారకస్యేత్యర్థః ॥ ననూపనయవిశేషానుధావనంవ్యర్థం ధూమాదాలోకాభావసాధ్యకవ్యతిరేక్యుదాహరణఏవవ్యావృత్తిసంభవాదిత్యతఆహ * ఉదాహరణస్యచేతి * యత్రపటే దండజన్యత్వాభావస్సాధ్యస్తత్రలీయస్య యో దండసంయోగాజన్యద్రవ్యత్వాభావవాన్ సదండాదిత్యాదేః పర్వతఃక్షిపర్వతభిన్నత్వప్రకారకజ్ఞానాభావవాన్ పర్వతత్వాత్ యఃపర్వతభిన్నత్వేనజ్ఞాయతే సపర్వతత్వాభావవాన్ యథా నధూమాదిత్యాదేశ్చ వ్యతిరేక్యుదాహరణస్యేత్యర్థః॥* హేతుత్వేతి * స్వాఘటకభాగపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వబోధకపదకత్వమర్థః॥ఏవం పంచమ్యంతేత్యత్రాపి * ద్రవ్యాసమవేతత్వాదితి * ద్రవ్యపదంసంపాతాయాతమ్ ॥ భిన్నధర్మికత్వాదవైయర్థ్యంవా స్వంవాక్యం దృష్టాంతఃశబ్దసస్వరూ

దండాదిత్యాదిస్వపరపంచమ్యంతపదఘటితదృష్టాంతశాలిని వ్యతిరేక్యుదాహరణే అతివ్యాప్తిరిత్యత ఆహ * ఏవమితి * దృష్టాంతస్యేత్యత్రానుసంధీయమానప్రథమైవాంత ఇత్యనుషజ్యతే *అన్వయాయోగాదితి*ప్రథమాంతత్వం వినా సమానవిభక్తికత్వాభావేన తాదృశశాబ్దబోధే ప్రథమాంతపదోపస్థాప్యసా(ధ్య)ధ్యభావ)సాధనాభావవదభేదాన్వయానుపపత్తేరిత్యర్థః॥నన్వేవమపి అయం న ఘటో దండాజన్యత్వాత్ యో ఘటస్స దండాదిత్యాదౌ ఉదాహరణలక్షణాద్వయాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ సాధ్యావిషయకబోధజనకత్వాత్ పంచమ్యంతత్వాచ్చేత్యత ఆహ*కస్యచిదితి*పూర్వవదితి*అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకతోదాహరణాన్యత్వయోరన్యతరవిశేషణేనేత్యర్థః ॥ ననుపంచమ్యాస్తసిలిత్యత్ర పంచమ్యా ఇత్యస్య పంచమ్యంతతార్థకత్వపక్షే పర్వతోవహ్నిమాన్స్వ

పమ్ *ఉదాహరణే*వ్యతిరేకిణి, క్వచిత్పుస్తకే ద్వితీయలక్షణే ఇదం ద్రవ్యసమవేత గుణత్వాదితి పాఠః ఉదాహరణ ఇత్యనంతరం ద్వితీయరీత్యా సాధ్యావిషయకత్వే నిర్వచనపక్షే గుణత్వాభావసాధ్యకే తాదృశవ్యతిరేకదృష్టాంతశాలిన్యుదాహరణే ఇతి క్వచిత్పాఠః * ప్రథమైవాంత ఇతి * యద్యప్యుదాహరణస్య ప్రథమాంతత్వాభావేపి న దోషః వక్ష్యమాణేనోదాహరణాన్యత్వేనైవ తద్వారణాత్॥ తథాపి పంచమ్యంతాన్యత్వాభావే నైవ వారణసంభవాదుదాహరణాన్యత్వామరోధవైయర్థ్యమిత్యాశయః ॥ సాధ్యసాధనవదభేదేతి పాఠే సాధ్యం వ్యాపకం సాధనం వ్యాప్యమ్ ॥ సాధ్యసాధనాభావవదభేదేతి పాఠస్సుగమః *సదండాదితి* అత్రతు ప్రథమాంతత్వం నాస్త్యేవ ॥ పంచమ్యర్థస్య ప్రత్యయార్థత్వేన భేదసంబంధేనాన్వయే ప్రథమాయా అనుసంధానం నాపేక్షితం అభేదసంబంధస్థలఏవ తస్యానుసంధానాపేక్షణాదితి భావః ॥ యథా దండాదిత్యాది స్వపరస్యత్వన్యతయా తత్ర హేతుత్వబోధకాంతత్వం పంచమ్యంతత్వం వా నాస్త్యేవేతి తదుపేక్షా * అవయవాంతరేతి * అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితార్థకహేతుత్వప్రతిపాదకపదాంతత్వ తాదృశపంచమ్యంతత్వం వేత్యర్థః ॥ అంతత్వంతువ్యర్థమ్ ॥ ఉదాహరణాన్యత్వకల్పేతు అంతత్వసార్థక్యం పూర్వవత్ * పంచమ్యస్తేతి * తథాచ పంచమ్యాః పరః తసిస్స్యాదితి సూత్రార్థః ॥ నన్వేవమర్థవద్భాగస్యేత్యుక్తావపి వహ్నిప్రమాత ఇత్యత్ర తస్య హేతుపంచమ్యంతత్వాభావ ఏవ ॥

హేత్వప్రమాత ఇత్యాదౌ హేత్వవయవస్య హేతుపంచమ్యంతతావిరహా దవ్యాప్తి
రిత్యత ఆహ * అత్రేతి * హేతుపంచమ్యంతత్వమితి * హేతుత్వబోధకాంతత్వం
పంచమ్యంతత్వంచేత్యర్థః * అర్థవద్భాగస్యేతి * స్వఘటకార్థవద్భాగపూర్వ
త్వాభావవద్ధేతుత్వబోధకాదిఘటితత్వమేవ తదంతత్వ మిహవివక్షితమితిభావః
అర్థవత్త్వమాకాంక్షానిర్వాహకత్వం ॥ తసిలం వినాపి తత్పూర్వపంచమ్యేవ ప్ర
కృతాన్వయబోధోపయికాకాంక్షానిర్వాహాత్ తసిలాదేరాకాంక్షా నిర్వాహక
త్వం నతు కించిదర్థవాచకత్వం తసిలాదేరవాచకత్వేపి తద్ఘటకప్రత్యేక వ
ర్ణానాం వాచకత్వాత్ ఏకాక్షరకోశే సర్వేషాంవర్ణానాంవాచకత్వ బోధ
నాత్ ఉక్తసూత్రే పంచమీపదస్య షష్ఠ్యంతత్వమపి సంభవతీత్యభిప్రాయేణ య
థాశ్రుతస్యైవసాధుతాం సమర్థయతి * పంచమ్యాదేరితి * ఆదిపదాభ్యాం సప్త

అంతస్య తసిలో హేతుపంచమీత్వాభావాదిత్యవ్యాప్తిః ॥ కించ ధూమాదాలో
కాభావాదిసాధ్యకే సాధ్యవిషయకబోధజనకే ధూమాదాలోకవ్యాపకీభూతే
త్యాదివ్యతిరేక్యుపనయేఽతివ్యాప్తిః ॥ ధూమాదిత్యత్ర ధూమ ఇత్యర్థవద్భాగస్య
హేతుపంచమ్యంతత్వాత్ అతః అంతపదస్య పూర్వత్వాభావోఽర్థః ॥ అర్థవ
ద్భాగస్య పూర్వత్వాభావ ఇతి యోజనా ॥ తథాపి ఉక్తోపనయేఽతివ్యాప్తిరితిప
రిష్కరోతి * స్వఘటకేతి * యత్రలక్షణంసంగమనీయం తదేవస్వపదార్థః ॥
ధూమాదాలోకవ్యాపకేత్యుపనయే స్వఘటకో యోర్థవద్భాగ ఆలోకభాగః
తత్పూర్వత్వాభావవత్త్వంనపంచమ్యాస్సంభవతీతి నాతివ్యాప్తిః ॥ అత్రాపితాదృ
శపూర్వత్వాభావవద్ధేతుత్వపదఘటితత్వం తాదృశపూర్వత్వాభావవత్పంచమీఘ
టితత్వంచభిన్నం లక్షణద్వయం వైకల్పికం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ నను స్వఘటకార్థవ
ద్భాగేత్యాదిప్రవేశేఽననుగమ ఇతి చేన్న ॥ స్వఘటకార్థవద్భాగపూర్వత్వా
భావీయహేతుత్వబోధకపదఘటితం యద్యత్స్వంతదన్యత్వస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ స్వ
ఘటకార్థవద్భాగేత్యత్రార్థవత్త్వం కీదృశమిత్యత ఆహ * అర్థవత్త్వమితి *
ఏతత్తు శాబ్దికానుసారిమతవిశేషః ॥ వస్తుతస్తు ॥ అర్థవత్త్వం స్వఘటకేతర
పదార్థాన్వితార్థకత్వమ్ ॥ ఏకాక్షరకోశలభ్యానామర్థానాం తాదృశేత
రపదార్థాన్వితత్వాభావాన్నదోషః ॥ ఏవంచ తసిలాదేరాకాంక్షానిర్వాహక
త్వానుగమే తత్ప్రయోగవైయర్థ్యమిత్యపాస్తమ్ * పంచమ్యాదేరితి * య

మ్యాదేస్త్రలాదేశ్చపరిగ్రహః *నానుపపత్తిరితి* తథాసతితసిలఏవహేతుత్వప్రతిపాదకత్వాత్ పంచమీత్వాచ్చేతిభావః॥ తసిలాదేః పంచమ్యనాదేశతాపక్షేఽుక్తహేతావవ్యాప్తివారణాయపంచమ్యంతత్వమవివక్షితాంమతమాహ* కేచిత్త్వితి* హేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వమితి* తథాచపంచమ్యన్తత్వానివేశాత్తసిలః పంచమ్యనాదేశతాపక్షేపినతిదంతహేతావవ్యాప్తిరితిభావః॥ నను హేతుత్వప్రతిపాదకపదస్యాంతత్వావివక్షణే దర్శితన్యాతిరేక్యపనయేఽతివ్యాప్తితాదవస్థ్యమిత్యతఆహ *పూర్వవదితి* ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకతాదృశ పదశాలిత్వరూప మిత్యర్థః॥ ఏవంచ ప్రథమలక్షణేతాదృశస్వార్థబోధకవిభక్తిశాలిత్వంసాధ్యావిషయకధీజనకత్వంచనిరుక్తవిశిష్టవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతా శూన్యధీజనకత్వరూపం నివిష్టం అత్రతు తాదృశహేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వం సాధ్యావిషయక జ్ఞానజనకత్వంచ నిర్వక్ష్యమాణమన్యవిధం ప్రవిష్టమితి భేదఇత్యవధేయం॥ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాదేర్నిరాసాయసాధ్యావి

ద్యపి సప్తమ్యాదేః పరత్రలాదిరిత్యర్థోఽపి సప్తమ్యాస్త్రల్ ఇత్యాదేస్సంభవతి ఏవంచ ప్రత్యయప్రకరణే ఆదేశకథనమపినాస్తి తథాపి సప్తమ్యావ్యవధానేన తత్రేతిప్రయోగోనస్యాత్ కుతఃపరిత్యనుశాసనావిషయత్వాత్ అతస్తత్రయథాషష్ఠీస్వీక్రియతే తథా కుతఇతిప్రయోగానురోధేన ఇహాపిషష్ఠ్యేవయుక్తేతిదృష్టాంతార్థమాదిపదమ్॥ అత్ర పంచమీలోపేన తరాదిప్రత్యయావ్యవధానస్యాశ్రయణేఽసంభవాదస్వరససూచనాయ దీక్షితాస్తుకారః॥ సప్తమ్యాదేరిత్యాదిపదాభ్యాం సర్వాసాంవిభక్తీనాంతసేశ్చపరిగ్రహః * దర్శితేతి * హేతుత్వపక్షకేత్యర్థః * ప్రథమలక్షణే * అనుమితికారణీభూతేత్యాదికే॥ తథాచప్రథమలక్షణే హేతుత్వప్రతిపాదకస్య విభక్తిత్వేనప్రవేశః॥ అత్రతు హేతుత్వప్రతిపాదకపదత్వేనైవేతిభేదః॥ నచసాధ్యావిషయకత్వజ్ఞానజనకత్వస్యచేతిసముచ్చయార్థకచకారేణతాదృశపదశాలిత్వేపి నిర్వక్ష్యమాణతాలభ్యతే తథాచపూర్వవదితిదీధితివిరోధఇతివాచ్యం॥ చకారఏవకారార్థస్తథాచ సాధ్యవిషయకత్వమేవనిర్వక్ష్యమాణమిత్యర్థః। నతుతాదృశపదశాలిత్వం తస్య పూర్వమేవ నిరుక్తత్వాత్॥ ననుప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకపదశాలిత్వమేవాస్తుహేతుత్వప్రతిపాదకేతి కిమర్థమిత్యత్రాహ * పర్వతఇతి * విశేష్య

షయకజ్ఞానజనకతాశాలినో వారణాయ హేతుత్వప్రతిపాదకపదోపాదానం ॥ వహ్నేర్ద్రవ్యత్వాత్ వహ్నిమాన్ హేతుత్వం ప్రమేయమిత్యాది న్యాయాన్తర్గత ప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తివారణాయ విశేషణతయా సాధ్యాన్వితత్వనివేశనేపి సుందరవహ్నిమత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావతివ్యాప్తి వారణాయ తదావశ్యకత్వం ॥ నచైవమప్యాలోకాద్వహ్నిమతస్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదావతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవ తత్రాపి వివక్షణీయప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకత్వస్యాక్షతత్వాదితి వాచ్యం ॥ హేతుత్వప్రతిపాదకేత్యస్య ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వప్రతిపాదకార్థకత్వాత్ ॥ యథాశ్రుతం సాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకత్వం అయం వహ్నిమాన్వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదిన్యాయస్థలే హేత్వవయవేఽవ్యాపకం పూర్వనిరుక్తతన్నివేశే చ సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధక హేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వవిశేషణే హేతుత్వప్రతిపాదకేత్యస్య వైయర్థ్యం ప్రతిజ్ఞాయా నిరుక్తసాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకత్వాభావా

తయా సాధ్యాన్వితార్థకం పదం పర్వతపదాదిమతుపాదివాతిచ్ఛాలిత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యర్థః ॥ నను హేతుత్వప్రతిపాదకత్వ నివేశేపి క్వచిదతివ్యాప్తిస్స్యాత్తద్ధ్వయేన వివక్షణాంతరకరణే తు హేతుత్వప్రతిపాదకత్వవైయర్థ్యమిత్యతః ప్రయోజనాంతరమాహ * వహ్నేరితి * పంచమ్యర్థహేతుత్వస్య విశేష్య విధయాన్వయలాభార్థం పక్షతావచ్ఛేదకకోటౌ వహ్నేరితి ॥ తథాచ ప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధక హేతుత్వప్రతిపాదక పంచమీరూపపదఘటితత్వాదతివ్యాప్తిః * సుందరేతి * సుందరవహ్నితిభాగమాదాయేతి శేషః * తదావశ్యకత్వం * హేతుత్వప్రతిపాదకపదస్యావశ్యకత్వం * వివక్షణీయేతి * ఏతేన ధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాపరిత్యాగబీజమావిష్కృతమ్ ॥ తత్ర ధూమాద్వహ్నీతి భాగమాదాయైవ ప్రకృతహేతుత్వవిశిష్టహేతువిశిష్టసాధ్యజ్ఞానజనకత్వసత్త్వేన వారణసంభవాత్ * పూర్వనిరుక్తతన్నివేశేచ * హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేతుత్వవిషయతా బహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశాల్యజ్ఞానజనకత్వనివేశే చేత్యర్థః * ప్రతిజ్ఞాయాః * సుందరవహ్నిమత్సధర్మా పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాః ॥ స్వం నిగమనం తథాచ తాదృశం యన్నిగమనం తదన్యత్వం హేతావితి భావః ॥ నన్వితరన్నైరపేక్ష్యేణేతి వ్యర్థం లాఘ

దేవవారణాదతస్సాధ్యావిషయకజ్ఞానజనకత్వమన్యథానిరుక్తి*సాధ్యేతి * ఏవం
చపర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాస్సాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకత్వేపీతరనైర
పేక్ష్యేణ హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకతయా సాధ్యావిషయకేత్యాది
నాఽవారణాత్ హేతుత్వప్రతిపాదకత్వం పదవిశేషణమర్థవద్భవతి హేత్వవయవ
స్యాపిప్రతిజ్ఞాసహకారేణ హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయజ్ఞాన జనకతయాఽసంభవ
వారణాయేతరనైరపేక్ష్యేణేతి॥స్వఘటకపదాసహకారేణేత్యర్థకం అజనకేత్య
స్యప్రతియోగివిశేషణం॥తథాచ స్వేతరావయవాజన్యహేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయ
కజ్ఞానజనకం యత్తదన్యత్వమితిసముదాయార్థః॥ జనకపదస్య జనకతావచ్ఛేదక
ధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయసముదాయత్వలాభాయేతరనైరపేక్ష్యేణేతి॥ హేత్వవయవ
స్య ప్రతిజ్ఞాసహకారేణ తాదృశబోధజనకత్వేపి తాదృశధర్మపర్యాప్త్యాశ్రయ
సముదాయభేదస్యాక్షతతయా ఇతరనైరపేక్ష్యాప్రవేశేపిలక్షణసమన్వయాత్ అ
యం ధూమాద్వహ్నిమాన్ ధూమాద్వహ్నిమతోఽన్యత్రావర్తమాన ధర్మాది
త్యాదిహేతౌ ధూమమనిష్ఠహేతుతావిశిష్ట సాధ్యజ్ఞానజనకస్య సంగ్రహాయప్రకృ
తేతి ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశిష్టేత్యర్థకం॥ ప్రకృతహేతుతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టహేతుత్వమితరావిశేషణతయా అవగాహిన ఏవ
జ్ఞానస్యేతరనిరపేక్షహేతువాక్యేనజననాత్తాదృశహేతుత్వప్రకారకజ్ఞాన సామా
న్యజనకత్వస్యైవసకలహేత్వవయవసాధారణ్యాత్ సాధ్యాంశోపాదాన మన
ర్థకమితి తత్పరిత్యజతి*సాధ్యంచేతి*అత్రసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వనివేశే

తేనజనకతావచ్ఛేదక ధర్మపర్యాప్తిమత్త్వస్యైవనివేశేన తాదృశప్రతిజ్ఞాహేతు
సముదాయత్వ రూపధర్మపర్యాప్త్యనాశ్రయత్వేనైవలక్షణగమనాదిత్యతఆహ
* ఏవంచేతి * ఇతరనైరపేక్ష్యేణచేత్యర్థః * తాదృశధర్మః * ప్రతిజ్ఞాహే
తుసముదాయత్వరూపః * ధూమాదితి * వహ్నిమాత్రస్యసాధ్యత్వే హేతౌ
ధూమాదితివ్యర్థంస్యాత్ సాధ్యే తన్నివేశేతు అయోగోళకే వ్యభిచారస్స్యా
దతస్తత్రతన్నివేశః ॥ నన్వత్ర హేతుతావచ్ఛేదకగ్రహేణైవ వ్యాప్తిగ్రహోదు
దాహరణాకాంక్షానుపపత్తిరితిచేన్న ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వస్య వ్యాప్త్య
నాత్మకత్వాత్ ॥ ధూమాద్వహ్నిమత్పర్వతాదన్యత్రావర్తమానధర్మస్యైవహే
తుత్వాత్ ॥ ధూమశూన్యవహ్నిమత్పర్వతే వ్యభిచారవారణాయ హేతౌ ధూ
మాదితినివేశాత్ * అనర్థకమితి * అఖండాభావఘటకత్వేపి ప్రయోజనవిరహ

ఏ హేతుత్వ పక్షకోపనయేసాధ్యాన్వితార్థబోధేస్వజన్యత్వనివేశే అనుషంగ పక్షే సాధ్యాన్వితపక్షబోధస్యోపనయాజన్యతయా తద్వారణేప్యనుషంగపక్షే నిగమనోపస్థాపితసాధ్యాన్వితహేతుత్వబోధకేదంపదశాలిన్యతివ్యాప్తేః ॥ నచ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిశిష్టహేతుత్వ ప్రతిపాదకపదశాలిత్వ నివేశ నాన్న తత్రాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వం సాస్నాభావవత్ గోత్వాభావాదిత్యాది న్యాయాంతర్గతోపనయే తథాప్యతివ్యాప్తేరవారణాత్ అనుషంగపక్షేప్యుక్తన్యాయాంతర్గతప్రతిజ్ఞాయా మతివ్యాప్తేశ్చ, విశేషణతయా సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నివేశ్య తద్వారణే సాధ్యాంశవైయర్థ్యం అనుషంగపక్షేప్యుపనయస్థేదంపదార్థస్యధర్మిత్వేపి విశేషణతా విరహాత్ పదాంతరోపస్థాపితేనప్రకృతహేతునా సాక్షాద్విశేషితహేతుత్వ

లమిత్యర్థః * హేతుత్వపక్షకోపనయే * వ్యతిరేకిణి * ఉక్తేతి * గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వపక్షకసాస్నాభావసాధ్యకస్థలీయేత్యర్థః ॥ నిరుక్తహేతుత్వప్రకారకసాధ్యవిశేష్యకజ్ఞానాజనకత్వసత్త్వాత్ * సాధ్యాంశేతి * సాధ్యాన్వితస్వార్థేత్యత్రేత్యాదిః * సాక్షాదితి * గోత్వాభావవిశిష్టహేతుత్వం సాస్నాభావవదిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిః ॥ పదాంతరీభూత స్వఘటకగోత్వాభావపదార్థీభూతేన వైశిష్ట్యద్వారా పరంపరయాన్విత హేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వాదతస్సాక్షాత్పదమ్ ॥ తత్ర సాక్షాద్గోత్వాభావాన్వితత్వం నాస్తి॥ కింతు వైశిష్ట్యమేవేతి నాతివ్యాప్తిః *ప్రకృతేతి* మూలేసాధ్యావిషయకేత్యత్ర విద్యమానస్యనఞః ప్రత్యాసంకృత్వా జనకత్వమిత్యనేనసంయోజ్య అజనకత్వార్థకత్వంవ్యర్థమ్ ॥ సాధ్యావిషయకేత్యాదేః ప్రకృతహేతువిశిష్ట హేతుత్వవిశిష్టసాధ్యావిషయకేత్యాద్యర్థస్యైవసమ్యక్త్వాదిత్యర్థః ॥ వారణేపీత్యపిపదంచపదాంతరోపస్థాపితేత్యాద్యవివక్షణేపినఞ్ప్రత్యాసాదేర్వైయర్థ్యసూచనార్థం ॥ ప్రతిజ్ఞావాక్యధీజన్యేతిపంచమం మూలే హేతులక్షణం, పక్షే సాధ్యజ్ఞాపకాకాంక్షానివర్తకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ హేతువిభక్తిమత్త్వం స్వరూపకీర్తనం సతు లక్షణఘటకం వైయర్థ్యాత్ ॥ యద్వా హేతువిభక్తిమత్త్వంపంచమ్యంతత్వమ్ ॥ ఏవంచ ప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనవిశేషాణాం వారణాయ జనకాంతంప్రతిజ్ఞోదాహరణనిగమనాన్యతార్థకమ్ ॥ఏ

ప్రతిపాదకపదశాలిత్వం నివేశోక్తవిశిష్టహేతుత్వపక్షకప్రతిజ్ఞోపనయయోః వారణేఽపి ప్రకృతహేతుత్వవిశిష్టావిషయకజ్ఞానజనకత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ నఞ్వ్యత్యాసస్యేతరనైరపేక్ష్యేణాత్యభిధానస్యాకించిత్కరత్వమిత్యస్వరసః ॥— పంచమ్యా లాక్షణికత్వం వ్యవస్థాప్య తద్వత్త్వేన నిగమనేఽతివ్యాప్తిం ప్రసంజయన్ పఞ్చమ్యన్తపదం సార్థకయతి * హేతుత్వాదావితి * హేతుత్వం జనకత్వం ఆదినా జ్ఞాపకత్వపరిగ్రహః జనకత్వోపాదానం దృష్టాన్తవిధయా॥ గురుశరీరం తత్క్రియానాశ్రయత్వే సతి తజ్జన్యవిభాగాశ్రయస్వరూపమపాదానత్వం వా దృష్టాన్తవిధయా ఆదిపదగ్రాహ్యం హేతుత్వం జ్ఞాపకత్వమేవ తర్హి కుత్ర తచ్ఛక్తిరిత్యపేక్షాయామాహ *వృక్షాదితి* ఇత్యాదౌ *ఇత్యాదివాక్యస్థపఞ్చమీప్రతిపాద్యే॥ వినిగమనావిరహం నిరాకరోతి *లాఘవేనేతి* వృక్షాదినిష్ఠావధిత్వస్య నిరూపకత్వాదిసంబన్ధేన విభాగేఽన్వయసంభవేఽపి నవృక్షాదిత్యాదౌ వృక్షాదినిష్ఠావధితాయా ఆశ్రయతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్య వృక్షాద్యవధికవిభాగేఽపి సత్త్వేనాతిప్రసంగభియా తాదృశబోధోపగమాసంభవాత్ వృత్త్యనియామకనిరూపకత్వసంబన్ధస్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాద్విభాగనిష్ఠవృక్షాదినిరూపితమవధిమత్త్వమేవ పఞ్చమ్యా ప్రతిపాద్యత ఇతి నవ్యమతానుసారేణాహ * అవధిమత్త్వేనేతి * నన్వవధిమత్త్వమవధితానిరూపకత్వమేవ తత్ర వృక్షాదేరవధితాయామే

వంచోపనయవారణాయ పంచమ్యంతత్వనివేశః ॥ వాక్యత్వం న్యాయావయవత్వమ్ ॥ దీధితౌ * అనుమితిపరేతి * కేచిత్తు అనుమితిపరవాక్యత్వమవయవత్వమితి వ్యాఖ్యానాంతరమేవ పంచమ్యంతేతిపాఠధారణంయుక్తమ్ ॥ చతుర్థలక్షణస్థతత్పదవ్యాఖ్యానేన షష్ఠలక్షణస్థతత్పదస్యవ్యాఖ్యాతత్వాదితి ప్రాహుః గదాధరీయే* పంచమ్యా ఇతి *తథాచ లాక్షణికపదవత్త్వమాత్రోక్తౌ నిగమనే పంచమ్యా లాక్షణికత్వాదతివ్యాప్తిరతః పంచమ్యంతేతి॥ తథాచ తత్ర పంచమ్యంతస్య తత్పదస్యాలాక్షణికత్వాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యగ్రేస్ఫుటమ్ ॥ నన్విత్యాదౌ శక్తేః క్లృప్తత్వాదితి దీధితిరసంగతోఽపార్థకత్వాదతో వ్యాచష్టే* ఇత్యాదీతి* వినిగమనావిరహం*యథాఽవధిత్వేఽవధిమత్త్వే వా శక్తిః స్వీక్రియతే తథా హేతుత్వాదావపి సా స్వీక్రియతామితి తన్మూలశంకా * లాఘవేనేతీతి* తథాచ గౌరవాన్న హేతుత్వాదౌ శక్తిరితి భావః *నవృక్షాదితి * విభజత ఇతి ప్రకృతమ్ *

వాన్వయస్యాపగంతవ్యతయా ఏకదేశాన్వయదోషః నిరూపకత్వంచ తజ్జ్ఞానజనక జ్ఞానవిషయత్వమితి జ్ఞాపకత్వాపేక్షయా గౌరవమేవేత్యత ఆహ * ద్రవ్యనిష్ఠమితి * సంబంధవిశేషః * అవధిమన్నిష్ఠో ఽవధితానిరూపితసంబన్ధవిశేషః ॥ అవధిమత్త్వమేవ స్వరూపసంబన్ధవిశేషః తన్నిరూపకత్వమేవావధిత్వమితి వైపరీత్యస్యాపి సంభవేన వినిగమనావిరహాదితి భావః * అన్యదేతదితి * అనతిరిక్తత్వేప్యవధితాత్వాదేరనుగమకధర్మస్యానుగతధర్మప్రతీత్యనురోధేనావశ్యకత్వాత్ తస్య ప్రవృత్తినిమిత్తత్వేన లాఘవాదితి భావః ॥ నన్వవధిత్వాదావేవ పంచమ్యాశ్శక్త్యా జ్ఞాపకత్వాదావవధిత్వాదిసంబంధాగ్రహే వ్యుత్పత్త్యగ్రహేణ పంచమ్యాః జ్ఞాపకత్వబోధకత్వగ్రహాసంభవాత్ తత్ప్రత్యాయనేచ్ఛయా పంచమీప్రయోగో నస్యాదిత్యత ఆహ * తత్సంబంధాగ్రహేత్వితి * జ్ఞాపకత్వాదావవధిత్వసంబంధాగ్రహేపీత్యర్థః * వ్యవహారః * జ్ఞాపకత్వాదిపరపంచమీప్రయోగః * శక్తిభ్రమాత్ * జ్ఞాపకత్వాదౌ శక్తిభ్రమాత్ ॥ అపాదానతాఘటకవిభాగత్వజాత్యవచ్ఛిన్నే శక్తివాదినాం మతముపన్యస్యతి * వృక్షాదితి * అపైతీత్యర్థోపగమస్స్పందమాత్రం నతు విభాగావచ్ఛిన్నస్పన్దః తథాత్యజతుల్యతయా ధాత్వర్థతావచ్ఛేదకవిభాగాశ్రయతయా వృక్షాద్యపాదానత్వస్య కర్మతాప్రసంగాత్ నాప్యుత్తరసంయోగావచ్ఛిన్నస్పందః వృక్షాద్భూమింప్రయాతీతివత్ వృక్షాద్భూమిమపైతీతి ప్రయోగప్రసంగాత్ పతతీత్యత్రాధస్సంయోగావచ్ఛిన్నస్పందస్యేవ తద్వాంతరజాత్యవచ్ఛిన్నస్యైవాపత్యర్థః ఉభయత్ర వృక్షాదినిష్ఠవిభాగజనకత్వం పంచమీలభ్యమేవేతి ప్రవృత్తినిమిత్తలాఘవాద్విభాగపదైతస్యాః శక్తిరిత్యర్థః ॥ నన్వేవం జనకత్వం కుతో లబ్ధం తదంతర్భావేణ శక్త్యాచ నజ్ఞాపకత్వాద్యపేక్షయా లాఘవమిత్యత ఆహ * జనక

అతిప్రసంగః * ప్రత్యయాతిప్రసంగః * తజ్జ్ఞానేతి * అవధితాజ్ఞానేత్యర్థః * * అవధిమత్త్వమేవేతి * యద్యవధిత్వ ఏవ స్వరూపసంబంధరూపత్వం స్వీక్రియతే నావధిమత్త్వే తదా ఽవధిమత్త్వ ఏవ స్వరూపసంబంధరూపత్వం స్వీక్రియతాం నత్వవధిత్వ ఇతి వినిగమనావిరహోదనాయత్యోభయోరేవ స్వరూపసమ్బన్ధరూపత్వం భవతీత్యర్థః * వ్యుత్పత్త్యగ్రహేణ * లక్షణాయా అగ్రహేణ * అవధిత్వాదిసంబంధః * అవధిత్వాదిరూపశక్యసంబన్ధః * ఉత్తరసంయోగేతి * ఆశ్రయోపఘటకఇత్యతః కర్మతాప్రసక్తిసంగతిః * అధస్సంయోగేతి * ఆశ్రయోఘటక

త్వంచేతి * అథపత్రాదేః స్వనిష్ఠవిభాగానుకూలక్రియాశ్రయత్వాద్విభాగమాత్ర
స్య పఞ్చమ్యర్థత్వేస్వస్మాత్పత్రంపతతీత్యాదేరపి ప్రయోగస్స్యాదితి భేదప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వసహితఏవవిభాగః పఞ్చమ్యర్థోవాచ్యః స్వనిష్ఠక్రియా
యాస్స్వనిష్ఠవిభాగజనకత్వేపిస్వనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వవిరహాన్నో
క్తాతిప్రసంగఇతి కుతోలాఘవమితిచేన్న ॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వే లక్ష
ణయైవోపపత్తౌ తదంతర్భావేణశక్తేరకల్పనాదితి తాత్పర్యవశాచ్ఛక్యలక్ష్యార్థ
యోరపి యుగపదన్వయోపగమాదితి లక్ష్యార్థభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదక
త్వవినిర్మోకేణ పంచమ్యావిభాగాబోధకత్వవ్యుత్పత్తేర్నవిభాగమాత్రతా
త్పర్యేణస్వం స్వస్మాత్పతతీతి ప్రయోగప్రసంగః ॥ అథవాకేవలవిభాగే పూర్వా
పూర్వప్రయోగాభావాదేవనప్రయోగః ॥ వస్తుతో భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదక
త్వస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి వృక్షాత్పత్రంపతతీత్యత్రపత్రాత్పత్రం పతతీతి ప్రయో
గోదుర్వారః పత్రాంతరనిష్ఠభేదమాదాయ తత్ర ప్రత్యేతవ్యస్య పత్రనిష్ఠభేద
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేసతి పత్రనిష్ఠవిభాగజనకత్వస్యపత్రనిష్ఠక్రియాయామ
బాధాత్ ॥ నచ భేదఏవ పఞ్చమ్యర్థః తస్య స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్వా
శ్రయనిష్ఠవిభాగజనకత్వోభయసంబన్ధేన క్రియాన్వయోవాచ్యఇతి నోక్తాతిప్ర
సంగః తత్పత్రనిష్ఠ క్రియావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకభేదాశ్రయ పత్రాంతరని
ష్ఠ విభాగజనకతాయాస్తత్పత్రక్రియాయామసత్త్వేన తస్యోభయసంబన్ధేన ప
త్రాంతరాన్విత భేదాన్వయాయోగ్యత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ పత్రాంతరనిష్ఠతత్క్రి
యావచ్ఛిన్నభేదస్య వృక్షేపిసత్త్వేన తద్భేదాశ్రయవృక్షనిష్ఠవిభాగజనకతాయా
స్తత్క్రియాయాంసత్త్వేనపత్రాన్తరనిష్ఠభేదస్యోక్తసంబన్ధేనతత్క్రియాన్వయ
యోగ్యతాయాఅక్షతేఃఅధికరణభేదేనాభావభేదాభావాత్ ॥ అథపత్రాదిత్యత్రాధే
యతా సంబన్ధేనప[illegible]విశిష్టభేదఉపతిష్ఠతె విశిష్టస్యైవచస్వాశ్రయనిష్ఠవిభాగజనకత

ఇతిఅకర్మకత్వనిర్వాహః * స్వనిష్ఠేతి * స్వంపంచమ్యంతోపస్థాప్య వృక్షాది * స
హితఇతి * సాహిత్యంస్వరూపజనకతాఘటితంసామానాధికరణ్యం * యుగపదితి *
క్రియాయామిత్యాదిః * అప్రయోగః * స్వస్మాత్పత్రంపతతీతినప్రయోగః ॥ తథా
చ విభాగమాత్రేపంచమీశక్తిః ॥ భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వంచ ప్రయోగో
పాధిరితిభావః ॥ తర్హి విభాగఏవశక్తిరస్త్వితి విభాగే శక్తిముపసంహర్తుం
యుక్తిమాహ * వస్తుతఇత్యాదినా * విశిష్టస్యైవచేతి * భేదస్యేతి శేషః ॥ క్రి

త్వే ఘటితోభయసమ్బన్ధేనాన్వయః విశిష్టస్యాధికరణమేవ విశిష్టనిరూపిత పరమ్ప
రాసమ్బన్ధఘటకం పత్రాధేయత్వవిశిష్టస్యైవ చాధేయతాసమ్బన్ధేన పత్రవిశిష్టస్యా
ధికరణం విశేషణీభూత పత్రమేవ తన్నృతః అతో నోక్తోభయసమ్బన్ధేన పత్రవిశిష్ట
భేదస్య తత్క్రియాన్వయయోగ్యతా। భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వదళం త్వప్రాయై
స్వపదేన పత్రాన్తరవిశిష్టభేదస్యైవోపాదేయత్వాత్ తదుపాదానేతదాశ్రయ
పత్రాన్తరవిభాగజనకత్వస్య తత్క్రియాయామ్ ఘటయితుమశక్యత్వాదితి చేత్
తర్హి విభాగపదశక్తిప్రస్తుతస్యైవాధేయతాసమ్బన్ధేన ప్రకృతవృక్షవిశిష్టస్య స్వాశ్ర
యనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసహితజనకతాసమ్బన్ధేన తత్ క్రియాయా
మన్వయ ఉపేయతాం తావతా వృక్షస్థలే పత్రాత్పత్రం పతతీతి ప్రయోగవారణ
సంభవాత్ ఆధేయతయా యత్పత్రవిశిష్టవిభాగజనకత్వం తత్క్రియాయాః స్తా
దృశవిశిష్టాశ్రయతత్పత్రనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య తత్క్రియాయా
మభావాదిత్యలమధికేన। అత్ర జనకతాసమ్బన్ధస్య వృత్త్యనియామకతయా పూర్వవ
దాకాశాత్పతతి న వృక్షాదిత్యాపాదనుపపత్తిరితి విభాగ జనకత్వమేవార్థోఽవా
చ్య ఇతి క్వ లాఘవమిత్యాశయః *అత ఇతి* నిగమనస్థాయం తస్మాదితి పఞ్చమ్యాః లా
క్షణికత్వాన్నిగమనవారణాయేతి శేషః *పఞ్చమ్యన్తేతి* తథా చ పఞ్చమీపదస్య ప
ఞ్చమ్యన్తత్వాభావాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః। నన్వేవమపి పఞ్చమ్యన్తతత్పదస్య తా
దృశధూమాదిపదవద్ధూమాదిజ్ఞానే లాక్షణికత్వాద్దుర్వారైవ నిగమనాతివ్యాప్తిరత
ఆహ *తస్మాదిత్యత్రేతి* తత్పదే లక్షణేతి *న ధూమాదిజ్ఞానే శక్తివిరహ ఇత్యర్థః॥

యామన్వయః * భేదేతి * పత్రాన్తరవిశిష్టభేదేత్యర్థః ॥ తత్పత్రనిష్ఠప్ర
తియోగితావచ్ఛేదకత్వబాధాత్ * తదాశ్రయేతి * తత్పదస్య పత్రాన్తరవిశిష్ట
భేదోఽర్థః ॥ ఏవం సతి వృక్షాన్తరగతాత్పర్ణాదపి వృక్షాత్పర్ణం పతతీతి ప్రయో
గాపత్తిర్దుర్వారా ॥ యోగ్యతాయా అనపాయాదితీదం చిన్త్యమ్ ॥ విభాగపదే
త్యేవకారేణ భేదవ్యవచ్ఛేదః ॥ భేదత్వస్యాఖణ్డోపాధిత్వే ప్రమాణాభావః॥ వి
భాగత్వస్య శక్యతావచ్ఛేదకత్వే లాఘవం చ సూచితమ్ * పూర్వవత్ * అవధిత్వ
స్య పఞ్చమ్యన్తతామతవత్ ॥ అత్ర తత్పదేన లక్షణేతి దీధితేః కిం నిగమనఘ
టకతత్పదస్య ధూమజ్ఞానే లక్షణాఽస్తీత్యర్థః ఆహోస్విత్ తస్య లక్షణారూ
పవృత్తిసహకారేణ ధూమజ్ఞానబోధజనకత్వం నాస్తీత్యర్థః ॥ తత్రాద్యం దూష

తేన తత్పదశక్యధూమాదినా తజ్జ్ఞానస్య సంబన్ధసత్త్వాచ్ఛక్తిజ్ఞానశూన్యకాలే శక్యసంబన్ధగ్రహాత్పదాన్తరస్యైవ తత్పదస్యాపి తాదృశార్థబోధకతాయా అశక్యాపలాపత్వాచ్చ తత్పదే లక్షణాయాస్తద్బోధకత్వస్య చ దురపవాదకత్వేపి నక్షతిః లక్షణైవ లాక్షణికత్వం శక్యార్థతాత్పర్యరాహిత్యం అతో నిగమనే తత్పదస్య తాత్పర్యవిషయీభూతధూమజ్ఞానలాక్షణికత్వేపి నాతివ్యాప్తిరిత్యవధేయం*శక్త్యైవేతి*తత్పదస్య వక్తృబుద్ధిస్థవాచకత్వాద్ధూమాదిజ్ఞానే తాత్పర్యేణ చ ప్రకృతే తత్పదప్రయోగేణ జ్ఞానస్య వక్తృబుద్ధిస్థతాయా ఆవశ్యకత్వాత్ విశిష్టహేతుజ్ఞానస్యాప్రక్రాన్తత్వేపి నక్షతిరితి భావః॥నన్వేవం తత్పదేన యత్ర హేతునిర్దేశః తత్ర పఞ్చమ్యన్తలాక్షణికపదాభావాదవ్యాప్తిరిత్యత ఆహ*పర్వత ఇతి* వహ్నిమాన్తస్మాదిత్యత్ర హేతుభూతధూమాదేరప్రక్రాన్తత్వాద్ధేతోః ప్రక్రాన్తత్వరక్షాయై వహ్నిసామగ్రీమానితి॥అత్ర వహ్నిరూపహేతోః ప్రక్రాన్తత్వేన తత్పదేన స్ఫుటతర తత్పరామర్శాదితి భావః॥సంప్రదాయానురోధినాం తథా ప్రయోగో దుర్వార ఏవేత్యత్ర లక్షణావదస్తీత్యస్వరసః సూచితః॥ప్రతిజ్ఞాస్థసాధ్యవాచకపదస్య జ్ఞానతా

యతి * తత్పదస్యేతి * తత్పదశక్యధూమాదినా తజ్జ్ఞానస్య సమ్బన్ధసత్త్వాల్లక్షణాయా దురపవాదత్వేపీతి యోజనా ॥ ద్వితీయం దూషయతి * శక్తిజ్ఞానేతి * తచ్ఛబ్దస్య బుద్ధిస్థవాచకత్వేపి తస్య ధూమజ్ఞానేపీతి శేషః *తథా*బోధకత్వలక్షణయా ధూమజ్ఞానబోధకత్వస్య ॥ నన్వేవం నిగమనే పంచమ్యంతలాక్షణికపదవత్త్వరూపలక్షణాతివ్యాప్తిరత ఆహ * లక్షణైవేతి * తథా చ పంచమ్యంతశక్యార్థతాత్పర్యరహితపదవత్త్వమితి నిష్కర్షః ॥ ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాదిరూపశక్యార్థే తాత్పర్యం నాస్తీతి లక్షణసంగతిః ॥ తత్పదతాత్పర్యస్య ధూమజ్ఞానరూపశక్యార్థే సత్త్వాన్న నిగమనాతివ్యాప్తిః ॥ నిగమనస్య తత్పదస్య శక్తిర్వా లక్షణా వా విశిష్టధూమజ్ఞానే భవతు ఉభయథాపి తాత్పర్యం తత్రైవ ॥ స చ శక్యార్థ ఏవేతి శక్త్యైవేత్యేవకారోపాదానసంగతిః ॥ తత్ర తత్పదస్య ప్రక్రాంతవాచితయా ధూమజ్ఞానే శక్తిర్దుర్ఘటేత్యాశంకాం నిరాకరోతి *తత్పదస్యేతి * తత్ప్రయోగేణ * తత్పదప్రయోగేణ * లాక్షణికపదేతి * శక్యార్థతాత్పర్యశూన్యపదేత్యర్థః * అప్రక్రాంతత్వాదితి * ఏతేన తత్పదస్య బుద్ధిస్థవాచకత్వం ప్రథమసంగతిస్సూచితా ॥ అత ఏవానుపదమగ్రిమస్ఫుటతరేతి తరఢ

క్షణికత్వాత్ ప్రతిజ్ఞాయామపి పఞ్చమ్యంతపదవ్యావృత్తిః సంభవతీతి మతముప
న్యస్య దూషయతి * యత్త్వితి * అథవా నిగమనస్థవహ్న్యాదిపదస్య వహ్న్యాదిజ్ఞానేలా
క్షణికతయా తస్మాదితి పఞ్చమ్యా జనకత్వం జన్యత్వం వాఽర్థః॥ తథా చ పఞ్చమీమా
దాయ నిగమనేన వ్యావృత్తిసఙ్గతిః అవధిత్వాదేరివ జనకత్వాదేరపి స్వరూపసం
బన్ధరూపతయా వినిగమకాభావేన జన్యత్వస్యాపి వాచ్యత్వేన పఞ్చమ్యా లాక్ష
ణికత్వాదితి వాదినాం మతం దూషయతి * యత్త్వితి * ఏవం చాగ్రే జన్యత్వే శక్తావపి జ్ఞా
ప్యత్వే లక్షణైవేత్యుపసంహారస్సంగచ్ఛతే * హేత్వన్వయానురోధాదితి * హే
త్వనుశిష్ట పఞ్చమ్యా జన్యజనకభావ ఏవార్థః నతు జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావః హేతు
ర్నా కారణం బీజమితి కోశాద్ధేతు కారణపదయోః పర్యాయతాస్థితేః జ్ఞాపకార్థ
కతాయా హేతుపదస్య కోశాదావదర్శనాత్ తథా చ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపద
స్య ముఖ్యార్థపరత్వే ముఖ్యార్థస్య వహ్న్యాదేర్ధూమజ్ఞానాద్యజన్యత్వేన
జ్ఞానే లక్షణాం వినా పఞ్చమ్యర్థాన్వయానుపపత్తిస్స్యాదితి భావః * జ్ఞానలక్షణా *
వహ్న్యాదిజ్ఞానలక్షణా తత్పక్షే చ తస్య విషయతాసంబన్ధ ఏవ మతుబర్థః జ్ఞానవిషయ
తాపర్యన్తమేవ వా వహ్న్యాదిపదార్థ ఇతి భావః * జ్ఞాపకత్వ ఇతి * ప్రకృత్యర్థవృ
త్తికర్తృత్వాదీనాం సుబర్థతావాదిప్రాచీనమతేన * జ్ఞాప్యత్వేనేతి * నవ్యమతేన *
తత్ర * వహ్న్యాదిపదే * లక్షణాయాం * లక్షణానిర్వాహకతాత్పర్యే * మానాభావా
దితి * జన్యజనకభావస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి తల్లాక్షణికతాయా ఆవశ్యకత్వాత్తత్రైవ
జ్ఞానాంతర్భావేనోపపత్తావుభయత్ర లక్షణాయా అయుక్తత్వాదితి భావః॥ నచసు

పాత్తః * పంచమీమితి * తేన వహ్నిపదమాదాయ నిగమనే వ్యావృత్తిసంభ
వేపి న క్షతిః ॥ తస్మాన్న దండాదితి నిగమనే నఞ ఏవాభావజ్ఞానే లక్షణా నతు పంచ
మీపదే సాస్తీతి న పంచమీమాదాయ వ్యావృత్తిసంభవః॥ ఏతచ్చాగ్రిమోపసంహా
రానురోధేనాభిప్రాయమాత్రమ్ ॥ నిర్భరస్తు ప్రథమావతారికాయామేవేతి
బోధ్యమ్ * విషయతా * విశేష్యతా ॥ అభేదేనేతి పాఠే మతుబర్థః మతుబ్జ
న్యప్రతీతిప్రకారః । మతుపస్సమ్బద్ధ్యర్థకత్వానురోధాదాహ * జ్ఞానేతి *
జన్యజనకభావస్యేతి * స్వరూపసమ్బన్ధరూపస్య తస్యాసంభవేన తత్ర పంచ
మ్యా లక్షణాయా ఆవశ్యకత్వాదితి భావః॥ తత్తల్లక్ష్యార్థజ్ఞాపకత్వాదావిభక్తేః పఞ్చ
మ్యాదేః * షష్ఠ్యాదీతి * కర్తృకర్మణోః కృతీతి సూత్రం కృద్యోగే కర్తరి కర్మణి చ

ర్విభక్తేరనుశాసనికాతిరిక్తార్థేన లక్షణా అశాసనం వినాపి తల్లక్ష్యార్థే విభ
క్తేస్సాధుత్వే కర్మత్వాదిరూపలక్ష్యార్థే షష్ఠ్యాద్యనుశాసన వైయర్థ్యాదితి కథ
మేతదితి వాచ్యం॥ హేత్వావితి తృతీయాబోధకసూత్రస్థహేతుపదస్య కారణజ్ఞాపకో
భయపరతయా తదనువృత్తిమతా విభాషాగుణేఽస్త్రియామితి సూత్రేణ జ్ఞాపకత్వే
పి పంచమ్యా అనుశిష్టత్వాత్॥ యద్యపి తత్ర గుణపదం న వైశేషికసిద్ధగుణపరం పుణ్యా
భావాన్న సుఖీత్యాదౌ పంచమ్యనుపపత్తిరితి పరాశ్రిత పరం తత్ పరా
శ్రితత్వం చ సాధ్యవదధికరణాశ్రితత్వం తథా సతి ఉక్తస్థలే పుణ్యాభావస్య ప్రయో
జ్యసుఖాద్యభావాశ్రయవృత్తితయా తత్ప్రయోజకత్వాత్పంచమ్యుపపత్తేః తథా
చ జ్ఞానకరణతావాదిమతే ధూమాదిపదార్థజ్ఞాన రూపహేతుః సాధ్యవతి న సమ
వాయాదినా వర్తతే॥ తథాపి విషయతయైవ తత్ర వృత్తిరితి నానుపపత్తిః॥ ఏవం
సతి ధూమజ్ఞానాద్వహ్నిమానితి ప్రయోగస్స్యాదితి తు న దేశ్యం॥ జ్ఞాపకతాబోధ
కపంచమ్యాస్తత్తదర్థవాచకపదస్య తత్తదర్థజ్ఞానఏవానాదితాత్పర్యాత్ ధూ
మజ్ఞానపదస్య ధూమజ్ఞానజ్ఞానఏవ తాత్పర్యాత్ ॥ జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పంచమ్య
ర్థతామతే చ జ్ఞానవిషయధూమాదిరూపహేతోస్సంయోగాదినైవ సాధ్యవదా
శ్రయతత్వాన్నానుపపత్తిగంధోఽపి॥ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపదస్య ముఖ్యార్థపర
త్వే మణికృతాపి స్వరసం దర్శయతి * అత ఏవోక్తమితి * ఆవృత్తావితి * తేన
గ్రంథేన పునరనుసంధీయమానస్య ప్రతివాదివాక్యసహకారేణ మధ్యస్థసంశయ
జనకస్య పూర్వోక్తసాధ్యవద్ధర్మిబోధకవాదివాక్యస్య ప్రతిజ్ఞాత్వముపగతం
తత్ర చ వహ్న్యాదిపదం న తజ్జ్ఞానాదిపరం తథా సతి విషయసంశాయకత్వాసంభ

షష్ఠీస్యాదితి వృత్తిః ॥ కృదంతశబ్దయోగే కర్తృవాచకాత్కర్మవాచకాచ్చ శబ్దా
త్ షష్ఠీ భవతీతి తదర్థః॥ భారతస్య శ్రవణం వ్యాసస్య కృతిరిత్యాద్యుదాహరణం ఏ
వం చేచ్ఛాయామేవ లక్షణాకల్పననియామకత్వే కర్తృకర్మణోః కృతీతి సూత్రవైయ
ర్థ్యమిత్యర్థః ॥ ఉభయపరతావ్యాఖ్యానాత్ । విభాషాగుణేఽస్త్రియాం అ
స్త్రీలింగాత్ గుణవాచకాత్ వికల్పేన పంచమీ జాయత ఇత్యర్థః * పుణ్యా
భావేతి * వాక్యమితి * తచ్ఛబ్దస్య న తజ్జ్ఞానే లక్షణేతి సూచనాయ స్వప్రయో
జ్యేతి * తథా తాత్పర్యాత్ * అనాదితాత్పర్యాత్ * పంచమ్యర్థతామతే చే
తి * ఏతన్మతే ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాదిపదస్య ముఖ్యార్థతయా నైతల్లక్షణ
మితి తు బోధ్యమ్ * తజ్జ్ఞానాదీతి * వహ్నిజ్ఞానాదీత్యర్థః * పరతోఽపీతి * అ

వాద్విప్రతిపత్తివాక్యాభ్యాం కోట్యుపస్థితిద్వారా మానసస్సంశయోజన్యతఇతి సిద్ధాంతిభిరపి వహ్నిగపర్వతోఽభావఇత్యాదిత ఆకాంక్షాదిరహితాచ్ఛబ్దాత్సంశయానుదయేన ధర్మిణి తత్తదభావకోట్యోఃప్రత్యేకం శాబ్దధీజనకసామగ్రీభ్యామేవపరస్పరవిరోధేన శాబ్దబోధసత్త్వాద్యమానసస్సంశయోజన్యతఇత్యభ్యుపగమాత్ ప్రతివాదినివృత్తయే పర్వతేవహ్నిస్సాధనీయః ఇత్యభిసంధేః ప్రథమతోఽనియమాత్ శబ్దాదేవ పర్వతోవహ్నినిశ్చయోభవిష్యతీత్యభిప్రాయేణాపి ప్రథమం పర్వతోవహ్నిమానితి ప్రయోగాత్పూర్వప్రయుక్తవహ్నిపదస్య సర్వత్ర జ్ఞానపరత్వాసంభవాచ్చేతిభావః ॥ వర్ధమానోపాధ్యాయానామపిసంచమ్యాజ్ఞాపకత్వబోధకత్వే సంవాదమాహ * అతఎవేతి * యథాసంభవమితి* సమభివ్యాహృతద్రవ్యాదిపదార్థేజన్యనిత్యరూపేతత్తదన్వయయోగ్యతానుసారేణేత్యర్థః ॥ నన్వావృత్త్యా సైవప్రతిజ్ఞేతి మణికృతోభ్యుపగమవాదః నతు తత్ర నిర్భరః మత్పక్షే సంశయాత్పరతో హేతువాక్యసమభివ్యాహృతసాధ్యనిర్దేశస్య సాంప్రదాయికత్వాత్ ॥ హేతుత్వం యథాసంభవమిత్యుపాధ్యాయగ్రంథోపి పంచమీ ప్రతిపాద్యం హేతుత్వం క్వచిత్సమభివ్యాహృతపదముఖ్యార్థనిరూపితం క్వచిచ్చలక్ష్యార్థనిరూపితం కారణత్వమిత్యర్థత్వయోపపద్యతే, యదప్యుక్తముభయపదే లక్షణానౌచిత్యమితి, తదపిశిథిలం జ్ఞాపకతాయాః పంచమ్యర్థత్వే సూత్రస్థహేతుపదస్యోభయపరతయా వాక్యభేదాపత్తేః అనుశాసనానురోధేనోభయత్రలక్షణాయాఏవోచితత్వాదిత్యతోయుక్తవ్య

నంతరమపీత్యర్థః ॥ తథాచ పునర్నిర్దిశ్యమానప్రతిజ్ఞాస్థసాధ్యపదస్య తజ్జ్ఞానార్థకత్వముపేయతఇతి భావః । ముఖ్యార్థోజన్యద్రవ్యాదిః లక్ష్యార్థోనిత్యద్రవ్యాదిజ్ఞానమ్ *ఉభయపరతయా* కారణజ్ఞాపకోభయపరతయా అన్యతరపరత్వే త్వన్యతరబోధఃస్యాత్ । అబుద్ధిఃజ్ఞాసాయాఉత్తరానుకూలత్వాదాహ ॥

నచవహ్నిసామగ్రీఘటకతయా హేతోర్వహ్నేఃప్రక్రాంతత్వేపిజ్ఞానస్యాప్రక్రాన్తత్వాత్తత్పదేన బోధనాసంభవఃవహ్నేశ్చాయోగ్యతయానహేత్వర్థాన్వయస్యమ్భవఇతివాచ్యమ్॥ప్రమితవహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదేస్సాధ్యత్వేవహ్నిజ్ఞానాదేరపిప్రక్రాన్తత్వేనపంచమ్యర్థహేతుత్వాన్వయోపపత్తేః॥ ౨౯ పు ౬-౧౨ పఙ్క్తౌ భావః సంప్రదాయేత్యేతావంతరాఽయంగ్రన్థః క్వచిదధికపాఠత్వేనదృశ్యతే

త్తరమాహ * అతఏవేతి * జిజ్ఞాసాప్రశ్నః * ధూమవత్త్వాదిత్యుత్తరంచేతి *
ప్రయుజ్యతఇతి శేషః॥ఉపష్టంభంవిఘ్నణోతి *నహీతి* జ్ఞానేప్రశ్నఇతి* ప్రశ్నస్థ
వహ్నిపదం వహ్నిజ్ఞానపరమిత్యర్థః ॥ వహ్నేరేవ జిజ్ఞాసితత్వాదితి శేషః *ల
క్షణయాజ్ఞానేనోత్తరయేదితి * లక్ష్యార్థజ్ఞానపరముత్తరంవాక్యమిత్యర్థః॥అ
పితు ప్రశ్నసమానవిషయకత్వానురోధాన్ముఖ్యార్థ వహ్నిపరమేవ తాదృశో
త్తరంప్రయుక్తమితిశేషః॥ తథాచ తత్రవహ్నౌ కుతఇతిధూమాదితిచ ప్రశ్నోత్త
రవాక్యయోరేకపంచమ్యా తదర్థాన్వయానురోధేన జ్ఞాపకత్వంజ్ఞాప్యత్వంవాప
ఞ్చమ్యర్థోవాచ్యఇతిభావః ॥ నను ప్రథమప్రశ్నానురోధాద్వహ్నిపదస్య వ
హ్నిపరత్వవత్కుతఇతిప్రశ్నస్థ పంచమ్యర్థాన్వయానురోధాత్తదుత్తరధూమా
దితి పంచమ్యర్థాన్వయానురోధాచ్చ జ్ఞానపరత్వమప్యవిరోధాదేకదాశక్యల
క్ష్యార్థానన్వయేపివహ్నింబోధయిత్వావహ్నిజ్ఞానం బోధయిష్యతీత్యభిప్రాయే
ణైవైకపదప్రయోగబాధకాభావాదతఏవతథావిధతాత్పర్యానురోధేన నానార్థ
స్థలేఆవృత్తిరిత్యతఆహ * నవేతి * పరకీయభావిప్రశ్నానురోధాదితి * తాదృ
శప్రశ్నస్వీయతదుత్తరవాక్యద్వయస్థపంచమ్యర్థాన్వయానురోధాదిత్యర్థః ॥
*అజిజ్ఞాసితాభిధానం*ప్రథమజిజ్ఞాసావిషయజ్ఞానప్రత్యాయనేచ్ఛయా వహ్నిప
దప్రయోగః పరకీయత్వేన భావిత్వేనచప్రథమం కుతఇతి ప్రశ్నస్యాజ్ఞానాత్ ప
రకీయవహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాయా అజ్ఞానేన వహ్నిజ్ఞానప్రత్యాయనేచ్ఛాయాః

---

*ప్రశ్నఇతి*ఏతేనజిజ్ఞాసాయాఃకుతఇత్యాకారకత్వాభావాత్ప్రశ్నఇత్యుక్తమి
తిపరాస్తమ్ ॥ తావతాకేవలజిజ్ఞాసాయాఉత్తరానుకూలత్వకథంతాయాఅనివృత్తే
ననుజ్ఞానేప్రశ్నఇత్యసంగతం కిం వహ్నిమదితివాక్యస్యజ్ఞానజిజ్ఞాసాబోధకవా
క్యత్వసంభవాదతఆహ * ప్రశ్నస్థేతి * వహ్నేరేవేత్యేవకారేణ వహ్నిజ్ఞాన
వ్యుదాసః । ప్రథమప్రశ్నః కింవహ్నిమదిత్యేవంరూపః * వహ్నిపదస్య* గృ
హంవహ్నిమదిత్యుత్తరస్థస్యేత్యాదిః *నానార్థస్థలే* సైంధవమానయేత్యాదౌ
ప్రశ్నః కుతఇత్యాకారః *తదుత్తరవాక్యం*ధూమాదిత్యాదిః *ప్రశ్నస్య* ప్ర
శ్నవాక్యస్య * హేతుజిజ్ఞాసాయాః * కింవహ్నిజ్ఞానజనకమితిజిజ్ఞాసాయాః ॥
*ఏవమగ్రేపి * అజ్ఞానేన * శాబ్దబోధానుదయేన *

ప్రథమమసంభవాదితి హేతుసూచనాయ పరకీయత్వభావిత్వాభిధానమ్ ॥ నను
తత్ర జ్ఞాతమిత్యధ్యాహారాత్కుత ఇత్యాదిపంచమ్యర్థస్య జ్ఞానేఽన్వయో నతు
వహ్న్యాదావిత్యత ఆహ * నన్వితి * ప్రశ్నస్థపదస్యోత్తరవాక్యేఽనుషంగస్య
వ్యుత్పత్తిసిద్ధత్వాత్కుత ఇత్యత్ర జ్ఞాతమిత్యధ్యాహారేణైవ ధూమాదిత్యత్రాపి జ్ఞా
నాన్వయసంభవాత్ తత్రాధ్యాహారాంతరవిరహేఽపి నక్షతిరిత్యతః కుత ఇత్య
త్రైవ అధ్యాహారశ్శంకితః * మానాభావాదితి * పదార్థాంతరాన్వయస్య
వక్తురభిప్రేతత్వనిశ్చయేఽపి బోధస్యానుభావికత్వేఽప్యశ్రుతపదకల్పనాస
మ్భవాదిత్యర్థః ॥ ఇదంత్వవధేయమ్॥ గృహం వహ్నిమదితి ప్రయోక్తుర్వహ్నిప
దే జ్ఞానతాత్పర్యం కుత ఇతి వాక్యజన్యజ్ఞానే జ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాబోధేఽనుపయుక్తం
స్వాభిప్రాయస్య స్వబోధాహేతుత్వాత్ కుత ఇతి పృచ్ఛకపురుషతాత్పర్యస్యై
వ తత్రోపయోగాత్ ॥ తథాచ స్వజిజ్ఞాసాం బోధయితుకామస్య కుత ఇతి ప్రయో
క్తుః పరప్రయుక్తవహ్నిపదోపస్థాపితజ్ఞానమాదాయ కుత ఇతి పంచమ్యర్థాన్వ
యబోధో భవత్విత్యభిప్రాయం జ్ఞాత్వైవ ప్రతివక్తా ప్రష్టుర్వహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞా
సాం కుత ఇతి శబ్దాదనుషజ్యమానస్వోక్తవహ్నిపదసహితాత్ జ్ఞాస్యతి ఏవం గృ
హం వహ్నిమదితి ప్రయోక్తుః ప్రథమం వహ్నిపదే జ్ఞానతాత్పర్యవిరహేఽపి కుత
ఇతి ప్రశ్నానంతరం ప్రష్టుర్వహ్నిజ్ఞానహేతుజిజ్ఞాసాయాం జ్ఞానే కిమర్థమన్యద్వ
హ్నిపదం ప్రయోక్తవ్యం పూర్వం వహ్నిపదాల్లక్షణయోపస్థాపితజ్ఞానమాదా
యైవ ధూమాదితి వాక్యం ధూమజ్ఞానే వహ్నివ్యాపకతాం బోధయత్విత్యభిప్రాయ
సంభవాత్ తజ్జ్ఞానేన ధూమాదితి పంచమ్యర్థస్య జ్ఞానాన్వయో భవిష్యతీతి కిమ
నుపపన్నమ్ ॥ నహి ప్రయోక్తృపురుషస్యైకార్థతాత్పర్యం పురుషాంతరస్యా
న్యార్థతాత్పర్యవిరోధి అన్యైరప్యన్యతాత్పర్యేణ ప్రయుక్తాన్యపి పదాన్యాదా
యాన్యార్థపరశ్లోకస్య మానినా నిబంధనాత్ ॥ నవాస్వీయప్రాథమికమన్యతా

పదార్థాన్తరేతి * ప్రకృతే జ్ఞాతమిత్యధ్యాహృతం పదం బోధ్యమ్ ॥ అత్ర గృహం వ
హ్నిమదిత్యుత్తరస్థవహ్నిపదస్య ప్రథమప్రశ్నానురోధాచ్ఛబ్దార్థపరత్వైవ నతు
ద్వితీయప్రశ్నానురోధాత్ తజ్జ్ఞానార్థకతాపీత్యుక్తం దూషయతి * ఇదం త్వితి * హే
తుజిజ్ఞాసేతి * హేతోర్జనకస్య జిజ్ఞాసేత్యర్థః ॥ ఏవం హేతుజిజ్ఞాసాయామి
త్యత్రాపి * తజ్జ్ఞానేన * అభిప్రాయజ్ఞానేన ॥ హేత్వన్వయాహార్యప్రతిజ్ఞా
దౌ తాదృశప్రశ్నతదుత్తరయోశ్చ సాధ్యపదస్య సాధ్యజ్ఞానలక్షణాం న్యవస్థాపయ

త్పర్యముదీచ్యమపరతాత్పర్యంవిరుణద్ధి బీజాభావాత్ ॥ యుజ్యతేచ వహ్న్యాదిప దస్య వహ్న్యాదిప్రకారకజ్ఞానవిషయత్వే లక్షణా,సాధ్యాన్వయి జన్యజ్ఞానవిషయ త్వస్య పంచమ్యర్థత్వే గుణస్సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్యదుర్వా రతాపాతాత్ ద్రవ్యత్వాదిజ్ఞాప్యసత్త్వాదేర్గుణాదావపి,సత్త్వాత్ (అబాధాత్)సా ధ్యవాచకపదస్య లాక్షణికత్వే పక్షాన్వయి సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యప్రకార కజ్ఞానవిషయత్వరూపసాధ్యవాచకపదార్థః పంచమ్యంతార్థలింగజ్ఞానప్రయో జ్యత్వాన్వయాత్ ద్రవ్యత్వాదిప్రకారకజ్ఞానప్రయోజ్యసత్త్వాదిప్రకారకజ్ఞానవి షయత్వస్య గుణాదౌ బాధేన కథితాతిప్రసంగవారణసంభవాత్ ॥ నచ జన్యజ్ఞా నవిషయత్వరూపపంచమ్యర్థస్య సాధ్యవిశిష్టపక్షేఽన్వయస్వీకి్రయతే సత్తా దిరూపసాధ్యవిశిష్టగుణాదిరూపపక్షస్యచ నద్రవ్యత్వాదిలింగజ్ఞాప్యతేతి నాతిప్ర సంగః వహ్న్యాదిమతఃపర్వతాదేః ద్రవ్యత్వాదిరూపసాధ్యవిశిష్టస్య పృథివీత్వా దిజ్ఞాప్యత్వేపి వహ్న్యాదివిశిష్టస్య నతథాత్వమితి విశేషణావచ్ఛిన్నఏవ పంచ మ్యాః జ్ఞాప్యత్వబోధకత్వాత్ నపర్వతోవహ్నిమాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదిప్రయో గః విషయతాయాః పర్యాప్తిసంబంధేన విశిష్టేఽన్వయోపగమాత్ ద్రవ్యత్వాది రూపసాధ్యవత్త్వేన వహ్న్యాదిరూపపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టపర్వతాదౌపృథివీత్వా దిజ్ఞాప్యత్వేపి నక్షతిరితివాచ్యమ్ ॥ ఏవమపి ద్రవ్యత్వవాన్ పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాన్నపృథివీత్వాదిత్యాదౌ శాబ్దాన్వయానుపపత్తేర్దుర్వారత్వాత్ పృ థివీత్వజ్ఞాప్యతాపర్యాప్త్యధికరణద్రవ్యత్వవిశిష్టపర్వతాదౌ వహ్న్యాదిరూప వి శేషణాంతరావచ్ఛిన్నేపి తజ్జ్ఞాప్యత్వవిరహాసంభవాత్ ॥ అస్తున్నతేచ తత్రప ర్వతాద్యన్వయిని వహ్న్యాదిప్రకారకజ్ఞానవిషయత్వే పృథివీత్వాదిరూపలింగజ్ఞా నప్రయోజ్యత్వస్య పంచమ్యన్తార్థస్యాభావాన్వయాత్తదభావస్య తత్రాబాధే నానుపపత్తివిరహాత్ ॥ ఏవం సాధ్యజ్ఞాప్యత్వాన్వయపక్షేపి ఉక్తప్రయోగాను పపత్తిదుర్ఘట్టవ్యా వహ్న్యాదేరపి ప్రమేయత్వాదినాపృథివీత్వాదిజ్ఞాప్యత్వాత్ ॥ యదిచ ప్రయోజ్యత్వం సమభివ్యాహృతపక్షవిశేష్యతానిరూపితసాధ్యతావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్నవిధేయతాచ ఖండశో లక్షణయాపంచమ్యర్థః అన్వయబలాత్సా

---

* యుజ్యతేచేతి * ద్రవ్యత్వాదీతి * జ్ఞానం * ప్రమా * విషయతాయాః వి శేష్యతారూపాయాః * విరహాసంభవాదితి * విశేష్యపర్యాప్తస్యవిశిష్టాను

ఛ్యే పక్షాంశేచ తత్తద్రూపేణ హేతుజ్ఞాప్యతాలాభః నఞ్సమభివ్యాహారస్థలే చ లింగజ్ఞానాన్వితప్రయోజ్యత్వయావ్యాప్తైకార్థకస్య నిరుక్తవిధేయతారూపావరవ ఇచ్ఛమ్యర్థేఽభావోన్వయ ప్రతీయత ఇత్యుచ్యతే॥ తదా సాధ్యతావచ్ఛేదకప క్షతావచ్ఛేదకాభేదేఽభావాద్గౌరవం సాధ్యాన్వయినీ పక్షవిశేష్యతానిరూ పితవిధేయతా, పక్షాన్వయినీ సాధ్యవిధేయతానిరూపితవిశేష్యతా వా పంచమ్యర్థ ఇతి వినిగమనావిరహః, ఏకపదస్యార్థద్వయే ఖండశోలక్షణా, పదద్వయస్యైవ వా ప్రత్యేకమర్థద్వయే లక్షణేత్యత్ర కోవిశేష ఇతి॥——ప్రసంగతః పంచమ్యాః జనకత్వజ్ఞాపకత్వార్థకత్వం నఞర్థాన్వయస్థలే అనుపపత్తిప్రదర్శనేన నిరాకు ర్వన్ జన్యత్వజ్ఞాప్యత్వార్థకతాం వ్యవస్థాపయతి * దాహోదహనాదిత్యాది నా * గంధస్యాజ్ఞాపకత్వం పక్షధర్మతావిరహేణ శబ్దస్యాతథాత్వం వ్యాప్తిరవిరహేణేతి ప్రదర్శనార్థముభయోపాదానమ్ * నఞర్థాన్వయానురోధాదితి * జనకత్వజ్ఞాపకత్వయోః పంచమ్యర్థత్వే నిరూపకతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావా ప్రసిద్ధ్యా ఆశ్రయతాసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నాభావప్రత్యయఏవ దాహస్పర్శాదౌ స్వీకార్యః తథాచ తత్రజలగన్ధనిష్ఠజనకత్వజ్ఞాపకత్వయోరేవ దాహరూపాదినిష్ఠ యోరపి తయోరభావసత్త్వేన దాహోనదహనాత్ జలంస్పర్శవన్నరూపాదిత్యపి స్యాదితిభావః॥ నచ దాహాదివిశేషితజనకత్వాదేరేవాభావః తత్రజలాదిరూప ప్రకృత్యర్థే ప్రతీయతఇతివాచ్యమ్॥ ప్రథమాన్తార్థస్య పంచమ్యర్థవిశేష్య తయైవ శబ్దాత్ప్రతీతేర్దాహాదివిశేషిత జనకత్వాదిరూపప్రతియోగినశ్శబ్దాదను పస్థితస్య నఞాఽభావబోధనాసమ్భవాత్ పంచమ్యర్థస్య ప్రకృత్యర్థాన్య పదార్థవిశేషితస్యాపి నఞ్సమభివ్యాహారస్థలే భానావగమేవ్యుత్పత్తిభేదా ద్గౌరవమ్॥ సర్వత్రైవప్రకృత్యర్థే విభక్త్యర్థోఽవిశేషణం తత్రనిరూపకత యా సమభివ్యాహృతపదార్థాన్తరమితిచానుభవసిద్ధప్రథమాన్త పదార్థావి

యోగికాభావానుపగమాత్ * వినిగమనావిరహాదితి * పంచమ్యంతపాఠేప్రథ మాంతపాఠేవాగౌరవంబోధ్యమ్॥ ననుపదద్వయేలక్షణామపేక్ష్యైకపదేలక్షణా లఘీయసీత్యతఆహ*ఏకపదస్యేతి*పంచమీపదస్యేత్యర్థః*పదద్వయస్యైవ*పం చమీసాధ్యపదయోరేవ॥ ఏవంచపంచమ్యంతత్వానుపాదానేప్రతిజ్ఞాయా మతి వ్యాప్తిర్భవత్యేవేతిబోధ్యమ్ * వ్యుత్పత్తిభేదాదితి * ప్రత్యయానామితి వ్యు త్పత్తిభంగశ్చ బోధ్యః * పదార్థాంతరమితి* విశేషణమితిపూర్వేణాన్వయః

శేష్యతాభఙ్గేనాసమ్భవదుక్తికమ్ ॥ ఇన్ధనస్య దాహో దహనాదిత్యాదౌ తుల్యయుక్త్యా దహనాదేర్దాహజనకత్వాదివిశేష్యత్వవదిన్ధనాదేరపి దాహసమ్బన్ధాదివిశేష్యతయా ఇన్ధనం దాహసమ్బన్ధి దహనో దాహజనక ఇత్యాది సమూహాలంబనబోధస్య స్వీకారేణ వాక్యభేద ప్రసంగాత్ ॥ యత్రాన్యస్య దాహో దహనాన్నైతదింధనస్య తత్రైతదింధనస్య దాహో న దహనాదితి ప్రయోగానుపపత్తిశ్చేతి ॥ అత్ర వదంతి ॥ జన్యతాయాః పంచమ్యర్థత్వే దాహో దహనాన్న పరమాణుపరిమాణాదిత్యాదిప్రయోగానుపపత్తిః ॥ పారిమాండల్యస్య కార్యసామాన్యాజనకతయా పరమాణుపరిమాణాదిజన్యత్వాప్రసిద్ధేః నఞర్థప్రతియోగితయా అన్వయాసంభవాత్, దాహాద్యన్వయిజన్యత్వే ప్రకృత్యర్థస్య నిరూపితత్వసంబన్ధేనాభావబోధోపగమే చ వృత్త్యనియామక సంబంధావచ్ఛిన్నాభావాభ్యుపగమః, లక్షణయా ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వస్య ప్రకృత్యర్థస్యాభావాన్వయోపగమేపి గగనం న పరమాణుపరిమాణాదిత్యాదౌ జన్యతాన్వయయోగ్యత్వానుపపత్తిః, పారిమాండల్యనిరూపితత్వాభావవజ్జన్యత్వాభావవద్గగనమిత్యాకారికాయాద్విధాననఞర్థావగాహిప్రతీతేరుపగమే చ ఘటో న ఘటజనకాదిత్యపి స్యాత్ ఘటజనకాద్యనిరూపితజన్యత్వాభావస్య ఘటాదావబాధాత్, దండాద్యనిరూపిత జన్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య పటాదౌ బాధేన, పటో న దండాదిత్యాదేరనుపపత్తేశ్చ, గగనాదేర్జన్యత్వభ్రమదశాయాం గగనం న పారిమాండల్యాదిత్యాది వాక్యస్యాబోధకతాపత్తేః పంచమ్యర్థజన్యతాసామాన్యే లక్షణయా ప్రకృత్యుపస్థాప్య పారిమాండల్య నిరూపితత్వ. గగనవృత్తిత్వోభయత్వా

---

* అన్యస్యేతి * అన్యదాహసంబంధిదహనశ్చ దాహజనకతావానిత్యర్థః * ఏతదింధనస్యేతి * దాహసంబంధి ఏతదింధనం దాహజనకత్వాభావవద్దహన ఇతిబోధః స్యాదిత్యాశయః ॥ సిద్ధాంతే చ దహనపదస్యైతద్దహనపరతయా ఏతదింధనదాహ ఏతద్దహనాజ్జన్య ఇతి తస్య యథాశ్రుతార్థపరతయా దహనజన్యదాహ ఏతదింధనాసంబంధీతి వా బోధో బోధ్యః * జన్యత్వే * పంచమ్యర్థే * లక్షణయేతి * ప్రకృతేరితి శేషః * ఘటజనకాదితి * దండాదిత్యాద్యుక్తౌ కపాలాదిజన్యతాయాః పత్వాన్నాపత్తిస్స్యాదతః సామాన్యేన ఘటకజనకత్వేనాభిధానమ్ * జన్యత్వభ్రమేతి * అగ్రిమం జలాదౌ కార్యజనకత్వభ్రమేతి విరోధిజ్ఞాన సంపా

వచ్ఛిన్నాభావబోధోపగమేచ జనకతాయాః పఞ్చమ్యర్థత్వేపి తత్సామాన్యల
క్షణయా ప్రకృత్యుపస్థాప్యపారిమాండల్యవృత్తిత్వగగననిరూపితత్వోభయత్వా
వచ్ఛిన్నాభావబోధోపగమేన సామంజస్యం॥ నచ తత్ర లక్షణాయా ఆవశ్యకత్వే
పి దాహోనజలాదిత్యాదౌ లక్షణాం వినైవోపపత్తౌ జన్యత్వస్య పంచమ్యర్థ
త్వమితి వాచ్యం॥ జలాదేరపి కార్యాజనకత్వభ్రమదశాయాం దాహోనపారిమా
ణ్డల్యాదిత్యాదావివాన్వయబోధస్యానుభవికతయా తదనురోధేన తత్రాపి జన్య
తాయాం జలాదినిరూపితత్వాభావబోధస్యావశ్యోపేయత్వాదితి॥ అత్రేదంత
త్త్వం॥ శశవిషాణం నాస్తీతి వాక్యవత్ దాహోనపారిమాండల్యాదిత్యాదివాక్య మ
ప్రమాణమేవ తద్వాక్యస్య ప్రామాణ్యానురోధేన లక్షణయా పారిమాండల్యా
దినిరూపితత్వాభావ బోధస్యక్వచిదభ్యుపగమేపి దాహోనజలాదిత్యాది వాక్య
తో లక్షణాజ్ఞానశూన్యకాలేప్యన్వయ బోధస్యానుభవికతయా జన్యత్వాభావ
బోధకతాపి తాదృశ వాక్యస్యోపగంతవ్యేతి జన్యత్వం పంచమ్యర్థ ఇతి * జన్య
జ్ఞానవిషయత్వేతి* జన్యతాన్వయిప్రకృత్యర్థ జ్ఞానం భ్రమభిన్నం గ్రాహ్యం అ

దనమ్ *తత్ర* గగనం పారిమాండల్యాదిత్యాదౌ * అవశ్యోపేయత్వాదితి * య
ద్యపి పంచమ్యర్థో జన్యత్వైవ నఞ్స్థలే చావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవ ప్రకృత్యర్థనిరూ
పితత్వాభావబోధోవ్యుత్పత్తిసిద్ధః। తదసంభవేచ ప్రకృత్యర్థనిరూపితత్వా
భావబోధో నైవజాయతే ఏవంచ దాహోనపారిమాండల్యాదిత్యాదేః ప్రామాణ్యం
ఘటోనఘటజనకాదిత్యాదేశ్చ అప్రామాణ్యముపపద్యతే। జన్యతాభ్రమస్థలేచ
భ్రాంతస్యతాదృశభ్రమఏవోపేయతేనతు ద్వేధాభావాన్వయ ఇతి పరిష్కారఃవ
సంభవత్యేవ॥ తథాపి నిఖిలనఞ్స్థలే ఏవోభయాభావబోధస్సంభవతీతి తదాదర
ణం ద్రష్టవ్యం * శశవిషాణం నాస్తీతి * వ్యధికరణధర్మావచ్ఛిన్నాభావం నిరా
కృత్య మణికృతా శశశృంగాభావ ఇత్యర్థస్య ప్రాత్యక్షికప్రతీతేరేవదర్శితత్వాత్
శశపదస్య శశీయత్వప్రకారక జ్ఞానవిషయలక్షణాయాశ్చ సార్వత్రికత్వాత్తదపే
క్షయా తద్వాక్యస్యభ్రమకరణతాయా ఏవోచిత్యాదితి * జన్యజ్ఞానవిషయత్వ
మితి * ఏతన్మతే ధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టాశ్రయతాసంబంధేన సాధ్యే
ఽన్వయః॥ తేనవహ్న్యాదిమేయత్వాదినా పృథివీత్వాదిజ్ఞాప్యత్వేపి పర్వతో
వహ్నిమాన్ పృథివీత్వాదితి నప్రయోగః॥ తత్రవహ్నిత్వస్యైవ ధర్మితా

తోఽవ్యాప్తిపక్షధర్మతావగాహిభ్రమరూపహ్రదత్వాదిజ్ఞానస్య పర్వతాదౌవ
హ్న్యాద్యనుమాపకత్వేపిపర్వతోవహ్నిమాన్హ్రదత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్యానా
పత్తిః, నవాపర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాత్ నహ్రదత్వాదిత్యాదిప్రయోగానుపప
త్తిః॥యద్యపియత్కించిద్విషయకభ్రమాన్యత్వంభ్రమసాధారణంభ్రమసామాన్యా
న్యత్వంచతదభావవతితత్ప్రకారకత్వరూప భ్రమత్వస్య తత్తత్ప్రకారసంబంధ
విశేష ఘటితత్వేనాననుగతతయా జగద్గతయావద్వస్తుభ్రమాణాంతత్తద్వస్తు
భ్రమత్వావచ్ఛిన్నభేదకూటరూపమితి దుర్జ్ఞేయం ॥ తథాపి ప్రకృతసాధ్య
హేతుపక్షకపరామర్శే ప్రకారీభూతాయేయేతత్తత్ప్రకారకభ్రమభిన్నత్వమేవ
విశేషణందేయం॥యద్యపిధూమాదిమత్యపిపర్వతాదౌ సమవాయాదిసంబంధావ
చ్ఛిన్న ధూమాద్యభావసత్త్వాత్ పర్వతాదౌధూమాదిప్రమాయాస్సంగ్రహాయ
యత్సంబన్ధేన హేతుప్రకారకంజ్ఞానం యత్ర హేతువాచకపదేనవివక్షితం తత్ర త
త్సంబంధావగాహితత్ప్రకారకభ్రమాన్యత్వం ప్రతీయత ఇత్యుపేయం తథాచస్వ
రూపాదిసంబన్ధేనప్రమేయత్వాదేః యత్ర హేతుత్వం తత్సంబన్ధేన తద్భ్రమా
ప్రసిద్ధ్యాతదన్యత్వం దుర్గ్రహం॥తథాపితత్ర తాదృశభ్రమాన్యత్వ ప్రతీతిరె

చ్ఛేదకత్వాత్ ॥ నచైవమపి పర్వతోవహ్నిమాన్వాచ్యశ్చేతిసమూహాలంబనా
నుమితేఃపృథివీత్వజ్ఞానజన్యతయాప్రయోగోదుర్వారఇతివాచ్యమ్ ॥ జన్యతావ
చ్ఛేదకవిషయత్వవివక్షణాత్ । నచ గుణస్సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదిప్రయో
గప్రసంగఇతివాచ్యమ్ । తస్యపక్షవిశేష్యతానిరూపితత్వేన విశేషణాత్ ॥వస్తు
తస్తు పంచమ్యర్థవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యభానోపగమాన్నక్షతిః ॥ ద్రవ్యనిష్ఠవిశే
ష్యతానిరూపితవిధేయతా విశిష్టస్య ద్రవ్యభిన్నేబాధాత్ పటాదౌఘటత్వప్ర
కారక జ్ఞానసత్త్వేపి ఘటత్వప్రకారకత్వవిశిష్టాసత్త్వవత్ ॥ ఏతేనోక్తవిశేషణ
ప్రక్షేపేనానర్థత్వంస్యాదిత్యపాస్తం * ప్రకృత్యర్ధేతి * ధూమాదిత్యాదా
లాక్షణికధూమాదిపదార్థోధూమాదిజ్ఞానమ్ * తాదృశేతి * తద్వాక్యస్య పంచ
మీప్రకృతేతి శేషః ॥ యోభ్రమోప్రసిద్ధస్తదన్యత్వమాత్రం నప్రతీయతే యస్తు
నప్రసిద్ధస్తదన్యత్వంతుప్రతీయతఏవేతిసూచనాయ తాదృశేత్యుక్తమ్ ॥ ననుస్వ
రూపసంబంధావచ్ఛిన్నఘటాద్యభావే హేత్వాభాసేవక్ష్యమాణరీత్యాప్రమేయ
త్వాదేర్భ్రమస్సంభవత్యేవేతిచేత్తర్హి తదన్యత్వం ప్రతీయతఏవ ॥

వ నస్వీక్రియతే అతో నదోషః ॥ వస్తుతస్తు స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వ స్వ ప్రతియోగినిష్ఠత్వస్వావచ్ఛిన్నత్వైతత్త్రితయసంబన్ధేనసంబన్ధ విశిష్టాన్య ప్రకారతాశాలిత్వమేవానుగతధర్మత్వం సువచం అతో ధర్మవిషయతయైవప్రమేయత్వాది॥వాచ్యత్వాదిజ్ఞాపకమితి ధర్మదశాయాం వాచ్యంప్రమేయత్వాదిత్యాదిప్రయోగస్య తాదృశప్రయోగాధీనబోధస్యచ వారణాయ ప్రమే

అత్ర ధర్మత్వంనతదభావవద్విశేష్యకతత్ప్రకారకజ్ఞానత్వంతత్పదార్థాననుగమాత్ ॥ నాపిప్రమాసామాన్యభిన్నత్వంప్రమాత్వస్యాననుగమాత్ 'తత్తద్ధర్మఘట కూటస్యాప్రత్యయాత్ అననుభవాద్వక్ష్యమాణదోషాచ్చాహ * వస్తుతస్త్వితి * స్వేతి * స్వంసంబన్ధః వహ్నిప్రతియోగిక హ్రదానుయోగికసంయోగాభావం హ్రదాది విశేష్యకవహ్న్యదిప్రకారకధర్మద్వయస్య సమవాయేన వద్వతాది విశేష్యకవహ్న్యదిప్రకారకధర్మస్యచ సంగ్రహార్థం క్రమేణ సంబన్ధత్రయోపాదానం అన్యథాప్రకారతాయా ఆద్యే ద్వితీయతృతీయసంబన్ధాభ్యాం ద్వితీయేప్రథమతృతీయసంబన్ధాభ్యాం తృతీయేప్రథమద్వితీయసంబన్ధాభ్యాం సంయోగాది మత్త్వయాఽసంగప్రసంగాత్ ॥ నచవాయూరూపవాన్ ఇతిసమవాయేనధర్మాసంగ్రహః సమవాయస్యైకత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ స్వాశ్రయనిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వ స్వనిరూపకసంబన్ధ ప్రతియోగితాశ్రయవృత్తిత్వ స్వనిరూపకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వైతత్త్రితయసంబన్ధేన సంబన్ధానుయోగితా విశిష్టాన్యత్వస్యవివక్షితత్వాత్ ॥ ననుతథాపి లోహితః స్ఫటిక ఇతిస్వాశ్రయసంయోగాత్మక పరంపరాసంబన్ధేన ప్రమాయామతివ్యాప్తిః ॥ స్వపదేనసంయోగోపాదానే ప్రకారతాయాః స్వప్రతియోగినిష్ఠత్వాభావాత్ సమవాయోపాదానేచ తదనుయోగినిష్ఠవిశేష్యతాకత్వాభావాత్ ॥ నచస్వపదేనపరంపరాసంబన్ధో గ్రాహ్య ఇతివాచ్యమ్ ॥ పరంపరాయాః ప్రత్యేకానన్యత్వాదితిచేన్న ॥ స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేనస్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతాశ్రయానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వస్య నిరూపకసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రకారతాఘటితోక్తస్యవా వాచ్యత్వాత్ ॥ నచపరంపరాసంబన్ధస్థలే ప్రత్యేకంసంసర్గతాయా ఉపగమేవిశేష్యతాయా స్తన్నిరూపితత్వాపత్తిరితివాచ్యమ్ ॥ పర్వతో నిర్వహ్నిరితిజ్ఞానస్య పరంపరయా పర్వతేవహ్నిమ

త్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వ వారణాయప్రకారతా విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతాయోర్భేదోపగమాత్ ॥ కేచిత్తు- సమవాయైక్యమతే రూపప్రతియోగికత్వ విశిష్టసమవాయేనవాయ్వాదౌ రూపాదిభ్రమేఽవ్యాప్తిరితిస్వవిశిష్టపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వ స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగినిష్ఠత్వ స్వవిశిష్టావచ్ఛిన్న ప్రకారతానిరూపిత విశేష్యతానిరూపిత సంసర్గతావచ్ఛేదకీభూతధర్మవిశిష్టానుయోగినిష్ఠ విశేష్యతానిరూపితత్వై తత్త్రితయసంబంధేన సంసర్గతావచ్ఛేదకవిశిష్టాన్యప్రకారతా శాలిత్వేనానుగమః సమవాయేన వాయూ రూపవానితిప్రమైవ । పరంపరాసంబన్ధేన ప్రమావారణాయ భూతాంతమిత్యాహుః ॥ తదసత్ ॥ హ్రదోవహ్నిమానితిభ్రమాసంగ్రహాత్ ॥ వహ్నిప్రతియోగికైకసంబంధః హ్రదానుయోగికైకసంబంధస్తద్వయసంసర్గకహ్రదోవహ్నిమానితిభ్రమాసంగ్రహాచ్చ -వస్తుతస్తు -స్వాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వస్వాశ్రయప్రతియోగివృత్తిత్వస్వాశ్రయావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతా విశిష్టసంసర్గతావిశిష్టానుయోగితావద్విశేష్యతానిరూపితత్వైతత్త్రితయసంబన్ధేన సంసర్గతావిశిష్టాన్యప్రకారతాశాలిత్వేనానుగమః । అనుయోగితాయాం సంసర్గతావైశిష్ట్యంచ స్వాశ్రయనిరూపితత్వ స్వావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న నిరూపితత్వోభయసంబన్ధేన॥ తేనహ్రదో వహ్నిమాన్ వాయూరూపవానితిభ్రమయోఃసంగ్రహః ॥ ఉక్తసంయోగద్వయావగాహిభ్రమసంగ్రహాయచ స్వనిరూపితత్వస్వసమానాధికరణవృత్తిత్వోభయసంబన్ధేనవిశేష్యతావైశిష్ట్యం బోధ్యమ్ ॥ నచ తాదృశవిశేష్యతానిరూపితసంసర్గతావిశిష్టానుయోగితావ్యాపకవిశేష్యతానివేశోఽస్త్వితివాచ్యం ఘటోరూపవానితిప్రమాయామతివ్యాప్తేః॥ నచతద్వారణాయసంసర్గతావ్యాపకప్రతియోగితాకానుయోగితాశ్రయవిశేష్యతానివేశ్యా, పటఘటోభయసంయోగవానితిసంయోగాభ్యాంఘటవద్భూతలమితిభ్రమాసంగ్రహాత్ । అస్మాకంతుస్వాశ్రయప్రతియోగ్యప్రతియోగికావృత్తిత్వేనసంసర్గతావిశేషణాన్న దోషః ॥ ఏవంసతి కహ్నిప్రతియోగికహ్రదానుయోగిక సంయోగాభ్యాంభ్రమస్య వారణాయత్రైవఏవఘటః విభిన్నాధికరణయోస్సంయోగాభ్యాంవర్తతే తత్రతదేకతరాధికరణతాభ్యాంసంయోగాభ్యాం తద్ఘటభ్రమసంగ్రహాయ స్వాసమానాధికరణావృత్తిత్వస్యావశ్యకత్వం బోధ్యమ్ ॥ వస్తుతస్తు । ఉపదర్శితసంయోగద్వయావగాహి

యత్వాదిజ్ఞానస్యాపి తద్భ్రమాన్యత్వేప్రః ప్రమేయప్రకృత్యర్థః తావాచ్యా సా చాప్రసిద్ధ్యానసమ్భవతీతి ప్రామాణికమనవకాశం నిగమనస్థపఞ్చమ్యాః లాక్షణికత్వ ముపసంహరతి * ఏవంచేతి * ఏవంచ * పఞ్చమ్యా జన్యజ్ఞాప్యభావార్థకత్వసిద్ధౌచ *హేతుమత్త్వ*జన్యత్వే* జ్ఞాప్యత్వోపలక్షణేతి *జన్యత్వాపేక్షయాతస్య శరీరగౌరవాదితి భావః * నచేతి * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాఘటితన్యాయే ఆలోకాదేర్హేతుత్వే ప్రకృతహేత్వన్వితార్థకపఞ్చమీనివేశనేనాప్యతివ్యాప్తివారణ సమ్భవాద్ధూమాదితి హేత్వభిధానం అత్ర పఞ్చమ్యాఃప్రకృతసాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వవిశేషణమాత్రేణాతివ్యాప్తివారణసమ్భవాత్ తాదృశసాధ్య విశేషణీయోపస్థాపితాంతవిశేషణవ్యావృత్తయే స్థలాంతరేతివ్యాప్తిందర్శయతి * ధూమాద్వహ్నిమతఇతి * అత్ర వహ్నిమత్త్వేన పక్షస్యాపి భానాత్ వివక్షణీయవిశేషణే పక్షతావచ్ఛేదకపర్యంతనివేశస్యాత్రావ్యావృత్తిః, సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాంశనివేశనా

భ్రమస్య సంసర్గతాభేదేన ప్రకారతాభేదాత్తాదృశవిశేష్యతానిరూపితత్వస్వనిరూపిత ప్రకారతానిరూపితత్వోభయసంబన్ధేన సంసర్గతావిశిష్టాయా సంసర్గతాతద్విశిష్టేత్యాది(ప్రా)గ్వత్ । ఏవంచప్రమేయవానితి ప్రమాసత్త్వాత్తాదృశవిశేష్యతాసమానాధికరణసంబంధాప్రసిద్ధావపినక్షతిరితి ॥ స్వాశ్రయావచ్ఛిన్నత్వస్థానే లాఘవాత్స్వనిరూపితత్వమపి నివేశయంతి ॥ కేచిత్తు స్వానుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేత్యన్యతాదాత్మ్యస్వనిష్ఠసాంసర్గికవిషయతానిరూపిత సాంసర్గికవిషయతాశ్రయత్వాన్యతర సంబన్ధేన స్వవిశిష్టోయః స్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితసంసర్గతాశ్రయః తదనుయోగినిష్ఠవిశేష్యతానిరూపితత్వేత్యర్థః । సాక్షాత్సంబంధేన ప్రమావారణాయతాదాత్మ్యనివేశఇత్యాహుః * ప్రమేయత్వమితి * వాచ్యత్వాదిజ్ఞానజనకభ్రమాత్మక జ్ఞానవిషయః ప్రమేయత్వమితి భ్రమదశాయామిత్యర్థః * తద్భ్రమాన్యత్వేన * ప్రమేయత్వభ్రమాన్యత్వేన ॥ సాచసంభవతీతి యోజనా *అప్రసిద్ధ్యా* భ్రమాత్మకప్రమేయత్వజ్ఞానాప్రసిద్ధ్యా * అనవకాశమితి * ప్రమేయత్వభ్రమాప్రసిద్ధావపివాచ్యత్వాదిజ్ఞానజనకప్రమేయత్వజ్ఞానం భ్రమఇతిభ్రమత్వ నిశ్చయస్యవిరోధినిశ్చయత్వేన విరోధితయాతత్సత్త్వే భ్రమసామాన్యభిన్నత్వ శాబ్దబోధాసంభవాదితి

య స్థలాంతరేతివ్యాప్తిందర్శయతి * పర్వతో ధూమాద్వహ్నిమానితి *తత్రైవ నిగమనే * తస్మాద్ధూమాద్వహ్నిమానిత్యాకారకే అత్రచ పఞ్చమ్యర్థవిశిష్టవహ్నిత్వమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకమితి తదవచ్ఛిన్నే పఞ్చమ్యర్థానన్వయాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టాన్వితస్వార్థబోధకత్వనివేశనేనాతివ్యాప్తిః ధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మేత్యాదౌ ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే యస్య సాధ్యస్య ద్వితీయవహ్నిపదజన్యోపస్థితివశాదన్వయః ప్రథమవహ్నిపదోపస్థాపితే తత్రైవ ప్రతిజ్ఞాఘటకపఞ్చమ్యర్థస్యాన్వయాత్పక్షాన్వితసాధ్యాన్విత స్వార్థబోధకత్వవిశేషణేన తద్వారణాసమ్భవాత్సాధ్యే, ప్రకృతపక్షాన్వితత్వం విహాయప్రకృతపక్షాన్వితస్వార్థబోధకపదోపస్థాపితత్వంనివేశితమ్ ॥ యద్యపి ఉభయత్రవహ్నిపదేనైకమేవసాధ్యముపస్థాప్యతే అతో నైతావతాప్యుక్తాతివ్యాప్తివారణసమ్భవః॥ తథాపి ప్రకృతపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిశేష్యతానిరూపితాయా విశేషణతాతదవచ్ఛిన్న సాధ్యతావచ్ఛేదవిశిష్టసాధ్వీయవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకత్వంబోధకాన్తార్థః॥అతఃపఞ్చమీత్వమనివేశ్యంప్రయోజ

భావః* హేత్వభిధానం* ద్వితీయప్రతిజ్ఞోత్తరమితి శేషః *బోధకాంతార్థ ఇతి *. ఉక్తప్రతిజ్ఞాఘటకపంచమ్యాః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాంతర్గతతాదృశసాధ్యవిషయతానిరూపిత జ్ఞాప్యత్వవిషయతామాత్రప్రయోజకత్వాన్నాతిప్రసంగ ఇతి భావః ॥ పక్షాంశేసాధ్యస్యవిషయతాచపూర్వోపదర్శితసాక్షాత్పరంపరాసాధారణీబోధ్యా * పఞ్చమీత్వమితి * బోధకాన్తంపఞ్చమీపదార్థ ఇత్యన్యే ॥ హేతువాక్యజన్యశాబ్దబోధేజాతేపి కథమస్యగమకత్వమిత్యాకాంక్షాం వినానోదాహరణాదికం ప్రదర్శయితుంశక్యత ఇత్యతస్తాదృశ శాబ్దబోధస్య తాదృశజిజ్ఞాసాహేతుతాంప్రదర్శయతి * అనుమితీతి * కథమస్య గమకత్వమిత్యాకాంక్షాయాః యద్రూపావచ్ఛిన్నస్య తాదృశవిషయతయా హేతువాక్యాదుపస్థితి స్తద్రూపం ధర్మితావచ్ఛేదకీకృత్యైవ తాదృశవిషయతానిర్వాహకవిషయకత్వేనజ్ఞానవిషయకత్వాత్ ॥ నిర్వాహ్యజ్ఞానస్య నిర్వాహకజిజ్ఞాసాజన్యత్వాదితి భావః। లక్షణానుపగమేపి యద్విషయకేత్యాది నియమావ్యాహతేః

సాభావాత్ ఉపనయోపస్థాపితపక్షవిశేషణతాపన్నసాధ్యాన్వితార్థబోధకప
ఞ్చమ్యంతతత్పదమాదాయానుషంగపక్షేపి నిగమనేతివ్యాప్తేర్వారణం లాక్ష
ణికపదప్రయోజనం, అయమాత్మా జ్ఞానాదిత్యాదౌ జ్ఞానపదం ముఖ్యార్థపరమేవ,
పఞ్చమ్యర్థాన్వయస్య తత్రాపి సత్త్వేన లక్షణాబీజభూతాన్వయానుపపత్తివిర
హాదిత్యభిమానినా ముక్తలక్షణేఽవ్యాప్తిశఙ్కాముద్ధర్తుముపన్యస్యతి * యత్త్వి
తి * శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నేన సమం పఞ్చమ్యర్థాన్వయసమ్భవేప్యనుమితిజన
కజ్ఞానవిషయతయోపస్థితత్వేన జ్ఞానరూపహేతౌ తద్విషయతానిర్వాహకవ్యా
ప్త్యాకాంక్షయా యోజ్ఞానవాన్ స ఆత్మేత్యుదాహరణాది ప్రయోగసమ్భవ ఇతి జ్ఞా
నవిషయకజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే తాత్పర్యానుపపత్త్యా లక్షణాయా ఆవశ్యకత్వమితి స
మాధత్తే * తన్నేత్యాదినా * యద్విషయకజ్ఞానస్య * యద్విషయకజ్ఞానత్వావ
చ్ఛిన్నస్య * హేతుత్వం * అనుమితిజనకత్వం * తస్య వ్యాప్త్యాదిజిజ్ఞాసాయాం * తు
ల్యవిత్తివేద్యతయా అర్థతో వా తత్ప్రతీతానుమాపకజ్ఞానవిషయతయా నిర్వా
హకాకాంక్షాయామిత్యర్థః * ఉదాహరణాదిప్రయోగః * ఉదాహరణోప
నయాభ్యాం తన్నిష్ఠవ్యాప్తిపక్షధర్మతాప్రదర్శనమ్ ॥ యద్యపి జ్ఞానవిషయకజ్ఞా
నత్వావచ్ఛిన్నే జ్ఞానపదతాత్పర్యేపి ముఖ్యార్థజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నపరత్వమక్షత
మేవేతి పూర్వోపదర్శితముఖ్యార్థతాత్పర్యరాహిత్యరూపం లాక్షణికత్వం నోప
పద్యత ఇతి॥ తథాపి శక్యతావచ్ఛేదకవిలక్షణరూపావచ్ఛిన్నతాత్పర్యకత్వమేవ లా
క్షణికత్వమతో న దోషః ॥ నను శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నేఽనుమాపకత్వబోధేపి
తత్తన్నిర్వాహకవ్యాప్త్యాదిమద్విషయకత్వలాభాయ వస్తుగత్యా తాదృశజ్ఞానవి

అవచ్ఛేదకనివేశాయాహ * యదితి * తథాచ యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకజ్ఞాన
త్వం తజ్జనకతావచ్ఛేదకం తద్రూపావచ్ఛిన్నస్యేత్యర్థః । శాబ్దబోధే తుల్యవిత్తివే
ద్యత్వే మానాభావాదర్థత ఇతి * తత్ర * హేతౌ * నిర్వాహకాకాంక్షాయాం * నిర్వా
హకావాన్తరధర్మజిజ్ఞాసాయాం * తత్ర * శుద్ధజ్ఞానత్వావచ్ఛిన్నే పరామర్శే * తన్ని
ర్వాహకేతి * అనుమితిజనకత్వనిర్వాహకేత్యర్థః * వస్తుగత్యేతి * తథాచ
యద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయకత్వమనుమితిజనకతావచ్ఛేదకతయా హేత్వర్థ
స్తద్రూపావచ్ఛిన్నస్యైవ వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనమితి స నియమః । కింతు యద్రూ
పావచ్ఛిన్నస్య జనకత్వేన ప్రతీతజ్ఞానీయా విషయతా తద్రూపావచ్ఛిన్నే తన్నిర్వా

షయీభూతేజ్ఞానే వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనసంగతిరిత్యత ఆహ *అన్యథేతి* జనకజ్ఞానవిషయతయాఽప్రతీతేఽపిజ్ఞానే వాస్తవతాదృశవిషయతాం పురస్కృత్య వ్యాప్త్యపదర్శనే సుఖాదేరవ్యాప్తత్వానుమాపకజ్ఞానవిషయతయా అయమాత్మాజ్ఞానాదిత్యత్ర యస్సుఖీస ఆత్మేత్యుదాహరణప్రయోగప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ తథాచ సుఖాదౌ వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనేపిజ్ఞానేఽనుమాపకత్వ నిర్వాహకవ్యాప్త్యాదిమద్విషయకత్వపర్యన్తాలాభాదాకాంక్షాయా అపూరణాత్ యథాసుఖాదౌ నతత్ప్రదర్శనం తథైవైతన్నతేజ్ఞానేపి నతత్ప్రదర్శనముపపద్యత ఇతిభావః॥ ఉక్తప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తివారణాయ ప్రకారాంతరేణ లక్షణం పరిష్కుర్వతాం మతమాహ॥ * కేచిత్త్వితి * పఞ్చమ్యన్తేతి * కస్యాశ్చిత్ ప్రతిజ్ఞాయాః పఞ్చమ్యంతలాక్షణికపదవత్త్వేపి ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యాలోకవాన్పర్వతో వహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాయాం వ్యభిచారేణావయవతావచ్ఛేదకం ప్రతిజ్ఞాత్వం పక్షాదిభేదేనభిన్నమపి నతాదృశపదవత్త్వనియతమితి నాతిప్రసంగ ఇతిభావః॥ తాదృశావచ్ఛేదకం హేతుత్వం దుర్వచం సువచత్వే తదేవ లక్షణమిత్యన్యథాపరిష్కురుతే * తాదృశేతి * తాదృశపద * పఞ్చమ్యంతలాక్షణికపదం॥ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికంచ తాదృశపదాద్యఘటిదపిస్యా ప్రతిజ్ఞాదేస్సత్త్వేన తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారీతి తచ్ఛూన్యత్వాభావాన్న ప్రతిజ్ఞాదావతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారిమేయత్వాదిషు వృత్త్వాప్రసిద్ధ్యాఽవయవతావచ్ఛేదకేతి ॥ అత్ర ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వసాధారణస్యావయవతావచ్ఛేదకత్వస్యైకస్యాభావాత్ ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం విశిష్యోపాదాయ తచ్ఛూన్యత్వం నివేశ్యం తథాచ హేతుత్వవ్యావర్తనాయోపాత్తం తాదృశపదవత్త్వవ్యభిచారిత్వవిశేషణమనర్థకం॥ యదిచ ప్రతిజ్ఞాత్వహేతుత్వాది సాసాధారణం ప్రతిజ్ఞాత్వాదిపఞ్చాన్యతమత్వమవయవతావచ్ఛేదకం తదా తత్రహేతుత్వప్రవేశే తస్యాన్యాదృశస్య దుర్వచత్వాత్ సువచత్వే తదేవాస్తు లక్షణం । అన్యతమమధ్యే హేతుత్వమన్తర్భావ్య తద్వ్యావృత్తయే విశేషణాంతరదానంచ ప్రక్షాళనాద్ధీతి న్యాయేనాయుక్తమిత్యస్వరసః—పఞ్చమ్యన్తేత్యాదిలక్షణకర్తుర

హాకాకాంక్షయోదాహరణాదిత్యర్థః * ఉక్తప్రతిజ్ఞాదౌ * ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమానితి శంకోక్తప్రతిజ్ఞాదావిత్యర్థః * కస్యాశ్చిత్ * ధూమాదాలోకవానిత్యాదేః * తత్ర * అన్యతమత్వశరీరే

నుమితాం ధూమాదిత్యాదివాక్యస్థ ధూమాదిపదస్య జ్ఞానే లక్షణాం స్వాతన్త్ర్యేణ దూషయతి *నవ్యాస్త్వితి* జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వలక్షణయేతి* జ్ఞాప్యత్వలక్షణాయా అవశ్యకత్వాత్తత్రైవ జ్ఞానాంశస్యాప్యధికస్య ప్రవేశేనైవ ధూమాదిపదస్య ముఖ్యార్థపరత్వేపి ధూమాదిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వలాభసంభవ ఇత్యర్థః * నపఞ్చమీతి పదికే* న పఞ్చమీప్రకృతిధూమాదిపదే ॥ నన్వేవం జ్ఞానస్య పఞ్చమ్యర్థైకదేశతయా తత్ర ధూమాదిపదార్థస్యాన్వయాయోగాత్ ధూమాదిజ్ఞానాలాభః॥ నచ జ్ఞాప్యత్వస్య పఞ్చమ్యర్థత్వేపి జన్యత్వరూపతదేకదేశైకథం ధూమాదిపదార్థతజ్జ్ఞానాన్వయసంభవ ఇతి వాచ్యమ్॥ చైత్రస్య పుత్రో ఘటాదన్య ఇత్యాదౌ సంబన్ధిపదార్థైకదేశే జన్యత్వాదౌ పదార్థాన్తరస్యాన్వయదర్శనాన్నిష్ప్రతియోగిక ఏవ పదార్థైకదేశే ఇతరాన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్ ॥నచ స్వతన్త్రోపస్థిత ఏవ పదార్థే ఇతరాన్వయజిజ్ఞాసా జాయతే నత్వితరవిశేషణతయోపస్థితే-అత ఏవ గౌర్నిత్యేత్యాదౌ స్వతన్త్రగోత్వాద్యుపస్థితయే లక్షణేత్యత ఆకాంక్షాదివిరహ ఏవ పదార్థాన్తరస్య పదార్థైకదేశేఽనన్వయే బీజం సచ సప్రతియోగినిష్ప్రతియోగికైకదేశసాధారణ ఇతి వాచ్యం॥ఫలానురోధేన సప్రతియోగికపదార్థవిశేషణతయోపస్థితేపి ప్రతియోగిజిజ్ఞాసా జాయత ఇతి కల్పనాత్ ॥నచ జ్ఞానాదిసవిషయకపదార్థేపి తథోపస్థితే విషయవిశేషజిజ్ఞాసా జాయత ఇతి యుజ్యతే కల్పకాభావాదిత్యాశఙ్క్య సవిషయకకృతిదృష్టాన్తేన పదార్థైకదేశే జ్ఞానేపి విషయాకాంక్షాం వ్యవస్థాపయతి * ఆకాంక్షావైచిత్ర్యాచ్చేతి * కుత్రచిత్స్వతన్త్రోపస్థితపదేతరాకాంక్షా కుత్రచిద్విశేషణతయాఽప్యుపస్థితే కస్యచిదాకాంక్షేతి విషయస్వభావాధీనతయాఽఽకాంక్షా వైచిత్ర్యాదిత్యర్థః *కర్తృకృతీవేతి* పక్తేత్యాదౌ తృజాద్యర్థకర్త్రాద్యేకదేశే కృతౌ యథా విషయిత్వేన పాకాదిక్రియాన్వేతీత్యర్థః ॥ ఇదం తు బోధ్యం ॥ జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయాః శాబ్దధీహేతుత్వం

పుత్రః జన్యత్వవిశిష్టః పుమాన్ *నిష్ప్రతియోగిక ఏవేతి* జ్ఞానస్య నిష్ప్రతియోగికత్వాదితి భావః* లక్షణా *గోపదస్య గోత్వే ఇతి శేషః* ఆకాంక్షా* జిజ్ఞాసా *సచేతి * తథా చ జ్ఞాప్యత్వస్య పఞ్చమ్యర్థతామతే ప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తిర్దుర్వారైవేతి భావః * కల్పకేతి * జ్ఞానవదర్థకత్వపదాదౌ వ్యభిచారాత్ * పక్తేత్యాదావితి * ఆదినా పాచక ఇత్యాదౌ పుణాదికృత్ప్రత్యయపరిగ్రహః-జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షాయాః శాబ్దబోధజనకత్వం దూషయతి *ఇదం త్వితి*

అజిజ్ఞాసోరపి శాబ్దబోధోదయాన్మణికృతానిరాకృతం తథాచాకాంక్షావిరహః పదార్థైకదేశే పదార్థాంతరానన్వయేనపేజం॥ గౌర్నిత్యేత్యాదౌ పదార్థైకదేశగోత్వే నిత్యాదిపదార్థాభేదాన్వయబోధ ప్రయోజకాయాస్సమానవిభక్తిక తత్పదసమభివ్యాహారరూపాయా ఆకాంక్షాయాఅక్షతత్వాదతః పదాధీనాయాస్స్వతంత్రతదుపస్థితేః పదార్థాంతరస్య తత్రాన్వయబోధే హేతుతావాచ్యా॥ ఏవంచ జ్ఞానవిశిష్టార్థకాత్మాదిపదఘటితాదాత్మానద్రవ్యమిత్యాది వాక్యాత్పదార్థైకదేశే జ్ఞానేద్రవ్యభేదాన్వయవారణాయ దండజన్యో నదండజన్యఇత్యాది వాక్యాత్పదార్థైకదేశజన్యత్వాదౌ దండజన్యభేదాన్వయబోధవారణాయచ కల్పనీయే జ్ఞానాద్యంశేఇతరాన్వయబోధే స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితిహేతుత్వే కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టేతరవిషయతాయాం విషయితాసమ్బంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాన్యత్వంవిశేషణందేయం॥ వస్తుతో జ్ఞానాదివిషయకశాబ్దబోధే స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేర్హేతుత్వేపి పఞ్చమ్యాదిజన్యజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వోపస్థితిప్రకృతిజన్యధూమాద్యుపస్థితియోగ్యతాజ్ఞానాదిఘటితశాబ్దసామగ్ర్యాః పదార్థైకదేశేజ్ఞానాదౌ విషయతాదిసమ్బంధేన ధూమాది ప్రకారకశాబ్దబోధజననే బాధకాభావః తాదృశసామగ్ర్యాం స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితే రనంతర్భావాత్తాదృశోపస్థితేర్జ్ఞానాదౌ ద్రవ్యభేదాన్వయబోధప్రయోజకసామగ్ర్యన్తరేప్యేవనివేశాత్॥ నచైవంస్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేర్వ్యభిచారేణ హేతుత్వమేవనసమ్భవతీతివాచ్యం॥ యత్రయత్రైకరూపావచ్ఛిన్నేపదే పదాంతరాకాంక్షాగృహీతా అన్యరూపేణచవృత్తిఃగృహీతాతత్రాతిప్రసంగవారణాయతత్తదానుపూర్వీవిశేషరూపపదవిశేషత్వ ప్రకారేణ గృహీతవృత్తికపదజన్యతత్తత్పదార్థోపస్థితేర్హేతుతావాచ్యాతథాసతితద్ధర్మప్రకారేణాకాంక్షాది గ్రహస్యతద్ధర్మ

---

* అక్షతత్వాదితి* తథాచశక్త్యుపస్థాపితగోపదార్థైకదేశగోత్వేనిత్యపదార్థాన్వయాపత్తిరితిభావః । జ్ఞాప్యత్వమాత్రస్య పఞ్చమ్యర్థతామతేజన్యతాయాస్స్వతంత్రోపస్థిత్యభావేనప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తివత్ జ్ఞానజ్ఞాప్యతాయాః పఞ్చమ్యర్థతామతేజ్ఞానస్యస్వతంత్రోపస్థిత్యభావేన తదనుపపత్తిరితిదూషణంసమాధానప్రదర్శనేనోద్ధరతి *ఏవంచేతి* విషయత్వాదిత్యాదినానిరూపితత్వసంబన్ధపరిగ్రహః *జ్ఞానాదీతి* ఆత్మానద్రవ్యమిత్యాదౌశాబ్దబోధభయేనేత్యాదిః

ప్రకారేణగృహీతవృత్తిక పదార్థోపస్థితేశ్చ పరస్పరసహకారేణైవ ఫలజనకత్వోపగమే నోక్తాతిప్రసంగవారణసంభవాత్ తథాచ నానానుపూర్వీప్రకారకపదజ్ఞానజన్యోపస్థితీనామేకవిధశాబ్దబోధే విభిన్నరూపేణ హేతుతయా వ్యభిచారఆవశ్యకఇతితద్వ్యావర్తనైవ దర్శితవ్యభిచారస్యవారణమితి ॥ ఏతేన జన్యత్వాంశేఇతరాన్వయబోధేస్వతంత్రజనకత్వోపస్థితేః కార్యకారణభావే కార్యతావచ్ఛేదకకోటిప్రవిష్టేతరవిషయతానాం నిరూపితత్వసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రకారతాభేదనివేశనముభయవాదిసిద్ధం అన్యథా ఔపగవఇత్యాదౌ తద్ధితార్థాపత్యైకదేశజన్యత్వనిరూపకత్వసంబంధేనప్రకృత్యర్థాన్వయానుపపత్తేర్జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పంచమ్యర్థత్వమతేచస్వతంత్రజ్ఞానోపస్థితిజన్యతావచ్ఛేదకఘటకజ్ఞానవిషయతానిరూపితేతరవిషయతాయాం విషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాభేదనివేశనమధికమితిప్రత్యుక్తం॥ తదనివేశేప్యుపదర్శితరీత్యాసామంజస్యాత్ ॥ వైయాకరణఇత్యాదౌ తదధీతేతద్వేదేత్యనేనవిహితతద్ధితార్థస్యవేత్తురేకదేశజ్ఞానేవిషయతయాప్రకృత్యర్థస్యాన్వయోపపత్తయేఉక్తస్థలేవిషయతాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాభేదనివేశస్యసర్వమతఏవావశ్యకత్వాచ్చేతి॥ ప్రకృతేర్ముఖ్యార్థపరత్వేయుక్త్యంతరమాహ*యద్ధర్మవిశిష్టశ్చేతి *యద్ధర్మవిశిష్టః పంచమీప్రకృత్యర్థఃతద్ధర్మవిశిష్టస్యైవవ్యాప్యత్వముపదర్శ్యతఇతిజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్య పంచమ్యర్థతామతే తద్ధర్మవిశిష్టస్యైవపంచమ్యాజనకజ్ఞానవిషయత్వబోధలాభాదితిభావః*అన్యథా*పంచమ్యాజ్ఞానజనకత్వేన బోధితప్రకృత్యర్థజ్ఞానేవిషయత్వేన విశేషణతామవలంబ్యవిషయేవ్యాప్త్యుపదర్శనసంగమనే * యథార్థధూమజ్ఞానాదిప్రయోగేపీతి * తత్రా

తపి స్వతంత్రజ్ఞానాద్యుపస్థితేః క్వాపి శాబ్దసామగ్రీఘటకత్వం నాస్తీత్యాత్మానవ్యాప్యమిత్యుక్తస్థలే జ్ఞానాదౌ ద్రవ్యభేదబోధప్రసఙ్గాదిత్యతఆహ * తాదృశేతి * ఉక్తాతిప్రసంగః * యత్రైకరూపేణాకాంక్షాగ్రహోఽన్యరూపేణ వృత్తిగ్రహస్తత్ర * వర్తనే * అవ్యవహితోత్తరత్వనివేశః * దర్శితేతి * పంచమ్యర్థఘటకజ్ఞానేప్రకృత్యర్థబోధే స్వతంత్రజ్ఞానోపస్థితేరిత్యాదిః * ఏతేన * వస్తుతస్త్వితికల్పస్యాదరేణ * జన్యత్వాంశే * దండజన్యోన దండజన్యఇత్యాదౌ * ఔపగవః * ఉపసమీపవర్తినీ గౌః యస్యసఉపగుఃఉపగోరపత్యంపుమానౌపగవః * అధికమితి * జన్యజ్ఞానవిషయత్వస్యపంచమ్య

పిశత్త్యుపస్థితజ్ఞానే పంచమ్యర్థజ్ఞాపకతాన్వయేన ధూమాదేః జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయత్వలాభేన ధూమాదౌ వ్యాప్యత్వప్రదర్శనం స్యాత్ అస్త్వన్తేచ జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వస్యైవ పఞ్చమ్యర్థతయా ధూమజ్ఞానజ్ఞానస్యైవ తత్రజ్ఞాపకత్వం ప్రతీయతే నతు ధూమజ్ఞానస్యేతి నాతిప్రసంగ ఇతి ॥ నచ పంచమ్యాః కేవలజ్ఞాప్యత్వార్థకత్వేప్యుక్తస్థలే జ్ఞానపదస్య లక్ష్యార్థే జ్ఞానవిషయకజ్ఞాన ఏవ తాత్పర్యాత్ నధూమజ్ఞానే ముఖ్యేప్యర్థే జ్ఞాపకతాలాభ ఇతి నధూమాదౌ వ్యాప్యత్వోపదర్శనప్రసంగ ఇతి వాచ్యం ॥ ముఖ్యార్థపరత్వే బాధకవిరహేణ తత్తాత్పర్యేణాపి ప్రయోగసంభవాత్ నహి యత్రపదే అర్థాంతరే నిరూఢలక్షణాశక్త్యుపస్థాపితార్థస్తేన న బోధ్యతే తద్బోధోపయికాకాంక్షాది సామగ్రీకాలే తద్బోధస్య దుర్వారత్వాత్ ॥ అథ తత్ర శక్యార్థబోధస్యాపి సంభవేన తత్రాపి కస్యచిత్కదాచిత్తాత్పర్యం సంభవతు తథాపి తత్రానాదితాత్పర్యవిరహాత్ నతత్తాత్పర్యేణ న్యాయాంతర్గత పదప్రయోగసంభవ ఇతి చేత్ ॥ మాభూన్ముఖ్యార్థతాత్పర్యక జ్ఞానపదఘటిత యథార్థధూమజ్ఞానాదిత్యాది వాక్యసముదాయస్య న్యాయత్వం, తథాపి జ్ఞాప్యత్వమాత్రస్య పంచమ్యర్థత్వే న్యాయాంతర్గత ముఖ్యార్థపరజ్ఞానపదఘటిత యథార్థధూమజ్ఞానాదిత్యాదివాక్యస్య ధూమాదౌ వ్యాప్త్యాకాంక్షాప్రయోజకధీజనకత్వం దుర్వారమేవ తచ్చానుభవవిరుద్ధమ్ ॥ నచ జ్ఞానజ్ఞాప్యత్వే పంచమ్యాః లక్షణా పక్షేపి కేవలజ్ఞాప్యత్వే స్వారసికలక్షణయోపస్థితే ధూమజ్ఞానే జ్ఞానజనకతాబోధసంభవాదుక్తాతిప్రసంగో దుర్వారః తత్రేష్టాపత్తౌ చ ప్రకృతేపీష్టాపత్తిసంభవాదితి వాచ్యం ॥ స్వారసికలక్షణయా పంచమ్యుపస్థితవిషయత్వరూపార్థాంతర ఇవ తాదృశజ్ఞాప్యత్వేపి ప్రకృత్యర్థాన్వయే ఆకాంక్షా

ర్థత్వే తు నైతదితి భావః * యత్ర * పదే * అనాదిత్వమ్ * పరంపరిత్వం ధీహేతుత్వం * ధూమజ్ఞాననిష్ఠమ్ * స్వారసికేతి * లక్షణయేత్యనుషంగః * ధూమజ్ఞానే * ధూమజ్ఞానపదోపస్థితే * అర్థాంతరేతి * ధూమాదిత్యాదౌ పంచమ్యా లక్షణయా విషయత్వే ఉపస్థాపితే తత్ర ధూమపదార్థాన్వయ ఇత్యర్థః । అత్ర లక్షణయా జ్ఞానవిషయతయా యద్ధర్మవిశిష్టః పంచమీప్రకృత్యర్థస్తత్రైవ వ్యాప్త్యాదిప్రదర్శనమితి నియమోపగమాన్నైతదవక్తుమవసర ఇత్యాహురిత్యస్వరసః ॥ ధూమహేతుకస్థలే ధూమజ్ఞానాదిత్యభిధాయ తద్వ్యాప్యత్వోపదర్శ

యామయా ఽనభ్యుపగమాత్ ధూమాదిజ్ఞానాదిత్యత్ర ధూమజ్ఞానస్య జ్ఞాపకత్వా బోధనాదితి భావః॥ యత్తు ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర లక్షణయోపస్థితధూమరూపవిషయ విశిష్టజ్ఞానజ్ఞానే జ్ఞాపకతాభానే జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయత్వం ధూమజ్ఞానఇవ తద్విషయే ధూమేపి భాసతఇతి ప్రకృతేలాక్షణికతామతే తత్ర ధూమే వ్యాప్త్యాకాంక్షయా తదుపదర్శన ప్రసంగో దుర్వారఇత్యాశయవర్ణనం॥ తదసత్ ॥ తథాపి స్వమతేపి తద్దోషస్య దుర్వారత్వాత్ పంచమ్యర్థైకదేశే జ్ఞానే ముఖ్యార్థధూమరూపవిషయవిశిష్ట జ్ఞానాన్వయేపి ధూమే జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయబోధస్య దుర్వారత్వాత్॥ నచతథాచ పంచమీప్రకృత్యర్థోపస్థితివిశేష్యత్వం యస్య తస్యైవ వ్యాప్త్యాదికం ప్రదర్శ్యతఇతి నియమస్య స్వయముపగమాత్ నస్వమతే దర్శితాతిప్రసంగఇతి వాచ్యం॥ తత్ర ధూమాదౌ జ్ఞాపకజ్ఞానవిషయతాబోధాదాకాంక్షాసంభవే తాదృశనియమమననురుధ్య వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనస్యానపవాదాత్॥ వస్తుతో లింగజ్ఞానం ప్రకృత్యర్థే పంచమ్యర్థేవాంతర్భవతూభయథాపి ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర ధూమజ్ఞానఏవ సాధ్యజ్ఞాపకతావచ్ఛేదకపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితప్రకారతా లభ్యతే సైవవిషయతా తస్యవ్యాప్తిపక్షధర్మతానిర్వాహ్యేతి తదాకాంక్షయా తత్రైవ వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనం తద్జ్ఞానవిశేషణధూమే చ తాదృశవిషయతావచ్ఛేదకత్వరూపవిషయతైవ సాచనతత్ర వ్యాప్త్యాదినిర్వాహ్యా అతోనతత్ర తదాకాంక్షేతి ధూమాదిత్యాదిప్రయోగే ధూమత్వాదావివ ధూమజ్ఞానాదిత్యత్ర ధూ

నాపత్తిః నహితత్ర జ్ఞాన జ్ఞానస్య జ్ఞాపకత్వే తాత్పర్యం యేనలక్షణా స్యాదితి కశ్చిత్ అత్ర స్వారసికయోపస్థాపిత జ్ఞాప్యత్వప్రకృత్యర్థాన్వయే ఆకాంక్షాయాఽనుపగమేన ధూమజ్ఞానాదిత్యాదౌ జ్ఞాపకత్వాబోధకత్వమితి సమాధానమయుక్తం నిరూఢలక్షణయోపస్థాపితే జ్ఞాప్యత్వే తద్రూపోపస్థాపిత ప్రకృత్యర్థజ్ఞానాన్వయే ఆకాంక్షోపగమేపి శక్త్యుపస్థాపితతదన్వయే ఆకాంక్షాయాః లక్షణాకర్తృభిరప్యనంగీకారస్య సువచత్వాదితి బోధ్యమ్॥ యత్తుకారోక్తదీధిత్యాశయేదూషణాంతరమాహ * వస్తుతఇతి * లక్షణాద్వయమపేక్ష్యైకలక్షణాయాం లాఘవమభిప్రేత్య పంచమ్యర్థస్యోత్తరాభిధానమ్ *విషయతైవేతి* లభ్యతఇత్యనువర్తతే అవచ్ఛేదకత్వస్య తద్గతవ్యాప్త్యాదినిర్వాహ్యత్వే తు గమే ధూమత్వాదౌ తన్నిర్వాహాకాంక్షాయా దుర్వారతయా తద్గతవ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగఇతి యుక్తి

మాదౌ వ్యాప్త్యాదేర్నోపదర్శనమితి ——॥ ఇతి గాదాధరీయే హేతుగ్రన్థః ——

మూలోక్తలక్షణాపేక్షయా లఘూని ప్రతిజ్ఞాద్యవయవలక్షణాని స్వయమాహ *ఇతరాన్వితేతి* ప్రథమసత్యన్తస్య హేతూపనయనిగమనసాధారణస్యోదాహరణవ్యావర్తనప్రయోజనమన్వయమేవదర్శయిష్యతే ప్రతిజ్ఞాహేత్వోరిత్యాదినా, ఇతరాన్వితత్వం స్వభిన్నావయవార్థాన్వితత్వం స్వాఘటకపదోపస్థాపితార్థాన్వితత్వం వా॥ ఏవం చేతరావయవసహకారేణ స్వాఘటకపదసహకారేణ వా బో

వారణాయ ధూమవత్త్వాదావితి దృష్టాన్తాభిధానమ్ ॥**************

—— శ్రీ ఇతి కృష్ణభట్టీయే హేతుగ్రన్థః శ్రీ ——

* లఘూనీతి * ఏతేన న్యాయావయవసామాన్యలక్షణయోర్లఘుప్రతిజ్ఞాదిఘటితయోర్మూలోక్తయోరేవ లఘుత్వం న తు మూలోక్తగురుతరప్రతిజ్ఞాఘటితయోరితి సూచితమ్ *ఉదాహరణవ్యావర్తనమ్ * యోయో ధూమవాన్స వహ్నిమానిత్యుదాహరణేఽన్త్యభిన్నయత్పదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వాతివ్యాప్తివారణం ॥ యథాశ్రుతే ఇతరః స్వార్థభిన్నో యః సాధ్యాదిస్తదన్వితస్వార్థబోధకతయా నోదాహరణవ్యావృత్తిరతో వ్యాచష్టే * స్వభిన్నేతి * అవయవత్వం నావయవప్రతిపాద్యత్వపర్యాప్త్యధికరణత్వం తచ్చ స్వార్థసాధ్యస్య సంభవతి ॥ హేతుఘటకపంచమ్యర్థాన్వయసత్త్వేపి తద్ఘటకప్రకృత్యర్థాన్వయాభావాదిత్యత ఆహ * స్వభిన్నావయవఘటకపదేతి * యద్యపి తాదృశపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతాశాలిత్వం లభ్యతే తథాపి ప్రాయథ్యార్త్తదుపేక్ష్యాహ * ఏవంచేతి * సచ సహకారేణాత్యసేన బోధజన్యత్వే న చైతావతోదాహరణవ్యావృత్తిరితి వాచ్యమ్ ॥ తదభావప్రయుక్తస్వాభావికత్వం సహకారః । వైశిష్ట్యతృతీయా, బోధేఽన్వయః ॥ స్వజన్యతావచ్ఛేదకీభూతబోధవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వేన చ ప్రయుక్తత్వం ॥ యద్వా తాదృశపదప్రయుక్తవిషయతానిరూపితస్వతాత్పర్యవిషయబోధీయవిషయతాప్రయోజకత్వం హేతూదాహరణబోధమాదాయోదాహరణవారణాయ తాత్పర్యనివేశ ఇత్యదోషాత్ ॥ నన్వనుషంగపక్షే నిగమనేఽతివ్యాప్తిః స్వభిన్నాఘటకాయం పదోపస్థాపితార్థాన్విత స్వార్థబోధకత్వాదతో ద్వితీయదలేఽన్త్యభిన్నపదవిశేషణం స్వీయత్వస్వేతరాఘటకత్వరూపం నివేశ్యం యథాశ్రుతేన తేనావారణాత్తథా న గౌరవమిత్యత ఆహ * స్వాఘటకేతి * తచ్చ స్వవిషయకనిష్ఠభేదవత్త్వేతి

ధకత్వం సముదాయార్థః॥ తేనోదాహరణబోధ్యార్థప్రవిష్టసాధ్యాదేః ప్రతిజ్ఞాదిజన్యబోధే ఇతరాన్వితత్వేపి న క్షతిః - ద్వితీయసత్యంతానంతరమగ్రిమం న్యాయావయవత్వమితి సంబధ్యతే - ద్వితీయసత్యంతం చ హేతునిగమనవారకం హేతుజన్యేతస్మాదితరేభ్యో భిద్యతే ఇత్యాదినిగమనజన్యే చ బోధే విభక్త్యర్థస్య విశేష్యతయా వివక్షణీయవిభక్త్యంతపదార్థవిశేష్యకత్వవిరహాద్వహ్నివ్యాప్య ధూమవాంశ్చాయం తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాద్యుపనయనిగమనజన్యబోధే చ విభక్త్యంతపదమధ్యేంత్యస్యాతేదం పదమతుపాద్యంతపదార్థయోర్విశేష్యతయా అంత్యభిన్నే స్వీయపదార్థవిశేష్యకత్వవిరహాత్॥ అంత్యత్వం చ స్వఘటకపదేషు చరమత్వం॥ ఉపనయాదిఘటకమాదిపదానామపి నపదసామాన్యమధ్యే చరమత్వం తదుత్తరమప్యన్యవాక్యఘటకపదసత్త్వాదిత్యతః స్వఘటకత్వం పదవిశేషణం॥ ఏవం చ నిగమనఘటకపదేషు యచ్చరమం తదన్యోపనయస్థేదం పదార్థవిశేష్యకబోధం ప్రత్యుపనయసహకారేణ స్వార్థబోధజనకే నిగమనే తాదాత్మ్యేన ద్రవ్యాది సాధ్యకే ఇదం ద్రవ్యం గుణకర్మాన్యత్వే సతి సత్త్వాదిత్యాదౌ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదేషు యదంత్యం సత్తాదిపదం తదన్యవిభక్త్యంతప్రతిజ్ఞాస్థ ద్రవ్యాదిపదార్థవిశేష్యకాస్వఃు బోధజనకే హేతౌ చాతివ్యాప్తివారణాయ స్వీయత్వమంత్యభి

యోగితావచ్ఛేదకవిషయితాకత్వమ్ * విభక్త్యర్థస్యేతి * నచాంత్యత్వే విభక్త్యంతత్వం నఘటకం ఏవం చ పదే విభక్త్యంతత్వం న విశేషణం తథాప్యుక్తదోషనిరాసాదితి వాచ్యం ॥ తథా సత్యుపనయేఽతివ్యాప్తేరంత్యత్వే విభక్త్యంతత్వస్యావశ్యకత్వాత్ * అంత్యభిన్న ఇతి * ముఖ్యవిశేష్యతా నివేశ్యా తేన నోపనయాదావతివ్యాప్తిః॥ నన్వయం పదమాదాయైవ నిగమనత్వపర్యవసానస్యాభిధానాదుపనయసహకారేణ బోధకతైవ నాస్తీత్యత ఆహ * తాదాత్మ్యేనేతి * ద్రవ్యత్వే సాధ్యకే ఇదం ద్రవ్యత్వవదిత్యేవం ప్రతిజ్ఞాతత్ర ద్రవ్యత్వపదం న విభక్త్యంతమతస్తాదాత్మ్యసంబంధానుసరణం ॥ ఏతల్లక్షణే చ స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీనస్వఘటకవిభక్త్యంతపదభిన్నస్వఘటకవిభక్త్యంతత్వప్రవేశాద్ధూమాదిత్యేకపదహేతువారణాత్ పదద్వయఘటితహేతోరనుసరణమ్ * హేతావితి * న చ తాదృశపదసహకారేణ స్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధోపాదానాన్న దోషః॥ ఏవమప్యుపనయేఽతివ్యాప్తేః అంత్యఘటితేదం పదాన్యనిగమనసహకారేణ స్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధజనకత్వాత్ * స్వీయత్వమితి * యద్యపి స్వీయ

న్నపదవిశేషణం॥ అత్ర స్వత్వపురస్కారేణ లక్ష్యవ్యక్తీనాం నివేశాదననుగమ ఇతి ప్రతియోగినిస్వత్వం నివేశ్య లక్షణాంతరమాహ * అంత్యపదవత్త్వ ఇతి * అత్రాప్యుదాహరణవారకం ప్రథమసత్యంతమనుషజ్యతే, ద్వితీయసత్యన్తే చ వైకల్పికం సత్యన్తద్వయం, ధూమాదిత్యాది హేతౌ విభక్త్యంతాన్త్యపదాప్రసిద్ధ్యా ఏకపదమాత్రఘటకతత్పదసాధారణస్యాంత్యత్వస్య నిర్వచనేప్యంత్యభిన్నవిభక్త్యంతస్వీయపదాప్రసిద్ధ్యా స్వపదేనాన్త్యస్యైవోపాదేయతయా స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకశాబ్దబోధాజనకం యత్తదన్యత్వసత్త్వాదతివ్యాప్తిరతోఽంత్యపదత్వే సతీతి అంత్యపదవత్త్వం చ స్వఘటకపదోత్తరపదాఘటకం యత్స్వం తదన్యత్వం సతు స్వఘటకపదోత్తరపదఘటితత్వం లక్ష్యభూతప్రతిజ్ఞావ్యక్తీనాం స్వత్వేనోపాదేయతయా అననుగమతాదవస్థ్యాత్ అంత్యపదవతో హేతువిశేషస్యోపనయనిగమనయోస్తద్వతోస్స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకబోధాజనకయోస్తదన్యత్వాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః॥ న చోపనయఘటకానంత్యపదార్థహేతుమత్త్వాదివిశేష్యకబోధజనకతదేకదేశమతుబంతాదేశ్ఛేదస్య తద్ఘటితసముదాయాత్మకోప

ఽద్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వోక్తావప్యుపనయాదివ్యుదాసస్సంభవతి తథాపి ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాస్వవ్యాప్తేస్తత్త్యాగః॥ అత్ర స్వఘటకవిభక్తిప్రాగభావసమానకాలీనస్వఘటకవిభక్తిప్రకృత్యర్థవిశేష్యకబోధజనకత్వం సమ్యగితి వదంతి॥ నను స్వఘటకపదవృత్తిస్వఘటకపదప్రాగభావసమానకాలీనత్వస్యాభావవత్స్వఘటకత్వరూపాంత్యత్వే స్వఘటకపదవృత్తిత్వం ప్రవేశ్య దోషదానమసంగతమత ఆహ * ఏకమాత్రేతి * స్వఘటకపదప్రాగభావాసమానకాలీనస్వఘటకపదత్వమంత్యత్వమ్ * ఆదితి * ఉపనయాదికమిత్యభిప్రాయః * స్వఘటకేతి * స్వం ధూమాదిత్యాదిపదం తద్ఘటకమపి తదేవ తదుత్తరముదాహరణాదిఘటకపదమేవ తదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాద్ధూమాదిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిః॥ ప్రతిజ్ఞాయాం చ ఘటకపదోత్తరం వహ్నిమానితి పదం తదవిషయకప్రతీతివిషయత్వాల్లక్షణసమన్వయః॥ స్వఘటకవిభక్త్యుత్తరవిభక్త్యఘటితం యత్స్వం తదన్యత్వం తు లఘుత్వాజ్జ్యాయః॥ అత్ర స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వావచ్ఛిన్నభేదః తాదృశజనకసముదాయభేదో వా వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదానుపగమాన్న సునివేశ ఇత్యాశంకతే * న చేతి *

నయాదావసత్త్వాత్తాదృశబోధాజనకంస్వంనోపనయాదికమిత్యతివ్యాప్తిరితివా
చ్యం॥తాదృశబోధజనకత్వం యాదృశసముదాయావృత్తితాదృశసముదాయరూ
పస్వభిన్నత్వనివేశేనానతిప్రసంగాత్॥ఉపనయాద్యేకదేశవృత్తితాదృశబోధజన
కతాయా ఇదమాద్యంతపదఘటితసముదాయాత్మకోపనయావృత్తితయా తదంతపద
సముదాయాత్మకోపనయాదేస్తాదృశసముదాయాత్మకత్వేనతద్భిన్నత్వాభావాత్॥
తాదృశసముదాయభిన్నత్వంచ తద్భేదానుయోగితావచ్ఛేదకతావయవతావచ్ఛే
దకరూపవత్త్వమతస్సముదాయఘటకప్రత్యేకసకలభాగేషు సముదాయభేదసత్త్వే
పినాతిప్రసంగః॥ఈదృశ్యైవరీతిరవయవాంతరభేదఘటితలక్షణాంతరేపిబోధ్యా॥
తస్మాత్పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాది నిగమనేస్వఘటకవిభక్త్యంతపదమధ్యాయ

అతివ్యాప్తిరితి స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధాజనకస్యాప్రసిద్ధి
రిత్యర్థః * తాదృశబోధేతి * నను మహావాక్యార్థబోధేఽవాంతరవాక్యా
ర్థజ్ఞానస్య హేతుత్వేనవహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతఇత్యుపనయార్థబో
ధే వహ్నివ్యాప్యో ధూమఇతిజ్ఞానస్య నిగమనజన్యబోధేచతస్మాదిత్యర్థజ్ఞానస్య
తస్మాద్వహ్నిత్యర్థజ్ఞానస్యాపేక్షణీయతయాఽతివ్యాప్తివారణేపి ఇదంస్ప
ర్శవత్ భూతత్వేసతి మూర్తత్వాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతహేతావతివ్యాప్తిః॥
స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకబోధస్యైవ తత్రానుదయాదితి చేన్న ॥ శోభ
నం భూతత్వమిత్యాకారకబోధప్రసిద్ధేః ॥ స్వీయానంత్యపదప్రయోజ్యముఖ్యవి
శేష్యతాశాలిబోధజనకతాసామాన్యస్యైవాభిధానాత్ ॥ భూతత్వేఇత్యస్మాద్విభ
క్త్యర్థవిశేష్యకబోధే విభక్త్యంతభూతత్వపదస్యజనకత్వాత్ ॥ తేనయాదృ
శహేతుఘటకప్రథమపదాత్స్వఘటక పదార్థప్రకారకబోధో ప్రసిద్ధస్తత్రా
పినదోషః ॥ ఉపనయాదినిష్ఠబోధజనకతాయాం సామాన్యాంతర్గతాయాముప
నయాద్యవృత్తిత్వాభావాదప్రసిద్ధేర్వారణాయ ముఖ్యత్వోపాదానమ్॥ ధూమా
దాలోకవాన్ పర్వతోవహ్నిమానిత్యాదిప్రతిజ్ఞానంగ్రహాయ సామాన్యపదమ్ ॥
అథ స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకబోధజనకం యద్యత్స్వం తద్భిన్నంయద్య
త్తద్భిన్నత్వం కుతోనోక్తమితిచేన్న ॥ భిన్నభేదస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకరూ
పత్వే అనుయోగిన్యేవ స్వత్వనివేశపర్యవసానాత్ ॥ అభావాంతరతయాఽవై
యర్థ్యమితి ॥ పక్షేచ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదాను

దంత్యంధాతుపదం తదస్యాఖ్యాతార్థవిశేష్యకబోధజనకతయా అతివ్యాప్తిం
అంత్యభిన్నపదస్య విభక్త్యంతరూపతావివక్షణేన వారయతి *పదమితి*నిగమన
ఇతి*నిగమనపదమపి తస్మాత్పృథివీతరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదినిగమనవిశేషపరం,అం
త్యపదశరీరేప్రవృత్తిమత్త్వరూపపదత్వనివేశేపునరుపనయనిగమనయోరేవాతివ్యాప్తి
స్స్యాత్ ఉపనయఘటకేదం పదనిగమనఘటక మత్పుపదయోరంతేతద్ఘటకవిభక్తి
సత్త్వేనాంత్యభిన్నత్వాదతః తత్రవిభక్త్యంతపదమేవ నివేశ్యమితి భావఇతి కేచి
ద్వ్యాచక్షతే॥తన్నమనోరమం ॥ తథాహి ॥ స్వఘటకవిభక్త్యంత పదమధ్యేయ
దంత్యమిత్యస్యకోర్థః,స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీన విభ
క్త్యంతపదమిత్యర్థఇతిచేత్ ,ఉపనయాదిస్థేదమాదిపదస్యవిభక్తిరూపపదప్రాగ
భావ సమానకాలీనతయా తస్యాంత్యత్వ నిర్వాహాయప్రథమం విభక్త్యంతత్వం

పగమేనోపనయాద్యవారణాత్ తాదృశ జనకాస్యత్వస్యోపనయాదావసత్త్వా
దితి ॥ ఇదంతుబోధ్యమ్ ॥ స్వీయానంత్యపదాప్రయోజ్యస్వజన్య శాబ్దబోధీయ
ముఖ్యవిశేష్యతాకమజనకాంతార్థః ॥ అనుషంగపక్షేచసత్యంతేన నిగమనవ్యా
వానఇతి *అవయవాంతరభేదః * హేత్వన్యతోదాహరణాన్యత్వమ్ ॥ కేచిత్తు
అంత్యపదవత్త్వపరిష్కారోప్యేవమేవేత్యాహుః ॥ తన్న ॥ స్వఘటకపదోత్త
రపదఘటితత్వం యాదృశసముదాయావృత్తితాదృశసముదాయరూపస్వభిన్నత్వ
మితిపరిష్కారస్య నిష్ప్రయోజనకత్వాత్ ॥ ఘటితత్వస్య స్వఘటకపదసాధా
రణతయా సముదాయావృత్తిత్వాబాధాచ్చ ॥ సంప్రదాయమతముపన్యస్యతి ॥
* పృథివీత్యాదినా కేచిద్వ్యాచక్షతఇత్యంతేన * తస్మాద్వహ్నిమానిత్యత్ర స్వ
ఘటకవిభక్త్యంతపదమధ్యే యదంతంమత్పుపదం తదన్యార్థవిశేష్యకబోధజ
నకత్వాదాహ * నిగమనవిశేషేతి * ఏతచ్చ ప్రయోజనం స్వఘటకవిభక్త్యం
తపదమధ్యేఇత్యత్ర పదస్య విభక్త్యంతత్వావివక్షణేన ఘటితఇత్యతస్తత్రాపి త
ద్వివక్షతి * అంత్యపదశరీరఇతి * అంతఇతి * తథాచాంత్యీభూత సుప్పదభి
న్నేదం పదాద్యర్థవిశేష్యకబోధజనకత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యర్థః * ఉపనయస్థే
తి * స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావాసమానకాలీన విభక్త్యంతభిన్నవిభ
క్త్యంతపదేతి॥ అంత్యపదయోర్విభక్త్యంతరూపయోరుపాదానేపిస్వఘటకపద
ప్రాగభావాసమానకాలీనత్వరూపాంత్యత్వఘటకపదంవిభక్త్యంతమేవనివేశ్యం॥

విశేషణమస్తుతరమవిభక్త్యంతత్వవిశేషణమనర్థకం, తద్ధ్యేయమితిచేత్ తర్హి అనంత్యత్వం స్వీయవిభక్త్యంతప్రాగభావసమానకాలీనత్వపర్యవసితం భిన్నభిన్నత్వనివేశస్య వైయర్థ్యాత్, ఏవం చ తస్మాద్భిద్యత ఇత్యాదినిగమనస్థాఖ్యాతపదస్యానంత్యత్వమేవ నాస్తి కిమనంత్యపదే విభక్త్యంతత్వనివేశనేనేతి। వస్తుతస్తు తస్మాన్నేతరాణీత్యాదౌ నిగమనే విభక్త్యంతేతరపదప్రాగభావసమానకాలీననఞ్పదార్థవిశేష్యకశాబ్దబోధజనకేఽతివ్యాప్తిరేవ లక్షణస్థపదస్య విభక్త్యంతపరతయా వారితా ॥ అథ నఞ్పదస్యాపి ప్రాతిపదికత్వేన విభక్త్యంతతయా విభక్త్యంతత్వవిశేషణేన దుర్వారతా॥ న చ నిపాతస్య విభక్తిప్రకృతిత్వం న స్వీక్రియతే తదర్థేన వి

అన్యథోపనయనిగమనయోస్తద్ఘటకీభూతేదం పదమతుప్పదయోస్తద్ఘటకచరమసుబ్విభక్తిపదప్రాగభావసమానకాలీనతయా తదన్యత్వవిరహేణ తాదృశాన్యత్వాశ్రయవత్తదుత్తరకాలీనవాక్యాంతరఘటకవిభక్త్యంతపదభిన్నతయా విభక్త్యంతతయా చాతివ్యాప్తివారణాసంభవాత్ ॥ తత్పదస్య విభక్త్యంతరూపస్యోపాదానే చాంత్యపదభిన్నపదయోర్విభక్త్యంతత్వానుధావనం నిష్ఫలమ్ ॥ ఉపనయనిగమనఘటకయోరిదంపదమతుప్పదయోః స్వఘటకవిభక్త్యంతపదప్రాగభావసమానకాలీనతయా అంత్యభిన్నత్వాసంభవేనాతివ్యాప్త్యభావాదిత్యర్థః॥ న చాంత్యత్వఘటకపదస్య విభక్త్యంతరూపస్య గ్రహణ ఏవ దీధితితాత్పర్యమ్ ॥ తథా సతి పదస్య విభక్త్యంతత్వావివక్షణే నిగమనవదుపనయేఽప్యుక్తరీత్యాఽతివ్యాప్తిసంభవేన నిగమనమాత్రాభిధానస్య నిరభిప్రాయకత్వాపత్తేరితి భావః ॥ అతోక్తానుపపత్తిభయేనాంత్యభిన్నపదస్య విభక్త్యంతరూపస్య వివక్షాబీజం స్వయమాహ * వస్తుతస్త్వితి * యత్ర వననుషంగపక్షే తస్మాన్నేతరాణీతి నిగమనమేవ నోపగమ్యతే అనుషంగపక్షే చ నఞర్థముఖ్యవిశేష్యకబోధాజనకత్వస్యైవ సత్త్వేన తదన్యత్వస్యైవ దుర్ఘటత్వాదితి॥ తన్న సాధీయః॥ అనుయోగ్యమిశ్రితనఞర్థవిషయకమహావాక్యార్థబోధానుపగమాత్ అవాంతరవాక్యార్థబోధబాధకాభావాత్ ॥ అన్యథా తాదృశసంప్రదాయసిద్ధనిగమనాపలాపాపత్తేరితి సిద్ధాంతమభిప్రేత్యైతదభిధానాత్ ॥ కేచిత్తు ప్రాచీనమతేనేదం వ్యాప్తిప్రదర్శనమిత్యాహుః ॥ తథా చానుషంగపక్షేఽనుషక్తస్య న నిగమనఘటకత్వం పక్షద్వయే నిగమనత్వసమనియమాత్ తదనుసంధానం తు సామగ్రీఘటక

భక్త్యర్థానన్వయాత్ స్వరాద్యవ్యయార్థే చ అనుసంధీయమానలుప్తవిభ
క్త్యర్థాన్వయేన తాదృశతాదృశావ్యయోత్తరమేవవిభక్తిస్వీకారస్యావశ్యకత్వా
త్ నఞోఽసుబంతత్వేపి నఞ్ తత్పురుషవిధాయకసూత్రసామర్థ్యాదేవ తేన
సహసమాసోభవిష్యతీతి వాచ్యం ॥ విభక్తేర్నిపాతార్థాన్వితార్థ బోధ
కత్వేపి నిర్విభక్తికప్రాతిపదికస్యాసాధుతయా సాధుత్వాయ విభక్తేరావశ్య క
త్వాత్ నఞోఽసుబంతత్వేపి నఞితి తత్పురుషవిధాయకసూత్రసామర్థ్యేన తే
నసహపదాంతరస్య తత్పురుషసమర్థనేపి బహువ్రీహ్యవ్యయీభావయోరను
పపత్తేశ్చ॥సుబంతత్వేపి సమాసాప్రవిష్టప్రతియోగిపదార్థానుపరాగేణనఞో

మాత్రం అయంపదాంతర్భావేణ నిగమనత్వపక్షేతు న్యాయావయవత్వం తదం
తర్గతత్వమాత్రంనీలః పర్వతోవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాద్వహ్ని
మాన్ పర్వతఇతి బోధస్యావాంతరవాక్యార్థబోధత్వాభావేన వాదితాత్పర్యా
గోచరతయా స్వీయానంత్యపదార్థవిశేష్యకాన్వయబోధాజనకాన్యత్వాభావే
నైవ వారణాన్న్యాయావయవత్వపర్యంతవైయర్థ్యాత్ ॥ తథాచ నిగమనైక
దేశేఅతివ్యాప్తిః ॥ ప్రాచీనైస్త్వనుయోగ్యమిశ్రితనఞర్థబోధవాదిభిస్తస్మాన్నై
తరాణీత్యస్య వాక్యత్వస్వీకారాదనుషంగపక్షేతన్మతేవ్యావృత్తిరితిసిద్ధమ్ ॥ ల
క్షణాష్టేత్యనేనాంత్యపదస్యాతథాత్వాత్తత్ర విభక్త్యంతత్వవివక్షాయాంనదీధితితా
త్పర్యమితిసమ్ప్రదాయమతదూషణాంతరంసూచితమ్ ॥ నన్వేవమవ్యయానామ
పి విభక్తిప్రకృతిత్వంనస్యాత్ తదర్థేనాపి విభక్త్యర్థానన్వయాత్తథాచస్వః
పురుషార్థఇత్యాదిప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తిరతఆహ * స్వరాదీతి *అవ్యయీభా
వయోరితి * సుబంతావ్యయస్యైవ అవ్యయీభావసమర్థపదత్వాత్ ॥ న
చార్థాభావేఽవ్యయీభావవిధానసామర్థ్యాదసుబంతత్వేఽప్యవ్యయీభావోభ
విష్యతీతినఞ్భిన్నావ్యయేనార్థాభావేఽవ్యయీభావానుపగమాదితివాచ్యం
అవ్యయంవిభక్తీత్యనుశాసనఘటకస్యావ్యయపదస్యైకతయా కేవలావ్యయసుబం
తావ్యయరూపార్థద్వయాసంభవాత్ ఏవంచావ్యయాంతరేణ నిర్విభక్తికమిత్యా
ద్యవ్యయీభావోపిసిధ్యతీత్యవధేయమ్ ॥ నను నఞస్సుబంతత్వానుపగమే ఘటఃప
టోనచ ఘటశ్చేతివిగ్రహసంభవాన్నఘటావితిద్వంద్వాపత్తిరతఆహ * సుబ
న్తేతి * సమాసేతి * అథ వృత్తస్యవిశేషణయోగేనేతివ్యుత్పత్తిః తదర్థశ్చ స

ఽభావాబోధకతయా తత్సాపేక్షత్వేనాసామర్థ్యాన్నఞేనసహ ద్వంద్వ ఇతి

మాసఘటకపదోపస్థాప్యే సమాసాఘటకపదార్థస్యనాన్వయః ॥ అన్యథా ఋద్ధ
స్య రాజమాతంగ ఇత్యాదిప్రయోగాపత్తేః ॥ రాజాదౌ ఋద్ధాదిపదార్థయోగ్య
తాసత్త్వాత్ ॥ ఏవం తద్ధితాంతస్యకృదంతస్య నామధాతుపదస్యచ ఘటకపదో
పస్థాప్యేన తదఘటకపదార్థాన్వయః ॥ తేనశోభనంవైయాకరణ ఇత్యాదౌ అ
ధ్యయనరూపప్రత్యయార్థైకదేశేన శోభనాద్యన్వయః॥ తత్-కస్యహేతోరితి
చేత్-ఆకాంక్షావిరహాత్ ॥ ఆకాంక్షాపినసమభివ్యాహారమాత్రం కింతు బోధ
విశేషే పదవిశేషయోస్సమభివ్యాహారః ॥ నామార్థయోరభేదబోధేచ సమాన
విభక్తికనామ్నోస్సమభివ్యాహారః ఉక్తస్థలేచ నసాస్తిరాజపదస్య నిర్విభక్తిక
త్వాత్ ॥ నచైతావతా యథా-రాజమాతంగ ఇతిసమాసో వార్యతే తద్వత్ నఞ్‌ప
దేన ద్వంద్వసమాసః కథంవార్యతే నఞర్థే ఇతరాన్వయమాత్రస్య వారణీయ
త్వాదితిచేత్ ॥ శోభనేవనేదరఃకోశార్థే అరూపాయాదాస్యాఃపుత్రఇత్యాదేః
సాధుతావారణాయ సాపేక్షమసమర్థవద్భవతీత్యసామర్థ్యాతిదేశాత్ ॥ అన్య
థా తత్ర శోభనాద్యభేదాన్వయబోధోపయికాకాంక్షాసత్త్వేన శాబ్దబోధాప
త్తేః ॥ అతఏవ ఋద్ధస్య రాజమాతంగ ఇత్యాదావపి రాజపదోత్తరవిభక్తిస్మృ
తికల్పనేప్యసామర్థ్యమేవ తథావిధప్రయోగవారణం శాబ్దికైరభిధీయతే ॥ సా
పేక్షత్వంచ ప్రకృతసమాసాద్యనివిష్టపదార్థాన్వితస్వార్థపరత్వం తాదృశపదా
ర్థాన్వితస్వార్థతాత్పర్యకత్వమితియావత్ ॥ నన్వేవముత్తమో రాజపురుషః ద
ర్శనీయో రాజమాతంగ ఇత్యాదేస్సాధుత్వాయస్వార్థః ప్రధానభిన్నత్వేనవిశేష్యః
ప్రాధాన్యంచసమాసజన్యబోధేముఖ్యవిశేష్యత్వమేవ ॥ నచ యవీయాంసం రా
జపురుషమానయేతి ప్రయోగో నస్యాత్ ॥ సామాసికార్థస్య విభక్త్యర్థకర్మత్వప్ర
కారత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ సమాసజన్యావాంతరబోధే ముఖ్యవిశేష్యతామాదా
యోపపత్తేః ॥ సమాసప్రయుక్తముఖ్యవిశేష్యత్వంవావివక్షణీయం ఏవంచ ప్ర
కృతసమాసే నఞర్థస్య ముఖ్యవిశేష్యత్వాన్నాసామర్థ్యమిత్యాశంకావారణాయ
ప్రతియోగీత్యుక్తమ్ ॥ ప్రధానీభూతస్వార్థే అభేదేనేతరనామార్థాన్వయే స
మాసః నతు భేదేనేతిభావః ॥ ఏతేన ప్రధానార్థకబోధకపదస్యాసాపేక్షత్వేస
మాసస్యసాధుత్వే శోభనాచిత్రగురితిసమాసాపత్తిః ॥ ముఖ్యవిశేష్యీభూతచిత్ర

గోస్వామిబోధకగోపదస్య ప్రధానార్థబోధకతయా తదుపస్థాప్య గవి శోభన
పదార్థాన్వయసంభవాదితి నిరస్తమ్ ॥ తత్ర స్వామివిశేషణస్య గౌరప్రధానత్వా
త్ ॥ నను ప్రకృతసమాసాద్యప్రవిష్టపదార్థానన్వితాప్రధానస్యార్థతాత్పర్యక
త్వస్య సాపేక్షత్వరూపత్వే కథం చైత్రస్య దాసభార్యా, శరైః శాతితపత్రో వృ
క్ష, ఇత్యాది ప్రయోగః దాసత్వశాతనాదిరూపప్రధానస్యార్థస్య తదర్థ
చైత్రీయత్వ శరకరణకత్వ రూపపదార్థాన్వయేన దాసశాతితాదిపదస్య విభ
క్త్యంతచైత్రశరాదిపదసాపేక్షతయా సమాసాసాధుత్వప్రసక్తేః ॥ అభేదేనేత
రాన్వయస్య సాపేక్షతాఘటకత్వే చైత్రసంబంధాన్వయ వివక్షయా చైత్రస్య
గోరూపమిత్యాది ప్రయోగాపత్తేః ॥ ఏవం చైత్రస్య సఖ్యుర్ధనమిత్యర్థే చై
త్రసఖిధనమిత్యాదిసమాసో న స్యాత్ ॥ పదత్రయతత్పురుషాభావేన సఖ్యుర్ధ
నం సఖిధనమితి సమాసానంతరం చైత్రస్య సఖిధనం చైత్రసఖిధనమితి సమాస
స్యాదరణీయత్వాత్ ॥ తథా సతి చైత్రసంబంధిన ఏవ ప్రకృతసమాసానివిష్టచైత్ర
పదలక్ష్యార్థస్యాభేదేన సఖిపదార్థాన్వయాత్ ॥ చైత్రస్య సఖా చైత్రసఖా
తస్య ధనమితి సమాసాదరే చ సఖిపదోత్తరం సమాసాంతటచ్ప్రత్యయప్రసంగే
న చైత్రసఖధనమిత్యేవ ప్రయోగః స్యాత్ ॥ ఏతేన కారకప్రతియోగిపదాతిరిక్త
పదసాపేక్షపదేనైవ న సమాసః తదుక్తమ్ "ప్రతియోగిపదాదన్యద్యదన్యత్కా
రకాదపి। వృత్తిశబ్దైకదేశేన న తస్యాన్వయ ఇష్యతే" ఇతి "కారకప్రతియోగిభ్యాం,
యది చాన్యదపేక్షతే। సాపేక్షత్వాదసామర్థ్యాద్వృత్తిస్తత్ర తు నేష్యతే" ఇతి చ॥
చైత్రస్య దాసభార్యా ఇత్యాదౌ దాసత్వం సప్రతియోగికమితి చైత్రాదిపదస్య
సమాసపదార్థస్తత్ప్రతియోగిబోధకతయా శరైః శాతితపత్ర ఇత్యాదౌ శాతనా
దిక్రియాయాం శరాదిః కారకమితి శరాదిపదస్య సమాసస్థపదార్థక్రియాకా
రకబోధకతయా చ సమాసః సాధురితి నిరస్తమ్ ॥ చైత్రసఖధనమిత్యాదౌ చై
త్రసంబంధ్యర్థకచైత్రాదిపదస్య ప్రతియోగిపదత్వాభావాత్ చైత్రాదిసంబం
ధినః సఖిత్వాద్యప్రతియోగిత్వాత్ ॥ మైవమ్ ॥ యత్ర హి విశేష్యరూపే సమ
స్యమానపదార్థే ఇతరాన్వయవివక్షా తత్ర న సమాసః । యత్ర చ తాదృశపదార్థ
తావచ్ఛేదక ఏవ తదన్వయస్తత్ర భవత్యేవ ॥ చైత్రస్య దాసభార్యా ఇత్యాదౌ దా

చేత్॥ సత్యం॥ విభక్త్యంతత్వమత్ర శాబ్దబోధౌపయికవిభక్తిప్రకృతిత్వం పర్వతో
వహ్నిమానిత్యాది ప్రతిజ్ఞాస్థపర్వతాది పదోత్తరసుబ్విభక్తేరర్థవిశేషపరతావిర
హేప్యభేదాన్వయబోధౌపయోగ్యాకాంక్షానిర్వాహకసమాన విభక్తికతాసం

సత్త్వేపి చైత్రాదిసంబంధాన్వయః సతు దాసపదార్థే దాసే॥ శరైః శాతితపత్రి
త్యాదౌ శాతనే కరణకత్వాన్వయః నతు శాతితపదార్థే శాతనకర్తర్యతో భవ
త్యేవ న సమాసః॥ చైత్రసఖిధనమిత్యాదావపి సఖిత్వేపి చైత్రసంబంధ్యన్వయః
నతు సఖిపదార్థే సఖ్యావితి నానుపపత్తిః॥ నచైవం దాసత్వాదౌ ప్రమేయప
దార్థాన్వయవివక్షాయాం ప్రమేయస్య దాసభార్యా ఇత్యపి ప్రయోగః స్యాత్॥
ప్రమేయో దాస ఇత్యాదావపి దాసత్వాదావభేదేన ప్రమేయాద్యభేదాన్వయా
భావేన తత్రాభేదేనాన్వయస్యావ్యుత్పన్నత్వాత్॥ షష్ఠ్యాద్యుపస్థితప్రతియోగి
త్వస్య లక్షణయా నామోపస్థాప్య తత్ప్రతియోగికస్య చ భేదాభేదసంబంధాభ్యాం
స్వసంబంధికదాసత్వాదావన్వయో వ్యుత్పత్తిసిద్ధ ఏవ చైత్రస్య దాసశ్చైత్రదా
స ఇత్యాదౌ తాదృశబోధోదయాత్ అతః చైత్రస్య దాసభార్యా ఇత్యాది సమా
సనిర్వాహః॥ పితుః స్వర్గకామో యజేతేత్యాదౌ తు స్వర్గపదార్థే స్వర్గే
దాసపిత్రాదిసంబంధాన్వయః కింతు కామనాయామేవ స్వర్గభాగిత్వేన విష
యతావిశేషణస్య పిత్రాదిసంబంధస్యాన్వయః। అత ఏవ పితరి స్వర్గబాధేపి న
తాదృశవాక్యస్యాయోగ్యతా॥ నచైవమపి కామనాబోధకపదస్య సాపేక్షత
యా సమాసో న స్యాత్ తత్పదస్య ప్రధానార్థకత్వేపి ప్రధానార్థకపదస్యా
ప్రధానార్థైరితరాన్వయసాపేక్షత్వాత్॥ అన్యథా శోభనశ్చైత్రగురిత్యత్రాపి గ
వాదౌ శోభనాన్వయవివక్షయాం సమాసాపత్తేరితి వాచ్యమ్॥ క్రియాభిన్నప్రధా
నార్థకపదోపస్థాప్యైకదేశే ఇతరాన్వయే నైవ ప్రధానార్థకపదస్య సాపేక్ష
తాయా అసామర్థ్యప్రయోజకత్వోపగమాత్॥ ప్రకృతే కామనాయాః క్రి
యాత్వేనానుపపత్త్యభావాత్॥ ఏవం చైత్రస్య ప్రకృతోపకారకోయ మిత్యా
దావప్యూహ్యమ్॥ క్రియాభిన్నత్వవత్ సప్రతియోగికాన్యత్వమపి విశేషణం
దేయం॥ తేన చైత్రస్య స్వపుత్రప్రియమిత్యాదౌ పుత్రత్వాదౌ చైత్రసంబంధా
న్వయోగిత్వేపి న సమాసానుపపత్తిః॥ నచైవం చైత్రస్యదుష్టపుత్రమైత్ర ఇత్యా
దిరపి ప్రయోగః స్యాత్। ఇష్టత్వాదితిదిక్ ॥ శాబ్దబోధౌపయికేతి ॥ కేచిత్తువి

పాదకత్వేన శాబ్దబోధోపయోగితా న తు నిపాతోత్తరవిభక్తేరితి నాతివ్యాప్తిః॥ అ
ఘటాదిశబ్దేన యత్ర ప్రతిజ్ఞాయాం ఘటభిన్నాదిరూపపక్షనిర్దేశః తత్ర నఞా
దేర్నిరుక్తవిభక్త్యంతతావిరహేఽపి విశేష్యీభూతవిశిష్టపక్షబోధకతా ఘటాదిపద
స్య తాదృశవిభక్త్యంతతావల్లక్షణసమన్వయః॥ యత్తు యాదృశపదోత్తరం కదా
చిద్విభక్తేః శ్రవణం తదేవ విభక్త్యంతపదేన వివక్షితం దధ్యాదిపదోత్తరం ప్రథమైక
వచనాశ్రుతావపి ద్వివచనాదిశ్రుతేర్దధిద్రవ్యమిత్యాదిప్రతిజ్ఞాసంగ్రహ ఇతి। తన్న॥
పక్షవాచకస్వరాదిపదఘటిత *ప్రతిజ్ఞాయామవ్యాప్తేః* నిగమనవారణాయేతి*
ఇతరాన్విత స్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వమాత్రనివేశే ఉపనయార్థాన్విత
స్వార్థబోధకతయా నిగమనాతివ్యాప్తిః స్యాత్తద్వారణాయేత్యర్థః । యద్యపీ
తరాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నిగమనస్యేవ ప్రతిజ్ఞోపనయయోరపి॥ తథాపి వి శే
షణతయాన్వితత్వనివేశనేన తద్వారణసంభవాన్నిగమనమాత్రకథనం॥ యద్యపి

భక్త్యంతత్వం విభక్త్యర్థాన్వయిత్వం దధిప్రమేయమిత్యాదౌ చ తద్ధీత్యా
దావలుప్తవిభక్త్యైకత్వం ప్రత్యాయ్యత ఇతి నావ్యాప్తిః॥ న తూత్తరవిభక్త్యా
ర్థావివక్షయా నతస్మాన్నేతరాణీత్యాదావతివ్యాప్తిః॥ నిపాతసమభివ్యాహృతవి
భక్తేస్తదర్థాన్వితస్వార్థబోధస్య కేనాప్యనంగీకారాదితి ప్రాహుః *స్వరా
దీతి* స్వారమణీయమిత్యాదౌ ॥అత్ర వదంతి॥ ఏతల్లక్షణేఽంత్యపదవత్త్వం వ్య
ర్థమేవ॥ తథాహి॥ స్వీయానంత్యపదేత్యస్యాంత్యపదభిన్నపదేత్యర్థః॥ త
త్రానంత్యత్వం స్వఘటకపదప్రాగభావసమానకాలీన విభక్త్యంతార్థవిశేష్య
కాన్వయ బోధజనకత్వం తాదృశాన్వయబోధజనక యాదృశ సముదాయా
త్మకం యత్స్వం తదన్యత్వం వా సముదాయార్థః॥ ధూమాదిత్యాదౌ చ స్వఘ
టకపంచమీవిభక్తిప్రాగభావకాలీనవిభక్త్యప్రసిద్ధ్యా నాతివ్యాప్తిః ఉపనయని గ
మనయోశ్చ స్వఘటకపదప్రాగభావకాలీనపదం ఇదంపదోత్తరమతుప్పదోత్త
రాద్విభక్తిః తదంతార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకత్వాదేవ నాతివ్యాప్తిరితి॥
ఏతేన స్వఘటకవిభక్త్యుత్తరవిభక్త్యఘటితం యత్స్వం తదన్యత్వమప్యనాదేయమే
వేతి॥ వస్తుతస్తు॥ స్వఘటకపదప్రతియోగికయావద్ధ్వంసాధికరణోత్పన్నధ్వం
సప్రతియోగిత్వం ప్రాగభావాఘటితమంత్యత్వం॥ యత్కించిదేకధ్వంసాన్యస్వ
ఘటకయావద్ధ్వంససమానకాలీనత్వం తదిత్యన్యే॥ పక్షసంసృష్టత్వేన ప్రతీయ

నిగమనసముదాయార్థః పక్ష ఏవాన్వేతీతి సాధ్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నివేశ్యా పి ప్రాయశో నిగమనవారణ సంభవః। తథాపి యత్ర సాధ్యస్య ప్రమేయత్వగో త్వాభావాదేరేవ పక్షతా తత్రత్యనిగమనేఽతివ్యాప్తివారణాయ పక్షాన్వితస్వా ర్థబోధకపదోపస్థాపితార్థాన్వితత్వనివేశనం ॥ పక్షాన్వితస్వార్థబోధక త్వంచ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతా ప్రయో జకత్వం॥ యథాశ్రుతే ఉపనయస్థ పక్షవాచకేదంపదస్య వస్తుగత్యాఽభేదేన పక్ష సంసృష్టో యః పక్షస్తద్బోధకత్వేన, పాషాణమయః పర్వత ఇత్యాదివాక్యాత్ పాషాణమయత్వాదిరూపేణ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న పక్షసంసృష్టతయా ప్రతీ యమానో యః పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్తద్బోధకత్వేన చ, తదుపస్థాపితార్థా న్వితస్వార్థబోధకే నిగమనేఽతివ్యాప్తేరవారణాత్॥ తాదృశపదోపస్థాపితార్థా న్వితస్వార్థబోధకత్వంచ తాదృశపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపిత స్వప్రయో జ్యస్వార్థవిషయతాకత్వం॥ యథాశ్రుతే నిగమనార్థాన్వయిన ఏవ పక్షతావచ్ఛే దకావచ్ఛిన్నస్య పర్వతో నీలపర్వత ఇత్యాదివాక్యస్థ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాది విషయతానిరూపిత విషయతాప్రయోజక నీలపర్వతపదోపస్థాప్యత్వేన నిగమనా తివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితా యా విషయతా తన్నిరూపితవిషయతాప్రయోజకత్వం ఫలితార్థః॥ పక్షతావచ్ఛేదకా వచ్ఛిన్నత్వానివేశే వ్యాప్యవత్త్వావచ్ఛిన్నా యా పక్షవిషయతా తన్నిరూపితోపన యస్థేదంపదప్రయోజ్యవిషయతానిరూపితవిషయతాప్రయోజకత్వమాదాయ నిగ మన ఏవాతివ్యాప్తిస్స్యాదితి తన్నివేశః॥ అథ తన్నివేశేపి పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛి న్నాయా ఉపనయస్థేదంపదప్రయోజ్యవిషయతాతన్నిరూపిత నిగమనార్థవిష యతానిరూపితా ఉపనయార్థస్యవిశేష్యత్రైవేత్యుపనయేఽతివ్యాప్తిః ॥ నచచరమ

మానఇత్యత్రావప్యాహ *పాషాణమయ ఇతి* వాక్యాత్ *ఉదాసీనాత్ ॥పక్షతావ వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకపదప్రయో జ్యవిషయతాత్వేనోపాదానస్య శిరోవేష్టనన్యాయగ్రస్తత్వాదాహ * పక్షతే తి * నను స్వార్థైకదేశస్య స్వార్థకత్వాభిమాన మూలాతివ్యాప్తిశంకయా ప్రమేయత్వమిత్యాది గ్రంథో నావతరణీయః ॥ కింతు చరమవిషయతాయాః వి షయతాత్వేన ప్రవేశాభిమానమూలాతివ్యాప్తిశంకయైవ తథాసతి ప్రకారతా

విషయతా ప్రకారత్వరూపా వివక్షణీయా అతో నాయమతివ్యాప్తిప్రసంగ ఇతి వాచ్యం ॥ ఏవంసతి ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యత్ర పక్షాన్విత పంచమ్యర్థవిశేష్యతయాన్వితం సాధ్యరూపార్థమాదాయ ప్రతిజ్ఞాతిప్రసంగాప్రసక్తేః ప్రమేయత్వమభిధేయమిత్యాద్యగ్రిమగ్రంథానుత్థానాత్ ॥ ఏవం ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యత్ర ప్రతిజ్ఞాతివ్యాప్తివారక దేశార్థ విషయతావ్యావృత్తస్వార్థవిషయతానివేశనేన వారణేపి తత్రత్యనిగమనేఽభిధేయత్వవ్యాప్యప్రమేయత్వవాంశ్చాయమిత్యుపనయార్థప్రమేయత్వత్వరూప పక్షతావచ్ఛేదకరూపహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్విత తాదృశపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నే స్వార్థాన్వయబోధజనకేఽతిప్రసంగో దుర్వారః॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యత్ర విశేషణతయాన్వితత్వనివేశే ప్రమేయత్వమిత్యాద్యగ్రిమగ్రంథానుత్థితేః పంచమ్యర్థహేతుత్వస్య విశేష్యతయైవ పక్షాన్వయిత్వేన ప్రతిజ్ఞాతివ్యాప్త్యప్రసక్తేః॥విశేషణతయా కించిదన్వితత్వనివేశేనైవోపపత్తౌ ప్రకృతపక్షనివేశవైయర్థ్యాపాతాచ్చ ॥ నిగమనార్థస్య విశేషణతయా కించిదన్వితేఽన్వయేనాతివ్యాప్తేస్తమనివేశ్యాపి వారణసంభవాత్ ॥ నైవమ్ ॥ శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితత్వంనివేశ్య దర్శితాతిప్రసంగవారణసంభవాత్ ॥ ఉపనయార్థవ్యాప్యవిశిష్టపక్షాన్వయినో నిగమనార్థస్య శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితత్వేన తదన్వితార్థకేప్యుపనయే శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాన్వితార్థకపదోపస్థాపితార్థాన్వితార్థకత్వవిరహాత్ ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యత్ర వ్యాప్తివిశిష్టప్రమేయత్వత్వరూపపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ఏవ ఇదమర్థాన్వయేన తదన్వితార్థకతయా నిగమనే నిరుక్తరూపవిరహాత్ ॥ ఏతేన పక్షసాధ్యయోరభేదస్థలే నిగమనార్థఘటకసాధ్యరూపపక్షాన్వితేదంపదార్థాన్వి

రూపత్వవివక్షయా తదుద్ధారసంభవాదిత్యేతదాహ * ఏవమితి * స్వార్థవిషయతాయాః ప్రకారతారూపత్వాభిధానేనాయమతిప్రసంగ ఇత్యేతదాహ * పక్షతావచ్ఛేదకేతి * విశేషణతయేతి * యత్కించిద్విషయతానిరూపితప్రకారతానిరూపితేత్యర్థః * నిగమనార్థస్యేతి * ఉపనయస్యేదంపదార్థేనప్రకారతేతిభావః * పక్షసాధ్యయోరితి * ప్రమేయత్వం ప్రమేయమభిధేయత్వాద్గోత్వాభావో గోత్వాభావవాన్ సాస్నాభావాదిత్యాదౌ ॥ నచపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతానిరూపిత విషయతాత్వే నతన్నిరూపితవిషయతావ్య

తార్థకతయా నిగమనాతివ్యాప్తేరపి నావకాశః ॥ యత్తు ఏకవిశేషణతాపన్నస్య యత్రాపరవిశేష్యతా తత్రవిశేష్యత్వవిశేషణత్వరూపవిషయతయోర్భేదేన పక్షవిషయతానిరూపితవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతానివేశే హేతుమాత్ర ఏవలక్షణానుపపత్తిః పక్షవిషయతానిరూపితసాధ్యీయప్రకారతారూపవిషయతయా హేత్వర్థప్రకారతాయా నిరూప్యనిరూపకభావవిరహాదతః పక్షవిషయతానిరూపితవిషయతావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితస్వార్థవిషయతయైవ నివేశనీయా ఏవం చోక్తరీత్యా ఉపనయాతివ్యాప్తేర్నావకాశః పక్షవిషయతానిరూపితనిగమనార్థనిష్ఠప్రకారతారూపితవిషయతాయాః పక్షవిషయతానిరూపకతన్నిష్ఠవిషయతాయా అభేదేనావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావవిరహాదేవం క్రమేణ పక్షసాధ్యయోరభేదస్థలే నిగమనాతివ్యాప్తేరపి నావతారః, ఏవం హేతుపక్షయోరభేదస్థలే నిగమనాతివ్యాప్తిరపి సమాహితా, హేతుప్రకారతానిరూపితాయా నిగమనార్థప్రకారతానిరూపితాయాశ్చేదమర్థనిష్ఠవిశేష్యతారూపవిషయతాయాశ్చాభేదేనావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావవిరహాదితి॥ తన్న ఏకవిశేషణతాపన్నస్య యత్రాపరవిశేష్యతా తత్రవిశేష్యతాప్రకారతయోరభేదే బాధకవిరహేణ లాఘవేన తస్యైవోపగమాత్ నత్వవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నవిషయతాద్వయస్య॥ యది చైకవిశేష

ప్రయోజకత్వనివేశాదేవ నిర్వాహాచ్ఛుద్ధత్వం వ్యర్థమితి వాచ్యమ్ ॥ అభిధేయత్వవ్యాప్యప్రమేయత్వవాంశ్చాయమిత్యుపనయార్థఘటకప్రమేయత్వరూప పక్షతావచ్ఛేదకాత్మకహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితేదం పదార్థవిషయతాత్వేన తన్నిరూపితస్వార్థవిషయతాప్రయోజకే నిగమనేఽతివ్యాప్తేః శుద్ధత్వస్యావశ్యకత్వాత్॥ శుద్ధత్వనివేశవైయర్థ్యవాదిమతముపన్యస్యతి * యత్త్వితి * బాధకవిరహేణేతి * నచ దండిపురుషవానితిబుద్ధేః పురుషాదినిష్ఠప్రకారతానిరూపితదండాదినిష్ఠవిశేష్యతాశాలిత్వేన దండః పురుషో న వేతి సంశయప్రతిబంధకత్వాపత్తిః దండః పురుషాభావవానితి బాధబుద్ధిప్రతిబధ్యత్వాపత్తిశ్చేతి వాచ్యమ్ ॥ దండత్వావచ్ఛిన్నవిశేష్యతాత్వేన పురుషత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాత్వేన నిరూప్యనిరూపకభావానుపగమాత్ ॥ దండవాన్ పురుషః పురుషవాంశ్చ దేశ ఇతి సమూహాలంబనాభేదవారణాయ తయోరభేదోపగమః ॥ విషయతయోరభేదమతే శుద్ధత్వనివేశావశ్యకత్వం ప్రదర్శ్య తయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావమతే తన్నివేశమాహ * యది చేతి * హేతుపక్షయోరితి * ప్రమేయ

ణతాపన్నస్యాపరవిశేష్యతాస్థలే ప్రకారతావిశేష్యతయోరభేదే దండిపురుషవానిత్యాదిబుద్ధేః పురుషాదినిష్ఠప్రకారతానిరూపితదండాది నిష్ఠవిశేష్యతాశాలిత్వం దుర్వారమితి తస్యాః పురుషో నవా దండ ఇత్యాదిసంశయవిరోధితాప్రసంగ ఇతి తద్భేదస్సమూహాలంబనవిషయతావైలక్షణ్యాయ తయోరవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావ ఏవ చ స్వీక్రియత ఇతి మన్యతే॥ తదా హేతుపక్షయోరభేదస్థలే నిగమనార్థధర్మితావచ్ఛేదకహేతుప్రకారతానిరూపితాయా నిగమనార్థప్రకారతానిరూపితాయాశ్చ విశిష్టహేతుత్వావచ్ఛిన్నాయా ఇదం పదార్థపక్షవిశేష్యతాయా ఐక్యే హేతోర్హేతుధర్మితావచ్ఛేదకతాపత్తిరితి తత్రావచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్న విషయతాద్వయస్య స్వీకరణీయతయా తత్రాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ స్వార్థైకదేశస్యాపి స్వార్థత్వాభిమానమూలాం ప్రతిజ్ఞావిశేషాతివ్యాప్తిశంకాం స్వార్థపదస్య స్వప్రతిపాద్యత్వపర్యాప్త్యధికరణవిశిష్టార్థపరతాం స్పష్టయన్నిరాకరోతి * ప్రమేయత్వమితి *ప్రతిజ్ఞార్థః* సాధ్యవిశిష్టపక్షరూపః * ఏకదేశార్థః* సాధ్యమాత్రం॥యద్యపిప్రమేయత్వమభిధేయంప్రమేయత్వాదిత్యాదిన్యాయాంతర్గతనిగమనే హేతుభూతపక్షాన్వితస్వార్థబోధకేదంపదోపస్థాపిత పక్షాన్వితస్వార్థబోధకత్వం నిగమనేఽక్షతమితి విశేషణతయా పక్షాన్వితత్వం వివక్షణీయమితి కథితస్థలే పంచమ్యర్థః పక్షేన విశేషణమిత్యతోఽపి నోక్తప్రతిజ్ఞాయామతివ్యాప్తిసంభవః ॥ తథాపి నిగమనార్థైకదేశస్య జ్ఞాప్యత్వాంతభాగస్య తాదృశార్థాన్వితతయా నిగమనేప్యతిప్రసం

త్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదావభిధేయత్వవ్యాప్య ప్రమేయత్వవాంశ్చాయం తస్మాదభిధేయత్వవానితిబోధేఽభేద విద్వేషిభిరవచ్ఛేదకత్వాన్యప్రకారతాదిస్వీకారేణ తత్పరిహారాసంగతేరితి ॥ యద్యపి తత్ర తాదృశవిశేష్యతయోస్సద్భావమాత్రేణ స్వస్య స్వధర్మితావచ్ఛేదకత్వాపత్తిస్సువారా ॥ తథాపి అవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావాపన్నసమానాధికరణవిశేష్యతాద్వయసత్త్వే తథావిధ ప్రకారతావిశేష్యతయోర్నావచ్ఛేద్యా వచ్ఛేదకభావస్సిద్ధ్యేత అనియమాదితి విశేష్యతయోరప్యవచ్ఛేద్యావచ్ఛేదకభావోంగీకృతః ॥ ఏవంచ శుద్ధత్వనివేశ ఆవశ్యక ఇతి భావః * స్వార్థపదస్య * ద్వితీయస్య *నిగమనే* తస్మాదభిధేయత్వవానిత్యాకారకే * తాదృశార్థేతి * ఉపనయార్థపక్షే విశేషణతయాన్విత

గవారణాయ స్వార్థపదస్య స్వప్రతిపాద్యవిశిష్టార్థపరతాయా ఆవశ్యకత్వాత్ కథితస్థలే పంచమ్యర్థాన్వితస్వార్థబోధకత్వాభావేనాప్యతివ్యాప్తివారణసమ్భవాత్తతదూధనం ॥ కేవలేన హేతువాక్యేన పంచమ్యర్థవిశేష్యకావాంతరవాక్యార్థబోధో జన్యతే తతశ్చ ప్రతిజ్ఞాస్థవహ్న్యాదిపద సహకారేణ ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యో వహ్నిరిత్యాకారక స్వార్థవిశిష్టబోధో జన్యతే, తతస్సముదిత ప్రతిజ్ఞాంశసహకారేణ పక్షే స్వార్థవిశిష్ట సాధ్యవైశిష్ట్యబోధశ్చ, ప్రత్యేక మేతాదృశబోధత్రయజనకతాఘటితలక్షణత్రయమాహ * స్వార్థేతి * ప్రథమం తృతీయబోధఘటితం ద్వితీయం ప్రథమబోధఘటితం తృతీయం చ ద్వితీయబోధఘటితం బోధ్యం॥(తథా చ తల్లక్షణత్రయస్య స్వత్వగర్భతయా తాదృశ బోధవిశేషణతయా స్వత్వం ప్రవిష్టం తాదృశబోధమాదాయ లక్షణాని సంభవంతీతి భావః)* విశిష్టవైశిష్ట్యేతి * స్వతాత్పర్యవిషయబోధీయవిశేషణతావచ్ఛేదకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేన నిగమనార్థాన్వితోపనయార్థబోధస్యాపి నిగమనార్థైకదేశ విశిష్ట వైశిష్ట్యబోధతయా నిగమనార్థబోధస్య తజ్జనకత్వేన యథాశ్రుతలక్షణస్య నిగమనేఽతివ్యాప్తిరితి దూషణం ప్రత్యుక్తం ॥ విశేషణతావచ్ఛేదకతాయా అవ్యావర్తకత్వాత్స్వతాత్పర్య విషయబోధీయత్వం తద్విశేషణం * విశిష్టవైశిష్ట్యబోధేతి * స్వతాత్పర్యవిషయబోధజనకతావచ్ఛేదకస్వార్థప్రకారతాశాలిబోధజనకన్యాయావయవత్వమిత్యర్థః ॥ తేననిగమనార్థవిశిష్టోపనయార్థజ్ఞానస్య నిగమనార్థవిషయకత్వేన తాదృశజ్ఞానజననస్వరూపయోగ్య

సాధ్యరూపార్థేత్యర్థః ॥ అపి కారశ్చ ప్రకృతాతివ్యాప్తివారణే ఉభయోరన్యతరస్యైవోపయోగలాభార్థః ॥ వస్తుతఉపనయాతివ్యాప్తివారణాయ శుద్ధపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నేత్యుపాదానావశ్యకత్వాదుక్తనిగమనేఽతివ్యాప్తిరేవ నాస్తీతి విశేషణతయా పక్షాన్వితత్వం నివేశ్యమ్ * పంచమ్యర్థేతి * ధూమజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వమితి బోధః * లక్షణత్రయమితి * ప్రథమలక్షణం తృతీయబోధఘటితం ద్వితీయం ప్రథమబోధఘటితం. తృతీయంచ ద్వితీయబోధఘటితమ్ ॥ క్వచిత్తథైవ పాఠః * స్వతాత్పర్యేతి * స్వం హేత్వవయవః * స్వార్థబోధః * స్వార్థముఖ్యవిశేష్యకబోధః * అవ్యావర్తకత్వాత్ * సర్వావయవార్థసాధారణ్యాత్ స్వార్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధే విశేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకజ్ఞానవిధయా నహా

త్త్వేపి ననిగమనేఽతివ్యాప్తిః॥ లక్షణత్రయమేవ హేతౌ సంగమయన్ అవయవా
న్తరాద్వ్యావర్తయతి * ఏకవాక్యతయేత్యాదినా — * ఇతరోపస్థాపికేతి * స్వాఘ
టకపదోపస్థాపికేత్యర్థః॥ స్వార్థత్వం స్వజన్యప్రతిపత్తివిశేష్యత్వమతో నిగ
మనజన్యప్రతిపత్తివిశేష్యమతఏవాత్యర్థస్తద్ఘటకపదోపస్థాపితసాధ్యవిశేషణక
బోధజనకస్య నిగమనస్య వారణాయోపస్థాపితాంతం॥ అత్ర ప్రథమలక్షణే ఇత
రార్థప్రకారకస్వార్థవిషయతాకత్వేన ద్వితీయేచ స్వార్థాంశే ఇతరప్ర
కారకత్వేన బోధస్య నివేశాద్భేదః * అవయవార్థేతి * అవయవజన్యప్రతిప
త్తివిశేష్యకస్వార్థప్రకారకబోధజనకావయవత్వమర్థః॥ సర్వేషామేవవాక్యా
నాం(అవయవానాం)స్వార్థఘటకవిశేష్యాంశే స్వార్థఘటకార్థాంతరప్రకా
రకబోధజనకతయాతత్రాతివ్యాప్తివారణాయ స్వార్థప్రకారేతి ప్రతిజ్ఞార్థఘ
టకసాధ్యరూపవిశేషణే హేత్వర్థస్యాన్వయేపి విశేష్యేపక్షే తదనన్వయాత్
ప్రతిజ్ఞాయాం నోపనయలక్షణాతివ్యాప్తిః॥ నవా హేతౌ నిగమనలక్షణాతివ్యా
ప్తిః ఉపనయలక్షణే స్వార్థపదస్య నిగమనలక్షణేచావయవార్థపదస్య విశే
ష్యపరత్వాదిత్యాహ * హేత్వర్థశ్చేత్యాదినా * ఉక్తప్రాయమితి * పూర్వం
హేత్వర్థైకదేశేపంచమ్యర్థస్యైకదేశార్థమాత్రాన్వయిత్వముక్తం అత్రచహే
తుసముదాయార్థస్య తథాత్వమితి విశేషాత్ప్రాయమితి॥ ********

ఇతి గదాధరీయే దీధితికృత్ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాని

యవార్థజ్ఞానస్య హేతుత్వాదతివ్యాప్తిరతఃస్వతాత్పర్యేతి * అవయవజన్యేతి *
నచ గోత్వాభావో గోత్వాభావో గోత్వాభావత్వాదిత్యాదౌ తాదాత్మ్యేన సా
ధ్యేఽవయవప్రయోజ్య విశేష్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ పర్యంతోపాదానేపి
హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవిశేష్యకబోధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తిః॥ ఘటో ఘట
ఇతివత్తాదృశ ప్రతిజ్ఞాయాఏవాసత్వాత్॥ అననుషంగపక్షే ఽవయవప్రయో
జ్యముఖ్యవిశేష్యతానిరూపితస్వార్థప్రకారతాయా ఉపాదానాద్వా॥ అవయవఘ
టకపదప్రయోజ్యత్వం నివేశ్యానుషంగపక్షసంగ్రహేతు ధూమాద్వహ్నిరితి బో
ధమాదాయ హేతావతివ్యాప్తేరితి * స్వార్థప్రకారకేతి * అన్యూనానతిరిక్తవి
షయకబోధజనకతావచ్ఛేదకవిషయతాఘటితలక్షణేఽనతిరిక్తపదప్రయోజనదా
నాయానుషంగపక్షోపన్యాసేఽపి తదప్రామాణికత్వమేవ॥ తత్ప్రామాణికత్వే

పి నిగమనత్వమయంపదాంతర్భావేణైవ, తథైవవ్యవహారాత్ ॥ జనకతావచ్ఛేదక
విషయితాఘటితలక్షణత్వనాయత్యాఽయంపదాన్తర్భావేణతథాత్వమితిబోధ్యం

ఇతి కృష్ణభట్టీయే దీధితికృత్ప్రతిజ్ఞాదిలక్షణాని

మూలే * హేతువిభక్తీతి * ప్రకృత్యర్థే హేతువిభక్త్యర్థాన్వయో న
స్యాత్ ధూమాదినిష్ఠజనకతాప్రసిద్ధేరితిభావః ॥ యుక్త్యంతరమాహ * తథైవే
తి * ధూమాదిజ్ఞాననిష్ఠజనకతాబోధనస్యైవ కుతోవహ్నిమానితిజిజ్ఞాసానివర్త
కత్వాదిత్యర్థః ॥ కస్యచిల్లక్షణమాహ * అనుమితీతి * వృత్త్యంతమవ్యాప్తికం
కాయాఅవృత్త్యంతమతివ్యాప్తికంకాయాశ్చవారణార్థమ్ ॥ తత్ర న్యాయార్థజ్ఞా
నస్య మహావాక్యార్థబోధరూపస్యాన్యాదృశస్యచోపనయార్థవిషయకత్వేన ప
రామర్శత్వేనానుమితికారణత్వమిత్యభిమానేనకారణాంతముపాత్తమిత్యభిప్రే
త్యదూషయతి * జాతింవినేతి * పరామర్శత్వం నజాతిర్మానాభావాత్ జాతి
త్వేపి మహావాక్యార్థబోధే తదనుపగమాత్ ॥ అన్యరూపేణచ నకారణత్వంమా
నాభావాదిత్యనుమితి కారణత్వం న్యాయార్థబోధేనాస్తీత్యసంభవఇత్యర్థః ॥ న
న్వేవం కారణాంతంపరిత్యజ్య తాం తథాపిశేషస్య లక్షణత్వసంభవాదిత్యతఆ
హ * వాక్యేతి * జన్యతేతి * ధూమాదిత్యుదాసీనవాక్యజన్యబోధవ్యావృత్త
జన్యతావచ్ఛేదకంవినేత్యర్థః * దుగ్రహాత్ * ఉదాసీనతద్వాక్యాతివ్యాప్త్యవా
రకత్వాత్ ॥ తత్సాధారణ్యాస్తు తస్యాః మానాభావేనప్రాగేవ నిరాకరణాదితి
భావః ॥ సామాన్యలక్షణముక్త్వా విశేషలక్షణమాహ * అన్వయేతి * వ్యతిరేక
వ్యాప్తివిషయితాశూన్యా యఇతరాన్వితస్వార్థబోధస్తజ్జనకః తదుపస్థాపకజి
జ్ఞాసాజనకబోధజనకన్యాయావయవత్వమర్థః ॥ హేతువిభక్తిమత్త్వం స్వరూప
కీర్తనం * వ్యతిరేకేతి * అన్వయవ్యాప్త్యవిషయకేతరాన్వితస్వార్థబోధ
జనకత్వమర్థః * అన్వయేతి * ఇతరాన్వితాయావన్వయవ్యతిరేకవ్యాప్తిఘ
టితస్వార్థౌ తదుభయబోధ జనకాకాంక్షోత్థాపకాకాంక్షా జనకబోధ జనక
త్వేసతి న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ వస్తుతస్తూదాహరణస్యైవవ్యాప్తిమాత్ర
బోధకత్వేనోక్తలక్షణస్యాసంభవగ్రస్తత్వాత్ ప్రాగ్లింగత్రైవిధ్యాభిధానా
త్తదనురోధేన హేత్వవయవత్రయంలక్షయతి * యద్వేతి * ప్రకృతహేతు
విశిష్టహేతుత్వవిషయతాబహిర్భూతసాధ్యవిషయతాశూన్యశాబ్దజ్ఞాన జనకత్వే

సతి, ప్రకృతసాధ్యాన్వయ బోధనక్షమార్థోపస్థితి జనకవిభక్తిమస్త్వ్యయావయవత్వాదిరూపహేతుత్వం హేతువచనార్థః॥సపక్షవృత్తిత్వం సాధ్యసామానాధికరణ్యం విపక్షవ్యావృత్తత్వం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం॥ఆభ్యాంవ్యతిరేకి సాధ్యసామానాధికరణ్యేన లింగజ్ఞానకాలీనత్వం తద్ఘటకశాబ్దబోధవిశేషణంవివక్షితం ॥ శేషవైయర్థ్యాత్ ఏతదేవాగృహీతస్వసామానాధికరణ్యకవ్యతిరేకిసాధ్యకశాబ్దబోధఘటితంకేవలవ్యతిరేకిహేతులక్షణం ॥ ఏతన్మతేవ్యతిరేకిసాధ్యకపక్షాన్వయ సహచారగ్రహాగ్రహాభ్యా మన్వయవ్యతిరేకిత్వ కేవలవ్యతిరేకిత్వవ్యవహారాత్ ॥ కేవలాన్వయిహేతులక్షణమాహ * అత్యంతాభావేతి * తాదృశసాధ్యసమానాధికరణత్వేన లింగజ్ఞానకాలీనత్వం తద్ఘటకశాబ్దబోధవిశేషణం శేషవైయర్థ్యాత్ ॥ వస్తుతస్తు స్వార్థవిశిష్టగృహీతాన్వయవ్యతిరేకిసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దజ్ఞానజనకత్వమన్వయవ్యతిరేకిహేతుత్వం ॥ స్వార్థవిశిష్టాగృహీతాన్వయవ్యతిరేకి సాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వ ఘటితంవ్యతిరేకి హేతుత్వం స్వార్థవిశిష్టాత్యంతాభావా ప్రతియోగిసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వ ఘటిత మన్వయహేతుత్వం శేషంమూలేస్వరూపకీర్తనమ్ ॥ వ్యాప్తిగ్రాహకసహచారభేదఏవ హేత్వవయవభేదకః ॥ వ్యతిరేకవ్యాప్త్యభావాదితిమతమనురుధ్యవిశేషలక్షణత్రయమాహ * యద్వేతి * కారణాంతంన్యాయావయవత్వార్థకమ్॥ సాధ్యవిషయకత్వం ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాభిప్రాయేణ ॥హేతువిభక్తిమత్త్వం ప్రకృతసాధ్యాన్వయబోధనక్షమార్థోపస్థితిజనకహేతువిభక్తిమత్త్వం హేతుపదంసంపాతాయాతమ్ ॥ అవయవాంతరోపస్థాపితార్థాన్వితస్వార్థబోధకవిభక్తిమత్త్వంవా,సర్వత్రప్రయోజనంపూర్వవత్,ప్రతీతసాధ్యాన్వయసాధనత్వంచ వ్యాప్తిగ్రాహకజ్ఞాన విషయసహచారత్వ వ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటకసహచారత్వకత్వంస్వనిష్ఠప్రకృతసాధ్యవిధేయతాప్రయోజక ప్రకృతవ్యాప్తివిషయతా ప్రయోజకసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటక సహచారవిషయతాత్వకానుమితికరణత్వమితియావత్ ॥ తద్వాచకత్వం నవిశేషణం,జ్ఞానానుమానమతేబాధాత్ కింతు తథావిధకరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న విషయతాకత్వం ప్రకృతసాధ్యవిషయతానిరూపితవిషయతా విశేషణం * అప్రతీతేతి * స్వనిష్ఠ ప్రకృతసాధ్యవిధేయతా ప్రయోజకప్రి

కృతవ్యాప్తివిషయతాప్రయోజకసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్యఘ
టకవ్యతిరేకసహచారవిషయతాత్వకానుమితికరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతువిష
యతానిరూపితత్వమర్థః ॥ ప్రకృతవ్యాప్తిఘటకవ్యతిరేకయోర్వికల్పే నోపా
దానమ్ ॥ ఏతచ్చ తథావిధసహచారవిషయతాత్వవ్యాపకప్రకృతవ్యాప్తిఘటకత
దఘటక సహచారవిషయతాత్వకానుమితికరణజ్ఞానవిషయప్రకృతహేతువిషయ
తాకత్వరూపం విశేషణం ప్రవేశ్యాన్వయవ్యతిరేకిహేత్వవయవలక్షణం బోధ్యమ్॥
కేచిత్తు * పక్షేతి * హ్రదో ద్రవ్యం ధూమాదిత్యాదౌ అథాకీ ధూమే హేత్వ వ
యవే అతివ్యాప్తేః పక్షవృత్తిత్వనివేశః ॥ పృథివీతరేభ్యోభిద్యతే పృథివీత్వాది
త్యాదౌ వ్యతిరేకిణి తత్రాతివ్యాప్తేః సపక్షవృత్తిత్వనివేశః॥ సపక్షత్వం నిశ్చయగ
ర్భమ్ ॥ ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాద్యాభాసే ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ కే
వలాన్వయిని చాతివ్యాప్తేర్విపక్షవ్యావృత్తత్వనివేశః ॥ విపక్షత్వం నిశ్చయగర్భం
తేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ పర్వతో వహ్నిరితి జ్ఞానదశాయాం నావ్యాప్తిః
ఏతన్మతే పూర్వోక్తకేవలాన్వయిహేతులక్షణం న సమ్యక్ ॥ పర్వతో వహ్నిమాన్
ధూమాదిత్యన్వయవ్యతిరేకిణ్యతివ్యాప్తేరతః కేవలాన్వయి హేతులక్షణమాహ
* అత్యంతేతి * ఏతన్మతే కేవలాన్వయిసాధ్యకః సర్వోపి లక్ష్యః ఆకాశాభావ
స్యాభావో నాస్తీత్యాకారకేనేదం ॥ తేనాకాశాభావాదిసాధ్యకస్య నాసంగ్రహః ॥
ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ నివేశాన్నాసంభవః ।అ
నవచ్ఛేదకాంతోపాదానాన్నాన్వయవ్యతిరేకిహేత్వవయవేఽతివ్యాప్తిః ॥ సర్వ
మభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యనుపసంహారిహేత్వవయవవారణాయ నపక్షవృత్తి
త్వనివేశః ॥ సపక్షత్వం నిశ్చయగర్భమతో న తద్దోషతాదవస్థ్యమ్ ॥ ఆచార్య
మతే దశావిశేషే వహ్న్యాదిసాధ్యకధూమాదేరన్వయితయా తన్మతమనువర్తమా
న ఆహ * యద్వేతి * కారణాంతం న్యాయావయవార్థకముదాసీనవాక్య వా
రణాయ ॥ ధూమాదాలోకవానిత్యాదిప్రతిజ్ఞాదివారణాయ జనకాంతమ్ ॥ ప్రకృ
తహేతువిశిష్టహేతుత్వవిషయతాఽబహిర్భావేన సాధ్యావిషయకత్వనివేశాన్న ప
ర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిసామగ్రీమత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః ॥ వ్యతిరేకిహేత్వ
వయవవారణాయ బోధకాంతం ॥ ప్రతీతః సాధ్యాన్వయః [సాధ్యసహచారమా
త్రం యత్రేదృశం యత్సాధనం తద్బోధకేత్యర్థః ॥ ప్రతీతాన్వయసాధ్యేతిపాఠే

త్రు॥శబ్దోఽనిత్యః సామాన్యవత్త్వేసతిబాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వాదితి హేతుప్రయో
గే హేతుఘటకదళయోః ప్రత్యేకంవ్యభిచారితయాఽభేదేన నామార్థయోస్తయో
రేకాంశే అపరస్యవిశేషణతయాఽన్వయేనచ విశిష్టహేతుత్వాన్వయాసంభవే
నవిశేష్యవిశేషణభావానాపన్నయోర్మిళితయోర్హేతుత్వాన్వయోవాచ్యఃసోఽపినసం
భవతి సామాన్యవత్త్వాదేస్సప్తమ్యంతపదోపస్థాప్యస్య హేతుత్వార్థకపంచమీ
ప్రకృత్యర్థత్వాభావాదితి కేషాంచిత్పూర్వపక్షంసమాధాతుముపన్యస్యతి ॥మూ
లే హేతుగ్రంథే* సామాన్యవత్త్వఇతి * సామాన్యవత్త్వస్యబాహ్యకరణప్రత్య
క్షత్వే విశేషణత్వాసంభవేఽపి సప్తమ్యంతార్థస్య సామాన్యవత్త్వ సామానాధి
కరణ్యస్య తత్రవిశేషణతయా తాదృశవిశేషణావచ్ఛిన్నే బాహ్యకరణ ప్రత్య
క్షత్వే హేతుత్వాన్వయసంభవాన్నాపార్థకతేత్యాహ *తన్నేతి * సామాన్య
వత్త్వస్యేతి*సామాన్యవత్త్వస్య బాహ్యకరణప్రత్యక్షత్వే విశేషణీభవత్సామానాధి
కరణ్య ప్రతియోగితయోపస్థితావిత్యర్థః ॥ అథ సామానాధికరణ్యే సప్తమ్యా
అననుశాసనాత్కథమేతత్, సతీత్యస్యవాకోఽర్థ ఇతి చేన్న "యస్యచభావేనభా
వలక్షణ" మితిసూత్రానుశిష్టసప్తమ్యాః గోషుదుహ్యమానాసుగతఇత్యాదౌయ
థాగోదోహనాదిసమానకాలీనత్వం గమనాదౌ బోధ్యతేతథాప్రకృతేఽపిసమా
నదేశత్వ ప్రత్యాయనాత్ ॥నచతాదృశసప్తమ్యాఃక్రియాసమానకాలీనత్వవత్క్రి
యాసమాన దేశత్వస్య కదాచిదపి క్రియాయాం నప్రత్యాయనసంభవః యస్యక్రి
యయా అన్యస్యక్రియాలక్ష్యతే విశేష్యతేయద్వాచకపదసమభివ్యాహృత కృ
దంతపదోపస్థాపితక్రియా సమానకాలీనత్వాదిసంబంధేన క్రియాంతరవిశేషణ
మితి యావత్ తద్వాచకపదాత్సప్తమీత్యర్థకత్వాత్తాదృశసూత్రస్య క్రియాస
మానకాలీనత్వాదౌ క్రియాంతరవిశేషణతయావివక్షితే తాదృశసూత్రేణసప్తమీవి
ధానాత్ సప్తమీప్రకృత్యర్థనిరూపితసామానాధికరణ్యాదేరపరనామార్థవిశే
షణతయా విశేషణేసప్తమ్యననుశాసనాత్సామాన్యవత్త్వ సామానాధికరణ్యస్య

వ్యత్యాసేనసాధ్యాన్వయోబోధ్యః ॥ ఏతన్మతేఽన్వయవ్యతిరేకిణఃకదాచిదవ్యాప్తి
యోగాత్పూర్వోక్తవ్యతిరేకిహేత్వవయవలక్షణాతివ్యాప్తిరతస్తల్లక్షణమాహ ॥
● ఏతదేవేతి ● ప్రతిజ్ఞోభయసహచారకత్వఘటితమన్వయవ్యతిరేకిలక్షణంద్రష్ట
వ్యమిత్యాహుః॥మీమాంసకాస్తు "ప్రతిజ్ఞాదిత్రికంవాఽపియద్వోదాహరణాదికం॥

ప్రత్యక్షత్వేకుతోలాభ ఇతి వాచ్యం। యథాగోషుదుహ్యమానాస్వాగత ఇత్యాదౌ గోపదోత్తరసప్తమ్యాస్సమభివ్యాహృత క్రియాదోహనరూపార్థః తత్ర సమభివ్యాహృతకృదంశార్థాన్విత ప్రకృత్యర్థస్య కర్మతానిరూపకత్వసంబంధేనాన్వయః తస్యాశ్చ సమానకాలీనత్వ సంబంధేనక్రియాన్తరేన్వయ ఇతి తత్ర దుహ్యమానగోకర్మకదోహన సమానకాలీనత్వలాభ స్తథాప్రకృతేపి తత్ప్రకృత్యసిద్ధాతోరాధారత్వమర్థః అత్రాస్తిఘట ఇత్యాదావేతద్దేశనిష్ఠాధారతాప్రతియోగిఘట ఇత్యాదిప్రతీతేః, అత్రచాధారత్వరూపక్రియాయాం సామాన్యవత్త్వస్య ప్రకృత్యర్థస్య ప్రతియోగిత్వ సంబంధేనాన్వయః ఆధారతాయాః ప్రత్యక్షత్వే సమానదేశత్వ సంబంధేనాన్వయ ఇతి ప్రత్యక్షత్వే; సామాన్యవత్త్వసామానాధికరణ్య లాభసంభవాత్॥ భావలక్షణమితి భావశబ్దస్య ధర్మమాత్రపరత్వాత్ప్రత్యక్షత్వస్య క్రియాత్వవిరహేపి క్షతివిరహాత్॥ సతి ఇత్యస్యాధ్యాహారేణవా ప్రత్యక్షత్వసత్త్వే సామాన్యవత్త్వసత్త్వస్య సమానదేశతాలాభేన సామంజస్యాత్॥ కుత్రచిత్సమానకాలీనత్వం క్రియాయాస్సంబంధః కుత్రచిత్సమానదేశత్వమిత్యత్ర కిం నియామకమితి చేత్॥ యత్ర సమభివ్యాహృతకృత్ప్రత్యయస్య వర్తమానత్వేపి తాత్పర్యం తత్ర సమానకాలీనత్వం యత్రచ నతద్వివక్షణం తత్ర సమానదేశ

ఇతి మతభేదేన లక్షణత్రయం ప్రదర్శ్య పక్షధర్మతాయా అప్రదర్శనాత్ప్రతిజ్ఞాదిత్రికస్యాలక్ష్యత్వాద్ద్వ్యవయవవాదిభిరపి పక్షధర్మతాప్రదర్శకాంతర్భావేనైవలక్ష్యతాస్వీకారాదిత్యాక్షేపం సమాధాతుం* ధూమాదితి న హేతుః కింతు ధూమవత్త్వాదిత్యేవ తథాచ హేతుసంబంధినః ప్రకాంతపదస్యలాభాన్నదోష ఇత్యభిహితం తద్దూషయతి * కథాయామితి * వ్యాప్తిపక్షధర్మతామాత్రప్రదర్శకావయవద్వయాభిధానామపి హేతుసాధ్యయోర్జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావాప్రవరనేఽనాకాంక్షితతద్వ్యాప్తిప్రదర్శనాసంభవాత్ప్రతిజ్ఞాహేతూభయప్రదర్శనమావశ్యకం-ఉపనయస్తవ్యగ్రేవ్యవస్థాప్యః॥ ఏవంపక్షేసాధ్యస్యప్రతిజ్ఞాతోఽవగమేపి దోషవిశేషజన్యబాధశంకానుచ్ఛేదాత్॥ నిగమనప్రదర్శనమితి పంచానామవయ॥వత్త్వసిద్ధా మతుప ఆధిక్యమిత్యర్థః॥ అపార్థకవిశేషాన్వయబోధజనకః॥ (శ్రీ)

త్వంసంబంధఇతినియమాత్ ప్రకృతేచవర్తమానత్వావివక్షయా సమానదేశత్వలాభాత్ వర్తమానత్వావివక్షాయామపివిరోధికాలావివక్షాయాంలటః సాధుత్వాత్ యత్రచాతీతత్వమనాగతత్వంవాకృతౌవివక్షితం దుగ్ధానుదోగ్ధవ్యాస్విత్యాదౌతత్రోత్తరత్వం పూర్వత్వంవాసంబంధఇతిదోహనోత్తరత్వాదికమేవప్రతీయతే నతుసమానకాలీనత్వమిత్యవధేయం ॥(౮౦)॥

---

(౮౦) ॥ హేతుప్రయోగానంతరముదాహరణమేవ నోపనయఇత్యత్ర వినిగమకమాహ * వ్యాప్తేః ప్రాథమ్యాదితి * న్యాయార్థజ్ఞానానంతరం మధ్యస్థే పరామర్శోజాయతే తత్రవ్యాప్తేః ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వాదిత్యర్థః ॥ అవచ్ఛేదకాభిలాపపూర్వకప్రకారాభిలాపాదితిభావః ॥ యద్వా కథమస్య గమకత్వమితిజిజ్ఞాసాయాః గమకత్వోపయికలింగనిష్ఠప్రకారవిషయకత్వాదిత్యర్థః * అనుమితీతి * జనకాంతం న్యాయావయవార్థకం తద్ధర్మధర్మితావచ్ఛేదకతద్ధర్మవ్యాపకతావిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహితాప్రయోజకవిషయతాశ్రయపీప్సావత్త్వం విశేష్యదళార్థః॥ యోయోధూమవాన్సవహ్నిమానిత్యాదౌ స్వఘటకీభూతపీప్సాసమభివ్యాహృతసాధ్యబోధకపదస్య హేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యే లక్షణా యోయోనవహ్నిమాన్ సనధూమవానిత్యాదౌతు తథావిధహేత్వభావబోధకపదస్యసాధ్యాభావవ్యాపకతావిశిష్టహేత్వభావే లక్షణాప్రయోజకీభూతసమభివ్యాహారవిషయతాఘటకపీప్సావిషయతాయాః ప్రయోజకత్వాల్లక్షణసమన్వయః ॥ యత్రగోత్వం తత్ర గోత్వమిత్యుదాహరణస్య సంగ్రాహ్యత్వే తత్ప్రకారః పరిచింతనీయః ॥ యోయోవహ్నిమాన్ సతేజస్వీత్యాది వాక్యవారణంతు ప్రకృతన్యాయావయవత్వవిశేషణేనేతిభావః ॥ విశేషలక్షణద్వయమాహ * సాధ్యేతి * ప్రకృతహేతుధర్మితావచ్ఛేదకకప్రకృతహేతువ్యాపకతావిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిత్వప్రయోజకవిషయతాశ్రయపీప్సావద్వాక్యత్వంచార్థః ॥ తాదృశసాధ్యతాదృశసాధనాభావావగాహితాన్యతరఘటితంతుసామాన్యలక్షణం కేవలాన్వయిస్యవ్యాప్తేరితిబోధ్యమ్ ॥ ప్రాచాంమతమాహ * న్యాయేతి * న్యాయావయవత్వేసతి యథా పదార్థాన్వితస్వార్థబోధకనామోత్తరప్రథమావత్త్వమర్థః ॥ యథా పదార్థశ్చ హేత్వాదిమతి హేతువ్యాపకతావిశిష్ట సాధ్యాదిమత్త్వమేవ ॥ ఏతన్మతే వాక్యద్వయాత్మకముదాహరణమ్ ॥ యథాపదా

(౫౦) ॥ ననూదాహరణే యత్పద ద్విరుక్తిప్రయోజికాయాః మహా
నసత్వ మహానసాన్యత్వాదినా వహ్నేర్యావత్సాధనాధికరణ ప్రత్యాయనేచ్ఛా
రూపవీప్సాయాః కింప్రయోజనం సహిసాధనస్య యావదధికరణే సాధ్యవ
త్త్వజ్ఞాన మనుమితి హేతుర్యేన యత్పదేవీప్సాం వినాయావద్ధూమాధిక
రణానుపస్థాపనే తత్పదేన తావదధికరణానాం పరామర్శాసంభవాత్సకల
సాధనాధికరణే సాధ్యవత్త్వప్రతీతేరనుమిత్య నిర్వాహస్స్యాదితి యత్త
త్పదాత్తావదధికరణబోధోపి వీప్సా ప్రయోజనంభవేత్, నచవ్యాప్తిప్రత్యాయ నే
చ్ఛా వీప్సా తస్యాశ్చానుమిత్యౌపయిక బోధఏవప్రయోజనమితి వాచ్యం,

ర్థః కఇతి జిజ్ఞాసావ్యుదాసాయ ప్రథమవాక్యస్యావశ్యకత్వేతి * సామయిక
నత్వేన * మయానదృష్టాంతమేవోదాహరణం ప్రయోక్తవ్యమిత్యభిలాప విశేషని
యంత్రితత్వేన * అసార్వత్రికత్వాత్ * సకలోదాహరణాఘటకత్వాత్ ॥ తథా
చావ్యాప్తిరితిభావః ॥ స్వలక్షణేఽవ్యాప్తిశంకాంనిరస్యతి * యోయఇతి * ఇ
త్యేవ * ఇతివాక్యాదేవ ॥ వ్యాప్తివ్యాపకత్వమ్ * ప్రకృతేతి * తత్పక్షసా
ధ్యకానుమితిజనకజ్ఞానవిషయవ్యాప్తిబోధకత్వేసతి న్యాయావయవత్వం తత్పక్ష
సాధ్యకానుమితిప్రయోజకోదాహరణత్వమిత్యర్థః * ఉపనయేతి * ఇదమాపాత
తః ॥ వ్యాప్తిబోధస్యపక్షధర్మతావిషయకత్వేనవిశేషణాత్ పంచమవిషయతాం
శేవిశేషణతయాప్రకృతానుమితిజనకతావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికర
ణధర్మవద్విషయకత్వేసతి చతుర్థవిషయతాశూన్యబోధజనకత్వేసతి న్యాయా
వయవత్వం సముదాయార్థః * ఉపనయేత్యాది * ఉపనయజన్యశాబ్దబోధని
వర్త్యాయాః జిజ్ఞాసాయాః కఃసాధ్యవ్యాప్యవానిత్యాకారికాయాః జనకత్వేసతి
న్యాయావయవత్వమర్థః ॥ పక్షస్సాధ్యవ్యాప్యవాన్నవేతిసంశయస్తు జిజ్ఞాసాప్ర
యోజకః * అన్వయేతి * అన్వయవ్యాప్తిబోధకోపనయ ప్రయోజకజిజ్ఞాసాజ
నకత్వేసతి న్యాయావయవత్వమన్వయ్యుదాహరణత్వమ్ ॥ వ్యతిరేకవ్యాప్తిబో
ధకోపనయప్రయోజకజిజ్ఞాసాజనకత్వేసతి న్యాయావయవత్వం వ్యతిరేక్యుదా
హరణత్వమ్ ॥ అన్వయవ్యతిరేక్యుదాహరణంచ నాస్త్యేవేతిభావః ॥(౫౧)॥ యుగప
త్సకలధర్మిప్రత్యాయనేచ్ఛా వీప్సేత్యాశయేన శంకతే గాదాధర్యాం ॥
* నన్వితి * ఉద్దేశ్యేతి * వ్యభిచారశంకా నివృత్తౌ సహచారగ్రహోచమా

వ్యాప్తేశ్చ పదార్థవాక్యార్థత్వవిరహేణ తత్ప్రత్యాయనేచ్ఛాయామపి శా
బ్దతత్ప్రత్యయస్యాయోగాత్ మానసబోధే చ వక్త్రభిప్రాయానుపయోగాత్
యది చ తత్పదసమభివ్యాహృతవహ్న్యాదిపదస్య ధూమవ్యాపకతావిశిష్టవహ్న్యా
దిలాక్షణికతయా ధూమాదౌ వహ్నివ్యాప్తిలాభ ఇత్యుచ్యతే, తదా యత్పదద్విరు
క్తిం వినాపి తల్లాభసంభవాత్ ద్విరుక్తివైయర్థ్యమిత్యాక్షేపే ప్రాచీనసమా
ధానముపన్యస్యతి * అత్ర చేతి * ఉదాహరణస్థయత్పదే చేత్యర్థః *వ్యభిచా
రవారణాయేతి * వీప్సాముద్రితయా న సవ్యాప్తిజ్ఞానవిరోధివ్యభిచారధీవారణ
ప్రయోజనికామాహురిత్యర్థః॥ యావద్ధేత్వధికరణే సాధ్యవత్త్వనిశ్చయో తేన
విపరీతనిశ్చయాత్మకత్వేన సాధనాధికరణే సాధ్యాభావవత్త్వరూప వ్యభిచార
గ్రహస్య ప్రతిబంధక ఇతి భావః॥ నన్వేవం వాచ్యత్వాదిసాధ్యస్య యత్రోపాయాం
తరాత్కేవలాన్వయిత్వం గృహీతం అయమేతదభిన్నః ఏతద్వృత్తియావద్ధర్మ
వత్త్వాదిత్యత్ర చ హేతావేకమాత్రవృత్తిత్వం గృహీతం తత్ర హేతౌ సాధ్యసామా
నాధికరణ్యగ్రహే దేవమానసీవ్యాప్తిధీస్సంభవతి ప్రథమేఽభావే సాధ్యయత్వా
గ్రహేణ ద్వితీయే సాధ్యాభావవత్తయా గృహ్యమాణేఽధికరణాంతరే హేతోర
గ్రహేణ వ్యభిచారగ్రహాసంభవాదిత్యుభయసిద్ధవ్యాప్తికసాధకతానుమానే య
థోదాహరణం న ప్రయుజ్యతే తథా త్రసామానాధికరణ్య లాభాయోదాహరణ
ప్రయోగేపి ద్విర్యత్పదం న ప్రయుజ్యత ఇత్యత్రేష్టాపత్తిమాహ *యత్ర చేతి *
సర్వత్రైవ ద్విరుక్తిరనపేక్షితేతి స్వమతమాహ * వీప్సాయామపీతి * అయమాశ
యః॥ ద్విర్యత్తత్పదప్రయోగేపి సకలసాధనాధికరణపరత్వాగ్రహే వ్యభిచారతాదవ
స్థ్యాద్వ్యభిచారధియోఽనివృత్తిః తత్పరత్వగ్రహాపేక్షాయాం చ యద్వ్యగ్రప్రా

నసవ్యాప్తిగ్రహేణేత్యర్థః ॥ తత్ర వ్యభిచారశంకానివర్తకత్వం ప్రదర్శయతి॥
* యావదితి * ఇదమేవ లక్షణం వ్యతిరేక్యుదాహరణే సాధ్యాభావవతి సాధనా
భావవత్తానిశ్చయోపి విపరీతనిశ్చయత్వేన తచ్ఛంకావిరోధీ బోధ్యః ॥ శబ్దతో
వ్యాప్తిప్రత్యయార్థమేవ వ్యాప్తిప్రత్యాయనేచ్ఛారూపా బోధ్యేతి మతం నిరా
కర్తుముపక్రమతే * సర్వత్రేతి * ద్విరుక్తపదసమభివ్యాహారస్థలే తత్ప
దార్థాంశే విధేయబోధకపదస్య యత్పదార్థవిధేయవ్యాపకతావిశిష్టస్వార్థే
లక్షణేతి నిరస్యతి * ద్విర్యత్ప్రయోగోపీత్యాదినా * మహానసత్వాదినేతి * మ

ధర్మ్యాభ్యాం సాధననిష్ఠవ్యాప్తితాత్పర్యమేవగృహ్యతాం తతఏవలక్షణయావ్యాప్తిశాబ్దబోధసంభవాత్ తత్రవ్యభిచారశంకాయా అవిరోధిత్వాత్ యావత్సాధనవత్తిసాధ్యవత్త్వబోధాయద్విర్వచనమనర్థకమేవ॥అతఏవయన్నైవంతన్నైవమితి ప్రాచాముదాహరణోపదర్శనమపిసంగచ్ఛతే,అవశ్యకశ్చవ్యాప్తేఃశాబ్దబోధః అన్యథా సమాసప్రకారతామపురస్కృత్యవిపరీతధియోవిరోధితాయాః దుష్కల్ప్యతయామహానసత్వాదినాసకలధూమాధికరణసాధ్యవత్త్వబోధేపిధూమవత్త్వప్రకారేణ తత్రతత్రైవ సాధ్యాభావశంకాయా అనుచ్ఛేదేన మానసవ్యాప్తిగ్రహాసంభవాత్,ఏవమద్విరుక్తేనాపి యత్పదేనైకరూపేణ విభిన్నరూపేణవా సకలధూమాధికరణోపస్థితిసంభవాత్ తదర్థకతయాద్విరుక్తిసార్థక్యమపి దుర్వచం॥నచ సకృదుచ్చరితత్వాదివ్యుత్పత్తివిరోధాదేకస్మాద్యత్పదాన్నానేకాధికరణబోధస్సంభవతీతివాచ్యం॥సకృదుచ్చరితస్యనానాశక్త్యాఽబోధకతాయామేవ వ్యుత్పత్తేః సర్వనామ్నాంబుద్ధిస్థతావచ్ఛేదకత్వోపలక్షిత ధర్మావచ్ఛిన్నత్వేన నానాధర్మిణామనుగమాత్ నానార్థేషుశక్తైరైక్యేనవ్యుత్పత్తేరవిరోధాత్। అన్యథాద్విరుక్తస్థలేఏకస్యైవ పదద్వయరూపాదేశస్థానతయాపదభేదవిరహేణ ద్విరుక్తావపినానార్థబోధానుపపత్తేః॥కథంచిదర్థద్వయబోధకత్వనిర్వాహేపిధూమయోర్బోధస్యనిర్వాహయితుమశక్యత్వాచ్చేతి॥అథద్విరుక్తస్థలఏవవ్యాప్తౌనిరూఢలక్షణా,అతఏవయత్పదప్రయోగేపివాదివాక్యస్వారసికలక్షణావిరహేణ నవ్యాప్తిబోధనిర్వాహః॥ వస్తుతో వ్యాప్తిగోచరశాబ్దబోధానురోధేనచేముదాహరణప్రయోగఃతదావసయవద్వ్యవ్యపదేనైవోదాహరణేపివ్యాప్తిబోధనంయుజ్యతఇతి సకలధూమాధికరణసాధ్యవత్త్వబోధనాయయోయోధూమవానిత్యుదాహరణం॥ఇత్థంచయత్పదస్యసకలధూమాధికరణపరతాయాఅవశ్య

హానసత్వాదినోపస్థితేష్వధికరణేషు సాధ్యవత్త్వప్రతీతావపి ధూమవత్త్వావచ్ఛేదేన వహ్నిమత్త్వాగ్రహాత్తద్వ్యాప్యసామానాధికరణ్యేన తేష్వేవాధికరణేషు సాధ్యాభావావగాహివ్యభిచారబుద్ధౌ బాధకాభావఇత్యర్థః॥ ఇదముపలక్షణమ్ ॥ వ్యాప్తిబోధానుపగమే ధూమాద్యధికరణానామేవ యత్రబుద్ధిస్థతా తత్ర యోయోవహ్నిమాన్ సధూమవానితిప్రయోగస్యాపి ప్రామాణ్యాపత్తేః ॥ తాదృశతత్తత్పదార్థేషుసర్వేషు ధూమవత్త్వాబాధాత్ ॥ ధూమమహానస్యాధికరణస్యాబు

కతయాఽద్విరుక్తయత్పదస్యతత్పరత్వానియమేన తత్పరత్వగ్రహార్థం ద్విరుక్తే
రావశ్యకతా॥ఏవంనిత్యవీప్సయోరితి సూత్రేణద్విరుక్తివిధానస్యనిత్యతయా సక
లభూమ్యాద్యధికరణపరత్వేయత్పదస్యద్విరుక్తస్య సాధుత్వమేవనస్యాదిత్యతోద్వి
రుక్తేరావశ్యకతా ఇత్యాశయేనయత్పదేద్విరుక్తి మభ్యుపేత్యతత్పదేద్విరుక్తింఖం
డయతి*వీప్సాచేతి*ద్విరుక్తినియమోపికదాచిద్యత్పదఏవనతుతత్పదేపీత్యర్థః॥స
ర్వత్రైవతత్పదేనద్విరుక్తిరితినార్థః ¶ వివర్ణభావం సనభూమిపాలఇత్యాదౌ
ఛ్ఛందోనురోధాదినా ద్విరుక్తిదర్శనాత్॥స్యాదేతుప్రయుజ్యమానే ఽధికస్యా
న్వయ్యతయా సాధుత్వేపినతత్రద్విరుక్తిఃసకలధర్మిపరత్వాయనేచ్ఛారూపవీ
ప్సానత్త్వేప్యద్విరుక్తతత్పదస్యసాధుతాసంభవఃమహాకవిప్రయోగదర్శనాత్,ఏత
దపిస్పష్టయితుం(*)భవభూతినాఽ(భవభూతినాంద్యాః)తథాప్రయోగోదర్శయి
ష్యతే,ద్విరుక్తయత్పదబోధితనానాధర్మిణామేకేనతత్పదేనపరామర్శాయోగఇ
త్యాశంకాంనిరస్యతి*విరూపేతి*మహానసత్వమహానసాన్యత్వాదినావిభిన్నప్ర
కారేణేత్యర్థః*తత్పదేనపరామర్శాత్*తత్పదేనపరామర్శసంభవాత్॥తత్ప
దస్య పరామర్శకతాయాం, వ్యుత్పత్తివిరోధేద్విరుక్తయత్పదేనాపితావద్ధర్మి

ధిష్ఠత్వేన తత్పదార్థతావిరహాదిత్యపి ద్రష్టవ్యమ్ * ఛ్ఛందోనురోధాదినేతి*
అత్ర తత్పదేనవీప్సేతిననియమః ॥ కింతు వీప్సితయత్పదసమభివ్యాహృతపదా
ర్థతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వబోధే యత్రతాత్పర్యం తత్రతత్పదేనవీప్సైత్యేవ,
యద్యత్పాపమిత్యాదౌ నాశప్రతియోగితారూపకర్మత్వే మదీయపాపత్వవ్యాపక
తాబోధాత్ ॥ యత్ర తథావిధవ్యాపకతాబోధేనతాత్పర్యం తత్ర తత్పదే వీ
ప్సా యథా, సంచారిణీత్యాదౌ తత్రపతింవరాకర్తృకవ్యత్యయకర్మతావిశిష్టమ
హీపాలత్వవ్యాపకత్వస్య వైవర్ణ్యప్రాప్తౌ బోధనాసంభవాత్ ॥ తాదృశకర్మ
తాత్వేనానుపస్థితేః ॥ కింతు తత్ర తత్తద్భిన్నకర్మకాతివ్యత్యయస్య సమానకాలీ
నవైవర్ణ్యప్రాప్తిమత్తత్తద్భిన్నమహీపాలస్య సమూహాలంబనబోధఇతి *వ్యు
త్పత్తిః * సకృదుచ్చరితస్సకృదర్థం గమయతీత్యాకారా॥ద్విరుక్తయత్పదేనాపి
ద్విర్వచనస్యాదేశరూపతయా పదభేదాభావాత్ * అవిరోధమితి *అథ సకృ
దుచ్చరితఇత్యత్ర ఏకం పదానుసంధానం ఉభయస్వార్థాబోధకమితినియమః
ఏకత్వం స్వసమానార్థకపదాంతరానుసంధానాసమవహితత్వమితినసంభవతి॥

ఘటో ఘటాఇత్యాద్యేకఘటపదానుసంధానేఽనేకఘటబోధకత్వేనవ్యభిచారా
త్ ॥ నచ తత్రైకశేషేణ సరూపపదాంతరలోపాత్తత్ప్రతిసంధానాదేవ నానా
ఘటబోధః ॥ ఘటపదానుసంధానస్య సమానార్థకపదాంతరానుసంధానాస
మవహితత్వరూపైకత్వాభావాదుక్తనియమస్యాప్యభంగఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాపి
ఘటానానయేత్యాదౌ ఏకేనధాతుపదేనానయనద్వయబోధాత్తన్నియమాసం
భవాత్ ॥ నచ ప్రాతిపదికమంతర్భావ్యన్యనియమోఽస్త్వితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతిఘ
టంపటంచానయేత్యాదావేకేనాపి క్రియాపదేన నానానయనాదిబోధసంభవా
త్తత్రావృత్తిస్వీకారవిరోధాత్ ॥ ఏతేన నానావృత్తివిషయార్థబోధకత్వమి
తి నియమోపిప్రత్యుక్తః ॥ ఉక్తస్థలే ఘటపటానయనయోరేకశక్త్యైవోపస్థాప
నేనావృత్తిస్వీకారవిరోధతాదవస్థ్యాత్ ॥ నచానేకవాక్యార్థబోధకత్వనియ
మః ॥ ఘటావానయేత్యాదౌ ఘటద్వయరూపవాక్యార్థస్యైక్యాద్ఘటంపటం
చానయేత్యాదౌ ఘటానయనపటానయనరూపవాక్యార్థస్య భేదాత్సామంజ
స్యమితివాచ్యమ్ ॥ పదార్థభేదే తద్ఘటితవాక్యార్థభేదస్యావశ్యకతయా ఘ
టావానయేత్యాదౌ వాక్యార్థాభేదస్య విచారాసహత్వాత్ ॥ నచైకపదాను
సంధానజన్యబోధే తదర్థనిష్ఠానేకవిషయతాకత్వాభావనియమః ఘటావానయే
త్యాదివాక్యజన్యబోధేఘటద్వయత్వావచ్ఛిన్నఘటద్వయాదితదానయనత్వా
వచ్ఛిన్నానయనద్వయవిషయతాచాభిన్నైవ ఘటంపటంచానయేత్యాది వా
క్యజన్యసమూహాలంబనబోధేఘటానయనత్వపటానయనత్వాదిరూప విభిన్నధ
ర్మావచ్ఛిన్నవిషయతాద్వయమవచ్ఛేదకభేదాద్భిద్యతఇతి నానుపపత్తిరితి వా
చ్యం॥ ఘటావానయేత్యాదివాక్యజన్యబోధే ఏకఘటానయనవిషయతాయాఃఅప
రఘటానయనవిషయతాయా అభేదే యత్కించిదానయనే ఘటకర్మకత్వంబాధితం త
దానయననిష్ఠవిషయతాయాస్తదానయనావృత్తితద్ఘటకర్మకత్వావచ్ఛిన్నతద్ఘటా
నయనాదివిషయత్వాభేదేన తద్భేదస్య తదవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠవిషయతా
కత్వేన భ్రమత్వప్రసంగాత్ ॥ తత్ర విషయతాభేదస్యావశ్యకతయా తత్రైతాదృ
శనియమేపివ్యభిచారాత్ ॥ నచ తత్పదవిషయైకానుసంధానజన్యబోధే మి
థో విలక్షణ తదర్థవిషయతాకత్వాభావనియమః మిథోవిలక్షణత్వంచ పరస్ప
రానవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకత్వం ఘటంపటంచానయేత్యాది వాక్యాత్స

మూహాలంబనబోధే ఘటపటానయనవిషయతయోరానయనం ఘటకర్మకం ట
వా ఆనయనం పటకర్మకం నవేత్యాదిసంశయనిరూపిత పరస్పరానవచ్ఛిన్నప్ర
తిబంధకతావచ్ఛేదకతయా మిథో వైలక్షణ్యమిత్యానయనపదావృత్తిస్వీకారః త
త్స్వీకారే క్రమేణార్థబోధః ఘటావానయేత్యాదౌ ఘటద్వయానయన విష
యతాత్వేన తద్విషయతయోర్న నిరుక్తం వైలక్షణ్యం విపరీతజ్ఞానస్య సమానప్ర
కారకత్వేనైవ ప్రతిబంధకతయా తద్ఘటానయననిష్ఠోక్తరూపావచ్ఛిన్న విషయ
తాయాస్తదానయనే తద్ఘటీయత్వకోటిక యాదృశసంశయవిరోధితావచ్ఛేదక
త్వం అన్యఘటానయననిష్ఠతద్రూపావచ్ఛిన్నవిషయతాయా అపి తదానయనే
తద్ఘటీయత్వకోటికసంశయవిరోధితావచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యమ్॥ ఘటపటావా
నయేత్యాదివాక్యాత్సమూహాలంబనవిలక్షణమానయనత్వావచ్ఛిన్నే యుగపద్ఘ
టపటకర్మకత్వోభయవిశేషణకబోధస్యానుపపత్తేస్తాదృశబోధీయ ఘటకమేక
త్వావచ్ఛిన్నతదానయనవిషయతాయాః ఘటకర్మకత్వావచ్ఛిన్నతదానయనవి
షయతాయాశ్చ నిరుక్తవైలక్షణ్యసత్త్వాత్॥ తత్రావృత్త్యాక్రమికానయనద్వయ
బోధోపగమస్తు నసంభవతి తథాసతి ఘటపదపటపదయోః సామర్థ్యాభావేన
ద్వంద్వానుపపత్తేః॥ మైవమ్॥ ఏకతత్పదానుసంధానజన్యబోధే ఏకవిషయ
త్వానిరూపిత తత్తదర్థవిషయతా ద్వయాభావనియమోభిప్రేతః ఘటావా
నయఘటపటావానయేత్యాదౌ ఆనయనభేదేన విషయితాభేదేపి తన్నిరూపితా
నయనత్వప్రకారతా రూపవిషయతా ఏకైవోపేయతే విషయభేదవిరహాత్ ఘ
టంపటంచానయేత్యాదౌ ఘటానయనంపటానయనంచేతి సమూహాలంబన బో
ధోపగమే తత్తదానయనవిషయతానిరూపితానయనత్వ విషయతాభిద్యతే స
మూహాలంబనస్య ప్రత్యేకజ్ఞానోత్పాదక సామగ్రీసమాజాధీనతయా ప్రత్యేక
జ్ఞానీయవిషయతాద్వయనియామకవశాదేవవిషయతాద్వయ సంభవాదత స్తత్రా
వృత్త్యాక్రమేణానేకార్థ బోధస్వీకారఇతి॥ ఏవంచయాదృశస్థలే ఏతత్పదవి
షయకమేకమనుసంధానమేతత్పదస్యార్థద్వయం బోధయత్విత్యాకారకతా
త్పర్యం తత్రఘటంపటంచానయేత్యాదౌసమూహాలంబనబోధస్యోక్తతాత్పర్యఘ
టితానేకార్థబోధసామగ్రీవశేనోత్పాదసంభవాత్ తథావిధనియమే దర్శిత
తాత్పర్యానధీనత్వస్యోద్దేశ్యవిశేషణత్వావశ్యకతయా ప్రకృతతత్పదేపి తదవిరో

బాధాసంభవాత్ వ్యుత్పత్తివిరోధ ఏవ నకథమిత్యాకాంక్షాయామాహ * బుద్ధి
స్థవాచకత్వాదితి * బుద్ధిప్రకారావచ్ఛిన్నేషుసర్వేష్వేకశక్తేరిత్యర్థః ॥ వ్యుత్ప
త్త్యవిరోధం దృష్టాంతేనద్రఢయతి * యథేతి *...*...*...*...*...*...

ఇతిశ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయగదాధరభట్టాచార్యచక్రవర్తివిరచితాయాం
యుక్తినికరకల్లోలమాలాతారంగితకల్పనాపయఃపారావారరూ
పిణ్యాం-అనుమానదీధితిటిప్పణ్యాం-అవయవగ్రన్థః

శ్రీ సంపూర్ణః శ్రీ

* శ్రీ *

ఘ ఇత్యర్థః ॥ ప్రకృతేబుద్ధిస్థవాచిత్వం ప్రకారాంతవాచిత్వోపలక్షణం దీధితికా
రాణాం విరూపోపస్థితయోరితి లిఖితాంచప్రకారాంతవాచిత్వ ఏవనిర్భరః ॥ స
మూహాలంబనబోధోపి వ్యాపకత్వానవగాహితదవగాహీవేతి దీధితివ్యాఖ్యా
నావసరేగ్రంథకారైరేవోక్తమ్ ॥
ఇదానీముదాహరణాభాసానాహ *మూలేఇదంచేతి* సాధ్యసాధనోభయాశ్ర
యవికలఃఇత్యాదేరాభాసఇత్యనేనాన్వయఃధూమవాన్వహ్నేఃవహ్నిమాన్ధూ
మాదిత్యాదౌదృష్టాంతస్యాయోగోళకస్య సాధ్యవైకల్యంసాధనవైకల్యంచోదా
హరణాభాసఃతదుభయమాశ్రయోనిరూపకం యస్యావ్యాప్తేరితి వ్యుత్పత్త్యాపర్య

రఘువంశే ౬ సర్గే ౬౭ శ్లోకః

‡ సంచారిణీదీపశిఖేవరాత్రౌ యంయంవ్యతీయాయపతింవరాసా ।
నరేంద్రమార్గాట్టఇవప్రపేదే వివర్ణభావంసస భూమిపాలః ॥

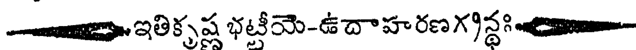
శిశుపాలవధే ౩ సర్గే ౧౬ శ్లోకః

యాంయాంప్రియః ప్రైక్షతకాతరాక్షీసాసాహ్రియానమ్రముఖీబభూవ ।
నిశ్శంకమన్యాస్సమమాహితేర్ష్యాస్తత్రాంతరేజఘ్నురముంకటాక్షైః ॥

మాలతీమాధవీయే ప్రథమాంకే నాందీ శ్లోకః

(*) కల్యాణానాంత్వమసిమహసాం భాజనంవిశ్వమూర్తే
ధుర్యాంలక్ష్మీమిహమయిభృశం దేహిదేవప్రసీద ।
యద్యత్పాపంప్రతిజహిజగన్నాథనమ్రస్యతన్మే
భద్రంభద్రంవితరభగవన్భూయసేమంగళాయ ॥

త్తో ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ యో వహ్నిమాన్ స ధూమవానితి ప్రకృతసాధ్యసాధనవ్యాప్తివైకల్యాదాభాసః॥ * అనుపదర్శితాన్వయం * అనుపదర్శితో ఽన్వయో ఽన్వయవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ యో యో వాచ్యత్వాభావవాన్ స జ్ఞేయత్వాభావవానిత్యనుపదర్శితాన్వయవ్యాప్తికత్వాదాభాసః॥ విపరీతోపదర్శితాన్వయం విపరీతక్రమేణోపదర్శితో ఽన్వయో ఽన్వయవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ యో యో వహ్నిమాన్ స ధూమవానితి విపరీతక్రమేణోపదర్శితవ్యాప్తికత్వాదాభాసః॥ అనుపదర్శితవ్యతిరేకః అనుపదర్శితో వ్యతిరేకో వ్యతిరేకవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా అయమేతద్ఘటాభిన్నః ఏతద్ఘటత్వాదిత్యాదౌ య ఏతద్ఘటత్వవాన్ స ఏతద్ఘటాభిన్న ఇతి అనుపదర్శితవ్యతిరేకవ్యాప్తికత్వాదాభాసః । విపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకః విపరీతక్రమేణోపదర్శితో వ్యతిరేకో వ్యతిరేకవ్యాప్తిర్యేనేతి వ్యుత్పత్త్యా॥ ఉక్తస్థలే యో య ఏతద్ఘటత్వాభావవాన్ స ఏతద్ఘటభిన్న ఇతి విపరీతోపదర్శితవ్యతిరేకవ్యాప్తికత్వాదాభాసః ॥ ఏవంచ ప్రకృతసిద్ధ్యౌపయికవ్యాప్తిప్రమానుపధాయకత్వమాభాసతాప్రయోజకం బోధ్యమ్ ॥... ... ...

ఇతి కృష్ణభట్టీయే-ఉదాహరణగ్రన్థః

* వ్యాప్తిమితి * పక్షస్సాధ్యవ్యాప్యహేతుమాన్న వేత్యాకాంక్షోపలక్షణమేతత్ ॥ సాధ్యనిష్ఠవ్యాపకతానిరూపకహేతుమాన్ క ఇత్యర్థః * అనుమితీతి * పక్షాంశే ప్రకృతసాధ్యానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృతహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దజ్ఞానజనకత్వమర్థః * అవయవత్వం * న్యాయావయవత్వం * సాధ్యేతి * హేతువ్యాపకత్వవిశిష్టసాధ్యవద్వృత్తిత్వవిశిష్టహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వం బోధకార్థః * సాధ్యేతి * సాధ్యాభావవ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగితావిశిష్టహేతువైశిష్ట్యావగాహిశాబ్దబోధజనకత్వం బోధకాంతార్థః * తృతీయేతి * ప్రకృతసాధ్యానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తివిశిష్టపక్షధర్మతాజ్ఞానస్యోపనయభిన్నాదలాభ ఇత్యర్థః॥ తథా చ తత్సంపత్త్యర్థముపనయ ఆవశ్యక ఇతి భావః ॥ నను మీమాంసకానాం విశిష్టపరామర్శానానుమితిజనక ఇతి కిముపనయేనేత్యత ఆహ * తదితి * మీమాంసకై రనుమితిహేతుత్వేన విశిష్టజ్ఞానానుపగమేపి తేషాం వ్యాప్యతావచ్ఛేదకప్రకారకపక్షధర్మతాజ్ఞానస్యానుమిత్యౌపయికతయోపనయం వినా తదసంభవాదిత్యర్థః ॥ తథా చోపనయప్రయోగ ఆవశ్యక ఇతి భావః ॥ ధూమవత్త్వాదిత్యాది

హేతుప్రయోగాభిధానం నిరాకరోతి *నచేతి* హేతువచనాత్ * హేత్వ
వయవాత్ ॥ తస్య*హేత్వవయవస్య *్తత్ర హేతుః* ఉతః*ప్రవృత్తత్వేన*
ప్రయుక్తత్వేన *హేత్వితి * ప్రకృతహేతువిశిష్టహేతుత్వావస్థాపకత్వేనేత్య
ర్థః * అతత్పరత్వాత్ * పక్షధర్మతాబోధకత్వాత్ ॥ పక్షధర్మతాయా
అనాకాంక్షితత్వాదితి భావః ॥ ప్రత్యుతిమతుపలక్షకవ్యమపి ప్రాగుక్తం ద్రష్టవ్యం
శంకతే *వాదీతి* హేతుత్వంతాదిత్యర్థః ॥ హేతుత్వం తేన పక్షే హేతుజ్ఞాప్య సా
ధ్యవత్తా ప్రత్యయేన యో యో యద్జ్ఞాప్యసాధ్యవాన్ స తద్వానితి సామాన్యముఖ
వ్యాప్త్యా హేతౌ పక్షధర్మతానుమానాదేవ నిర్వాహాదుపనయవైయర్థ్యమిత్య
ర్థః ॥ సమాధత్తే *తదర్థస్యేతి* హేతుత్వంతార్థస్య*అసిద్ధత్వేన* హేతుత్వం
తార్థజన్యజ్ఞానస్య వాదివాక్యజన్యత్వేనాప్రామాణ్యశంకాకళంకిత తయా తద
భావవిశిష్టహేతుమత్తానిశ్చయాసంభవేన *అనాక్షేపకత్వాత్ * పక్షే హేతుమ
త్తానుమాపకత్వాసంభవాత్ *అన్యథా* ప్రకారాంతరేణ హేతుమత్తానిశ్చయే
ప్రామాణ్యజ్ఞానాభావాపేక్షణేపి అవయవాధీనే తత్ర తదభావానపేక్షణే ॥
*ప్రతిజ్ఞేతి * ప్రతిజ్ఞాజన్యశాబ్దబోధానంతరం యోయత్సాధ్యవాన్ స తజ్జ్ఞాపక
హేతుమానితి వ్యాప్త్యా తాదృశజ్ఞాపకత్వానుమానసంభవాద్ధేత్వవయవాభిధాన
వైయర్థ్యప్రసంగాదిత్యర్థః । తథాచ ప్రతిజ్ఞాజన్యబోధస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానా
నాస్కందితతయా హేత్వభిధానస్యేవోపనయాభిధానస్యాప్యావశ్యకత్వమితి
భావః ॥ నన్పూపనయవాక్యాభావేపి ప్రతిజ్ఞాహేతుభ్యాం సాధ్యవత్పక్షహేతోర్వ
ర్షః సిద్ధౌ మధ్యస్థాదేః పక్షే హేతుమానితి పక్షధర్మతోపనీతభానసంభవాదు
పనయనైరర్థక్యమిత్యాశయేన శంకతే *ప్రతిపాద్యానామితి* మధ్యస్థాదీనాం
స్వతఏవ ఉపనయప్రయోగం వినా *తదవగమః* హేతౌ పక్షధర్మత్వావగమ
ధమాధత్తే *తేషామితి* ప్రతిపాద్యానాం *వ్యుత్పన్నేతి * కేషాంచిత్ప్ర
కృతే హేతుమత్తాజ్ఞానమస్తి కేషాంచిత్తు తన్నాస్తీతి సర్వసాధారణ్యేన పక్షధర్మ
త్వోపనీతభానాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ఏతచ్చ తద్ధర్మికతదుపనీతభానే తద్ధర్మిక
తదుపనాయకజ్ఞానమేవ హేతురితి మతేన ॥ ఉపనాయకజ్ఞానమాత్రహేతుత్వేత్వా
హ *ప్రతిపాదకేనేతి* వాదినేత్యర్థః *అన్యథా* కస్సాధ్యవ్యాప్యవానితి జిజ్ఞాసా
యాః శాబ్దబోధావగాహిత్వముపగమ్య తన్నివర్తకశేష్టానభిధానే * అనయవా

తర్కేతి* ఉక్తరీత్యాజ్ఞాపకోపనీతభానసంభవేన హేత్వవయవాదేరనభిధానాపత్తేరిత్యర్థః ॥ తత్రాపిజిజ్ఞాసాయాః జ్ఞానవిషయకత్వోపగమసంభవాదితిభావః

ఇతికృష్ణభట్టీయే-ఉపనయగ్రన్థః

అనుమితీతి కారణాంతం న్యాయావయవార్థకమ్ ॥ ప్రకృతసాధ్యీయ ప్రకృతవ్యాప్తివిశిష్టప్రకృత పక్షధర్మతావిశిష్టప్రకృతహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వవిశిష్టసాధ్యవైశిష్ట్యావగాహిబోధజనకత్వం విశేష్యదలార్థః॥ అనుషంగపక్షేచేదంప్రతిజ్ఞాయామతివ్యాప్తివారణాయవిశిష్టాంతం తత్రాపిధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతోవహ్నిమానితిప్రతిజ్ఞావారణాయవిశిష్టాంతం ॥వహ్నివ్యాప్తివిశిష్టపర్వతవృత్తిత్వ విశిష్టధూమాద్వహ్నిమతస్సధర్మాపర్వతో వహ్నిమానితి ప్రతిజ్ఞావారణాయ ప్రకృతపక్షనివేశః॥పర్వతోవహ్నివ్యాప్యపర్వతవృత్తిధూమాద్వహ్నిమాన్స్థామాదిత్యాదిస్థలే ప్రతిజ్ఞావారణాయ ప్రకృతసాధ్యనివేశః॥ ప్రకృతసాధ్యంచపక్షే యద్రూపావచ్ఛిన్నబోధికాఃప్రతిజ్ఞాః సంప్రదాయసిద్ధాస్తత్తద్రూపావచ్ఛిన్నం ఏవంచ తాదృశతద్రూపావచ్ఛిన్నవైశిష్ట్యబోధాన్యతమబోధజనకత్వమర్థః॥ తేన తస్మాదితరేభ్యోభిద్యతఇత్యాదినిగమనానాం సంగ్రహః॥ నిగమనవైయర్థ్యం శంకతే *నచేతి*పర్యాప్తైః*లాభాత్*తేన*నిగమనేన*అపర్యవసానాత్ *ఆమమిత్యసామగ్ర్యసంపాదకత్వాత్ * అభిధానాభిధేయయోః* అనుమిత్యౌపయికార్థబోధకశబ్దప్రతిపాద్యయోః *పర్యవసానం*పూర్ణత్వం*అవయవాంతరాణాం*నిగమనానాం ॥ నను నిగమనానంగీకారే పక్షస్సాధ్యవాన్నవేతి శంకాయాఃకథం నివృత్తిరిత్యతఆహ *విపరీతేతి*తతఏవ*సాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యబోధకశబ్దాదేవ*అన్యథా*తథావిధాదుపనయాత్తాదృశశంకానివృత్త్యంగీకారే ॥ *తదవారణాత్*తదవారణప్రసంగాత్॥ విశేషదర్శనత్వరూపవిరోధితాబీజసామ్యంవ్యుత్పాదయతి *నహీతి*తథాచ గ్రాహ్యాభావావగాహిత్వమివగ్రాహ్యాభావవ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వం విశేషదర్శనత్వమేవేతి నిగమనంవ్యర్థమితి భావః ॥ శంకతే*సిద్ధేతి*నిగమనంసిద్ధత్వ విశిష్టసాధ్యబోధకతయా తచ్ఛంకావిరోధీత్యర్థః * స్వరూపేతి* మాత్రపదంసిద్ధత్వవిషయతావ్యవచ్ఛేదార్థం తథాచ వాదివాక్యైలక్షణ్యావిరహాద్వహ్నిపదస్యనసిద్ధత్వ విశిష్టవహ్నేరుపస్థాపకత్వం కింతువహ్నిత్వస్య రూపమాత్రస్యేతి నసిద్ధత్వబోధసంభవఇత్యర్థః ॥ ఏతచ్చసిద్ధత్వం ప్రమాణసిద్ధత్వమిత్యాశయేన హేతువిభక్తిసాకాంక్షత్వాభావః

సిద్ధత్వమిత్యతాహ ∗సిద్ధత్వేతి∗ తథాచనిగమనఘటకవహ్నిమత్పదే హేతువి
భక్తిసాకాంక్షత్వానుగమే తత్సాకాంక్షత్వస్యైవాసత్త్వేనతజ్జ్ఞానాభావాత్ వ
హ్న్యైదౌ హేతువిభక్త్యర్థాన్వయోనస్యాదిత్యర్థః ॥ జిజ్ఞాసారూపాకాంక్షా
యావహ్నావుపగమే సమభివ్యాహారరూపాకాంక్షాయాః శాబ్దబోధోపయిక
త్వాసంభవేనాకాంక్షాజ్ఞానాభావాసంభవాదితిభావః ∗వ్యాప్తీతి∗ బాధజ్ఞానం
ప్రతివ్యాప్తివిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహిత్వేనైవవిరోధితా ఉపనయేచపక్షధర్మతా
మాత్రభానమిత్యాశయేనేదం ∗సాధ్యేతి∗ సాధ్యవత్తాజ్ఞానప్రతిబంధకత్వాదిత్య
ర్థః ∗ తదభావేతి∗ అబాధితత్వాదిబోధకనిగమనానుగమఇత్యర్థః ∗ సమీ
హితానిర్వాహాదితి ∗ అవయవాంతరాదబాధితత్వాదివిశిష్టసాధ్యబోధాసంభవా
ద్బాధనిశ్చయాదితః సాధ్యవత్తాజ్ఞానానుదయప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ సాధ్యాభా
వనిశ్చయోబాధఇతితదభావోఽబాధితత్వం ఏవం సత్ప్రతిపక్షితత్వం నిశ్చయ
గర్భమిత్యాశయేనశంకతే ∗అథేతి∗ నన్వబాధితత్వబోధేఅనుమితిసత్త్వమిత్య
న్వయవ్యతిరేకానువిధానమేవమానమిత్యతఆహ ∗అసిద్ధేరితి∗ బాధసత్ప్రతిపక్షౌ
నిశ్చయాగర్భావిత్యాశయేనవ్యాప్తిముపన్యస్యసమాధత్తే ∗యదవగమేనేతి∗ అ
న్వయఇతి∗అబాధితత్వబోధకశబ్దాభావాదితిభావః॥ హేత్వనాకాంక్షితత్వలక్షణా
సిద్ధత్వం అబాధితత్వాదితి తథాచ వహ్నిపదస్యాబాధితత్వాదివిశిష్టవహ్నౌ లక్ష
ణావిభక్త్యర్థాన్వయోత్తరమేవ హేత్వంతేన ఏకవారం విభక్త్యర్థాన్వయే
జాతేపునర్విభక్త్యర్థాన్వయతాత్పర్యానుపపత్త్యాలక్షణేతిస్ఫుటయతి ∗నత్వితి∗
వస్తుతస్తు నిగమనాత్సాధ్యే సాధ్యవ్యాప్యపక్షవృత్తిహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వం త
స్మాత్పదలభ్యం భాసతే తద్ధేతుకాఅబాధితత్వాదేరనుమితిరుపనయోవా తత్ర
సాధ్యే హేతువిభక్త్యర్థాన్వయః కథం సిద్ధత్వాదిత్యాశంకావారణాయ హేత్వి
తి ॥ జ్ఞానాదితి ॥ సత్త్వాదిత్యర్థః॥ హేతువిభక్త్యర్థాన్వయప్రయోజకాకాం
క్షాశూన్యత్వం హేత్వనాకాంక్షితత్వం తత్సత్త్వేపి నేహాకాంక్షా ప్రతిబంధోస్తి
శుద్ధే హేతుజ్ఞాప్యత్వసిద్ధావపి విశిష్టహేతుజ్ఞాప్యత్వాసిద్ధేరితిభావః ॥ ఏవంచ
సాధ్యాంశే అబాధితత్వాదిబోధే ఉపనయోపస్థాపితసాధ్యవ్యాప్తివిశిష్టపక్షవృత్తి
త్వస్యైనహేతుతా, వైయ్యధికరణ్యాత్ ॥ నాపి తాదృశపక్షవృత్తిహేతుకత్వ
స్య అప్రయోజకత్వశంకాసత్త్వాత్ ఇతినిగమనానుధావనమ్ ॥ తథాసతిసాధ్యా

చావస్య పక్షవృత్తిత్వే ప్రమాత్మకపరామర్శజన్యప్రమావిషయత్వానుపపత్తిరూ-
ఆ తర్కాసంభవాన్న తచ్ఛంకేతి బోధ్యమ్॥ తస్మాత్తథేతి నిగమనం నిరాకర్తుమాహ*ఇ
హేతి*అశేషరూపం వ్యాప్తిపక్షధర్మతోభయం*సిద్ధస్థలే*మైత్రః పచతి అయమ
పి తథేత్యాది లోకప్రసిద్ధస్థలే * విరోధః * ఉపక్రాంతప్రతిజ్ఞయా సహోప
సంహృతనిగమనస్యైకార్థబోధాజనకత్వరూపః ॥ తస్మాత్తథేత్యుక్తే తత్పదస్య
ప్రక్రాంతార్థకత్వేనోక్తవిరోధగ్రహః॥ తస్మాద్వహ్నిమానిత్యభిధానే తు వహ్ని
పదస్యాతథాత్వాత్ ॥ ఏతద్వహ్నిపదస్యాన్యపి వార్థ ఇతి భ్రమేణోక్తవిరోధ
గ్రహాపత్తిరిత్యర్థః ॥ అన్యే తు తస్మాత్తథాయమితి నిగమనే ప్రతిజ్ఞయా సహాన్యూ
నార్థబోధాజనకత్వాత్తత్కోన విరోధః తస్మాద్వహ్నిమానిత్యాదౌ తు పక్షాభా
వేన విరోధ ఇత్యాహుః ॥ తచ్చింత్యమ్ ॥ తథా సతి తస్మాద్వహ్నిమానయమితి ని
గమనేఽదోషాత్ ॥ వస్తుతస్తు ॥ తస్మాద్వహ్నిమానితి వాక్యం ప్రాచీనమతే సంప్ర
దాయవిరుద్ధమేవ *సమ్యక్* స్వరూపే*పూర్వవాక్యజన్యశాబ్దబోధవిశేష్య
*ప్రకారే*తథావిధశాబ్దబోధవిశేష్యభిన్నప్రకారే*సాదృశ్యే*తథావిధశాబ్ద
బోధవిశేష్యసాదృశ్యే *తథేతి* హేతుమానిత్యర్థః ॥ తథా శబ్దో హేతుమదు
పస్థితిః ॥ నను హేతుత్వజ్ఞానజ్ఞాప్యో హేతుమానితి శాబ్దబోధోఽస్త్విత్యత ఆహ
*నహీతి * తాదృశజ్ఞాప్యత్వస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వే ఉద్దేశ్యాలాభః హే
తుమత్త్వస్య తథాత్వే చ న తాత్పర్యం అభేదే జ్ఞాప్యజ్ఞాపకభావాన్వయస్యా
వ్యుత్పన్నత్వాత్ సాధ్య ఏవ తస్మాచ్ఛబ్దార్థాన్వయాభిప్రాయాచ్చేతి భావః ॥
పక్షస్యోపనయజన్యబోధవిశేష్యస్యాపి సామానాధికరణ్యత్వాదినాఽన్వయ
వ్యాప్తిఘటకత్వేన ప్రకారత్వాత్ తత్రైవ నిగమనజన్యబోధీయప్రకారాన్వ
యో వాచ్యః పర్వతో హేతుమత్త్వజ్ఞానజ్ఞాప్య ఇతి బోధే చ న తాత్పర్యమిత్య
ర్థః ॥ హేతుః పూర్వోక్త ఏవ *అభేదేతి * చకారో భిన్నక్రమః *తస్మాది
తి * ఉక్తనిగమనఘటకతథాశబ్దార్థసాదృశ్యాన్వయాసంభవాదిత్యర్థః ॥ ఘ
టో ఘటాభిన్నో ఘటత్వాదిత్యాదౌ ఘటసదృశే ఘటత్వావ్యాపకత్వేన ఘటత్వ
జ్ఞాప్యత్వాభావాత్ ప్రమేయపక్షకే భేదఘటితపక్షసాదృశ్యాప్రసిద్ధేశ్చేతి భా
వః ॥ నను తథాపదం బుద్ధిస్థత్వేన సాధ్యబోధకమితి సాధ్యే పంచమ్యర్థాన్వయ
ఇష్యత ఆహ *బహూనామితి * ప్రక్రమే బుద్ధిస్థవిశేష్యనియమతః సాధ్యేప

వే తదన్వయస్య దుర్వచత్వాత్ ॥ అన్యస్యాపి బుద్ధిస్థత్వాదితిభావః ॥నన్వస్య
బాధాన్న పంచమ్యర్థాన్వయఇత్యతఆహ * వాదివాక్యఇతి * బుద్ధిస్థేఇత
ర్థః ॥ యోగ్యతాత్వామే* బాధాభావబలాత్ పంచమ్యర్థాన్వయాంగీకారే
ఽతిప్రసంగాత్ * బుద్ధిస్థక్రమసంయోగాదావపి నిగమనఘటక పంచమ్యర్థా
న్వయప్రసంగాత్ ॥ తథాచోపక్రమోపసంహారయోర్విరోధో దుష్పరిహరఏవే
తిభావః ॥ ఏతచ్చ తథాచాయమిత్యుపనయదూషణోపలక్షణం తదుపనయే త
థాశబ్దస్య పూర్వవాక్యజన్యబుద్ధివిశేష్యకార్థకత్వే హేతుమద్దృష్టాంతస్య త
త్రవిశేష్యత్వాత్ తత్రాయంపదార్థానన్వయః ॥ తద్విశేష్యత్వేసతి ప్రకారా
ర్థకత్వే తథావిధదృష్టాంతఏవ సాహచర్యఘటకత్వేన ప్రకారఇత్యుక్తదోషో
దుర్వారః ॥ సాదృశ్యార్థకత్వేచ తాదృశదృష్టాంతసాదృశ్యే అయంపదార్థా
నన్వయఇతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ నను తస్మాద్వహ్నిమానితి నిగమనవాదిమతేపి కథం త
ద్ఘటకపంచమ్యర్థాన్వయః తచ్ఛబ్దస్య బుద్ధిస్థవాచితయాఘటాదేర్బుద్ధిస్థత్వే
న తజ్జ్ఞాప్యత్వస్య సాధ్యే బాధాదిత్యతఆహ * తస్మాదిత్యత్రేతి*సాధ్యాన్వయి
పంచమ్యర్థజ్ఞాప్యత్వే యోగ్యతాతాత్పర్యాభ్యాం ప్రకృతహేతోరేవాన్వయ
ఇత్యర్థః ॥ నను నిగమనోత్తరం కుతఇత్యాకాంక్షా కుతోనజాయతే ఇత్యాశం
కాయామాహ *తస్మాదితి * విశిష్యసిద్ధతా*ప్రకృతసాధ్యహేతువిభక్త్యర్థా
న్వయనిరాకాంక్షతా*సాధ్యతయోక్తస్య* హేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేన బోధితస్య*
*సమర్థేతి*వ్యాప్తిపక్షధర్మతావిశిష్టహేతుజ్ఞానజ్ఞాప్యత్వేనపునర్బోధనాదిత్య
ర్థః॥తథాచహేతువిభక్త్యర్థబోధోత్తరబోధవిషయవిభక్త్యర్థవత్త్వసంగ
నతాదృశనిరాకాంక్షత్వానుమితిరాకాంక్షాజ్ఞానవిఘటకేతిసతాదృశా[illegible]
భవఇతిభావః*అన్యథా*నిగమనానంతరమనుమానాత్తథాబోధాంగీకా [illegible]
య్యర్థ్యాత్ *నిగమనవైయర్థ్యప్రసంగాత్ ॥ ఏతచ్చాబాధితబోధఇవని కాం
క్షత్వబోధోపినిగమనప్రయోజనమితిమతేన॥ వస్తుతస్తుతస్మాదిత్యతఏవ జ్ఞా
ప్యత్వస్య లాభాన్నాకాంక్షాప్రసక్తిః ॥ నచ హేతుసంబద్ధసాధ్యతదా ంశే
తాదృశసాధ్యత్వవాదినాఽపరిగ్రహాత్ ॥ తాదృశసాధ్యే భవద్భిరపి నని కా
క్షత్వబోధానుపపాదనాచ్చేతి ॥ నను సాధ్యసంశయాదేరపిఅవయవతా త్రే
పంచత్వకథనాసంగతిరిత్యతఆహ *సంశయేతి* ప్రయోజనం* సాధ్య జా

ఛ ॥ ఆదినా హేత్వాకాంక్షాదయః *క్షణం* ఉచితానుపూర్వికత్వఘటితం
నుపూర్వ్యాః శబ్దధర్మత్వాత్ *న్యాయాంగత్వేన* న్యాయసంపాదకత్వేన ॥
ఉపయుజ్యంతే అపేక్ష్యంతే *కంటకోద్ధారస్య* కోవహ్నిమాన్ కుతో వహ్ని
మాన్ కథమస్య గమకత్వమితి ప్రశ్నసమూహస్య *సమయేతి* కాదాచిత్కత్వాది
త్యర్థః ॥ ప్రకారాంతరేణ ప్రతివాదినస్తథావిధాకాంక్షాబోధనక్రమికపంచ
వాక్యప్రయోగస్థలే కంటకోద్ధారాసంభవాదితి భావః ॥ ***********

ఇతి శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయకృష్ణభట్టవిరచితాయాం
గదాధరీయవ్యాఖ్యాయాం వివరణాపరాఖ్యాయాం
అవయవగ్రన్థస్సంపూర్ణః

శ్రీ

